

HYPERTON

Revistă de cultură • Anul 36 • Numărul 1-2-3 / 2018 (285-286-287)

Literatura română dintre Prut și Nistru, la un secol de la Marea Unire din 1918

Arcadie Suceveanu, Mihai Cimpoi, Leo Butnaru, Maria Pilchin, Dumitru Crudu, Cornel Ungureanu, Ion Pop, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Ioana Diaconescu, Dumitru Chioaru, Daniel Corbu, Grigore Vieru, Emilian Galaicu-Păun, Irina Nechit, Nicolae Popa, Teo Chiriac, Vitalie Răileanu, Ion Hadârcă, Zina Bivol, Grigore Chiper, Liviu Deleanu, George Meniuc, Aureliu Busuioc, Liviu Damian, Anatol Codru, Ion Vatamanu, Nicolae Esinencu, Vasile Romanciuc, Iulian Filip, Marcela Benea, Nicolae Dabija, Andrei Țurcanu, Eugen Cioclea, Leonida Lari, Leonard Tuchilatu, Călina Trifan, Leo Bordeianu, Vsevolod Ciornei, Mircea V. Ciobanu, Silvia Caloianu, Margareta Curtescu, Maria Șleahțișchi, Ghenadie Nicu, Nicolae Leahu, Iulian Frunțașu, Diana Iepure, Liliana Armașu, Ana Rapcea, Alexandru Vakulovski, Silvia Goteanschi, Anatol Grosu, Aurelia Borzin, Alexandru Cosmescu, Virgil Botnaru, Aura Maru, Ion Buzu, Victor Țvetov, Maria Paula Erizanu, Rodica Gotca, Veronica Ștefan, Anastasia Pali, Vlad Ioviță, Nicolae Vieru, Nicolae Rusu, Gabriel Gherasim, Ion Popescu, Nicolae Enciu, Petru Ursache, Magda Ursache

(pag. 15-136)

Premiul Național de Poezie
„Mihai Eminescu” – Opera Omnia,
pe anul 2017 – Aurel Pantea
(pag. 3-14)

CUPRINS

Accente

Gellu Dorian – O sută de ani de literatură română între Prut și Nistru 1

Invitatul revistei

Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Aurel Pantea..... 3

Anchetele revistei

Literatura română dintre Prut și Nistru,
la un secol de la unirea din martie 1918 14
Arcadie Suceveanu 15
Mihai Cimpoi..... 22
Leo Butnaru..... 24
Maria Pilchin..... 25
Dumitru Crudu 26
Cornel Ungureanu 27
Ion Pop 29
Cassian Maria Spiridon 29
Lucian Vasiliu 30
Ioana Diaconescu..... 31
Dumitru Chioaru..... 32

Antologia revistei

Daniel Corbu – Grigore Vieru și mitul său plutitor 33
Grigore Vieru – Mică baladă; Legământ; Formular 35

Poesis

Emilian Galaicu-Păun 37
Irina Nechit 39
Nicolae Popa 40
Teo Chiriac..... 41
Vitalie Răileanu..... 42
Ion Hadârcă 43
Zina Bivol 44
Maria Pilchin..... 45
Grigore Chiper..... 46
Antologie de poezie românească dintre Prut și Nistru: 1918-
2018..... 47
Dumitru Crudu – Chipul poeziei tinere de azi 63
Rodica Gotca – Șapte intertexte cu OPT 63
Veronica Ștefanet 66
Anastasia Palii 67
Rodica Gotca..... 68

Beletristică

Vlad Ioviță – Dincolo de ploaie 69
Nicolae Vieru
– Băiatul cu un trandafir pentru mama..... 78
– Mireasa..... 81
Nicolae Rusu – Casa..... 84
Dumitru Crudu – Un tip din Vaslui 86

Gabriel Gherasim (New-York) în dialog cu doctorul Ion
Popescu (Kiev) 87
Nicolae Enciu – Structura socio-profesională a populației

Basarabiei interbelice între tradiționalism și modernitate 121
Petru Ursache – Despre „Basarabia necunoscută” 130
Magda Ursache – Risipind, risipind... 133

Brașovul în o mie și unu versuri – Mihai Ignat 138

Jurnal

Constantin Arcu - Prin lumea largă. Însemnare a călătoriei
mele în America de Sud (III)..... 139

Cronică literară

Vasile Spiridon – Spectacolul viu eliadesc..... 146
Ionel Necula – Simona-Grazia Dima – un copac pentru
liniștea cetății..... 149
Victor Teișanu – Un roman între confesiune și simbol 151
Mircea Doreanu – Măștile stilului 152
Georgică Manole – Poetul „tribului” Sulița 153
Ionel Savitescu
– Centenarul Marii Uniri 154
– România, mon amour 155

ReLecturi

Radu Voinescu – Ce este maioreșcianismul? (II)..... 157

Eminescu în aeternum

Mircea A. Diaconu – I. Negoitescu și marii scriitori ai Junimii.
Privire de ansamblu..... 165
Theodor Codreanu – Eminescu și Basarabia dreptului..... 170
Liviu Chiscop – Teze existențialiste
– în „Glossa” lui Eminescu 175
Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril
– Singura biserică ortodoxă din lume
dedicată memoriei unui poet..... 179

Universalis

Thierry Wolton – O istorie mondială a comunismului
(Traducere de Emanoil Marcu) 181
Geo Vasile – Patrick Modiano – Premiul Nobel pentru
Literatură 2014 185

Eseu

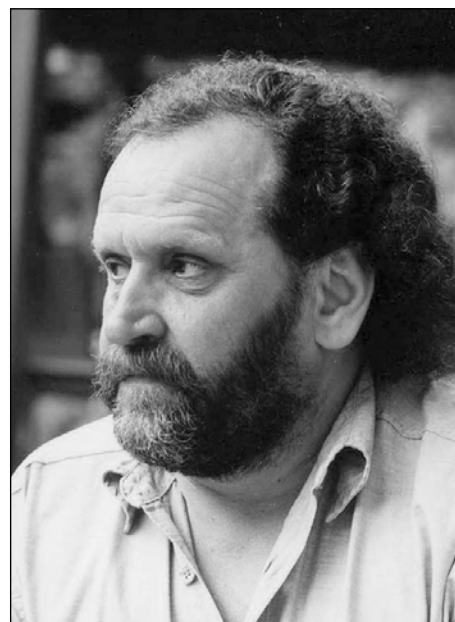
Constantin Coroiu – Mircea Iorgulescu, cronicarul literar 187
Constantin Bostan – Regele Mihai – sub semnul unui destin
potrivnic? 189
Marius Chelaru – Doi poeți de limbă albaneză din
Kosovo..... 192
Simona Grazia-Dima – Poezia firii îndumnezeite..... 194

Terapie narativă

Dumitru Ungureanu – Mirosul șarpelui de baltă 196

Note, comentarii, idei

Antonio Calderon Dejesus – Artist român în țara lui Don
Quijote 199
Ana-Elisabeta Coșoreanu – Emoții în oglinzi, anotimpuri în
interferență, Omagiu lui Ștefan Luchian... 199

Gellu DORIAN

O sută de ani de literatură română între Prut și Nistru

Se știe că granița unei țări este stabilită de arealul vorbirii fluente a limbii materne. Procentul de vorbire a unei limbi identitare într-un areal geografic trebuie să fie peste 50%. Identitatea unui popor este, de asemenea, în primul rând stabilită de limba maternă: ești român dacă între granițele țării tale vorbești limba română, ești ungur, dacă între granițele țării tale vorbești limba maghiară, rus, la fel, și așa mai departe. Cetățenia e una, naționalitatea e alta. Poți fi cetățean român și vorbi limba maghiară, de exemplu. Dar nu despre aceste chestiuni vorbim aici, ci despre un fenomen literar, care, în fond, face parte din istoria literaturii române, și anume despre literatura scrisă în limba maternă în ultima sută de ani în spațiul dintre Prut și Nistru, teritoriu aflat, în această perioadă, în cea mai mare parte de timp sub ocupație, fie țaristă, fie sovietică, vremelnice între granițele României și în ultimii douăzeci și șapte de ani într-o țară independentă, cu constituție proprie, cu limbă „proprie”, cea „moldovenească”, de grai românesc, nici măcar dialectală. Am putea include aici și spațiul bucovinean aflat și el sub diverse ocupații, cea mai lungă și devastatoare fiind cea sovietică. În tot acest areal, conform Istoriei literaturii române... a lui Nicolae Manolescu, putem vorbi de scrieri literare de mai bine de cinci sute de ani. Dar acum pe noi aici ne interesează literatura română scrisă timp de o sută de ani între Prut și Nistru.

Limba română și în aceste spații, aflate vremelnice în afara granițelor țării, a rezistat și s-a dezvoltat în toate perioadele de ocupație. Am putea privi arealul de vorbire a acestei limbi în decursul istoriei, rezistând tuturor provocărilor, ocupațiilor, migrațiilor și, mai ales, a impunerii unor

alte limbi de ocupație (de la cea romană, care a găsit aici o limbă asemănătoare cu latina vulgară, care a evoluat diferit de limba latină a vremii, oficială, de cea italiană, apropiată limbii române, la cea săsească sau maghiară a imperiilor care au dominat partea Transilvaniei și Bucovinei, până la limbile slave, în special rusa și ucraineana, care au deformat graiul moldovenesc și au creat leagănul „matern” al unor alogeni, care se dau greu desprinși de acest spațiu. Rezistența pe care a dovedit-o limba română trecând prin aceste vicisitudini ale timpului dovedește koine-ul acesteia din cele mai îndepărtate vremuri, la care s-a adăugat evoluția formativă în gramatică specifică și definitorie, prin vorbirea din ce în ce mai corectă și scrierea care i-au dat carata identitară.

În acest spațiu vitregit dintre Prut și Nistru, în ultima sută de ani, de la unirea Basarabiei și Bucovinei cu regatul din 27 martie 1918, s-a scris literatură română de calitate, chiar dacă cele mai importante istorii ale acestei literaturi de cele mai multe ori nu prezintă și analizează și literatura română din acest areal de vorbire și scriere a limbii române. Anii interbelici au fost și cei mai elocvenți, când valuri de profesori din regat s-au așezat în Basarabia pentru a-i învăța limba română pe românii de acolo. Atunci au apărut și cei mai importanți intelectuali ai aceluia spațiu, care, după 1940, au trebuit să se refugieze în România, cei care au apucat, sau să ia calea lagărelor sovietice, unde s-au pierdut.

S-a scris literatură română de calitate în această perioadă. Chiar și de la impunerea scrierii cu caractere chirilice, după 1940 și până în 1991 când s-a trecut iarăși la scrierea latină, s-a scris literatură de bună calitate. În acest spațiu

au apărut scriitori ca Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi sau Ion Druță. Mai toți poeții promoției șaptezeci au scris în limba română cu caractere chirilice, au debutat cu cărți în această scriere. Translatarea lor ulterioară a dovedit că era o literatură de calitate. Iar după 1991, apariția în acest spațiu a unor scriitori din tînăra generație a demonstrat că aceștia nu se deosebesc cu nimic de scriitorii din România. Revistele literare de acolo, de la cele revolute, cum era la acea vreme „Literatura și arta”, „Glasul”, pînă la „Contrafort”, „Est”, „Semne” și acum „Revista Literară” dovedesc, la rîndul lor, o încadrare perfectă în ceea ce definește arealul larg al manifestării vii a literaturii române. De asemenea, Uniunea Scriitorilor de acolo, chiar și pe vremea cînd răspundea ordinelor de la Moscova, de la Marea Uniune a Scriitorilor Sovietici, s-a dovedit a fi fost oaza de adevărat românism dintre Prut și Nistru. Evident că nici ei, ca de altfel și la noi în acea perioadă, nu au scăpat de valul proletcultist, care a făcut ravagii, dar a trecut repede în lada de gunoi nereciclabil a istoriei.

Ceea ce ne propunem noi în acest număr al revistei „Hyperion” este o încercare de a ilustra acest secol de literatură română dintre Prut și Nistru sau mai exact din România de Nord-Est. Facem asta printr-o antologie a poeziei românești din această perioadă, o selecție de cincizeci și trei de nume realizată de Lucia Țurcanu, cît și prin grupaje consistente de poezie și proză ale unor autori din toate generațiile de acolo, printr-o anchetă cu zece întrebări la care am

invitat să răspundă mai mulți scriitori din R. Moldova, și o altă anchetă cu o singură întrebare, la care am invitat să răspundă scriitori din România, dar și un interviu amplu cu Arcadei Suceveanu, președintele Uniunii Scriitorilor din R. Moldova, precum și alte interviuri și opinii legate de istoria falsificată a acestui teritoriu. Trebuie să remarc cu tristețe că, deși am invitat mulți scriitori să răspundă la această anchetă, puțini s-au încumetat să o facă. Mulți au declarat că nu sunt pregătiți pentru așa ceva, că nu sunt la curent cu fenomenul literar de peste Prut sau pur și simplu nu au dat nici un semn. Să fie oare ignoranța, fie complexul, știu eu, condescendența față de o parte importantă a literaturii române din afara actualei granițe? Poate și una și alta sau mai multe cauze ori motive care au ținut (și țin) departe sau deoparte literatura română de acolo, care nu a intrat nici în manualele școlare de la noi, nici în studiile de critică și istorie literară sau în cercetări de licențe, masterate sau doctorate, punți prin care măcar informarea despre această literatură să ajungă în fața celor care sunt desemnați de profesiile lor să se ocupe de așa ceva. Știm și noi, poate acest minim efort al nostru de a atrage atenția și așa, prin aceste pagini ale revistei noastre consacrate fenomenului literar din acel spațiu românesc, în acest an al Centenarului Marii Uniri, să miște inimile și mințile celor care, se pare, vorbesc doar de formă și nu în fond despre acest prim secol de Românie. Așteptăm feedback-ul!

Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” pe anul 2017 – Aurel Pantea

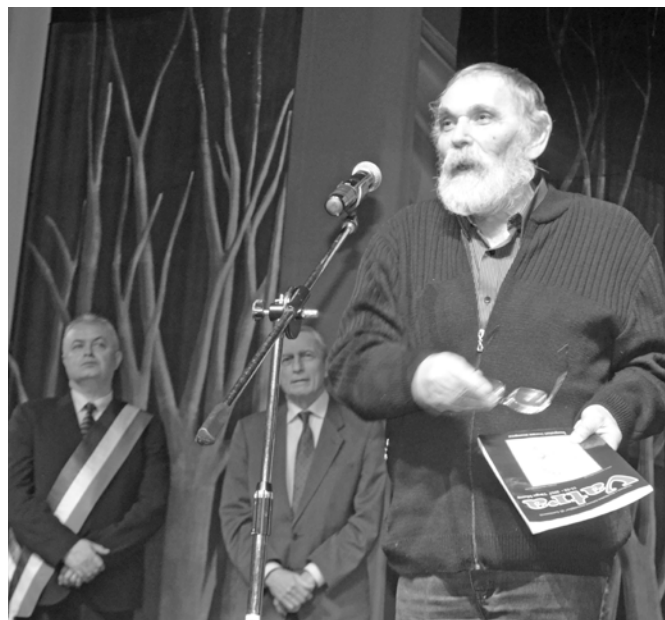
Juriul de acordare a *Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia*, format din Nicolae Manolescu, președinte, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Ion Pop, Al. Cistelean, Ioan Holban și Mircea A. Diaconu, în urma sondajului efectuat de Fundația Culturală „Hyperion-Caiete botoșănene” Botoșani în perioada septembrie-noiembrie 2017, din cei 24 de poeți propuși, și anume: Constantin Abăluță, Adrian Alui Gheorghe, Liviu Antonesei, Leo Butnaru, Vasile Dan, Nichita Danilov, Marian Drăghici, Ovidiu Genaru, Nora Iuga, Sorin Mărculescu, Ioan Moldovan, Aurel Pantea, Marta Petreu, Ioan Es. Pop, Cassian Maria Spiridon, Liviu Ioan Stoiciu, Arcadie Suceveanu, Doina Uricariu, Lucian Vasiliu, Vasile Vlad, Călin Vlasie, George Vulturescu și Matei Vișniec, a nominalizat pe următorii: Nichita Danilov, Ovidiu Genaru, Nora Iuga, Ioan Moldovan, Aurel Pantea, Marta Petreu, Liviu Ioan Stoiciu. În urma votului secret, juriul a decis ca la cea de a XXVII-a ediție a *Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia*, pe anul 2017, să fie laureat poetul **AUREL PANTEA**.

Totodată a fost acordat și Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opus Primum. Juriul format din Al. Cistelean. Președinte, Mircea A. Diaconu, Daniel Cristea-Enache, Andrei Terian și Vasile Spiridon, a decis ca pe anul 2017 premiul să-i revină poetei Cristina Stancu, pentru volumul teritorii, Editura Tracus Arte. Gala de decernare a avut lor pe scena Teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani, în seara zilei de 15 ianuarie. În deschiderea galei au fost decernate premiile Editurii Cartea Românească pe anul 2017. Gala s-a încheiat cu un concertul extraordinar „Madam Mon Amour”, susținut de Nicu Alifantis.

**Premiul Național de Poezie
„Mihai Eminescu” – Opera Omnia 2017**

„Receptarea unei opere din perspectiva criticii de identificare este în măsură să reveleze straturi profunde ale unei poezii”

GELLU DORIAN ÎN DIALOG CU AUREL PANTEA

Gellu Dorian: *Aurel, tu ești un mureșean din Chețani, stabilit la Alba Iulia. Până a ajunge acolo ce-ai făcut?*

Aurel Pantea: Într-adevăr, sunt născut în Chețani, județul Mureș. Satul meu natal se află de câteva sute de ani pe cursul mijlociu al Mureșului. În Chețani, am urmat școala generală, după care am studiat la Liceul Teoretic, în orașelul Luduș, situat la 7 km. de Chețani. Am absolvit liceul în 1971.

G.D.: *Ai absolvit filologia la Cluj, într-un mediu universitar propice creației literare. De cine te-ai atașat mai mult din cercul echinoxistilor?*

A.P.: Am dat examen de admitere la Facultatea de Filologie din Cluj. Am picat. În acel an, Ceaușescu dăduse un ordin în virtutea căruia toți absolvenții de liceu care au ratat intrarea la facultate au fost scutiți de armată, dacă se angajează în „câmpul muncii”. Am plecat urgent la Deva, unde aveam un frate care lucra pe șantierul Deva-Mintia. La Mintia se construia cunoscuta termocentrală. Fratele meu Ioan m-a ajutat să mă angajez muncitor necalificat. Am acceptat cu bucurie chiar această slujbă doar pentru a scăpa de armată. În anul următor am fost admis la Facultatea de Filologie din Cluj. Acolo am cunoscut mediul exigent și generos, moral și auster al echinoxistilor. Trebuie să precizez că mediul și personalitatea revistei „Echinox” îmi erau cunoscute grație poetului Vasile Dan, născut în același sat cu mine, dar ceva mai vârstnic. Trăitor în Cluj, Bazil venea din când în când pe acasă și îmi povestea despre ce se întâmplă cu poezia la Cluj.

Vasile Dan mi-a deschis, prin cărțile pe care mi le împrumuta și prin dialogurile cu el, apetitul pentru lectură și pentru adevărata poezie. La vârsta de 14 ani, când ne-am întâlnit spiritual, eu citeam Eminescu, Coșbuc, Goga, Labiș, Ion Horea. Lecturi sărace și haotice. Prin Vasile Dan am avut acces la marea poezie a lumii. Bazil mi-a dat să citesc Rilke, Gottfried Benn, Paul Celan, Georg Trakl, Eugenio Montale etc., dar și Franz Kafka, Dostoievski, Albert Camus etc. Lecturi „grele” pentru un copil de 14 ani. Norocul meu a fost că tăifăsuiam ceasuri întregi cu Bazil, mult mai inițiat decât mine în enigmatul poeticului. Așa că întâlnirea cu mediul echinoxist și cu echinoxistii nu a fost prea șocantă pentru mine, îi știam după nume și cărți, grație lui Bazil, pe Ion Mircea, Dinu Flămând, Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic, Aurel Șorobetea. Tot la „Echinox” i-am întâlnit pe colegii mei de promoție, care mi-au devenit prieteni până în ziua de azi: Mircea Petean, Virgil Podoabă, Gheorghe Perian, Ștefan Borbély, Augustin Pop, Ioan Moldovan, Ion Cristofor.

G.D.: *Ce amintiri ai de la Arizona?*

A.P.: „Arizona” era într-adevăr o cafenea unde se întâlneau aproape ritualic scriitorii din Cluj de toate vârstele. Pe lângă faptul că se bea o cafea bună acolo, locul reprezenta un fel de centru de unde iradiau toate știrile despre viața literară clujeană.

G.D.: *Ca profesor la Borșa Maramureșului, ce amintiri porți cu tine?*

A.P.: Am absolvit Filologia clujeană și am fost repartizat, împreună cu soția mea Katia în localitatea Borșa din Maramureș. Acolo, împreună cu Mircea Petean am editat și multiplicat la șapirograf un număr unic dintr-o revistă intitulată „Metamorfoze”. În Borșa s-au născut 2 copii ai mei, David și Ana. Daniil se născuse în 1975 pe când eram încă studenți. Cei patru ani petrecuți în Borșa au reprezentat o perioadă dificilă pentru noi. Țin minte că nu ne ajungeau banii de la un salariu la altul. Dar eram tineri și asta ne ajuta să le învingem pe toate ce ne stăteau în cale.

G.D.: Ai părăsit la un moment dat învățământul și ai coborât la munca de corector la ziarul „Unirea” din Alba Iulia, unde, probabil, ai simțit chemarea iubirii familiale? Ce ne poți spune despre acea perioadă?

A.P.: În 1980 ne-am mutat la Alba Iulia. Patru ani am lucrat corector la ziarul local „Unirea”. A fost cea mai neagră perioadă din viața mea. Eram nevoit să citesc toate imbecilitățile scrise în cel mai viguros limbaj de lemn. Uram pur și simplu să mă duc la serviciu. N-am rezistat decât 4 ani, după care, până în 1989 am lucrat ca suplinitor la o școală generală și la un liceu din oraș.

G.D.: După 1989, te-ai apropiat de revista „Vatra” de la Târgu Mureș. Ai urmărit să lucrezi în presa literară sau te-a atras echipa de acolo: Al. Cistelean, Cornel Moraru, Virgil Podoabă...?

A.P.: La revista „Vatra” din Târgu Mureș am început să lucrez din 1990. O propunere de-a lucra la revistă a venit înainte de 1989 din partea redactorului șef al revistei, scriitorul Romulus Guga, cu care m-am întâlnit absolut întâmplător la o trecere a sa prin Alba Iulia. N-a fost să fie atunci, deoarece dosarul meu de cadre nu corespundea exigențelor cenzurii comuniste. Lucrul la revista „Vatra” împreună cu Al. Cistelean, Cornel Moraru, Virgil Podoabă, Mihai Sin, Dumitru Mureșan (fie iertat) a fost cea mai frumoasă perioadă din existența mea. Ne-am regăsit în mediul redacțional al revistei trei echinoxști puși pe fapte mari. Ne nutreau un entuziasm și-o voioșie existențială și profesională pe care n-am mai regăsit-o de atunci nicăieri.

G.D.: De când ai devenit universitar? Ce te-a determinat să intri în învățământul universitar, nu la Târgu Mureș sau Cluj, ci la Alba Iulia?

A.P.: Am devenit universitar în 1992 la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, invitat fiind de rectorul de atunci al Universității și fondatorul ei, de fapt, arheologul Iuliu Paul. Am ajuns universitar la Alba Iulia, dar pentru o scurtă perioadă, un an, am lucrat și la Facultatea de Litere din Cluj la invitația domnului Ion Vartic. Mi s-a propus să mă titularizez, dar cum facultatea de teatru din cadrul filologiei clujene nu răspundea înclinațiilor mele (trebuia să predau doar dramaturgie) m-am consolatat, rămânând la universitatea din Alba Iulia. Am hotărât să intru în învățământul universitar din dorința de a-mi disciplina spiritul. Nici nu știu când au trecut anii, deoarece, iată,

sunt pensionar. Predând la universitate, am descoperit foarte puține talente. Nu exclud posibilitatea ca eu să fi fost de vină că nu le-am găsit sau chiar nu erau.

G.D.: *Debutul tău literar s-a petrecut în presă, când?*

A.P.: Am debutat literar în revista studentească „Gaudeamus” din Oradea în 1969, grație lui Vasile Dan, care era student acolo. Consider că tot un debut îl reprezintă publicarea în revista „Echinox” a unei poezii în anul 1971.

G.D.: *Editorial ai debutat cu o carte remarcabilă, Casa cu retori, la Albatros, în 1980. Te înscriai astfel în curentul tânăr al optzecismului sau încă te credeai în conservatorismul expresionist al „Echinox”-ului?*

A.P.: Într-adevăr, am debutat editorial cu cartea pomenită de tine, în același an, și la aceeași editură „Albatros”, împreună cu Liviu Ioan Stoiciu și Matei Vișniec. Cartea mea de debut a fost scrisă, alimentat fiind de energii polemice și ironice în raport cu un anume mod de a se scrie poezie. Energiile polemice ale cărții erau îndreptate, în fond, împotriva felului cum înțelegeam spiritul poetic. Eram marcat de-o religiozitate în raport cu spiritul poetic, religiozitate ce mă conducea adesea spre solemnități nefuncționale liric.

G.D.: În 1983 publicai deja a doua carte de poezie, de data aceasta la Cluj-Napoca. Până în 1992 nu ai mai publicat nimic? Ce s-a întâmplat?

A.P.: A doua carte de poezie a apărut la Editura Dacia din Cluj Napoca, redactorul ei fiind poetul Vasile Igna. Cartea se numește „Persoana de după amiază”. Această carte poate fi considerată și chiar o consider astfel fundamentul realului poetic, pe care l-am edificat, atât cât mi-a fost dat, în următoarele cărți. Până la a treia carte apărută în 1992, n-am făcut decât să scriu într-o ritmicitate capricioasă, fără prea mari speranțe că voi mai putea publica vreo carte de poezie. Manuscrisul acestei cărți fusese predat Editurii Cartea Românească și se afla în grija poetului Florin Mugur. Pare-se, Florin Mugur a întâmpinat mari dificultăți în susținerea acestei cărți, astfel încât, deși se publica pe rupe după 1990, a reușit să apară cartea abia în 1992.

G.D.: Cum ai evoluat poetic după 1990? S-a schimbat ceva în orientarea ta literară, în strategie?

A.P.: După 1990, fără preocuparea pentru vreo orientare literară sau alta, fără vreo strategie, n-am făcut decât să scriu poem după poem, respectând o anume conștiință difuză pe care o recunosc în ceea ce aș numi fatalitatea destinației poetice.

G.D.: Cele peste zece cărți de poezie s-au adunat în Opera poetică, publicată în 2016 la Editura Paralela 45. Un adevărat destin poetic, deși nu prea vizibil, nu zgometos, așa cum se întâmplă cu poeții care nu locuiesc în marele centre culturale ale țării, dar unul mai mult decât remarcabil. Ești mulțumit de modul cum ai fost receptat de critica literară?

A.P.: Adevărul e că am fost destul de stupefiat, când am văzut cât de multă poezie am scris. Mie mi se pare că am scris foarte mult, dar, iată, multora li se pare că am scris relativ puțin. Cred că locuirea într-un mare centru cultural sau într-un oraș fără prea mare anvergură culturală era determinantă pentru receptarea unui scriitor în perioada comunistă. Și azi se recunosc, uneori, inerții ale acestui tip de percepție. Oricum, lucrurile s-au schimbat, în sensul că valoarea unui scriitor locuitor în provincie nu mai este obținută atât de mult ca în situațiile dinainte de 1989 când raportul centru-provincie era în măsură să denatureze condiția unui scriitor sau a altuia. Acest fapt a devenit posibil și pentru că s-au înmulțit centrele autorității critice. Critici de primă însemnătate, nereceptați ca autorități critice, se află acum pe prima scenă a receptării literaturii. În ce mă privește, începând cu volumul meu de debut și până acum am avut și am destule satisfacții generate de receptarea critică a poeziei pe care o scriu.

G.D.: *După 2000 ai făcut și tu critică literară. Îndemnat de catedră sau de o necesitate de a așeza unele valori literare acolo unde le este locul? În 2003 ai debutat ca eseist cu **Poeți ai transcendenței pline. Epifanii ale intermediarului**, care a cunoscut în 2005 o a doua ediție. Ce ți-ai propus cu această carte, care a deschis calea **Simpatiilor critice**, imediat, în 2004?*

A.P.: Critică literară am scris și înainte de 1989. Era un fel de exercițiu al dialogului cu alte conștiințe poetice. Am scris și mai scriu din când în când critică literară pentru a-mi exersa simpatia pentru un poet sau altul, înțelegând prin simpatie potențialul de indentificare cu imaginarul altui poet. Cartea mea „Poeți ai transcendenței pline. Epifanii ale indeterminatului” e materializarea tezei mele de doctorat dedicate visului și reveriei în poezia românească. Am abordat această temă mare din perspectiva criticii tematologice. Consider și acum că receptarea unei opere din perspectiva criticii de identificare este în măsură să reveleze straturi profunde ale unei poezii sau întregi cărți. Spun asta, în ciuda faptului că unii declară ritos că vremea criticii de identificare a trecut, aceasta nemaifiind funcțională. Dar când îi întrebi dacă au citit Starobinski, Jean Pierre Richard, Poulet dai de abisuri de ignoranță.

G.D.: *De ce „înapoi la lirism”, așa cum îndemni în cartea din 2005? Poezia ta nu este împănată cu prea mult lirism, ci mai curînd este un îndelung experiment al limbajului încorporat stării poetice, care, în fond, ține tot de lirism, dar de unul extrem de bine lucrat, eliminînd orice minimă nuanță de desuetudine, cum este considerat acum lirismul.*

A.P.: Cărticica „Înapoi la lirism” e, cum știi, o anchetă pe care am realizat-o în timp ce lucram la revista „Vatra” din Târgu Mureș. Titlul destul de imperativ dorește să atragă atenția asupra acestei forme fundamentale

de a fi a poeziei. Lirismul e o manifestare esențială a spiritului poetic, începând din antichitate până azi. Lirismul e confesiune integrală, se naște din dorința de a edifica o identitate fără rest. A fi liric înseamnă a elimina până la totală dispariție deosebiriile dintre subiectul poetic și un „tu” cu care conștiința lirică intră în relație. Lirismul este așadar un fel de melodicizare a relației subiect-obiect. Acest adevăr l-am urmărit în toate poemele mele.

G.D.: *Te-a preocupat poezia lui Doinaș, care nu-ți este afină, dar și sacrul în poezia românească? Sunt teme grele și de impact doar în mediile elitiste sau cunoscătoare ale poeziei autentice.*

A.P.: Am scris despre poezia lui Doinaș, considerând că dialogul critic cu această poezie e, în egală măsură, un act de provocare și inițiere. Am scris, de altfel, și despre studiile de poezie ale lui Doinaș. Opera sa poetică și critică reprezintă reliefuri pregnante ale literaturii române contemporane. Da, într-adevăr, am editat o carte despre *Sacrul în poezia românească*, o lucrare pe care am coordonat-o. E adevărat, cum spui, atât poezia lui Doinaș cât și tematica sacrului reprezintă două teme majore ale poeziei. Consider că și cartea despre sacru, fiind alcătuită cu colaborarea unor scriitori și critici importanți, are potențial necesar de provocare a conștiințelor scriitoricești și nu numai. Nu în ultimul rând, *Sacrul* începe să se întrevadă și în unele poeme pe care le scriu.

G.D.: *Crezi în viitorul poeziei?*

A.P.: Da, cred. Credința aceasta îmi este nutrită de convingerea că prin această sublimă artă se naște un tip de real ireductibil la altele: realul poetic. Realul poetic este, după credința mea, inepuizabil. Fiecare poet, cu fiecare poem, dar și fiecare cititor produc real poetic. Înțeleg, deci, că realul poetic o formă esențială a umanului.

G.D.: *Ce modalități de promovare eficientă a poeziei vezi în etapa imediată, pentru că cele ce țin de internet, de rețelele de socializare nu s-au dovedit a fi de urmat sau de o eficiență estetică selectivă spre bine?*

A.P.: O promovare eficientă a poeziei, cum spui, ține atât de scrisul propriu-zis al poemelor, cât și de administrarea lor. Rețelele de socializare din imediata contemporaneitate, chiar dacă unele dintre ele au cele mai bune intenții, nu sunt alimentate de spiritul critic. Fiind deficitare la acest capitol, aceste rețele păcătuiesc prin amatorism. Până la urmă, promovarea poeziei o fac în continuare editorii, librarii, revistele de literatură și de poezie, toate acestea alimentate de spiritul critic.

G.D.: *Ce părere ai despre instituția premiului literar din România? Nu crezi că proliferarea premiilor literare de tot felul și mai ales a celor naționale duc această instituție în derizoriu? Crezi că un poet trebuie să devină colecționar de premii sau să facă tot ce-i stă în putere,*

în afară de opera sa evidentă, să obțină cât mai multe premii? E o notă de decență sau de indecență?

A.P.: Instituția premiului literar de la noi conferă prestigiu. Nu-mi pare că există prea multe premii naționale. Cele care conferă cu adevărat prestigiu poetului ce primește un astfel de premiu stau sub semnul unor mari poeți: Eminescu, Arghezi, Blaga, Bacovia. Nu aș ști să ierarhizez importanța acestor premii, dar sper că e clar pentru toată lumea că Premiul Eminescu posedă o unicitate ireductibilă.

G.D.: *Ce te nemulțumește în viața literară din România?*

A.P.: Mă nemulțumește în viața literară invazia de psihisme mohorâte. Toate acestea întunecă relațiile dintre scriitori, întreținând o atmosferă belicoasă, nimănui folositoare. Toată rumoarea toxică din viața literară ar putea fi risipită prin exercițiu pur al spiritului critic.

G.D.: *Ce poeme oferi revistei „Hyperion“?*

A.P.: Ofer cu bucurie revistei „Hyperion“ câteva poeme din cartea la care lucrez acum. Dragă Gellu Dorian, îți mulțumesc pentru onoarea de a putea sta de vorbă împreună și pe această cale.

Aurel PANTEA

Confesiuni

***

Pulverizează-te, fii lumina pe care o vede limbajul
când îl simte în tine
pe cel ce va muri

***

Timpuri noi,
nimic nu mai doare,
ne arătăm unul altuia lingouri
de creier înghețat

***

Acolo plîng muzicile, acolo muzica
picură însîngerată,
acolo e un fel de a-ți trece un deșert prin trup,
la marginile lui picură muzica,
însîngerarea e ceea ce ni se arată,
dacă e un înțeles,
nu e de aici

***

Și vocile toate, cum vin,
iubita se lasă altor tarîmuri,
iubita cumplită
cu care se înțelege nimitorul,
iubita cumplită, când asasinii sunt plecați în concediu,
atunci chipurile omului sunt ilicite

și impostura are inimă

***

Doamne, sunt aproape bătrîn
și încă n-am învățat să mor,
arta asta nu e niciodată desăvîrșită

***

Patimă atroce, de parcă lumina
dinspre tine ar rămîne grea, și te-ar lăsa,
iar tu ai veni, te-ai apropia

***

Azi, soarele a apus normal,
n-am iertat, n-am fost iertat,
prin zid împietrit ne privește
Fața răbdătoare

Poemul

În orizontul morții se scrie poemul, în desfrîu și dez-
lănțuire, cînd viața nu mai contează, cînd mă simt
privit fără cruțare, cînd au încetat toate concesii-
le, în biografia mea totul e pregătit pentru victimă.
Lentă înaintare a groazei.

E dimineată,
dar altundeva

*

Poemul e teroarea
că ești văzut cu ferocitate
pe dinăuntru,
poemul e un atentat,
el e principalul aliat al asasinilor aparenței,
poemul e cădere și furie.
e stigmat,
cu el timpul se curbează, încît se văd
morții în pribegii fără capăt

*

Poemul intră cu furia lui Christ printre zarafi,
și toți își caută fețele ascunse,
el biciuie fantasmele, încît se aude cum mor zeii
în culturi bătrîne,
el e salvarea
de limbajele ce nu mai știu decît un singur cuvînt,
și nu îl pot rosti,
dar simt de departe arsura prafu-
lui și pulberii, și-a cenușii

*

Eu, în vîntul de noiembrie,
tu,
în alte singurătăți,
și luminile

AI. CISTELECAN

Laudatio pentru Aurel Pantea

Am avut norocul, mai acum câțiva ani, să văd o expoziție „monografică“, aproape riguros biografic refăcută, din lucrările lui Mark Rothko. E un pictor pe care toată lumea îl cunoaște; plecat de la noi din Europa, din vecini, și afirmat – bineînțeles – în America. Expoziția era, firește, ordonată cronologic, pornind de la primele lucrări, încă figurative, chiar dacă nu „realiste“, trecând apoi la etapa mai abstractizantă ori mai neo-expresionistă și continuând cu o serie din marile lui panouri cu simple brâuri de culori. Știm toți de ce a ajuns Rothko să picteze doar culori pure: pentru că, după Auschwitz, a afirmat el, omul și-a pierdut dreptul și demnitatea de a mai fi reprezentat de/în artă. Arta nu poate omagia pe cineva dispus să facă asemenea orori. De terminat, expoziția se termina cum nu se poate mai șocant, deși oarecum de așteptat pentru cine știe, fie și atât de superficial ca mine, cum gândea – inclusiv plastic – Mark Rothko. Ultima piesă expusă era o pânză mare cât un perete, vopsită negru, fără nici o nuanță, fără nici un schimb de nuanțe: negru pur, compact. Era doar un perete negru în fața căruia se sfârșea excursia printre tablouri, o excursie pe care o puteai considera ca fiind una prin aventura artei moderne.

Ce-avem noi, de regulă, în față?! În față noastră e viitorul nostru; iar viitorul nostru – spunea limpede pictorul – este neant; mai avem în față realitatea – iar realitatea pe care o trăim e neagră, așa cum a așezat-o Rothko, brutal, în față noastră... Avem în față noastră vise, iluzii – toate topite în această pictură neagră – pentru care nu-ți trebuia nici un pic de talent, ci doar ideea de-a o face. Firește, perplexitatea asta era dublată de o altă perplexitate: ce-o fi aia artă, ce-o mai fi însemnând talent etc. Nu e de-ajuns șocul simbolic al unui astfel de tablou, mai trebuie și să interoghezi (nu doar să te interoghezi) condiția și definiția artei.

Dar de ce vorbesc eu despre Rothko de vreme ce trebuia să vorbesc despre poezia laureatului de azi, despre poetul Aurel Pantea?! Am spus povestea asta pentru că ea e un fel de parabolă sau cheie pe care cei care nu citesc poezia – poezia lui Aurel Pantea în special! – o pot folosi pentru înțelesul ei pe scurt și pe necitite. Pentru că așa cum Rothko, pe drumul lui de la o pictură aproape figurativă, apoi abstractizantă, apoi postexpresionistă a ajuns la „soluția finală“ – a neantului pictat brutal și a holocaustului artei, pe alt drum tot acolo a ajuns și poetul Aurel Pantea. Primele lui volume exprimau un oarecare respect față de formele lumii și mai ales față de strategiile limbii sau ale limbajului. Ultimele poeme însă sunt scrise „*negru pe negru*“ – așa se și numesc două dintre volumele sale – și reprezintă momentul în care Aurel Pantea nu doar că a avut revelația neantului, ci a trăit momentul în care a dat „nas-în-nas“, ca să zic așa, cu acesta. Ăsta-i drumul pe care s-a dus Aurel numai că el, spre deosebire de Rothko – și normal că spre deosebire de el – n-a rămas acolo; n-a rămas pentru că, speriat de această intimitate cu neantul, spaima lui s-a transformat în rugăciune iar poetul care trimitea telegrame negre din neant s-a trezit deodată că se roagă... Și a început să declame, ca să zic așa, altădată doar să murmure, un șir de rugăciuni – chinuitoare și acestea, mai că blasfemie în intensitatea lor, de nu chiar ofensatoare prin excesiva apropiere de Christos... rugăciunile acestea sunt scrise cu conștiința celui mai mare păcătos – pentru că Aurel Pantea e cel mai mare păcătos și-l face părtaș la ale lui și pe Dumnezeu.

Cum a ajuns însă Aurel Pantea până aici?! Din spaimă-n spaimă și din fascinație-n fascinație! Eu n-am văzut poet mai speriat de ceea ce face, de ceea ce poate face, decât Aurel Pantea. El s-a temut de propriile versuri, s-a temut de sine de la primele lui poeme. Rareori poet mai terifiat de ceea

ce poate face propria sa poezie decât Aurel Pantea. E ca și cum aceasta ar avea propria sa energie funestă și revelatoare și l-ar târî după sine pe poet într-un fel de hău al informului. Toate poemele lui sunt expediții în chimia lumii sau a propriei ființe și ele înaintează până dau de o spaimă solidificată ca un zid; de aici, de regulă fug înapoi spre lumină. Spaima asta nu i-a trecut; ea a crescut, a tot crescut, fiind însă o spaimă care a devenit – chiar repede de tot – fascinație. La Aurel Pantea spaimele sunt fascinante, sunt fascinații, iar fascinațiile sunt spaime. Din ecuația asta a ieșit el în gura prăpastiei de care vă spuneam, scriind apoi acel nesfârșit poem *Negru pe negru* – secvență după secvență, simple reportaje din mijlocul neantului.

Acum, Aurel Pantea vă poate spune și rugăciuni de ieșire din miezul acestui neant cotropitor (pentru că e calificat în neant), acolo unde el a găsit *Nimicitorul*, acolo unde el a găsit o forță distructiv-atractivă care-l distruge și pe el și limbajul, care însă, distrugându-le – pe cele două – le și salvează. Nici nu era încotro, nu doar pentru că poezia salvează de la sine, ci și pentru că Aurel Pantea e un senzual, iar senzualii sunt fascinați de tot ce le iese în cale. Lui Aurel i-au ieșit multe atracții în cale, de la atracții intelectuale la atracții pur viscereale; dar nici o atracție n-a fost atât de fascinantă pe cât cea a neantului. Spaimă pură – atracție absolută, e ecuația din miezul poeziei lui Aurel Pantea.

Aurel PANTEA

„Poetul are o destinație, vocația poetică este o fatalitate căreia nu i te poți opune“

Niciodată nu am fost atât de copleșit de emoție și sper ca propozițiile pe care le voi spune să aibă minimum de coerență.

Sunt un scriitor care crede următoarele: primele lecturi din poezia universală ale unui poet, făcute la paisprezece-cincisprezece-șaisprezece ani, sunt definitive pentru metamorfoza pe care o va suporta personalitatea sa poetică în anii ce urmează.

Primele mele lecturi din literatura universală se datorează unui poet, prieten bun, născut în același sat cu mine – Vasile Dan. El mi-a dat să citesc la paisprezece ani lecturi „grele“. Eu citeam Coșbuc, Alecsandri, citeam și Eminescu, Labiș, citeam Ion Horea... lecturi paupere și întâmplătoare. Vasile Dan a fost cel care m-a șocat; a fost cel care a pus literatura universală în fața ochilor mei halucinați, i-adevărat, de ceea ce întâlneam la fiecare pagină citită.

Atunci am citit prima dată Paul Celan, Georg Trakl, Gottfried Benn, am citit Albert Camus, Dostoievski..., astea au fost primele mele lecturi.

Revin la ceea ce încercam să vă spun mai devreme: acele lecturi au lăsat urme profunde în scrisul meu. Numai că până la a ajunge la adevărata identitate, la identitatea mea lirică, s-au scurs câțiva ani.

În viața unui scriitor – și nu numai a unui scriitor, ci a oricărui om – există câteva întâlniri decisive, de răscruce pentru evoluția, pentru metamorfozele vieții sale ca om simplu sau ca scriitor. Acest om este, pentru destinul meu, Ion Pop: poetul, profesorul, criticul și istoricul literar remarcabil Ion Pop.

Ion Pop era și este cel care a edificat, a îndrumat, a instruit – ce vorbe cazon folosesc... dar așa era! – cel care a participat la formarea a zeci de scriitori importanți din literatura română contemporană. Ion Pop – cred că fiecare poet echinoxist a trecut prin această probă – era cel care-ți

citea de față cu tine poem cu poem și în timpul lecturii pe care o săvârșea în fața ta, trecea prin toate stările... Era când entuziasmat, când surâzător și brusc la un vers șchiop, la un vers slab se-ncrunta și odată cu el, cel care era înălțat până atunci, în Empireu cădea brusc în Infern. Fiecare poet echinoxist a trecut prin aceste probe, iar acestea erau purificatoare, erau de-a dreptul cathartice pentru că, prin aceste probe de lectură, poetul respectiv își ridică el însuși ștacheta exigențelor față de propriul scris, ștacheta exigențelor față de scrisul altora și așa mai departe...

Ion Pop este, deci, omul căruia îi datorez toate schimbările de identitate.

Am publicat prima carte – **Casa cu retori**, la Editura Albatros în anul 1980. Am debutat în același an și la aceeași editura, spre onoarea mea, împreună cu Liviu Ioan Stoiciu și Matei Vișniec. Cartea mea de debut exprima o revoltă teribilă împotriva propriului meu scris și implicit împotriva unui anume mod de a înțelege și scrie poezie; o revoltă încărcată de sarcasme și polemisme. Și această revoltă extrem de virulentă se recunoaște în volumul meu de debut **Casa cu retori**.

A doua carte (n-o să le iau pe toate la rând) este însă cea care, sper și acum, mi-a revelat adevărata identitate poetică. E o credință nu e o demonstrație; nu fac parte dintre acei poeți care cred în heteronimii. Îl iubesc foarte mult pe Fernando Pessoa cu toți avatarii lui, dar credința mea, repet: nu este o demonstrație, ci este o credință, este că poetul are o destinație, vocația poetică este o fatalitate căreia nu i te poți opune. Și cred că această identitate a mea, ca rezultat al fatalității – al destinului, în ultimă instanță – începe cu a doua carte, „**Persoana de după-amiază**“.

Alte situații în care destinul meu ca scriitor a fost influențat s-au datorat criticilor care-au scris despre cărțile mele.

Absolut toți criticii care au scris despre cărțile mele reprezintă autorități critice, fac parte din elita spiritului critic. În sensul acesta datorez enorm unor critici... În primul rând lui Al. Cistelean, un cititor absolut al poeziei mele, o natură critică inclementă față de mediocrități. Datorez, de asemenea, reverențe absolut tuturor celorlalți critici – unii dintre domniile lor se află în sală: e vorba de Dan Cristea, Ioan Holban. Îi mulțumesc lui Virgil Podoabă, din tot sufletul

meu, pentru că este primul care a dedicat o monografie poeziei pe care o scriu, într-un moment în care nimeni nu credea că poezia lui Aurel Pantea merită un asemenea lucru – sincer să fiu am fost stupefiat.

Sunt îndatorat Katiei, soția mea, primul și cel mai exigent cititor al poeziei mele. Îndatorat, de asemenea, cu totul, fiecărui cititor al cărților mele.

Varujan VOSGANIAN

Eminescu – poet creștin

De obicei luarea mea de cuvânt este salutul pe care Uniunea Scriitorilor din România îl aduce Botoșanilor, îl aduce organizatorilor acestui frumos eveniment. Și ca de fiecare dată de mulți ani încoace, în aceste câteva minute am să spun ceva despre Mihai Eminescu.

Vizitând Biserica familiei am rămas totuși nedumerit că de atâtea ori am vorbit de pe această scenă și, totuși, niciodată până acum n-am evocat filonul creștin din opera poetului. Mihai Eminescu a primit taina botezului creștin la biserica Uspenia din Botoșani. Ca poet, însă, este Mihai Eminescu un poet creștin? Răspunsul la această întrebare nu e simplu de dat.

În general, abordările de acest fel în opera lui Eminescu se împiedică de unele paradoxuri pe care chiar poetul le lansează. Dacă ar fi să luăm *ad litteram* ceea ce spune Mihai Eminescu suntem puși uneori într-o stare de derută. „Eu sunt budist”, spune Eminescu într-un text; „Eu nu cred în Buddha”, spune Mihai Eminescu în alt text. Evaluând însă tematica operei eminesciene, nedumerirea noastră se adâncește. Pentru că tematica operei lui Eminescu – cel puțin la o primă aproximare – nu este tematica unui poet creștin.

Pentru Mihai Eminescu natura este o însoțire fundamentală care se deosebește radical, de pildă, de viziunea renașteriștilor care vedeau în natură doar un fundal. Și cred că, dacă aș face un sondaj și aș întreba mulți oameni cum arată natura în Gioconda lui Leonardo da Vinci, sunt convins că cei mai mulți oameni ar avea câteva momente de confuzie și n-ar putea să răspundă la această întrebare. La Mihai Eminescu însă natura este de-a dreptul antropomorfă; natura preia tot ceea ce omului i-a fost răpit la căderea din paradis.

Jumătatea infinită a omului – dacă pot să spun așa despre o jumătate – devine natură. Ei bine, surpriză: natura nu este un element esențial al Noului Testament. În Noul Testament natura, atât cât apare ea, este marginală și subordonată voinței umane. Trebuie să știți că în Noul Testament lipsesc soarele și luna. Steaua apare o singură dată ca un ecou întârziat al *Bunei vestiri*. Deci această atitudine față

de natură, la Mihai Eminescu vine mai degrabă dintr-un registru ancestral păgân decât dintr-unul creștin.

Apoi visul: Mihai Eminescu este un poet la care nu există frontieră între real și imaginar, nu există frontieră între umbră și lumină, între tăcere și liniște. Mihai Eminescu este un poet al visului. Trebuie să știți, însă, că visul lipsește cu totul din Noul Testament. Isus Hristos nu visează. Și pentru că Isus nu visează, nici unul dintre apostoli nu se încumetă să viseze – spre deosebire de Vechiul Testament unde toată lumea visează: Abraham visează, Lot visează (Sodoma și Gomora), Solomon visează, Iosif visează... Ba chiar Ezechiel visează prima navă cosmică ce vine pe pământ. În Noul Testament însă nimeni nu visează...! Visul apare o singură dată în *Faptele apostolilor*, dar apostolul Petru evocă un text din Vechiul Testament – al proorocului Ioel. În rest, visele sunt substituite de îngeri care aduc mesajele divine.

Faptul că pentru Eminescu visul este o temă fundamentală – ba chiar aș zice că visul precede realitatea, adică visul este cel care visează realitatea – asta nu este o temă creștină. Ca să nu mai vorbim că după aceea, Sfinții Părinți au prevenit în legătură cu rolul malefic al viselor, după opinia lor.

Dar ceea ce este cel mai interesant atunci când vorbim despre filonul creștin al lui Eminescu este portretul lui Isus. Trebuie să știți că Isus este aproape absent în poezia lui Mihai Eminescu; oricum, el nu apare în ceea ce vorbim noi ca fiind *cele mai frumoase poezii* ale lui Mihai Eminescu. El este prezent în unele prelucrări folclorice de tipul colindelor și în câteva poezii, adesea convențional, abrupt și schematic. Apare într-o poezie care se cheamă **Înviere** – în finalul poeziei – în care mai degrabă se reia un text religios; apare într-o formulă pe care a exersat-o în adolescență, în adolescența târzie – **Christ**, pe care apoi a numit-o **Dumnezeu și om**. Și mai apare într-o formulă care trimite la sacrificiu, într-o poezie care se cheamă **Apari să dai lumină**.

Ceea ce este și mai interesant este că, dincolo de această atitudine extrem de discretă în legătură cu Isus, portretul Fecioarei Maria este complet separat de cel al lui Isus. În poezia lui Mihai Eminescu, dacă putem spune așa, nu

există Maica Domnului, ci există Fecioara Maria. Pruncul apare o singură dată, cu două epitețe care sunt destul de neobișnuite pentru imaginea plină de aură pe care o avem despre pruncul Isus.

Poezia **Rugăciune** este profundă și frumoasă. Legenda spune că a fost recitată chiar și de Papa Ioan Paul al II-lea, chiar în limba română. Dar în această poezie, ca și în cealaltă – **Răsai asupra mea** – Maica Domnului este prezentată mai degrabă ca Maica noastră, a tuturor; este Maica lumii naturale și Maica oamenilor. Este mai degrabă asemănătoare zeității Pachamama a incașilor, decât Maicii Domnului. Și, ca un corespondent, în poezia lui Eminescu soarele – care este echivalentul simbolic al lui Isus – are o poziție ingrată în raport cu luna.

Ei bine, făcând acest rezumat am putea să fim tentați să spunem că pentru Mihai Eminescu creștinismul era pe aceeași treaptă cu orice altă religie. Pentru că el vorbește și de religiile indice, vorbește de budism, vorbește de diverse zeități romane, am putea să spunem că Mihai Eminescu este mai degrabă – dacă ar fi să insistăm pe această temă

– un poet religios, decât un poet creștin. Mihai Eminescu însă a lăsat un text în care vorbește despre sacrificiul lui Isus. Nu este un text poetic, este un articol care are un titlu ce nu sugerează conținutul și care se numește **Și bat la poartă**. În acest text, Mihai Eminescu spune așa: „*Isus s-a sacrificat pe sine nu din mândrie, nu din datorie civică, ci din iubire*”. Și el opune în acest fel pe Isus tuturor sacrificiilor legendare ale umanității – începând cu Socrate.

Ei bine, deschizând cu această cheie sîpetul poeziei lui Mihai Eminescu, vedem că această poezie este un omagiu adus iubirii, de la compasiune și până la adorație, iar iubirea față de femeie este de-a dreptul iconografică și paradisiacă.

Și acum, întorcându-ne către ceea ce am spus până acum, după ce am invocat botezul ca om creștin al lui Mihai Eminescu, să spunem că acest omagiu către iubire este botezul creștin al poetului.

* Discurs ținut în cadrul galei de decernare a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, 15 ianuarie 2018, Botoșani

Mesajul primarului municipiului Botoșani, domnul Cătălin-Mugurel Flutur

Excelența Dumneavoastră domnule Ambasador, domnule Ministru-Secretar de Stat, doamnelor și domnilor parlamentari, domnule Președinte al Consiliului Județean, dragi invitați și onorat public,

Vă uez și cu ecest prilej un „La mulți ani!” călduros și vreau să vă spun că sunt onorat, ca de fiecare dată la 15 ianuarie, să găzduiesc în numele Primăriei și al Consiliului Local al Municipiului Botoșani acest important eveniment național. Onorat și plin de emoție, căutând cuvintele potrivite pentru a le adresa unor făuritori de cuvinte; onorat și plin de emoție la prima manifestare de mare anvergură desfășurată în municipiul nostru din anul Centenarului Marii Uniri.

Este cunoscut faptul că de 27 de ani acordăm la Botoșani cel mai râvnit premiu literar din România – Premiul Național de Poezie „MIHAI EMINESCU” – premiu acordat unui poet român pentru întreaga sa operă. Iată, de aproape trei decenii, nu ne-am abătut de la regulament. Datoria noastră față de poetul Mihai Eminescu, dar și față de urmașii lui cei mai valoroși este aceea de a asigura toate condițiile pentru buna desfășurare a acestei instituții care este Premiul Național de Poezie.

Numele poetilor laureați de-a lungul celor 27 de ediții, cât și valoarea de necontestat și prestigiul juraților, au făcut din acest premiu cea mai râvnită distincție literară ce se acordă din 1990 încoace, în România. Consecvența și seriozitatea cu care au tratat acest premiu – atât Primăria Municipiului Botoșani cât și Consiliul Local

– s-au adăugat la ce a făcut juriul, la crearea unei instituții naționale. Nici nu se putea ca într-o democrație râvnită atâția ani să nu ia ființă, la Botoșani, o astfel de instituție care să pună în valoare ceea ce fondul nostru cultural tradițional trebuia să aibă mai de mult, din respect față de Poetul Național.

Noi, Primăria Municipiului Botoșani alături de Consiliul Local, am înțeles că moștenirea lăsată de Eminescu nu este doar opera lui, ci și valorile care s-au născut după ea – și cele de acum, valori ale poeziei noastre de astăzi – onorate de comunitatea noastră ca semn de prețuire.

Astăzi vom afla numele celui de-al 27-lea poet care primește laurii acestui premiu, chiar de ziua Poetului, în orașul în care el s-a născut acum 168 de ani, consacrată de un deceniu „Zi a Culturii Naționale”. Limba română, așa cum a șlefuit-o Mihai Eminescu și cum au consolidat-o cei mai valoroși urmași ai lui – adevărați poeți – este element fundamental al identității noastre naționale. Fără acest dar lăsat nouă de Eminescu și fără a-l păstra așa cum se cuvine, într-o memorie vie și constructivă, nu am fi fost astăzi ceea ce suntem. Noi respectăm și așa, prin acordare de lauri celor mai buni poeți români de astăzi, memoria marelui nostru poet.

Dragi invitați de departe, vă dorim să vă bucurați în aceste zile de început de an de ospitalitatea locului, pe care dumneavoastră, dragii mei botoșăneni prezenți în sală în această seară, o asigurați.

Mesajul domnului Geo Popa, Secretar de Stat în Ministerul Culturii

Excelența Voastră, Domnule Ambasador al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, domnilor academicieni, domnilor întâi-gospodari ai municipiului și județului Botoșani, doamnelor, domnișoarelor și domnilor

Dacă Mihai Eminescu ar fi astăzi aici – și Mihai Eminescu este astăzi aici; este undeva prin sală, face procesul-verbal – s-ar bucura, pentru că el *va da samă* pentru viitorime de ce se întâmplă aici, pentru că el va așeza cuvântul așa cum numai el știe să-l așeze pentru literatura și cultura română, pentru tot ce înseamnă trecut, prezent și viitor.

El este aici pentru că nu poate fi în altă parte, pentru că este peste tot... pentru că este în sufletul și-n mintea noastră... pentru că are dimensiunea a ceea ce numai cultura română, în întregul ei, o poate avea....Iar dumneavoastră, dragi prieteni scriitori, poeți, dumneavoastră va trebui să multiplicați această zi, să o faceți să fie la fel cu cea de mâine și cu cele

care vor veni; să multiplicați din 364 de zile din an cele câte au mai rămas, pentru că numai în felul acesta veți dovedi că sunteți oameni ai cetății și că sunteți cei care construiți, care puneți lumina să lumineze și care știți atât de bine – mai bine decât toți ceilalți – că viitorul, că speranța noastră se află în spirit, în cultură.

Vă mulțumesc că mi-ați dat ocazia să fiu astăzi aici cu dumneavoastră, și vă rog – înainte de a mă întrerupe atât de elegant – să-mi dați voie să vă citesc doar câteva cuvinte. Veți vedea...!

„Oricât de adânci ar fi dezbinările ce s-au produs în timpul din urmă în țara noastră, când e vorba de legea părinților noștri care ne leagă de Orient și de aspirațiile noastre care ne leagă de Occident și pe care sperăm să le vedem întrupate, vrăjmașii – oricare ar fi ei – ne vor găsi uniți și tot atât de tari în hotărârile noastre ca și în trecut“ – Mihai Eminescu.

Zilele Eminescu – ediția a 49-a

Cea de a 49-e ediție a Zilelor Eminescu a început la Căminul Cultural Vorona, cu întâlnirile scriitorilor invitați cu membrii Societății Culturale „Raluca Iurașcu“ Vorona. Au citit poezii: Adrian Popescu, Gabriel Chifu, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru, Ion Hadârcă și au spus cuvinte de salut: Ion Pop, Gabriel Cristea Enache, Mircea A. Diaconu, Cassian Maria Spiridon. Invitații au făcut un pelerinaj la Mănăstirea Vorona. Pe 15 ianuarie – ziua Culturii Naționale – a avut loc, ședința extraordinară a Consiliului Local Botoșani pentru aprobarea titlului de Cetățean de Onoare al Municipiului Botoșani poetului laureat. A urmat un *Te Deum* la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din Ipotești, depuneri de coroane la statuia poetului Mihai Eminescu de la Memorialul Ipotești și un alt *Te Deum* la Biserica Uspenia și depuneri de coroane la statuia poetului Mihai Eminescu din fața Teatrului *Mihai Eminescu*. La Colegiul Național „Mihai Eminescu“ Botoșani a avut loc **Întâlnirile revistei „România literară“**, la care au participat: Gabriel Chifu, Răzvan Voncu, Sorin Lavric, Daniel Cristea-Enache și alți invitații revistei Ioan Holban, Vasile Spiridon, Hana Botta și Gellu Dorian. La Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii *Mihai Eminescu*, Amfiteatrul *Laurențiu Ulici* a **urmat un program de manifestări complexe, printre care amintim:** Retrospectiva Premiului Național de Poezie *Mihai Eminescu* – OPUS PRIMUM 1999-2017 și lansarea antologiei „Exercițiile de neclintire“, prezentată de Al. Cistelean și Vasile Spiridon. Au citit din creațiile lor poezii laureați ai edițiilor precedente prezenți la Ipotești: Dan Bogdan Hanu, Răzvan Țupa, Cristian Pohrib, Zvetlana Cristean, Stoian G. Bogdan, Crista Bilciu și Ștefan Ivas. **Au urmat prezentări de cărți apărute la editurile Cartea Românească, Junimea, Max Blecher și Charmides**, făcute de Călin Vlasie, Lucian Vasiliu, Alexandru Uiuiu și Ana maria Toma. Prezentare de carte – Noi apariții în colecțiile **Opera poetică** și **Cartea de**

poezie ale Editurii Cartea Românească. Prezintă: Călin Vlasie. 12.50-12.55 – Prezentare de carte – Noi apariții în colecțiile **Atrium, Cantos, Cuvinte migratoare, Efigii, Eminesciana, Epica, Memoria Clepsidrei, Numele poetului**. Debut – Editura Junimea. Prezintă: Lucian Vasiliu. A fost lansat Concurusul Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...“, ediția a XXXVII-a și prezentată revista de către Gellu Dorian – *Hyperion*. În sala de expoziții *Horia Bernea a avut loc* vernisarea expoziției „Poeți laureați ai Premiului Național de Poezie *Mihai Eminescu* – OPUS PRIMUM“ și un recital de muzică clasică. Seara, la ora 17, în sala de spectacole a teatrului „Mihai Eminescu“ de la Casa de Cultură a Tineretului Botoșani a avut loc Gala de decernare a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu“ pe anul 2017, urmată de un concert extraordinar „Madam Mon Amour“, susținut de Nicu Alifantis. Gala a fost prezentată de actorul Florin Aionitoaie.

Au participat: Ion Pop, Al. Cistelean, Ioan Holban, Mircea A. Diaconu, Aurel Pantea, Varujan Vosganian, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Gabriel Chifu, Adrian Popescu, Călin Vlasie, Vasile Spiridon, Răzvan Voncu, Sorin Lavric, Daniel Cristea-Enache, Ioana Diaconescu, Radu Florescu, Nicolae Sava, Vasile Tudor, Vasile Burlui, Paul Gorban, Valentin Talpalaru, Marius Chelaru, Alexandru Uiuiu, George Vulturescu, Daniel Corbu, Valentin Coșereanu, Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru, Ion Hadârcă, Nicolae Țone, Andrei Novac, Marian Ilea, Dan Cristea, Medeea Iancu, Theodor Hossu-Longin, Alexandru Ovidiu Vintilă, Dan Bogdan Hanu, Răzvan Țupa, Cristian Pohrib, Svetlana Cârsteian, Stoian G. Bogdan, Crista Bilciu, Ștefan Ivas, Gellu Dorian, Nicolae Corlat, Emanoil Marcu, Petruț Pârvescu, Vasile Iftime, Gabriel Alexe, Mircea Oprea, Vlad Scutelnicu, Dumitru Necșanu, Constantin Bojescu, Cristina Prisăcariu Șoptelea, Nina Viciriuc, Cezar Florescu, Elena Cardaș și alții.

Cristina STANCU

***

se ascut bucăți de cuțit pe undeva,
nu ne leagă nimic:

intenția de a citi o pagină pe care n-ai
scris, un porumbel în vârful bradului
nemișcat douăzeci de minute.
sunt un obiect.

nu.

a învățat pe dinafară consecințe.
a trântit ușile în urmă.
a trăit asemenea cuiva despre care se vorbește la trecut.
a vrut să fie un obiect esențial despre moarte:

isterie, semne luminoase de *exit*.

***

în autobuz cineva încearcă să convingă
că numele lui e elvis.
apoi uit că există. de ce îi fac asta:
nevoia de a-și zâmbi înțelegător de parcă în sufragerie
aș îmbrățișa aerul cu gesturi care ar speria invitații.

(cineva a zis că-i amintesc de o țipă olga.
a cunoscut-o în rusia când era un *securist* împuțit.
îmi vorbea despre olga și plângea despre olga.
o femeie mi-a spus că-l cunoaște pe singurul
porumbel alb din cișmigiu.
de ce mi se povestesc astfel de lucruri.)

***

sute de istorii cretine
generate zilnic
și dacă nu se ajunge nicăieri

de ce trebuie să râd:

poemul de la 3 noaptea pe care nu-l vei termina
fiindcă scaunul s-a răsturnat cu zgomot.

ce le-am făcut unora e ură.

(enrique baeza spune că realitatea e spam.
virginia woolf spune că realitatea cea adevărată există.
lauren e. simonutti spune că nimic nu e real
dar totul e adevărat.)

***

am văzut o fată căreia i se topiseră buzele.
senzația discuțiilor din ultima vreme când nu ne
spuneam mare lucru, zile de naștere pe două continente
morți anunțate pe mail dintr-un alt oraș. înmormântări
cu cinci lumânări aprinse în grabă, ziceai despre ozn-uri
sau „în mințile lor oamenii sunt
hidoși. o burtă mare și atât.“

privirea blurată câinele mă urmărea
în fața mașinilor negre capela plină de
chipuri degeaba:

flori într-o găleată albastră.
te-am văzut și nu mișcai.
am plecat.

***

lumea își clarifică
în vitrină
irelevanța
abandonul
bună
mi-e frică de mine:

(o supernovă artificială se stinge pe ecran
o urmăresc cu dăra uleioasă lăsată de arătător
grupa de sânge 0 are cu 37% mai puține
șanse, edit: de a dezvolta cancer pancreatic.
a găsit un deget în măruntaiele crapului pescuit
în lacul unde un om și-a pierdut degetele.
edit: un corp ține în brațe un crap imens
care ține în măruntaie un deget.)

îmi tai unghiile din carne și încerc să nu sper
mănânc cât mai puțin poate
așa lumea va fi mai puțin afectată
uneori cred că pe dinăuntru sunt un bărbat
care vrea să fie femeie

Exerciții de neclintire

– OPUS PRIMUM – 1999-2017

Recent a apărut la Casa de Editură Max Bleher din București o antologie de poezie a poezilor laureați la primele nouăsprezece ediții ale Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, secțiunea dedicată poezilor debutanți editorial, premiu aflat vremelnic în administrarea Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”. O primă antologie a acestor poeți a apărut acum zece ani, în îngrijirea mea, editată de aceeași instituție. Prezenta antologie – *Exerciții de neclintire* – include douăzeci și nouă din cei 30 de poeți laureați ai acestui important premiu. Despre toți am scris de-a lungul timpului la această rubrică, cronicle respective apărând în două volume publicate între timp la două edituri ieșene.

Îmi propusem ca după publicarea celui de al doilea volum din *Cititorul de poezie*, apărut la începutul acestui an la Editura Junimea din Iași, care include debutanții despre care am scris în intervalul decembrie 2008 – decembrie 2017, să încep o nouă rubrică, tot în „Convorbiri literare”, care să se numească *Pe urmele debutanților*, în care mi-am propus să urmăresc evoluția celor mai buni dintre ei și motivele care i-au făcut pe alții să renunțe. O datorie cam forțată și grea, poate și din cauza imposibilității de a avea informații despre toți sau, cine știe,

din ingratitudea unora (la care nici nu m-am așteptat, dar totuși) față de eforturile mele de a-i urmări cu atenție și a-i citi și scrie despre cărțile lor. O fac, într-un fel, succint acum, aici, în ideea că poate în viitor, după ce voi achiziționa cele mai multe cărți ale acestor poeți, care, în fond, sunt viitorul poeziei de mâine și în perspectivă trecutul pe care alții, ca ei acum, îl vor ignora sa nu.

Antologia de față are un cuvânt succint al criticului Mircea A. Diaconu, datorat și angajării lui ca salariat al Memorialului Ipotești, în finalul căruia vorbește și despre „eșecuri”, care pot fi „un semn al timpului”, dar și despre „cât hazard, atâta valoare”. Și îi dau dreptate.

Acești douăzeci și nouă de poeți laureați au fost scoși din noianul de debuturi ale ultimelor două decenii de poezie nouă românească de importanți critici literari, dintre care Laurențiu Ulici a fost criticul care la *Prima verba*, celebra lui rubrică din „România literară”, a scris ani la rând despre debutanții editorial. Cei alți critici care și-au dat girul și un imbold la consacrarea acestor poeți, pe care o să vi-i enumăr mai jos, au fost de-a lungul timpului următorii: Mircea Martin, Nicolae Manolescu, Dan Cristea, Al. Cistelecan, Ioan Holban, Daniel Cristea Enache, Vasile Spiridon,

Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”

Exerciții de neclintire

ANTOLOGIA poezilor laureați
ai Premiului Național de Poezie
„Mihai Eminescu” – OPUS PRIMUM
1999-2017

Andrei Terian și Mircea A. Diaconu. Un juriu, prin urmare, care poate fi mai mult decât credibil și care a obligat pe cei mai recunoscători și convingși că nu au ales poezia la întîmplare să-și continue drumul și să confirme. Cei mai mulți au confirmat, unii mai puțin, iar alții s-au retras, cum este cazul lui Sebastian Sift, care a declarat că nu mai scrie, el fiind și cel care lipsește, de fapt, din această antologie.

Primul laureat, pentru anul 1998, a fost Doru Măreș, pentru cartea *Mimînd orgasmul social*, apărută la Editura Cartea Românească. În 1998, după care nu a mai publicat decât în cîteva antologii. Este prezent în această antologie cu trei poeme, unul din cartea premiată, altul publicat în revista „Hyperion” și un alt poem inedit. Este suficient pentru o confirmare? După mine, da. Poezia lui se înscrie în spiritul optzecisto-nouăzecist.

La ediția următoare au fost laureați doi poeți: Dan Bogdan Hanu, pentru cartea *Vindecarea de simetrie*, Editura Cronica, în 1999, și Teo Bobe, pentru cartea *Bucla*. Ambii au mai publicat și au confirmat încrederea juriului. Poemele din antologie confirmă valoarea lor.

Al treilea laureat este un optzecist recuperat de mine la New York, Liviu Georgescu, un ultim optzecist, membru al Cenaclului de luni. Prima lui carte, *Călăuza*, a apărut la Editura Axa, în 2000, în colecția *La steaua* poeți optzeciști, cu o prefață de Nicolae Manolescu. Este și cel mai prolific dintre poeții laureați, publicînd peste douăzeci de cărți de poezie, aflîndu-se în posibilitatea de a intra în nominalizările premiului pentru *Opera Omnia*.

Răzvan Țupa și Cristian Pohrib și-au împărțit *ex aequo* laurii celei de a patra ediții. Răzvan Țupa a confirmat, publicînd, după *fetiș*, cartea laureată pentru anul 2002, încă două cărți, evoluînd de la o poezie prolixă la un discurs mai coerent și experimental, în timp ce Cristian Pohrib, un poet talentat, nu a mai publicat nimic, risipindu-și timpul cu alte preocupări care i-au limitat inspirația.

Dan Sociu, încă trăitor la Botoșani pe acea vreme, a împărțit și el laurii premiului cu Teodor Dună. Ambii au confirmat, mai mult Dan Sociu s-a impus ca un adevărat lider al douămiștilor, izolat mai tîrziu de grupul acestora, singularizîndu-și în bine discursul, ca de alt fel și Teodor Dună, cu o evoluție remarcată de critica literară.

Dan Coman și Claudiu Komartin, din seria poezilor laureați, pe lângă Dan Sociu, au evoluat, publicînd cărți și în alte genuri, Dan Coman în special, cum a făcut, de alt fel și Dan Sociu. Claudiu Komartin s-a impus ca un justițiar, cu preocupări mai mult de gîlceavă decât de ordonare a unor principii firești, pierzînd în unele cărți ceea ce promitea în prima carte *Păpușarul și alte insomnii*.

Anul pentru care a primit laurii premiului la Botoșani Bogdan Perdivară, al doilea botoșănean în seria laureaților, a fost mai sărac în debuturi, încît juriului i-a fost mai ușor să aleagă. Nu a împărțit premiul cu nimeni. Dar nici n-a mai vrut să publice nimic de atunci, fiind atras, probabil, de alte incursiuni existențiale.

Următorul an, 2006, a fost inflaționist în materie de debuturi sau juriul nu s-a putut decide la o singură poetă,

toate cele trei – Oana Cătălina Ninu, Andra Rotaru și Diana Geacăr, fiind foarte bine primite de critica literară, cărțile lor fiind de excepție. Doar Andra Rotaru a fost mai harnică și a publicat încă trei cărți de poezie, fiind și tradusă în Spania și USA. Diana Geacăr abia anul trecut a ieșit cu a doua carte, fără ecou pînă în prezent. Și Oana Cătălina Ninu, cea mai bine primită de critica literară pentru cartea sa de debut *Mandala*, editura Vinea, 2005, a mai ieșit cu o selecție – stările intense, colecția Biblioteca de poezie, coordonată de un cristian, în 2009, fără ecou.

O poetă din Botoșani, trăitoare la Sibiu, Rita Chirian, a împărțit premiul cu Livia Roșca. Rita Chirian a publicat mai multe cărți de poezie, stîrnind pînă la un punct interesul criticii literare pentru insolitul poeziei sale; este singura dintre tinerii scriitori care a intrat în Uniunea Scriitorilor din România, dîndu-și apoi demisia. Livia Roșca nu a mai publicat nimic între timp.

Florin Partene a obținut laurii premiului pentru anul 2007, pentru cartea *Reverență*, Editura Vinea, 2007, fiind și singura lui carte publicată de atunci pînă în prezent.

Al patrulea poet de origine botoșăneană, Svetlana Cîrsteian, a obținut premiul pentru cartea *Floarea de menghină*, apărută în 2008 la Editura Cartea Românească. A publicat altceva decât poezie de atunci pînă în prezent.

Stoian G. Bogdan a obținut laurii premiului pentru anul 2009. Cartea lui, *Chipurile*, apărută la Editura Cartea Românească, a fost premiată și de Uniunea Scriitorilor din România, fiind primit pentru acest fapt în Uniunea Scriitorilor din România, fiind dintre tinerii laureați singurul care este membru al acesteia. A mai publicat încă trei cărți, fără a sări de pragul primei cărți, înșelînd într-o oarecare măsură așteptările criticii literare. Talentul lui nativ poate ieși oricînd la iveală cu lucruri demne de apreciat.

Mihai Duțescu (m. duțescu), laureat pentru 2010, a mai publicat poezie și roman, fără ecouri prea mari.

Crista Bilciu, pentru 2011, nu a mai ieșit cu nimic între timp, în vreme ce Andrei Dosa, un insurgent înăscut, împărțind premiul cu Crista Bilciu, a mai publicat între timp încă trei cărți, impunîndu-și singularitatea discursului.

Anatol Grosu este primul tînar poet din Basarabia, care convinge juriul, care-i acordă premiul pentru cartea *epistola de la filipeni*, apărută la Casa de Editură Max Blecher în 2012. Nu a mai publicat nimic de atunci. Ștefan Baghiu primește laurii pentru cartea *Spre Sud, la Lăceni*, la Cartea Românească, în 2014. Ștefan Ivas, al cincilea botoșănean laureat al acestui premiu, a obținut premiul pentru cartea *mila schimbă gustul cărnii*, Casa de Editură Max Blecher, 2014 și Merlich Saia, pentru cartea *Garda de corp*, Editura Tracus arte, 2014. Ionelia Cristea, pentru cartea *Noaptea de gardă*, Editura Cartea Românească, 2015 și Robert Elekes, pentru cartea *aici îmi iau dinții-n spinare și adio*, Editura Tracus Arte, 2015. Și ultimul din această antologie, ilustrativă pentru valoarea celor care vin și seriozitatea acestui premiu, este Ciprian Popescu, pentru cartea *Mile End*, Casa de Editură Max Blecher, 2016.

Literatura română dintre Prut și Nistru, la un secol de la unirea din martie 1918

„Atunci când vezi cum
limba în care scrii
moare, cum în sufletul
conaționalilor tăi
(...) renaște în sfârșit
sentimentul național,
conștiința românească
– atunci, crede-mă, nu
poți sta deoparte, simți
nevoia de a te implica...”

GELLU DORIAN ÎN DIALOG CU ARCADIE SUCEVEANU

Gellu Dorian: *Dragă Arcadie Suceveanu, am intrat în anul Centenarului Marii Uniri din 1918. Aș dori să stăm de vorbă, nu neapărat pe această temă, ci pe ceea ce înseamnă literatura dintre Prut și Nistru scrisă timp de un secol. Pe 27 martie 2018, unirea României a început în Basarabia, provincie a României aflată, pe atunci, în administrarea noului regim bolșevic de la Kremlin. Ce scriitori importanți avea atunci această provincie?*

Arcadie Suceveanu: Da, timp de câteva luni, din noiembrie 1917 până în martie 1918, Basarabia s-a aflat sub administrația noului regim bolșevic (care nu își avea încă

sediul la Kremlin), dar până atunci, începând din 1812, ea a avut statut de gubernie a Rusiei țariste. Așa cum se știe, timp de un secol și ceva, populația autohtonă a fost supusă unui acerb proces de rusificare, de asimilare și înstrăinare de ființa ei națională. Cei câțiva mari scriitori născuți din sol basarabean în acea perioadă, între care B.P. Hasdeu, Costache Negruzzi și Alexandru Donici, nu au putut să se afirme decât trecând Prutul, dincolo, în România. Dacă e să ne referim strict la momentul Unirii, nu vom atesta decât câteva nume proeminente în perimetrul basarabean: Alexei Mateevici, Ștefan Ciobanu,

Constantin Stere, Ion Buzdugan, Pan Halippa și alți câțiva; dar și ei, cu excepția lui Mateevici, care moare chiar în acel an al Unirii, s-au afirmat îndeosebi în perioada ce a urmat, cea a interbelicului românesc.

G.D.: *Tu te-ai născut, evident, mai târziu, într-un stat supus regulilor staliniste. Unde?*

A.S.: Eu m-am născut pe 16 noiembrie 1952, cu doar câteva luni înainte de moartea lui Stalin, în comuna Suceveni (rebotezată de sovietici – cu totul hazardat, contrar oricărei logici – în Șirokaia Poliana), localitate de români sută la sută, situată la poale de Carpați, în emisfera nordică, cernăuțeană, a Bucovinei, la mică distanță de Rădăuți și Putna. Satul Suceveni a făcut parte din Bucovina istorică, adică din acea Bucovină care s-a aflat în componența Imperiului Austro-Ungar, și acest fapt întotdeauna a constituit pentru mine și pentru conaționalii mei din acea zonă un adevărat însemn de noblete. De ce? Pentru că, fapt cunoscut, în perioada habsburgică, limba română și conștiința românească s-au conservat mai bine în Bucovina decât în alte părți (decât în Basarabia vecină, să zicem), iar localitățile noastre, în special Cernăuțiul, au cunoscut un grad mai înalt de progres și civilizație.

G.D.: *Cum erau școlile în care te-ai format? Pentru că așa cum este poezia pe care o scrii acum nu dă a înțelege că ai învățat ceva din principiile lui Idanov sau Makarenko.*

A.S.: Am absolvit mai întâi școala de cultură generală de 8 ani din satul natal, apoi școala medie de 10 clase din comuna vecină Carapciu-pe-Siret, localitatea de baștină a poetului Vasile Levițchi. Deși noi, cei din Bucovina (Ucraina), eram recunoscuți și atestați în acte ca români, limba de predare din școlile noastre era „moldovenească”, iar programele de studii și manualele erau cele elaborate și tipărite la Chișinău, în RSS Moldovenească. Întregul sistem educațional de atunci era, evident, sovietic, adică profund ideologizat, noi studiam istoria Rusiei și a URSS, nu și (doamne ferește!) istoria României, iar literatura „moldovenească” îi includea doar pe clasicii circumscriși ariei geografice a vechii Moldove – cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin, Ioan Neculce, scriitorii Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi, B.P.Hasdeu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Ion Creangă, Mihai Eminescu etc.; nu însă și pe Titu Maiorescu, Grigore Alexandrescu, Ion Luca Caragiale, George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi sau Lucian Blaga, care erau considerați „români”, adică „străini” nouă. Ceea ce ne-a salvat pe noi atunci a fost educația pe care am primit-o acasă, de la părinți, limba română, obiceiurile și tradițiile populare românești din satele noastre, cu rădăcini foarte puternice, care s-au păstrat aproape intacte până azi și care ni s-au transmis din generație în generație. Iar când au apărut radioul și televiziunea, aparatele noastre erau fixate de dimineața până seara pe posturile românești, spiritul nostru absorbea cu aviditate tot ce venea din „arcadia” românească. Codul genetic al omului nu se schimbă, oricât s-ar încerca... Dar adevărata mea conștiință românească mi s-a revelat și a putut să se dezvolte

abia la Universitatea de stat din Cernăuți, când, student la Facultatea de Filologie Română, discipol al unor profesori ca Vasile Levițchi, Zinaida Peniuc, Grigore Bostan, am descoperit cartea românească, „biblioteca”, bucuria lecturii, istoria și estetica, când am început să scriu și să public primele grupaje de versuri. Eu și colegii mei de atunci, tineri poeți români din urbea cernăuțeană, citeam cu febrilitate revistele „România literară” și „Luceafărul” (pe care le primeam pe căi ocolite, tocmai din Rusia), descoperiserăm fondul de „carte secretă” al Bibliotecii universitare, unde puteam citi ediții rare, cumpăram cărți românești din rețeaua de librării „Drujba” din Cernăuți, Moscova, Leningrad, Odessa, și în câțiva ani am reușit să ne încropim, fiecare, biblioteci personale. Ne consideram (și chiar eram!) sciitori români în literă și spirit, cum se zice, încercam să ne sincronizăm cu scrisul congenerilor noștri din România, visam clipa fericită când vom putea trece dincolo de sârma ghimpată pentru a ne cunoaște mai bine țara, istoria, colegii de breaslă și de generație...

G.D.: *Cum erau Cernăuții, zonă a Bucovinei de Nord, dar și, în parte, a Țării de Sus: Ținutul Herței și cel de pînă la Hotin și Ceremuș erau pline de români?*

A.S.: Regiunea Cernăuți a fost întotdeauna un teritoriu multietnic, în care populația majoritară o formau românii și ucrainenii. Cu timpul, însă, începând din anul 1940, românii, trecuți prin malaxorul deportărilor și exterminării în masă, al deznaționalizării și mankurtizării forțate, divizați pervers în „români” și în „moldoveni”, au fost aduși treptat la condiția de etnie minoritară. Ținutul Herța, care dintotdeauna fusese în istorie trup din trupul Regatului României, era (și așa rămas până în prezent) zona românească cea mai pură. De asemenea, românii prevalau în satele de pe valea Siretului și în cele de pe malul drept al Prutului (există un mic segment de Prut și în Bucovina), adică în localitățile din cele trei raioane – Hliboca (Adâncata), Storojineț și Noua Suliță. În schimb, în satele așezate în zonele nord-vestice ale Bucovinei, în care prevalau rutenii și huțulii – Chelmeneti, Coșmani, Hotin, Zastavna, Putila, Berhomiet, Ceremuș etc. – dispăruse încă pe atunci orice urmă românească, ele fiind în câteva decenii complet ucrainizate. În anii copilăriei mele și ai primei tinereți, orașul Cernăuți mai păstra câte ceva din vechea atmosferă de *urbs bucovinensis*, în piețe și pe străzi se mai putea auzi vorbă românească, mai circula tramvaiul, iar de sub varul de pe frontispiciul câte unei clădiri transpăreau câteodată inscripțiile firmelor și instituțiilor interbelice... Dar, se înțelege, în acea vreme coordonata românească fusese practic exclusă din viața socială și culturală a nordului acestei provincii, iar din faimosul „model multicultural bucovinean” nu mai rămăsese aproape nimic. Cu toate acestea, românii au reușit să-și păstreze identitatea și să se bucure de dreptul de a studia în limba maternă, iar scriitorii și ziariștii, împreună cu intelectualii de marcă, au refăcut pe parcursul a câtorva decenii instituția literelor românești ce fusese desființată după 1940. Orice am spune acum, dar

în acea perioadă (spre deosebire de cea de acum) existau cenacluri literare, funcționa o librărie cu o secție de carte românească, iar Catedra de filologie română de la Universitatea din Cernăuți era o mică citadelă de cultură și conștiință românească.

G.D.: *Când ai debutat și cu ce?*

A.S.: Am debutat pe când eram elev, în 1967, cu o poezie dedicată Mamei, în „Zorile Bucovinei” – unicul ziar de limbă română din Bucovina („sovietică”, bineînțeles). Editorial, am debutat cu volumul de versuri *Mă cheamă cuvintele*, în 1979, la Editura Karpaty din Ujgorod, Ucraina, o editură care avea și o mică secție de carte cu destinație pentru minoritatea românească din Bucovina.

G.D.: *Ți-a fost greu să treci de la chirilița la scrierea latină?*

A.D.: Nu, nu mi-a fost deloc greu, pentru că însușisem această scriere încă din anii de școală. În biblioteca noastră din sat se păstrasera ca prin minune câteva cărți în grafie latină, iar bibliotecara, știind că tatăl meu și mama mea făcuseră școală românească și nu se descurcau în chiriliță, mă însărcinase să le duc din când în când aceste cărți părinților mei acasă. Ei, fiind oameni simpli, preocupăți de muncile câmpului, nu le mai citeau, în schimb eu, împins de curiozitate, am început să le buchisesc... Astfel, îmi amintesc că prima carte citită de mine în grafie latină a fost volumul de nuvele „Crucea a Șaptea” de Anna Sieghers. Mai târziu, la facultate, îmi formasem o bibliotecă personală bogată (impunătoare chiar), alcătuită aproape în întregime din cărți românești. Nu mai spun că, începând chiar din acei ani de studenție, îmi scriam poeziile exclusiv în grafie latină. Or, temperamentul latin, „sunetul original” îți cereau, intuitiv, veșmântul firesc, însemnele nobiliare...

G.D.: *Glasnosti-ul și Perestroika te-au prins la Cernăuți sau la Chișinău? Ce te-a determinat să emigrezi spre cealaltă provincie a Moldovei?*

A.S.: După absolvirea facultății, din 1974 și până în 1979, am fost profesor de română în Horbova, o comună situată pe traseul dintre Cernăuți și Herța. În acea perioadă, noi, tinerii literați români, reușiserăm să creăm la Cernăuți un cerc literar destul de puternic, ambiționându-ne să scriem „altfel”, să ne modernizăm limbajul și discursul, să ne sincronizăm cu literatura tânără ce se scria la Chișinău, la București, Iași sau Cluj. Comportamentul nostru destul de radical și iacobin, așa zice, nu putea să nu atragă atenția KGB-ului, astfel încât, în scurt timp, am fost etichetați drept „naționaliști români”, drept „elemente periculoase”. În consecință, Ilie T. Zegrea a fost forțat să plece de la ziar și să se angajeze ca simplu muncitor la o tipografie, Ștefan Hostiuc a fost nevoit să părăsească Catedra de limbă română de la Universitate, Simion Gociu a fost înlăturat și el de la ziar și, cu mare greu, și-a găsit un post de profesor la o școală dintr-o comună îndepărtată de Cernăuți... Iar dacă luăm în calcul și dispariția subită (o moarte misterioasă, neelucidată nici până azi), în 1969, a lui Ilie Motrescu, tânăr ziarist și poet de mare talent, se conturează cu claritate umbra acelei mâini nefaste care

ne-a fragmentat, care ne-a dispersat cu bună știință, spre a reduce potențialul intelectual românesc până la cota cea mai de jos posibilă. În toți acești ani, ușile ziarului „Zorile Bucovinei” și ale redacției Radioului regional au fost pentru mine închise, în toate instanțele eram tratat cu neîncredere și ostilitate. În acest context, pe 13 august 1979, am urcat în autobuzul Cernăuți-Chișinău și m-am oprit în capitala „celeilalte provincii a Moldovei”, așa cum spui, acolo unde am fost urmat, câțiva ani mai târziu, de însuși mentorul nostru Vasile Levițchi. Anii de Glasnosti și Perestroika i-am trăit la Chișinău, pe când eram tânăr membru al Uniunii Scriitorilor din URSS (începând din 1983), redactor, apoi redactor-șef al Editurii Literatura Artistică (devenită ulterior Hyperion). Spre norocul meu, aici, la editură am nimerit într-un mediu intelectual de elită, fapt ce mi-a permis să-mi largesc orizontul cultural, să-mi dezvolt aptitudinile literare. Acei ani de luptă și de romantism revoluționar, de implicare directă în miezul evenimentelor ce au dus la prăbușirea leviathanului și la trezirea conștiinței naționale a românilor basarabeni, au fost poate cei mai frumoși din viața mea.

G.D.: *Literatura pe care o scrii se desfășoară pe mai multe planuri, de la poezie la eseu, jurnalism, la poezia pentru copii și de atitudine, de mesaj patriotic. Ești mulțumit de mesajul operei tale?*

A.S.: Sunt un poet cărui îi place să gloseze pe marginea fenomenului literar, să scrie din interiorul procesului de creație, cum se zice. Sunt de părerea că un poet din secolul XXI e bine să aibă chei și pentru alte uși, nu doar pentru poezie. De aceea, în afară de poezie, am scris și eseu, cronici și portrete literare, cărți pentru copii, am tradus poezie și proză din limbile rusă și ucraineană ș.a. Cât privește poezia „de atitudine, de mesaj patriotic”, vreau să spun că noi, poeții din Basarabia și Bucovina, spre deosebire de colegii noștri din România, nu ne-am putut permite „luxul” de a scrie doar poezie „pură”, sau, așa cum zice undeva Arghezi, doar „poezie-poezie”. Atunci când vezi cum limba în care scrii moare, cum în sufletul conaționalilor tăi, atât de fragmentați și derutați decenii la rând de forțe malefice, renaște în sfârșit sentimentul național, conștiința românească – atunci, crede-mă, nu poți sta deoparte, simți nevoia de a te implica, de a pune lirei tale și alte coarde, răsunătoare, de bronz. Și asta, chiar cu riscul ca mesajul poeziei tale să apară, în final, mai puțin coerent, cu diferențe de fază în timp, cu variații de timbru ori de tonalitate. Referitor la poezia pentru copii, de mult am certitudinea (și, vreau să cred, cărțile mele, alături de cele semnate de Ana Blandiana, Grete Tartler, Vasile Romanciuc, Șerban Foarță, Ion Hadârcă, Horia Gârbea ș.a., pot demonstra acest lucru) că parametrii paradigmatici ai acestui gen de literatură pot fi estinși, că se poate face literatură pentru copii într-o altă viziune, înnoind și radicalizând limbajul, recurgând la procedeele poeticii postmoderne, cum ar fi (auto)ironia, exercițiul ludic, intertextualitatea chiar, fără a diminua gradul de accesibilitate a textelor.

G.D.: *Cum ești receptat în spațiul literar al republicii artificiale dintre Prut și Nistru? Dar în cel de peste Prut, în România de Vest, cum i se spune acolo României?*

A.S.: Nu ar trebui să am motive de nemulțumire, în cei peste 40 de ani de activitate literară scrisul meu s-a bucurat de o apreciere și de o receptare mai mult decât favorabile din partea criticii literare și a publicului cititor. Cu excepția, bineînțeles, a unor momente de până la Perestroika, când eram criticat de cerberii ideologici pentru excese „moderniste“, pentru limbajul „radical, incifrat“, pentru „spiritul avangardist“ ori pentru unele atitudini „incompatibile cu...“. Astăzi cărțile mele se află în toate bibliotecile din R. Moldova, selecții din versurile mele au apărut în volume de autor sau în antologii traduse în mai multe limbi, creația mea se studiază în școli și licee etc. Dincolo de Prut, în România, sunt mult mai puțin cunoscut, e adevărat, deși în ultimii 20-25 de ani am apărut și acolo în diverse antologii de poezie, în dicționare și istorii literare, am primit mai multe premii literare, între care Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Premiul pentru poezie „M. Eminescu“ al Academiei Române, Premiul Centenar Lucian Blaga (Cluj-Napoca), Premiul Revistei Poesis (Satu Mare), Premiul Avangarda XXI (Bacău) ș.a. Încă din 1995, am apărut cu o antologie de versuri în colecția „Scriitori români contemporani“ a Editurii Eminescu, iar recent Editura Academiei Române mi-a scos o antologie de poeme în prestigioasa serie „O sută și una de poezii“. Despre cărțile mele au scris de-a lungul timpului critici literari de prestigiu, cum ar fi Cornel Regman, Alex Ștefănescu, Ion Pop, Gheorghe Grigurcu, Constantin Ciopraga, Constantin Cubleșan, Mircea A. Diaconu, Gabriel Coșoveanu, Ștefania Mincu, Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Octavian Soviany, Dumitru Chioaru, Răzvan Voncu ș.a. Așadar, eu personal nu am avut niciodată probleme de sincronizare și de integrare în circuitul general-românesc, am fost scriitor român încă de la prima vocabulă scrisă.

G.D.: *Conduci breasla scriitorilor din R. Moldova. Ce simți, din punct de vedere unional, european, în rândul celor peste 300 de scriitori câți are Uniunea Scriitorilor din R. Moldova?*

A.S.: Scriitorii din Basarabia sunt, și se consideră ca atare, parte integrantă și indivizibilă a literaturii române. De aceea, fiecare își dorește să fie publicat, editat, omologat în România. Deschiderile și colaborările din ultima perioadă au marcat benefic „strategia apropierei“, iar relațiile dintre Uniunea Scriitorilor din Moldova și Uniunea Scriitorilor din România se consolidează tot mai mult pe principii sănătoase, echitabile, de „eligibilitate literară“. Se face tot mai simțită prezența scriitorilor basarabeni în presa literară din România, în dicționarele și antologiile literare (mai puțin în istoriile literare și în enciclopedii). *România literară* acordă și ea, alături de alte reviste de cultură, tot mai mult spațiu scriitorilor basarabeni. Astăzi putem afirma că există puțini scriitori importanți rămași în afara procesului de integrare și

recuperare. Dar aceste acțiuni trebuie adâncite și fructificate cu și mai multă pricepere și perseverență, în cadrul unor programe bine gândite, monitorizate și finanțate la nivel instituțional, într-o interacțiune și sincronizare continuă de eforturi și acțiuni. Dacă susținem ideea de „două state și o singură literatură“ – această literatură ar trebui să aibă asemenea programe comune. În context mai larg, european, facem eforturi de a reînființa aici, la Chișinău, instituția traducerii, de a stabili cât mai multe relații de colaborare cu asociații de scriitori din străinătate. În acest scop, organizăm în fiecare an Festivalul Internațional „Primăvara Europeană a Poeților“, ajuns în acest an la cea de a VIII ediție, la care participă importanți scriitori și traducători din toată lumea, interesați de procesul literar de la noi. La ora actuală, avem în Basarabia scriitori cu adevărat importanți, care merită să fie cunoscuți și în alte spații de cultură.

G.D.: *Ce crezi că s-ar putea face de către cei care scriu istoria literaturii române azi pentru a integra cum se cuvine în spațiul larg al literaturii române valorile acestei provincii aflate vremelnic în granițele unui stat care vorbește aceeași limbă?*

A.S.: Rămâne actuală ideea conform căreia s-ar cuveni ca un critic literar important „de dincolo“ să analizeze, metodic și profesionist, în deplină cunoștință de cauză, fenomenul literar basarabean de ieri și de azi. Am spus-o tranșant și cu alte ocazii, o repet și acum: în critica literară și în mediul scriitoricesc din România există încă, în virtutea unor inerții, unele idei preconcepute despre literatura din Basarabia. De foarte multe ori, despre ea se scrie judecându-se „după ureche“, iar mulți cred, cu totul greșit, că aici a început să se scrie literatură adevărată abia după anul 1990. Dacă s-ar încerca o schimbare de percepție și de atitudine, s-ar vedea limpede că în acest spațiu există multe valori autentice, că la ora actuală, de exemplu, avem cel puțin 5-10 poeți care ar putea candida chiar și la Premiul Național „Mihai Eminescu“, al cărui inițiator și coordonator ești. Golul informațional privind starea acestei literaturi, la care m-am referit mai sus, e pe cât de ridicol, pe atât de păgubos și ruinător. Nu putem să nu vedem că „centrul“, întotdeauna suficient sieși și mai tot timpul indiferent față de „margine“, nu prea manifestă interes față de Basarabia, lăsând-o abandonată și re-sacrificată în marginalitatea ei. În acest context, ne luăm curajul să întrebăm: oare întotdeauna „centrul“ este funciarmamente obiectiv și totalmente superior valoric „periferiei“? În aceeași ordine de idei, se impune implicarea scriitorilor basarabeni în cât mai multe acțiuni și proiecte ale UR. Ar fi bine ca ei să fie incluși în jurii, în delegații ale UR, să fie invitați la serile de literatură, la Târgurile de carte din România și din străinătate.

G.D.: *Ce te nemulțumește acolo, în țara ta, și ce te nemulțumește aici, în țara noastră?*

A.S.: Sunt profund afectat de incertitudinea clasei noastre politice privind soarta de mai departe a statului Republica Moldova. Pentru cei mai mulți dintre politicienii actuali

de toate culorile, integrarea europeană a R.M. nu este un obiectiv sincer asumat, ci un joc de culise, regizat de forțe distructive, antieuropene, ghidate și încurajate financiar și politic din exterior, forțe ce ar vrea să ne țină în continuare în sfera malefică a leviathanului. Din această cauză, am ajuns restanțieri ai istoriei, în mare măsură defazați și necompetitivi. Mă nemulțumește, în aceeași măsură, lipsa de acțiune a Patriei noastre istorice, România, indiferența ei față de soarta acestui fragment al propriului popor abandonat în 1940 în restriștea istoriei. Bucureștiul ar trebui să aibă curajul să abordeze problema R.M. la nivel euro-atlantic. Cum? În primul rând, prin inițierea unor proiecte de anvergură între Moldova, România și UE, proiecte care, pe lângă componenta economică, ar avea și o semnificație simbolică: construcția unei autostrăzi moderne București – Iași – Chișinău, înlocuirea ecartamentului de cale ferată Chișinău – Ungheni cu un ecartament care să corespundă standardelor europene, finalizarea lucrărilor la conducta de gaz Iași – Ungheni, conectarea R.M. la sistemul românesc de alimentare cu energie electrică ș.a. În noi e încă vie speranța că România, învingând complexul păgubos de „națiune mică”, de „țară săracă”, va formula, cu capul sus, în toată statura ei de țară membră a U.E. și NATO, aceste inițiative în fața forurilor europene și euro-atlantice. Ea trebuie să arate că proiectele pe care le propune sunt favorabile nu doar Republicii Moldova, ci și Uniunii Europene, Organizației Tratatului Nord Atlantic, și, de ce nu, statului vecin, Ucraina, care luptă cu vărsare de sânge pentru integrarea europeană și euro-atlantică. Președintele Băsescu a făcut mai multe lucruri bune pentru Basarabia, între care simplificarea procedurii de redobândire a cetățeniei române. Acum le-a venit rândul Președintelui Iohannis și premierului Dăncilă să persevereze și să ducă până la capăt aceste câteva proiecte, vitale pentru integrarea europeană a R.M. și (poate chiar pentru) reîntregirea țării.

G.D.: *Ce te face fericit acolo și te-ar putea face fericit aici?*

A.S.: Sunt fericit că am ajuns să pot trăi liber în limba română și să am acces la Patria mea istorică. Acest sentiment îl pot înțelege numai cei care au trăit în condițiile de odinioară, în vechiul regim, când România era pentru noi o țară tabu, când mult mai ușor puteai să ajungi în Cuba sau în Vietnam, ori chiar la Cercul Polar, decât la București, Iași sau Botoșani. Aș fi fi mai fericit dacă, într-o zi, aș ajunge să trăiesc într-o Românie întregită, fără de frontierele actuale ce îi despart pe români de români, și dacă națiunea română ar avea o imagine mai bună, superioară, între națiunile europene, așa cum și merită.

G.D.: *Ce scriitori basarabeni crezi că ar merita să intre în atenția criticii literare de la București?*

A.S.: Există scriitori basarabeni, de ieri și de azi, de incontestabilă valoare, despre care critica literară din țară ar trebui să scrie în mod curent și constant, pentru a fi asimilați în circuitul metabolic al literaturii române. Mă gândesc la prozatori precum Ion Druță, Vladimir Beșleagă, Aureliu Busuioc, Vlad Ioviță, Vasile Vasilache, Serafim

Saka, la poeți ca Liviu Damian, Ion Vatamanu, Gheorghe Vodă, Nicolae Esinencu, Anatol Codru... Despre unii dintre ei s-a mai scris pe ici, pe colo, dar de fiecare dată insuficient. Din păcate, majoritatea dintre ei nu mai sunt astăzi în viață. Pe ceilalți, din generația actuală, prefer să nu-i nominalizez aici și acum, din motive de liniște și securitate, dar mai mulți dintre ei sunt cu adevărat valoroși și merită să fie aduși în circuitul mai larg al literaturii române.

G.D.: *Știi că organizezi acolo, la Chișinău, festivaluri de literatură, care adună la un loc scriitori importanți din cele două țări. Care sunt acestea?*

A.S.: De regulă, invităm scriitori din România la mai toate manifestările noastre cele mai importante. Vorbeam mai sus despre Festivalul internațional „Primăvara europeană a poezilor”. Trebuie să vă spun că alături de invitații din alte țări europene, din America Latină și Africa, participă de fiecare dată și scriitori din România. Mai mult, marele premiu al Festivalului cu înmânarea trofeului se acordă unui poet important din partea dreaptă a Prutului (printre laureați se numără Ileana Mălăncioiu, Ioan S. Pop, Liviu Ioan Stoiciu, Linda Maria Baros, Cassian Maria Spiridon, Nichita Danilov). Alături de Filiala Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România, USM se implică activ în organizarea Festivalului de Literatură București – Chișinău – Orheiul-Vechi, eveniment de anvergură ajuns în acest an la a patra ediție, la care participă zeci de scriitori din R.M. și România. Dar și la alte acțiuni ale noastre au fost întotdeauna prezenți colegi din dreapta Prutului – la Festivalul „Lucian Blaga, poetul și filosoful” (2013), la Simpozionul „Constantin Stere – 150 de ani de la naștere”, cu deplasare la Soroca (2016), la Simpozionul „100 de ani de la scrierea poemului „Limba noastră” și de la moartea lui Alexei Mateevici” (2017), la Sărbătoarea Limbii Române, pe 31 august, la Ziua aniversării și Ziua comemorării lui Mihai Eminescu, pe 15 ianuarie, respectiv, 15 iunie, la Ziua de naștere a lui Grigore Vieru, pe 14 februarie etc.

G.D.: *Ce scriitori români sunt mai apropiați de valorile autentice din Basarabia?*

A.S.: Există mulți scriitori români, între care critici literari, directori de edituri, șefi de reviste, care sprijină într-un fel sau altul cultura și scrisul din Basarabia, publică cronici și recenzii la cărțile autorilor de aici, invită scriitorii basarabeni la diverse manifestări, acordă premii etc. Mult mai puțini însă manifestă un interes constant, „profesional” față de literatura din acest spațiu și scriu despre ea în cunoștință de cauză, cu scopul de a selecta valorile și de a le integra în cuprinsul general al literaturii române. Între aceștia puțini i-am numi aici pe Răzvan Voncu, Ion Pop, Ioan Holban, Adrian Dinu Rachieru, Mircea A. Diaconu, Ion Simuț, critici literari care stăpânesc întregul tablou axiologic al scrisului din „interriverania”. Dar și alți scriitori s-au arătat întotdeauna sincer apropiați și atașați de „valorile autentice din Basarabia”: Ana Blândiana (poeta susține o rubrică permanentă în Revista

literară), Nichita Danilov (care, cunoscând bine realitățile literare aici, a scris o serie de portrete și eseuri despre creația mai multor poeți), Lucian Vasiliu (mai cu seamă, în calitatea sa de director al Editurii Junimea), Gabriel Chifu, Cassian Maria Spiridon, Gellu Dorian, George Vulturescu, Dumitru Chioaru...

G.D.: *Transmite pe această cale un mesaj tuturor românilor, dar în mod special celor care ar trebui să arunce lacătele de pe ușile prejudecăților din România, pe care, știu, că le scoți de fiecare dată în evidență, când e vorba de integritate europeană, implicit, românească?*

A.S.: Mesajul meu îi vizează, în egală măsură, pe românii din România și pe românii din Republica Moldova. Iată-l. Rareori când istoria a fost îngăduitoare cu noi, românii. Dar tot atât de adevărat este că soarta noastră se află (și) în mâinile noastre. Dincolo de orice granițe artificiale, întotdeauna am fost și vom rămâne frați aparținând aceleiași națiuni. Pentru noi, unirea nu poate fi doar o poveste, o istorie înțepenită în manuale, o piesă de muzeu. În condițiile geopolitice de azi, România, ca Patrie istorică a tuturor românilor, e datoare să-și asume inițiativa și responsabilitatea actului de Reunificare, despre care am mai vorbit în acest interviu. Nu mai există la ora actuală o altă națiune în Europa care să stea divizată – două jumătăți gemene, lipite spate în spate una de alta – precum românii din R.M. și românii din România, fără să facă efortul

(și, o bună parte dintre ei, fără să mai dorească) să se (re)unească. R.M. fiind ținută în continuare în sfera de interes a imperiului de la răsărit, România trebuie să adopte o strategie aparte, neconvențională, în această problemă. Îl voi cita aici pe colegul Vitalie Ciobanu, care într-un interviu recent din „România literară” spune: „România trebuie să lucreze cu toată lumea în Republica Moldova, inclusiv cu minoritățile, să-și sporească numărul prietenilor, să nu se limiteze doar la unioniștii declarați. Să nu se prezinte doar ca mamă-interbelică ce-și caută copila basarabeană răătăcită, ci să fie un stat european, o interfață a Occidentului, să ofere Moldovei un model de modernizare. Aceasta este cartea câștigătoare.” Atât în epoca comunistă, cât mai cu seamă în cele aproape trei decenii de democrație, noi, românii, am reușit performanța de a ne uzurpa propriul trecut, propria imagine de națiune europeană civilizată în perioada interbelică, ne-am denaturat istoria, aservind-o unor interese politice meschine din prezent. În anii ce urmează, România și Republica Moldova, națiunea română în integritatea ei, trebuie să-și construiască o nouă (inter)față, un nou statut de demnitate în Europa.

G.D.: *Oferă-ne câteva poezii noi din creația ta.*

A.S.: O fac cu multă plăcere, mai cu seamă că nu am mai apărut în revista Hyperion de ani buni.

Arcadie SUCEVEANU

Vedere de la terasă

La masa de sub nuc stă martirul de profesie
soarbe din vin și urmărește distrat
calvarul viespei înecate, căznindu-se
să iasă sus pe dunga paharului

Pe ramul de deasupra, stau înșirate
vesele și zglobii, păsărelele lui Alecsandri
tânguindu-se care mai de care mai
frumos

La o masă de vizavi, fracturistul D.C.
stă cu un ou de dinozaur în față
gravează pe el niște ieroglife și meditează:
„Dacă-aș sparge oul acesta,
oare ce-ar ieși din el:
cârja logofătului Conachi?
un gramofon interbelic? o odă,
o amiază bucolică?”

(În gândul său, fracturistul îl crede mort de mult
pe martirul de profesie,
în timp ce martirul de profesie este convins
că fracturistul nici nu s-a născut)

În replică, viespea între timp salvată

zboară razant și nimerește
în cafeaua fracturistului D.C. –

semn că polemica
a și început

De din vale de Rovine

Din Cetatea schismei, vai mie, vă scriu – fără voie
pucist, eterist, zavergiu
Vinovat fără de vină, vreau să se știe că Emirul răpus
a fost de-un simplu glonț de hârtie,
că de fapt zidul Cetății a fost spart din interior
cu trotil-de-urină –
nu, domnilor jurați, nicicând nu am fost
mecanic de ghilotină

Ajuns mai marele peste anti-Cetatea
de-acum, garda pontificală mă împresoară
prin perdele de fum
Însuși Marchizul de Sade, trăgând
sforicele și ațe, a declanșat cru-
ciada de arlechini și paiațe

În răpăituri de tobe, în
sunete de trompete, cine urcă pe ziduri,
cine ne învăluie din turnuri și
minarete?

Iată-l în ariergardă, printre
figurile de tinichea și carton,
pe caporalul cel scund ducându-l în burtă
pe Napoleon
Palid și învăscut, uite-l și pe neobositul scutier
senioral, fericit să se afle mereu în luptă,
cum s-ar zice, „entre deux guerres”
Oho, uite-o colo și pe domnișoara bătrână,
cam bântuită și tristă, cu sfeli de mironosiță și
bocanci de infanteristă, improșcându-ne din
tranșele scunde ale paginii
de ziar cu grenade de smoală
și chinovar – întru gloria neamului
și-a armiei române...

Pâine și circ. Dar și circ fără pâine...

Dar în răgazul dintre învăluri
și rafale, de din vale de Rovine, ce se aude?
Chiar așa: buciumul, buciumul sună
cu jale: uuu-aa, uuu-aa, doar îl
va auzi colonelul Gaddafi,
uuu-ăă, uuu-ăă, ori poate fratele Mubarak...

Din Cetatea schismei vă scriu – pucist
fără voie,
preasingur diac

Spărgătorii de baloane

Respiram un aer putred, vetust,
de Ev Mediu, sub zidurile Cetății de tisă și laur
străluceau armele pregătite
de-asediu, se auzea o forfotă mărunță
de gnomi nibelungi –

Oho! era chiar noaptea cuțitelor lungi...

Martiri de profesie, din cei ce-și iubesc patria
prin filarmonici, pe la concerte, strigau: patria
în muerte!

Prin școli și așezăminte, pe stadioane –
mituri umflate
ca niște baloane, mastodonți și hopliți în-
cându-se în urale și-ovații

Voi i-ați umflat – voi dezumflații!

Altfel spus, noi, cei dinlăuntrul Cetății,
eram buni de răstignit – când pe un mit,
când pe alt mit
În sufletul Emirului văduvit de noroc se trezise
Alexandru Lăpușeanu (cel din episodul

cu Stroici și Spancioc) – vă amintiți:
dacă voi nu mă vreți, eu vă
vreau!

Hau! hau! prin simpozioane
de iurtă, hau! hau!
Pontifii ideilor ortodoxist-monoteiste hărtăneau
piramida de capete
postmoderniste, ce fuse
expusă în grabă pe rafturi și
în vitrine, urcată sus în balcoane –

E-he! grea profesie spărgător
de baloane!

Dialectica rușinată

Estimp, aproape că
trecuse și vara
căzu ca din senin o inexplicabilă ploaie

De sub veșmântul
de-arhanghel ieșea Che Guevara, se răzmuiau
miturile de lut și paie

Mi se topise în ceai
și ultima felie de soare
Bucată cu bucată, îmi adunam viața
din piețele publice, de prin ziare: biblioteci de nervi
și sentimente, carne și piele –

Și-acum încotro, oasele mele?

Re-semnate,
(dar nu și învinse), plutoanele maniheiste
fluturau steaguri de pace – albe batiste rustice,
de in și mătase, trecute printr-o vopsitorie
de sentimente (cât mai) frumoase

Și doar umbra Emirului, neconsolată și vie, con-
tinuă și acum să bântuie Cetatea, noapte de noap-
te, ca o stafie
sigilează ușile, aprinde felinarele pe metereze,
polemizează cu ideea de roată (făcând dialectica
să se rușineze)
trage, adânc și cutremurat
de nostalgie, din narghileaua zilelor sale
de glorie...

Ah! dar să mai închidem puțin
această mult prea deschisă
istorie...

(Din ciclul *Polemică postmodernistă
dintre dinozauri și postdinozauri*)

Ancheta revistei „Hyperion“

– Literatura română dintre Prut și Nistru, la un secol de la Marea Unire

Din 27 martie 1918, când semnalul Marii Uniri s-a dat dincolo de Prut, când Sfatul Țării a decis că românii trebuie să stea într-o singură graniță – și Punctum! –, scriitorii basarabeni, care au trecut de mai multe ori prin modalități de grafie, și-au scris cărțile cu pasiunea, talentul și misiunea grea de a păstra vie și curată limba română, la fel cum au făcut cei din imperiul de peste Carpați, dar și cei din regat.

În acest scop, de a afla cum și-au păstrat scriitorii basarabeni limba curată și vie literatura între atâtea vicitudini impuse de bolșevismul recent instalat, cu toate formele lui de agresivitate, cu ieșiri din granițele patriei și reveniri temporare la matcă, cu rănilor adânci ale războiului, dar și cu „fericirile” oferite de Marea Patrie Natală, cum era numită U.R.S.S., cu inima la Kremlin, încercăm, prin câteva întrebări să creionăm profilul unei istorii separate a literaturii române vii, cea dintre Prut și Nistru, care, azi, se simte din ce în ce mai integrată în spațiul larg al literaturii române din totdeauna. Iată-le:

1. Cum priviți, voi cei ce ați trăit-o zi de zi, prin ochiul istoriei de un deceniu, literatura scrisă între Prut și Nistru, din 1918 încoace?
2. Ce scriitor clasic de acolo a ținut stindardul alături de marii clasici ai literaturii române de dincoace de Prut?
3. Cum a evoluat la început literatura basarabeană, sub influențele proletcultiste impuse de vioii scriitori sovietici, prin care ideologia bolșevică s-a impus cu rafturi întregi de cărți care acum nici măcar istorie nu mai sunt?
4. Ce s-a făcut din punct de vedere literar în perioada de revenire între granițele României Mari, nu pentru mult timp, ce-i drept?
5. Cum s-a simțit influența literaturii române în rîndul acelor scriitori care nu se puteau decide încotro să o ia, spre soviete sau spre literatura consacrată și renăscută a României, după dezghețul din anii șaptezeci?
6. A schimbat grafia latină și fondul literaturii scrise în R. Moldova după 1990?
7. Ce nemulțumiri aveți față de receptarea scriitorilor basarabeni în spațiul actual al istoriei literare scrise la noi?
8. Ați putea face un clasament sau măcar o enumerare a celor mai buni scriitori basarabeni de azi?
9. Ce ar trebui să se facă în privința integrării complete a scriitorilor basarabeni în spațiul curent al literaturii române?
10. În ce relație sunt revistele literare din R. Moldova cu cele din România? Dar scriitorii din cele două țări care vorbesc și scriu în limba română?

(REDACTIA)

Acad. Mihai Cimpoi

1. Există, în evoluția literaturii române din Basarabia, două faze de creștere (două mărimi valorice în reprezentarea grafică diagramatică): perioada interbelică (adevărată „oră stelară” a întregii culturi românești) și perioada ce a urmat după renașterea națională a anilor '80 ai secolului XX. Este, bineînțeles, și faza de revenire la matca stilistică firească. Faptul că basarabienii au avut prin excelență conștiința unității spațiului cultural românesc poate fi dovedit, fără demonstrații logice piramidale platoniciene, prin publicarea de către Stere, în 1892, în *Adevărul literar și artistic*, a articolului *Unitatea limbii*

românești, și prin memorabila afirmație a poetului-preot Alexie Mateevici, autorul celui mai inspirat poem dedicat limbii noastre, făcut în cadrul unei adunări a învățătorilor în iunie 1917 (deci cu un an înaintea Marii Uniri) că „nu avem două limbi și două literaturi, ci una și aceeași cu cea de preste Prut”. De la 1918 și chiar ceva mai înainte (vezi opera aceluiași Mateevici) în Basarabia s-a scris o literatură românească, aceasta fiind primul dat (de) ontologic (al ființării ei ca... literatură), de care trebuia să ținem cont „dincolo de bine și rău”. Că a avut și unele „aere” programatice regionaliste, că trebuie să ne aplicăm uneori asupra ei, precum spunea Lovinescu în *Istoria literaturii române contemporane*, cu ignorarea scrupulelor estetice, că a avut, pe de altă parte, „o substanță modulară”, adică un specific românesc mai accentuat, mai patetic, nu schimbă datele esențiale ale problemei.

2. Indiscutabil, Bogdan Petriceicu Hasdeu, la care trebuie să apreciem revenirea la românism, *monumentalitatea* operei

- și personalității (nu spunea Edgar Papu, într-o intervenție din *Literatorul*, că Basarabia a întreținut cultul monumentalității), membru a 15 academii și societăți academice din lume, cunoscător a 29 de limbi pe care le-a vorbit și în care a corespondat, și autor de opere scrise în maniera literaturii de frontieră, în care găsim și inspirația lirică pură sau socială, reflecția eseistică, inserția intertextuală (adorată de postmoderniști), „glasul faptelor” remarcat de Eugen Ionescu la Stere. L-am numit, astfel, și pe cel de-al doilea purtător de stindard alături de marii clasici români de dincolo de Prut. Tot în acest context trebuie încadrat și Eugeniu Coșeriu, „uriașul lingvisticii mondiale”, care a fost și poet și autor de proză prin care a anticipat literatura absurdului.
3. Infernul proletcultist, supravegheat de dirijismul jdanovist (acuma lingvistul Vasile Bahnaru și istoricul Gheorghe Cojocaru pregătesc o culegere de materiale privind monstruoasa hotărâre despre revistele „Zvezda” și „Leningrad” și campania antinațională declanșată de forurile partinice de la Chișinău), avea și o altă latură monstruoasă: ținerea sub oboroc a literaturii clasice românești, considerată „burgheză”, și blamarea scriitorilor contemporani la care se mai găseau, chipurile, rămășițe ale ideologiei burgheze, care trebuiau „stărpite” fără cruțare. Fiind tăiată coroana arborelui tradiției și al identității naționale, scriitorii au păstrat totuși rădăcinile printr-o strategie, căreia i-am zis, în *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia, rizomică*. Când întinericul s-a mai risipit grație „dezghețului hrușciovian”, scriitorii basarabeni au început să vadă, ca la ieșirea din infernul dantesc, stelele...
  4. S-au făcut multe și teme nice. În primul rând, a apărut, conform și constatării înalt apreciative a lui Călinescu din monumntala sa *Istorie...*, „o pulverulență de reviste culturale și literare” (peste 60 au fost consultate și de noi la Biblioteca Academiei Românești), care prezintă (conform „divinului critic”) „un deosebit interes literar”. Se constituie, la 1920, prima societate a scriitorilor români din Chișinău, din care au făcut parte Sadoveanu și Pan Halippa, iar la 1940 Societatea scriitorilor și publiciștilor basarabeni. Revista „Viața Basarabiei” avea ca obiective estetice și general-culturale (cităm din articolul-program publicat în nr. 1, 1932), printre altele, „îndrumarea fiilor Basarabiei pe căile românismului și ale statului național român”, „cimentarea legăturilor între românii din tot cuprinsul României Mari în afară de hotarele ei politice”; „împărtășirea cititorului uitat și izolat pe meleagurile basarabene în problemele de cultură generală și de civilizație umană, care frământă capete, popoare, universul întreg”. Regionalismul basarabean este, prin urmare, infirmat de însuși acest articol – program semnat de Pan Halippa, directorul revistei. Au loc, cu ajutorul *Astrei* și cu contribuția deosebită a ardeleanului Onisifor Ghibu, acțiuni de culturalizare de proporții deosebite. Se afirmă și se sincronizează cu procesul literar general-românesc o generație de scriitori din care făceau parte Magda Isanos (cu prima fază de formare la Chișinău, unde tatăl său era medic-psihiatru); Constantin Stere, George Meniuc, Alexandru Robot, Lotis Dolenga, Nicolae Costenco, Vladimir Cavernali (ultimul premiat pentru debut de Fundația „Carol I” la recomandarea lui Mircea Eliade).
  5. După dezghețul din anii '70 a început „o primăvară pragheză”, un dezastru care ducea cu uriașele blocuri de gheață ale înstrăinărilor și o uriașă „viitură” ideologică, adunată timp de decenii și impusă metodic, producând și o sincronizare – latentă sau manifestă – cu procesul literar din Țară. Lovinescienei reveniri la „autonomia esteticului” îi corespund „în spațiul basarabean” viereana „întoarcere la izvoare”, cu labișiana „luptă cu inerția” se echivala lupta cu ceea ce contravine firescului, organicului, Venea, în siajul generației șaizeciste Vieru – Teleucă – Damian, care a reabilitat eticul și esteticul (sacral), generația șaptezecistă a lui Dabija – Iari – Filip Romanciuc care vedea lucrurile cu „ochiul al treilea”. Valeriu Matei impunea modul intelectual al Lirei în spiritul lui Ion Barbu, cu care dialoga imaginar. Nu era vorba de „o influență”, ci de un început de integrare în literatura română, decretată autorilor „una și indivizibilă” de Călinescu în amintita mai sus *Istorie...* a sa.
  6. Grafia latină – haină firească, tradițională, conformă cu natura, cu geniul limbii noastre care a venit în schimbul hainei de import – incomodă, scortșoasă, „bonjuristă” – care era grafia chirilică – a însemnat o revenire la normalitate, la matricea stilistică firească (spuneam), dar a impus și un imperativ nou sincronizator: cel al corectitudinii, al rostirii eminesciene „într-o limbă ce un fagure de miere”. Cei mai reprezentativi poeți basarabeni ai momentului au susținut „bac”-ul la limba română fără probleme, alții, mai puțin înzestrați, au rămas repetenți; câte unul, de felul lui Ion Druță au stăruit să scrie în așa-zisă „limba moldovenească...” „Bucură-te, scris latin/ C-ai venit la tine-acasă”, aceste rânduri ale lui Vieru erau deviza momentului de răscruce.
  7. Nemulțumiri? Ele sunt cu mult mai puține decât mulțumi-rile (revistele și editurile din țară publică numeroase poezii, proze și eseuri ale basarabenilor, se organizează diverse manifestări culturale comune, „poduri de cărți” etc.), numai că ar putea fi puse sub un numitor comun, într-o constatare generică: nu există un program bine sistematizat de promovare a literaturii basarabene; cele două Uniuni de scriitori – de la București și Chișinău, nu au o punte temeinică de comunicare, precum au cele două Academii. Or, nemulțumitului i se ia darul...
  8. *Of, of și văleleu*, ca să reactualizăm un acord din *Irmoasele* lui Anton Pann. O asemenea ierarhie poate s-o facă doar judecătorul suprem de valori – Timpul. Știm că unii critici operează cu foarte periculoase „liste”... În acest context, am putea să ne aducem aminte de răspunsul dat de faimosul violoncelist David Oistrach la întrebarea: „Al câțalea loc ocupați, după părerea Dvs., în ierarhia muzicală mondială?”. „Al doilea!”, a răspuns prompt muzicianul. „Dar cine-i pe locul întâi?”, a mai fost întrebat, la care a urmat răspunsul cu un fin umor: „Acolo-s foarte mulți!”. Important ni se pare că am putea să-i vedem într-un portret *vivant* al scriitorilor basarabeni de azi atât pe Druță, Vasilache, Busuioc (în proză), pe Vieru și Teleucă (în poezie), pe Vangheli, urmat de foarte mulți scriitori buni pentru copii (Filip, Romanciuc, Țurcanu, Silvestru), pe umoriștii chișinăuieni perfect sincronizați cu cei din țară (de la Cărare la Bălci și Diviza), pe liricii pe care i-am pomenit deja, pe câțiva creatori de talent din generațiile mai noi (Galaicu-Păun, Crudu, Leahu, Val. Butnaru) Ghenadie Postolache și mulți alții.
  9. *Să scrie bine*.
  10. Revistele au, în linii mari, contacte bune, dar nu au, din păcate, imensele posibilități de a-și trimite numerele recente prin poștă, precum au avut-o revistele din perioada interbelică. Bineînțeles că ne mai salvează poșta electronică *Viața*

Basarabiei, al cărui director în serie nouă am onoarea să fiu, are relații cu *Literele târgoviștene*, cu *Contemporanul*, cu *Convorbirile literare*, cu *Bucureștiul literar și artistic*, cu *Poesis* și *Porto-Franco*. Cât privește relațiile dintre scriitori, ele sunt dominate mai cu seamă de dictatul amicitiei și al schimbului de informație din cadrul unor reuniuni organizate în diferite localități. Există și un model ontologic de prietenie literară (acceptată/ neacceptată) Păunescu – Vieru. Din fericire, literatura basarabeană are câțiva prieteni care o citesc obiectiv, fără a face servicii partizane: Eugen Simion, Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Mihai Stan, Alex Ștefănescu, Victor Crăciun, Constantin Cubleşan, Mircea Popa, Nicolae Breban, George Vulturescu, Daniel Corbu, Mircea Radu Iacoban, Mihai Sultana Vicol, Viorel Dinescu, Nicolae Georgescu, Lucia Olaru Nenati, Mihai Sălcuțan, Florian Copcea, Tudor Nedelcea. Avem și prieteni de altă natură; Ioan Pavăl și Mihai Chiriac, primarul și respectiv secretarul primăriei Dumbrăveni – Suceava, sau Marian Mărgărit primarul com. Baldu și o echipă de la Râmnicu Sărat în frunte cu Ștefan D. Popa. Sunt, cu siguranță, mai mulți decât dușmani. Dar cu aceștia ne-am cam obișnuit.

Leo Butnaru

1. Literatura contemporană dintre Prut și Nistru e una dintre cele mai interesante și valoroase care se scriu în provinciile-centre culturale din întreaga geografie și istorie românească. Să ne amintim că poezii de la Chișinău au câștigat Turniruri de Poezie organizate de URSS. În traducere, cărțile lor au apărut în mai multe țări. Unii dintre ei sunt deținători ai Premiilor URSS. Chiar și la concursurile organizate de Fundația Hyperion, inclusiv la „Opera prima”, unii din tinerii noștri colegi au ieșit în prim-plan. Altceva e că, totuși, de mai mulți neștiutori sau chiar rău intenționați literatura română scrisă în Interri-verania pruto-nistreană este apreciată prin lentilele deformatoare ale prejudecăților, orgoliilor localiste sau de gașcă. M-am referit la astfel de apucături chiar și într-un dialog publicat de „Hyperion”...
2. Nu știu dacă putem vorbi de clasici, dar de Bogdan Petriceicu Hasdeu (mai înainte), Constantin Stere, Alexe Mateevici, Pan Halipa, Ion Buzdugan etc. putem aminti cu toată recunoștința și venerația.
3. Păi, din păcate, nu a evoluat, ci a involuat. Scriitori demni de tot respectul până la 1940, cum ar fi fost Liviu Deleanu, Alexandru Robot, Bogdan Istru ș.a., odată cu instaurarea comunismului au deviat de la canonul european-românesc al literaturii, ticluind și texte oribile ca (dez)orientare ideologică. Obedienți, înfricoșați, unii chiar trimiși în Gulag (Nicolai Costenco, Nicolae Țurcanu, Mihail Curecheru, mort în detenție...). Unele similitudini pot fi găsite și în involuția literaturii române în dreapta Prutului. Iar în anii 60 au prins să apară primele semne de reabilitare a esteticului, a literaturii în general.
4. Pur și simplu s-a scris literatură (poezie, proză, critică literară, la revista „Viața Basarabiei”) de o bună condiție estetică,

axiologică, unele momente fiind remarcate de însuși George Călinescu.

5. Voi da seamă doar în ce mă privește, iar unele din cele pe care le voi invoca aici sigur că au fost comune mai multor colegi de-ai mei de la Chișinău. Așadar, eu unul mă gândesc cu recunoștință la norocul care, prin 1967, m-a dus la Biblioteca Națională din Chișinău, spre fișierul cu numele revistei „Secolul 20”, care era abonată curent de această instituție, ca și alte publicații prestigioase – „România literară”, „Contemporanul”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Magazin istoric”... „Secolul 20” mi-a devenit un adevărat și generos profesor de inițiere în literatura lumii, îndrumând adolescentul ce eram să aflu ce a fost și ce este avangarda, cum au apărut și au evoluat importante mișcări poetice moderne în Italia, Franța, Spania, Anglia, America Latină etc. Apoi fascinantele colecții ale editurilor din Țară – „Poesis”, „Orfeu”, „Cele mai frumoase poezii”, „Romanul secolului XX”. Sclipitoarele răsărituri și ascensiuni de destine poetice care au fost cele ale lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru (cel din „Infernul discutabil”), Mihai Ursachi, Fănuș Neagu (și pe el îl consider un mare poet), Ion Gheorghe etc., etc. Și, bineînțeles, descoperirea creației iluștrilor noștri poeți interbelici – Barbu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Minulescu, Fundoianu, Voronca... Plus că, în URSS, se traducea foarte mult din poezia modernă a lumii, inclusiv din poezia nouă românească, lucru ce ar putea să pară straniu pentru „bastionul realismului socialist”. Apăreau, în rusește, colecții superbe – „Maeștri ai traducerii poetice”, „Clasicii și contemporanii”, „Poezia țărilor lumii”, „Poezia Americii Latine”, „Poezia Oceaniei”, volume de haiku și tanka japoneze etc.
6. Sigur că alfabetul „se insinuează” neuronice, psihologic în munca scrisului, a creației literare; în destinul scriitorului. Schimbarea poate fi caracterizată astfel: faptul că mulți scriitori români din stânga Prutului sunt cunoscuți și apreciați în spațiile spirituale panromânești într-o bună parte datorată revenirii la, cum spunea regretatul Valentin Mândăcanu, veșmântul ființării noastre – alfabetul latin.
7. Eu unul nu am nemulțumiri, ci doar nedumeriri, când îmi dau seama că, nu o singură dată, colegii mei valoroși de la Chișinău nu sunt observați ca demni de a intra la nominalizările pentru premiile naționale de orice gen, proză, poezie, exegetică literară etc. Apoi există și o mutualitate amical-nocivă între directorii, redactorii șefi de revistă: eu te gratulez pe tine, tu pe mine, rețea din care, de regulă, chișinăuienii sunt excluși...
8. Nu e cazul ca, atunci când vorbim despre Unire, să procedăm nediplomatic și să ajungem la hora... dezunirii. Pe calea... clasamentelor. Mulți colegi valoroși de la noi sunt deja cunoscuți și apreciați, uneori aproape obiectiv, la Iași, București, Cluj, Botoșani, Craiova, Timișoara, Bacău, Brașov, Pitești, Galați etc., etc. Numai că, din păcate, există și egoismul... confratern față de pruto-nistreni al unor bucureșteni, clujeni, timișoreni. Situația îmi amintește de un poem al lui Andrei Voznesenski în traducerea lui Mihail Ion Ciubotaru, „Furnicul”, alegoria căruia mi se pare atât de... românească, în cazul cu unirea sau nu prea a scriitorilor:

*El m-a-nsoțit de pe celălalt mal, prin vâltoare,
rătăcindu-mi-se-n barca jucată pe val.*

Furnicile nu l-au primit în fraternele furnicare.

El e-un furnic de pe celălalt mal.

*Negru e, iar saci poartă albi, albi foarte,
poate mai albi chiar, albi total.
Atât doar că el e un furnic din cealaltă parte,
furnic de pe celălalt mal (...)*

*Mi te-aș duce eu, tartor fugar, necruțându-mi puterile,
însă în forfotă greu distingi inamic de amic.
Însumi eu nu mai știu de reperele
malului celălalt, frate furnic (...)*

9. Să scriem bine. Eu unul cred că deja mulți scriitori dintre Prut și Nistru par a fi mai mult dintre Prut și Dunăre. Se simt între și în apele lor. Chiar dacă anumite reviste, care obișnuiesc să dea pe coperta lor, pe pagina de deschidere portretul vreunui scriitor român contemporan, un cuvânt despre el, cred că scriitorii de la Chișinău nu sunt... fotogenici. Chiar dacă unii dintre ei sunt deținătorii Cununii de Laur de la Turnirul de Poezie sau ai Premiilor USR, ei rămân pe dinafară, prim-planul mediatic fiind oferit unor colegi din București, Cluj, Timișoara etc. care, la drept vorbind, nu rup stele de pe cer. O constată unul ca mine care, nemodest vorbind, a tradus și editat antologii consistente, însoțite de sudurii exegetice, ale lui Hlebnikov, Char, Mandelștam, Lorca, Maiakovski, Țvetaeva, Pasternak, Ahmatova, Harms, Mariengof etc.; panorame ale poeziei avangardei rusești și celei ucrainene. Cam pricep eu care ar fi valoarea unor poeți români dați mari, când, de fapt, ei nu trag nici barem la importanță.
10. Bune. Dar mai e până la: foarte bune. Ca să nu vorbim de – excelente, minunate. Eu unul mă simt acasă pe ambele aripi revuistice, să zic așa, panromânești și, în măsura în care reușesc, îi încurajez, îi ajut și pe alții să se simtă la fel.

Maria Pilchin

1. Vorbim, în primul rând, despre o literatură postcolonială, o literatură postimperialistă. Să știți că există unele voci la Chișinău care invocă trecutul țarist și sovietic al literaturii interriverane ca pe ceva care ne individualizează, ca pe un specific cu care te poți lăuda. Vestea proastă este că la Moscova, în ideea că se interesează cineva de ce s-a scris la noi în perioada 1918-1989, atunci este vorba de texte scrise în limba rusă. Aduc această veste proastă, dar proaspătă, pentru că am fost recent în capitala rusească și am discutat cu mai mulți intelectuali ruși pe acolo. Pe ruși îi înțeleg, nu îi înțeleg însă pe intelectuali basarabeni care par că exersează sindromul Stockholm. Literatura de limbă română din Basarabia acestei perioade, adevărata literatură, nu mă refer la cea scrisă la comanda ideologiei comuniste sau pentru necesități patriotarde de după 1989, literatura de foarte bună calitate a existat și a răzbătut mereu, a făcut-o și la noi, și de data asta.
2. Mă gândesc la Alexei Mateevici. Probabil că „stindardul” din întrebare m-a dus într-acolo. Un rus prin formarea sa kieveană și un român în spiritul lui, iată cine este Mateevici. Ne-o confirmă și imnul Republicii Moldova al căruia

autor este. Deja la 1917, Mateevici înțelegea că limba este matricea care ne conservă și ne salvează ca etnie.

3. În ideea asta, voi încerca să fac un portret al poeziei. În poezia proletcultistă din RSSM tema colhozurilor (Constantin Șișcan) a fost una centrală, energiile poetice se îndreptau și spre partizani, victorie, partid și cucerirea cosmosului (Bogdan Istru, Petrea Cruciuc, Emilian Bucov, Leonid Corneanu, Andrei Lupan ș.a.). După moartea lui Stalin, putem constata în poezia basarabească de limbă română o revenire la Eminescu. Nicolae Costenco, după ce se întoarce din Siberia, devine un poet-simbol al poeziei moderne frânte și supuse de noua ideologie. Spre sfârșitul anilor '50, apare o tensiune între filonul poeziei rurale, mitologice, meditative și poezia noii ideologii. Este încurajată poezia care cântă puterea. Chiar dacă era mimat dezghețul, birocrăția devine noua pârgă a dictaturii, brațul neînarmat al terorii camuflată. În acest context exista totuși o poezie urbană. Este vorba de George Meniuc. Urbanitatea lui este „importată” în timp din anii săi bucureșteni de studenție. Meniuc acolo a învățat să facă poeziei modernă. Dar decenii la rând va tăcea, propunând texte cu o tematică mitologică, retrăgându-se în activitatea de traducător, acolo unde putea fi modern prin textul modern de tradus. O poezie modernă face și Victor Teleucă, chiar dacă mai degrabă într-un „Peisaj rustic”. Șaizeciștii vor insista în mod expres pe această poezie rurală, în opoziție cu urbanitatea și progresul tehnologic adus de sovietici. Poezia anilor șaizeci este un model de autoghețizare, o retragere pentru a te salvagarda. Poezia lui Grigore Vieru opune Patriei mari (întinsă de la Prut până la Vladivostok) pe mama, ființa firavă a ei. Perioada dezghețului de după moartea lui Stalin nu va dura mult. În 1972 Petru Cărare este exclus din Uniunea Scriitorilor a RSSM și volumul lui „Săgeți” este retras din librării și topit, din cauza „ațățării unor dispoziții și stări de spirit naționaliste”. Șaizeciștii și șaptezecești se opun ideologiei printr-o poezie a floralului. Liviu Damian, Ion Vatamanu, Dumitru Matcovschi, Anatol Codru, Vasile Romanciuc, Nicolae Dabija, Vasile Romanciuc, Andrei Țurcanu sunt poeții care au rezistat astfel. Optzecești, în spiritul firesc al delimitării, i-au numit pe predecesori „pășuniști”. Tema marii biblioteci va expulza natura din poezie, aceasta va reveni mai mult în citate și în raportările ironice la trecut și la predecesori. Eugen Cioclea, Arcadie Suceveanu, Teo Chiriac, Grigore Chipere, Emilian Galaicu-Păun, Leo Butnaru, Nicolae Popa, Vasile Gârnet, Irina Nechit, Maria Șleahțișchi ș.a. vor dezasambla infrastructura câmpenească a poeziei basarabene și vor alege alte direcții de scriitură. Ei vor face o poezie postcolonială (postcomunistă) într-o lume a Logosului care moare, într-o lume a Apocalipsei și în sens literar. Nicolae Spătaru, Dumitru Crudu, Mihail Vaculovschi, Liliana Armașu, poeți nouăzecești, par să perpetueze estetica optzecistă, doar că apare o stare beligerantă pronunțată, care nu se limitează doar la ironiile și cinismul optzecist. În acest context vine generația mea, care se raportează la intertext ca la ceva aproape depășit. O facem în maniera optzeciștilor, așa se raportau ei la metaforele florale. Dacă și „comitem” intertexte, e pentru a demonstra că avem lecturi, o facem gălăgios, metaforele noastre sunt de gag, de ludic care răstoarnă tot ce a fost până la noi. Ne întrebăm însă până unde este posibilă răsturnarea?

4. Când mă gândesc la acea perioadă, îmi vine în minte, în primul rând, Pan. Halippa, fondatorul revistei „Viața Basarabiei”. Nu este de ignorat nici „Societatea Scriitorilor Basarabeni” (înființată în 1939). Și Nicolae Costenco, tânărul redactor al revistei, care după ce se va întoarce din Siberia, unde a fost trimis după anexare, va fi un exemplu viu al felului cum ideologia poate distruge un scriitor.
5. Scriitorii buni, adevărați au știut mereu încotro să o ia, doar că le era frică de pușcării și gulaguri. După dezgheț au putut reveni la o literatură mai apropiată celei moderne, dar și atunci au existat probleme. Teroarea de după 1950 a fost înlocuită de birocrăția ideologizată a activiștilor din cultură.
6. Nu a schimbat, a readus firescul, adică a înlăturat ceea ce nu era normal – o limbă romanică în corsetul unui alfabet slav. Nu am nicio nemulțumire. Am venit în literatura română din Basarabia din România. Cei de la Chișinău au aflat despre mine din revistele care apăreau la Iași, Cluj, București, Târgu Mureș etc. Nu am niciun resentiment, doar multă gratitudine. Dar aș sugera ca unii cercetători din România să iasă din zona lor de confort și să mai citească și autori basarabeni, pe unii pentru că sunt buni, foarte buni, pe alții, pentru că sunt un caz aparte, simptomatic de literatură colonizată, ideologizată, controlată. Există multă patologie în literatura dintre Nistru și Prut, o patologie istorică, de ce să nu fie studiată? Poate acolo există soluția de a evita asemenea derapaje pe viitor! Există însă câteva nume care au o deschidere specială pentru Basarabia literară, este vorba de critici și editori, scriitori, manageri culturali din România care fac lucruri concrete în acest sens: Răzvan Voncu, Mircea Martin, Horia-Roman Patapievici, Nicolae Manolescu, Lucian Vasiliu, Gellu Dorian, Al. Cistelean, Călin Vlăsie, Ioan Cristescu, Horia Gârbea, Nicolae Tzone, Aurel Ștefănași, Alex Ștefănescu, Vasile Dan, Ioana Revnic ș.a.
8. **Poeți:** Arcadie Suceveanu, Vasile Romanciuc, Andrei Țurcanu, Grigore Chiper, Teo Chiriac, Leo Butnaru, Maria Șleahțișchi, Emilian Galaicu-Păun, Irina Nechit, Dumitru Crudu, Nicolae Spătaru, Mihail Vakulovski, Diana Iepure, Vitalie Răileanu, Silvia Caloianu, Liliana Armașu, Aurelia Borzin, Silvia Goteanschi, Aura Maru, Ion Buzu ș.a.
- Prozatori:** Vladimir Beșleagă, Iulian Ciocan, Liliana Corobca, Dumitru Crudu, Nicolae Popa, Grigore Chiper, Claudia Partole, Anatol Moraru, Emilian-Galaicu Păun, Mihaela Perciun, Ghenadie Postolache, Lucreția Bărlădeanu, Nicolae Spătaru ș.a.
- Critici literari:** Eugen Lungu, Aliona Grati, Maria Șleahțișchi, Andrei Țurcanu, Alexandru Burlacu, Grigore Chiper, Nina Corcinschi ș.a.
9. În primul rând este nevoie ca acești scriitori să dorească să se integreze în „spațiul curent al literaturii române”. Mi se pare că, adesea, prin integrare se înțelege ajutorul financiar primit pentru editare de cărți și reviste, în rest toate rămân într-un top local, într-o viermuială de provincie. Unii critici de pe la noi reproșează altor critici de peste Prut că nu pot să scrie despre basarabeni, pentru că nu cunosc contextul. Mă întreb cum e să scriem despre latinoamericani de aici din estul european?! Mesajul indirect e: ne lăsați să ne facem noi orânduile noastre literare, voi veniți, vă invităm ca frații, stați în capul mesei și atât. Am observat că și în România pe la unele case literare, noi, basarabeni, suntem tratați frățeste, puși în capul mesei și atât. Or,

eu cred că este nevoie de o interacțiune organică. În ultimii cinci ani această interacțiune s-a produs și asta e un motiv de bucurie.

10. După căderea URSS, acest spațiu a trecut prin câteva valuri de criză de presă culturală. Majoritatea revistelor culturale de un impact real apar cu suportul unor instituții din România. Or, literatura română din Basarabia nu prea are un suport al statului. Există totuși o literatură între Nistru și Prut?! Există, atâta timp cât vorbim despre niște autori afirmați și peste Prut, care au fost traduși în unele limbi de circulație internațională, autori care scriu, care sunt niște animatori ai vieții culturale basarabene. Cred că și această anchetă e un semn bun, un indicator al firescului și organicului cultural...

Dumitru Crudu

1. Literatura care s-a scris între Prut și Nistru în toți acești ani face parte din literatura română. Fiind scrisă în limba română, e aceeași literatură română.
2. Vlad Ioviță e cel mai mare autor de proză scurtă din literatura română care s-a scris între Bug și Nistru. Născut în Transnistria, este cel care a reușit ca nimeni altcineva să redea în prozele sale înstrăinarea românilor de ei înșiși și alienarea lor în perioada sovietică. E un mare scriitor complet necunoscut în România, din păcate.
3. Scriitorii proletcultiști au fost colaboraționiști și au mers contra propriului lor popor și a propriei conștiințe. Au trădat pentru a trăi ei bine. Păcat că încă, o mare parte dintre ei, mai intoxica și acum mințile unor cititori. Ar trebui să fie dați la o parte, nu reabilitați. Pentru ca în locul lor să fie scoși din umbră scriitori nedreptățiți în perioada sovietică, gen Vlad Ioviță sau Nicolae Vieru.
4. Foarte puțin. Sau aproape nimic.
5. Sunt foarte rari scriitorii care au ales o direcție sau alta. Mulți dintre ei au fost oameni amestecați: au fost, în unele texte, moderniști, în altele, proletcultiști și tot așa. Chiar și unii tribuni ai neamului, au scris și texte proletcultiste.
6. Da, bineînțeles. Faptul că a căzut cortina de pe Prut, a făcut posibilă apariția noilor generații literare. Dacă nu cădea, nu sunt sigur că acestea ar fi putut să apară.
7. Sunt în continuare ignorați. Nu sunt citați cât trebuie, nu sunt cronicați îndeajuns, nu sunt premiați. Din nefericire.
8. Vladimir Beșleagă, Leo Butnaru, Irina Nechit, Nicolae Popa, Grigore Chiper, Alexandru Vakulovski, Moni Stănilă, Ion Buzu, Victor Țvetov, Arcadie Suceveanu, Maria Șleahțișchi, Aliona Grati, Nina Corcinschi, Lucia Țurcanu, Nicolae Leahu, Vitalie Răileanu, Emilian Galaicu-Păun, Teo Chiriac, Mihail Vakulovski, Leo Bordeianu, Nicolae Negru, Anatol Moraru, Eugen Lungu, Mircea V. Ciobanu, Nicolae Spătaru, Igor Guzun, Iulian Ciocan, Maria Pilchin.
9. Să fie citați.
10. Dacă nu ar fi căzut cortina de pe Prut, dacă ar mai fi fost și acum sârma ghimpată la Prut, eu nu aș fi existat ca scriitor.

Am solicitat unui număr destul de mare de scriitori români (poeti, prozatori, critici și istorici literari) să răspundă la întrebarea din titlu. La fel ca și la scriitorii basarabeni, cărora le-am adresat mai multe întrebări, au răspuns foarte puțini. Am putut trage o minimă concluzie, că nici de o parte nici de cealaltă a Prutului, printre scriitori, nu există o atenție permanentă asupra acestui fenomen literar: unii au spus deschis că nu sunt în temă, alții au ignorat solicitarea mea, alții au amânat pînă cînd nu am mai putut face nimic, în ceea ce privește oglindirea corectă a acestui fapt de cultură scrisă vie în acel spațiu românesc aflat vremelnic între granițe artificiale, ca efecte ale unui război nedrept și ale unor abuzuri politice de condamnat. Ar mai fi multe de comentat în privința unicității spațiului literar românesc dintre Nistru și Curtici-Satu Mare, dintre Ceremuș și Dunăre, între, în fond, granițele adevăratei României. Dar vă las pe dumneavoastră să trageți o concluzie asupra interesului manifestat de chiar cei care scriu și trăiesc în această literatură. (Redacția)

Ce știți despre literatura română dintre Prut și Nistru scrisă între 1918 și 2018?

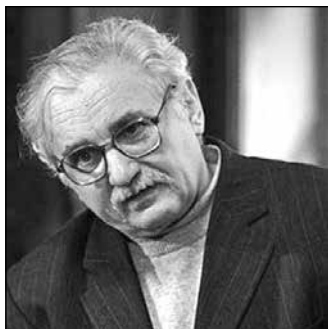
Cornel Ungureanu

Aceasta era întrebarea pe care mi-o puneam și eu, atunci când proiectam *Geografia literară a României*. Primul răspuns pe care l-aș fi dat în anii nouăzeci poate fi citit în primul volum al *Geografiei literare*:

„**Basarabia ... si deschide-rile spre răsărit.** Petersburg, Moscova, Siberia ca referințe.

Ținutul și spaimele, melancoliile, tristețile irecuperabilului. Basarabia, parte a unui imperiu care își joacă mereu cărțile, care își trăiește și își afirmă vocația expansiunii. Anxietatea basarabeană, transcrisă de „imaginile exilului siberian”. Cultura punte – deschiderile către spiritualitatea slavă. Monumentalul, așa cum este el exprimat de Hasdeu și Stere. Resurrecții basarabene, după 1985. Pașoptismul basarabean, după 1989. Generațiile tinere și formulele polemice, într-o Europă a culturii“.

Pentru **Istoria secretă a literaturii române**, după aceste rânduri care îi așezau alături pe Hasdeu, Stere și Goma („Dacă am vrea să simplificăm lucrurile contrariind o seamă de savanți, de critici sau de istorici literari care vor să despartă – și bine fac – valorile estetice de cele etice, am spune că Basarabia a dat culturii române trei personalități monumentale, definitorii pentru înțelegerea spiritului național. Ele sunt bine așezate în timp: Hasdeu ocupă vremea întemeierii culturii române moderne, vremurile lui Carol I, ale lui Maiorescu și ale lui Eminescu. Este, prin enciclopedism, monumentalitate, proiecte himerice, în contratimp cu oficialii culturii române; nici Maiorescu și nici Eminescu nu rămân într-un dialog fericit cu el. Și nici lumea „de aici” nu-i este suficientă: crede că poate să poarte conversații, după o știință care tot el o întemeiază, cu lumea de dincolo. Are rădăcini și în spațiul slav, iar partea slavă a devenirii sale trebuie numită fără rețineri, dacă vrem să înțelegem pasiunea pentru original și abisal în cercetările sale lingvistice și religioase. O componentă slavă sincronizată cu timpul revoluțiilor descoperim în formarea

și afirmarea lui Constantin Stere. Prima identitate a sa este de revoluționar care își poate trăi / fructifica exilul. Cu cine a fost, pe cine a întâlnit în Siberia? Dacă Hasdeu își face educația la Harcov, educația lui Stere, înainte de a se împlini la Iași, se petrece în Siberia. Cum l-a marcat vremea revoluțiilor pe care a traversat-o? Cum s-a așezat în Iași încă provincial și încă toropiți de inerțiile tradiției? A dat un dinamism nou vieții culturale și politice, la începutul secolului XX, dar Unirea de la 1 decembrie 1918, sub semnul căreia s-a împlinit și el, l-a eliminat din toate ecuațiile postbelice. Nu face închisoare, dar este un exclus din jocurile puterii. Masivul său roman, **În preajma revoluției**, n-a fost citit cu atenție de prea mulți critici. Ca și Hasdeu și Stere, Goma este un personaj exemplar într-un timp în care dizidența românească era subțire sau, dacă am fi corecți, am putea spune că nu exista. Câștigă, până în 1989 bătălii care fac din el un personaj exponențial al estului anticomunist și al României anticeaușiste. **Din calidor** este un roman viu, în care copilăria basarabeană este văzută nuanțat. După 1989 definitivează o poziție antioficială. Numeroasele sale luări de atitudine, atât împotriva scriitorilor „contemporani”, cât și împotriva „lozincilor oficiale” privind istoria Basarabiei îi atrag replici violente. Capacitatea sa de a spune NU, încrâncenarea cu care se retrage într-un exil voluntar definesc, poate, componente ale spiritului basarabean. Monumental rămâne **Jurnalul** său, răzbunător și rău, operă întinsă pe multe volume, hrănită din ironie și sarcasm. E cert că pentru cei trei Basarabia a fost o patrie inconfortabilă: au plecat de acolo ca să se salveze și să-și salveze mesajul, mereu pus sub semnul întrebării de cei din țară.“) Încercam să arăt cum era „descoperită” Basarabia de Panait Istrati, Geo Bogza, Radu Tudoran, Gib Mihaescu și de câțiva autori mai tineri.

Din 1994, îmboldit de Mircea Mihăieș, am construit, împreună cu Adriana Babeți, grupul „A treia Europă” care ar fi trebuit să arate ce ar putea să însemne, cu adevărat, Europa Centrală. Cărțile mele – „Mitteleuropa periferiilor” (Polirom, 2000), dar și „Geografia literară a României” (Ed. Universității de Vest, 2001) ar fi sugerat că există o literatură română definită nu doar prin modelul vestic, ci (și) prin apartenența ei răsăriteană. Prin relația cu literatura rusă. Mari scriitori ca Ion Creangă sau B.P.Hasdeu sau Constantin Stere ilustreau o

geografie literară în contact cu literaturile răsăritene. „**Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire**“ de Gh Cardaș (1912-1912) **Antologie și studiu**, din 1937, cuprinzând texte de Ioan Pralea Moldovanul, Constrantin Stmati, Teodor Vărnăv, Alexandru Donici, Ioan Sârbru, Alexandru Hașdeu, Alexandru Russo, Alexis Nacco, Bogdan P. Hașdeu, Matei Donici, Nicolae A. Donici, Gheorghe Păun, Ștefan Bassarabeanu, Zamfir C. Arbure, Dumitru C. Moruzi Constantin Stere, Gheorghe V. Madan, Porfirie Fală, Sergiu Victor Cujbă, Petre A. Gheorgina, Tudose Roman, Leon Donici, Alexei Mateevici, Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan rămâne o carte de referință. Există informații, studii, articole care ilustrează statutul numiților. Un volum mai cuprinzător este publicat în 1943 de Petre V. Haneș, cu insistențe fericite asupra autorilor definiților. **Scriitori basarabeni 1850 – 1940**, editat de „Casa Școalelor e o operă de temeinic istoric literar și de bun comparatist, care se oprește și asupra traducerilor din rusă, dar și a modelului pe care o seamă de scriitorii basarbeni îl preiau din literatura rusă (Mateevici, arată Petre V.Haneș, traduce, de pildă, din Lermontov, Derjavin, Tiutcev, Kolțov, Nadson, Maikov, Alexei Tolstoi, din Pușkin ș.a.). O cercetare cuprinzătoare, scriam, este „**O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia**“ de Mihai Cimpoi, cu mai multe ediții aduse la zi. „Dacă am concepe literatura română ca o grădină, pe lotul ce revine Basarabiei am găsi flori de pătloagă (după un titlu a lui Pan Halippa) cu chip vegetal mai puțin suav, dar rezistente la intemperii, și cu arome tari, unice. Literatura basarabească este, astfel, o literatură a proiectelor nerealizate și a sacrificiului esteticului în numele culturalului, etnicului, socialului.. Ea a impus, în ideea de a păstra ființa românească, imaginile iconografice ale lui Decebal și Șetan cel Mare, ale lui Christof păstorului de timpuri, ale țaranului ca model de homo ethicus și ale Poetului-preot sau Poeta vates“.

Numeroase antologii (cea a lui Adrian Dinu Rachieru rămâne reper), volume consacrate generației optzeci (Nicolae Leahu, Mihail Vakulovski, Maria Șlehtițchi și, nu mă îndoiesc, altele) aduc la zi știrile despre literatura abundentă scrisă în Basarabia – despre Basarabia – după 1990.

Dar aniversările? Sunt câteva repere ale drumului spre Răsărit în literatură peste care nu putem să trecem prea repede. Mi s-a părut important, scriam altădată, un interviu care i s-a luat lui Ion Druță cu prilejul împlinirii celor 85 de ani. Zicea aniversatul: scrisul cu creionul, stiloul, pixul are un fel de a face literatură. Poți să ștergi, poți să refaci, poți să rescii. Dacă scrii la computer, totul e dintr-o dată gata. Calculatorul scrie el și pentru tine. Are inițiativa.

Da, Ion Druță a trăit și trăiește bucuria scrisului. Are bucuria de a fi învățătorul celor care nu știu istorie. Se întoarce mereu în satul său și scrie în numele celor din satul său, de acasă. Serafim Saka scria că dacă literatura rusă se trage din „Mantaua“ lui Gogol, literatura din Basarabia se trage din „Sania“ lui Druță.

„Multiplicat și maimuțărit, stilul Druță a ajuns să nu mai priască cu timpul literaturii care se voia scrisă și aici. Ori un scriitor lucrează e menit să lucreze la întreținerea, curățenia și adâncirea fântânii lingvistice... Druță a devenit – în virtutea destinului – fântânarul altei ape lingvistice“

„Frontul luptei se extindea de la un simplu abecedar și până la Ion Druță, cel mai ținut sub control scriitor sovietic moldovan. Iar Druță, pentru că era un talent și mai era și un autodidact, nu s-a lăsat afectat de realismul socialist, pe care armada scriitorilor sovietici, ultrașcolită, l-au

îmbrățișat călduros și l-au nenorocit pentru totdeauna (**Serafim Saka, Cenzura, o obsesie în Discobolul**, oct-nov-dec. 2008, p. 193)

N-a fost școlit școlile la „realismul socialist“, dar a știut să se definească în funție de „Acasă“. De ai săi. De familie, de părinți, de satul său. **Casa mare** a fost o piesă de mare succes fiindcă personajul principal era Vasiluța, o tânără vădană care se îndepărtează încet, de Moș Ion, tatăl ei. E în altă lume, în care Casa, în care familia, iubirea arată altfel. Există colhoz, dar colhozul nu mai are nici o importanță, există amintirea războiului, dar nu în jurul ei e centrată piesa. Piesa se desfășoară în Casa mare, adică în casa cea nouă, în care se afirmă o nouă ordine. Ce fel de ordine? În nici un caz cea dictată de „realismul socialist“,

„Sania“ lui Druță, din care (așa cum scrie Serafim Saka) a ieșit toată literatura basarabească, așa cum literatura rusă a ieșit din „Mantaua“ lui Gogol, e o povestire impecabilă, care definește arta povestitorului. În funcție de Bunicul care știe legile casei. Sau arta povestitorului poate fi definită de „Povara bunătății noastre“?

De această literatură a **oamenilor buni**?

A locurilor în schimbare? Nu suntem în apropierea lui Rebreanu?

„Tăcerea câmpurilor a ținut mult, apoi dinspre Bălți s-a arătat un tren. Venea numai locomotiva, fără vagoane. O vreme s-a furișat mută, pe ascuns, apoi de după cotitură s-a năpustit sălbatic, umplând câmpia cu scrâșnet și vuiet. Onache, cu toate că zărise locomotiva de departe, când s-a arăta ea vuind, de după cotitură, a tresărit. Mircea însă zăcea nemișcat. Nici o umbră de îngrijorare n-a fluturat pe obrazul lui supt....“

Cum se întâlnește lumea veche cu lumea nouă? Scriitorul e un bun cititor al Bibliei, dar modelul literaturii lui Ion Creangă e important pentru scrisul lui Ion Druță, care pune mereu în centrul ei „moși“ - povestitori de seamă, din lumea care a fost, și itinerarii care ajung mereu pe la mănăstiri. Sigur că „trenul“ poate fi așteptat fără îngrijorare, fiindcă noi trebuie să ne purtăm mereu „povara bunătății noastre“. În „Vatra Blajinilor“ (Ed. Academiei, 2013) citesc un capitol („**Roaba domnilor, roaba munților**“, pp. 174-175) consacrat drumului prin Moldova mănăstirilor. Ghid este Paul Miron:

„Sincer vorbind, Paul Miron rămâne pentru mine o enigmă până în ziua de azi. Prieten cu patriarhul, pe picior de egalitate cu ierarhii bisericii române, oaspetele mult dorit al întregii obști monahale. Peste tot era așteptat, primit cu brațele deschise, toți tindeau să se aleagă măcar cu ceva de la acest român germanizat – un suvenir, o invitație să poată părăsi țara, legătura cu vreun sponsor dărnice din străinătate, pentru a obține măcar o mașină de frământat aluat pentru că, pe ziua de azi, nu e lucru ușor, domnilor, să frământați aluatul cu mâna, să coci pâine unei mănăstiri cu câteva sute de călugări“.

Este Paul Miron un român „germanizat“? În nici un caz nu este un „germanizat“. Sunt foarte multe trăsături care îl pot apropia de Ion Druță. Acel extraordinar itinerar din Moldova mănăstirilor, pe care Ion Druță îl va fructifica în „Biserica Albă“ poate descoperi unele simetrii, vizibile în corespondența dintre cei doi. Dar, să ne înțelegem, moldoveanul Paul Miron aparține, prin opera sa de savant, Geografiei Europei Centrale. Trebuie studiat în alt capitol al geografiei noastre.

Am mai scris articole despre autorii „basarabeni“ din ultima sută de ani. Unele afirmații ar trebui nuanțate. Lângă marii revoltați pe care ni i-a dat Basarabia, Hașdeu, Stere, Goma aș pune, azi, numele lui Eugeniu Coșeriu. Cu câteva fraze coșeriene care îmi întăresc încrederea în „geografia“ pe care o

realizez: „Prima mea experiență morală am avut-o când am plecat din România și am ajuns în Italia. Am văzut, din trădăceri, că și ei, vecinii noștri, au o cultură a lor: sârbii au o cultură importantă legată de România, ucrainenii au și ei trădăceri, ungurii au, între marile figuri ale culturii lor, mulți născuți în România, ... polonezii au o mare literatură, iar cultura poloneză a avut o influență remarcabilă la noi, mai ales în Moldova de Sus...”

Literatura dintre Prut și Nistru, din ultima sută de ani, poate defini, ca literatură română, (și) cultura spațiului central european.

Ion Pop

Nu pot pretinde că am imagine completă și complexă asupra a ceea ce s-a petrecut în spațiul literar basarabean după 1918. Desigur, toată lumea cunoaște ampla construcție epico-biografică a lui Constantin Stere în proză, în preajma *revoluției*, operă de referință a literaturii române întregi. Sunt adesea citați printre scriitorii basarabeni, dar perfect integrați în literatura mare națională, poeți ca Magda Isanos, Al. Robot și alții câțiva. Se mai știe, însă, că între cele două războaie a existat și un curent „regionalist”, propunând promovarea unor valori locale, cu caracter mai curând centrifug, lansat, se pare, de un poet altminteri remarcabil precum Nicolae Costenco, cu prelungiri până după 1990. Ce s-a întâmplat după reocuparea provinciei de către ruși, se cam știe, de asemenea. Bariera alfabetului chirilic, cenzurile teribile ale realismului socialist în condiții de opresiune generală (deportări, detenții, propagandă violent antiromânească, politică agresivă de deznaționalizare) au slăbit grav puținele forțe creatoare care începuseră să se închege și afirme după 1918.

Marele eveniment, produs după o luptă înverșunată cu trecutul stalinist și în general cu consecințele politicii sovietice dincolo de Prut, a fost, desigur, declararea independenței și recuperarea grafiei latine, deschiderea spre ansamblul literaturii române. Au fost momente eroice, în care și-a spus, desigur, cuvântul și mai vechea tendință „regionalistă”, de cultivare a specificului provincial, firească după atâtea grave atacuri la adresa unei identități mereu amenințate de ocupantul imperial(ist) rus. Cunosce, în mare, și contribuția însemnată a revistei *Literatura și arta*, angajată curajos în această luptă de (re)afirmare a identității „republicii” (termenul s-a păstrat până azi), dar și neotraditionalismul ei, expicabil în context și nu fără consecințe în încetinirea procesului de modernizare a tematicii și limbajelor literaturii promise schimbării. Un poet cu mari înzestrări ca Grigore Vieru, adevărat simbol național, a suferit din plin consecințele acestei întârzieri, provocând ezitări și chiar erori de evaluare pe ambele maluri ale râului despărțitor. În proză, numele de referință devenise, la un moment dat, Ion Druță, trăitor la Moscova dar legat profund de provincia natală, apoi alți prozatori remarcabili, de la Aureliu Busuioc, Serafim Saka, Vladimir Beșleagă și alții au continuat să scrie, dând opere rezistente. Recuperări „neomoderniste”, paralele cu cele din România, s-au putut nota, de exemplu, la poeți ca Valeriu Matei, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Ion Hadârcă și mai ales Arcadie Suceveanu, venit

dinspre Bucovina de Nord, odată cu permeabilizarea frontierelor și intensificarea contactelor între Chișinău și București.

Fenomenul cel mai important și, cred, decisiv pentru evoluția literaturii din această parte a Moldovei, a fost însă apariția noii generații de scriitori situabili, în linii mari, alături de „optzeciștii” de la noi. Scriitori de mare talent ca Leo Butnaru, Emilian Galaicu-Păun, Grigore Chiper, Nicolae Popa, Teo Chiriac, Irina Nechit, Dumitru Crudu, Maria Șleahțișchi, frații Vakulovski, Vasile Ernu, Ștefan Baștovoi și alții, critici literari și esești ca Vitalie Ciobanu, Nicolae Leahu, Eugen Lungu, Anatol Moraru, Mircea V. Ciobanu, au demonstrat că „reunirea prin literatură” se realizează înaintea celei, încă problematice, dintre Țara Mamă și Basarabia. Am reținut, de pildă, încă de la apariție exemplara sinteză a lui Nicolae Leahu despre poezia generației ’80, dovadă clară a unității de perspectivă asupra metamorfozelor literaturii române în ansamblul său, în care partea ei basarabească apare deplin integrată. Știu, desigur, că această nouă generație, profund novatoare și în răspăr cu „moldovenismul” provincial și conservator, nu se bucură încă, peste Prut, de întâmpinări prea înțeleghătoare. Nu e o reacție nouă și strict locală, astfel de opoziții au avut loc și partea mare a României, în desfășurarea dialectică firească a fenomenului creator. Victoria, ca și sigură, este, cred cu toată convingerea, de partea relațiilor noilor veniți, dintre care mulți nu mai sunt chiar la prima tinerețe.

Secolul care a trecut de la Marea Unire a fost, cum, se vede, foarte accidentat, adesea dramatic și tragic, cu urmări inevitabil grave asupra unei literaturi aflate multă vreme în stare de asediu, obligată la angajări care nu puteau fi numai de natură estetică. Și supunerile silnice, și angajările timide sau mai energice în serviciul ideii naționale în discursuri poetice edificatoare, înalt-pedagogice, pot fi înțelese pe o hartă geografică și politică atât de frământată, încă nesigură în ce privește viitorul. Înregistrez, însă, cu un sentiment de satisfacție și cu mari speranțe fenomenul în curs, de reintegrare a literaturii care se face dincolo de Prut în spațiul creator românesc central. Nu cred că confrății noștri basarabeni mai trebuie să aibă complexe față de cei din Țară, după cum nici cei din dreapta Prutului nu au de ce să privească de sus o literatură în plină reconstrucție, în care amprenta regională nu are cum să nu se păstreze fie și parțial, dar care poate intra – și a și intrat, de o bună bucată de vreme – într-un dialog fertil cu literatura română mai largă, din care face parte de drept.

Cassian Maria Spiridon

O literatură sub teroarea istoriei

Transformată în 1812, prin raptul rușinos negociat peste capul băștinașilor, de către cele două imperii, Otoman și Țarist, în gubernie în componența întinsului imperiu rus, numită de ocupanți Basarabia, părții de est a Moldovei i s-a fracturat fireasca evoluție culturală. Interesul imperialilor era și a rămas până astăzi de a „convinge” pe locuitorii dintotdeauna ai pământului dintre Prut și Nistru că sunt o națiune de sine stătătoare, net diferită de frații lor de peste Prut. Ei vorbesc limba „moldovenească”, cu totul alta (!) decât limba română. O aberație combătută de toți specialiștii recunoscuți în domeniu,

dar susținută și astăzi, inclusiv de un președinte de republică precum Dodon – aservit cu totul intereselor Moscovei.

În contra tuturor încercărilor de separare, cum subliniază G. Călinescu în *Istoria sa, literatura română este una și indivizibilă*. Iar cel care a scris emoționanta poezie *Limba noastră*, Alexei Mateevici, poetul mort în 1917 din cauza febrei tifoidice contractate pe front la Mărășești, afirmă: „N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba”. Citat așezat și pe pagina care deschide documentata lucrare a lui Mihai Cimpoi: „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia”, Editura Arc, Chișinău, 1997.

După înglobarea în imperiul de la răsărit, literatura română de peste Prut, cu tot regionalismul ei, fenomen existent și la românii de peste Carpați, reușește să-și impună o voce proprie, începînd cu *pionierii*, cum îi numește criticul de la Chișinău, precum Costachi Stamati, Ioan Cantacuzino, Teodor Vărnăv și Alecu Donici, la *clasicii*, în definirea aceluiași, *Costache Negruzzi* (ce-l supranumește *basarabeianul universal*, iar G. Ibrăileanu în *Spiritul critic în cultura românească* (1908) vede în el pe *primul „junimist”*), Alecu Russo, Bogdan Petriceicu Hasdeu (ultimii strămutați cu totul în regat).

Pentru Mihai Cimpoi, *marea șansă a scriitorilor basarabeieni a fost deschiderile periodice ale cercului strîmt al orizontului local, iar marea neșansă strămutarea zilnică și din acest spațiu matern. Oricum, limba română le-a înlocuit întreaga patrie*.

Vocea mesianică a lui Mateevici a fost esențială pentru revenirea la patria mamă din martie 1917, a Moldovei de Est. Rolul său a fost asemănător cu al lui Octavian Goga în partea românească de peste Carpați. Un alt poet care a avut aceeași importanță cu cei menționați a fost Grigore Vieru, care a fost una dintre conștiințele treze care s-au alăturat mișcării renașterii naționale de peste Prut din anii de final ai deceniului 9 din secolul trecut.

„Dincolo de închideri și deschideri, spune criticul basarabeian în cuvîntul de început al *Istoriei* sale, exilările exterioare și interioare, dincolo de răzlețirile și izolările forțate, dincolo de trecerile peste Prut și încadrările organice în contextul literar general românesc se configurează pregnant, cu notele particulare de care am pomenit, o literatură basarabeiană cu o geneză interioară ce respinge sau asimilează influențele, schemele ideologice sau metodologice impuse, modelele convenționale. Din ea fac parte integrantă marile figuri basarabene, intrate în palmaresul clasic al literaturii române: Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Costache Stamati, Alexandru Donici, Alexei Mateevici, Constantin Stere; scriitorii anilor 20-30 Ion Buzdugan, Pan Halippa, Nicolai Costenco, George Meniuc, Liviu Deleanu, Alexandru Robot, Magda Isanos, Bogdan Istru (unii cu o sinuoasă evoluție ulterioară), scriitorii transnistreni supuși ideologizării mai mult decît alții (Nistor Cabac, Toader Malai, Dumitru Milev, Mihail Andriescu, Filimon Săteanu), generația de la 1960, generația «ochiului al treilea» și cea optzecistă”.

A fost, cu scurte intervale de respiro, o literatură sub teroarea istoriei.

Scriitorii Moldovei de est au început să fie publicați în Țară, cu oarece frecvență după anii '70, cu mențiunea, cam neferică, a locului de unde vin, deși paginile erau într-o curată limbă românească. Obiceiul precizării locului de obîrșie, doar în cazul celor de peste Prut s-a mai perpetuat încă un timp după decembrie '89.

Astăzi literatura din România de Est este integrată firesc în literatura din România de Vest; scriitorii de pe ambele maluri

ale Prutului realizînd reunirea cu mult înaintea Centenarului Reîntregirii Naționale.

Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Nicolae Dabija, Nicolae Popa, Teo Chiriac, Nicolae Spătaru, Ion Hadîrcă, Irina Nechit, Emilian Galaicu Păun, Mihai Cimpoi, Nicolae Leahu, Maria Șleahitișchi, Val Butnaru, Nicolae Negru, Vasile Gârnet, Vitalie Ciobanu, Mircea V. Ciobanu, Valeriu Matei, Vasile Tărășeanu, Iulian Filip, Grigore Chiper, Ianuș Țurcanu, Andrei Țurcanu, Ion Țurcanu și am putea continua cu același folos, sunt o prezență în revistele din Țară, publică în editurile de aici, sunt oaspeți constanți la evenimentele literare importante de pe întreg arealul românesc.

Într-un interval temporal relativ scurt literatura de pe cele două maluri de Prut, a redevenit una și indivizibilă.

Lucian Vasiliu

Nistru, Prut, Dunărea europeană

La început a fost CUVÂNTUL... Literatura scrisă a apărut târziu! CUVÂNTUL, ORALITATEA, TRADIȚIA ne-au ținut în ființă.

Despre literatura (cultură) română din... România de Est, știu, din fericire, câte ceva. Chiar mai multe, din ce în ce mai multe și mai bune decît în perioada îndoctrînării cu literatură ruso-sovietică... Aproape că alte culturi, mai puțin „proletcultiste” (germană, engleză, franceză, italiană, sud-americană etc.), nici nu prea ar fi existat!

Un „accident”, înainte de 1989, a fost editarea la „Junimea” a volumului de poeme „Steaua de vineri”, de Grigore Vieru! Abia după căderea zidului Berlinului și a Imperiului Sovietic am putut dialoga, relativ normal, peste apa Prutului. Că în lunca Nistrului se auzeau împușcături!

Câte ceva întrezăream prin presa culturală a anilor 1980, care pătrundea dinspre Est chișinăuean. Sau de la Televiziunea „moldovenească”, unde Frontul Popular, *perestroika*, Matcovski, Lari, Hadîrcă, Dabija, Valeriu Matei, Radio „Europa Liberă” ne stimulau proiecțiile Libertății...

În vara anului 1991 am înfrățit, la Chișinău, fără sarcină de la nimeni, muzeele literare ieșene cu muzeele literare chișinăuene. Reluasem proiectul kogălnicean al revistei „Dacia literară”, cu prietenii, reputații critici literari Daniel Dimitriu și Val Condurache, la 150 de ani de la *interzicerea publicației* pașoptiste unioniste. De atunci datează prietenii trainice cu Nicolae Răileanu, Vasile Malanețchi etc. Dialogul s-a amplificat, în varii situații, încît Mihai Cimpoi m-a „primit”, în anul 2004, și în Uniunea Scriitorilor de la Chișinău, astfel că am... dublă „cetățenie” scriptoriană, română și... „moldovenească”!

Toți anii cît am slujit muzeele ieșene, cu sediul la casa junimistului Vasile Pogor, cu „descinderi” la Bojdeuca lui Creangă sau în Mirceștii lui Alecsandri, și „Dacia literară” (1990-2014) am găzduit sute de expoziții de artă plastică, lansări de cărți, ne-am citit, reciproc, fără dicționarul stupid... Stai. Am scris despre cărți, autori, reviste, în presa literară. Am fost în solidaritate pe Vaporul scriitorilor (Grecia, Turcia, Ucraina, Bulgaria, România), la festivaluri, colocvii, târguri/ forumuri/ saloane ale cărților și revistelor: Leo

Butnaru, Nicolae Leahu, Eugen Cioclea, familia Bantoș, Vitalie Ciobanu, Vasile Gârneț, Iulian Filip, Teo Chiriac, Vitalie Răileanu, Irina Nechit, Radmila Popovici, Nicolae Popa, Nicolae Rusu, Dumitru Crudu și foarte mulți intelectuali, cărturari moldo-români-europeni.

De circa 3 ani de zile, revista „Scriptor” și editura „Junimea” promovează constant valorilor culturale sincrone cu secolul XXI, de-ar fi să spunem: Maria Șleahțișchi, Maria Pilchin, Nina Corcinschi, Aliona Grati, Virginia Bulat, Margareta Curtescu, Anatol Moraru, Grigore Chiper...

Cu... transnistreanul Vladimir Beșleagă avem o relație specială. În anii 1990 a donat arhivei Muzeului Literaturii de la Iași opera sa, *cu alfabet latin(!)*, scrisă în deceniile de odinioară!

Menționez câteva proiecte aflate în lucru:

1. Împreună cu Uniunea Scriitorilor (Arcadie Suceveanu, Nicolae Spătaru) pregătim editarea volumului „Antologie de proză scurtă azeră”, colecția „Ficțiune și infanterie”;

2. Cu editura „Știința” (Gheorghe Prini, Mircea V. Ciobanu) vom edita cartea de dialoguri „Oglinzile cetății” (ambele maluri...) de Nicolae Busuioc, colecția „Dialog XXI”;

3. Recent, la editura „Cartier” (Gheorghe Erizanu, Emilian Galaicu-Păun) am editat cartea „Mihai Ursachi. Marea înfățișare”;

4. Pregătim un volum masiv, memorabil, la CENTENAR unionist, semnat de vrednicul Iurie Colesnic, în colecția „Historia magistra vitae”.

Multe ar mai fi de scris, de spus, de aflat!

Prezint scuze celor cărora, în penumbra Armatei a XIV-a, nu le-am încrustat numele pe lista pașoptism-junimismului contemporan.

Armele inhibă,ucid, ruginesc.

Cultura strălucește, înobilează, armonizează.

Ioana Diaconescu

Încă din februarie 1917, pe teritoriile dintre Prut și Nistru se făcea simțită conștiința națională prin apărarea limbii române, atitudine adoptată în primul rând de intelectuali, cu învățătorii în primele rânduri, ei având prin destin datoria educării tinerelor generații dar și a repunerii în drepturile ei în toate domeniile de activitate. Congresul învățătorilor din 10 – 13 aprilie 1917, îi avea ca delegați din partea Partidului Național Moldovenesc pe Pantelimon Halippa și Vladimir Hertza, al căror rol în Congres a fost decisiv, ei cerînd **introducerea limbii române în toate școlile din Basarabia**. În sfîrșit, se ajunge și datorită presiunii opiniei publice (învățătorilor le-au fost alături, în această luptă, elevii, studenții, preoții dar și țărani și tinerii aflați sub arme) la stabilirea, la fel de arzătoare, a **reducerii în drepturi a alfabetul latin**, cu hotărârile corespunzătoare în cadrul mai multor congrese ale învățătorilor din Basarabia, desfășurate în județele Orhei, Soroca, Chișinău, Tighina etc., între lunile mai și decembrie 1917.

La 24 ianuarie 1918, Sfatul țării (consiliu legislativ fondat la 23-27 octombrie 1917) votase în unanimitate proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești

(formată pe teritoriul fostei gubernii rusești Basarabia creată de imperiul rus în 1812), iar pe 27 martie/9 aprilie în același an a proclamat, în calitate de Parlament al României, uniunea cu Regatul României, urmînd recunoașterea oficială a Unirii de către Tratatul de la Paris.

Din nefericire, la scurt timp după unirea Basarabiei cu Patria Mamă, la 2 octombrie 1924, sovieticii hotărîsc înființarea RASS Moldovenească (în stînga Nistrului) în componența Ucrainei, inventînd astfel o „nouă limbă și un nou popor” (fapte ce vin în sprijinul tezelor bolșevice care vizau deznaționalizarea românilor: „teoria moldovenismului” și „ștergerea memoriei românești”) în cadrul RSS Ucrainiene. După numai doi ani, L.A. Madan pune la cale „normele” elaborării „limbii moldovenești” pentru a demonstra că limba română și limba moldovenească sunt diferite și de sine stătătoare. Se inventează astfel o limbă inexistentă cu un lexic siluit, iar alfabetul latin înlocuit cu un hibrid între alfabetul chirilic și cel rus. Vor fi excluse neologismele românești, în schimb se introduc traduceri din rusă, invenții lexicale sau arhaisme...

În 1937 represiunile politice în URSS sporesc. Prezența NKVD-ului începe să se facă simțită odată cu amplificarea represiunilor politice gata să-i pedepsească pe „dușmanii poporului”. Numeroase arestări și procese politice pentru „latiniștii românizatori”, precum și actele de acuzare, aveau drept țintă „organizațiile naționaliste” ce urmăreau „sabotarea limbii [moldovenești]”.

În mai 1938, în Biroul Regional din Moldova al Partidului Comunist din Ucraina se dezbate „Hotărîrea cu privire la trecerea scrisului moldovenesc de la grafia latină la cea rusă” pentru că se preconiza, de către „elementele burghezo-naționaliste, românizarea limbii moldovenești”. Se stabilește că „dușmanii poporului” înlocuiau „limba moldovenească cu cea română pentru a despărți Moldova Sovietică de URSS”... La scurtă vreme, Comitetul orășenesc de la Tiraspol era informat că hotărîrea trecerii la alfabetul rus aparținea Comitetului Central al Partidului Comunist din Ucraina în frunte cu Nichita Sergheevici Hrusciiov, pentru a se opri odată pentru totdeauna fenomenul „românizării”.

Pînă în 1939, toate publicațiile social economice și artistice scrise cu alfabet latin au fost distruse, iar cei mai mulți dintre funcționarii publici vorbitori de limba română au fost executați...

În fine, odată cu înființarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești – RSSM (în urma ocupării Basarabiei de către URSS și „unirea” cu RASSM), la 10 februarie 1941, Sovietul Suprem al RSSM stipulează legea ce impunea „trecerea scrisului moldovenesc la alfabetul rus”, **extinzînd reglementările din RASSM pe tot teritoriul Moldovei Sovietice**.

Basarabia va fi smulsă din trupul României Mari odată cu semnarea pactului Ribbentrop – Molotov, pentru ca la 2 august 1940 să fie proclamată Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (ce cuprindea 6 dintre cele 9 județe ale Basarabiei dintre Prut și Nistru și un teritoriu în stînga Nistrului), iar la 4 noiembrie, ținutul Herței, Nordul Bucovinei, județele Hotin, Cetatea Albă și Ismailul vor fi încorporate în Republica Sovietică Socialistă Ucrainiană.

După o scurtă perioadă de trei ani, timp în care limba și alfabetul moldovenesc fuseseră înlocuite de limba română și scrierea latină, teritoriile au fost reocupate de URSS (după ce, în 1941 armata Română le eliberase pe cele ocupate între Bug și Nistru) și așa au rămas pînă la fărîmarea imperiului sovietic în 1991.

După proclamarea independenței Republicii Moldova (1991) limba română a devenit limbă oficială (alături de alte embleme românești – imnul național, steagul tricolor, stema națională) pentru că în 1994 să se fie întoarsă la denumirea oficială din timpul regimului sovietic, aceea de „limbă moldovenească”.

În decada 2000 – 2010 se conturează fantoma restaurației comuniste. Literatura dintre Prut și Nistru a supraviețuit desi, de-a lungul evoluției ei, lovită sistematic de valul nemilos al opresiunii și ideologizării. Dar ca un trup schilodit de răni adânci și boli perpetue, ea păstrează urmele chinuitoare ale torturilor cărora a fost supusă, iar efortul de recuperare este imens.

În prezent, în Parlamentul de la Chișinău, s-a inițiat modificarea Constituției Republicii Moldova pentru ca sintagma „limba moldovenească cu grafie latină”, să fie înlocuită cu „limba română”.

(O amintire: în anii 90 realizam emisiunea „Poezie românească” pe postul național de radio (Radio România), și am descoperit cărțile unor, pe atunci, tineri poeți din Basarabia. Le-am dedicat emisiuni fiecăruia dintre ei. În acei ani tulburi și pentru România, această descoperire m-a sprijinit în ceea ce aveam de demonstrat: limba română ființa și încă în forma ei evoluată, literară, acolo, în teritoriile uitate de noroc care aparținuseră României Mari.)

***

Se cuvin pomenite figuri proeminente ale literaturii din Basarabia interbelică, cum ar fi Constantin Stere, Ion Buzdugan, Magda Isanos, Vladimir Cavarnali, Pan Halippa, Alexei Mateevici, Constantin Stamati, Bogdan Petriceicu Hasdeu. Ne gândim la ei ca la o imagine a continuității spirituale și a valorificării spiritului național.

***

Una dintre cele mai negre perioade pentru evoluția literaturii române dintre Prut și Nistru a fost aceea impusă ideologic în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească – RASSM (între 1920 și începutul anilor '40).

Se preconiza dezvoltarea artificială a unei noi culturi socialiste scrise și a creerii unei „literaturi naționale” bazate pe documente de partid cu referință la creația artistică. În acest sens scrisoarea C.C. al P.C. din Rusia, din 1 decembrie 1920, intitulată „Despre proletculturi” și rezoluția C.C. al P.C. din Rusia intitulată „Depră politica partidului în domeniul literaturii artistice” din 18 iunie 1925 sunt concludente. A urmat înființarea „Organizației scriitorilor sovietici din Moldova – <Răsăritul>”, în aprilie 1928. Ea trebuia să întărească detașamentul acelor scriitori gata să promoveze ideile bolșevice în sprijinul literaturii sovietice moldovenești. În aceiași ani Editura de Stat a Moldovei susține și promovează scrieri proletculte ale unor poeți dedicați cauzei ca D. Milev, M. Andriescu, N. Marcov etc. cu teme specifice: construirea societății socialiste, formarea omului nou, Octombrie, Lenin, Lupta oamenilor muncii pentru reunirea Basarabiei cu URSS etc.

Se poate vorbi despre ideologizarea literaturii cu impunerile cultului personalității în perioada 1932 – 1940. Apar nenumărate hotărâri ale Comitetului Central (de exemplu „Despre restructurarea organizațiilor literare și artistice”), hotărârea Comitetului regional din Moldova al Partidului Comunist bolșevic din Ucraina intitulată „Despre starea de lucruri în Organizația scriitorilor din Moldova” etc). Congresele scriitorilor vor avea loc sub supravegherea atentă a securității și cenzurii. Scriitorii adevărați, chiar dacă aliniați

tematicilor admise, vor fi condamnați la moarte și executați sau expulzați.

Bibliografie:

- 1) Vasile Popovschi – *Basarabia și lupta pentru revenirea la limba română* – www.historia.ro
- 2) Gheorghe Erizanu – *Literatura română din Basarabia. În România și Europa* – erizanu.cartier.md
- 3) *Literatura din Basarabia interbelică și literatura din RASSM* – www.moldovenii.md
- 4) Ioan Popa – jurnalul.ro/special-jurnalul/odiseea-limbii-romane-dincolo-de-prut-111862.html

Dumitru Chioaru

(Nu mi-e prea cunoscută literatura din Republica Moldova, de aceea răspunsul meu seamănă mai degrabă cu o notă informativă asupra relațiilor cu unii dintre poeții basarabeni contemporani.)

Înainte de Decembrie 89, am citit doar ce s-a publicat la noi din poezia lui Grigore

Vieru și proza lui Ion Druță, care mi se păreau că prelungesc poporanismul românesc/ narodnicismul rusesc de la începutul veacului. Abia după căderea comunismului și dincoace și dincolo de Prut, i-am cunoscut pe câțiva poeți contemporani: Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Emilian Galaicu-Păun și Dumitru Crudu, care veneau la festivalurile de poezie din România și cu care m-am întâlnit apoi în călătoria mea la Chișinău. Arcadie Suceveanu mi-a dăruit antologia **Portret de grup** (Ed. Arc, 1995), în care am citit și poeziile altora, constatînd că erau sincronizați cu postmodernismul generației 80 din România și dovedind că se mai poate scrie poezie de valoare în Basarabia și după Gulag. Iar în antologia Dumitru Crudu, **Noua poezie basarabeană** (Institutul Cultural Român, 2009), am descoperit alți remarcabili poeți mai tineri, ca Ștefan Baștovoi și Steliana Grama. Pe Arcadie Suceveanu și Emilian Galaicu-Păun i-am introdus în **Antologia poeziei românești de la origini pînă azi** (Ed. Paralela 45, 1998), alcătuită cu colegul euphorionist Ioan Radu Văcărescu, iar mai tîrziu toți cei patru poeți menționați la început au intrat, împreună cu Irina Nechit, Grigore Chișper, Vasile Gârneț și Nicolae Leahu, în sumarul antologiei **Noua poezie nouă** (Ed. Limes, 2011). Am comentat volume de Arcadie Suceveanu, Emilian Galaicu-Păun și Dumitru Crudu, în *Euphorion* și alte reviste, incluse apoi în cărțile mele de critică literară, apărute sub genericul „Developări în perspectivă”. Mă bucur că măcar prin poezie sîntem iarăși uniți, avînd aceeași patrie, limba română.

P.S. Anunț totodată că, sărbătorind anul acesta centenarul Marii Uniri, revista *Euphorion* și-a propus să invite la Sibiu, cu prilejul Zilelor Poeziei „Justin Panța”, zece poeți din Basarabia (cei opt deja amintiți se află pe listă, cărora li s-ar putea alătura doi dintre poeții tineri de azi, mai puțin cunoscuți în România), urmat de un număr consacrat literaturii române actuale de dincolo de Prut.

Daniel CORBU

Grigore Vieru și mitul său plutitor

– POETUL, ÎNVĂȚĂTORUL, TRIBUNUL –

Grigore Vieru s-a născut într-o zodie bună. A traversat sărăcii, a parcurs iluzii, a avut împliniri, multe întâmplări înainte de termen. Grigore Vieru, iată un poet cu destin! *Poeta vates*. Rostești Grigore Vieru și-ți apare Grigore cel serafic, îți apare Poetul de rară originalitate, îți apare Învățătorul și-ți apare Tribunalul. Grigore Vieru, de ieri și de azi: UN MIT PLUTITOR.

Grigore Vieru: *Cel mai eminescian dintre poeții răsați peste veac*. Drumurile sale de rouă, ca și cele cu hirtzoape sociale i-au oțelit condiția de „poete maudit”, poet al suferinței.

Dacă în prima perioada de creație Grigore Vieru a fost un Don Quijote al metaforei, al iubirii de cele mai multe ori neîmplinite și al prafului stelar, în cea de-a doua perioadă a fost și un căpitan de desant antibolșevic, luptător pentru reluarea drepturilor răpite românilor din partea stîngă a Prutului.

Pe lângă excepționalele poeme despre *mamă, limbă, patrie, libertate*, la memoria colectivă a contribuit asumarea rolului de tribun, de povățuitor al neamului, de învățător într-un moment fierbinte al istoriei, de desprindere a Basarabiei de bolșevismul sovietic. Grigore Vieru a reușit să devină un simbol al acestor lupte și, pînă la urmă, prin prestația de model național pe care a oferit-o, un mit plutitor. El este astăzi (ce-i drept, devenise în timpul vieții!) un poet național și popular. Peste o sută de texte poetice sînt puse pe muzică și cîntate în toate ocaziile. Multe instituții poartă numele poetului, iar abecedarul său luminează generație după generație.

Dacă în cazul oricărui poet autentic al lumii este obligatoriu să vorbim de locul și limba în care s-a manifestat poeticește, în cazul lui Grigore Vieru trebuie să accentuăm

elementele. Născut în România, în localitatea Pererita, de pe malul stîng al Prutului, la 14 februarie 1935, el va deveni la cinci ani cetățean al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, ținutul românesc numit Basarabia fiind arondat de Stalin în 1940 imperiului bolșevic. Astfel, toată copilăria, adolescența și o bună parte a maturității, poetul n-a putut privi România de fapt doar dealurile Miorcanilor lui Ion Pillat din dreapta Prutului, decât „prin sârma ghimpată ce trecea prin fundul grădinii”. Oricine ia în discuție „cazul” lui Grigore Vieru, va trebui să pornească nu doar de la talentul autentic și forța lirică absolut debordante, ci și de la privațiunile spirituale ale tânărului Grigore Vieru. Să ne gândim doar la faptul că pînă la douăzeci și trei de ani el nu citise Eminescu, Arghezi, Bacovia, Blaga, poeți interziși în Basarabia. Când a citit poezia și publicistica lui Eminescu, pe ascuns, într-o ediție interbelică, Grigore Vieru avea să scrie un poem tulburător, *Legămînt*, care a însemnat de fapt consfințirea repunerii în circulație, în Basarabia, a geniului nostru tutelar și a luptei pentru limba română strămoșească.

Grigore Vieru face parte din generația poetică '60, al cărei buzdugan e considerat Nicolae Labiș, din care fac parte Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Ioanid Romanescu, Cezar Baltag etc., poeți care au reușit să refacă, fiecare cu pecetea personalității sale, punțile de legătură cu poezia românească interbelică, distruse în perioada proletcultistă, îmbâcsită de ideologia comunistă. Dacă această pleiadă de poeți români era acuzată de „estetism deșăntat”, de abatere de la ideologie, în cazul lui Grigore Vieru se mai adăuga acuzația de „naționalist”, egală cu aceea de dușman al poporului. Fiind în Basarabia *un poet al resurecției*,

Grigore Vieru și-a luat în serios și rolul de tribun și iluminător. Altfel, cum s-ar explica truda asupra paginilor unui *Abecedar* (1970), alcătuit împreună cu scriitorul Spiridon Vangheli, a atâtor culegeri pentru școlari, a clasicului și modernului manual de scriere și citire *Albinuța* (cartea de căpătâi a copiilor din Basarabia) și cum s-ar explica câteva tiraje de cărți topite, pentru că poemele cuprindeau în metafora lor tricolorul și limba română? Cum s-ar explica prezența înflăcărată, împreună cu alți intelectuali basarabeni, în bătlia pentru impunerea limbii române ca limbă oficială și revenirea la alfabetul latin?

Cu Grigore Vieru poezia română se întoarce la izvorul curat al gândirii și simțirii poeziei populare. Asta nu înseamnă că nu este de o izbitoare modernitate, poetul fiind, prin sincronia sa cu ceea ce se scria în țară, un portdrapel pentru poezia din Basarabia. În fond, Grigore Vieru este un neoromantic din falanga metafizică a poeziei române, venind pe linia de aur Eminescu, Bacovia, Magda Isanos, Labiș, un poet la care întâlnim un sentiment al naturii asemănător cu al lui Blaga, o concentrație a limbajului desori asemănătoare cu Bacovia și destule scilipiri lingvistice care-l apropie de Nichita Stănescu.

Demonstrând în cărțile sale de debut că e un excelent poet al copilăriei, al jocului care recrează lumea, al paradisului recuperat de cel vârstnic prin candoare și fast imaginativ, Grigore Vieru a devenit repede, mai ales din 1968, când publică volumul *Numele tău*, poetul-simbol al Basarabiei, un poet căruia i se recunoaște faptul că a revigorat poezia tradițională. *Mama* și *maternitatea* sunt teme esențiale ale poeziei lui Vieru: „Ușoară, maică/ Ușoară/ C-ai putea să mergi călcând/ Pe semințele ce zboară/ Între ceruri și pământ/ În priviri c-un fel de teamă,/ Fericită totuși

ești -/ Iarba știe cum te cheamă,/ Steaua știe ce gândești” (*Făptura mamei*). George Coșbuc a scris poezia *Mama* și a devenit cunoscut datorită manualelor școlare, Grigore Vieru are peste zece astfel de excelente poeme, de la *Măinile mamei* la *Mică baladă*, de la *Făptura mamei* la extraordinarele, profunde *Litanii pentru orgă*, fiind unul din cei mai mari poeți ai temei. Celelalte teme, *Patria*, *Nașterea*, *Moartea*, *Iubirea*, *Eminescu*, *Limba română*, se întâlnesc obsesiv tratate în formulă proprie, în toată lirica sa.

În poezia lui Grigore Vieru întâlnim misterul cosmic, taina, natura în plenitudinea ei, în „fireasca ordine”, dar și o dimensiune morală care ordonează. Această dimensiune morală e pregnantă mai ales în poezia oracular-mesianică, în poezia de strigăt existențial. Altfel, poetul a devenit un tribun în apărarea limbii române și a ființei românești.

S-a întâmplat ca la rugămintea prietenească a Domniei Sale să facem împreună o selecție din toată opera sa lirică de pînă la 2008. Se numește *TAINA CARE MĂ APĂRĂ*, o antologie critică publicată la Iași, pe care a considerat-o, într-un scurt cuvînt înainte, „cartea vieții mele”.

Grigore Vieru ar fi putut împlini acum optzeci și trei de ani. O întîmplare nefericită pe șoselele Basarabiei („*S-a găsit și pentru Vieru o șosea!*” - Nicolae Dabija) l-a făcut să plece mai devreme la poporul stelelor, adică acum mai bine de opt ani. Ne-a rămas bucuria de a-i citi opera, cu sentimentul că sărbătorim în acest fel pe unul dintre poeții de primă linie a liricii noastre și o conștiință a neamului românesc.

De aceea, chiar și în posteritatea abia începută, obișnuita urare pe care i-o spuneam cînd trăia și ne aflam împreună: îi spuneam cu solemnitate că-i doresc *Liniștea lui Hamlet*, *Mediocritatea lui Shakespeare* și *Anonimatul lui Iisus*.

Grigore VIERU

Mică baladă

Lui Marin Sorescu

Pe mine
mă iubeau toate femeile.
Mă simțeam puternic și sigur.
Ca Meșterul Manole
am cutezat
să ridic o construcție
care să dăinuie veșnic.
Am început lucrul
și le-am chemat la mine
pe toate:
pe Maria, pe Ana,
pe Alexandra, pe Ioana...
Care întâi va ajunge,
pe-aceea-n perete o voi zidi.
Dar din toate femeile
a venit una singură:
Mama.

– Tu m-ai strigat,
fiule?!

Legământ

Lui Mihai Eminescu

Știu: cândva la miez de noapte,
Ori la răsărit de Soare,
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale.

Am s-ajung atunce, poate,
La mijlocul ei aproape.
Ci să nu închideți cartea
Ca pe recile-mi pleoape.

S-o lăsați așa, deschisă,
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a reușit nici tata.

Iar de n-au s-auză dâșii
Al străvechii slove bucium,
Așezați-mi-o ca pernă
Cu toți codrii ei în zbucium.
1964

Formular

– Numele și prenumele?
– Eu.

– Anul de naștere?
– Cel mai tânăr an:
Când se iubeau
Părinții mei.
– Originea?
– Ar și semăn
Dealul acel din prejma codrilor.
Știu toate doinele.

– Profesiunea?
– Ostenesc în ocna cuvintelor.

– Părinții?
– Am numai mamă.

– Numele mamei?
– Mama.

– Ocupația ei?
– Așteaptă.

– Ai fost supus
judecății vreodată?
– Am stat niște ani închis:
în sine.

– Rubedenii peste hotare ai?
– Da. Pe tata. Îngropat
în pământ străin. Anul 1945.

Transplantare

Trebuia să mi se pună în piept
altă inimă.
Altfel, urma să mor.
Mi-a dat inima ei

mama.
Dar tot mă mai doare.
Mai ales, când arde pământul,
însetat de ploaie.
Mai ales, când nu se întoarce
tata de la războaie.
Mai ales, când plec prin
străini
și nu scriu cu lunile acasă.
Mai ales, în amurg,
când soarele
după dealuri se lasă,
mă doare.
Asemenea dureri
n-am avut niciodată.
Dar nici asemenea
răbdare.

Apă vie

Lui Ion Druță

Seara de la fântâni
aduc femeile apă
ușor înclinate către căldare
ca și cum ar merge de mână
cu pruncul lor.
Seara bărbații
cuprind căldarea
cu palmele înfierbântate,
ridicând-o încet către gură.
Seara copiii
în fața căldărilor îngenunchind
sorb răcoarea
acestor strălucitoare fântâni
în iarba înaltă a ogrăzilor.
Stele albe spre ziuă
ca niște bulgări de gheață
în albe căldări se topesc.
Plugarii
se stropesc cu apă pe față
și trupul lor se luminează
ca o fremătătoare
dimineată.

Blestem de dragoste

... Iar tu să vii din ploaie
cu părul lung și ud
și eu din plete stropii
cum pică să-i aud.
Să vrei să te apropii,
eu să te blestem crunt:

„Să vii din țări străine
pe-al tău frumos pământ,
să vrei pe la hotare
să calci pe el mereu
și el mereu să fugă
de sub piciorul tău!“
Ci-n noaptea pletei tale
tu să mă-nfășuri ghem,
ca eu blestemul negru
a-l spune să mă tem.

Lucian

Blaga

Numele-acesta
are ceva în el
care sună nespuse de frumos –
e ca și cum
boabele copiilor
care ne seamănă de Sărbători
s-ar lovi de trupul unei viori.

Numele-acesta
are ceva nespuse de limpede-n el –
e ca și cum
te-ai uita la o stea
prin altă stea.

Numele-acesta
are în el ceva amețitor de adânc –
e ca și cum te-ai uita
în oglinda unei fântâni
prin altă fântână.

Numele-acesta
e ca streșina casei noastre –
pe fiecare literă a lui
rândunica își poate clădi
cuibul de lut:
Lucian Blaga.

Tudor Arghezi

Omul
viața întreagă
își caută propriul mormânt.
Unii
nu și-l găsesc nicicând.
Bunăoară,
poetul Tudor Arghezi.

El cincizeci de ani aproape
întreabă când munții, când iezii,
când doinele, când niște ape,
când pe Ion, când pe Ioana,
când ceața, când icoana.
Dar toți și toate
îl îndreaptă în cu totul
altă parte,
departe, tare departe.
Toți și toate
fug pe furiș înaintea dumisale,
pentru ca atunci când poetul
va întreba iar
pe cineva în cale
tot un munte să întrebe,
tot o doină, tot o icoană,
tot pe iezi, tot o Ioană.
Sss! Bătrânul
s-a culcat pe-o clipă
fiindcă-l doare o aripă.
Întoarceți încet
frunzele psalmilor săi
și țineți cumva
munții de colo care se clatină,
să nu atingă cu vârful
clopotul greu al amiezii.
Somn bun,
somn bun, mărite Arghezi!

Brâncuși

Masă de piatră.
Scaune goale de piatră.
Așteaptă
Întoarcerea din bătălii
A vitejilor voievozi.
La ceas de taină
Ei vor veni
Să-și odihnească brațul
De piatră,
Fruntea grea ca de piatră
Și să vadă
Ce-i de făcut mai departe.
O, e o tăcere
Atât de afundă
Că se aud Carpații spre seară
Cum, aplecându-se, aștern umbra
Pe masă,
Curată și răcoroasă.

Casa mea

Tu mă iartă, o, mă iartă,
Casa mea de humă, tu,

Despre toate-am scris pe lume,
Numai despre tine nu.

Să-ți trag radio și lumină
Ți-am fâgăduit cândva
Și că fi-vom împreună
Pieptul meu cât va sufla.

Dar prin alte case, iată,
Eu lumina o presor,
Alte case mă ascultă
Când vorbesc la difuzor.

Ți-am luat-o și pe mama
Și-ați rămas acum, ia,
Vai, nici tu în rând cu lumea
Și nici orășancă ea.

Las' că vin eu cu bătrâna
Și nepotul o să-l iau
Care pe neprins de veste
Speria-va-ți bezna: „Hau!“

Și vei râde cu băiatul
Ca doi prunci prea mititei,
Și vei plânge cu bătrâna
De dor, ca două femei.

Și vei tace lung cu mine
Cu văz tulbur și durut,
Casă văduvă și tristă
De pe margine de Prut.

Autobiografică

Mama mea viața-ntreagă
A trăit fără bărbat.
Prea singuri eram în casă
Ploi cu grindină când bat.

Mama mea viața-ntreagă,
Stând la masă, ea și eu,
Se așeza între mine
Și Preabunul Dumnezeu.

Oh, și crede-așa într-Însul,
Că în ochii ei cei uzi
Chipul Lui de pe icoană
Se arată și-L auzi.

Și eu țin atât la mama,
Că nicicând nu îndrăznesc
Dumnezeul din privire
Să mă vâr să-l mângălesc.

Emilian GALAICU-PĂUN

Fugă basarabeană

Temă: “cîtă forță mai am?
aș putea să unesc un moldovean
cu un basarabean ca pe un bivol cu o vacă?
sau să-i despart cu toporul ca pe doi câini înlănțuiți?”
(Angela Marinescu, *Fugă postmodernă I*)

cu pămîntul luat pe picioare cu cărțile (noastre) de lut
(răzuindu-le de toți copacii) luate pe tălpi dezlegîndu-
ni-se cînd un șiret cînd al doilea cînd nistru cînd prut noi... *allegro*. pedala lui
dumnezeu apăsînd pe accelerator și din cînd în cînd numai pe frînă
ne pompează întreaga suflare în țevile unei conducte de gaz magistrala transsi-
beria-nă prin care
zi și noapte pompată de-(aceeași?) pedală suflarea din urmă a
zece mii de ființe plecate-n *pohod*
na sibir se întoarce acasă să pîlpîie-n ochiul
aragazului candelă triplă/cvadruplă-ncălzindu-ne (*cea de*)
toate zilele (și nu ne du...) numele meu fie
bejenaru. așa să-mi ajute
dumnezeu. de tătari am scăpat și de turci am scăpat dar de ducă-se
pe pustii cum să scap cînd la capătul fugii îl aflu
în chiar numele meu. bejenaru. *bezanije*. *presto*:

însăși fuga tăiată în două
ca din pușcă
de vânătoare odată
două focuri țîșnind

însuși cîmpul tăiat în două
pe care s-așterne
fuga însăși tăiată în două

însuși trupul tăiat în două
pe două maluri
de rîu alergînd
în susul și josul apei
cînd nistru cînd prut dezlegîndu-
mi-se

însăși fuga tăiată în două
ca din pușcă
de vânătoare odată
două focuri țîșnind

însuși cîmpul tăiat în două
pe care s-așterne
fuga însăși tăiată în două

însuși trupul tăiat în două
pe două maluri
de rîu alergînd
în susul și josul apei
cînd nistru cînd prut dezlegîndu-
mi s-a

solemnă

nu poci postmodernistă nu vreau rușinoasă sunt. Ave(a) Maria
nouă feți logofeți și-ntr-o luni i-a
botezat și-n alta i-a numărat și-au rămas din nouă opt
din opt șapte din șapte ș(a)m.d.) din unu niciunu – așa
să rămînă tot neamul ce nu știe carte. într-o
țărișoară plină cu cerneală ce fel de cerneală
ai tu în țărișoara ta? roșie! domnul
scrie morții cu cerneală și pe cei vii cu roșeală. purceseră
maicile din răsărit merseră către apus fiecare purtîndu-și
bocceluța cu creieri pe cap.
pîlcuri pîlcuri. *brain-drain*. ghici în care din ele sunt eu
acum treizeci și trei
(de turații) de ani? fuga mea-i din naștere. de cînd m-a făcut
mama-n poalele patriei. secera
și ciocanul erau monogramele fustei ei roșii. de seceră
am scăpat de ciocan am scăpat dar de purpura poalelor
ridicate a “să mi-o măn`nci!” cum să scap?!... cu păm`ntul luat
pe picioare cu cărțile (noastre) de
lut și paie pe tălpi dezlegîndu-
ni-se cînd un șiret cînd al doilea cînd nistru cînd prut. mi-am făcut
încălțările cu cernoziom. acum chiar c-aș putea exclama (la treizeci și
trei de ani după sylvia): patrie-mamă
gheată neagră în care-am trăit ca o labă
învățată să țină cadența-ntr-o limbă străină. și nici
nu pot spune pe care picior e. dar pentru-a nu pierde cadența-mi șoptesc:
ăl cu nistru!
ăl cu prut!

Irina NECHIT

O să uite vântul, o să uite ploaia

Ca pe un copil o să-l mângâi,
o să pregătesc o baie de aburi,
o să-l țin aplecat deasupra ligheanului

Ca pe un copil o să-l învelesc în alb,
buclele se vor împrăștia pe pernă

Fruntea am s-o acopăr cu un prosop cald,
o să uite vântul, o să uite ploaia

Urechile nu vor mai auzi
zvâcnetul sângelui din artere,
tâmpilele scâncind de durere se vor încălzi

Ca pe un copil o să-mi mângâi capul,
o să-l legăn până se oprește vântul,
o să-l încălzesc cu mâinile,
capul meu speriat capul meu cuminte
se va odihni pe pernă.

Urnele se deschid

La ieșirea din farmacie
ne-a zâmbit președintele

la intrarea în supermarket ne-a
zâmbit opoziția
câinii vagabonzi învață să zâmbească
privind șiragurile de dinți albi
tipăriți pe hârtie velină
Azi orașul nostru se trezește
cu un zâmbet vinovat pe buze
păsările vin să ne cânte
gratis la geam
urnele se deschid și în ele cad
oasele noastre
De fapt, zice camera de filmat
suferința nu ne mai interesează
Omul din luntre zâmbește
ca o persoană publică:
nimeni nu intră de două ori
în apa Aheronului.

Flori de metan

Încă un pulover încă o pereche de ciorapi
soarele-i ultimul care află de războiul energetic
eu îmi trag șalul peste ochi
mă uit la tine ca prin ambrazură
de ce-ai pus atât de mult piper în izvar?

încă o flanează încă o vestă încă o bundă
felicități! la noapte ne mai dau gaze
vor închide robinetul abia mâine dimineață
așa că putem dormi liniștiți

încă o pereche de indispensabili încă o pătură
din mlaștinile siberiei pornește spre noi
un pârau de gaz metan
el susură pe sub pământ
plutește prin conducte gigantice
lasă în urmă taigaua veșnic verde
și stepa înghețată bocnă

rusia trimite peste noi o armată de nouri
afară ninge cu fulgi europeni
viscoli-v-ar în cabinete, dragi președinți
viscoli-v-ar în dormitoare și bucătării
simt cum gazul se apropie de blocul nostru
urcă prin țevă la etajul opt
știți cât de convingător e limbajul diplomatic
al unui ceainic bolborosind pe aragaz

încă un pled încă o plapumă
ai visat urât?
da, se făcea că mergeam amândoi pe o pajiște
acoperită cu flori de metan
și culegeam florile acelea cu mâinile goale

Nicolae POPA

Deschidere

Iese la soare și bate covorul,
bate covorul apoi bate nukul din curte,
bate și câteva cuie în lemnul băncii de sub nuc
după care se așază pe bancă
și își bate capul să-și amintească
dacă a bătut mai întâi cuiele
ori a bătut nukul apoi cuiele
sau a bătut mai întâi covorul
apoi a bătut nukul,
apoi cuiele, apoi a bătut soarele
și el a ieșit în bătaia soarelui
și a bătut covorul de-a răsunat cartierul.

În fine, după atâta bătaie de cap
se ridică și bate drumul în căutarea unei
uși încuiate în care i-ar plăcea să bată,
să bată și să nu se deschidă,
o ușă montată special într-un perete
cu inscripția „bate și ți se va deschide,”
și el să bată, să bată
și ea să nu se deschidă niciodată
pentru că el nu va avea niciodată răbdare
să bată atât de mult încât să i se deschidă,
unde mai pui că toate ușile din cartier
sunt descuiate, găsește doar uși întredeschise
sau uși deschise vraise
și abia la celălalt capăt al viaductului
în loc să o ia spre Ciuflea, coboară dedesubt
și-i apare dinaintea ochilor o ușă
cu adevărat încuiată,
având și două scânduri bătute în cruce...
Bate și.. O, nu, nu se poate!
încet, încet i se deschide. Mai întâi iese
din cuie o scândură,
apoi iese din cuie cealaltă scândură
și nimic nu mai e bătut în cuie,
nici o scândură nu mai e bătută în cruce,

pe sub viaduct totul e deschis.

De sute de ori

De sute de ori a trecut pe aici,
de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân,
de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân
pe aceeași cărare,

de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân
pe aceeași cărare până la zid,
de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân
pe aceeași cărare până la zid urcând
de fiecare dată pe zid,

de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân
pe aceeași cărare până la zid urcând
de fiecare dată pe zid ca să vadă ceva dincolo,
de sute de ori a trecut pe aici ocolind mărul bătrân
pe aceeași cărare până la zid urcând de fiecare dată
pe zid ca să vadă ceva dincolo fără să vadă vreodată ceva,

de sute de ori a ocolit mărul bătrân pe aceeași cărare
până la zid și înapoi, dar abia acum
descoperă lângă tulpina mărului lada cu mere,
abia acum descoperă lângă tulpina mărului
această ladă cu mere deja putrede,
uitată aici de astă toamnă.

Șerpuitoare

Vă intra și ea în camera șerpuitoare,
va pași printre pereți șerpuitori,
pe podele șerpuitoare strigând: Nu,
nu mi-i frică! Sunt semnele șarpelui!
Dar e șarpele casei: aduce noroc!

Și va pași mai departe cu tălpile goale
pe spinări negre, solzoase,
în căutarea patului predșinat, tot strigând: Nu,
nu mi-i frică, nu mii frică deloc,
chiar dacă patul e șerpuitor,
chiar dacă și cutele așternutului sunt șerpuitoare,
eu sunt Fana lui și îl voi urma peste tot pe unde
mă vor duce urmele lui șerpuitoare.

Și v-a pași pe o cută șerpuitoare,
și va da de șerpuirea Marelui Fluviu,
și Fluviul va curge cu ea la vale plângând,
șerpuint spre tărâmurî înecate în plâns,
acoperite de toate limpezimile ce-ți apar
înaintea ochilor după o izbucnire în plâns,
cu cerul tăiat în două deasupra ei
asemeni unui măr despicat doar cu tăișul palmei,
semințele atârând o clipă în aer,
așteptând ceva.

Teo CHIRIAC

Obscurul

Eu sunt obscurul
Sunt sumbrul neclarul confuzul

Sunt marele consumator de lumină creată și necreată
Sunt apreciatorul evaluatorul prețuitorul
întâmplărilor luminoase care așteaptă să fie privite
cu sentimente de uimire de încântare
de grație

Precum fata frumoasă și oarbă ce
așteaptă așteaptă la fereastră
pentru a fi văzută de crinul înflorit
Precum steaua ce răsare și tremură tremură
în lumi îndepărtate
pentru a fi văzută de poetul visător
Precum bătrâna evlavioasă rugându-se
rugându-se în chilioara ei
pentru a fi văzută de bunul Dumnezeu

Eu sunt obscurul
Sunt sufletul gol întunecat tenebros

Fără mine lumina ar fi o ruină căzând pe altă ruină
Fără mine Iluminarea ar fi de prisos

Trupul meu Cain Sufletul meu Abel

Transcriindu-mi viața
îl văd cu ochii trupului pe Cain
cum își îngrijește cu sânguință ogorul
la fel precum îl văzuse și Dumnezeu la început

Transcriindu-mi viața
îl văd cu ochii sufletului pe Abel
cum își păstorește turma cu grijă
întocmai precum îl văzuse și Dumnezeu odinioară

„Doamne-ajută, frate Abel! Ziua jertfei se apropie se apropie!”
„Se apropie, frate Cain Se apropie Mulțumesc!”
„Doamne-ajută, frate Cain! Ziua jertfei e aproape e aproape!”
„E aproape, frate Abel E aproape Mulțumesc!”

În Ziua jertfei am privit cu aceeași
plăcere spre ogorul lui Cain și spre turma lui Abel
primind și laudând atât roadele pământului îngrijit de Cain
cât și cele întâi născute și bune ale turmei păstorite cu grijă de Abel

Și n-a trebuit Cain să se ascundă de mustătoarele mele priviri
și n-a trebuit Abel să se bucure de laudele mele fără măsură
ci și un frate și celălalt deopotrivă va trebui să dea jertfa iubirii
îngrijindu-și cu sânguință ogorul având mare grijă de turmă
până la sfârșitul Scriiturii
până în ziua cea de pe urmă...

Părăsind pentru totdeauna trupul-meu-Cain
sufletul-meu-Abel a grăit dând din aripi: „Îți mulțumesc, frate Cain –
lăcașul trupului tău m-a găzduit cu cinste
cu mărinimie!”

Părăsit pentru totdeauna de sufletul-meu-Abel
trupul-meu-Cain a mișcat buzele șoptind: „Îți mulțumesc, frate Abel –
fereastră sufletului tău mi-a luminat cu dărnicie
și mintea și inima”

Transcriindu-mi anii vieții
ajung și în Ziua cea mare a judecății
când Sufletul-meu-Abel coboară pe mormântul
Trupului-meu-Cain și-i zice cu privire senină:
„Frate Cain, harnicul scrib a preschimbat invidia dintre frați în iubire
el voind să aducă în lumea-i lăuntrică și în cea din afară
lumină și înmiresmare lumină și înmiresmare

Dar, frate drag, spune-mi: să fi izbândit scribul oare?
Și apoi: cât păcat cât blasfem și câtă impostură
sunt în tot ce a transcris și a grăit
prin propria-i gură?...“

Tresar înfiorat de spaimă și încântare

Iar întrebarea venind de sus
mă lasă cu ochii în soare

Vitalie RĂILEANU

***

Astăzi:

– mi-ai tăiat retina ochiului
stâng,
cu privirea ta felinică.

Ieri:

– în zadar încercai
ca o leoaică gestantă
să mă surprinzi,
deoarece în afară
de ochii tăi mijiți
și părul roșcat
nu mai ai nimic comun
cu felinele.

O să-ți mai spun și asta!

Simt că te perinzi din
amintirile mele
ca o matinală adiere a vântului Bora,
te strecuri din memoria mea
ca o moluscă dintr-o scoică
spartă.

Mâine:

– iarăși vei pleca
în această singurătate
atât de generoasă cu mine.
Află că îți voi scrie SMS-uri
și îți voi trimite niște poze,
în negru-alb,
fără urme de regret
că am fost cândva

mai convingători...
ambii...

Cel puțin,
așa crezi tu.

Liniște

Câtă liniște între acești patru pereți de spital.
Abia de mai deslușesc pocnitul picăturilor de ploaie.
Straniu, dar m-am obișnuit și cu această singurătate.
Și iată mă zbat a patra zi ca un ou de chihlimbar,
De pe o plajă cu nisip alb din Liepaia;
Dar e bine și mă bucur că-i liniște
și simt clipa când emană speranță,
când toate se uită încât nu mă deranjează
nici seringile pentru perfuzii, ce-mi sparg venele,
nici mirosul de spirt etilic,
nici aroanța sorei-asistente...
Toate se clasează, desfăcând învelișul prezentului,
aruncându-mă către pânza zilei de mâine.
Ce liniște așteptată de mine,
aici,
între acești patru pereți de spital,
în salonul cu numărul 4.

Răzbunare

ai încercat să mă scoți la XEROX
cu toată singurătatea mea
cu tot cu mutra mea posacă
cu betesugurile mele cardiace
cu tot ce am în mine
acum
copiile calde scâncesc
pe teracota rece
iar poemele mele marine
stoarse și ele de tăvălucul copiator
se scurg pe mâinile tale cu miros de *Tabacco Flower*
ajungând până la unghiile ce așteaptă oja acetonică
și
apoi
cad umede
pe preșul de la intrare
dar
ele
poemele mele
pleacă odată cu mine
reușind să se agațe
de talpa adidașilor mei
și eu
iarăși
rămân cu singurătatea mea

Ion HADÂRCĂ

ARMATA NAȚIONALĂ DE TERACOTĂ

S-a descoperit și la noi
minune să fie
o numeroasă armată
de teracotă

iată-i arțăgoși cum văloră
în ronduri linii aliniere drepti
cercetașii sutașii infanteria
călărașii avântați pe bidiviii lor grași
cu picioare de lut –
artileria rota de tancuri
divizia de motoșenile blindate
până-n vârf încărcate
cu groaznicul lor arsenal
de argilă

iar mai în zare
spre soare-răsare
să vezi să nu crezi
turnată din cele mai ușoare plăci
de teracotă – atomice –
stă gata să se înalțe
spre bolți nevăzute
în raiduri mortale
escadra de avioane
supersonice

sulițe arcuri baionete alebarde
și buzdugane mortiere aruncătoare
de mine săbii pistoale – auto-
mate iatagane platoșe armuri

epoleți catarama și coifuri
lustruite la cele mai înalte cote –
și toate-toate turnate din
ultimul brand
al tehnologiei de teracotă

cu siguranță pe undeva
pe sub cele mai subtile hleiuri
plutesc și submarinele-fantomă
împănate cu rachete de bocnă
razante cu siguranță

falnică astfel mereu în avânt
și într-o cadență perpetuă
mărșăluiește pe loc
așteptându-și comandantul suprem
de origine iscariotă
trepidanta vaganta și invincibila
armată națională de teracotă
păzea

Chișinău, 31 februarie 2013 î.e.n.

CAVALERUL FĂRĂ PATĂ ȘI PRIHANĂ

Pe coala albă A4
fără de nicio pată nici umbră
el totuși se născu firesc
se întrupă dintr-o nevoie
a imaculatei tristeți

era ca o eliberare
de sine
de crusta silabelor minerale
era numai adiere
de străvezime

și era
atât de convingător
precum cea mai pură visare
din care n-ai vrea
n-ai dori să decazi
niciodată

pentru că el era
însăși visarea
lunecând pe câmpiile filei A4
cu picioarele visului
către o nouă înmugurire
a evanescenței
cosite la rându-i
de elicele putrezi
ale morii
de iubiri
și năluciri

Zîna BIVOL

Sunt o hartă a femeii

Corpul meu este însăilat din hărți albe
De culoarea laptelui, unde călătorii mereu fac popas,
Aici sorb cu privirea întreg traseul
Care se construiește pe oasele mele,
Cu o vibrație de lup tânăr
Gata oricând să se arunce asupra prăzii.
Insulele mici sunt de apă proaspătă
izvorăsc din tulpina epidermică
Întinsă pe spatele meu.
În fiecare dimineață îmi seamănă mai mult...
Doar învelișuri fără rimă alunecă pe negrul picioarelor
De sus până jos, de jos până sus,
Formând din corpurile cerești ale galaxiei mele
Cel mai luminos brâu, Calea Lactee,
Vârsta celei mai vechi stele este de 20 de ani.

Seamăn cu o noapte pătată de vin alb sau poate
Sunt luna din vorba profetului indian:
„razele lunii nu sunt pătate, chiar dacă luna are pete”¹

Sunt o hartă...
Și numai un bărbat
Ar putea descoperi semnele zodiacale
Întinse pe dealurile mele.
Femeie cu gust de lapte, lapte proaspăt de primavară.

Nici pasărea nu zboară mai sus ca tine.

Te răsfoiesc bărbații ca pe un atlas universal,
Iar din fiecare semn își construiesc
Meridiane feminine.
Eu nu sunt harta Europei...
Sunt harta bărbatului ce va crede în mine.

Punct.
Sunt o hartă a femeii...
Și orice reprezentare geografică

¹ Rabindranath Tagore

Poate fi găsită pe numele meu.

Trăiesc într-o pasăre

Trăiesc într-o pasăre
La marginea lumii
Trăiesc de parcă
Nu am mai murit niciodată
În zilele ploioase mă ascund în nori
și fug cât mai departe de tot ce știu
(chiar dacă nu știu nimic)
Gust din liniștea văzduhului
De parcă nu am mâncat mai bine de 10 ani.
Pofta de tihnă și pace
Azi și-a găsit adăpostul în casa mea.

Am început să locuiesc
Într-un pescăruș pe vârful unei aripi
Unde am respirat puful unei iluzii
Ca într-o grădină de maci
Și acum mai simt starea de euforie
În care m-am conservat ca o legumă
Niciun capac nu poate acoperi
Ochii din farfuria mea.

Cresc în mine o nouă pasăre
Aștept să mă învețe să zbor
Așa cum nu am zburat încă niciodată.

Trăiesc undeva la marginea lumii
Acolo unde nu sunt întrebări și nici răspunsuri
Pur și simplu trăiești...

Ruptă din vis

...parca mă simt ruptă din visul
Unei note muzicale.
Alerg pe portativ și caut
Cele mai sensibile sunete
Din care m-aș putea face o compoziție.
Nu mi-am potrivit pantofii prea bine,
Mă țin pe vârful degetelor ca să pot ajunge
Cea mai înaltă notă a iluziei mele.
Când stau pe clapă albă
Mă simt o bucată de omăt rece
Care scârție câteva sunete mici
Fără așteptări mari...
Iar când mă ține deja clapa cea neagră
Mă simt o cortină închisă
A unui spectacol demult uitat pe scenă.
Ruptă din același vis cu tine
Facem o compoziție perfectă a tuturor timpurilor.
„Visez prea liniar într-o lume fără puncte“

POEMELE MELE RUSEȘTI

rusul cel bun

tu ești rusul cel bun
moscova fără tine era pustie
tu ești un rus adevărat
rusul din casa mea
rusul cel frumos
tu ești marea mea rusie
matușka rusie din patul meu
ești mai mult decât un stat
tu ești țara mea
ivan tzara
țarul căruia îi zic dada

p. s.

în ultimii ani nu am avut ochi
să îl văd pe tata eram supărată rău
el știa cauza și efectele
ieri tata a murit nu mai e
azi tac sunt mută ca zece lebede
am fugit de acasă stau ascunsă
într-o biserică pustie și rece
în vasele blajenai
aud doar vocea lui
marie
ioan cel groaznic nu își mai omoară copilul
ioan cel groaznic a murit
în 1981
tata n-a vrut să fiu avortată

moartea se amână

acolo pe podul crimeii
când mă târam ca un melc
m-am gândit să sar faci un pas
te desprinzi ușor și cazi
îmi amintisem cred și de celan
pentru o clipă mi-am imaginat
cum la pro tv și la alte posturi
de acasă în ziare și în reviste
vor spune maria pilchin
o moarte manifest
m-a tras de mânecă
o ființă mirabilă
o cerșetoare
copila de pe pont mirabeau

băsmăluța era cravata cea roșie

în galeriile tretiakov am stat o zi întreagă
pășeam alene printre toate acele tablouri
pe la douăsprezece am văzut un ecran mare
m-am așezat și priveam era un divan moale
mi-am scos nucile cumpărate acasă
la piața centrală și smochinele uscate
mâncam în muzeu ca o țărancă pe deal
erau imagini de prin anii șaizeci

priveam și mestecam discret nu era nimeni
festivaluri unionale întâlniri cu artiștii plastici
eu mâncam nuci și smochine și priveam
„cine joacă băsmăluța“ asta am auzit deodată
dansul acela al copilăriei mele la moscova
toți dansau în film toate cele cincisprezece
republici surori și frați fărtați eliberați
băsmăluța era o cravată roșie de pionier
era să mă înec îmi stătuse în gât
îmi venea să bocesc ca la mort
băsmăluța când mă pupasem prima oară
era o cravată roșie ceapaev și toată armata lui roșie

moscova

la moscova am fost safo
am venit aici cum vii la o femeie frumoasă
despre care ai auzit multe bune și rele
târfa cea sacră
am iubit această urbe cu oamenii și cheiurile ei
am stat cu ea la ceai în toate cafenelele ei
a fumat mult avea manichiura făcută
de un bordo aprins
fumatul ei era un ritual de damă de lume
mă privea seducător deloc obscen
știa că e irezistibilă
mă simțeam captivă dar îmi plăcea
și atunci am lovit-o când nu se aștepta
când credea că în noaptea ce va să vină voi fi a ei
ne-am certat atât de tare încât a venit poliția
strigam de răsunau străzile
nu o cruțam pe cea care nu crede în lacrimi
era supărată și era frumoasă îi zvâcnea o venă
pula kremlinul ca o aluniță pe fața ei
strivise mukul de țigară cu dinții
și îl aruncase pe jos îi tremurau mâinile
avea mâini frumoase foarte frumoase
râul moscova ca un decolteu adânc
îi descoperea sânii mari care săltau de furie
sânii ei lăptoși
i-am strigat despre bunicii mei de siberii și anexări
despre o limbă stălcită și inventată
despre toate păcatele tinereții ei
îi strigam că a îmbătrânit
deși nu e adevărat e tânără
am strigat ca s-o doară
și deodată moscova această doamnă de piatră
a răbufnit a strigat
ca o femeie de la țară rănită la picior
apoi deodată și-a dus palmele la ochi
aproape ca un copil a avut o cădere nervoasă
a plâns a dat din mâini și din picioare
îi cursese rimelul avea ruj pe dinți
rujul ei roșu până la vulgar
a oftat mult pe umărul meu
toată noaptea a sughițat ca un prunc
zicând că nimeni nu-i știe și nu-i va ști durerea

doamne cât era de frumoasă

Grigore CHIPER

Noptile albe sunt zilele negre

Mă ridic din pat
și mă uit la ceasul electric din bucătărie
care împrăstie o lumină subțire difuză
arătând aproximativ ora două

E acel întuneric dens
fără lună
fără luminile din curte
și nici de pe strada de alături
Gândurile nu se opresc din avalanșă
Curg ca dintr-o rezervă veche descoperită brusc
Există chiar o fascinație morbidă a lor
Cineva te suspectează altcineva te trimite în knock-out
al treilea e gata să te înfrunte
Lumina ceasului
care arată de fiecare dată ora fără un minut sau două
într-un exercițiu interminabil al superstiției
mi-e suficientă pentru a găsi pastila
A fost o zi proastă sau o erupție solară
sau o altă coliziune majoră

Suntem mai mulți
și ciocnim cu toții pahare în vis
dar nu mai e vis
căci undeva se aude
sunetul matinal al unui telefon

Prins în lift

Orașul nostru creează impresia de înghesuială
iar străzile sunt hopuroase trotua-
rele distruse frunzele căzute
gunoaiile împrăștiate

Tinerii pleacă
nu mai vor să susțină să îngrijească să măture
Femeile frumoase încă nu au plecat de tot
una e atât de aproape de mine
vorbește acum la portabil
Alta e singură fără telefon

Și eu m-am hotărât să rămân
Why? mă întreabă de peste ocean băiatul
Poate să mai ascult o vorbă
ca și cum strâns de ușile liftului
sau de imaginea unei epoci apuse prinse în ramă
poate m-am reținut pentru că citesc
dintr-un autor dispărut de mult
chiar foarte de mult
ținând seama de ritmuri și schimbări
Citesc din amintirile lui despre vârsta când era un berbant
tatăl său era destul de tânăr
iar bunelul încă în puteri

Lecția de comunism

Nu am prea multe amintiri despre comunismul
studiat în școli
trăit în ședințe
purat în viscere
înfipt în vertex
Chiar și atunci ecoul Big Bangului
mi se părea mai real
decât perspectiva unei societăți
în care fiecare mănâncă ce vrea
lucrează cât poate

În cercul rudelor noastre
nici tata
care era mai școlit
nu a pomenit niciodată despre năluca
Bunica repeta întruna
mâncăți cât se mănâncă
beți cât se bea
Nimeni nu credea că va sosi o zi
când se va putea privi spre iadul din urmă

Îmi amintesc doar de ziua de șapte noiembrie
când mășăluiaș cot la cot
într-o coloană infinită aranjată diabolic
din care nu am mai scăpat

Sub acoperire

Cineva scrie despre tine
despre trăsăturile feței
greu de distins sub feregea sau hijab
despre gândurile tale gândind altfel
cum vă întâlniți pe fifth avenue din orașelul vostru
așezat pe un râu despărțitor
cum vă iubeați
fără ca dragostea să aibă vreo explicație sau finalitate
cum îi recitai din poemul de pe pagina înveninată
a cărții lui Eco
iar critica literară se ocupa de
poetry laundry
Mai urmărești albatroșii rotindu-se dea-
supra golfului din vancouver?
vancouver scris obligatoriu cu literă mică

Antologie de poezie românească dintre Prut și Nistru: 1918 – 2018

Liviu DELEANU

(8.02.1911-12.05.1967)

Volume de poezie: *Oglinzi fermecate* (1927, debut); *Ceasul de veghe* (1937); *Glod alb* (1940); *Poezii și poeme* (1954); *Freamăt* (1962); *Dragostea noastră cea de toate zilele* (1966); *Cartea dorului* (1968); *Destăinuire* (1970) ș.a.

LITOGRAFIE

Prolog:

o cafenea ca pe o pânză de Van Gogh...

Mese strâmbe. Fum. Un cap zburlit –
și-un ceas pe veci la 3 încremenit.

Ungher:

Parșiva și blonda Marie,
în rochie lungă și sură,
c-un cap de stafie
și-un muc de țigară în gură...

Un cot proptit pe masa de biliard...
Tămpile și buzele îi ard.

Mister:

în aburul și fumul din oglindă
stă craiul de ghindă –
Valetul de cupă, în semne de foc.

O carte de joc.

Blonda Marie,
vopsită ca o jucărie,
crispează un zâmbet și-l cheamă cu ea...

Ha! Ha! Ha!

Sus – un paing
țese luminișuri ce se sting.

În fund, la o masă, haimanaua,
cu brațele sub frunte-ncrucișate,
visează paradisul: mahalaua
mireselor de noapte și păcate.

– Damă. Rigă. As...

– Pas!...

Mai jos se joacă evanghelic: 66 –

un joc viclean – toți hoții și betegii
pot sta perechi, în rând l-aceeași masă
cu Damele de pică și cu Regii...

(*Glod alb*, Editura Cultura Poporului, București, 1940)

George MENIUC

(20.05.1918-8.02.1987)

Volume de poezie: *Interior cosmic* (1939, debut); *Vremea Ierului* (1969); *Florile dalbe* (1979); *Toamna lui Orfeu* (1983) ș.a.

TOAMNA LUI ORFEU

...Trenul se puse în mișcare, contemplam din cupeu
Cum aleargă înapoi: halte, poduri, salcâmi.

Alergam și eu, ca stâlpii de telegraf, înapoi,
Înapoi spre tine, văzându-te-n gară,
Prin tufișurile aprinse de soarele roșu,
Prin ploaia ce-și vărsa lacrimile pe geam.

...Avionul decolă în azurul grozav
Și orașul ațipi, ca o turmă lângă ape.

Zbura avionul, dar parcă nu zbura
Pe deasupra troienelor albe, de calcar,
Înghițase soarele pe aripile lui,
De unde tu-mi fluturai cu batista.

...Vaporul ieși în larg, elegant,
Din ceață se tânguiau pescărușii.

Țărnuț se clătina, alungit,
Buiau talazurile negre la proră.
Nu era nimeni pe mare, dar eu te zăream
Cu ghiociei în mână pe cheiul pustiu.

...Luna își anina de nuc cosița
Într-o toamnă brumată și nouă.

Tu erai de mult plecată în lume.
Greierii amuțiră și ei în grădină.
În solitudinea nopții vedeam cum răsai:
Din iarbă, din aer, din valuri.

(*Toamna lui Orfeu*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1983)

Aureliu BUSUIOC

(26.10.1928-9.10.2012)

Volume de poezie: *Prafari amare* (1955, debut); *Piatra de încercare* (1958); *Dor* (1962); *În alb și negru* (1977); *Îmblânzirea mașinii de scris* (1988); *Plimbătorul de purici* (1992); *Concert* (1993); *Punct* (2008) ș.a.

BĂTRÂNUL POET

Când trece pe stradă Bătrânul Poet,
bătrânul, grozav de bătrânul Poet,
Se scurge și timpul atunci mai încet,
ei bine, cu mult mai încet.
Bătrâni și bătrâne în scuaru-amurgit,
pe scaune-n scuaru-amurgit,
Încep să declame cu glasul dogit,
cu glasul extrem de dogit.
Când versuri știute de mult pe de rost
răsună și-acum pe de rost,
Se face și scuarul pădure ce-a fost,
pădure, exact cum a fost.
Iar larma acestui oraș estival
(auzi ce cuvânt: estival!)
E ca o mazurcă pe vremuri la bal,
la cine mai știe ce bal.
Priviți-l, bătrânul acel desuet,
e-un tânăr acum desuet,
Căci trece pe stradă Bătrânul Poet,
bătrânul, bătrânul Poet...

Când trece pe stradă Bătrânul Poet,
bătrânul, extrem de bătrânul Poet,
Copiii aleargă și ei mai încet
(aiurea, copiii – încet!),
Ba fug chiar din urmă și-l strâmbă grozav,
ei bine, îl strâmbă grozav,
Și nici nu le pasă că-i poate bolnav,
mai știi, poate chiar e bolnav!
Dar el e atât de voinic și absent,
Poetu-i atât de absent,
Că nu mai desparte trecut de prezent
și nici viitor de prezent.
El vede, dar unde anume în timp,
ei, unde anume în timp?
Un cap cu gambetă de piatră și nimb,
cu plete de piatră și nimb.
Iar jos, lângă soclul spre nimb suitor,
o, tocmai spre nimb suitor,
Copiii aceștia cu-n dom' profesor,
cu-n foarte sever profesor,
Și-aude cum tinere voci ca prin vis
îngână anume ca-n vis
Un cântec de glorie încă nescris,
un cântec cum nu s-a mai scris.

Și-atunci se-ntoarce Bătrânul Poet

și-aleargă Bătrânul Poet,
Să scrie, să șteargă-n același caiet,
de-o viață același caiet...

(*În alb și negru*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1977)

Liviu DAMIAN

(13.03.1935-20.07.1986)

Volume de poezie: *Darul fecioarei* (1963, debut); *Sînt verb* (1968); *Dar mai întâi* (1971); *De-a baba iarba* (1972); *Partea noastră de zbor* (1974); *Salcâmul din prag* (1979); *Coroana de umbră* (1982) ș.a.

CADĂ CU APĂ FIERBINTE

Într-o cadă cu apă fierbinte
cădeam iarna după săniuș.
Picioarele se topeau, dispăreau
în apa cu aburul creț
ca fruntea unui miel
ca frunza de măr pădureț.
Mătura de peliniță
de ramuri uscate
mă lovea peste spate.
Mirosea a lemn tânăr
a ceaun în clocot
a apă improșcată
peste pietrele înroșite la foc.
A săpun făcut de mama
cu fire de busuioc.

Apa mi se urca pe piept
mă dobora cu răsufletul ei fierbinte.

Mama mă frământa
îmi închidea ochii pe rând.
Storcea răceala din mine
în cadă și la pământ.
Mă învelea într-un burnuz.
Mă culca cu fața-n sus
sub grinzile de brad
fără lumină și cuvinte
cu mâinile lunecătoare
peste suflarea mea fierbinte.

(*Inima și tunetul*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1981)

Anatol CODRU

(1.05.1936-17.08.2010)

Volume de poezie: *Nopti albastre* (1962, debut); *Îndărătnicia pietrei* (1967); *Piatra de citire* (1980); *Mitul personal* (1986); *Întâmplarea mirării* (1998); *Ruperea de neființă* (1999); *Piatra înșine* (2003) ș.a.

PIATRA DE CITIRE

Lui T. Moșneaga

Dulce coarnă, acră,
Pielită subțire,
Aromite lacrimi,
Strugurii sub ie...

Gura ca hurmuzul,
Și, în tremur, inul.
Frunze lângă buze,
Laptele, divinul...

Scăpărând mărgele,
Plăișor de munte,
Cununii de stele,
Orații de nuntă...

La apus de soare,
Drăguță mioară,
Iarba se-nfioară:
Plug de vânătoare...

Crăișor de mire,
Fire, nemurire,
Și-n nemărginire
Piatra de citire.

(*Piatra de citire*, Editura Litera-
tura artistică, Chișinău, 1980)

Ion VATAMANU

(1.05.1937-9.08.1993)

Volume de poezie: *Primii fulgi* (1962, debut); *La mijlocul ierbii* (1967); *Ora păsării* (1974); *Măslinul oglindit* (1983); *Dimineața mărului* (1986); *Nimic nu-i zero* (1987); *Atât de mult al pământului* (1990) ș.a.

BĂTRÂNUL ȘI ȚARA LUI

El s-a așezat
pe o bucată de loc,
apoi a pus lângă el o pădure,
apoi a așezat o livadă,
a dat mai aproape de el o vie,
a chemat să-i vină femeia gravidă,
ca să nască anume aici,

apoi a crescut copiii,
apoi le-a făcut loc la fiecare,
apoi le-a spus să-și strângă casele mai aproape.
acum el se uita la casele copiilor săi
și se gândea cum să facă loc pentru nepoți,
iar când aceștia au venit,
el le-a pus pe din lături păduri
și vii, și livezi,
le-a tras și-un râu
pe la poartă,
le-a cântat și-un cântec,
ca nepoții să nu tacă
și să nu piară de tristețe,
iar spre sfârșitul zilei sale de muncă
s-a ridicat de pe bucata de pământ pe care stase
și a spus:
– Acuma plec să văd
cum e pământul nostru
pe cealaltă parte a lui...

(*Ora păsării*, Editura Cartea Moldo-
venească, Chișinău, 1974)

Nicolae ESINENCU

(13.01.1940-25.04.2016)

Volume de poezie: *Antene* (1968, debut); *Pânza ceru-
lui* (1971); *Sens* (1971); *Copilul teribil* (1979); *Cuvinte de
chemat fetele* (1986); *Borcane cu aer* (1991); *Cu mortul în
spate* (1994); *Disciplina mondială* (1995); *De ce au murit
dinozaurii* (1998) ș.a.

MOLDOVEANUL

Cum vede pe undeva un jug,
Vără capul.

Ce stai, mă, îl întrebi,
Cu capul în jug?

Poate, zice, îmi anină cineva
Un car din urmă.

De obicei, se găsește cineva care
Îi anină un car din urmă.

Ce stai, mă? îl întrebi.
Poate, zice, încarcă cineva ceva
În car.

De obicei, se găsește cineva care
Încarcă și carul.

Ce stai? îl întrebi.
Poate, zice, îmi spune cineva
Încotro să târăsc carul.

Hai, mă, dă-o în mă-sa de treabă,
Spuneți-i careva
Încotro să ducă
Omul
Carul.

Clar, se găsește cineva
Care îi spune
Încotro să ducă acel car.

Duce carul
Și cum vede iar un jug gol,
Vără capul în jug
Și așteaptă.

Ce aștepți,
Mă, boule?!

(după *Scrieri alese*, Editura Prometeu, Chișinău, 1999-2004)

Vasile ROMANCIUC

(n. 17.12.1947)

Volume de poezie: *Genealogie* (1974, debut); *Citirea proverbelor* (1979); *Din tată-n fiu* (1984); *Note de provincial* (1991); *Un timp fără nume* (1996); *Îndoiala de sine* (1997); *Marele pustiu invizibil* (2001); *Olimpul de plastic* (2007); *Recitirea proverbelor* (2007); *Purtătorul de cuvânt al tăcerii* (2011); *Veșminte de gală pentru mării pitici* (2011); *Cuvântul ne adaugă vedere* (2012) ș.a.

TABLA ÎNMULȚIRII CU ȘAPTE

Nimeni,
nimeni nu mai vrea să fie balaur.
Nimeni.
Mai ales balaur cu șapte capete.
Că nu-i glumă să-ți cumperi
șapte pălării deodată.
Sau șapte perechi de ochelari.
Iar dacă mai ești și fumător, ce te faci?
Iar dacă-ți mai place și păhărelul?
Bineînțeles, e grozav să-l bărfești pe cutare
cu șapte guri sincronizate,
dar face să fii balaur
pentru nimicuri din astea?
dar când prind a se certa
cele șapte capete – care dintre ele-i mai deștept? –
vai, Doamne! cum se mai mănâncă, cum se mai mușcă!
hai să fim oameni, zice balaurul,
furat de gândurile acestea pedago-
gice, apoi se dă de șapte ori peste cap
(peste... capete),
având certitudinea că se transformă

în
omul nou, omul nou, omul nou,
omul nou,
omul nou, omul nou, omul nou.
(*Un timp fără nume*, Editura Museum, Chișinău, 1996)

Iulian FILIP

(n. 27.01.1948)

Volume de poezie: *Neîmpăcatul meșter* (1974, debut); *Cerul fântânilor* (1977); *Dialoguri primordiale* (1978); *Hulub de poștă* (1983); *Cafea neagră* (1989); *Fir de nisip* (1991); *Dansul timizilor* (1994); *Ruga iezilor cei trei* (1998); *Căutarea păstorului* (2001); *Când pe morți îi strâng pantofii, cum e mersul celor vii?* (2006); *Amestec de timpuri* (2013) ș.a.

MEMORIE

(pretext popular)

– Ca vântul să te duc, stăpâne,
ca să nu te pierd,
îi zice calul...
I-a dat drumul să pască,
i-a dat drumul să se-ntărească...
Paște munți cărunți
și nu se oprește.
Paște iarba tăcerii tale,
paște până-aici
și se poticnește...
Iată-l: șchiop se întoarce,
șchiopătând îi vine...
– Ca vântul să te duc, stăpâne,
nu mai pot...
– Ca gândul o să mă duci,
îi zice stăpânul,
oricum mă vei duce,
ca gândul va fi...

(*Hulub de poștă*, Editura Litera-tura artistică, Chișinău, 1983)

Marcela BENEĂ

(n. 4.06.1948)

Volume de poezie: *Zestre* (1974, debut); *Poveste neter-minată* (1988); *Evadare din frescă* (2008); *Traducătorul de suferințe* (2015).

TICSITE PE UN SINGUR PĂMÂNT

Lui Eugen Lungu

Și dacă noi suntem visul colorat al cuiva?

Tu nu visezi?
Eu de fiecare dată visez imposibilul.
Ultimul vis a fost cu un râu alb
de lapte
pe care nu am avut curajul să-l trec
(îl voi trece oare vreodată?).

Pasărea, atunci când doarme
crezi tu că nu-și re-trăiește zborul
în vis
că nu își visează trilurile
semințele
gâzele adăpostite de
scoarța copacului?

Întreaga pădure virgină
tresare în somn visând
pe cineva care niciodată n-a trecut
pragul ținutului său
verde și liber.

Mereu stăm ticsiți în visele altora
și ei în visele noastre;
fără să știm
fără să știe
fără să vrem
fără să ne voiască
stăm în visele cele înșelătoare și tainice
indiscrete și indecente și minunate.
În fine, ce fantezist ce hoț
ce lighioană ireproșabilă
e visul visului!

Și ce oroare și ce fascinație
e să fii văzut tu în visul cuiva
în altă lumină decât în lumina ta!
Doamne,
ce halucinantă poveste
e viața reală luată-mpreună
cu viața ireală, din vis
și totul și toate
ticsite pe un singur pământ
iar în pământ oasele albe-albe
ce nu visează deloc
din simplul motiv
că sunt inaccesibile visului.
(Traducătorul de suferințe, Editura Prut, Chișinău, 2015)

Nicolae DABIJA

(n. 15.07.1948)

Volume de poezie: *Ochiul al treilea* (1975, debut); *Apă neîncepută* (1980); *Zugravul anonim* (1985); *Aripă sub cămașă* (1991); *Dreptul la eroare* (1993); *Lacrima care vede* (1994); *Cerul lăuntric* (1998); *Fotograful de fulgere*

(1998); *Tăceri asurzitoare* (1999); *Așchii de stele* (2002); *Fulger înrourat* (2005); *Maraton printre gloanțe* (2008) ș.a.

NĂDĂJDUIRI

Bucuros este sufletul meu,
Ca o biserică în care a intrat Dumnezeu:
Vâzdoagele au înflorit brusc în icoane
Și-au înmugurit podele și obloane

Și ușile, care se deschid, a Învieri,
Mai înainte de a le apuca de mânere.

Privirile mele îndrăgostite
De lanuri, de păduri, de ape, de răchite,
Te caută și te găsesc în toate:
În lujere și fulgere,
În arbori și cioate...

Învăluit îs, ca de-o respirație, de aburul minunii,
În care mă topesc și cu care mă confrunt.
Mă caut printre cuvintele rugăciunii:
Să văd dacă mai sunt.
Frazele stânenite îmi înfloresc pe buze,
Vie mi-i nădejdea:
Ca focul sub spuze...

Bucuros e sufletul meu:
Ca o biserică în care a intrat Dumnezeu.
(*Reparatorul de vise*, Editura Cartier, Chișinău, 2016)

Andrei ȚURCANU

(n. 1.09.1948)

Volume de poezie: *Cămașa lui Nessos* (1988); *Destin întors* (2005); *Iisus prin miriști* (2006); *Plânsul centaurului* (2008); *Estuar* (2008); *Interior în roșu-aprins* (2012); *Verde regal* (2015).

***

Plouă mărunț și nesigur, ca-n istoria noastră recentă.

Dumnezeu transpiră de plictiseală, mi-am zis
și i-am întins un pumn de cireșe:

– Ia, Doamne!

Atotputernicul mestecă-ncet între buze-o cireășă
cuprins de-o subită ardoare. Din tăcerile-I sacre
în ritmuri de vals,
se desprinde un lied cu rotiri în spirală de ceruri:
„Gru-gru... gru-gru... gru-gru...”
(*Verde regal*, Editura Vinei, București, 2015)

Eugen CIOCLEA

(4.08.1948-10.10.2013)

Volume de poezie: *Numitorul comun* (1988, debut); *Alte dimensiuni* (1991); *Dați totul la o parte ca să văd* (2001); *Subversiunea poetului revoltat* (2002); *Vreau să distrug uniVersul* (2007); *Antologic* (2014).

RAMPA

Avem și noi o rampă de lansare.
Îi zice Miorița. Fii atent,
printre construcțiile de acest gen,
se pare,
că-i cea mai veche de pe
continent.

Un cosmodrom în fiecare târlă
de oi avem,
desigur,
conservat.
Din câte vise ni s-au dus pe gârlă,
iată și unul net,
realizat.

Las pentru alți cercetători succesul
de-a da prin străchini c-un picior de vers.
Eu îmi propun să scutur
universul.
Eu am ceva de lucru-n univers.

Eu vreau să știu unde-a plecat păstorul,
cifrul baladei să-l rezolv exact,
ca pe o jenă ce-atacă viitorul.
(Naivul este autodidact!)

Intru în cuvânt,
ca într-un habitacul.
Rampa-i intactă. Axul e superb.
Ce văd în jur e-un patrimoniu sacru.
Număr invers. M-am și lansat,
acerb.

Simt timpul greu în umere și-n ceafă,
un ∞ opt culcat familiar în gât.
De sensul lui,
de n-o să fac vreo gafă,
vom mai vorbi. Când mă întorc.
Atât.

(*Numitorul comun*, Editura Litera-
tura artistică, Chișinău, 1988)

Leonida LARI

(26.10.1949-11.12.2011)

Volume de poezie: *Piața Diolei* (1974, debut); *Marele vânt* (1980); *Mitul trandafirului* (1985); *Scoica solară* (1987);

Insula de repaos (1988); *Lumina grăitoare* (1989); *Lira și păianjenul* (1992); *Infinet de aur* (2001); *Sibilă* (2006) ș.a.

IARNĂ

Am văzut femeia asta ciudată,
De vreo câteva zile
Locul nu-și mai găsește
Și umblă ca beată,
Astă-noapte a întins mâinile
Către cerul de smoală
Și ceru haine albe,
Să-și acopere trupul
Mistuit de nu știu ce boală.
Le primi, și-așa îmbrăcată,
Părea o eufonie albă,
Subită și sacadată...
Râdea sinistru,
De plopi sprijinindu-se;
Dezolată, se prăbuși într-un cot
Și-și încordă buzele cu care
Zugrăvi peste tot,
Cu-o ultimă suflare:
„Hainele astea, cât de albe,
Îs cele din urmă,
Noaptea asta, cât de mare,
E tot cea din urmă
Și îi cad la picioare,
Da mâine, din trupul meu
Se vor naște șerpi blânzi
Și-or sfâșia hainele mele,
Și-or mușca carnea mea albă
Și toată m-oi face apă, apă, apă...”

(*Piața Diolei*, Editura Cartea Moldo-
venească, Chișinău, 1974)

Leo BUTNARU

(n. 5.01.1949)

Volume de poezie: *Aripă în lumină* (1976, debut); *Sâm-
bătă spre duminică* (1983); *Formula de politețe* (1985);
Duminici lucrătoare (1988); *Puntea de acces* (1993); *Spu-
nerea de sine* (1994); *Vieți neparalele* (1997); *Lamentația
Semiramidei* (1998); *Sfixul itinerant* (2004); *Jefuindu-l pe
Picasso* (2011); *Cu genunchii pe zaruri* (2014) ș.a.

POEM DIN ZIUA CÂND S-A SCUMBIT SAREA

*Le pain, le vin
Sont notre résumé.
Guillevic*

parcă nu se întâmplase cine știe ce lucru

însă
perplexă
mintea ni se opri la învelișul lucrurilor noțiunilor
învăluite – toate – de o melancolie evanghelică
ce dă totdeauna iluzia că visul
ar fi ceva de dincolo de cuprinderea posibilului
și de dincolo de Prut
și de dincolo de Biserica Trei Ierarhi
astfel încât
în acea zi am putut trage concluzia că
am intrat în vremurile iluziilor aproape sinucigașe
când fatal de simetrice sunt coșmarul realității cu
însăpăimântătoarele vise –
astfel conchideau
în mod colectiv
fabuloasele mereu nevăzutele înfățișări ale imaginației
sau poate ale firii noastre ca și decupate din
evenimentul fără început al Timpului însuși sau din
evenimentul fără sfârșit al acestei ciu-
dățenii a ciudățeniilor –
Eternitatea;

astfel conchidea fiecă ins necăjit
în ziua în care s-a scumpit sarea ce este de fapt
rezumatul existenței noastre
sarea (fără pâine)
sarea de pus în clepsidre în loc de nisip – spuneam –
pentru ca albul ei să ne îngăduie a
vedea curgerea timpului în
cosmicul suflet întunecat
în vreme ce auzul introvertit ascultă de
nesigurul glas al conștiinței
pusă la stâlpul de sare al execuției orientale capitale
– căderea de
lacrimi în loc de stropii de apă

stalagmita deznădejdiei – stâlpul
scrijelat cu graffiti indecente
batjocorit de cleiul campaniilor electorale
mozaicat de păsări
țârcăit de copoi și bețivani
înalbăstrit de reflexii cerești

stâlpul salin – altceva decât cel de hotar
decât borna kilometrică
stela de mormânt sau cenotafele vide
în țara pedestalelor fără monumente

tremurul de arfe al umbrelor în
cristalele stâlpului de sare
scânteieri alarmante ca un joc de balanțe ale nimănui
acționate de puterea gândului extras prin
dezamorsarea bocetului

mărăcine al mineralogiei

și altor alegorii ce-i camuflează ade-
vărata predestinație în
țara pedestalelor fără eroi

fosforescență în bătaia selenei
în tresărirea de efemeride a cristalului
ce oglindește șiruri de călăi
starea pură a captivității în
țara nimănui

(În *ambuteiaj & Partițiuni Nabokov*, Edi-
tura Lumina, Chișinău, 2012)

Leonard TUCHILATU

(10.11.1951-4.11.1975)

Volume de poezie: *Sol* (1977); *Fata Morgana* (1989).

CA LA BREAZA

S-ar putea să nu mai vii,
S-ar putea să nu te-ntorci,
S-ar putea să treci de vii,
S-ar putea să treci de morți.

S-ar putea să crești copac,
S-ar putea floare să faci,
S-ar putea în fir de mac
Într-o zi să te prefaci.

S-ar putea să plângi ușor,
Lacrimi să arunci în vânt,
S-ar putea să treci în zbor
Pasăre cu nume sfânt.

S-ar putea să râzi de noi,
S-ar putea să nu mai crezi,
S-ar putea să vii cu ploi,
S-ar putea s-aduci zăpezi.

S-ar putea aici să cazi
Și nimic să nu mai ceri,
S-ar putea să fii în azi,
S-ar putea să fii în ieri.

S-ar putea să nu mai vii,
S-ar putea să nu te-ntorci,
S-ar putea să treci de vii,
S-ar putea să treci de morți.

(*Sol*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1997)

Călina TRIFAN

(n. 30.04.1953)

Volume de poezie: *Adagio* (1989, debut); *Soliloc* (1992);
Descărcare în egretă (1999); *Pe banchizele din cer* (2004);

Femeile iubesc cum respiră (2011); *Semne particulare: Haute couture. Poeme alese* (1984-2014) (2014) ș.a.

LOGICA LOCULUI

Uneori și dintr-un fleac iese ceva
dar pentru binele tău
lasă-l dracului!

Ușor îți înfrângi elanul
te ia de gât plictiseala ușor
zile lungi cât anul
mort de fericire
lași totul la voia ,ntâmplării
și împotriva vrerii lui Dumnezeu
mergi triumfal înainte.

Asta e logica locului
lipsa oricărei logici.

(*Cartea poeziei 2014*, Editura ARC, Chișinău, 2014)

Leo BORDEIANU

(n. 19.07.1955)

Volume de poezie: *Mai multă dragoste decât ură* (1989, debut); *Palpabilitatea marginilor* (1993); *Linie de demarcație* (2005); *Nimeni să nu se teamă de moarte* (2011); *Lumini peste ape* (2013) ș.a.

EXCHANGE

Eu îți dau un ou de privighetoare
tu îmi întorci un curcan umflat în pene
eu îți dau o pereche de aripi
tu îmi întorci un serviciu de porțelan
eu îți dau toate culorile curcubeului
tu îmi întorci o hârtie verde

dansăm moldoveneasca în jurul ceaunului
neîncălzit al economiei de piață

lambada e mai în centru
acolo unde ar fi trebuit să fie focul

manechine zvelte și zâmbitoare își freacă
partea dorsală de ceaun
însă ciorba nu dă în clocot

belciugele din nas ne trag spre pământ
deocamdată rămăm insistent aerul
s-ar părea că îl pregătim pentru semănat
însă nimeni nu seamănă

eu îți dau două cuvinte contra unui fursec
îmi plac fursecurile cu cremă
și ție îți plac cuvintele pe care poți balansa

eu îți dau mai multe cuvinte frumoase

contra unei invitații
la circul cu
elefanți

reprezentăția nu este lipsită de farmec
atât doar că urechile elefanților
sunt ferfenițite

tu aplauzi primul

elefanții docili se ridică în două picioare.

(*Harta*, Editura Prut, Chișinău, 2017)

Vsevolod CIORNEI

(n. 14.09.1955)

Volume de poezie: *Cuvinte și tăceri* (1989, debut); *Istoria gelosă* (1990); *Cuvintele dintre tăceri* (2002) ș.a.

AM ARS POETICA

Foamea citește ziarul.

Parafrarez și eu ca să priceapă iapa.

Foamea este analfabetă

(introduc aici elementul de paradox).

Trag un fum de țigară și mă gândesc la tipul
care s-a lăsat de fumat și, paradoxal, nu mai fumează
(pentru că eu sunt tipul care s-a lăsat de fumat
și, normal, continuă să fumeze):

Ambalajul în care mă aflu ar putea fi ceva mai agreabil,
gândesc eu fumând și dovadă dând de spirit autocritic.

Foamea privește filmul.

Pastișa rămâne vizibilă –

îmi zic înclădat în drum spre concluzia că
e timpul să-mi iau o vacanță.

Mă frecventează de-un timp un țânțar.

A și gustat, probabil, vampirul, din mine –
altminteri de ce m-aș simți slăbit și fără idei?

Dacă scriu mai departe etcaetera

o să ziceți, desigur, că sunt evaziv

dar dracu știe cum să mai sucesc pastişa aia

ca să n-o depisteze deșteptii ăia

care-și câștigă pâinea cu depistarea pastişelor?

Mai bine-o las baltă și ascult BBC.

Ăștia mai spun câteodată

și adevărul.

(*Cuvinte și tăceri*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1989)

Mircea V. CIOBANU

(n. 29.02.1956)

Volume de poezie: *Haydn între două claxoane* (1995, debut); *resetare* (2014).

ÎMPĂRĂȚIA CERURILOR

sărmanii păianjeni
sunt atât de slabi și atât de străvezii
încât numai pânza subțire le divulgă prezența

când trăia mama
mai zburau niște muște pe-aici
era altceva

după plecarea tatei
casa se lăsa mereu pe o parte
îi lipsea un suport ziceau unii
a fost un beci cândva acolo își dădeau
cu părerea alții

acum nici mama nu mai este
și casa se prăbușește
în toate părțile deodată
intră în pământ

ar trebui proptită zic unii
a fost un beci aici și o fântână nu departe
își dau cu părerea alții

pereții coșcoviți labișian nu mai
sunt un detaliu semnificativ
ca și tufele de salcâm
care încep să încercuiască fosta locuință umană
ca în basmul despre frumoasă în pădurea adormită

ieri la cimitir am tăiat tufele de sal-
câm din jurul mormintelor
lângă mama creșteau câțiva ciritei,
tata însă s-a împrejmuit
salcâmii spinoși mi-l amintesc pe el
cu ghimpii scoși atunci când voia să fie lăsat în pace

poate să ne facem iluzii că ei așteaptă să venim
și să-i pomenim
zgomotos
cum credem că are să le placă

dar poate că le place să se odihnească
în pace
că d-aia se cheamă odihnă de vechi
altfel cum să-mi explic că
de secetă nu a crescut fir de iarbă
dar salcâmișul a năpădit casa și mormintele
(*resetare*, Editura Vinea, București, 2014)

Silvia CALOIANU

(n. 1960)

Volume de poezie: *Semne distinctive* (1996, debut); *Nici-odată pe nume* (2005); *narcotango* (2013); *cântec în stația zoo* (2014).

CÂNTEC ÎN STAȚIA ZOO

mă aștepta vizavi de un mall des-
pre care a zis că are pereții verzi
mie mi-au părut galbeni aveam și argumente
noroc de metrou
și de haina sa fluturând à la superman
și de privirea aceea a sa despre care iar nu știam nimic
a câta oară
și de primăvara aceea cu pomi de
crăciun și neoane cu reni
și de
nu mai contează
dar mi-a plăcut la culme cum a zis verzi ca un fagure

în mine parcă se făcea pop-corn
îmi venea să îi sar în brațe și să rămân acolo tot filmul
spun doar atât
a fost mai frumos
așa ceva rămâne fixat în memorie ca un poster
și pentru dincolo

cântam în gând bună seara berlinul meu
alb-negru color sau în sepie
niciodată adio

și luna se legăna pe cer ca un metronom
(*cântec în stația zoo*, Editura Vinea, București, 2014)

Margareta CURTESCU

(n. 22.09.1960)

Volume de poezie: *Prinsă între clamele speranței* (1997, debut); *Simple bluesuri* (2003); *Iubirea altfel* (2013); *În Piața Dante* (2014).

LANȚUL DE SÂNGE

lui em. g.-p.
înlănțuirea dezlănțuitului lanț de
sânge cu vârful limbii gus-
tat sintaxă-hidră despicând cu
trupu-i lucios apele-n două
retezi un cap răsar trei
retezi trei răsar nouă
retezi nouă răsar nouăzeci și nouă

înlănțuite dezlănțuitele înhă-
mate la sângele nostru înhăma-
te la carul ce duceconduceinduce-
seducereduce sângele meu
sângele tău sângele nostru

cu tot cu muguri cu ramuri cu pâl-
curi de arbori călătorind
prin artere cu felii de viață și moarte cu tot
(Iubirea altfel, Editura Cartier, Chișinău, 2013)

Maria ȘLEAHTIȚHI

(n. 17.01.1960)

Volume de poezie: *O săptămână de poeme nescrise* (1998, debut); *Oleandrii mă strigă roz* (2002); *Iubirea noastră e o doamnă frumoasă* (2015); *Fragile* (2016).

DUMNEZEU N-A MURIT

/— Fa, fa, fa,

Tare mai sunteți proaste, fa.../

eu și sora îi spunem mamei într-o primăvară însorită
într-un secol trecut că dumnezeu a murit

/— De unde știți voi asta, fa?/

stăm în bucătărie pe un pat acoperit cu macat
stânjeniu din lână de oi toarsă de bunica
rășchiată de mine vopsită și țesută de mama

bălăbănim picioarele dându-l huța pe dracul
ținem una și bună că nu-i că a fost gagarin
în cosmos l-a căutat l-a căutat și nu l-a găsit

mama gustă zeama de pui rămâne o clipă pe gânduri
cu lingura uitată în mâna dreaptă
cu stânga sprijinită în șold
scrutându-ne visător dintr-o altă lume parcă/

/— D-apoi el a fost, fa, până la Dumnezeu?
O fi fost și el până acolo-ia pe undeva,
Și-a venit înapoi,
Ce, el a fost până la Dumnezeu?!...
Ehei, fa.../

nu că a fost a fost noi știm că a fost și a văzut și la școală
ne-au spus o țineam morțiș în fața acelei femei tinere
frumoase și plină de căldură de dragoste și înțelepciune
maternă privindu-ne acum înțeleg de undeva de sus
din înălțimile văzului ei albastru din adâncurile
credinței în echilibrul neclintit al lumii în taina ei
firească în binele ei și în răul implacabil în limita fizică
în infinitatea și înfrimitatea ei metafizică

/— Fa, fa, fa.../

(*Oleandrii mă strigă roz*, Editura Cartier, Chișinău, 2010)

Ghenadie NICU

(n. 13.02.1963)

Volume de poezie: *Calmant pentru Alter ego* (1992, debut);
Deșertul consoanelor (2003).

păi doamnelor și domnilor

înfățișarea mea în clipa asta nu se pretează unei clasificări
pot fi o moviliță instalată pe un portativ
pot avea chipul acelui mort proas-
păt din gura întredeschisă
a căruia
se mai zbatea să iasă un ultim picior al reveriei
deși în vremea lustrului eram cercetat cu luare aminte de
ciocurile păsărilor călătoare
și cazmale tălpi de pasageri și ceva încă neformulat dar
concret ca o pâlnie
îmi vexa condiția mea sedentară

dacă este adevărat că trenurile trec prin gări cu o mare
probabilitate
dacă sori stele deșerturi șosele se strâng vălătuc într-un
cont decisiv
eu prefer să dau binețe de aici nu vă supărați
priveliștea e plină de canioane
arare vine câte un călător întârziat se crucește
și amândoi așteptăm așezați pe propriii umeri clipa când
peste realitate se va prăbuși
un perete de sticlă
(*Contrafort*, nr. 1-2 (207-208), ianuarie-februarie 2012)

Nicolae LEAHU

(n. 20.07.1963)

Volume de poezie: *Mișcare browniană* (1993, debut); *Per-
sonajul din poezie* (1997); *Nenumitul* (2008); *Aia* (2010);
Alungarea muzelor din cetate (2011); *Autorul, personajul
și eroinele* (2013).

BALADĂ

poezia muri într-o zi senină
cu iarba încă înrourată –
dăduse de mâncare la păsări
dusese vitele pe maidan
și se așezase oarecum obosită
lângă stâlpul prispei
sub cununile de ceapă și usturoi

își plecase fruntea
urmărind cum mișună furnicile

pe lângă prag
și așa a și rămas

treceau copii pe uliță
o priveau printre scândurile
costelive ale gardului
îi spuneau „bună ziua”
și mergeau mai departe
ca și cum răspunsul ei la binețe
ar fi trebuit să-i ajungă din urmă

treceau femei necăjite
gândindu-se ce să mai facă
cu bărbații lor beți
veneau și ei pe urmele lor
iuțind pașii
mototolind cuvinte

treceau fete de măritat
cu flori albe-n priviri
tineri răsând zgomotos
iar ea rămânea tot așa
cu bărbia sprijinită în piept
și ochii ațintiți
la furnicile dispărând
în umbrele înserării

nu tresări când se auzi cireada
nu se mișcă nici atunci
când un măr putred căzu
desfăcându-se
într-o căldare de tinichea

amurgul
mirosea a pelin uscat
și a fum de ciocleji
iar aerul curții
părea uns cu cântec de greier

(*Nenumitul*, Editura Fundației Culturale „Poezia”, Iași, 2008)

Dumitru CRUDU

(n. 8.11.1967)

Volume de poezie: *Falsul Dimitrie* (1994, debut); *E închis, vă rugăm nu insistați* (1994); *Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente* (1996); *Falsul Dimitrie Crudu* (2003); *Poooooooooate* (2004); *Eșarfe în cer* (2012); *Strigătele de sub apă* (2015); *La revedere, tată* (2015); *Cinci poeme din Rotterdam* (2017).

***

măinile ei m-au
atins pentru
prima dată erau

subțiri și reci
pielea ei s-a
întins peste fierul
meu nesfârșit
măinile ei m-au
strâns cu sete
între
degete (de gât)
tălpile ei s-au
atins de mine
s-au lipit
strâns de mine
ore în șir seara
nu am uitat-o
nici acum tălpile ei
pătrundeau în
mine ca într-o
movilă de praf
m-am lipit strâns
strâns de
coapsele ei
ca niște
ciulini de pe drum
măinile ei s-au
rostogolit peste
mine gâtul ei s-a
frecat de torțile
mele ultimul
dintre toți am fost
eu care-am văzut-o
eu eu
în timp ce ducea
o căldare
cu gunoi pe care-l
arunca peste un
gunoi infinit

(*Poooooooooate*, Editura Vinea, București, 2004)

Iulian FRUNTAȘU

(n. 5.07.1970)

Volume de poezie: *Beata în marsupiu* (1996, debut); *St. BB (St. Bosnia Blues)* (2006); *Să fi fost totul o mare păcăleală?* (2016) ș.a.

CUVINTELE

Cuvintele, curbele de cuvinte
tolănindu-se prin așternuturi,
ascunzându-se în lenjeria de pat,
știi că mă mint, știi că vor să mă mintă, cățelele,
ce mi-au supt sângele și dragostea mi-au otrăvit!

După care
dimineața următoare
istoviți

să ieșim în câmp, urmându-l pe Muri
și să îngânăm:

„Râie-râie, poezie,
câte-n lume nu am da
să scăpăm de boala ta!”

(*Să fi fost totul o mare păcăleală?*, Edi-
tura Cartier, Chișinău, 2016)

Diana IEPURE

(n. 20.11.1970)

Volume de poezie: *Liliuța* (2004, debut); *O sută cincizeci
de mii la peluze* (2012).

BOREA TROMPETISTUL

te iubesc
îmi striga
cu vocea lui pițigăiată
o să cânt la nunți și-nmormântări
o să adun mulți bani și o să-mi cumpăr o mașină volga
și mie mi se făcea milă
când mă alerga printre bănci
târându-și piciorul beteag din naștere
ai lui se spânzurau de toți copacii satului
arcuindu-le crengile
din întâmplare
am dat și eu peste unul
nu i-am zărit fața
doar costumul maro
ca un sac
în bătaia vântului
sunetul trompetei
invada valea detunatului
borea învăța să cânte
cu buzele vinete
lipite de clape
eu mă credeam wanda jackson
el se credea davenport

(*O sută cincizeci de mii la peluze*, Editura
Casa de pariuri literare, București, 2012)

Liliana ARMAȘU

(n. 4.11.1972)

Volume de poezie: *Eu scriu... Tu scrii... El este* (2001,
debut); *Singurătatea de miercuri* (2010); *Mâine va fi
altfel* (2015).

CĂLUGĂRIȚA ERETICĂ

Corpul – această ambulantă mănăstire a sufletului,
cu reguli stricte, dar niciodată respectate până la capăt,
nu știi cât să te bucuri,

nici cât să urăști și cât să iubești
ca să nu fie prea mult ori prea puțin.

Cineva neștiut bate mereu toaca,
având grijă dimineața să te trimită la arat
câmpuri fără margine,
iar seara, la o oră fixă, să te culce obosit
în paturi reci și tari,
așa ca să nu mai vrei nimic.

Pe ascuns însă
o călugăriță eretică,
cu sângele clocotind în vene,
țintește ore-n șir prin vitralii,
dibuind toți pereții, să vadă
pe unde ar putea ieși
în caz de mare năvălire a sentimentelor.

Căci vine câte o zi când vrei să te bucuri mai mult,
vrei să plângi mai mult,
ca să ai sentimentul unui om împlinit
sau poate să fii mai aproape de Dumnezeu.

Își cercetează atent fiecare celulă,
fiecăre rid mai adânc,
își lasă părul eretic în vânt,
își îndoaie genunchii resemnați
apoi își desface mâinile, ca și cum ar îmbrățișa
toată lumea,
înălțându-și rugător ochii ca două ferestre
spre infinit.

Așa stă încremenită și acum
pe cântarul lumii –
jumătate femeie,
jumătate sfântă,
păzindu-se cu strășnicie
una pe alta
ca nu cumva să iasă
din chilia strâmtă.

(*Mâine va fi altfel*, Editura ARC, Chișinău, 2015)

Ana RAPCEA

(n. 27.06.1977)

Volume de poezie: *Dumnezeu răstoarnă clepsidrele* (1999,
debut); *Dulceață de coarne* (2011).

PROHOD

Dimineața aceea cu ochii scoși,
orbecăind neputincioasă prin oraș,
cu mâna întinsă,
și-a cerut și ție o picătură
de compasiune.

Priveai absent,
cu o pâclă de lacrimi în ochi,
melcii tremurători din aer,
ca niciodată opaci,
scâncind în neștire,
ba ridicându-ți mâinile,
îndurerată, spre cer,
ba lăsându-le să-ți cadă moarte
în poală.

Bocitoarele de profesie ale orașului
te-au privit cu dispreț.
Mortul și-a căutat impasibil
de drum,
cu-n mănunchi de cicoare
lângă obraz,
ca niște ochișori holbați
a prea mare mirare...
(*Dulceață de coarne*, Editura Lumina, Chișinău, 2011)

Alexandru VAKULOVSKI

(n. 9.04.1978)
Volume de poezie: *Oedip, regele mamei lui Freud* (2002);
Ecstasy (2005); *Dați foc la cărți* (2012); *privești* (2017) ș.a.

ȘIRIA

la intrare în Șiria
pe un zid scrie
Șiria

ce mult semănați cu
Ungureanu îi zice
Moni lui Schwartz
care-mi spune că
bustul lui Slavici e
de fapt al lui
Stalin cu
mustățile cioplite

în centrul Șiriei e
un sicriu cu pământ
din mormântul lui Slavici
primarul pare Iohannis

în fiecare dintre noi
se ascunde altcineva altcineva
doar că ne bărbierim
(*privești*, Editura Charmides, Bistrița, 2017)

Silvia GOTEANSCHII

(n. 25.11.1982)
Volume de poezie: *Minunea va veni mai târziu* (2011,
debut); *Dramaturgia lucioaselor funii* (2014); *Dulcele meu
asasin* (2016).

ALIOȘA, NU DORMI

Fac așa cum ai poruncit, scutur saltelele, aranjez
pernele, împart covrigii la săraci
și mă pun pe râs.
Trei ani am să râd ca proasta, iar tu ai să faci ca măgarul.
Amor cu prescripție, pâine cu sare,
coasta mea de drac, vândută la bălci de mâna ta
putrezită, într-o după-amiază,
la preț mizerabil.

fac așa cum ai poruncit, te duc tot mai aproape
de moarte și dincolo de ea
și vinul curge gărlă de la Cricova la Cotnari,
și viile cresc peste noi,
se-agață de garduri, de gâtul meu sucit spre cântar.

Am două unități de măsură,
o bilă de metal și un bob de mazăre,
e miezul nopții,
Alioșa, mă așez pe un taler
și crapă bobul de râs, Alioșa, cum mușc eu
din borta covrigului și cred cu tărie
că mă iubești.

Alioșa, mă vei iubi toată viața
și nu mă vei lăsa să plec, vânzătorule,
nu mă vei lăsa
jos.

(după trei ani, din prințip)
Alioșa, ce faci tu acolo, cocoțat sus?
(*Dulcele meu asasin*, Editura Vinea, București, 2016)

Anatol GROSU

(n. 1983)
Volume de poezie: *epistola din filipeni* (2012, debut).

***

nenica s-a născut acolo unde sticlele nici-
odată nu sunt destul de pline
unde oamenii lunecă pe galoși în loc să meargă
unde găinile fac ouă roșii primăvara
iar greierii sunt muți
unde morții ies din pământ și vinul se
împuținează cu fiecare toamnă
unde viermii postesc în zilele de vineri

unde dragostea e vaca cu clopoțel care
se întoarce agale abia spre seară
cu laptele-năcrit în uger
acolo banii fac rădăcini precum stejarii
cocoșii sunt răgușiți și-au învățat să zboare
iar războiul se ține zi de zi
acolo solomon e veșted precum crinii
Hristos este fântâna cu foc de peste drum
de unde badea gheorghe ne stoarce de băut
serile sunt șase ziua este una
pietrele sunt sfinte iar casele din lut
cerul e de-o șchioapă și nimeni nu te vede
de-acolo nu se pleacă acolo o scri-
soare ne-a încuiat pe toți
iar străzile n-au nume și nimeni pașapoarte
țigările-s fumate-n războiul de
demult țuica e ca mierea și
înfierbântă casa când iarna stă cusută cu fața la pământ
iar magda plânge e însărcinată și părul ei prea scurt
copiii-s toți de-o șchioapă și triști peste măsură
acolo-n calendar nu scrie mai nimic
iar scaunu-i cât masa casele-s paharul în
care ca pe muște cineva ne-a prins
țara asta-i mică nenica este mare
pe el încă nimeni și nimic nu l-a ncăput
(*epistola din filipeni*, Casa de Edi-
tura Max Blecher, București, 2012)

Aurelia BORZIN

(n. 24.12.1984)

Volume de poezie: *Nesomn pentru demenți* (2003, debut);
Pansamente (2007), *Chișinăul e o tabletă de ciocolată*
(2010), *De-ale viețuitoarelor* (2014).

SIMFONIE

își trece palmele în lungul spatelui meu
spintecând frumusețea
luciu neted al gârlei

luntrea

iubirea mi se adună foșnitoare sub piele

trestii

vecinii să bată
să ne bată insistent în ușă
ca să încetăm odată cu mersul acesta pe ape
pe pereții blocului
fărămițând geamurile cu buzele
mișcându-i coloanele din loc
o unduire care e aproape surpare
câteva grade își mai răsucesc torsul

pământul

și soarele se aruncă sinucigaș în stufăriș
spintecându-și trupul în apusuri violete

prăvăliri de ape

(*Chișinăul e o tabletă de ciocolată*, Edi-
tura Vinea, București, 2010)

Alexandru COSMESCU

(n. 30.07.1985)

Volume de poezie: *Un spațiu blând, care mă primește cum*
m-ar îmbrățișa (2013, debut; 2017).

UN FEL DE A NE LEGA

cuvintele tale mi
se lipesc de piele

unii știu să citească
gesturi și priviri și
atingeri
cum ne învățau pe
noi la facultate
să citim un
text și să-l înțelegem
/ ca și cum
ar fi o singură frază /

și ce ai vrut să spui
„dragostea vine de
peste tot“
ce ai vrut să spui
„doar nu știi cum
să primești
ai ochii închiși
telefonul scos din priză“

e ca un mecanism, știi
e ca
lucrurile alea despre
care unii spun că
nu se uită niciodată –
ca
mersul pe bicicletă sau
înotul

e un mecanism pe
care îl formezi
înăuntrul corpului tău
un fel aparte de a privi în ochi
un fel aparte de a privi în jos
un fel aparte de a da din cap

îmi place când

mă iei de mână și

între noi
cuvintele sunt încă un
fel de a ne nega
încă un fel de a
fi aproape

așa funcționează pentru mine
atunci

știi
când ascuți pe bune
nu poți judeca – te
taie ceva pe dinăuntru pe
neașteptate ca o foaie A4 când judeci –

când ascuți ești ca o
palmă deschisă și
moale lăsată pe un genunchi –
când e pe bune
e o căldură care pornește
de undeva din
abdomen și
apoi o emani în jur

și ce ai vrut să spui
„când ești lângă
mine simt că
mă ascuți și simt dragoste“
de unde vine dragostea asta
de la mine sau de la tine sau
se dezvoltă undeva
dincolo
„cred că de peste tot“

dar
de alții mă tem
e o încordare /
pornește de undeva din
abdomen și
se face un corset în jurul corpului meu
rupe orice contact
orice conexiune

nu știu cum să fiu
cu oamenii ăștia
dacă aș putea
m-aș ridica în picioare
cum te ridici
într-o pauză
în timpul unui concert și pleci

apoi acasă
în inima mea
fiecare

trec pe acolo
pe rând
fiecare

(*Un spațiu blând, care mă primește cum m-ar
îmbrățișa*, Editura Cartier, Chișinău, 2013)

Virgil BOTNARU

(n. 8.08.1988)

Volume de poezie: *Return to Innocence* (2014, debut);
Schimbare de atitudine (2017).

FERMOAR

de-o parte
cafeneaua
cinematograful
mall-ul

gara
și cimitirul
vizavi

(*Return to Innocence*, Editura Casa de pari-
uri literare, București, 2014)

Aura MARU

(n. 27.01.1990)

Volume de poezie: *du-te free* (2015, debut).

CĂI LĂTURALNICE

lui Andrei Dósa

ia o gură de aer
fumează o țigară
scoate un performance
construiește nopți la rând o instalație
acum ești un artist care face *political statements*
amestecă-te-n boema locală
fă toate încercările de a nu păta poemele cu sânge
toate încercările de a avea jemanfișmul vesticilor
post post conceptual self-restraint
sobrietatea și ironia meseriașilor
până vin toate lucrurile peste tine
până vine cineva care lovește sigur și tare
iar asta nu are nimic cu metaforele femeilor îmbătate
de propriile umori
crede-mă e chiar foarte tranzitiv
(perpendicular pe oasele picioarelor) –
și zici gata
din clipa asta lucrurile se judecă scurt și precis
tot ce e la suprafața pielii încolo
e despre ceilalți oameni
și zici gata

ți-e paralel
ți-e egal
(fugi cât tețin picioarele)
nici măcar nu mai vrei să jungi acolo
unde ceilalți fumează liniștiți
decât poate foarte târziu
e căi lăturalnice
(*du-te free*, Editura Cartier, Chișinău, 2015)

Ion BUZU

(n. 7.10.1990)

Volume de poezie: *3ml de Konfidor* (2013, debut).

3ML DE KONFIDOR

Andrușa și cu mine stropim cartofii.
Fiecare avem în spate mașina de stropit.
Gândacii au format colonii pe
cartofii noștri,
de parcă au descoperit o nouă planetă
sau o nouă existență lipsită
de agonie, capcane și absurditate.
Stropim curpenii de cartofi cu 3ml de Kon-
fidor dizolvat în 10L de apă,
în curând gândacii vor cădea, unul câte unul,
doar trei ore și gândacilor li se va face rău și vor muri;
ei nu pot vomita când li se face rău.
Mie și lui Andrușa ne curge otrava pe spate,
nenorocitele de mașini de stropit sunt crăpate.
„Auzi, Andrușa, nu ți-a trecut prin cap
că acolo sus cineva încearcă să ne exter-
mine la fel cum noi facem cu acești
gândaci,
să ne stropească și el cu un fel de otravă,
nu chiar Konfidor,
dar ceva cu efect îndelungat,
să ni se facă rău de tot, dar să nu murim îndată,
și la rândul lui să-i fie crăpată mașina sa de stropit,
să-i curgă și lui otrava pe spate.“
(*3ml de Konfidor*, Editura Casa de pariuri literare, 2013)

Victor ȚVETOV

(n. 12.05.1990)

Volume de poezie: *în lipsa unor lucruri importante*
(2015, debut).

KOKON

frica e în spatele tău
ești rea doar când tai carne pentru supă
împletești o brățară din iarbă pe mâna mea
și degetele mele se țin bine de hainele tale
totul în jur crește din pământ ca dinții din gingii

vii azi la mine cum nu a venit nimeni
niciodată
mai tulbure ca o băltoacă după trecerea unui kamaz
cu o sticlă de fanta în buzunar
ai vrea să fii în bodega friguoasă
sau speranța
oricum frica e o foaie pe care pui 1 tonă de pietre

dar tu mergi la mine aici e cald
aici se face focul în sobă
și totul e grămadit în burtă
și căciula mea va fi căciula ta
șireturile mele vor fi șireturile tale
împletite toate într-un kokon

(*în lipsa unor lucruri importante*, Casa
de Editură Max Blecher, 2015)

Maria PAULA ERIZANU

(n. 2.05.1992)

Volume de poezie: *Ai grijă de tine* (2015).

LUNI-VINERI, DE LA OPT LA ȘASE

orgoliul tău e
un bob
de popcorn
care sare jucăuș, unsuros

în tigaie. e opt jumătate,
îl bagi în punga sigilată,
alături de suflet (- pulsează),

te duci la metrou,
te duci la birou,

din când
în când
arunci câte o privire,

revii imediat! la to-do-list,

(seara,
seara îi vei scoate din pungă
îi vei spăla, mângâia, fixa la loc în coșul pieptului,
vei adormi strâns, compact)

*Antologie, fișe bio-bibliografice
selective* – LUCIA ȚURCANU

Chipul poeziei tinere de azi

De la debutul lui Ion Buzu cu volumul „3ml de konfidor” și al lui Victor Țvetov cu cartea „În lipsa unor lucruri importante” iată că au trecut patru și, respectiv, doi ani și e firesc să ne întrebăm: cine urmează după ei? Cine rupe azi norii în poezia tânără din Basarabia? Azi, la sfârșitul lui 2017?

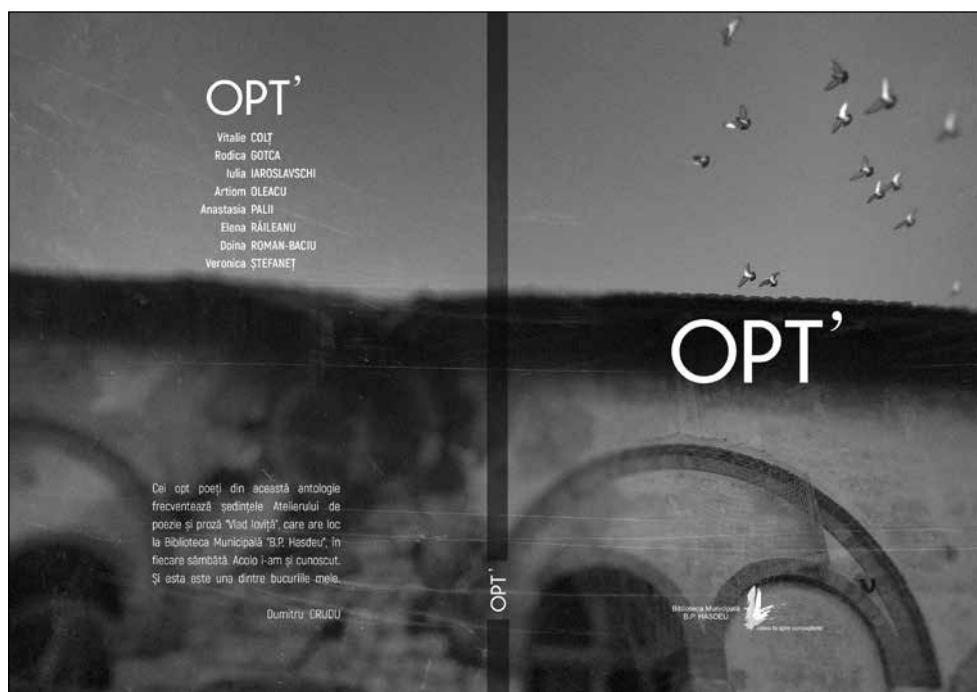
Pendulând între viața de la țară și cea de la oraș, între familia de la sat și jobul de la oraș, între trecut și prezent, între spațiul intim și cel public, între revoltă și resemnare, între biografie și existențialism, între douămiism și post-douămiism, Ion Buzu și Victor Țvetov au reușit să aducă în poezia română de azi din Republica Moldova și în România aerul proaspăt al navetiștilor basarabeni, dar

oare poezii tineri de după ei cu ce vin ei în poezie și, mai ales, cine sunt ei?

Tânără poezie de azi are chipul Rodicăi Gotca, Anastasiei Palii, Veronicăi Ștefăneț, Doinei Roman-Baciu, Elenei Răileanu, Iuliei Iaroslavschi și al lui Vitalie Colț și Artiom Oleacu.

Nu toți, firește, și-au găsit drumul lor, unii încă și-l mai caută, dar cei care și l-au găsit, nu seamănă cu Buzu și Țvetov. Scriu o poezie diferită, cum este diferită și această perioadă de timp în care trăiesc ei.

Deocamdată, nu au publicat în volum. Au apărut doar în această antologie colectivă. Dar deja vocile lor încep să fie auzite. Vânt în pânze!

Rodica GOTCA

Șapte intertexte cu OPT

Conturând noi trăsături, ori accentuându-le pe cele existente în portretul „poeziei tinere de azi” (D. Crudu), antologia de poezie „OPT” prezintă câteva „voci care se disting clar” (M. Stănilă) și care se situează pe câteva direcții temporale pornite din Postmodernismul optzecist și sincronizând pe alocuri cu Postdouămiismul care ține să-și traseze harta. Autorii din antologie prezintă o similitudine doar în preferința pentru Atelierul de scriere creativă frecventat: „Vlad Ioviță” găzduit de Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”, aici se intersectează la propriu, pe când textele lor, sunt arii distincte, sunt „țesături” care nu se ajustează niciunui gust literar particular, ori grupului/

găștii- deaceia sunt OPT, fiecare cu lumea lui răsturnată în text, cu tehnica de scriere, cu lecturile din spatele vocabularului și cu eul său intact, ortografiat la necesitate și strict nesupus cenzurii.

Am tot ezitat să scriu despre o carte în care scriu, până am găsit formula ce mi-ar asigura obiectivitatea și imparțialitatea cu care de obicei intertextualizez cu textele ce-mi atrag privirea și-mi provoacă reacții, formula care e cap pentru acest text, un fel de cască protectoare, dacă se poate.

Revenind la antologie, e greu de trecut cu vederea caracterul melodic, ritmat al unor texte, și poate e o coincidență ca să începă și să încheie „OPT” –ul doi poeți cu rădăcini

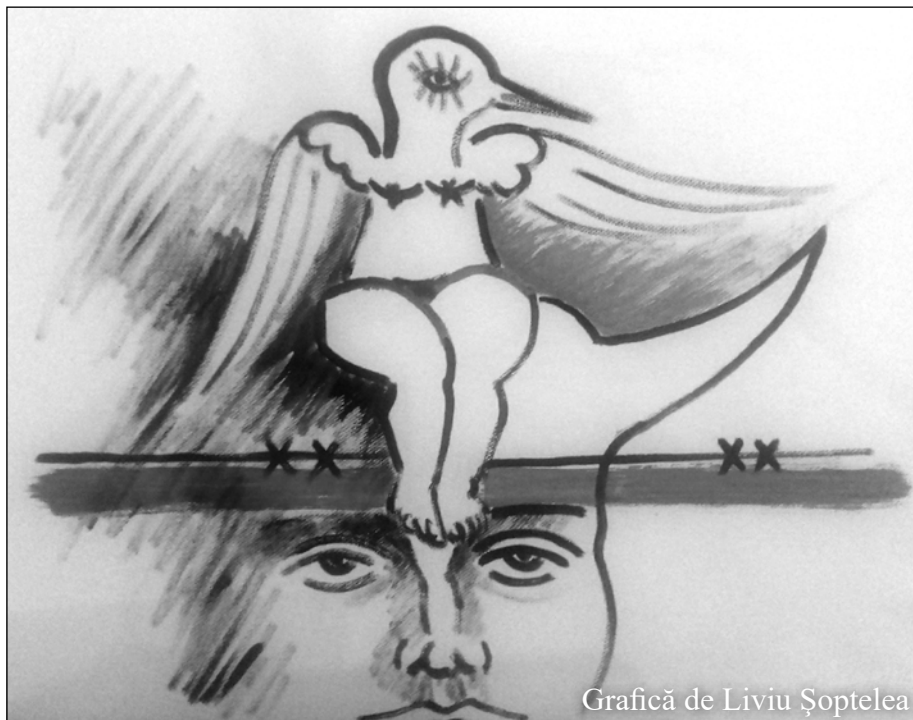
puternice în industria muzicii, poate că e un fel de noroc, dar ne inițiază în lectură Vitalie COLȚ, tratând temele care îl ating la propriu, ținând cu întrebări directe: „Cine are nevoie de mine?“, așternându-și versurile pe „file compacte lăsate în locul/ unde tu ghemuită dormeai“ și revizuiind iubirea de la distanța de unde „Între noi/ Lumină ani/ Șansa să te văd depinde/ de cât aer/ mai am“. Poezia lui Vitalie e una maturizată, trecută prin „foc și sabie“ și marcată de geopolitica natală, fapt vizibil și în poemul „Pacea din Transnistria“:

„Pacea din Transnistria/ Oare o vei lega la/ șireturi și cravată?.../ Hai să batem un cui/ în podul de peste Nistru/ în podul de iarbă“. Podurile lui nu-s doar de „iarbă“, ori dacă acceptăm să fie de iarbă, atunci în toate accepțiile termenului. Poetul e direct, având curaj să-și deconspire nu doar aluziile, dar și iluziile:

„Credeam că sunt imun/ la reacții adverse.../ Desigur că eu mint/ când spun că nu îmi pasă/ Pus în situații/ genunchii nu mi-i simt“, să se asambleze în generația la care „prin creier/ Ne trece un cablu arhaic?/„și să se dezică de aceeași generație: „dar la ce să te aștepti de la cei cu ochii legați“. Poezia lui Vitalie COLȚ de după ritmul și rima ce-i trădează filonul muzical, este izbitor de directă, clară și fără pretenții spre public, pretenția este ancorată în sinele autorului, care-și „descheie larg cămașa“ în aceste câteva pagini.

Cu o altă culoare a sincerității și a deconstrucției lumii ideale, vine Iulia IAROSLAVSCHI, vine „cu zahăr sau fără?“, cu o „cutie cu ceai/ Alb, negru, roz, galben“, ieșind din „castelul de ciocolată“ unde „oamenii nu sunt invitați la ceai“. Fiind cea mai apropiată cronologic de prezent, „nu (se) mai uit(ă) la știri“ și își deconspiră generația în care „rap-ul a făcut knockout rock-ului/ Se practică contrabanda de meme-uri.../ Look-ul se schimbă odată cu trendul“, dar nu se identifică masei majoritare, atenționându-ne că „Mai sunt 7 ca mine/ Încă 7 „sataniști“ cu păr vopsit și chitară Floyd Rose în spate“. Tinerețea și elanul temperat conștiințios o fac să viseze, într-un exercițiu de echilibru, la marginea unei „găuri negre care înghite lumi întregi“ și dacă nu se întrevede speranța, ea știe cum s-o creeze – „cu storcătorul“.

„În dulapul cel vechi al bunicii/ Artiomi a găsit“..., s-a găsit pe sine Artiomi OLEACU, care „scoate șireturile/ între cer și pământ“, care „nu suportă singurătatea“, afirmă că:

Grafică de Liviu Șoptelea

„Nu sunt comunist,/ dar cel mai bun plombir/ s-a făcut în '86“, iar poezia sa e mai mult decât o confesiune, este o realitate rescrisă fidel, dar contestată în cel mai deschis mod: „Habar n-am dacă trebuie să povestesc toate astea/ habar n-am dacă toate astea/ poartă un gust estetic“, iar dacă „Nu vreau să mă gândesc la Artiomi“, atunci apar „mii de fereștrici micuțe pe cer/ î(m)i trag buzele ca pe-o sfoară“ și scrie, despre tot ce încapă în conturul sinelui, despre „Artiomi cel mic“ și „Artiomi cel mare“ care-s

impregnați de cronotopul autorului, de ADN-ul lui personal, fără a se deda lirismului, executând scurte acte de (auto) trădare: „timid/ sărut/ cireșe/ bătaie/ stop“, pentru că apare femeia, iar „dragostea mea față de ea/ e un păduche/ care scrie în locul meu“, pentru că apare tata: „Tată, e imposibil să vorbim acum.../ Tu ai părăsit-o pe

mama“ și pentru că, deja conștientizează că „lumea nu e un cămin de fete/ din anii studenției“, asumându-și tranziția în care „lumea lui Artiomi e din câteva/ linii & cercuri & diagonale/ un pahar de plastic cu apă/ la o masă albă/ Vancu/ Crudu/ Coman/ Komartin/ fiecare înțelege moartea în felul lui“, în felul pe care-l acceptă și Artiomi OLEACU, care și-a stabilizat originile și cartea de vizită: „Chiar dacă la orizont/ va apărea ceva/ ce ar semăna/ cu un sfârșit de lume/ Artiomi a înțeles că va rămâne/ același/ băiețel/ venit de la țară/ născut la Chișinău/ actor“.

Anastasia PALII, fără a aștepta sfârșitul lumii, își provoacă fricile, își divulgă actele de curaj, susține că „sufăr de sociopatie și merg/ împotriva mașinilor, împotriva tuturor.../ E dreptul meu și nu mă poate opri nimeni“, iar ritualul ei de autoscopie pornește de la: „mă dezbrac de toate organele,/ le agăț de sfori,/ le fixează cu cleștișoare/ și aștept să se usuce la soare“. Mersul împotriva și unicitatea pericolului a acestei poete își au rădăcinile de atunci de când a „fugit de la grădinița Îngerășul nr.10/ să ne jucăm de-a mama și tata/ într-o centrală termoelectrică“ și s-a amplificat când „îl căutam pe antihrist între iaz și cimitir“. E mereu în căutarea unor revolte: „nu vreau să mai mănânc nicio dată din aceeași cratiță,/ cu aceeași lingură, aceeași mâncare“, unor pericole pe care și le construiește: „Dorința pe care mi-am pus-o/ mă înspăimântă în viața asta cel mai tare“, care i-ar testa persoana, i-ar face jocul, acel în care

pierde iluzia și își divulgă condiția: „*game is over/ nu voi deveni niciodată nemuritoare*“. Textele Anastasiei PALII sunt decupaje intime în care „*moartea se plimbă cu bicicleta pe străzi/ și caută oameni care se plictisesc*“, în care cei dragi se reflectă în simboluri și motive instaurate de autoare din propria viață: „*Îmi umplu fericirea/ cu încă 3 baloane/.../ îmi ascund fericirea în bomboane kis-kis*“. Poezia sa e o ciocnire cu sinele de ieri, cotidianul, ritmul alert al urbei care riscă să-i detoneze sensibilitatea, dar care se deconectează ușor, pentru că este o mână care le abolește pe toate, cărei „*îi azvârl inima la picioare/ ca un explozibil/ Mama știe cum să-l dezamorseze*“.

Culegându-și motivele din cotidian și totodată plutind deasupra lui, fiind cu privirea spre cer, Elena RĂILEANU își scrie textele cu cea mai sinceră credință și despre credință. Autoarea se transformă „*Într-o lumânare*“, într-o candelă la care „*Mă-ntorc să mă rog*“ și în liniște și pietate „*Mă încred în mâinile Tale/ Îmi ești mamă, tată, soră și frate*“, îi vorbește lui Dumnezeu, vorbește către cititor cu o rară simă convingere și viziune asupra lumii, în care „*Visez la un vultur/.../Dar câteodată îl observ cum/ se transformă cu încetul într-un arici*“, lumea ce prin dezamăgirile oferite nu o întoarce din calea aleasă. Pacea și claritatea versului sunt sub semnul tăcerii grăitoare, însăși Elena își dezvăluie antiteza: „*Ca să încep să vorbesc/ Trebuie să tac*“, deoarece „*Credința ce-o port mereu/ îmi sfarmă mușchii și dinții*“, fiind povara cea mai dulce și cea mai grea.

Povara Doinei ROMAN- BACIU face „*Viermi(i) cu colți de argint*“ și „*un zgomot în cap*“. Textele ei întreabă și răspund, se revoltă și se înduplecă, păstrând un gust amar după meditații și autoscopii, ea „*pune întrebări- ce cad/ ca lacrimile Margaretei/ când mama era plecată de acasă*“ și se acceptă: „*Mi-am iertat greșelile*“, pe ale sale și pe ale lumii. Doina transpare de sub pielea fiecărui eu liric, fiecărui corp animat în text, văzînd că „*pe capul său brun/ n-au ajuns nici foștii lucrători/ ai spitalului raional*“, asumându-și tragemul și decadența lumii în care trăim, în care se tot greșește. Totuși tristețea această dezvoltată până la tragic nu e marca distinctă a poeziei Doinei ROMAN- BACIU, e pelena sub care se ascund doi ochi jucăuși și două mâini ce au îmblânzit o vioară. În esența fiecărui eu ce se coagulează printre versurile ei se regăsește tânăra care „*Ar dori să-i povestească cuiva/ Alintată într-un fel de amintiri*“ tot ce știe, iar acestui „*cuiva*“ îi trebuie îndemânarea de a dezbrăca doar coaja amară a poeziei sale mustoase, pentru a-i vedea optimismul și puterea.

În forță, înarmată cu lecții de viață, Veronica ȘTEFANEȚ își trasează prin text conturul cicatricilor la care a „*revenit peste câțiva ani*“, pe care le-a păstrat ambalate în poze de familie, în copilărie, în „*pescuitul cu tata/ mama fericită/ în copilărie scufundată*“, „*Krasnîe Zori*“ și în „*Teatrul de Operă*“ unde „*miroase a chifle și papuci/.../ Râdem în hohote, cădem pe jos/ strângem pe ștrampi praful de pe parchetul vechi și ros/.../ Inventăm istorii/.../ despre viitorul de artiste care ne așteaptă*“, viitorul sub constelația muzicii: „*O trezesc pe bunica din somn/ Ea mă ridică în brațe*

și mă așează pe pian./ Muhlbach îl cheamă – e prietenul meu.“. Muzica își asigură prezența nu doar ca și motiv, ori suport al imaginilor actualizate în texte, ci și prin ritmul și rima ușor sesizabilă a poeziilor, muzica ce e ca și vinul tatălui său, ori, cum spune poeta: „*Vinul e ca și muzica lui/ pătrunde-n emisfere, apoi te ia de suflet/ Profund, dar foarte elegant*“, iar „*cupa*“ asta de muzică-vin- „*un graal întors cu capul în jos*“ o împarte cu sora sa, căci vor „*pluti ambele*“ și-și vor prelua atu-urile: „*truc(ul) pur femeiesc/ Să fluturi adevăruri dure/ Ca să nu se bage nimeni/ În ceea ce contează*“. După adevărurile dure sînt pierderile, scorul în favoarea morții pentru care „*sunt sigură/ Că nu are nevoie de milă*“, pentru care a elaborat formula „*2+1=3/ noroc Dante/.../ Când ți-au crescut aripi/ și te-au luat în zbor/ pescărușii/ era 21 septembrie 2016/ aveai 9 ani/ noroc Dante*“, formula în care sunt cifre și lacrimi date peste cap cu „*100 de scotch/.../ s-adorm/ încă 100/ s-adorm/.../ Nu dorm*“ și speranța, și băiatul pentru care trebuie să defrișeze bălării, care „*Când o să crească mare/ O să rămână bun și sensibil/.../ O să învețe să fie cinic și crud/.../ Eu n-o să-l judec/ o să aibă mulți prieteni/ Eu o să-i iubesc/ și în același timp/ o să-i urăsc/.../ O să fie fericit/...deja suntem în acest joc/ El se prefacă/ eu mă prefac că-l cred*“. Copiii fiind cei care i-au dezghiocat concepțiile, i-au încărcat oțel în nervi, i-au călit mătasea din suflet: „*Copiii ne-au făcut cuminți/ calculați, maturi/ dar nu și timizi/.../ Din protestul de alaltădată/ A rămas doar muzica/ tatuajul decolorat/ și cercelul din ureche*“, copiii își cresc părinții, desenându-le hotarele propriei lor copilării, provocându-i „*Din nou- (la) autopsie*“. Autopsiile Veronicăi ȘTEFANEȚ îmbracă brățări de „*Sticlă de Murano și glod*“, cumpără „*un revolver din magazinul de antichități/ Ca să te împuști*“ Marinei Țvetaeva, „*simt mirosul brazilor/ după care ne ascundeam/ când eram mici*“, și declară că „*E simplu și firesc să te înăduși de singurătate/ În mijlocul mulțimii*“. În poezie transpar idei majore de încărcătură meditativă, definiții și percepții probate pe propria piele, pe propria viață, care e percepută ca un curent acvatic: „*Mi-a luat timp să înțeleg/ Că fluviul nu greșește/ și tot ce pot să fac/ E să mă transform în pește/.../ Dacă am de zbatut – mă zbat/ Când trebuie – las apa să mă ducă*“, în care mai pot fi pești ca și ea, poate doar atâta cât „*îmi încăpeau numărați pe degetele unei singure mâini/ asta e cum oare?/ e rău? Sau e bine?*“, pești lângă care e „*Demotivată, ca și tine/ Excesivă, ca și tine/ Pierdută, ca și tine/ Ești norocos- ai măcar mândrie*“, dar care rămân în urmă, pe care îi duce în mâine ca pe niște fire de păr pe palton- „*Firele de păr de pe palton sunt ca foștii*“, cei cărora le poți imputa doar că „*Mi-ai ars cu țigara plapuma*“.

Arderile și arsurile din antologie sunt mai mult decât veridice, sunt intensificate de firea sensibilă a fiecărui poet, sunt scoase în centrul propriului drapel, în încheieturile propriului crucifix și transferate din biografie în text. „OPT“ e un act de curaj, în care autorii își iau cu mâinile jăratecul, își declamă poezia, își asumă sinceritatea și ușile deschise ale bisericilor zidite și ruinate la fiecare (auto)incendiere.

Veronica ȘTEFANET

(1985, Chișinău) a absolvit liceul „Gh. Asachi”, apoi au urmat trei ani la Facultatea de Jurnalism la USM, după ce a abandonat-o. Grafician la televiziune, director AO „Trigon”, director executiv Ethno Jazz Festival. Frecventează Atelierul „Vlad Ioviță”. Publicații: poezii în revista „România literară” nr. 41/ 2017; „Revista Literară” nr 07/ 2017.

PLEX

A explodat
în milioane de bucăți
ce s-au înfipt în plexul solar
tuturor, pe care vreodată i-a întâlnit
trecătorilor simpli și celor, pe care i-a iubit
Niciodată și mereu
a și n-a existat
Timpul s-a strâns și acum încape în palmă
Suntem niște viermi ce mișună într-un cadavru gigant
ca în piața din Parfumul
într-o orgie nebună

DOLCE FAR NIENTE

Toți au plecat la Bălți de Crăciun
Eu am rămas acasă cu câinele
Căteaua noastră nu suportă când mama nu-i acasă
mereu o caută, scâncește, suspină
Ca să o sustrag – am luat-o în pat la mine
Stă cuminte acum, ghemuită pe pernă și ascultă
Cum îi citesc în voce din proza nouă al lui Crudu

CĂȚEAUA

Cățelei îi plăceau oaspeții.
Îi aștepta cu sufelețul la gură,
Îi privea cu încredere,
se lăsa mângâiată pe blană.
Ca la Esenin: să-și arate admirația – îi lingea în palme.
Dar într-o dimineață s-a pomenit
că pe nimeni nu mai așteaptă
S-a terminat rezerva, este epuizată
Abia de a putut din pat să se scoale
Să prindă la puteri – s-a dus să mănânce,
dar și-a găsit treuca goală.
Sfârșit de decembrie, +10, miroase a primăvară.
Căteaua și-a săpat vizuină.
Și-a dus încolo țâncul
S-au ghemuit cu spatele la ieșire – să doarmă.
Când se vor trezi – va ninge
pădurea va fi toată albă

CHECK

Fac scandal în rutieră
că niște inși nu oferă locul unei mame cu bebeluș.
Din cauza asta îmi ratez stația
și merg apoi pe traseu cu ditamai geantă 3 kilometri pe jos

Deși mereu mă ceartă tata – fumez pe
drum, să economisesc din timp
deviez de la traseul stabilit doar să arunc chiștocul în coș
Din nou o dau în bară și ratez transportul,
fix din fața mea pleacă ultimul troleibuz
Mă opresc să mângâi o pisică
Îi dau de mâncare, mă joc, o netezesc și o alint
Și când vreau să-mi văd de drum
Mă pomenesc cu mâța-n brațe, încon-
jurată de-o haită de câini
Mă amuză astfel de încercări
De parcă cineva îmi verifică zilnic verticalitatea
Să vadă dacă cel mai important nu pierd.
Și așa – cu toate
nu aștept să fiu mângâiată pe cap sau în brațe dusă
Doar urmăresc ca ceea ce-mi iese din tălpi
să urce pe spate
ca apoi să plece perpendicular pământului – direct în sus

COSMOPOLIT

În loc de troleibuz – mă văd stând în gondolă
Nu-s agățată de firele electrice, dar plutesc pe canal sub pod.
Intru în supermarket, și nu văd rafturile,
dar pășesc între picturile din muzeul del Prado
În loc de asfaltul dărămat calc pietonala din Yerevan
În loc de zgomotul orașului aud pescă-
rușii și simt vântul dinspre ocean
Substitui clădirile orașului cu catedrale krakoviene
Îmi cumpăr un covrig, dar simt gustul hinkaliului georgian
La desert mănânc ciocolată elvețiană
Iar când vreau liniște și pace, nu stau
să-mi răscolesc memoria
Cu siguranță știu că cel mai bun loc e pădu-
rea din Crângul Privighetorilor

ÎNCĂ MAI

În sala aglomerată
Plină de sunete asurzitoare
îmi urlai la ureche poezia ta nouă
cu un ton,
de parcă ar fi bună.
Nu mi s-a întipărit nici un cuvânt
N-am deslușit nimic.
Ca și atunci când ne despărțeam prima dată
Vorbeai continuu o oră
te contraziceai într-una.
Când am ieșit din poartă
Mă simțeam ca o lașă
În loc să protestez sau să mă apăr
Toată ora mă gândeam că nu vreau
decât să-ți îndrept buzunarul de la cămașă.
Și astăzi
N-am fost în stare nimic potrivit să spun
Scuză
Încă mai doare
de asta,
așa de bine
de noi m-am ascuns

Anastasia PALII

Născută în 1993, R. Moldova. A absolvit Facultatea de Arte Plastice și Design, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. Activează în domeniul managementului cultural. A publicat poezii în revista „România literară”.

Crăpătura din baie

Nu putea să respire.

Aerul venea din peretele crăpat din baie.

De-acolo veneau și soția și copii și părinții și prietenii.

Și tot acolo au plecat.

El a rămas

sprijinit de pervaz.

Îl ținea strâns ca pe un prunc care

nu a fost legănat niciodată.

Și pentru că nu trebuia să existe

a început să arunce în el cu sticle goale.

Crăpătura devenea tot mai mare

s-a întins de-a lungul peretelui din baie

până în mijlocul străzii

soția copii părinții prietenii

se țineau strâns de dărâmături

luându-și rămas bun.

ambuteiaj

zgomot de plastic hârtii ambalaje

pleoscăitul în glod până la genunchi

totul în jur – un ambuteiaj

din care nu poți ieși

în troleibuzul nr.22 mă las prinsă între corpuri

cantr-o sârmă ghimpată

aerul s-a rătăcit la picioare

îl caut în jurul gâtului

urc scările deschid ușa de 2 ori

plonjez într-un întuneric în care

copii se joacă de-a v-ați ascunselea

aprind lumina

îi caut sub pat după calorifer și

în frigider îmi dau seama că nu s-a ascuns nimeni

doar gândacii de bucătărie tropăie

peste mine cu râsete și chiote pe care

le recunosc numai în vise

Steagul furat

Ți-am purtat toate perechile de ciorapi,
chiar și cele cu găuri la degete.

Dacă se întâmpla să-mi pierd perechea
tot de la tine o împrumutam.

De-a lungul anilor

am lăsat în urma noastră ciorapi desperecheați,
iar noi suntem ba în România, ba în Moldova,
și de fiecare dată când ne întâlnim
vorbim numai despre hainele noi
pe care încă nu am reușit să le cumpărăm,
despre cămașa ta nouă, evazată, de la H&D,
dar nu m-ai întrebat nimic despre cum
am trecut iazul înghețat.

Te uiți lung la picioarele mele
și eu încerc să-mi ascund găurile.

Găurile mele din ciorapi
au devenit la fel de mari
ca și *Steagul Furat* din 1 decembrie.

Tom&Gerry

Îmi lipesc urechea de perete

până ajunge mama

5 secunde în bucătărie

îmi mușc degetele până la os

și arunc cina de azi

peste rufele de la etajul 4

e întuneric și în curând

va începe Tom&Gerry

15 min fără publicitate fericită

o să visez că plouă și

pământul va înghite

ca mine

în sec

pastele

rămase

a doua zi

dimineața

o să mă trezesc când

mama

mă va ucide

în somn.

Cina

De când stăm la masă

robinetul picură continuu

mâncăm paste dintr-o singură cratiță.

Închid robinetul și

o implor pe mama să mă lase să plec în cameră

nu vreau să mai mâncăm niciodată din aceeași cra-
tiță, cu aceeași lingură, aceeași mâncare.

Ai mei pleacă și eu rămân.

Robinetul picură continuu

ca o sentință

mama aprinde lumina

și macaroanele mi se opresc în gât.

Rodica GOTCA

(9 mai 1994, s. Hîrbovăț, r-nul Anenii Noi);
a absolvit Liceul Teoretic „Ion Creangă” din s. Hîrbovăț (2012); licențiată în Științe ale educației, absolventa Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Facultatea de Filologie, sp. Limba și literatura română (2016), masterandă la sp. Istorie și Teorie literară în cadrul aceleiași facultăți. Membra Cenaclului Literar „Pasărea Phoenix” de pe lângă Biblioteca Publică pentru Copii s. Hîrbovăț (2006- 2013). Frecventează Atelierul „Vlad Ioviță” de la Biblioteca Publică „B.P. Hașdeu” din Chișinău.
Publicații: poezii în revista „România Literară” nr.41/ 2017, debut cu un eseu critic în „Revista Literară nr.09/ 2017. Entuziasmată de citit și scris, de metatext/ criticiune și încrezătoare în literatura contemporană.

GOOD LUCK, AMICE

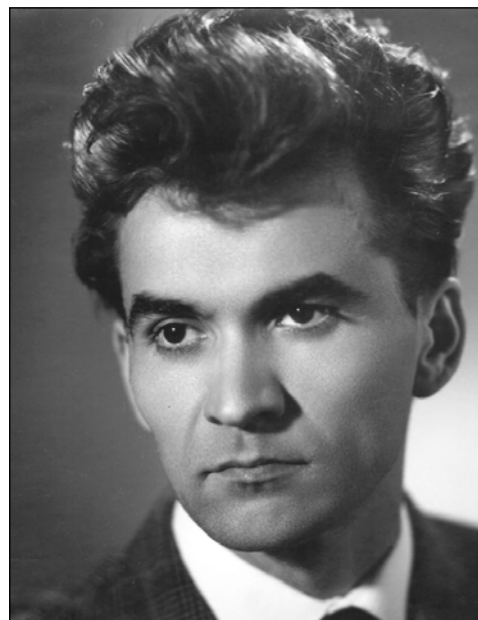
Prietenii pleacă și vin,
ca într-o sală de așteptare,
ca într-un antreu bicameral.
Sunt entuziasmați să te cunoască,
să îți spele rufele, ca mai apoi să le calce
zelos și cu foc între cumetre.
Când suferi o pierdere, prietenii te
învață că sunt trădări mai mari -
Îți întorc spatele ca pe o pagină,
Se prefac că îți zâmbesc atunci când scapă
vre-o înjurătură printre dinți.
De la etajul 4 nu te observă nimeni;
Perdelele trase, țigările stinse,
lacrimi false și femei influente.
Good luck, amice.
Anii cot la cot se dau la schimb ușor
pentru un scaun în plus la masa de sărbătoare,
Fiice rătăcite ale mamei,
surori de cruce -
Puteam mânca duminică plăcinte și bea chiseliță fierbinte,
Aduna poze comune,
Dilua drojdiile unor relații,
Da cu oja identică unghiile de la picioare,
Puteam fi două mame puternice și frumoase,
Care-și poartă copiii în același cărucior.
N-am avut o zi a noastră,
însă azi, m-a prins singurătatea de mână.
Am vrut să mă sprijin cu mâna dreaptă de perete,
dar am observat că n-o am, am căzut pe asfaltul rece,
umplându-mi gura cu noroi și sânge.
Am gustat iarba prieteniei noastre -
un troscot ofilit cu savoare de iască,
să-l scuip nu mă lasă manierele,
să-l mestec, nu mă țin maxilarele..
Good luck, amice.
Mama îți transmite sănătate și întreabă
când mai treci pe la noi.

ȚIGĂRI

Mi-ai zis că mă poți lăsa cum ai lăsat fumatul,
că mă poți răsturna și lovi peste față cu lipitoarea de muște,
nu-mi mai frâng degetele pentru un inel de căsătorie,
las agoniseala de 3 ani și plec,
nu mă mai întorc.
Te las să mă crezi vinovată,
să ai justificări pentru hemoragiile violete,
tapetele rupte, farfuriile sparte și mămă-
liga din covor și draperii.
Fie cum vrei, zic, și mă desprind ca de o sârmă ghimpată.
Mă adun în palme
și fără nici o lacrimă, încap în blugii din clasa a VIII-a,
parcă m-aș întoarce acolo unde nu erai.
Îmi păstrez drept pansamente discuțiile despre copii,
acoperite de ultrasonografii și expertize medico-legale.
Seara, tu ieși pe pragul casei tale
și cauți, cu ochii, acoperișul sub care dorm,
dai cu piciorul conservei cu chiștoace și
umpli treapta cu scrum și țigări fumate pe jumătate;
le vânturi cu degetul,
încerci să găsești una încă neumezită de ploaie
... și scuipi
Ți-a rămas casa goală,
un început de chelie și
o conservă cu chiștoace.

FERICIREA

Nimeni nu mă poate deposea de ea,
cum nu-mi poate jupui pielea.
Fericirea mea are două corpuri și un suflet,
adoarme la aceeași oră și mănâncă de șase ori pe zi.
Sunt mama a doi copii
le simt gândurile, ca pe niște fur-
nici ce-mi traversează pielea,
le netezesc părul și fiecare firică mă electrizează.
Cutia cu jucării devine axis mundi,
în ea adorm imaginațiile colorate, mași-
nuțele fără uși sau roți,
jucăriile muzicale, piese de lego, piese
de puzzle - piese de copilărie.
Deja încep să poarte aceeași mărime
și să lase urme de mușcături identice.
Fericirea echivalează cu numărul linguri-
țelor de terci mâncate dimineața,
cu viteza cicatrizării zgârieturilor de pe coate și genunchi,
are sunetul vocalelor rotunjite în jumătate cu râsete.
Și îmi pare veșnică,
exact cum lor dinții de lapte.
Fericirea e în bucata mică de bomboană ruptă în trei,
în „pupa mare” și îmbrățișarea strânsă,
Și sar scânteii când batem palma;
Și se cutremură scoarța terestră când batem
cu piciorul să alungăm un câine.

Vlad IOVIȚĂ

Dincolo de ploaie

Uitasem de unde. Priveam ploaia. Priveam dincolo de ea. Și vedeam prin ploaie malul celălalt. Vedeam câteva căsuțe albastre pe deal, iar deasupra dealului – soarele, albastru și el. Priveam ploaia. De vreo două săptămâni o tot priveam, gândindu-mă la alta, de demult. Aceea venise năprasnică și scurtă. Venise să răcorească pământul și să spele praful de pe ierburi. Pământul aburea ca o pâine caldă. Ca o pâine caldă aburea și Vica... Rochița vărgată, lipită de corp, i se usca încet. I se usca încet și părul negru, de smoală. Eu voiam să i se usuce mai repede părul și-l strângeam în pumn scurgându-l. Dar ea mă lovea peste mâini. Dureros. Râzând. Și mie-mi plăcea cum mă lovește și cum râde. N-avea astâmpăr Vica. Se potoli abia după ploaie. Părea obosită. Dar nu voia să arate că-i obosită. Ca să nu ne oprim. Și să n-o sărut iar, ca acolo, în Aninuș, unde făcuserăm popas. Vica zicea să nu facem popas. Zicea c-ar putea să ne vadă vreun paznic și să creadă că furăm prune, fiindcă tocmai treceam printr-o livadă de prune. Iar eu ziceam, că dacă-i așa vorba, apoi să ieșim din livadă și să mergem spre sat pe de-a dreptul, prin lanul de tutun.

Foile ne ajungeau până la subțiori. Mergeam prin tutunul înrourat, și Vica zicea că înainte de a se face învățătoare voise să fie pictoriță. Vica desena grozav. Toate sobele din sat de mâna ei erau zugrăvite.

Părul Vicăi se uscuse. Și rochia. Doar un singur loc pe rochie mai rămase ud, între sâni. Vica observă că mă tot uit la acea pată și, nu știu de ce, începu să vorbească mai repede. Povestea cum într-o duminică mamă-sa îi cumpărase de la târg o cutioară cu „bumbi», pe care era scris „Akwareli».

– Ai să ții examene la școala cea din Chișinău, îi spuse-se ea.

Pământul nisipos era prășit și moale. M-am lăsat jos și m-am apucat să scot din geanta, în care purtasem cândva cărțile de la școală, peștii prinși în ziua cea la iezătura hidrocentralei și să-i arăt Vicăi. Nu erau mulți. O parte îi vândusem unuia din Chișinău, care venise la pescuit cu „Pobeda». O zi întreagă i-au curs mucii pe mal, dar n-a prins nimic. Îmi era oarecum să-l las să se întoarcă în capitală fără pește proaspăt.

Vica nu voia să se așeze lângă mine pe movila de tutun. Eu o rugam să nu stea în picioare, ca la lecție în fața copiilor, dar ea rămânea la distanță și-mi tot povestea cum o dusesse mamă-sa la Chișinău și cum, acolo, la școala de pictură, au pus-o să deseneze un pahar cu apă.

– Vino lângă mine, Vica. Hai vino, că nu-ți fac nimic. Vino, Vica Ivanovna!... o rugam eu și-i spuneam că tutunul e uscat și că e foarte plăcut să șezi pe foile moi.

Ea mă privea cu ochii mijiți și râdea. Cică, după ce a desenat paharul cu apă, au pus-o să facă o compoziție. Adică să nascocască ceva din cap. Nu putea nascoci nimic. Doar păsări și gherghine, și acelea pe sobă.

Soarele scăpata în lanul de tutun și floarea tutunului era îmbujorată.

Vica zicea, că dacă se așază lângă mine, o să-i miroase a tutun și rochia și părul. Toată o să miroase a tutun. Și mâine la lecție copiii au să simtă mirosul. Și mai zicea că trebuie să mergem, că e târziu, că, iată, ea poate să se așeze lângă mine, dar soarele asfințește și după asfințitul soarelui unei fete nu-i șade bine să iasă cu un bărbat din lanul de tutun și să meargă prin sat.

Cât nu asfințea soarele și nu se făcea întuneric de-a binelea, becul din vârful salcâmului, care creștea chiar în mijlocul mahalalei, nu se aprindea. Nu se aprindea nici când răsăreau stelele. Parcă aștepta ca lumea să se convingă cât îi de mioapă acea lumină a stelelor și abia atunci razele lui izbucneau din frunziș ca într-o explozie.

Speriat, cucoșul babei Limpiada bătea din aripi, și mătălenii își aminteau că mai au de trebăluit prin gospodărie. În curte la badea Hodochim se auzea zângănitul căldării, apoi țărâitul laptelui în căldare, apoi o lovitură de copită și hodorogitul căldării răsturnate, iar mai apoi înjurături, în care se pomeneau toți sfinții, biserica, vaca și, numaidecât, muiera ce zăbovea totdeauna pe la cumetre. Badea Hodochim era ciunt de-o mână. Mâna teafără făcea totul în gospodărie, numai vaca n-o putea mulge. Și Vica Ivanovna, care stătea alături, la baba Limpiada, de cum încuia găinile gazdei în coștereață, alerga să-l ajute.

Între timp se întorcea de la vreo cumetrie din sat și lelea Caleopa, nevasta lui badea Hodochim. Ea se rezema de salcâm și aștepta până ce bărbatul intra în casă. Apoi, când în drum ieșea Vica Ivanovna și-i spunea că dumnealui nu mai înjură, se desprindea de copac și se furișa în curte.

Iar învățătoarea se îndrepta spre ograda babei Limpiada. Filea-tractoristul îi zâmbea ca de obicei:

– Bună ziua.

– Bună seara, îi răspundea Vica Ivanovna și se oprea să vadă cum repară tractorul. Tractorul lui Filea aștepta la poartă de vreo lună de zile. N-avea timp să-l repare ziua. Ziua răsfoia revistele străine la care era abonat. Bineînțeles că le răsfoia doar. Nu mai știa el nici o altă limbă, decât ceea care se vorbea la noi în mahala. Lui însă îi plăcea să-și închipuie că mătălenii îl cred știutor și de alte limbi. Pereții din casa cea mare, din cămară, bucătărie și chiar din beci erau tapizați peste tot cu fotografii de artiste, care se îmbrăcau, se dezbrăcau, se sărutau și te priveau cu niște ochi, încât uitai pentru ce veniseși.

Din tractorul lui Filea rămăseseră numai cabina și roțile. Îl demontau elevii și-l duceau bucată cu bucată la fier vechi. Vica Ivanovna îl zărise nu o dată pe tractorist în curtea școlii, cotrobăind prin grămezile de țevi ruginite, doage de poloboc și roți.

– Adă mai bine încoa ceea ce ți-a mai rămas din tractor, glumise într-o zi învățătoarea. Și montează-l aici.

Omul se supăraseră. Și ca să-i treacă supărarea, uneori, când îl vedea culcat sub tractor și dregând nu știu ce, ea îi ținea lanterna. Nu putea zăbovi însă mult. Își amintea că are de controlat un clăt înțreg de caiete. Se ducea să le controleze. Dar tocmai atunci când se puneau pe lucru, din drum se auzea drâmba lui Vaniuța Milionaru. Acela se număra că-i și el colhoznic, dar nu făcea mai mult de două-trei trudozile pe vară. N-avea când. Umbla după sineală tocmai la Odesa. La noi cu sineală se dau toate casele. Pentru o boaghe de sineală poți lua și o vadră de

vin. De atâta și fusese numit Milionaru. Seara, după ce-și încheia afacerile, Vaniuța se așeza pe gard și cânta din drâmbă. Cânta până pe la miezul nopții. Un fel de vals. Și le striga mătălenilor să închidă aparatele de radio, că altfel dumnealui nu poate cânta. Mulți le închideau. Și băieții se adunau la „horă”.

Apăsarea la poartă și Vica Ivanovna. Privind cum dănuiesc băieții și fetele, învățătoarea își amintea de spusele babei Limpiada, cum că horele de altă dată, adevăratele hore, se făceau tot aici, sub salcâm. Numai că salcâmul pe atunci era tânăr. Și baba Limpiada de asemenea. Chiar prea tânără era. Nici unui flăcău nu-i trecea prin cap să vină la bunica ei, să-i ceară nepoțica la joc. Ea trăia numai cu bunică-sa. Părinți n-avea.

Cât ținea ziua, fetele jucau într-un cerc și băieții în altul. Cercurile se împreunau numai în amurg. Și atunci când se împreunau cercurile, baba Limpiada se ducea la culcare. Adormea. Își spunea adormind, că dacă flăcăii n-au s-o invite nici data viitoare, va trebui să intre în horă singură. Și într-o duminică, cerându-i bunicii câțiva bani, Limpiada se îndreptă spre flăcăul care făcea hora. Îl privi drept în ochi și-i vârî plata în palmă. Apoi se prinse în cercul fetelor. Flăcăul izbucni în râs și strigă:

– Măi băieți, mă-ă-ai! Opriți hora, că mai avem o fată mare!...

La seratele, care se făceau în ajunul sărbătorilor la școală, Vica Ivanovna nu se prea ducea. Nu erau vesele seratele de la școală. Ar fi fost ele mai vesele, dacă învățătorii erau ceva mai tineri și necăsătoriți. Nici pe la club nu se ducea. N-avea cu cine dansa acolo. Flăcăii din sat nu știu a dansa orășenește. Dansa doar atunci când soseau în vacanță studenții. Dar vacanța studențească e scurtă. Studenții se duceau și rămânea drâmba lui Vaniuța Milionaru.

La început zbârnâitul ei o supăra. Apoi se deprinse. Și de se întâmpla să n-o audă, nu putea adormi până târziu. Se întreba pe unde hoinărește Milionaru. De ce n-are astâmpăr. Și mai ales, dacă-i „milionar”, de ce n-are și el un costum ca lumea. Că dacă ar îmbrăca un costum călcat, o cămașă curată și cravată, ar semăna și el a om. Chiar și în sat nu ți-ar fi rușine să ieși cu el.

Vica Ivanovna nu-l văzuse niciodată dansând, însă de la o vreme se gândea că trebuie să știe a dansa. Începu să se gândească la asta după ce mătălenii se apucaseră să curețe fântâna și n-avuseseră cui da drumul înăuntru. L-au rugat pe Filea. Filea se porăia cu revistele. S-au dus la badea Hodochim. Acela zise că nu poate, că are numai o mână. Cu o mână nici vaca nu poți s-o mulgi, darămite să cureți fântâna.

– Poate chemăm pe cineva din mahala vecină, propuse careva.

– O să ne rădă. Trebuie să găsim pe unul de la noi. Deodată apăru Milionaru.

– Eu is...

Femeile însă că nu. Că nu-i de tine isprava asta. Da el, să vezi, înhață capătul hârzobului și suie pe colacul fântânii. Apoi – vâj-j-j!... – drept în fântână. Fără putină. Fără să se fi legat măcar.

Lumea înghețase.

Pe urmă începu să urle:

– Opriți-l, mă-ă-ă-ă-i!... Și valul se tot dezvălătucea.

– Opriți-l, că se ucide!

Numai că valul cum să-l oprești? Valul te calicește, dacă-l atingi.

– Opriți-l, măi, că-i moarte de om! O-o-f!!!

– Pe dracu. Nu i-a fost nimic. Parcă a zburat cu racheta. Patruzeci de metri. Nici o zgârietură.

– Și acum să vă spun că acela am fost eu. Eu sunt Vaniuța Milionaru.

Eu îi plăceam Vicăi. Nu chiar așa cum eram. Așa cum ar fi vrut ea să fiu. Adică:

1. Să fiu olecuță mai frumos.
2. Să port pălărie și cravată.
3. Să mă bărbieresc în fiecare zi ca învățătorii.
4. Să știu a dansa orășenește.
5. Să nu mă iau la harță cu toată lumea.
6. Să nu fiu scârnav la gură.
7. Să umblu pe la adunări.
8. Să fac trudozile.
9. Să nu iau din colhoz niciun pai. Apoi:
10. Să nu beau și să nu cânt din drâmbă. Din ce să cânt nu știu.

11. Să nu zic: șante, iorgan, mânăștergură, clapaci, samobroică, nujnic. Să zic: apoi, plapumă, prosop, cio-can, lamă, privată.

Uite, dacă aș fi așa cum mă vrea dumneaei, adică dacă aș fi cu totul altfel decât sunt, poate că atunci ea ar bine-voi să se plimbe cu mine prin mijlocul satului. Deoarece nu-s însă: hai, Vaniuța, prin grădini, prin lanuri de tutun. Iar când să intrăm în sat, tu, Vaniuța, rămâi în tutun și eu mă duc singură. Ca nu cumva să ne vadă oamenii împreună. Și să mai creadă cine știe ce.

„Păi lasă, crucea ta de învățătoare, mi-am zis, lasă-ți arăt eu!»

...În seara ceea mă îmbătasem. De ciudă. Când se aprinsese becul din vârful salcâmului, eram de acum pe gard cu drâmba la gură.

Filea ieșise în drum să-și vadă tractorul. Badea Hodochim cercase, ca de obicei, să-și mulgă vaca, nu izbutise și, ca de obicei, înjura pomenind toți sfinții, biserica, vaca și muierea. Vica însă nu se grăbea să-i sară în ajutor. Nici lui, nici lelei Caleopa, care o aștepta rezemată de salcâm.

– Ce-i cu Vica Ivanovna, de nu se arată pe afară? am întrebat-o pe baba Limpiada, care-și dădea singură găinile în coștereață.

– Țurui, țurui, țurui!... se făcea a nu mă auzi bătrâna.

– Te-am întrebat despre Vica Ivanovna, babă-hăi!

– Las-o în pace pe Vica Ivanovna, se răsti la mine bătrâna. Țurui, țurui, țurui!... Ce ai cu biata fată?... Țurui, țurui, țurui!...

– Eu n-am cu ea nimic... Turui, turui, turui!... Are ea cu mine ce are... Țurui, țurui, țurui!...

Ce poate să aibă cu tine învățătoarea, spânzuratul? îi sări babei țandăra, văzând că-i „ajut” să-și adune oră-tăniile. Că numai de drâmbă ești bun, bată-te să te bată, buzatu dracului... Țurui, țurui, țurui, țurui!...

– Dă-te mai aproape, babă Limpiada, și-ți spun eu ce are Vica Ivanovna cu mine. La ureche să-ți spun, că doar n-o să strig în gura mare, să mă audă toată mahalaua.

– Ba lasă-te audă, hai... spune ce are Vica Ivanovna cu tine. Spune, ce te hlizești acolo!

– O pătrănie, babo. Auzi, când ne întorceam de la Dubăsari prin lanul de tutun, Vica Ivanovna începuse să-mi povestească o pătrănie. Despre niște examene și un pahar de apă. Dar n-a mai dovedit să mi-o spună până la capăt. Să vină să mi-o spună.

Măhălenii închiseseră aparatele de radio și se apropiaseră de garduri cu gurile căscate. Se arătă la porțiță și Vasile Gațapuc. Acela nu era măhăleanul nostru. Adică pe jumătate era el și al nostru. Căsoaia lui răspundea cu ferestrele spre noi. Casa însă nu. Casa era cu fața spre mahalaua vecină. Mai avea omul și două porțițe, care se închideau și se deschideau spre două mahalale diferite. Prin una intrau bârfelile și minciunile din mahalaua noastră și se duceau în sat, prin alta veneau bârfelile și minciunile din sat spre noi.

Vasile Gațapuc era om bun. Toată lumea numai de bine îl vorbea. El îți dădea bună ziua încă de departe, primul. Chiar și la copii le dădea bună ziua primul. Îl cunoșteau toți. Nu-l hămăia nici un câine pe Vasile. Poate pentru că nu-i auzeau pasul. Pasul îi era ușor. Nu-l simțeai când se apropie.

Te pomeneai cu el în ogradă pe neprins de veste. Domol, ca un moșneag, se așeza pe marginea prispei și zâmbea. Zâmbea întotdeauna. De parcă se născuse cu zâmbetul pe buze și se temea ca nu cumva să-l piardă și să nu-l poată duce cu el în mormânt. Ba îți aducea o scrisoare de la poștă, ba o gazetă, ba o vorbă de la un prieten. Îți dădea și câte o țigară.

– De aiestea încă n-ai fumat.

El nu era fumător. Însă totdeauna purta la ureche câte o țigară. După ce ți-o aprindea, începea să te descoase. Al dracului știa să te mai descoase. Scotea din tine totul. Până nu afla ce-ai mâncat aseară, câți purici te-au pișcat astă noapte, ce crezi despre cutare brigadier și cutare stea, nu trecea la altă casă. După ce înconjură toată mahalaua, vreo săptămână nu-l mai vedeai. Colinda cealaltă mahala. Apoi se arăta iar.

Așa a fost și după ce ascultase ciondăneala mea cu baba Limpiada.

– Vreme bună, Milionarule.

– Noroc.

Mă privea drept în ochi. În așa fel mă privea, încât eu trebuia să înțeleg că el, Vasile Gațapciuc, știe ce știe. Numai că, vezi, dumnealui nu-i ca toată lumea, din el nu scoți nimic, până i-a veni cheful să ți-o spună singur.

Am adus un ulcior cu vin.

Vasile o luă de departe. Că, uite, luna e lună și stelele îs stele, că război poate să fie, poate și să nu fie, că o să vină apa curând, pentru că cei de la centrală au început să astupe Nistrul; apa o să înecă grădinile și jumătatea de sat o să se mute în deal, dar școala o să rămână școală. Mai deunăzi îl chiernaseră la școală să pună un ochi la fereastră. Gălăgie în clasa ceea, de te dor urechile. Învățătoarea strigă, bate cu pumnul în masă, îi dă pe vreo doi afară – degeaba: clasa bâzâie ca o prisacă. Iar unul, tupilat în banca din fund, fumează. Învățătoarea îl scoate în fața clasei.

– „Pune țigara pe masă, Țăncuș“. – „N-am nici o țigară“. – „Pune țigara, zic“. – „Vi s-a părut, zice, nu-s fumător“. – „Fă doi pași spre mine!“ – „Poftiți“. – „Suflă“. – „Hu-u-u-uh...“ – „Și mai zici că n-ai fumat? A ce miroase de la tine, neobrăzatele?“ – „De la mine nu miroase a nimic. De la dumneavoastră miroase... a tutun miroase“.

Clasa izbucnise în râs, învățătoarea în lacrimi. Învățătoarea pare că trăiește pe aici, prin mahalaua voastră.

Îi părea. Și-i mai părea că o cheamă Vica Ivanovna. Și că trebuie să fie o fată mintioasă. De-ar fi trăit învățătoarea în mahalaua lor, adică în mahalaua spre care stă cu fața casa lui Vasile, ei n-ar fi pus-o să mulgă vacile, să repare tractoarele, să zugrăvească sobele, ei ar fi rugat-o să le mai spună ce se mai face pe lume, ce mai scriu gazele și cum o să trăim în comunism. Pentru că ce este o învățătoare? O învățătoare este cam ceea ce a fost pe vremuri popa. Ba mai mult chiar. Pentru că popa era un „opium dlea naroda“, pe când învățătoarea de azi luminează mințile copiilor noștri, și pe ale noastre. Și amu... cum să le mai lumineze ea mințile copiilor, când ei știu despre tutun și despre istoria ceea, pe care nu ți-a spus-o până la urmă nici ție, nici altora?

– Cui a mai spus-o?!

Vasile dădu din umeri. El nu știe dacă Vica a spus-o și altora. Știe doar... Nu, nu știe nimic. Zâmbește ca un prieten, care ți-a adus o veste bună. Și se retrage spre poartă. Eram gata să mă reped după el, să-l înșfac de gulerul cămășii și să scutur din el toată bunătatea zâmbăreață. Dar omul își aminti de țigara de după ureche, îmi laudă vinul, îmi dori vreme bună și se duse la Filea.

Nu mai coboram de pe gard. Cântam. Mă dureau buzele de atâta cântat și strigam mamei să-mi aducă vin la gard, că eu nu pot intra în casă, pentru că taman când intru în casă, pe drum ar putea să treacă spre școală ori de la școală Vica Ivanovna și eu n-am s-o văd. N-o văzusem de câteva zile. Poate că nici nu se ducea la școală. Poate că stătea încuiată în casă și plângea?

Baba Limpiada nu-mi spunea nimic. Nici ceilalți măhăleni. Eu îi pofteam la un pahar de vin și ei nu veneau. Nu le dădeau voie nici copiilor să vină să se joace sub gardul meu.

Filea se tot porăia cu tractorul. Nu mai zicea că o să dea în judecată școala cu toți elevii câți îi are, cu director și Vica Ivanovna laolaltă, pentru că i se fură piesele de la tractor.

Eu îi spuneam, că până nu află sfârșitul pățaniei acelea cu examenele de la școala de pictură, n-am să mă las. Îl iscodeam dacă nu știe cumva el. Atunci când Vasile strecurase aluzia cum că Vica le-a povestit și altora ceea ce-mi povestise mie, nu știu de ce mă gândisem la Filea. Filea se făcea a nu pricepe despre ce-l întreb.

Bulbucii dănțuiau pe apă. Dănțuiau peste toată întinderea apei. Mie însă îmi părea că într-un loc anumit bulbucii nu dansează. Spre locul acela mă uitam întruna: „Pe semne că s-a umflat dobă“, mă gândeam eu.

Eram singur.

Băieții, care înecaseră câinele, se duseseră. Pe urmele lor venise liniștea. Liniștea fusese și până atunci. A spart-o schelălăitul câinelui. Câinele era bătrân și costeliv. Își înfișea botul în pământ și nu voia să coboare spre apă. Băieții îi legaseră o piatră de gât.

– Lăsați câinele în pace! le-am strigat eu. Câțiva s-au răsucit spre mine.

– Că nu l-om hrăni degeaba! Au aprins o țigară după asta și au început să tragă din ea pe rând. Apoi unul din ei, un vlăjgan de vreo treisprezece ani, s-a dezbrăcat. Cei din jur îi urmăreau fiece mișcare. Deodată l-am văzut printre ei pe nepotelul meu. Mai bine zis l-am bănuit sub sacul pe care și-l pusese în cap, ca să se apere de ploaie.

– Fănel!

Băiatul se desprinsese de ceată cu prea puțin chef. Făcea un pas spre mine și se oprea ca să se uite îndărăt. Sacul i se zbătea printre glezne, se agăța de buruieni și spini.

– Cum ne-a fost învoiala, măi băiete?

Fănel tot întorcea capul spre vlăjganul care luase piatra în mână și intrase în apă.

– Să vin să-ți spun dacă a venit.

– Și de ce nu-mi spui nimic?

– Că n-a venit.

– Ai fost la bunica?

– Nu.

– Atunci de unde știi că n-a venit?

– Plouă.

– Mare pozna. Și ce dacă plouă? E o ploaie vărată și atât. Și apoi, autobuzele circulă și pe ploaie. Iar dacă nu te aduc până la pragul casei, de ploaie te poate apăra și o umbrelă și chiar un sac, de-o vorbă.

– Se vede că n-a găsit sac, își dădu cu părerea Fănel și se uită iar în urmă. Nu-i...

– Cine?

– Câinele.

Căinele într-adevăr nu se mai zărea. Sub mal erau numai băieții. Continuau să fumeze. Ceva mai târziu s-au sculat și s-au dus. Și ploaia voia să se ducă. „Dacă se duce și ploaia, mă gândeam eu, rămân numai cu undițele și cu așteptarea“.

– Aș fi putut s-o aștept pe Vica și acasă, dar nu voiam să mă vadă mama cum umblu prin ogradă frământându-mă. Așteptam aici. Ca și atunci...

Atunci pe aici nu era apă. Și nici grădini nu erau încă.

Grădinile fuseseră tăiate peste tot. Până la Râbnița cică numai trunchiuri erau. Așteptând-o pe Vica, eu mă uitam atunci la butucii de vie care ardeau pe costișă ca niște tăciuni, în flacăra amurgului.

Vica nu venea. Îi trimiseseam vorbă prin baba Limpiada să vină, dar baba mă privise atât de urât, încât, așteptând-o în seara ceea pe Vica, nu mai trăgeam nădejde s-o vad.

– Ești o nebună, i-am spus când am văzut-o că vine totuși. O proată, o mare proastă, măcar că ești învățătoare.

O strângeam în brațe și-i căutam ochii. Ea nu-și ascundea ochii. Mă privea drept în față. Dar nu mă vedea parcă. Avea niște ochi străini și mari. Fără nicio sclipire.

– Așează-te aici, uite, pe trunchi. Stai. Să-l șterg din tăi. Mustește. Se vede că-i tăiat nu demult. Proasto. Din atâta lucru. Din nimic. Să-ți vâri gâtul în ștreang. Pentru ce? Spune, pentru ce ai făcut-o, Vica? Cum putea să-ți trăsnească una ca asta? De atâta ai învățat tu atâția ani și te-ai făcut învățătoare, că să-ți pui capăt zilelor? Proasto. Mare proastă ești. Și măcar să fi avut pentru ce, Că s-au mai dus și alte fete cu flăcăii în lanul de tutun, dar n-au cercat să-și pună după asta capăt zilelor, numai pentru că satul le-a vorbit de rău.

Vica tremura lângă umărul meu și voia să plângă. Dar nu putea. Își plânsese toate lacrimile înainte, pe semne. Iar eu voiam s-o fac să rădă, ori să zâmbească măcar. Și-i spuneam că dacă a ținut până într-arăta să-și facă seama, putea să aleagă și altceva, nu funia. Ceva mai fin. Unei învățătoare i-ar fi stat mai bine să moară de niște tablete de luminal, să zicem, ori de parfumul florilor. Sunt, cică, niște flori, pe care dacă le aduci în casă și te culci (trebuie să fie multe, un braț bun), dimineața nu te mai trezești. Mai sunt și alte căi. Să ai pentru ce numai. Și mai ales pentru cine. În orice caz, pentru unul care șade toată ziua pe gard și cântă la drâmbă, nu face.

– Ești o proastă, Vica. Că dacă erai fată deșteaptă, nu veneai aici, să stai cu mine de vorbă, după câte s-au întâmplat! Tu nu le știi pe toate câte s-au întâmplat! Și nu știi cu cine stai de vorbă. Uite la mine, Vica. Tu stai de vorbă cu un viitor pușcăriaș. Da, da, cu un pușcăriaș!... pentru că nu știi ce a fost în noaptea ceea, când baba limpiada te-a scos din ștreag. În nopatea ceea, tractorul lui Filea s-a urnit din loc. Eu l-am urnit. L-am reparat și l-am urnit. Nu mi-a fost greu să-l repar, pentru că toate piesele dispărute erau la mine. Eu le șterpelisem, nu ele-vii. În noaptea ceea satul era la adunare. Și președintele,

bineînțeles. M-am dus cu tractorul drept la el acasă. Am dat busna în vie și i-am întors-o cu rădăcinile în sus, cum mi-a întors-o el pe a mea.

Cică, dacă-s trântor și speculant, nici vie să n-am.

Vica tremura lângă umărul meu. Și mă făcea prost. Și mă făcea nebun. Și spunea că mă iubește așa cum sunt – prost și nebun. Și mă întreba ce o să fie cu mine și cu Filea, săracul. Fiindcă toți credeau că el arase via președintelui.

...Sfârșitul istoriei celea cu examenele de la școala de pictură l-am aflat tot în noaptea ceea.

La recreație, când toți se plimbau pe afară, Vica intră în clasă și găsi printre tablourile împrăștiate prin toate ungherele un abecedar, iar în abecedar o căruță desenată. Cu hârtie indigo a copiat desenul pe o foaie whatman. Foaia era mare. Și căruța mică. Mică de tot. Vica nu știa ce să deseneze în jurul căruței. Și se gândi că ar fi bine s-o vopsească măcar. O vopsi cu galben. Vopsită, căruța părea că stă pe zăpadă. „Pe imaș trebuie să stea“, se gândi Vica. Și totul deveni verde în jurul căruței.

Imașul era mare. Și căruța mică. Era tristă ca un pui de bogdaproste. Vica se gândi s-o umple cu fân. Dar fânul trebuia cosit. Și iată că se ivi un omuleț cu o coasă lungă-lungă, apoi altul, care aduna fânul și-l arunca în căruță, iar în căruță, pe grămadă, mai era unul. Acela așeza fânul cu furca.

Vica desenase șapte omuleți. Doi cai împiedicați. Un câine. Și trei meri cu niște mere mari ca zămoșii. Mai făcuse și o lună pe cer.

... — Ca și asta, zise Vica și-mi arătă luna care plutea încet deasupra trunchiurilor și tulpinilor prăvălite în iarbă.

Îmi părea că mă aflu pe imașul Vicăi, printre omuleții ei vopsiți în culori diferite. Vica se afla printre noi, cei care coseam, adunam fânul și-l așezam în căruță. Unul câte unul omuleții dispăreau. Rămâneau numai caii, căinele, merii, luna și căruța iar în căruță, pe fân, eu și Vica.

...În noaptea ceea am hotărât s-o duc pe Vica la Oficiul de stare civilă. Iar ea pe mine la miliție.

Ploaia contenise. Trecuse Nistrul și se dusesse la vale, spre codrii Orheiului. Iar eu, văzând că Fănel nu vine, mi-am strâns undițele, am aruncat în apă unicul zgâroi pe care îl prinsesem și am luat-o spre casă.

N-aveam niciodată răbdare să merg de-a lungul zăplazului și să intru în curte pe poartă. Mă deprinsesem încă din copilărie să dau la o parte câteva bețe de răsărită și să mă strecor în vie prin zăplaz. Așa am făcut și de data asta.

În vie prășea o femeie pe care n-o cunoșteam. I-am dat bună ziua și am pornit printre butuci, gândindu-mă că, iată, butucii sunt mari de acum, au crescut fără mine și dau roadă. Mi s-a părut deodată că aud motorul unei mașini dincolo de dâmb, în curte.

– Cine e la noi? am întrebat-o pe femeia care prășea, îngânând un crâmpeli de cântec auzit la radio.

– Cine să fie?...

– A sosit cineva poate?

– N-am auzit pe nimeni.

Am urcat dâmbul dintr-o răsuflare și m-am oprit în umbra unui nuc. De după nuc am văzut un „Moskvici” răblăgit și plin de glod. Ieșea taman pe poartă și pornea la deal spre șosea. Iar ceva mai târziu am văzut-o pe Vica. Purta o bluză albă și pantaloni albaștri. Zărindu-mă, veni spre mine și-mi întinse mâna. De parcă ne-am fi despărțit abia ieri și acum îi făceam o vizită eu ei, nu ea mie. Vica îmi zise:

– Să-ți arăt ceva. Și porni spre marginea râpei, care-și căska prăpastia la vreo zece pași de locul unde ne aflam.

Nu m-am grăbit s-o urmez, iar când am urmat-o, m-am ținut la distanță. „Tot proastă a rămas, am zâmbit în sinea mea. Să vii îmbrăcată în halul ista, aici, unde te cunosc toți”.

După trei ani de zile era lângă mine iar. Nu știam nici cum să-i zic: Vica ori Vica Ivanovna. Ar fi trebuit să-i zic Vica, fiindcă-mi era soție de trei ani de zile și mai mult. Și în același timp îmi venea să-i spun Vica Ivanovna, pentru că după înregistrare n-am trăit cu ea nici trei săptămâni măcar. Atunci, trei ani în urmă, era învățătoare, zugrăvea sobele măhălenilor și mulgea vaca lui badea Hodochim. Acum era artistă la teatrul din Bălți, purta pantaloni și din brunetă se făcuse blondă. Aflând că teatrul lor a sosit în Dubăsari, i-am făgăduit babei Limpiada un kilogram de sineală, pe care nu-l aveam, și am trimis-o în centrul raional.

– Spune-i că mi-am rupt un picior, că-s pe patul de moarte, c-o iubesc, spune-i ce ți-a trece prin cap, i-am zis, numai ad-o...

– Ai vrut să-mi arăți ceva, i-am amintit Vicăi apropiindu-mă. Ea râse. Cam trist.

– Am vrut să-ți arăt râpa... și costișa. Le vezi?

– Ei?

– Și cele trei case din vale, care-și scurg ploaia de pe streșini.

– Da...

– Și Nistrul, și malul celălalt, și pădurea?

– Nu înțeleg...

Vica întoarse fața spre mine și mă privi un răstimp așa, cum privise pân- acum râpa, costișa, casele din vale.

– Nu s-a schimbat nimic...

– Ce-ar fi putut să se schimbe? Ochii Vicăi rătăceau printre copaci.

– Să-ți spun câți pomi ai în jurul casei?

– Nu i-am numărat.

– Ai patru nuci. Zece vișini. Zece pruni. Vreo șapte meri și tot atâția piersici.

– Se poate.

– Mai ai un țarc, o coștereată, o curte. În țarc ai două capre. În coștereată câteva găini. În curte un câine și o treucă. Câinele stă legat de aceeași sârmă ca și trei ani în urmă, iar treuca se află pe același loc. Ce s-a schimbat aici? Poate chiar tu? Văd că vii de la pescuit cu cravată și cu pălărie?

– Nu mă lua prea repede, Vica. Cine știe, poate că m-am schimbat? Spre bine poate... Poftește în casă.

– Uite ce lăcătoi e la ușă.

Am început să caut cheia. Sub căldarea cu apă. Sub toate pietrele. Sub bocancul fără talpă, care-și rânjea dinții ruginiți. În cușca lui Torozan. Sub treucă. Aș fi căutat-o mult și bine, dacă în poartă n-ar fi apărut mama.

– Unde-i cheia?

– Apoi tu nu știi unde-i cheia?

Puse ceainicul, pe care îl adusese ascuns sub șorț, pe măsuta de lângă nuc și o sărută pe Vica.

– Fata asta îmi place.

– Cheia, mamă.

– Ia-o, că-i acolo.

– Unde?

– Sub piatra ceea.

– Nu-i nimic sub piatra ceea.

– Cum să nu fie, dacă eu am pus-o.

Ridică piatra și se convinse că nu era nimic sub ea.

– Înseamnă că e sub marmura de lângă târnaț.

– Și acolo am căutat-o.

– Da de ce-i tunsă ca un băiet fata asta?

– Mamă, cheia!

– Ia-ți-o, măi, de sub găleată.

– Nu-i nici sub găleată, nici în papuc, nici sub treucă, nici în cușca lui Torozan.

Mama începu să caute peste tot.

– Bat-o s-o bată... Unde am pus-o, că doar n-am fost bată. Se uită iar spre Vica.

– Asta-i mai frumușică decât toate.

Dându-și seama că-mi ies din sărute, se apucă iar să caute cheia.

– Am s-o zvârl în râpă cu tot cu lăcat! Să ruginească în fundul râpei, nu s-o port eu.

Vârî mâna în sân. Se pipăi. Se uită în preajmă, pe jos.

– Că, dragă Doamne, nu-s bată. Țin eu minte că n-am luat-o cu mine.

Din drum o strigă un băiețel.

– Mătușă Paraschivă!

– Ce l-o mai adus și pe faraonul cela?

– Ți-am găsit cheia. Ce mi-i da să ți-o dau?

Mama râse:

– Tot eu îs neună. Și-mi șopti la ureche, tare, să audă și Vica. Fata asta n-a adus vreun confet ceva?...

Vica scoase din poșetă un covrig, mama îl luă și porni spre poartă.

– Unde ai găsit-o? îl întrebă pe băiețel.

– În drum.

– Iar în drum?

– Lângă bufet.

Îi smulse cheia din mână, îi dădu covrigul și se întoarse.

– Îmi pare mie că faraonul ista mă pândește când ascund cheia și pe urmă vine și mi-o fură. O să mă sărăcească. Nici nu mai știu ce să-i dau.

Descuie lacătul.

– Hai, poște fata în casă. Cum o cheamă? Că tare-i frumușică...

– Parcă ai zis că nu ești bată, mamă?

– Am zis.

– Atunci de ce întrebi cum o cheamă?

– Îi Nina?

– Care Nină, mamă?

– Ei, care Nină? Acea bălăioară... Ori poate că-i Măria? Îi Măria, da, iacă-tă, amu o cunosc. Măria cânta. Ții mine când am cântat împreună, Mărie? se adresă mama Vicăi, dar Vica nu-i răspunse. Ne privea ca trăsniță și de uimire nu putea să deschidă nici gura măcar.

– Nu ții minte când am cântat împreună „Vecină, dragă vecină”? Tu te grăbeai la lucru a doua zi. Și eu te-am întrebat ce fel de lucru lucrezi. Da tu ai zis că la ansamblu cânti. Și eu am zis. „Dacă ne-ar pune și nouă trudozile pentru cântec...”

– Eu dansez, a îngânat Vica în sfârșit. Mama o privi atent.

– Înseamnă că tot artistă ești?

– Tot.

– Chișinăul cela, pe semne, numai de artiști îi plin. Da cum te cheamă, dacă nu ești Măria?

– Vica mă cheamă.

Mama o cercetă și mai atent, fără niciun pic de sfială. Privirea i se aprinse pentru o clipă. Îmi păru că a recunoscut-o. N-o recunoscuse însă.

– Pe nevasta lui tot așa o cheamă, își aminti ea și deodată își mușcă buzele.

Văzând-o pe Vica trecând în casa cea mare, îmi șopti:

– Iartă-mă că i-am spus fetei despre nevastă-ta.

În casa cea mare, Vica se așeză într-un capăt de masă și eu în altul. Mama rămase în picioare. Se uita ba la mine, ba la Vica.

– Dragă Doamne, că nu sunteți la mort. Ce stați așa plouați?

– Asta-i Vica, mamă, am zis eu într-un târziu, cercând să zâmbesc. Nevastă-mea.

O clipă mama rămase uimită, apoi începu să râdă și, smulgând o fotografie din rama de pe perete, se așeză lângă Vica.

– Nu vă bateți joc de mine. Iaca asta-i Vica. Smolițica de după umărul flăcăului ista cu ochelari. O țin eu minte. Măcar că mi-o stat în casă numai trei săptămâni.

– Mai bine adă ceainicul cela cu vin, mamă.

– Stai oleacă.

– Adă ceainicul, mamă.

– Hai că-l aduc.

– Adă-l.

Mama se sculă și ieși. Continuând să-și cerceteze chipul din fotografie, Vica surâdea palidă. Îmi părea că mama zăbovește. Am strigat-o. Veni cu ceainicul într-o mână și cu paharul în alta. Se așeză iar lângă Vica.

– Îți spuneam de nevasta lui...

– Mai caută vreo două pahare, mamă. La oraș nu se bea cu unul.

– M-am dus.

Aduse două pahare, un călcâi de pâine și niște pătlăgele.

– Și asta-i toată mâncarea, mamă?

– Niște nuci mai sunt.

Turnă în pahare.

– Să ne știm de bine.

Am închinat. Mama își relua vorba.

– Spuneam de Vica ceea. Îi ziceam: „Stai unde te-o lăsat bărbatu-tău, că nu te-o lăsat pe drum, în casa lui te-o lăsat. Vine el. Nu s-a dus pe lume. S-a dus să-și cate de lucru și vine”.

– Ai zis că ai niște nuci, mamă?

– Am.

– Să le văd pe masă.

– Bine. Să spun întâi ce am de spus.

Și continuă să-i povestească Vicăi despre „Vica ceea”.

– Îi ziceam: „Au să râdă oamenii, Vica. Dintâi au râs că te-a lăsat el îndată după ce v-ați luat, amu, când l-or vedea întors pe dânsul, au să râdă, că ai fugit tu”. Se potriveau așa de bine, Doamne! Și tare se mai plăceau... Și nu m-a ascultat. Și-a strâns cărțile...

– Adă nucile, mamă.

Mama se sculă. Aduse nucile în poală. Vru să se așeze la loc.

– Mamă...

– Ce mai vrei?

În mâna dreaptă paharul îmi tremura. L-am trecut în stânga. Câteva picături s-au prelins pe masă.

– Parcă n-ai fi primit niciodată oaspeți, mamă.

Vica mă privi dojenitor. Mama însă nu se supără pe mine. Zise doar că s-ar supăra, de n-ar fi atât de trudită: prășise toată ziua.

– Am văzut.

– Ce-ai văzut?

– Am văzut cine prășește.

– Trebuie s-o chem să-i dau și ei un pahar de vin, zise mama, dar nu se grăbi să se scoale. Își aminti că mai prășise și săptămâna trecută, toată săptămâna prășise, la normă, trei hectare de păpușoi. Iar eu îmi amintii că până mai dăunăzi la noi au stat la gazdă trei flăcăi din Tambov, care au venit la odihnă, și pe care mama îi purta la plimbare în câmp.

– Cum crezi, mamă, cam de ce au fugit ei la Panchiușa Măsăsar?

– Pentru că acela are trei fete.

– Nu, mamă. Pentru că, luându-i la plimbare, dumneata le mai puneai pe umăr și câte o sapă.

În sfârșit mama se supără. Oftă amenințător: „O-o-off! Și începu: – Că nu mi-a dat Dumnezeu o fată să vină să mă jelească și să mai măture din când în când prin casă. Cinci căpcăuni mi-a dat. Și toți deștepți. Toți tobă de carte. Nici unul prost. Toți mă învață când vin: „Mamă, fă așa, mamă, du-te colo!”. Ca la militarie, bată-i să-i bată de nacialnici! Ei bine, patru măcar samănă a nacialnici. Se vede omul: după vorbă, după haină, după buzunar. Da

unul (mama se uită la mine cu atâta dispreț, încât Vica mai nu izbucni în râs), unul a vrut să fie mai breaz ca toți. A alergat prin toate școlile din Sovietskii Soiuz. Amu întreabă-l ce-o ajuns. Întreabă-l, Vică, că nici el nu știe. Cică lucrează la tiliviz. Apoi să mă crezi că nu l-a văzut nimeni la tilivizu cela. Nici baba Limpiada, care a zis că lângă tiliviz o să moară. Da cum se îmbracă!... Să vezi. Are un chipiu fără cozoroc. Săptămâna trecută o femeie din sat mă întreabă: „Fa Paraschivă, să fie băietu ista al tău chiar atât de sărac, că nu-și poate cumpăra un cozoroc?” M-am făcut a râde. Zic: „Ce știi tu, fa Ileana, fa? Așa-i moda la Chișinău... Fără cozoroc. Bască se cheamă chepca asta“.

Aici mama făcu o pauză. Îmi aruncă o privire tot atât de grăitoare ca și cea de mai înainte și urmă:

– Aista mă roade. Ca rugina mă roade. Nu degeaba l-a lepădat nevastă-sa. Nici trei săptămâni nu l-a putut răbda. Eu nu l-aș fi răbdat nici trei zile. Crezi că de ce fugise Vica ceea atunci? De rușine fugise. De trei ori a făcut-o de rușine. Mai întâi când l-au văzut măhălenii că a fost cu ea în lanul de tutun. Apoi când mi-a adus-o în casă de la Oficiul de stare civilă. Fără nuntă, fără nimic. Cică, ne-am luat. Apoi când fugise din sat. Crezi tu că de ce fugise el atunci? De frică. Făcuse o bazaconie. Știe el ce bazaconie. Mai n-a stat altul la închisoare de răul lui. Numai că s-au sculat oamenii și au zis că nu putea să facă acela ce o făcut altul, pentru că în timpul ista el era la adunare și lumea l-a văzut. Iar eu am spus că așa e. Că Filea nu-i vinovat, că o bucată de tractor era lângă poarta lui, iar alta era ascunsă de Vaniuța la noi, în fundul beciului.

Paharul mamei se deșertă încă o dată. Iar ochii i se umplură de lacrimi.

– Îți curg lacrimile în pahar, mamă.

– Râde. Uite că și mă mai râde încă, începu să bocească de-a binelea mama.

– Dacă nu spuneam eu atunci ceea ce-am spus, era să stea la închisoare Filea, da așa n-o stat nici el, nici tu...

Vica scoase batista și se apucă să-i ștergă lacrimile, iar mama, înduioșată de felul cum îi ștergea Vica lacrimile, își scoase mărgелеle și i le prinse la gât.

– Mărgелеle de aiestea încă n-ai purtat, i-am zis eu Vicăi și mi-am sorbit paharul.

Jignită, mama începu să povestească despre buni-cele, și străbunicele, care-și treceau acest șirag de mărgеле una alteia; despre fetele din sat care cearcă s-o amăgească întruna și să i le ia...

– Cică-s bătrână și nu-mi mai trebuie. Îmi propun în schimb te miri ce: ba o pereche de ciorapi, ba o basma, ba o broșă cu rachetă. Una îmi dădea și o vadră cu vin pe de-asupra. Văzând că nu mă las, au început să mă poftească la bufet. Numai că degeaba... Ți le dau ție, Vică. Ți le dau, fiindcă-mi placi.

Și sprijinindu-și capul pe umărul Vicăi, mama adormi... Am condus-o pe Vica până la Dubăsari. Am vrut să rămân la spectacol, dar ea nu m-a lăsat.

– Am un rol mic...

– Ei și?...

– Pleacă.

– Ești supărată pentru că mama nu te-a recunoscut? Mama, când închină oleacă, nici pe mine nu mă recunoaște. Dar ai văzut ce frumos vorbea despre tine...

– Pleacă.

– Te aștept, Vica. După spectacol. Ori mâine. Pot să aștept încă trei ani. Numai să vii. Să vii numaidecât.

Eram în fața Casei de cultură. Vica n-a vrut să intre până nu m-a văzut urcat în autobuz.

Dincolo de geamuri, ploaia curgea subțire și leneșă. Atât de leneșă, încât părea că nu curge, că încremenise în văzduh. Curgea totuși. Dănțuia pe acoperișul autobuzului și copiii din autobuz îi ascultau ropotul monoton.

La spatele meu, o fetiță și un băiat desenau ceva pe sticla umedă a geamului și spuneau ghicitori.

– Moșneagul se află pe malul acesta. Baba pe celălalt. Cum să treacă moșneagul la babă?

Cu luntrea.

– E stricată.

– Cu avionul.

– Se teme.

– În înot.

– E bătrân și n-o să ajungă.

– Nu știu, mă predau, zise fata.

– Moșneagul trebuie să se înece. Baba o să-i vină în ajutor și o să se înece și ea. La fund se vor întâlni, râse băiatul zgomotos...

În mijlocul satului m-am dat jos. Am trecut pe la bufet. Ajuns acasă, am căutat sub streășină poieții drâmba de altă dată. Și, suind pe gard, am început să cânt. Nu prea aveam chef de cântat. Știam că nu mă ascultă nimeni. Măhălenii își mutaseră casele în deal. Încă de pe când se construiseră hidrocentrala și apele Nistrului se ridicaseră până aici, sub casa noastră. Mama n-a putut să ridice fără mine altă casă, la șosea, în rând cu oamenii. A rămas pe malul râpei, numai cu salcâmul din drum și portița lui Vasile Gațapuc zăvorâtă.

„– Ai patru nuci, zece vișini, zece pruni..." îmi suna în urechi glasul Vicăi.

„– Patru nuci, zece vișini, zece pruni“.

„– Ai șapte meri..."

„– Șapte. Și tot atâția piersici“.

„– Da“.

„– Ai un țarc. O curte și o coștereată. În țarc ai două capre, în coștereată câteva găini, în curte un câine și o treucă. Câinele stă legat de aceeași sârmă, ca și trei ani în urmă, iar treuca se află pe același loc. Ce s-a schimbat aici? Poate chiar tu? Văd că vii de la pescuit cu cravată și cu pălărie?“

„– Da, Vica, m-am schimbat chiar eu. Port cravată și pălărie. Mă bărbieresc în fiecare zi, dansez orășenește, nu mă sfădesc și nu mă iau la hartă cu nimeni, nu vorbesc porcării, mă duc la toate adunările, fac trudozile (la televiziune), nu iau de nicăieri niciun pai, beau numai în ziua lefi, nu cânt din drâmbă, nu zic: șante, iorgan, mânăș-tergură, clapaci, samobroică, nujnic; zic: apoi, plapumă, prosop, ciocan, lamă, privată.

Ba chiar mai mult. Ca să nu zică lumea că nu ți-s pereche, am citit toate cărțile de pe lume, am terminat vreo trei școli și vreo zece institute... Și nu mi-am luat nasul la purtare.

Te-am urmărit întruna. Aflând că te-ai făcut artistă și locuiești la Bălți, eu am devenit aviator. În vis. Zburam în fiecare după-amiază deasupra teatrului și când ieșeau de la lucru, porneam după tine pe sus, cu avionul. Mergeai de obicei pe strada principală. Ca să nu te pierd în mulțime, mă lăsam atât de jos, încât atingeam cu aripile vârfurile copacilor. Lumea se arunca speriată în părți. Milițienii fluierau, notându-mi numărul în carnețele. Și numai tu nu mă observai. Te plimbai cu unul, care-ți cumpăra înghețată și te săruta din mers. Apoi te ducea la vreun film, apoi te conducea acasă, apoi intra după tine în casă și atunci eu îmi îndreptam avionul drept în fereastra ta... Și totul se făcea țândări...”

N-am auzit când a scârțâit portița lui Vasile Gațapuc. M-am trezit deodată cu el pe gard, alături de mine.

- Ai tras pe oștepe?
- În concediu.
- Cică te-ai făcut om mare acolo la televizie?
- Îs cabelmaistru.
- Așa. Capelmaistru. Vrasăzică, tot cu muzica?
- Cabelmaistru, am zis.
- Înțeleg.

Nu eram capelmaistru. Eram cabelmaistru. De la cablu. Camera de televiziune are vreo patruzeci de metri de cablu. Operatorul mână camera. Iar cabelmaistrul trage din urma lui cablul.

– Cică și Vica Ivanovna îi prin părțile noastre, îmi întinse Vasile o țigaretă.

- Da.
- Trebuie să vă împăcați. Amu sunteți pereche. Tu capelmaistru, ea artistă. Cică îi artistă tare harnică. Știe nu numai să joace, să cânte și să spună poezii. Cică a învățat să ciripească, să șuiere și să hamăie. Afară de asta, cică zugrăvește la teatrul acela tot ce-i pe scenă: copaci, case, râuri, stele. Și pe artiști îi zugrăvește pe față... Și-i îmbracă și dezbracă. Tare harnică. Aseară a controlat biletele cică... la intrate. A văzut-o nu știu care de la noi din sat.

După asta Vasile alunecă de pe gard, îmi aprinse țigara și zise că se grăbește.

- Mai stai.
- Țârțără.
- Stai să-ți spun o ghicitoare. Uite...

– Am zgâriat cu drâmba un cerc pe cotilețul de la picioare.

– Aista-i lac. Moșneagul se află pe un mal. Baba pe celălalt. Cum să ajungă moșneagul la babă?

- Cu luntrea.
- E stricată.
- Să se ducă înot.
- E bătrân și n-o să ajungă.
- Poate cu avionul?
- Se teme.
- Ei iacătă. N-am eu altă treabă, decât să dezleg cros-vorduri. Rămâi sănătos.

Și Vasile se îndreptă spre portița lui, o deschise, dar nu păși în curte, se răsuci spre mine.

– Da tu știi cum trebuie să treacă?

– Știu.

– Cum?

– Trebuie să se înece, am strigat eu. Baba o să-i vină în ajutor și o să se înece și ea. La fund se vor întâlni.

Poate că am strigat prea tare. Poate că ghicitoarea nu i-a plăcut. Ori poate i-a părut straniu că rămân în ploaie, pe gard, cu drâmba de altă dată la gură, numai că Vasile n-a trecut dincolo, în curte, s-a apropiat de mine, privindu-mă bănuitor.

– Du-te acasă, omule. Ești lioarcă. O să răcești. Hai să te duc eu. Hai, coboară de pe gard. Lasă ghicitorile. Și pe moșneagul tău lasă-l... n-o să moară de dorul babei.

– O să moară.

– N-o să-i fie nici pe dracu. O să-și cate una mai tânără, care nu-i artistă...

– El nu vrea una mai tânără. O vrea pe baba lui. Vrea să facă nuntă, pentru că în tinerețe n-a făcut-o.

– Bine, bine. Iaca suntem acasă. Culcă-te. Uite aici, pe pat. Stai. Să te descalf.

– Eu nu-s beat.

– Nu ești. Cine zice că ești? Mai na-ți o țigară. Fumeaz-o. Până n-ai s-o fumezi, nu mă duc. Poți să faci pojar.

– Vasile, Vasile.

– Da.

– Cum crezi: toată lumea o să râdă, ori numai o parte?

– De ce să râdă?

– De nuntă. Au să spună că și-au ieșit din minți bătrânii. O viață întreagă au trăit-o fără nuntă, au făcut o mulțime de copii, au crescut o mulțime de nepoți, și când să pășească în mormânt – hop!... și-au amintit.

Vasile mi-a luat țigara din gură, a stins-o. Apoi a stins lumina, mi-a dorit noapte bună și a ieșit.

Iar a doua zi tot satul știa că Vica nu mai vrea să fie artistă, iar eu capelmaistru. Că aveam de gând să facem nuntă și să ne zidim o casă la șosea, în rând cu însurăței.

Nicolae VIERU

Băiatul cu un trandafir pentru mama

I

Nu știu când mi-a venit gândul acesta, poate atunci când alergam pe străzi împreună cu Ștefan (în clipele acelea nu prea cred să mă fi gândit la ceva în mod deosebit, eram ambii prea grăbiți să găsim flori pentru ziua de naștere a Elenei, o fată din cartierul nostru), poate mai târziu, pe la miezul nopții, când se terminase sărbătoarea și Ștefan păsea alături de mine cu un zîmbet absent, și la diferite intervale își întrerupea zîmbetul și fluiera o melodie auzită în seara aceea; n-aș putea spune precis când mi-a venit gândul acesta. De fapt, nici nu cred că importă prea mult să știu timpul, pentru că dimineața îl aveam gata pregătit, și, ridicându-mă din pat, m-am dus la bucătărie și am început să cotrobăiesc prin frigider. Din camera mamei se auzea tăcând mașina de scris. Mama lucrează de când o țin minte dactilografă, pe la diferite redacții, iar în zilele libere mai face și „haltură”, adică tipărește particular. Ea zice că e obișnuită să lucreze în timpul liber, măcar o oră, două; i-o fi urît, probabil. I-am strigat: „Neața, mamă” și ea mi-a răspuns cu voce gravă. Și a întrerupt lucrul. Apoi a venit la bucătărie.

– Ce-a fost aseară? mă întrebă și mă privi cu ochi voioși severi.

– N-a fost nimic, i-am răspuns. Dacă nu luăm în considerație faptul că Elena Pîrău s-a făcut fată mare, bună de măritat.

Mama ridică sprâncenele și zîmbi, apoi se duse să-și continue lucrul, după ce-și privi fața în oglinda din bucătărie și își aranjă părul. Am terminat de mâncat, am strîns tacăturile și mi-am pus haina. Gîndul acela nu mă lăsa

în pace și am ieșit în stradă, dar mi-am amintit că, de fapt, nici nu știu unde mă duc, pentru că nu cunosc adresa, și m-am întors. Mama mă întrebă ce vreau și i-am spus că am nevoie de cartea lui Hemingway, dacă nu se supără; mi-a dat cartea fără să mă mai întrebe ceva și eu m-am dus în camera mea și acolo am găsit plicul. Știam că se află între filele cărții, se vede că mama îl uitase acolo, când a citit cartea l-o fi pus între file și a uitat de el, și eu am citit adresa. De asta aveam nevoie, de adresă.

Am căutat prin buzunare, să văd dacă am bani pentru trenul de Bender, sau pentru autobuz, aveam vreo zece ruble, deci puteam pleca și am urcat într-un troleibuz care mă duse la gară. În fața gării am coborît și am vrut să fumez. De fapt, fumez foarte rar, mi-am strecurat mîinile prin toate buzunarele, dar n-am găsit nimic: m-am lăsat păgubaș, „nu mai mor”, mi-am zis, și m-am apropiat de casa de bilete. Am ocupat rînd la coadă după ce am întrebat o fată dacă e ultima și dacă pot să ocup rînd după ea. Fata avea părul negru ca o coroană de umbră densă, și numai cosița îi rămăsese intactă, bine împletită, și am întrebat-o unde pleacă, o întrebare banală, dar altceva nu-mi veni în cap, și ea îmi răspunse că, o dată ce la casa aceea se dădeau bilete numai pentru Bender, n-ar fi putut pleca, desigur, la Moscova sau Vladivostok. După cîteva minute aveam biletul în buzunar și fata alături, și ea scoase din geantă un tranzistor micuț și căută cu înverșunare o muzică, pînă ce din metalul jucăriei se revărsă un cîntec la vioară. Ținea tranzistorul de curelușă, împreună cu geanta, și avea o geantă mare și, probabil, grea, și eu m-am oferit s-o ajut, și ea mi-o

transmise imediat, fără nici un moft; am luat geanta – să fi avut vreo zece kilograme – și am întrebat-o ce are în ea.

– Cărți, mi-a răspuns absentă. Asculta muzica, și eu nu mă pricep la muzică, adică îmi place cea ușoară, dar vioristul scotea niște sunete la întâmplare, nu puteam prinde melodia.

– Ce se cântă? am întrebat.

– Nu se cântă nimic, se interpretează Bach, mi-a răspuns prompt și n-am mai avut ce să zic, mai auzisem eu de Bach, că a compus niște imnuri bisericești sau așa ceva... În fine, cred că de la distanță eram foarte caraghioși așa cum stăteam, ea ascultînd muzică și eu privind-o pierdut, cu geanta ei enormă într-o mînă și cu gîtul întins; eram frumos, probabil, în poziția aceea și am izbucnit în rîs. Dar ea nu-și întoarse ochii spre mine, mi-a arătat cu degetul la tîmplă și mi-a înghețat rîsul în gît. „Ce naiba, mi-am zis, ajut omul la nevoie și el își bate joc de mine!” Aș fi vrut să-i smulg tranzistorul din mînă și să-l izbesc de piatra străzii, n-o mai făceam eu, și tocmai în timpul acesta se anunță imbarcarea și ea se porni, tot absentă, spre autobuz, și eu pășeam în urma ei. Nu pot să zic că fata era o zîină, dar avea ochi albaștri, de cer senin, mari, și la ora aceea ficși și, cum s-a așezat pe scaun, m-am așezat și eu alături de ea; mă învălui un fel de nu știu ce... Mă făcusem ca un elev din clasa a zecea, și eu lucram de doi ani la uzina de tractoare. I-am deschis geamul ca să poată asculta în voie muzica ceea de Bach, și tocmai atunci se întoarse gîndul acela pe care l-am avut pe cînd mergeam cu Ștefan după flori pentru Elena, sau poate mai tîrziu l-am avut și n-am știut cum să-l îmbrac atunci în cuvinte, și îl aveam în față multicolor, l-aș fi desenat, n-am talent la desen, dar l-aș fi desenat eu cumva, și nu știu de ce-mi veni în minte Micul prinț, așa cum l-a desenat Exupéry, și am zîmbit.

– Ce rîzi ca baba-n tîrg?

Era vocea fetei, se terminase muzica, și acum stătea cuminte la locul ei, adică alături de mine, și eu uitasem de ea, preocupat să materializez gîndul acela în cuvinte.

– Ce-ai zis? am întrebat-o într-un tîrziu.

– Am zis că nu-i șade bine unui băiat să rîdă așa, fără nici un motiv...

Un bărbat, de pe scaunul din față, se întoarse spre noi și zîmbi; auzise fraza ei. I-am întîlnit privirile și am roșit.

– Ești fată mare, că roșești? nu mă lăsa ea și eu m-am infuriat de-a binelea.

– Ce vrei, fată dragă, ce mă pisezi?

Aici s-a încheiat discuția. Ea a căutat în geantă, a găsit cartea pe care o căuta, și eu o furam cu ochiul, și-mi plăcea tot mai mult, așa cum stătea, adîncită în lectură. Îmi plăcea părul ei negru și strălucitor, și ochii ei, și mă întrebam ce fel de om o mai fi și acesta: brunetă și cu ochi albaștri! Mă preocupa problema, n-am ce să zic, dar, cum fata tăcea, o făceam și eu pe supăratul, și am început să privesc prin fereastră și să ascult vorbele celorlalți călători.

Cînd am ajuns la Bender și am coborît din autobuz, mă întîmpină soarele și mă orbi pentru cîteva secunde. Am găsit ochelarii de soare, i-am aranjat pe nas și am început a

căuta umbra fetei pînă am găsit-o lîngă autobuz, cu geanta aceea enormă și peste puterile ei s-o ducă, și am văzut-o că mă privește.

– Nu vrei să-mi împrumuți ochelarii tăi, pentru că pe ai mei nu-i mai am, i-am pierdut pe undeva? mă întîmpină și de uimire am întins, după obicei, gîtul. Ce eram să fac? I-aș fi dat și așa, fără să mi-i ceară, dar, să fiu sincer, nu mi-a plăcut tonul cu care mi-a vorbit.

Am ridicat frumusețea de geantă și am luat-o înainte. Făceam pași mari, că fata abia reușea să se țină de mine.

– Știi unde locuiesc? mă întrebă.

Drăcie, nu știam. O luasem și eu așa, la întîmplare.

– Și dacă nu știi, nu trebuia să întreb?

– Întreb.

– Altă vorbă. Acum întrebă și eu îți spun că trebuie să mergem în direcție opusă.

„Dumnezeule! N-a putut să-mi spună de la bun început, să fac atîta drum și să-i port geanta, și ea să-și bată joc de mine.”

– N-ai putut să-mi spui? zic.

– Dar tu n-ai putut să mă întreb, ai luat apă-n gură?

Ce fel de a vorbi mai avea și omul acesta! Rostea numai fraze întrebătoare. Cu ochii aceia senini, și cu pielea brună, și cu părul negru era... frumoasă, mi-am zis.

Mergeam încet, alături, îi auzeam respirația întretăiată, obosise; și cădeau frunze de toamnă, dar vorba e că mie îmi place toamna, mai ales octombrie, și am întrebat-o cum o cheamă.

– Nu ți-am spus? se miră. Credeam că ți-am spus; dacă nu ți-am spus, pot să-ți spun. Vrei să știi într-adevăr cum mă cheamă? Pentru ce?

Am pus geanta jos și m-am proptit pe picioarele larg desfăcute, am întins gîtul, ca de obicei, și i-am căutat ochii.

– Pentru că! am zis răspicat.

– N-aș zice că e cel mai rău motiv. Mă cheamă Stela.

– Nu, zău așa! Dar de ce nu te cheamă Luna?

– Pentru că tata a vrut să mă cheme Stela. El a visat să aibă o fată și s-o cheme Stela. Și să se facă pianistă, și de aia mă cheamă Stela, și sînt pianistă, dar nu numai din cauza asta, mie îmi place numele meu, altfel mi l-aș fi schimbat, și muzica îmi place, ai înțeles?

Ho! Cum să nu! Mă schimbasesm la față. Era gîndul meu. Sigur, era gîndul meu din timpul goanei celea după flori sau de mai tîrziu, nu știu precis de cînd, dar era gîndul meu, asta o știam precis. Pentru că mă gîndeam atunci că, iată, Elena e fată mare și eu sînt băiat mare, da n-am fost totdeauna așa mare, a fost un timp cînd aveam cinci ani, trei ani, un an... Și a mai fost un timp cînd nu eram în genere nici eu, nici Elena, nici fata asta, Stela; mă gîndeam și ea mă trase de mîneacă.

– Dacă ne apucă seara aici, în drum, cum ajungem noi acasă prin întunerice?

– Se aprind lămpile electrice, i-am răspuns, am ridicat geanta și ne-am dus mai departe.

– Ai logică, zise Stela.

– Ce am?

- Logică, zic, ai, repetă ea.
- Da ce ai vrut, să n-o am?
- Nu, chiar îmi place c-o ai. Fără logică în timpul nostru nu faci nimic.
- Ce nevoie ai tu de logică, dacă ești muzicantă?
- Logică ai un pic, iar în muzică ești clei. Știi tu că matematica a apărut din muzică?

Nu știam. I-am spus că nu știu, și ea mi-a zis că, dacă nu știu, trebuie să învăț, că în felul acesta cu ea nu merge, și n-ar vrea să aibă un prieten care nu cunoaște lucrurile elementare, și am întrebat-o de unde știe că eu am de gând să-i fac curte, și ea mi-a răspuns că nu-i place cuvântul „curte”, dar ea știe că eu sînt îndrăgostit de ea și nu are nimic împotriva, din contra, crede că ne vom înțelege. Ce mai ai de zis în cazul acesta? Și iar au început să cadă frunzele de toamnă, și eu am luat-o de mînă, apoi am ajuns la casa ei, și ea a deschis poarta, și era octombrie, deși era iunie de fapt. Ne întîmpină tatăl fetei, cu un zîmbet pe buze ne întîmpină, purta mustață neagră, cu fire albe, avea circa cincizeci.

– Tată, întreabă-l, te rog, cum îl cheamă. Că e timid, nu-ți pare? zise Stela.

– Îmi pare. Noroc, îmi întinse tată-său mîna.

– Mă cheamă Claudiu, i-am răspuns la salut. Claudiu Cazacu, am mai zis.

II

Am ieșit din casă, ea mă petrecu pînă la poartă, îmi întinse mîna, peste noi cădeau frunzele de aur ale toamnei, și în momentul acela mi-am amintit de ce venisem la Bender. Am căutat prin buzunare și am găsit plicul și i-am zis Stelei că trebuie să meargă cu mine: „Nu cunosc orașul și aș avea nevoie de un ghid.” N-a zis nimic, s-a dus să-și schimbe hainele și eu între timp m-am gîndit, nu m-am gîndit de fapt, gîndul mă stăpînea, gîndul acela care se iscase în timpul goanei cu Ștefan, sau mai tîrziu, sau mai devreme... Straniu. Vasăzică, timpul sau mai exact curgera timpului e inevitabilă și eu nu pot opri clipa aceasta, de exemplu, pentru mai tîrziu, și dacă viața... Un moment, Stela mă luă de braț, și păseam alături, și nu știu ce naiba mă învăluia tocmai în clipele acelea, și îmi venea să urlu de bucurie.

Mi-am amintit deodată fața obosită și îngrijorată a mamei, o oboseală tihnită, care i se întipărise pe față, în expresiile ei cam dure, parcă săpate în piatră, și m-am văzut copil, în diferite perioade, cinci ani, patru, trei, doi, un an... Și mai departe? Și mai departe a fost visul. Mi se părea oarecum ciudat că eu, vlăjganul ista atît de greoi și neghiob, dar anume eu, sau poate altul, dar tot eu, am trăit și înainte de a mă fi născut, în visul lor, și le-am părut atunci fecior frumos și unic, și mama mea, și tatăl meu aveau să-și închipuie cum voi începe să țip, și să merg, și să vorbesc, și apoi am apărut, și ei doi se prăpădeau de rîs, și de fericire, și-mi întindeau mîinile.

I-am privit fața din profil, nu era deosebit de frumoasă, am văzut fete mult mai frumoase, cu care aș fi putut face

cunoștință, dar nu mi-ar fi plăcut, probabil, să pășesc alături de ele. I-am strîns mîna între brațul și antebratul meu și ea m-a privit zîmbind, și eu i-am arătat adresa. Stela a citit-o timp de cîteva secunde și a dat din cap, n-a vorbit nimic, a încuviințat numai cu o mișcare a capului, și apoi eu i-am mulțumit că nu mi-a vorbit, voiam să mă lămuresc și să înțeleg și să-mi duc gîndul pînă la capăt. „Ei bine, mi-am zis, ei doi s-au întîlnit încă înainte de război și a fost dragoste între ei și, probabil, se plimbau tot așa pe străzi, și cădeau peste ei frunzele de aur ale toamnei sau primii fulgi de ianuarie, sau era primăvară, sau n-a fost nimic din toate acestea și ei nici nu și-au închipuit toate acestea încă atunci, înainte de război, nu știu cum a fost dragostea lor, dar a fost frumos, altfel nici nu poate fi, și eu trăiam între ei, eram visul lor, poate nu acesta de azi, cu labe uriașe și cu gîtul întins înainte, poate în visul lor cîntam la pian ca Stela, și ei își făceau planuri în privința mea, încă atunci, înainte de război, dar a venit războiul și tata a plecat și mama a rămas singură, și chipul meu le cutreiera scrisorile...”

Păseam pe străzile orașului și Stela, știam eu, era mîndră să mă conducă, și zîmbetul ei îndulcea trăsăturile puțin neregulate ale feței ei de adolescentă încăpățînată.

III

Ne-am oprit în fața unei case țărănești. Stela îmi arată cu ochii numărul, era tocmai cel pe care-l căutam. Trebuia să intru. Trebuia să intru numaidecît și să vorbesc cu bărbatul care... în visul căruia trăisem; voiam să-l întreb ce drept a avut... ce drept a avut, da, anume așa, dar cum aș fi putut să intru și cum l-aș fi putut recunoaște, poate s-a schimbat, nu-l țin minte, și mama nu mi-a vorbit de el, și nu m-a dumerit în privința lui... Dar ce aveam să-i spun?

Mă uitam în ochii Stelei și mă gîndeam ce-ar fi vrut să spună ei, ochii aceștia albaștri, cu lumini ironice pe la colțuri? Era limpede, nu vroiau să spună nimic.

– Ei, bine!

– Ce, ei bine?

– Ești în fața casei de care ai avut nevoie. Intri sau te mai gîndești?

A trebuit să intru. A trebuit, dar pînă am făcut pașii aceia prin ogradă, mi-am pierdut glasul și nu mai aveam nici un gînd sau aproape nici unul, și am sunat, fără voce și fără gînduri, și am auzit pașii tîrșiți, apoi zgomotul produs de zăvorul tras, și-am văzut o față galbenă și nebărbierită, o față de lut a unui bărbat străin. Pentru că nu aveam voce, n-am putut să-l salut. „Ce vrei?” m-a întrebat brusc, și mi-a duhnit în nas mirosul de rachiu, și eu m-am retras, și, tot așa, fără voce și fără gînduri i-am întors spatele. Bărbatul a făcut cîteva pași după mine, apoi s-a oprit nedumerit, ațintindu-și ochii beți asupra Stelei. Ea i-a strigat din poartă că am greșit casa și l-a rugat să ne scuze, și el a scuipat sub picioare enervat și ne-a înjurat că sîntem niște nebuni și deranjăm oamenii aiurea, și eu mi-am tras gîtul între umeri și am pășit multă vreme, tăcut, alături de Stela, și mi-am zis că nu am nimic comun cu bărbatul acela, străin și beat,

și-am simțit într-un târziu mâna Stelei, strângându-mi cotul, și m-am întors spre ea, spre Stela, și am strâns-o în brațe, și i-am sărutat gura, și ea mi-a spus să nu mai fac așa ceva, și eu am întrebat-o de ce, și ea a izbucnit în râs, și rideam împreună, și am luat-o la goană ținându-ne de mâini spre gară, fiindcă altfel aș fi întârziat la tren.

IV

...Am adormit legănat de roțile trenului, pare-mi-se că am visat, m-am visat copil, aveam cinci ani, apoi trei, apoi un an... apoi trăiam în visul cuiva, în visul mamei numai; am descoperit chipul ei obosit, aplecat deasupra mașinii de scris, apoi am întâlnit-o pe Stela și am zîmbit prin somn,

Mireasa

Bărbatul cu ochi verzi și mâini mari, albe, cu vinele umflate din cauza celor două genți enorme ce le purta, coborî primul, puse gențile jos și întinse mâna dreaptă fetei cu părul aruncat pe spate, și ea îi zîmbi recunoscătoare și se sprijini de mâna lui, și călcă pe pământ, atentă să nu-și murdărească de noroi pantofii, albi și strălucitori în lumina piezișă a soarelui. Bărbatul, cu un zîmbet pînă la urechi, îi arătă cu privirile direcția în care trebuiau să-și urmeze drumul pe jos, ca să ajungă la casa lui.

– Pe aici, zise mai apoi cu un soi de mîndrie inexplicabilă. Da, sigur, anume pe aici mă temeam să nu încurc ceva, dar n-am greșit; de fapt, dacă o luam prin Izvoare, pe acolo e mai bun drumul, în schimb e mai mare distanța, pe aici însă e pe de-a dreptul. O luăm în diagonală.

Și fata îl privi cu ochi de soare, îl vedea pentru prima dată atît de zăpăcit de bucurie și îi plăcea, probabil, să-l vadă anume așa, iar dimineața aici la nord i se părea mai senină și poate un pic mai răcoroasă. Așa cum pășeau: el cu două genți enorme și ea cu o poșetă de damă, și fata îl rugă cu insistență să-i cedeze o geantă să o ducă ea și el refuză categoric și, așa cum pășeau, îi ajunse o căruță din urmă și omul le făcu semn să se așeze:

– Încercăm? întrebă bărbatul și aruncă gențile în căruță, iar fata îi zîmbi și, sprijinindu-se de brațul lui, urcă și s-au așezat pe scaun care era o scîndură, și ea își lăsă capul pe umărul lui, iar căruțașul nebărbierit de o săptămînă, în vîrstă, dădea în cai și fata zise „parcă e la Creangă” și bărbatul nu înțelese de ce anume, dar nu zise nimic și îi mîngîie părul. Au intrat în sat și omul zise:

– Nu vă cunosc, sînteți străini?

– Ea e străină, răspunse bărbatul, eu sînt de aici, al lui Ștefan Florensch, cel din...

– Îl știu pe Ștefan Florensch, îl întrerupse omul nebărbierit de o săptămînă, dînd în cai, dar atent la drumul întortocheat. De treabă om. Dacă ești al lui, apoi ție îți face nuntă?

– Mie, răspunse bărbatul cu același zîmbet pînă la urechi și se uită la fată, care roși.

apoi cineva m-a trezit și mi-a spus că e gara Chișinău, și am coborît, și era trecut de miezul nopții. Mi-am vîrît mîinile în buzunare și am început să fluier; străzile erau pustii, aș fi vrut să chiui de bucurie sau nu mai știu de ce, și am văzut un trandafir înflorit, pentru că tocmai traversam bulevardul Negruzzi, m-am dus și am rupt trandafirul, și am luat-o la goană. Am avut iarăși gîndul acela din timpul goanei după flori pentru Elena, și se părea că alergam împreună cu Stela, și aveam gîndul acela împreună, și cînd am deschis ușa, abia-mi mai trăgeam respirația. Am intrat în camera mamei și n-am aprins lumina, dar ea s-a trezit și m-a întrebat ce vreau și eu i-am răspuns că nu vreau nimic, și am pus trandafirul pe noptiera ei și am ieșit.

– Cam târziu te însori, zise omul. Nu te mai cunoaște satul, de cîți ani ai plecat?

– De vreo zece, zise bărbatul și plecă fruntea.

– Trăiești la Chișinău, am auzit?

– Acolo.

– De, o fi fiind mai bine prin străini?

Bărbatul nu știu ce să răspundă și tăcu.

– Mă tem să nu ploaie, zise omul, și cei doi s-au uitat spre cer, dar n-au văzut nici un nor și au strîns din umeri. Apoi au coborît, bărbatul făcu un gest cu mâna în semn de salut căruțașului, și acela plecă mai departe fluierînd, dar în altă direcție decît aveau ei nevoie. Bărbatul a mai întors capul și s-a uitat după căruță.

– E un om bun, zise el, căruțașul. Îl știu bine. M-am bătut cu băiatul lui, cînd mai învățam la școală.

– V-ați bătut de la o fată? întrebă ea cu un zîmbet cald. Îi strălucea fața și era frumoasă.

Bărbatul, cu cele două genți enorme în mîini, pășea înainte pe o hudiță, fata îl urma și el se opri la un moment dat. Obosise. Își aprinse o țigară și observă ochii consătenilor privindu-l pe el și pe fata de alături. Cînd întâlneau ochii cuiva, clătina din cap în semn de salut.

– Aș vrea să pun tranzistorul, mi-ar plăcea să ascult puțină muzică, zise fata.

– Ai emoții? Nu se poate. N-o să fie frumos, aici nu se poate, n-a mai rămas mult, uite că se vede casa.

– Eu n-o văd, zise fata.

– Uite bine, cea cu acoperiș verde, îi spuse bărbatul, aruncă mukul de țigară, ridică gențile și s-au dus mai departe, printre casele albe și verzi, și albastre, de parcă sătenii s-au luat la întrecere cine-și face casa mai bătătoare la ochi și mai extravagantă.

– Pe aici, pe la voi, sînteți grozavi, zise fata. Vopsiți pereții și desenați pe ei și puneți oglinzi...

– A, da, răspunse bărbatul și dădu din cap ca un cal năvălaș, să-și arunce pleata din ochi, și apoi cînd s-au văzut ajunși aproape de casa lui, fata își netezi părul și scoase din geanta de damă o oglindă micuță și se privi.

– N-aș vrea să mă creadă neglijentă, zise, și bărbatul îi răspunse cu un zîmbet larg, pînă la urechi, îl cam dureau brațele din umeri, dar se simți bine că ajunse, că în fine erau acasă și că începeau să se depene primele file din viața lor comună, adică o amintire comună să le rămînă pentru totdeauna, și bărbatul... auzi numaidecît muzicanții cum își încercau instrumentele și peste o clipă-două aveau să interpreteze ceva excepțional de frumos și de trist, și de vesel, pentru că melodia aceea de început purta un sens grav în acordurile ei. Nunta avea să înceapă abia miine, în zori; nu chiar în zori, cînd se ridică soarele de o săgeată la orizont, atunci începe... Bărbatul a pus jos gențile enorme, a deschis poarta și a lăsat fata să treacă înainte, cu rămășița aceea de zîmbet fluturînd în urma lui, își trase palmele peste față, de parcă ar fi voit să ștergă ceva, poate expresia obișnuită a trăsăturilor cu care a parcurs drumul prin sat, sau poate oboseala; le alergă mama înainte, avea lacrimi în ochi și-o îmbrățișă mai întîi pe ea, și tata din pragul casei le striga ceva, dar ei nu auzeau ce anume, și tata se duse pînă în casă, apoi se întoarse cu un ulcior și cu două căni de lut mult prea mari și le umplu cu vin și îi întinse una fetei, iar una și-o lăsă sie și au băut, și tata zise „pînă la fund, pînă la fund“, și fata se înroși și bău pînă la ultima picătură, și tata bău pînă la urmă și trînti cana de prag și ea se sparse, cu un sunet sec, și tata izbucni în rîs și strigă să i se aducă altă cană, și i se aduse, și fata transmise cana mult prea mare bărbatului, și tata umplu din nou cămile cu vin roșu și bău, și tînărul bărbat bău și el, și tata trînti și cana aceasta de prag, și se sparse și ea cu același sunet surd, și tînărul bărbat rise, și fata rîdea, și tata le arătă cu ochii:

– Io-te că n-a mai rămas mult. Mai atîrnăm covoarele și e gata cortul, să vină nuntașii, să vină chiar acu... și fata intră în casă, iar tata îl luă de umeri pe tînărul bărbat cu fața încă plină de oboseala drumului, mult mai înviorat după vinul băut, sau din alt motiv, existau o mulțime de motive să se simtă bine, și au intrat împreună în cort, și tata zise: „Zi, bre, că nu e frumos, ia zi tu, cum e!“, și bărbatul zise: „Da, sigur, e foarte bine, dar îmi pare rău că n-am fost și eu să lucrez la cort, știi, tată...“, și se uită la tata și acela zise: „Ia-te, bre, ce naiba, n-am fost eu în stare?“ Am avut mult de lucru, n-am putut să vin în nici un caz“ „Ei, asta e, las-o baltă“, apoi, după un timp, își reveni parcă: „Hai în beci, hai să vezi...“ și s-au dus și îi arătă cele cîteva butoaie, găsi numaidecît un pahar ascuns acolo, să nu dea mama peste el...

– Mă duc după vioară, zise tata. Mi-am făcut lucrul, încolo să fie bune femeile să gătească, eu mi-am făcut lucrul, știi cine cîntă la nunta ta? Nu știi?

Și se duse, iar tînărul bărbat cu oboseala drumului pe toată fața și cu pieptul plin de neliniște și de bucurie, un soi aparte de fericire rămase acolo, își puse capul în piept, apoi veni tata, lepăind greoi pe scări, cu vioara într-o mînă și cu arcușul în alta și fredonînd ceva.

– Nu te superi? Nu ești prea obosit? Ei bine, nu-i mare lucru, îți trece, toarnă un pahar.

Așteptă pînă bărbatul umplu paharul și tata se uita la el cum umple paharul și închise ochii.

– Vai de capul tău, zise. Îi fi fiind tu acolo la Chișinău cineva, da aici nu e mare treabă de tine... Ce să-ți cînt? Sau nu vrei să-ți cînt?

Și așa, cu vioara într-o mînă și cu arcușul în alta, în mijlocul beciului, la lumina palidă a unicului bec electric, avea ceva de arbore.

Și s-a făcut noapte. Și tatăl, înalt ca un brad și puternic, a cîntat la vioară, și a plîns poate de bucurie, poate de tristețea ce-l învelea, nu știa, și fiu-său ghemuit pe un scăunel în umbră îl asculta de acolo, cu fruntea reze-mată în palme, înaltă și senină, și zîmbea fiu-său, s-o fi gîndit la fată... Și așa i-a prins noaptea, uitați de toată lumea acolo în beci, sau poate lumea pur și simplu i-a lăsat în pace, i-a fost oarecum să-i deranjeze, și fața deschisă a tatei purta un zîmbet ironic, și fața fiului cu trăsături regulate și grave luminate de un suris detașat, și s-a auzit vocea mamei, care îi striga și-i certa că o să-i ia răceala, și ei au ieșit și s-au dus la culcare. Și fiul încercă să-și amintească mai tîrziu ce au vorbit acolo, în beci, și nu-și aminti, știa că au băut vin și au tăcut și că tata se chinuise să spună ceva și n-a mai zis, și el voise să vorbească un lucru anume, dar i-o fi încurcat ceva și a rămas în el lucrul acela, și i-a părut rău, dar nu l-a văzut nicio-dată bine conturat.

* * *

A auzit muzicanții cîntînd în dimineața aceea și și-a zis că anume în felul acesta trebuie să se înceapă o nuntă adevărată, să-l trezească din somn sunetele acelea vesele și el să deschidă ochii și să zîmbească și să se ridice din pat, fredonînd după muzicanți și să se îmbrace în camera lui, în fața oglinzii, că e mire și așa se cade. Își zîmbea ironic și cu o mînă umezită în prealabil își aranjă părul, puțin cam lung, își puse hainele și ieși.

– Ești gata? îl întrebă tata și îi zîmbea, și el îi răspunse: „Da, cred că nu mai am nimic de făcut“, și vorbi prea tare, ca să audă fetele din camera lor, de acolo prin ușa deschisă se rostogoleau valuri de rîsete și vorbe.

Apoi fetele au năvălit în camera lui și l-au poftit să intre, că e voie, și el se jenă puțin și roși, apoi deschise ușa de la camera Miresei și intră și, cînd ridică ochii și o văzu, aproape că n-o recunoscuse. Bombăni ceva, se apropiă și îi sărută mîna galant și se lăsă într-un genunchi, și acum era vesel și făcea glume, și ea se plecă spre el, și s-au sărutat fugitiv, apoi cineva bătu ușurel în ușă și apărură capul frumos al mamei, ochii ei imenși și albaștri, inundați de lumină și de îngrijorare, toată nunta se ținea pe umerii ei; zise:

– E timpul.

Apoi intră și se uită, plescăi din limbă și zise:

– Sînteți frumoși, măi, să nu fie de deochi, parcă ați coborît dintr-un tablou...

Se întoarse și plecă, și au intrat fetele și băieții, și ei doi au ieșit ținându-se de mâini, și prietenii lui i-au întâlnit cu strigăte, și el ridică mâna și zise:

– Salut poporul...

Și băieții, majoritatea căsătoriți, își aveau soțiile alături, prietenii lui reușiseră de mult să se însoare și să se aranjeze, erau gospodari, și el era ultimul care le repeta „greșeala”, și ei toți în cor i-au răspuns:

– Ave Caesar... și au izbucnit în râs, iar muzicanții au cântat marșul de nuntă, o altă melodie decât cea tradițională și cunoscută în orașe, o alta, cu un iz de pământ și de floare. Și băieții din generația lui l-au înconjurat și l-au bătut pe umăr.

– Unde ai găsit-o, mă nene, că se zice că e de undeva din jos, iar cei din Țara de Jos sînt haini și răi, n-ai putut găsi un asemenea odor pe aici prin satele noastre? glu-meau ei, și Mireasa rîdea, și vorniceii au început a chiui, și toată mulțimea ceea de lume s-a rostogolit pe ulițele satului și s-au dus la nuni, și femeile mai în vîrstă ieșeau pe la garduri și îi priveau și se minunau că, în fine, și al lui Ștefan Florenschii se căsătorește și iată că face nunta în sat.

Apoi au trăit nunta ca într-un vis și au sosit rudele Miresei și nu se înțelegea nici în cer, nici în pământ și el încerca să-și revină din buimăceala aceea generală și din veselia aceea revărsată peste margini, că era toamnă și lumea nu mai avea de lucru în cîmp, și mîinile bătorite ridicau paharele și bărbații strigau „să fii sănătos, coane mire, și dumneata, coană mireasă, și conii nuni să fie sănătoși”, și ridicau paharele, și nănașul ridica paharul și bea, și nănașa îi strigă să nu bea, că ei îs mulți și, dacă te potrivești și închini cu fiecare, nu mai duci nunta pînă la capăt, și nașul zîmbea... și Mireasa zîmbea, și toată lumea rîdea, și se părea că nu se mai termină veselie și hărmălaia, dar nunta e nuntă și nu e numai bucurie, mai e și o imensă tristețe și durere, o atît de mare tristețe, încît vine un moment cînd se lasă o liniște de mormînt, o liniște eternă adusă din adîncurile secolelor neatinsă, și trece liniștea aceasta de la o nuntă la alta, și nimeni nu-i poate da un nume, și atunci muzicanții se pare că înmărmuresc și ei în lumină; numai vioara și toba, vioara care îi cîntă miresei și îi ogoiește sufletul, și toba care îi amintește mirelui că viața e viață și că să fie mereu de veghe și mereu gata să apere cîntecul casei. Și atunci se apropie nașii și i se scoate miresei vîlul, și lumea nu se mai poate reține, și unii izbucnesc în plîns, și plînsul și vioara și toba și amintirile și obiceiul strămoșesc și toată lumea care a fost și care va mai fi pe acest pământ se strînge în jur, se strîng toți într-un ghem, și plînsul lor e greu și crîncen. Și dacă n-ar fi fost acest plîns în care se adună laolaltă și se cristalizează într-un tot întreg durerea și bucuria, dreptatea și nedreptatea, singurătatea și credința și cîte încă altele, ce rost ar mai avea nunta?

Și el simți umerii slabi ai Miresei zguduindu-se la pieptul lui și capul mamei, și cel cărunt și îndărătnic al tatălui, și capul lui, și toți împreună erau un pământ și o iarbă. Știa foarte bine că nu va uita niciodată sunetul de

alarmă și bărbătesc al tobei, bubuitul ei îi va aminti totdeauna că el de azi înainte va ține cîntecul casei lui și a părinților lui...

Pentru că ce altă avere mai poate avea omul...

Și atunci le-au dat: lui vinul și ei pîinea. Și au cîstit lumea cu vin și cu pîine, și lumea mîncă printre lacrimi, și o durere îl străpunsese atunci ca un fulger – în fața sătenilor lui, bărbați bătrîni și tineri, femei cu mâini negre și bătorite, pentru că pămîntul le intrase în carne...

* * *

Dar a chiuیت cineva. A chiuیت cineva, și muzicanții au început ciuleandra, melodia aceasta a vieții, a iubirii și a morții, și lumea începu să ȳopăie și să strige, și fețele se înseninau o dată cu înțetirea acestei ciudate melodii, și ei doi erau în casă, și mirele privi nuntașii prin fereastră și căzu din nou fulgerul peste el, durerea că după atîția ani trăiți departe de sat uitase unele lucruri, și acolo în casă căzu în genunchi și izbucni în plîns, și acum plîngea numai el și se întrebă: „unde am fost pînă acum?”, și mîinile calde ale Miresei care nu mai era mireasă, ci nevastă, i-au ajutat să se ridice, și zîmbetul ei îi alungă durerea.

– Ce ai, bădiță?

– Calul, gemu el. Un cal, mai repetă el și ieși în prag, și era palid și se repezi la cai, și unul din vorniceii îl înțelese și îi dădu căpăstrul, și el încălecă și își înfipse călcîiele în burta animalului, și acela se ridică în două picioare și o luă la goană; și vîntul îi şuiera în urechi, și el își reveni undeva la marginea satului, și erau numai brazde în jur și pămîntul respira tihnit și viguros. Își pierdu privirile în depărtare, acolo unde cerul se îngemăna cu pămîntul. Întoarse capul înapoi și îi mîngîie crupa cu o mînă tremurîndă, dar sigură.

* * *

Apoi a fost sărutul lung și adînc al celor doi, după ce se potolise larma și nuntașii obosiți și chercheliți s-au retras pe la casele lor, îmbogățiți cu încă o bucurie mare cît toate zilele, ca apoi încă multe săptămîni în șir să-și amintească nunta ca pe o sărbătoare rară în viața lor obișnuită – apoi n-a mai fost decît respirația senină a celor două corpuri tinere, unul lîngă altul. Și prin zilele lor comune ce aveau să vină, încă ani lungi avea să stăruie lumina nunții, și în visele lor de noapte aveau să se perinde scenele întipărite în memorie.

Și-au luat rămas bun la ușa autobuzului, și bărbatul cu ochi verzi îi ajută tinerei femei să urce, aranjă gențile enorme, s-au mai salutat prin fereastra autobuzului cu bătrîinii, și cei doi bătrîni au petrecut autobuzul cu ochi împăienjeniți de lacrimi și s-au întors acasă, un pic mai îmbătrîniți și poate mai însingurați decît au fost vreodată.

Și acum se întorceau la casa lor cei doi. Femeia arăta puțin obosită și își lăsă capul pe umărul bărbatului, și bărbatul îi mîngîie părul, și ea adormi foarte repede și în vis era din nou mireasă, dar de data aceasta, acolo, la casa lor, la Chișinău...

Nicolae RUSU

Casa

Badea Leon aruncă jos chibritul, calcă apăsat peste el, trage adânc din țigară și privește cu interes casa care așteaptă să i se așeze căpriorii. E în privirea și expresia feței sale multă îngândurare și foarte multă bunătate. Alături, negru de soare, cu părul răvășit pe frunte, stă proprietarul viitoarei case, Mitruță Gâlcă. Intrase la griji Mitruță și așteaptă cu neliniște cuvântul lui badea Leon, iar cuvântul lui badea Leon întârzie...

În sfârșit, badea Leon tușește cuminte în pumn, mai trage o dată adânc din țigară, se întoarce încet și clatină din cap: „Da!”. Mitruță răsuflă bucuros și cu gura până la urechi, frecându-și palmele și țopăind pe loc, propune:

– Să mai ședem oleacă sub agud, la masă, ca mai am niște vin din anul trecut.

– Dacă zici...

Copacul e bătrân, rămușor și plin de agude. Se așază ambii pe un scaun lung, așternut cu un Țolișor vârgat, la o măsuță joasă acoperită cu ziare. Mitruță șterge cu mânăca ziaarele, apoi se gândește să le scuture, după care chiar le scutură, din nou le întinde pe măsuță și întreabă, ca printre altele:

– Spui că degrabă pleci acasă, bade Leon?

– Da, bre Mitruță. Concediul e pe sfârșite și-i vremea să mă fac din nou călător.

Badea Leon trăiește la oraș. E plecat din sat de tânăr, ademenit de drumuri și de alte plaiuri. A lucrat la mari șantiere de construcție, a văzut fel de fel de lume. Totdeauna însă și-a irosit concediul în satul natal. E un tâmplar iscusit și un zidar neîntrecut, iar când se întoarce acasă, e cel mai așteptat om la clacă. Aici, la clacă, se înjgheabă temeliiile multor începuturi, se pun la cale noi tovărășii, se împacă cei învrăjbiți, se nasc vorbe de duh și cântece de dor. Și se

muncește aici, la clacă, cum nu se muncește nicăieri. Sfânt lucru e claca la țară.

Badea Leon ia paharul pe care i-l întinde Mitruță, face palma stângă căuș, nu cumva să cadă pe masă vreo picătură, ridică ochii spre pereții încă netencuiți ai casei și rămâne o clipă dus pe gânduri.

– Frumoasă căsuță, bre Mitrea, bre... Ai făcut-o parcă după proiectul meu... Răstoarnă paharul peste cap, îl pune pe marginea mesei și surăde cald: Și vinul nu-i deloc rău, măcar că-i de anul trecut... oleacă-oleacă-i răsuflat...

Are un vis badea Leon, un vis frumos, la care se întoarce în fiecare vară. Acest vis e o casă. Vrea cu tot dinadinsul să-și facă o casă după proiectul său, după gustul său, adusă din imaginația sa. O, nu, nu, nu din cauză că n-are unde locui; acum vreo trei ani primise apartament bun, larg și luminos, la bloc, al cincilea etaj. Atâta doar, că tare mai seamănă blocurile unuia cu altul. Vrea să-și facă o casă ca la nimeni, o casă cu chip de baladă, o casă cu cerul mare și adânc în ferești, cu florile câmpului horboțică la streășină și acoperită cu tămâioasă șindrilă de brad.

Cu trecerea vremii cea căsuță din vis se prefăcea, creștea, devenea și mai frumoasă. Mai întâi i se schimbă geamurile, deveniră mai largi, mai albastre. Apoi, după un timp, se primeniră și pereții – erau tencuiți cu prundiș ales, cu un soare imens desenat pe ei și-o viță de vie, cu un spic de grâu în cercul soarelui. Mai pe urmă apărură și un balconaș deasupra intrării, cu balustradă, împodobită cu grilaj fin. Semăna tot mai mult acea arătare din vis cu casa bunicului de pe o fotografie îngălbenită de vreme în care se născuse tatăl său. Badea Leon păstrase despre ea niște amintiri povestite cu multă nostalgie de cei care-l aduseseră pe lume. Era vorba de niște timpuri când ei nu plecau la iarmaroc la Bălți, ca acum, ci în centrul județean, mult mai

aproape, era doar să treacă Prutul. Casa lor era casă de gospodari, oameni nesătui de muncă și cu drag de pământ, de unde li s-a și tras năpasta. Au fost ridicați noaptea, pe când era grăul de coasă și duși peste multe râuri și văi, în taigaua siberiană, de unde nu s-au mai întors. Tatăl său, însă, tânăr și holtei, când a revenit în sat n-a mai găsit casa, imaginea ei păstrându-se doar în acea fotografie de până la război.

Casa din vis îl atrage ca un basm neterminat, ca un somn dulce de la zori, neîmplinit. Vine în fiecare vară în satul natal să-și consume concediul și se duce la toate clădirele din sat, iar după ce pleacă rămâne în urma sa nu o singură casă: și toate au ceva foarte asemănător cu cea din visul său. Oricum, aceea e parcă mai mândră, mai altfel, de unde îl urmărește necontenit, zi și noapte.

Târziu, când peste sat se așterne seara fumurie cu gălăgia ei dintotdeauna – voci înăbușite de bărbați, râsete și strigăte de copii, vuiet de mașini și scârțâit de care, glasuri de femei care trebăluiesc pe lângă plită, grăbind cu cina, – târziu de tot, simțind că-i aburește fața și ochii i se închid dulce de la vinul dat de dușcă, badea Leon se gândește să-i spună lui Mitruță noapte bună și să-și caute de drum. Dar Mitruță mai are o vorbă cu el.

– Bade Leone, te-aș ruga, dacă nu pleci mâine, să-mi ajuți să așez și acoperișul, că tare vreau să-l pun și să-mi iau de-o grijă...

– Bine, Mitrea, vin, dacă zici... Ești băiat harnic și poate, cândva, îi veni și tu la mine, la clacă...

– Ce mai vorbă, bade Leon, de-ai noștri suntem! se bate Mitruță cu pumnul în piept.

E grozav de bucuros Mitruță: „Dumnezeu știe, gândește el, dacă va trebui să-i întorc vreodată zilele, nu mai vine badea Leon înapoi în sat cât lumea și pământul, a prins rădăcini acolo, la oraș, cum am prins și eu, la fel, rădăcini aici și nu mă scoate din locul meu nici potopul, iar meșter ca badea Leon, harnic și priceput, să tot cauți.”

În trei zile acoperișul e gata. Ca o zvârlugă, Mitruță aleargă ba la garaj, unde muncește ca lăcătuș, ba acasă, unde trebăluiește badea Leon. Lucrează ambii din greu, zilele de vară sunt lungi, ca zilele de vară, iar oamenii, trecând pe drum, își încetinesc pașii și privesc uimiți și curioși la casa ce se naște de sub mâinile lor ca o floare.

– Ia te uită, bre, la Mitruță al nostru, cum se căpătuiește și se împopoțonează!

– A naibii nație de om, să nu fie-a lui ca la toată lumea!

– Să-i mulțumească lui Leon, că-i seamănă lui Leon casa asta!

Își amintesc oamenii la cine-a mai fost Leon la clacă și descoperă că peste tot unde au meșterit mâinile lui rămas-au păpuși de case. Apoi mai descoperă ei, că mai bine de jumătate de sat l-a avut de ajutor, căci pentru toți a pus umărul.

– Ce-i trebuie lui casă, dacă are locuință la oraș?

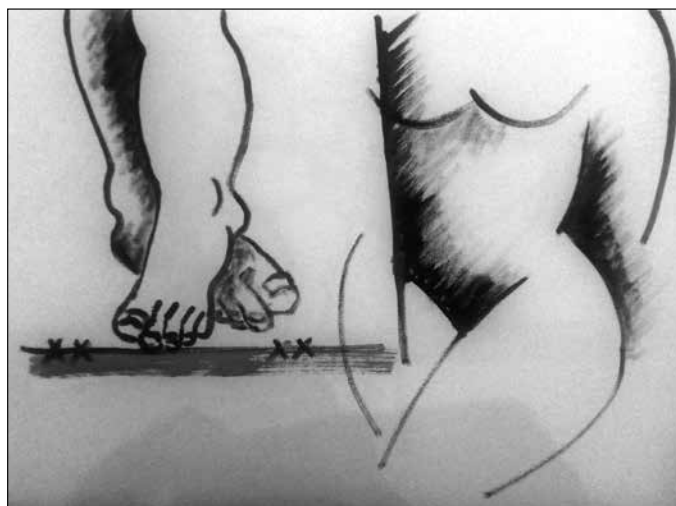
– Îi trebuie, că nu degeaba vine în concediu anume la noi. Dacă nu i-ar trebui, n-ar veni...

... Vremea se scurge repede și, în curând, badea Leon o ia spre gară, unde îl așteaptă trenul, să-l ducă iar la oraș, cu același vis al său, neîmplinit. Merge pe o cărăruie șerpuiind printre livezi, merge încet, fără grabă, îngândurat. Ajuns pe creasta dealului, se întoarce și privește de sus satul rămas în urmă cu multe, foarte multe case coborâte parcă din baladă, dar mai mult dintr-un vis, dintr-o speranță și dor. E luminos, e frumos satul lui badea Leon...

Cocoțat pe acoperișul casei, Mitruță Gâlcă face deasupra intrării un mic balconaș cu balustradă și colonițe de lemn incrustat cu grilaj împletit măiestrit din sârmă. Se reazemă de un căprior cu miros de rășină și urmărește cum se subție și dispare figura spătoasă, cu mers legănat, a lui badea Leon.

Binedispus, Mitruță Gâlcă privește mândru la oamenii care trec pe stradă. Invidioși, aceștia îl întreabă unde vrea să ajungă, iar Mitruță le răspunde vesel, cu vorbe frumos meșteșugite. Când badea Leon dispare cu totul, Mitruță strânge din umeri a nedumerire și oftează: „Sărmanul... În loc să se odihnească verile, ani și ani la rând vine în sat și muncește pe degeaba...” Mângâie cu palma lemnul proaspăt tăiat, cu aromă de tămâie, mai aruncă o privire în jur și constată pentru sine: „Ti-i, bre-e-e, ce de-a bănărit aș face, dacă-aș vinde-o!”

Apoi scuipă satisfăcut printre dinți și, căutând, precaut, fusceii scării prinde a coborî de pe casa, care aduce tot mai pronunțat cu cea din visul unui om ținut pe pământ nu de setea de căpătuială, ci de luminoasa speranță de a reface ceea ce fusese cândva o casă arătoasă și mare, una dodoloață...

Grafică de Liviu Șoptelea

Un tip din Vaslui

Din clădirea Teatrului Dramatic din Bonn am ieșit în păr, dar pe drum majoritatea actorilor ne-au depășit și, la un moment dat, ne-am trezit tropăind singuri pe o stradă dreaptă ca o riglă și foarte aglomerată, chiar și la ora aia târzie. Am iuțit pașii, grăbindu-ne să ne ajungem colegii din urmă. Mergeam din ce în ce mai repede, zigzagând printre trecători, iar de la un punct încolo am început chiar să alergăm. Oricât de tare însă ne scăpărau călcăiele, nu ne-am mai reperat colegii în mulțime și atunci am realizat că ne-am pierdut de restul echipei. Am prăpădit drumul în Bonn, unde venisem acum două zile, ca să jucăm un spectacol despre traficul de femei. Eram pentru prima dată în Bonn și nu știam absolut pe nimeni, în afara organizatorilor festivalului, dar numerele lor de telefon nu le aveam, iar teatrul era deja închis la ora aia. Era unsprezece noaptea și nici nu știam cum și cu ce să ne deplăsam la hotelul unde eram cazați. Știa Virgil, dar de acesta, ca și de fetele din trupă, ne rătăcisem. Noroc că țineam minte denumirea hotelului. Corona. Important era să nu o uitam și pe aceasta că atunci ne-am fi ars și nu ne-ar fi rămas nimic altceva de făcut decât să dormim în stradă. O actriță și un dramaturg basarabeni dormind pe o bancă într-un scuar din Bonn. Faină priveliște! Parcă desprinsă din spectacolul pe care-l adusesem la festival.

Ne uitam la fiecare trecător pe care-l depășeam, când am auzit un tropăit ciudat în spatele nostru și ne-am rotit fulgerător pe călcăie. Iulia văzu ceea ce am văzut și eu: că după noi se ținea coadă o laie numeroasă de tipi robuști și cu glugi în cap. Nu ți-ar fi trebuit prea multă minte ca să înțelegi că eram urmăriți de o laie de arabi. Am luat-o la fugă și atunci au început să alerge și ei după noi, huiduindu-ne, printre trecători. Printre trecătorii care nu reacționau în niciun fel, văzându-și impasibili de drumul lor, după cum își vedeau de vinurilor și votcile lor și tipii care chefuiu pe terasele intens luminate. Urmăritorii noștri erau din ce în ce mai aproape. Deja le simțeam răsuflarea fierbinte în ceafă, iar Iulia începea să cedeze.

– Încă un pic, Iulia, hai, ține-te de mine!

Am tras-o pe Iulia într-o gură de metrou. Un labirint de drumuri ni se deschidea în față și ne-am aruncat pe primul dintre ele, sprintând cât de tare puteam, cu urmăritorii în spatele nostru. Drumul se încovriga, se dilata, se contracta, se îngusta, se curba când la stânga, când la dreapta și nu se mai termina, iar huidumele care ne urmăreau erau tot mai aproape. Drumul iar se

bifurcă și am cârnit-o la stânga. Drumul o luă în sus și, nu peste mult, ne-a aruncat pe peron. Dar pe peron au sărit și arabii ăia oficați care țineau cu orice preț să pună mâna pe noi. Din stație pleca un autobuz și am alergat după el. După autobuz fugeau și namilele cu glugi în cap. Șoferul a ținut ușile deschise cât am sărit noi înăuntru și apoi le-a închis, lăsându-i pe arabi să fugă după autocar și să urle ca apucații.

Autobuzul era full, însă nimeni nu ne aruncă nicio privire, de parcă nu au văzut ce ni s-a întâmplat. Sau, cine știe, poate chiar n-au văzut nimic, pentru că nimeni nu și-a ridicat capetele spre noi.

Ne țineam cu mâinile de o bară metalică și gâfăiam. Eram bucuroși. Cum, necum, am scăpat de mardeiașii ăia. Aveam însă o altă problemă: nu știam unde cursează autobuzul. Nu era exclus să fi rulat în direcția opusă și atunci înseamnă că am picat din lac în puț. Întrebarea pe care ne-o puneam era cum să ajungem la hotelul unde eram cazați. Ar fi trebuit să întrebăm pe cineva. Pe drum, spre Bonn, eu și Iulia am încercat să învățăm germana după un ghid de conversație, și acum era momentul să ne verificăm cunoștințele dobândite. Ne-am apropiat de un bătrân care se uita în gol și Iulia l-a întrebat unde merge autobuzul. Eu am înțeles ce l-a întrebat Iulia, dar nu și domnul de pe scaun. Iulia l-a întrebat același lucru și în engleză, dar domnul care stătea cu spatele lipit de spătarul scaunului i-a răspuns în germană.

Eram disperați. Mai mult eu decât Iulia, nu știu de ce. Era doisprezece noaptea și autobuzul rula într-o direcție necunoscută, printr-un oraș în care nu am mai fost niciodată până atunci. Pe nepusă masă, și-a ieșit din papuci și Iulia și începu să-mi reproșeze în ce rahat am băgat-o, de parcă eu nu eram în aceeași oală. Brusc, am auzit pe cineva adresându-ni-se în cea mai inteligibilă limbă română. Era șoferul autobuzului, care a deschis geamul cabinei sale și ne spunea să nu ne facem griji că o să ne ducă el la Corona. Momentan, li se adresă prin stație celorlalți călători, anunțându-i nu știu ce. Probabil, le spunea că va devia de la traseul lor obișnuit și nimeni nu protestă deloc.

Într-adevăr, o cârni înapoi și peste o jumătate de oră ne lăsă în pragul hotelului unde eram cazați.

Ne-am întors să-i facem din mână șoferului, un tip din Vaslui, care, de câțiva ani, se mutase în Germania, dar autobuzul pe care-l conducea dispărea deja după colț.

Românii din Ucraina

GABRIEL GHERASIM (NEW-YORK) ÎN DIALOG CU DOCTORUL ION POPESCU (KIEV)

„De când rușii te prădară/ N-avem soare, nici odihnă/Fără tine, n-avem țară/ Bucovină, Bucovină.” (Ion Posteucă, român Nord-Bucovinean deportat în Siberia la 13 ani)

Voi răspunde pe larg, și vă rog, să publicați integral acest răspuns, deoarece „m-ați provocat prin această întrebare” să lucrez trei săptămâni la rând la materiale din arhiva mea personală și să ajung la niște concluzii care într-un așa anturaj încă nu au fost sistematizate! (Doctor Ion Popescu)

Gabriel Gherasim: Stimate Doctor Ion Popescu, dați-ne vă rog o scurtă biografie și date profesionale.

Ion Popescu: M-am născut la 16 aprilie 1964 în comuna Pătrăuții-de-Jos, raionul Storojineț, mama Aurica – născută în Poieni-Bucovina, sat care actualmente face parte din raionul Herța, iar tata Vasile – originar din Pătrăuții-de-Jos pe Siret. Sunt doctor în filologie și în filozofie. Magistru de onoare în drept și magistru în politologia relațiilor internaționale. **Cavaler al Ordinului „Pentru Merite”** din Ucraina, unul dintre autorii Constituției Ucrainei, specialist în sociolingvistică. Am fost decorat de către Biserica Ortodoxă cu **4 ordine creștine**, iar în decembrie 2000, pentru apărarea drepturilor românilor din Ucraina și din spațiul carpato-balcanic în Consiliul Europei am fost decorat de către Președintele României cu **Ordinul Serviciul Credincios în grad de Comandor**. Am fost deputat al poporului din Ucraina (1994-2002) și membru în AP a Consiliului Europei (1996-2002). Am fost ales în calitate de președinte de onoare de către mai multe ONG-uri românești din Ucraina, iar din 5 martie a.c. – Președinte al Consiliului Național al Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”. Sunt căsătorit, soția Alexandra, este absolventă și cap de promoție a Academiei Diplomatice din Kiev, nu lucrează după specialitate, iar fetița Inna, 16 ani, deja este studentă la facultate. Sora mai mică – Larisa, mamă a 4 băieți, este animatoarea ansamblului de dansuri populare de copii din satul nostru, iar fratele mezin Vitalie, tată a 5 copii, este animatorul CCS „Dragoș Vodă” cu echipa de fotbal de copii din localitate. Am 41 de ani și o familie fericită. Cred că-i deajuns...

G.G.: În formarea liniilor de demarcare dintre satele românești din Bucovina de Sud și cele din Bucovina de Nord, pe care Stalin și Hitler și le-au împărțit în dictatul din 1939, Stalin a folosit un creion cu vârful bont, cu care a desenat din greșeală pe harta nouă o graniță care a trecut de partea Ucrainei o regiune și un număr de sate românești care nici nu fuseseră solicitate de Stalin în primul rând (ținutul Herța). Aceste sate românești nu fuseseră niciodată ocupate de ruși sau ucraineni, însă chiar după ce cartografiile de ambele părți și-au dat seama de greșeală, atât rușii cât și germanii le-au lasat de partea Ucrainei. Ce ne puteți spune despre românii care s-au trezit peste noapte în Ucraina, datorită unui creion bont?

I.P.: Nordul Bucovinei a fost anexat de către URSS la 28 iunie 1940. Zona despre care nici nu s-a pomenit în ultimatumul din 1939 la care vă refereați, este teritoriul fostului Ținut Herța. De fapt, la Ucraina au fost trecute nu numai teritoriile din actuala regiune Cernăuți, dar și din Sudul Basarabiei (care azi aparțin de regiunea Odesa). Cât despre regiunea

Cernăuți – apariția ei este o consecință directă a Protocolului adițional la Diktatul Ribbentrop-Molotov. Cu toate că în punctul 3 al Protocolului adițional se specifica doar că „în privința Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care îl manifestă pentru Basarabia” și nu erau subliniate intențiile Moscovei de a ocupa o parte a Bucovinei¹, guvernul sovietic rusesc, în nota ultimativă din 26 iunie 1940 adresată României, a cerut scoaterea de urgență a armatei române și a administrației civile din teritoriul Basarabiei și al unei părți a Bucovinei. Însă trupele sovietice au intrat nu numai în Basarabia și Nordul Bucovinei, dar au ocupat și Ținutul Herța (care nu era specificat nici în Protocolul adițional la Diktatul Ribbentrop-Molotov², nici în nota ultima-

¹ Nici în Protocolul adițional secret privind delimitarea sferelor de interes în Europa Răsăriteană între Germania și URSS, semnat în ziua de 23 august 1939 la Moscova de către V. Ribbentrop și V. Molotov, nici în declarația șefului diplomației sovietice făcute de la tribuna Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste la 29 martie 1940, când este atât de acut pusă problema retrocedării de către România a Basarabiei, Bucovina, fie ca provincie istorică integrală, fie ca o parte a ei, nu este amintită și, deci, nu devine obiectul apetiturilor imperiale de la Kremlin. Abia în telegrama din 23 iunie 1940, expediată de la Moscova de către contele Schulenburg, ambasadorul Germaniei în Uniunea Sovietică, Ministerul de Externe de la Berlin era sesizat că „cererea sovietică se extinde, de asemenea, și asupra Bucovinei, care are populație ucraineană”. Vezi: *Bătălia pentru Bucovina*. Volum îngrijit de Stelian Neagoe. – Timișoara: Editura „Helicon”, 1992. – P. 135 La 25 iunie 1940 Schulenburg primea de la Berlin o înștiințare telefonică, prin care era rugat să-l viziteze pe Molotov și să-i declare, printre altele, și următoarele: „Revendicarea de către Uniunea Sovietică a Bucovinei constituie o noutate. Bucovina a fost în trecut provincie a coroanei austriece și este dens populată de germani. Germania este, de asemenea în mod deosebit interesată de soarta acestor volksdeutsche”. Vezi: *Ibidem*. – P. 138. Deși, după cum vedem, Bucovina era pentru Berlin o noutate în pretențiile sovieticilor, pentru conducerea germană de atunci ea prezenta interes doar în măsura în care acolo locuiau reprezentanți ai națiunii germane (nota red.).

² Fiindcă prin ocuparea părții de nord a Bucovinei se săvârșea un act de nedreptate împotriva românilor, act care jignează adânc drepturile etnice și istorice legitime ale românilor asupra teritoriului revendicat de către Soviete, **I. Nistor, T. Sauciuc-Săveanu, M. Hacman, I. Șoneriu**, unii dintre cei mai devotați fii ai provinciei smulse din trupul Țării, arătând în memoriul lor adresat regelui **Carol al II-lea**: „Orașele și satele noastre n-au fost niciodată legate de **Uniunea Sovietică**, nici prin comunitatea soartei istorice și nici prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Ocuparea militară arată că tragerea liniei de demarcație n-a fost determinată nici de criteriul etnic care să justifice întrucâtva o asemenea măsură grăbită”. Un memoriu asemănător a adresat regelui și un grup de fruntași herțeni, printre care și pictorul **Artur Verona**, în care se spunea: „în urma dureroasei rășluri a trupului scumpei noastre țări, s-a cotropit și o bucată din vechiul pământ al **Moldovei** ce nu a fost niciodată sub stăpânire străină. Pe aceste frumoase meleaguri ale vechiului ținut al **Herței** au trăit și înflorit sute de generații de români, dintre care au făurit cu umila lor contribuție trecutul scump al patriei. **Herța**, patria lui **Gheorghe Asachi**, cu întreaga plasă ce o înconjoară, pe care se găsesc **frumoasele ctitorii ale Holbăneștilor din Mogoșești, Buda, Lunca, Molnița, Horbova și Herța** și unde se află moșii din tată în fiu **Holbănești, Cazimirești, Stârcești**, apoi **Tărnăuca**, satul lui **Vasile Bogrea**, cu spitalul, ctitorie **Sturdzească**, și cu fosta moșie domnească, au rămas la dușman”. Vezi: **Memoriul adresat regelui Carol al II-lea de către un grup de**

tivă din 26 iunie 1940)³. Ținutul Herța, „**un teritoriu curat românesc, care n-a fost niciodată sub vreo ocupație străină și care a făcut parte din România Veche**”⁴ a avut de împărțit soarta tragică a nordului Bucovinei⁵. Teritoriul acestui ținut s-ar întinde pe o suprafață de circa 30.400 ha, având o populație de aproximativ 35.000 de români. Sovieticii au pus stăpânire pe el la 29 iunie 1940, pretextând că s-au „rătăcit”... și așa 27 de localități herțene, care au aparținut ante-

frunțași bucovineni în legătură cu ocupația sovietică a nordului Bucovinei// *Arcașul, Publicație independentă românească*. – Cernăuți. – Anul V. – Nr. 15-16 (153-154), 28 august 1999. Proteste energice împotriva ocupării Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către trupele sovietice au adresat Parlamentul României, Academia Română, iar în Camera Deputaților și în Senat s-a votat o moțiune, în care se reliefa că „ultimatumul, ce a fost urmat de o luare în stăpânire imediată a provinciilor românești, nu poate găsi nici un temei istoric și legal și înstrăinarea unei atât de largi părți a României Unite calcă peste dreptul a trei milioane de țărani români și a unei pătri de intelectuali devotate cauzei naționale”. Vezi: Ion Nistor. **Istoria Bucovinei**. București: Editura „Humanitas”, 1991. – P. 419.

³ Vezi: **Ioan Murariu. Anexarea Ținutului Herța de către URSS**// Ioan Murariu. **Istoria Ținutului Herța (până la 1940)**. – Bacău: Editura „GRIGORE TABACARU”, 1997. – P. 75-79.

⁴ **Ion Gherman. Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța**. – București: Editura ALL, 1993. – P. 13

⁵ **Conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930, în cele cinci județe bucovinene (Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Suceava și Câmpulung) locuiau 75.533 germani (8,8%), pe când numărul românilor era de 379.691 (41,01%), al ucrainenilor – de 236.130 (27,7%), al polonilor – de 44.254 (5,4%), al evreilor – de 92.492 (10,81%), al ungurilor – 11.881 (1,4%), al rușilor – de 7.948 (0,9%), al Țiganilor – de 2.164 (0,3%) etc. Reieșind din această statistică, populația germană, mai numeroasă în județele Cernăuți (19.586), Câmpulung (19.109) și Rădăuți (10.291), alcătuiă doar 8,8 la sută din întreaga populație a Bucovinei. Însă nici elementul ucrainean nu era ponderabil (doar 27,7 la sută), ca Bucovina să devină obiect de revizionism. În nota ultimativă din 26 iunie 1940 a Guvernului Sovietic către Guvernul Român se reliefa: „Guvernul Sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii de către URSS a acelei părți a Bucovinei, a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compoziție națională”. Primind acea notă ultimativă, Guvernul de la București a dispus retragerea armatei și a autorităților civile nu numai din Basarabia, ci și din nordul Bucovinei, după o hartă anexată de către Comisariatul Poporului pentru afacerile Externe de la Moscova. În ziua de 28 iunie 1940, trupele sovietice au ocupat în întregime județele Cernăuți și Storojineț, precum și o mare parte dintr-un alt județ bucovinean – Rădăuți. Însă, din structura demografică a acestor județe reieșea că, Kremlinul, revendicându-le, a făcut uz de fals în nota sa ultimativă remisă Guvernului de la București. Populația acestor județe nu era curat ucraineană. În județul Cernăuți, de pildă, numărul ucrainenilor era de 136.380, iar cel al românilor – de numai 78.589. Dacă adăugăm la acest număr pe cel al germanilor, evreilor, polonilor, ungurilor, cehilor, slovacilor, lipovenilor, bulgarilor, sârbo-croaților, turcilor și al Țiganilor trăitori atunci în județ, vom obține cifra de 170.544.⁶ Deci, populația ucraineană a județului chiar și cu zece ani înainte de anexarea lui de către URSS nu era majoritară în comparație cu celelalte naționalități. Un tablou similar ni-l oferă și structura de atunci a populației din județul Storojineț. Numărul ucrainenilor fiind de 77.382, al românilor – de 57.595, aici mai locuiau 15.322 de evrei, 8.990 de germani și 8.489 de poloni.⁶ Referitor la județul Rădăuți, situația era cu totul alta: ucrainenii nu depășeau cifra de 14.000, pe când românii erau în număr de 89.002. Vezi: Dumitru Covalciuc. **Românii nord-bucovineni în exilul totalitarismului sovietic**// „Țara Fagilor”. – Cernăuți – Târgu-Mureș, 2003. – P. 63-64.**

rior județului Dorohoi din Vechiul Regat, s-au pomenit în componența URSS⁶.

G.G.: În opinia dumneavoastră ce efecte negative a avut „Tratatul cu Ucraina”, ratificat de fostul președinte Constantinescu din partea României, pentru românii din Bucovina de Nord, și în ce măsură credeți că s-ar bucura românii din regiune dacă acest tratat ar fi declarat nul și neavenit de către administrația prezentă, sau de către una viitoare de la București?

I.P.: Tratatul, după câte știu, a fost ratificat de către Parlamentele României și Ucrainei, fiind semnate de către Președinții E. Constantinescu și L. Kucima. Nu cred în posibilitatea că vreun parlament (român sau ucrainean) să fie în stare să-l declare nul. Conjunctura geopolitică și realitățile actuale nu permit așa ceva. **În realitate însemnătate are nu declararea «nulității» ci respectarea cu strictețe, cel puțin, a art. 13 care se referă la drepturile minorităților din aceste zone...** Ce am așteptat, în zadar, noi, românii din Ucraina de la «alcătuirea» acestui Tratat, – dacă totuși «puterile mari ale acestei lumi» cereau încheierea unui Tratat dintre cele două țări vecine – și ce s-a întâmplat este altceva... Ne vom referi doar la aspirațiile noastre, pe care, în zadar, am sperat să le vedem reflectate în „Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România” (1997), deoarece la nivelul legislației interne prin eforturile noastre comune (ale românilor din Ucraina, dar și ale celorlalte minorități) deja erau posibile pentru a fi reflectate în Tratat, și anume: 1- **să fim recunoscuți oficial și nominalizați legal ca având un statut de populație autohtonă băștinașă (art. 11 al Constituției recunoaște existența alături de ucraineni și a altor popoare și minorități băștinașe);** 2- **să fim recunoscuți oficial în calitate de populație, care a fost expusă deportărilor din motive etnice (așa cum au fost recunoscuți tătarii din Crimeea, germanii, armenii, bulgarii, polonii etc.) și acuzarea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov: deportări masive din rândurile populației pașnice, masacrele de la Lunca și Fântâna-Albă, dispariția satelor întregi Frunza, Albovăț etc.,** 3- **schimbarea toponimelor și denumirilor geografice etc.** (deoarece Ucraina este moștenitoare de drept a Uniunii Sovietice – Hotărârea Congresului Deputaților Poporului din U.R.S.S. din 24 decembrie 1989 permitea acest lucru); 4- **să ni se garanteze reprezentanța în Parlament (după principiul parității – așa cum sunt reprezentanții ucrainenii în România);** 5- **să ni se garanteze redeschiderea Universității românești la Cernăuți;** 6- **să se redeschidă Mitropolia Bucovinei;** 7- **să ni se retrocedeze imobilul, care până în perioada sovietică aparținea comunității și organizațiilor naționale românești etc.** Toate aceste lucruri nu s-au întâmplat, paradoxal tocmai că prin semnarea acestui tratat fără ca să fie monitorizat ulterior, ucrainenii arătau bine și pe hârtie și puteau să se ascundă și în spatele tratatului oricând erau acuzați de persecutare a drepturilor minoritare (gen: „Cum ne acuzați că nu respectăm drepturile românilor/moldovenilor din Ucraina dacă România a semnat cu noi acest tratat de „bună-vecinătate?”).

G.G.: În România, atât în timpul comunismului cât și după 1989, minoritatea ucraineană s-a bucurat de drepturi și de către protecția statului. În ce măsură au fost tratați românii din Ucraina (mai ales Bucovina de Nord) de către ruși în URSS și mai apoi de către Ucraina? Care-i situația în prezent?

⁶ **Ion Gherman. Istoria tragică a Bucovinei...** – P. 79.

I.P.: Masacrele și deportările, divizarea în două etnii (români și moldoveni) după anexarea din 1940, dar și interzicerea pe parcursul întregii perioade sovietice a funcționării „limbii române”, „procesul de moldovenizare” și slavizare (ucrainizare la sate și rusificare la orașe) au făcut ca la nici un recensământ postbelic populația românească din regiune să nu mai depășească oficial cota de 20%. Nu se mai admitea recunoașterea autohtoniei băștinașilor – urmași ai dacilor romanizați, locuitori ai acestor meleaguri încă înainte de sosirea slavilor. Populația românească se transforma treptat în această zonă pur și simplu într-o minoritate națională cu toate consecințele de rigoare. Analiza detaliată din punct de vedere etno-demografic și socio-lingvistic a „întregilor perioade de înstrăinare” ne-a permis să pregătim baza pentru o monitorizare solidă a realităților contemporane, să tragem concluzii obiective, să înțelegem adecvat situația populației românești din această zonă în perioada actuală și să trasăm obiectivele pentru viitor. **Cei care cu răbdare și atenție au parcurs paginile acestor rânduri au avut posibilitatea să aprecieze procesele etno-lingvistice ce au avut loc în această regiune și, sperăm, că au înțeles „de ce românii din Țara Fagilor au fost tratați în conformitate cu legea lui Murphy: Adevărul învinge întotdeauna – în trei din șapte cazuri!”.** Pentru a vă lămuri, aduc un tabel (pe care pentru prima dată îl dăm publicității) din care puteți compara nu numai evoluția numerică a românilor, dar și a altor etnii din zonă de la ultimul recensământ românesc din 1930 efectuat în localitățile care în 1940 aveau să fie incluse în componența regiunii Cernăuți cu rezultatele primului (din 1959) și ultimului recensământ sovietic (1989) comparate și cu rezultatele primului recensământ ucrainean din 2001.

Recensământul	Total	Români	Ucraineni	Ruși	Evrei	Alții
Anul 1930 (ultimul din România)	805.642 100,0%	227.187 28,2%	383.028 47,6%	46.946 5,8%	88.772 11,0%	59.709 7,4%
Anul 1959 (primul din perioada URSS)	Total	Români (+mold.)	Ucraineni	Ruși	Evrei	Alții
	774.121 100,0%	151.435 19,56%	518.189 66,94%	51.268 6,62%	42.140 5,44%	11.089 1,43%
Anul 1989 (ultimul din URSS)	Total	Români (+mold.)	Ucraineni	Ruși	Evrei	Alții
	940.801 100,0%	184.836 19,65%	666.095 70,8%	63.066 6,7%	16.469 1,8%	10.334 1,1%
Anul 2001 (primul din Ucraina)	Total	Români (+mold.)	Ucraineni	Ruși	Evrei	Alții
	919.028 100,0%	181.780 19,8%	689.056 75,0%	37.881 4,1%	1.443 0,2%	8.868 0,965%
Diferența 1930/1959	- 31.521 - 3,91%	- 75.752 - 33,34%	+135.161 +35,29%	+4.322 +9,21%	- 46.632 - 52,53%	- 48.620 - 81,43%
Diferența 1959/1989	+166.680 +21,53%	+33.401 +22,06%	+147.906 +28,54%	+11.798 +23,01%	- 25.671 - 60,92%	- 755 - 6,8%
Diferența 1930/1989	+135.159 +16,78%	- 42.351 - 18,64%	+283.067 +73,9%	+16.120 +31,44%	- 72.303 - 81,45%	- 49.375 - 82,7%
Diferența 1989/2001	- 21.773 - 2,3%	- 3.056 - 1,65%	+22.961 +3,45%	- 25.185 - 39,9%	- 15.026 - 91,24%	- 1.466 - 14,2%
Diferența 1930/2001	+113.386 +14,07%	- 45.407 - 19,99%	+306.038 +79,9%	- 9.065 - 19,31%	- 87.329 - 98,4%	- 50.841 - 85,15%

Practic și fără putință de tăgadă, crearea de către sovietici a regiunii Cernăuți, cât de paradoxal nu ar suna azi, a servit doar

procesului de ucrainizare a zonei – început, de altfel, încă în perioada ocupațiilor habsburgice în Bucovina și Țariste în nordul Basarabiei ca „trambulină” în procesul de germanizare și, respectiv, rusificare a zonei. Diminuarea de la recensământ la recensământ a românilor și creșterea numerică a populației ucrainene constituie principala concluzie a studiului de față. La primul recensământ sovietic din 1959 cu 75.752 de persoane mai puțini sau trezit românii datorită celor împușcați, morți în deportare și în urma foametei din 1946-1947 sau refugiați în diferite părți ale lumii occidentale. În cei 70 de ani, cât au trecut de la ultimul recensământ românesc până la primul recensământ ucrainean, în localitățile incluse în componența regiunii, regiunea Cernăuți, populația românească și așa și nu și-a revenit – la numărătoare nu ajungeau 45.407 de români – un număr echivalent cu populația unui întreg raion rural (din cele 11 câte sunt azi în regiune). **În acest timp aproape cu desăvârșire au dispărut evreii, germanii și polonezii – temelia mitului „toleranței interetnice bucovinene” din perioada austriacă.** Chiar și numărul rușilor – baza „poporului și mitului sovietic”, – a scăzut sub numărul celor ce locuiau aici „pe timpul României” și, astfel, se spulberă și „mitul rusificării” a acestei regiuni din perioada sovietică. **În 70 de ani cota ucrainenilor crescuse de la 47,6% în 1930 la 75,0% în 2001, „transformând statutul populației ucrainene dintr-o minoritate majoritară într-o populație titulară absolut majoritară”.** Creșterea numerică în această perioadă cu 306.038 persoane a ucrainenilor – număr echivalent cu aproape jumătate din populația rurală a regiunii, – ne indică și perspectiva pericolului real (în ceea ce privește supraviețuirea etno-culturală în această zonă) pentru toate celelalte etnii conlocuitoare – ucrainizarea.

G.G.: Dați-ne un istoric al martirajului românilor din Bucovina de Nord în timpul ororilor din '38-'47, organizate și implementate de deportările și persecuțiile generalului Ivan Serov, Ministru de Interne sub Hruschov. Unde au fost deportați românii din Bucovina de Nord? Din cei peste 3 milioane de români care au fost deportați din Bucovina/Bugeac și Basarabia, câți dintre ei s-au mai întors acasă (și după cât timp)? Care-s datele cu privire la Bucovina de Nord?

I.P.: Dacă ar fi să vorbim despre martirajul românilor din nordul Bucovinei și regiunea Cernăuți – atunci putem vorbi despre două etape – de până la război (1940-1941) și de după război (1944 – până la moartea lui Stalin). **Voi răspunde pe larg.** Și, vă rog, să publicați integral acest răspuns, deoarece «m-ați provocat prin această întrebare» să lucrez trei săptămâni la rând la materiale din arhiva mea personală și să ajung la niște concluzii care într-un așa anturaj încă nu au fost sistematizate!

Consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov asupra schimbării componenței naționale a regiunii Cernăuți în primul an de putere sovietică: 1940-1941

Evenimentele dramatice din vara anului 1940 au întrerupt brusc viața pașnică a locuitorilor Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța.

În decurs de șase zile (28 iunie – 3 iulie 1940) România a cedat Uniunii Sovietice 50.762 km² (inclusiv 6.262 km² în Bucovina) cu o populație de cca. 3.776.000 de locuitori⁷.

⁷ O Istorie a Românilor.- Cluj-Napoca, 1998. – P. 257.

Chiar din primele zile, regimul totalitar-stalinist a purces la sovietizarea teritoriilor anexate, fenomen ce avea drept consecințe impunerea ideologiei totalitar-comuniste și distrugerea vieții politice și a structurii socio-economice tradiționale în teritoriile respective.

Dumitru Covalciuc în studiul său „Românii nord-bucoveneni în exilul totalitarismului sovietic” demonstrează că „**prin promovarea politicii staliniste de genocid etnic, în perioada 1940-1941 și în perioada 1944-1952 au existat cinci etape legate de modificarea structurii etnice a populației rămase în teritoriul ocupat**”. Și fiecare etapă a constituit o verigă a unui lanț de măsuri și metode represive, necunoscute până atunci de o populație „eliberată” nici mai mult, nici mai puțin, decât „de sub jugul cotoritorilor burghezo-moșierești români”⁸.

În acest sens, s-au adoptat legi privind interzicerea fostelor partide politice, naționalizarea pământului și a întreprinderilor, socializarea imobilelor, colectivizarea agriculturii, au fost desființate societățile culturale, au fost suprimate toate publicațiile periodice etc.

Deoarece pentru perioada de până la primul recensământ sovietic din 1959 nu există date oficiale sistematizate privind schimbarea structurii etnice a regiunii Cernăuți și cauzele acesteia, pentru a păstra obiectivitatea, pe parcursul cercetărilor ne-am bazat doar pe mărturiile martorilor oculari, făcând trimiteri la acelea, care deja fuseseră date publicității.

Prima etapă au constituit-o **execuțiile izolate** ale „elementelor antisovietice”, urmate de **masacrarea organizată** a populației.

Imediat după „eliberare”, noile autorități au declanșat pe teritoriul regiunii Cernăuți sistemul de fărâdelegi și crime oribile îndreptat împotriva populației băștinașe.

Sub inventatul pretext al intenției de a trece frontiera și de a se stabili în România, sute de oameni au fost împușcați fără cercetări și judecată, în curțile lor, pe drumuri, pe câmpuri, în locuri publice. Alții au fost executați pentru că ar fi făcut spionaj... în favoarea României. **Membrii fostelor partide politice din perioada interbelică, foștii primari, ofițeri, jandarmi, preceptori, preoți, care n-au dovedit să se refugieze în România, au fost arestați și escortați în direcții necunoscute, de unde nimeni nu s-a întors.**⁹

Până la primele „alegeri libere” din 12 ianuarie 1941, acțiunile de lichidare fizică a românilor nord-bucoveneni, herțeni și nord-basarabeni, care făceau parte din componența regiunii Cernăuți, au avut un caracter oarecum mai izolat și victime ale regimului bolșevic au devenit în temei așa-ziiși „exploatare” ai oamenilor muncii, aceia care nutreau sentimente ostile față de Armata Roșie, care încercau să fugă în România etc.

Bazându-se pe materiale documentele inedite, pe studiile serioase ale unor istorici ucraineni, precum și pe multe mărturii ale martorilor oculari, publicate pe parcursul a mai multor ani în almanahul „Țara fagilor”, istoricul din Suceava, originar din localitatea suburbană Ostrița din regiunea Cernăuți, Dr. Ștefan Purici în studiul „Represiunile sovietice în regiunea Cernăuți (anii '40-'50 ai secolului al XX-lea)” în mod obiectiv a reușit să descrie „acel calvar”.

„Chiar în primele săptămâni, noua stăpânire a confiscat de la proprietarii legitimi, fără a acorda vreo despăgubire, 225 de întreprinderi industriale, 74 de bănci, 294 de instituții comerciale ș.a. Până la sfârșitul anului 1940, sectorul privat în comerțul regiunii Cernăuți constituia doar 13,5%.

⁸ Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucoveneni în exilul...* – P. 66-67.

⁹ Ibidem. – P. 67.

În locul multitudinii de ziare și reviste, tipărite în română, ucraineană, germană, poloneză etc., autoritățile au înființat, la 30 iunie 1940, un singur ziar – „Радянська Буковина” („Bucovina Sovietică”) – organul partidului comunist, cărui i s-a adăugat, din 3 iulie 1940, „Комсомолец Буковини” („Comsomolitul Bucovinei”), organul tineretului comunist (ambele în limba ucraineană). Pentru populația românească a început să se editeze, din februarie 1941, cu litere latine, ziarul „Adevărul bolșevic” (ulterior acest ziar al oficialităților avea să se transforme în „Zorile Bucovinei” și din 15 februarie 1941 până în vara 2005 „scoase prin lumina tiparului” peste 13,5 mii de numere).

În vederea aplicării în practică a măsurilor de sovietizare și comunizare a noilor teritorii, au fost aduse numeroase cadre din zonele răsăritene ale Ucrainei.

În urma unei decizii adoptate de Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina, în regiunea Cernăuți au fost trimise 4.970 de persoane pregătite să traducă în viață directivele autorităților centrale, dintre care 893 de activiști de partid, 1.004 activiști sovietici, 777 de specialiști în domeniul industriei, 540 de recepționeri, 195 de specialiști în domeniul comerțului, 137 de lucrători ai justiției și procuraturii etc. Dintre aceștia, 3.145 erau membri plini sau candidați de partid. „Specialiștii” nou-veniți au fost numiți în toate funcțiile superioare de conducere. Autohtonilor li s-au rezervat posturi de ranguri inferioare. În total, până la 22 iunie 1941, din rândul acestora au fost promovate aproape 14.000 de persoane¹⁰.

O direcție distinctă în acțiunile sovieticilor a constituit-o depistarea așa-ziișilor „dușmani ai orânduirii socialiste”, eliminarea oricărei opoziții, deportarea nemulțumiților. Teroarea a făcut „parte integrantă din procedeele și obiectivele bolșevice, motiv pentru care – spre deosebire de teroarea iacobină, care a durat numai un an, – ea avea să însoțească regimul totalitar comunist de-a lungul întregii sale existențe”¹¹.

Deportările și întemnițările erau și o modalitate de a forța naționalitățile din noile regiuni să se subordoneze total lui Stalin.

În acest scop, în teritoriile anexate, într-un mod accelerat au fost constituite organele de represiune. Astfel, la 1 septembrie 1940 erau deja organizate și completate cu cadre Direcția pentru Regiunea Cernăuți a Comisariatului Popular pentru Probleme Interne (cunoscut sub abrevierea NKVD), secțiile ei raionale, iar în februarie 1941, pe baza acestei Direcții, au fost create Direcții independente pentru Regiunea Cernăuți ale NKVD-ului și Comisariatului Popular pentru Securitatea Statului (NKGB), cu lucrători recrutați din diverse regiuni ale Ucrainei și ale altor republici sovietice. Prin ordinul NKVD-ului Uniunii Sovietice, din 7 septembrie 1940, și a unuia similar al NKVD-ului Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, din 20 septembrie 1940, s-a dispus înființarea pe teritoriul regiunii a patru închisori: două la Cernăuți (nr. 1, prevăzută cu 128 de angajați și un plafon de 700 de întemnițați; nr. 2, cu 46 de angajați și 160 de deținuți), una la Hotin (42 de angajați și 100 de întemnițați) și alta la Storojineț (41 de angajați și 60 de deținuți). În plus, la Cernăuți a fost organizat un arest preventiv, cu 40 de angajați și cu un plafon de 160 de deținuți. În scurt timp, însă, cifrele de deținuți vor depăși de câteva ori cele planificate¹².

Cel mai puternic a fost afectată populația românească.

¹⁰ *Apud: Ștefan Purici. Represiunile sovietice în regiunea Cernăuți (anii '40-'50 ai secolului al XX-lea) // Analele Bucovinei. – Tomul VIII. – Partea 2. – București: Editura Academiei Române, 2001. – P. 249-250.*

¹¹ Ibidem. – P. 250.

¹² Ibidem.

Practic, deja în a doua jumătate a lunii iulie 1940, din fiecare comună au fost supuși represieiunilor foștii primari și secretari de primărie, agenți fiscali, sanitari, membrii partidelor politice, animatorii vieții cultural-naționale, foștii jandarmi, intelectuali de valoare etc. Numărul celor arestați era de ordinul sutelor¹³. Este de remarcat, că în primul rând erau persecutați reprezentanții elitei naționale.

Deja la 2 august 1940, Bogdan Kobulov, adjunctul Comisarului NKVD al URSS, semna un ordin de deportare a 12.191 de „elemente antisovietice” din regiunile românești încorporate RSS Ucrainene la 28 iunie 1940. Acest fapt demonstrează că fișarea persoanelor respective s-a desfășurat într-un termen mai mic de o lună de zile. De la Cernăuți, în luna august 1940, în Siberia au fost expediate două eșaloane cu deportați¹⁴.

Însă operațiunea de depistare și deportare a bucovinenilor nu s-a oprit aici.

Toți așa-numiții „dușmani ai puterii sovietice” au fost trecuți inițial în tabele speciale, fiind apoi arestați și condamnați, iar familiile lor deportate în regiunile estice ale Uniunii Sovietice. Astfel, la 4 decembrie 1940, Martynov, căpitan al Securității de Stat, șeful Direcției NKVD pentru Regiunea Cernăuți, trimitea la Ministerul de Interne de la Kiev un tabel cu numele a 2.057 de persoane care urmau a fi deportate. Pe aceste liste au fost trecuți 855 mari comercianți, 302 mari proprietari de imobile, 245 înalți funcționari, 227 industriași, 141 foști polițiști, 77 foști agenți ai Siguranței, 80 prostituate, 74 moșieri și 26 alb-gardiști. În perioada imediat următoare, toți aceștia au fost deportați în Siberia¹⁵.

În februarie 1941, la prima Conferință regională a Partidului Comunist, Ivan Hrușetki, prim-secretar, sublinia că numărul „dușmanilor puterii sovietice”, depistați în ultima vreme numai în orașul Cernăuți, se ridică la 658 de persoane, provenind din categoriile sociale menționate mai sus. Casele confiscate de la proprietarii legitimi erau trecute în mâinile miilor de „specialiști” aduși din regiunile estice¹⁶.

La sate, unde trebuia distrusă baza socială a capitalismului pentru a putea realiza cooperativizarea și a putea organiza colhozuri, s-a aplicat „politica de deschiaburire”. Către sfârșitul lunii februarie 1941, pe liste speciale au fost incluse 3.970 de gospodării ale chiaburilor din întreg ținutul. Aceștia, împreună cu familiile lor, au fost deportați în Siberia și Kazahstan în vederea „reeducării”¹⁷.

Deja în primele luni de ocupație a început un aflux masiv de oameni din diferite regiuni ale URSS, care se stabileau cu traiul în locuințele și casele bucovinenilor și basarabenilor refugiați sau deportați.

În februarie 1941, în regiunea Cernăuți funcționau deja 10 colhozuri și erau constituite 38 de grupe de inițiativă. Către mijlocul lunii iunie 1941, aici existau 62 de colhozuri, incluzând 4.476 de gospodării țărănești, cu o suprafață de 15.379 de ha¹⁸.

Desfășurarea fulgerătoare a evenimentelor de la sfârșitul lunii iunie 1940 a făcut ca multe familii să se pomenească despărțite de noua linie a frontierei sovieto-române.

Foarte multe persoane, mai ales în mediul rural, dar și în cel urban, au fost surprinse de vertiginoasa înaintare a Armatei Roșii și nu au avut timp să se retragă împreună cu armata și administrația românească.

Mulți au fost întorși din calea de refugiu de către soldații sovietici.

Din 3 iulie 1940, așa cum informa populația un anunț oficial, noua frontieră cu România a fost închisă „cu lacăt”, lipsind oamenii de posibilitatea legală de a se refugia¹⁹.

Această situație i-a constrâns pe locuitori, mai ales pe cei de origine română, văzând ce înseamnă în realitate „raiul bolșevic”, de a încerca să traverseze clandestin noua linie de demarcație. Unii au fost arestați de grănicerii sovietici și persecutați, alții au reușit totuși să ajungă în România.

Potrivit datelor oficiale sovietice, din sectorul detașamentului 97 grăniceri, care se întindea de la graniță până la 7,5 km de Cernăuți, în primele cinci luni de ocupație (iulie – noiembrie 1940), au trecut ilegal frontiera 471 de persoane din diverse localități ale raioanelor Hliboca, Herța, Putila și Storojineț.

Din satele mai îndepărtate de frontieră, din raioanele Vașcăuți, Zastavna, Noua-Sulița, Sadagura și Cernăuți rural, s-au refugiat clandestin în România, către sfârșitul lunii decembrie, 628 de persoane. Trebuie să subliniem faptul că emigrarea nu cunoștea granițe etnice sau sociale²⁰.

În primul an al dominației sovietice, potrivit datelor unui cercetător ucrainean, numărul refugiaților din regiunea Cernăuți în România²¹ a fost de circa 7.000 de persoane²². Cu siguranță, numărul acestora a fost mult mai mare, reieșind din faptul că numai până la 23 august 1941, în circa șapte săptămâni de administrație românească, au revenit la casele lor 6.827 de persoane, procesul continuând și în perioada următoare, mai ales că o parte dintre refugiați și repatriați nu s-au mai reîntors la baștină, preferând să rămână în alte zone ale țării²³.

Pe lângă întărirea pazei frontierei, autoritățile bolșevice au început să alcătuiască liste cu familiile ale căror membri (unul sau mai mulți) au plecat în România după instalarea stăpânirii sovietice și erau considerați „trădători ai patriei”.

Deja la 1 ianuarie 1941, în tabelul alcătuit de grănicerii sovietici din date preliminare, pentru localitățile ce intrau în zona

¹⁹ Ibidem. – P. 252.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² În ceea ce privește repatrierile oficiale, numărul persoanelor din această categorie nu a fost foarte mare. Astfel, autoritățile rusești au informat guvernul român, prin adresa nr. 490, **din 7 octombrie 1940, că până la sfârșitul lunii septembrie, din Basarabia și Bucovina, au fost repatriați 13.750 de persoane.** În schimb, **generalul Aurel Aldea, șeful părții române în Comisia Mixtă Româno-Sovietică de la Odessa, aducea la cunoștința reprezentanților Moscovei că, până la momentul arătat, s-au repatriat doar 8.402 de persoane, din care 1.642 din regiunea Cernăuți.** La 19 octombrie, reprezentanții sovietici din comisia de repatriere de la Bahrinești au declarat că „transporturile de repatriți au încetat, fiindcă românii refuză să se întoarcă în România”, în timp ce doar din satele **Mahala și Ostrița** câteva sute de români, înscrși pe listele de repatriere, erau opriți să plece. Faptul că bolșevicii au restricționat și împiedicat prin toate mijloacele plecarea bucovinenilor în Țară a făcut să crească numărul oamenilor care încercau să treacă frontiera clandestin. Situația a devenit și mai gravă după 12 decembrie 1940, când reprezentanții sovietici în Comisia Mixtă au fost înștiințați de Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine că frontiera sovieto-română este închisă pentru cei care se repatriază din **Basarabia** și nordul **Bucovinei**. Vezi: **Ștefan Purici. Op.Cit.** – P. 253.

²³ **Буркут Ігор. Українські історії про події 1940-1941 рр. в нашому краї //28 червня 1940 року: погляд через 60 років (Матеріали науково-практичної конференції, м.Чернівці, 28 червня 2000 року).** – Чернівці: Видавництво „Прут”, 2000. – în limba ucraineană – P. 42.

detașamentului 97 grăniceri, au fost trecute numele a 1.085 de persoane. Din celelalte localități, din datele adunate până la 7 decembrie 1940, pe liste au fost incluse 1.294 de persoane²⁴.

De asemenea, în urma unor denunțuri ale consătenilor, au fost luați în evidență și persoanele care aveau doar intenția să plece în România.

În categoria de „trădători ai patriei” au fost încadrați și bărbății care, desfășurându-și serviciul militar în armata română, nu au revenit, după 28 iunie 1940, în localitățile de origine.

Mulți dintre fugarii apelau la serviciile unor călăuze provenite din rândul sătenilor din localitățile de frontieră, însă autoritățile bolșevice au creat, în scurt timp, propria rețea de „călăuze”, care îi conduceau pe refugiați direct în mâinile sau – și mai tragic – sub focul grănicerilor.

Cei reținuți erau transportați într-un lagăr de „arestați”, care fuseseră prinși pe graniță. Un asemenea lagăr se afla în curtea proprietarului Cârjițchi din comuna Vadul-Siret. **După cum ne mărturisea Dumitru Nimigeanu din Tereblecea, în timp de numai o lună după invazia Bucovinei, în acel lagăr se aflau deja 2.400 de persoane. Afară de acesta, mai existau încă nouă asemenea lagăre, toate pline. „Acesta era lagărul pentru zona noastră, în care se aflau închiși preoți, profesori, învățători, primari, funcționari și foarte mulți pensionari, cărora comuniștii nu le-au plătit nici o pensie. Printre aceștia erau și doi generali ieșiți la pensie, al căror nume nu-l știu... Numai 5% au scăpat..., restul de 95% au fost încărcăți în camioane și duși în gara Vadul-Siret, unde au fost urcați în vagoane de marfă cu destinația Siberia”²⁵.**

După șase luni de ocupație comunistă, în închisorile din Cernăuți nu mai era loc pentru arestați, umplându-se și cazărmile cu oameni nevinovați. Astfel „erau pline cazărmile regimentelor 3 Grăniceri, 11 Roșiori și 4 Pioneri. Mii și mii de oameni gemeau sub lacăt. Mulți din ei s-au stins chiar atunci, în 1940”²⁶.

Din acest motiv, mai multe grupuri de bucovineni au căutat să fie pregătite în eventualitatea unei ciocniri cu ostașii sovietici. La 19 noiembrie 1940, 40 de familii, în număr de 105 persoane, din satul Suceveni, având 20 de arme și muniția necesară, au încercat să treacă clandestin frontiera în zona localității Fântâna-Albă. În confruntarea nocturnă cu grănicerii, trei oameni au fost uciși, doi răniți au fost capturați de sovietici, restul grupului, inclusiv cinci răniți, a ajuns cu bine la Rădăuți. În schimb, în scurt timp rudele apropiate ale celor 105 persoane au fost arestate și deportate²⁷.

Mult mai norocoși s-au dovedit a fi cei peste 100 de locuitori din Mahala, Ostrița, Horecea și alte sate, care au reușit, în ianuarie 1941, să treacă granița și să ajungă în România. Acest fapt a inspirat încredere altor săteni. Drept urmare, în noaptea de 6/7 februarie 1941, un grup de peste 500 de persoane din Mahala, Cotul-Ostreiței, Buda, Șirăuți, Horecea-Urbana și Ostrița a încercat să treacă în România. La orele 6 dimineața, sătenii, ale căror intenții erau cunoscute deja autorităților prin intermediul unui turnător, au fost descoperiți de către grănicerii sovietici. În urma unor rafale de mitraliere trase din două sau chiar trei direcții, vreo cinci sute de refugiați au fost uciși, inclusiv organizatorii N. Merțicar, N. Nica și N. Isac. Circa 57 de persoane au reușit să ajungă în România, profitând de întuneric, iar 44 au fost arestați și deferiți justiției în calitate de „membri ai organizației contrarevoluționare”. La 14 aprilie 1941, tribunalul Districtului militar Kiev a

condamnat la moarte 12 persoane²⁸, ceilalți 32 fiind pedepsiți cu câte 10 ani de muncă silnică și 5 ani lipsire de drepturi politice fiecare, precum și cu confiscarea avutului. Ca și în cazul precedent, toți membrii familiilor acestor „trădători ai patriei” au fost deportați în Siberia.

Universitatea din Cernăuți, deja la 13 august 1940, a devenit o instituție superioară de învățământ de tip sovietic. În locul profesorilor români refugiați au fost angajați în principal ruși și ucraineni din estul Ucrainei și din regiunile centrale ale Rusiei, care erau preocupați în principal de extinderea influenței limbilor rusă și ucraineană.

În regiunea Cernăuți a fost permisă funcționarea a 538 de școli, dintre care 408 ucrainene²⁹, 111 în limba „moldovenească”, 10 rusești și 9 cu alte limbi de instruire³⁰. În noul an de învățământ 1940/1941 minorităților din regiune li s-a permis funcționarea deja a 114 școli „moldovenești”, 11 rusești și 9 evreiești³¹.

Însă din prima lună „s-a procedat la recensământul și verificarea cadrelor didactice”.

Au fost excluse cadrele care s-au dovedit a fi făcut politică în trecut sau la care s-a depistat că ar fi avut simpatii politice față de unele partide din România. Ordinea de preferință a noilor „culturnici” era, în primul plan profesorii de origine evreiască, pe urmă cei de origine ucraineană și numai pe ultimul plan veneau cadrele de origine română și poloneză... Această ierarhizare sa păstrat tot timpul și în toate sferile de activitate”³².

Chiar de la bun început sub lozinca „alegerilor organelor sindicale” încă la 22 iulie 1940 au fost lichidate „sindicatul burgheze”, printre care și sindicatul muncitorilor români „Bresla”³³.

Cu ajutorul comitetelor sărăcimii, create în localitățile nord-bucovinene, au fost inventariate casele și averile părăsite de către persoanele refugiate în România, au fost întocmite listele foștilor primari, percepatori, jandarmi, ofițeri, membrilor partidelor politice din România, care n-au avut posibilitatea să se refugieze în momentul ocupării nordului Bucovinei de către trupele sovietice și care au fost arestați și aruncați în închisori și lagăre de concentrare încă din vara anului 1940³⁴.

După trei luni de stăpânire sovietică pentru etnicii germani din aceste teritorii deja nu mai exista nici o îndoială, că nu au o alternativă mai bună decât să se repatrieze în patria lor istorică.

În deosebi, generația tânără, opta pentru o repatriere organizată în Germania.

De asemenea mulți români și ucraineni s-au hotărât să se repatrieze.

Problemele economice, precum și frica față de teroarea totalitaristă, au jucat un rol decisiv în luarea acestor hotărâri.

Comisia germană de repatriere și-a început activitatea la Cernăuți la 15 septembrie 1940. Primii 1.000 de repatriați au

²⁴ Ștefan Purici. Op.Cit. – P.252-253.

²⁵ Ștefan Purici. Op.Cit. – P. 253.

²⁶ Vezi: Dumitru Nimigeanu. Călăuză pe graniță // „Țara Fagilor”. – 2004. – P. 132-1138.

²⁷ Ibidem. – P. 135.

²⁸ Apud: Vasile Ilica. Fântâna Albă: O mărturie de sânge (istorie, amintiri, mărturii). – Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 1999. – P. 165-166.

²⁹ În 1940-1941 doar în 20 de școli primare ucrainene limba română a fost predată ca obiect. Vezi: Oleg Mihaesa. Învățământul primar în Bucovina în anii 1918-1940 și 1941-1944 // Concordia. Anul 4. – Nr. 2 (118). – Sâmbătă, 10 ianuarie 1998. – P. 3.

³⁰ O Istorie a Românilor... – P. 257.

³¹ Apud: Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce naționalnyh menșyn v Ukraini (1917-2000)/ Monografia. – Liviv: Vydavnyciyi țentr LNU im. I.Franka, 2001. – 484 p. – în limba ucraineană. – P.255.

³² Vasile Ilica. Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă... – P.63.

³³ Apud: Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce naționalnyh menșyn v Ukraini (1917-2000)... – P.272.

³⁴ Dumitru Covalciuc. Începutul sovietizării... – P. 66-67.

plecat spre Germania la 17 septembrie, iar peste două luni, la 17 noiembrie, ultimul transport cu germani bucovineni a plecat din Cernăuți.

Timp de două luni, pe această cale au părăsit nordul Bucovinei 43.641 de persoane. Totuși încă 3.446 de germani din nordul Bucovinei au rămas în teritoriul ocupat de sovietici³⁵.

Pentru mulți români bucovineni, dar și locuitori de alte etnii, s-a ivit o nouă șansă ca prin intermediul acestei comisii să poată părăsi acest teritoriu. Din această comisie a făcut parte și Herbert Mayer, conferențiar la Catedra de Fizică a Universității din Cernăuți, care a acordat mare sprijin românilor să plece în Germania³⁶.

La sfârșitul lunii noiembrie 1940 în Germania erau deja cca. 3.000 de refugiați români³⁷. Mulți dintre ei au nimerit în Germania în lagăre.

În mai 1941 la București, Cercul Bucovinenilor a format o comisie din Gheorghe Vântu, Constantin Zoppa și Aurel Morariu, cu obligația de a examina și a se referi la românii care se aflau în lagărele din Germania în 1941 și care urmau să fie repatriați, în sfârșit, în România. Printre cele 1.501 de persoane³⁸ incluse în aceste liste identificăm familii de intelectuali cu rol deosebit în viața culturală a Bucovinei: Leonida Bodnărescu, fost director al liceului din Rădăuți aflat în 1940 la Cernăuți, L. Tomoiogă, fostul director al Școlii Normale din Cernăuți, Alexandru Zavulovici, fost profesor de muzică la Școala Normală din Cernăuți, Ion Cavulea, profesor de geografie la Școala Normală din Cernăuți, Arcadie Dugan, cercetător științific, Traian Cantemir, istoric literar. Persoanele incluse în aceste liste erau însoțite și de membrii familiei, spre exemplu: Vasile Răzvan, socrul academicianului Radu Grigorovici, familia Sfințîchi (Sfințescu), rude apropiate tot ale academicianului Radu Grigorovici, precum și mai multe persoane cu numele Trebici (rude ale academicianului V. Trebici din Horecea) etc.³⁹.

Mulți din acești refugiați s-au întors ulterior în România. Numai în iunie 1941 au revenit în nordul Moldovei mai mult de 1.000 de refugiați din Germania.

Cu ajutorul Comisiei germane de repatriere au părăsit nordul Bucovinei și cca. 4.000 de ucraineni⁴⁰.

De asemenea, o parte din polonezii din Cernăuți, care se aflau în legături de rubedenie cu familiile germane, au plecat, împreună cu acestea, în toamna anului 1940 din capitala Bucovinei.

Potrivit unui recensământ, realizat de autoritățile române în august 1941, în Cernăuți au fost consemnate doar 3.523 de persoane de etnie poloneză⁴¹.

Concomitent avea loc repatrierea sau refugiarea în principal a românilor din Basarabia și nordul Bucovinei.

În iulie 1940, Ministerul de Interne al României a decis ca refugiații din nordul Bucovinei și din județul Hotin să fie repatriați în județul Neamț, pentru a organiza mai bine evacuarea. Dar din cei peste 6.000 de bucovineni, ce și-au exprimat dorința să se repatrieze, au plecat doar trei transporturi cu câte 100-150 de persoane⁴².

Pe data de 3 august 1940 autoritățile sovietice au comunicat reprezentantului guvernului român, că s-a acceptat evacuarea a 450 de persoane – membri ai familiilor funcționarilor din nordul Bucovinei.

La 9 octombrie 1940, delegația română a remis reprezentanților guvernului URSS noi cereri de repatriere a 10.854 persoane, iar Crucea Roșie Română a adresat încă 2.562 cereri de repatriere⁴³.

Mii de țărani români ce au cerut în toamna anului 1940 să fie înscrși pe listele de repatriere au fost refuzați pe motiv că erau muncitori agricoli. De disperare că nu a obținut autorizație de plecare o femeie din „I.G. Duca”⁴⁴ (Județul Cernăuți), „nemaivând ce mânca și-a aruncat cei doi copii într-un puț, după care s-a înecat și ea”⁴⁵.

Comisia de repatriere de la Cernăuți și-a suspendat activitatea la 28 septembrie, deși peste 15.000 de persoane mai erau încă înscrise să plece în România.

Pe la începutul lunii decembrie 1940 a fost declanșată o puternică acțiune de pregătire a alegerilor pentru sovietele locale și centrale.

„Oamenii satelor au fost surprinși în mod neplăcut de avalanșa de activiști și „culturnici” ce au venit să-i „învețe” ce înseamnă „alegerile libere” pentru deputați, ce rost au și cine sunt acești deputați despre care țărani nu au auzit nici nu au știut nimic până atuncea. Nu mică a fost surpriza că între acești deputați pentru sovietele locale au apărut nume de oameni ce au făcut parte din acele „echipe de partizani” ce la intrarea trupelor sovietice în Bucovina și Basarabia, au dezarmat și batjocorit unitățile Armatei Române în retragere.

În ce privește candidații pentru sovietele unionale și centrale aceștia făceau parte din eșaloanele superioare ale administrației civile și militare, deci total necunoscuți de electoratul autohton”⁴⁶.

Cu începutul pregătirilor pentru alegerile în Sovietul Suprem al URSS și în Sovietul Suprem al RSSU situația a cunoscut o încordare accentuată, deoarece contradicțiile dintre „activiștii” privilegiați și gospodarii năpăstuiți s-au acutizat.

Persoanele de încredere ale candidaților pentru deputați, membrii comisiilor electorale de sectoare și de circumscripții, agitatorii, propagandiștii, informatorii politici (numărul cărora, în ansamblu, s-a ridicat până la 20 de mii) au început, ca la un semnal dat de mai sus, să lupte împotriva „rămășițelor claselor exploatare și a naționaliștilor burghezi ucraineni, români și moldoveni, care desfășurau o perfidă agitație antisovietică, folosind în aceasta greutățile vremelnice și unele neajunsuri în munca sovietelor locale și a organelor economice”⁴⁷.

⁴² M.A. Cărunțu. *Op.cit.* – P. 53.

⁴³ Ion Șișcanu. *Op.cit.* – P. 59.

⁴⁴ Satul a fost distrus, populația a fost transmutată în zonele sudice ale Ucrainei (nota red.).

⁴⁵ Vezi: Mihai-Aurelian Cărunțu. *Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei (iulie 1940-iunie 1941)* // „Glasul Bucovinei”. – Anul VI. – Nr. 4 (24). – 1999. – P. 52-63. – P. 58.

⁴⁶ Vasile Ilica. *Op.cit.* – P. 61-62.

⁴⁷ Dumitru Covalciuc. *Începutul sovietizării...* – P. 69.

Campania electorală a decurs sub semnul combaterii „acțiunilor criminale ale dușmanilor”, care încercau, chipurile, să zădărnicească alegerile, care au avut loc la 12 ianuarie 1941 și la care pentru „candidații blocului comunistilor și a celor fără de partid” și-au dat voturile... 99,5 la sută din numărul alegătorilor!

Din cei trei deputați din partea regiunii Cernăuți în Sovietul Suprem al URSS, unul era generalul sovietic Gh. Jukov.

Alt general sovietic – I. Galanin, șeful garnizoanei din Cernăuți, alături de „Vasile Luca”⁴⁸ – îi reprezenta pe bucovinenii în Sovietul Suprem al RSS Ucrainene. Iată care au fost, printre alții, aleșii poporului la primele „alegeri libere”⁴⁹.

În urma acestor alegeri, desfășurate pe baza Constituției staliniste din 1936, bucovinenii, cărora „li s-a făcut o mare dreptate istorică” prin actul „eliberării” lor de sub „jug străin”, au obținut așa-zisa reprezentanță permanentă în organele supreme, uniionale și republicane, ale puterii de stat, devenind „egali între egali, adevărați stăpâni în Patria lor socialistă”.

Puterea sovietică și-a arătat, în sfârșit, adevărata ei față⁵⁰.

Abia după această campanie zgomotoasă băștinașii și-au dat seama cine o făceau pe stăpânii în teritoriile ocupate.

De aceea a și început exodul miilor de români spre Patria lor istorică.

Locuitorii din Bucovina și din Basarabia s-au convins repede că aceste alegeri nu le vor aduce nimic bun și că acești candidați „propuși” nu au nimic comun cu electoratul ce trebuia să-i voteze și deci nu-și făceau nici o speranță că „noi aleși” vor putea ajuta cu ceva la ieșirea din situația nenorocită în care au ajuns ei. Din contra, nu se puteau aștepta decât la noi chinuri și silnicii⁵¹.

Judecata și bunul simț a țaranului român nu greșea deloc, întrucât imediat după alegeri s-a început o acțiune susținută de a convinge țăranii să se înscrie în „în tovărășiri agricole” în care trebuiau să intre cu pământul și cu atelajele ce le avea fiecare.

În legătură cu alegerile de deputați în sovietele locale, ar trebui menționat și faptul că aceste alegeri aduceau o mare „noutate” în concepția electoratului din Bucovina și Basarabia în sensul că nu era vorba de a alege pe cineva, ci era vorba de a „vota” candidații unici propuși de partidul comunist-bolșevic – forța conducătoare, care era deasupra tuturor organelor politice economice din Statul Sovietic.

Deci toată contribuția electoratului consta în introducerea în urnă a listei de candidați în care nu trebuia operat nimica.

Au fost multe cazuri în care electorii scârbiți de mascarada alegerilor au tăiat toți candidații și au înscris în liste propuneri ca: Regele Mihai, Mareșalul Antonescu, Iuliu Maniu etc. dar aceste propuneri nu s-au evidențiat în nici un fel de către comisiile electorale care bineînțeles erau formate din „tovarăși de nădejde” așa că rezultatele votărilor publicate după alegeri era de 99,8% și doar 0,2% reprezenta voturile anulate⁵².

De exemplu, la circumscripția electorală din Suceveni la numărarea voturilor s-a constatat: „16 voturi pentru, date de cei 16 evrei

comuniști din comună; 543 voturi contra ce era voturile tuturor țăranilor din Suceveni. Pe multe voturi era scris: „Trăiască Regele Mihai! Trăiască Generalul Antonescu! Afară cu bolșevicii!”. Bineînțeles că rezultatul trecut de comisie în procesul verbal era de 99,9% pentru deputații propuși⁵³.

Cu prilejul acestor prime alegeri ce au avut loc în nou formată regiune Cernăuți la începutul anului 1941, oamenii au putut înregistra două triste învățăminte:

1) Că nu era vorba de alegeri cum știau ei că se făceau și în România, ci de votări ce se rezumau la stabilirea prezenței la alegeri și introducerea în urnă a buletinului de vot ce conținea numele deputaților propuși de partid, deputați de care ei nici nu au auzit și nici nu știau cine sunt aceștia;

2) Că nu era important ce și cu cine votează, ci era foarte important cine numără voturile și ce raportează mai departe⁵⁴.

În același timp, puterea sovietică încerca să demonstreze existența democrației reprezentative aducând diferite cifre.

Așa, încă la 30 iulie 1940 Comitetul județean Cernăuți al Partidului Comunist bolșevic din Ucraina (PC(b)U) raporta Comitetului Central al PC(b)U, că „în comitetele executive de voloste au fost incluși 1 rus și 1 moldovean, iar în comitetele executive satești – 63 de moldoveni și 67 de persoane aparținând altor naționalități”⁵⁵.

Același Comitet județean, în legătură cu desfășurarea alegerilor, raporta Comitetului Central al PC(b) din Ucraina, că „în cadrul pregătirii alegerilor în Rada Supremă a URSS și RSS Ucrainene au fost „aleși” și reprezentanții minorităților: în componența comisiilor electorale de circumscripție – 8 ruși, 7 evrei, 2 români și 3 moldoveni; în componența comisiilor electorale de sector – 400 evrei, 212 ruși, 392 de moldoveni și 156 români; încă 408 moldoveni, 250 evrei, 146 ruși și 32 reprezentanți ai altor etnii”⁵⁶ au „fost înregistrați ca persoane de încredere”⁵⁷.

În calitate de asesori populari în judecătoriile locale din regiunea Cernăuți au fost aleși 358 moldoveni și 129 ruși⁵⁸.

Același Comitet județean Cernăuți, în legătură cu desemnarea cadrelor în consiliile satești, raporta Comitetului Central al PC(b) din Ucraina că „procesul desemnării cadrelor comitetelor executive satești a avut loc în condițiile unei activități excepționale din partea elementelor dușmănoase puterii sovietice, care încercau să-și promoveze agenții săi în organele puterii”⁵⁹, prin folosirea posibilităților legale de a lupta contra regimului totalitar.

În aceste condiții, Comitetul executiv județean Cernăuți comunica la 19 ianuarie 1941 Prezidiului Suprem al RSS Ucrainene despre „depistarea în consiliul raional Noua-Sulița a 33 persoane – foste membre ale partidelor politice din România, iar în raionul Hliboca „năpădirea cu elemente dușmănoase era și mai mare”⁶⁰.

Acest lucru se întâmpla și la nivelul conducerii gospodăriilor colective (a kolhozurilor). De exemplu, la 15 aprilie 1941 Plenul Comitetului regional Cernăuți al PC (b) constata, că „conducerea

⁴⁸ Vasile Luca era un evreu maghiarizat venit dintr-o închisoare din Transilvania, eliberat cu puțin înainte de intrarea trupelor hortiste în Ardealul de Nord, și care mai târziu avea să facă parte, alături de Ana Pauker și Kișinevski, din „troica comunistă” din România de după 23 august 1944, care apărea în 1945 și la Sighețul Marmăției pentru „a participa la alipirea întregului Maramureș la Ucraina sovietică” (nota red.).

⁴⁹ Vasile Ilica. *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă...* – P. 61-62.

⁵⁰ Dumitru Covalciuc. *Începutul sovietizării...* – P. 70.

⁵¹ Ibidem. – P. 70.

⁵² Vasile Ilica. *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă...* – P. 63.

⁵³ *Mărturiile părintelui Simion Ivaniuc (Mărturie consemnată de I. Dominte și publicată în ziarul „Bucovina”. – Nr. 261. – 24 mai 1942) // Vasile Ilica. Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă...* – P. 107-113.

⁵⁴ Ibidem. – P. 111-112.

⁵⁵ *Apud: Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce naționalnyh mensyn v Ukraini (1917-2000)...* – în limba ucraineană. – P. 269.

⁵⁶ După cum am putut observa, cei ce se declarau români nu se bucurau de „încrederea” noii puteri (nota red.).

⁵⁷ *Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce...* – în limba ucraineană. – P. 269-270.

⁵⁸ Ibidem. – P. 270.

⁵⁹ Ibidem. – P. 271.

⁶⁰ Ibidem. – P. 280.

colhozului 28 iunie din raionul Securenii a fost preluată de elementele dușmănoase⁶¹.

„După intervenția organelor supreme de partid⁶² aceste persoane au fost realese⁶³.”

Chiar și după aceste „realegeri” în calitate de deputați în consiliile satești din fostele teritorii românești în regiunile Izmail și Cernăuți mai erau încă 10% ruși, 9% – români, 6% – moldoveni, 3,8% – evrei⁶⁴.

La aproape o lună de la „cele mai democratice alegeri din lume”, reprezentanții acestei puteri au dat ordin să se tragă în românii din mai multe sate ale fostului județ Cernăuți, care încercau să se strecoare, pe Lunca-Herței, în România.

La numai două luni și jumătate de la ele au fost masacrați, la Fântâna-Albă, românii de pe Valea Siretului, fără ca „reprezentantul” lor în forul legislativ suprem al URSS, Gheorghe Jukov, să încerce a-i salva. Ba, dimpotrivă, se crede că prin el Stalin a dat ordin să se tragă în cei ce-și părăsiseră satele și avutul pentru a-și găsi salvare în România⁶⁵, iar Vasile Luca și-a arătat fața reală în timpul demonstrației de la Storojineț din 26 martie 1941 numindu-și alegătorii „spioni, dușmani și diversioniști”⁶⁶.

Apoi, la cinci luni și jumătate de la „triumful democrației socialiste în Bucovina de Nord” mii de „dușmani ai poporului” au fost mânați la moarte sigură în Kazahstan și Siberia.

„Eliberarea” s-a transformat în exterminare. Totalitarismul sovietic și-a dezvăluit, puțin câte puțin, esența sa, care consta în jaf, violență, teroare, toate acestea fiind doar unele din componentele politicii de genocid față de populația băștinașă din actuala regiune Cernăuți⁶⁷.

În februarie 1941 a intervenit un anumit dezgheț în relațiile economice româno-sovietice, ceea ce a permis reluarea negocierilor privind problemele repatriierilor.

La 15 februarie 1941, la sediul miliției din Cernăuți, și-a reluat lucrările comisia de repatriere. Această veste s-a răspândit foarte repede mai ales în satele de pe valea Siretului, iar un număr mare de români s-au prezentat la autoritățile raionului Hliboca cu cereri de repatriere. Situația incertă a acestor români a creat o stare explozivă, care a atins apogeul la sfârșitul lunii martie.

Prima confruntare dintre românii bucovineni și armata sovietică s-a produs la 6 februarie 1941.

Atunci, cca. 150 persoane⁶⁸ (după alte informații – aproximativ 400-500)⁶⁹ din satele din stânga Prutului, Mahala, Buda, Cotul-Ostriței și Boian, au încercat să treacă granița în apropiere de satul Lunca. Acolo, însă, la cca. 600 metri de linia de demarcație, în lunca Prutului, au fost întâmpinați cu focuri de mitralieră de grănicerii sovietici și doar 56 dintre ei au reușit să se salveze⁷⁰, 44 de participanți la această acțiune au fost arestați, dintre care 12 au fost condamnați la moarte, iar ceilalți 32 – la 10 ani de închisoare⁷¹.

⁶¹ Ibidem. – P. 266.

⁶² Desigur ale PC(b) (nota red.).

⁶³ Leonid Reaboșapco. *Pravove stanovișce...* – în limba ucraineană. – P. 280.

⁶⁴ Ibidem. – P. 270.

⁶⁵ Dumitru Covalciuc. *Începutul sovietizării...* – P. 70.

⁶⁶ Vasile Ilica. *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă...* – P. 70-71.

⁶⁷ Dumitru Covalciuc. *Începutul sovietizării...* – P. 70.

⁶⁸ V.F. Holodnițkii, M.V. Zagainii. *Op.cit.* – în limba ucraineană. – P. 220.

⁶⁹ M.A. Cărunțu. *Vremuri de bejenie*// Țara Fagilor...1993. – P. 81.

⁷⁰ Ibidem. – P. 81.

⁷¹ V.F. Holodnițkii, M.V. Zagainii. *Op.cit.* – în limba ucraineană. – P. 221.

Românii bucovinei, basarabeni și herțeni nu erau protejați nici în România, pentru că majoritatea acestor refugiați au fost extrădați mai târziu autorităților sovietice, majoritatea fiind trimiși în lagărele din Siberia, Kazahstan și Asia Centrală.

Sistarea procesului de primire a petițiilor a provocat nemulțumire în rândul populației, deoarece mulți oameni au considerat că vor fi privați, spre deosebire de concetățenii lor mai norocoși, de dreptul de a se strămuta în România. Din această cauză, la 26 martie 1941, la Storojineț s-au adunat mai multe sute de țăranii din localitățile Ropcea, Cupca, Pătrăuții-de-Sus, Pătrăuții-de-Jos, Ciudei și din suburbiile centrului raional. Secretarul organizației raionale de partid a refuzat să discute cu mulțimea adunată, specificând că se așteaptă sosirea din clipă în clipă a unui reprezentant al Kievului. Persoana respectivă era Vasile Luca, unul dintre militanții PCR, stabilit în 1940 în URSS și ales deputat în Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene din partea regiunii Cernăuți, la alegerile din ianuarie 1941. Acesta a încercat „să convingă” mulțimea „că România practic nu există ca stat” și că bucovinenii ar avea numai de câștigat de pe urma instaurării puterii sovietice. Respingând și huiduind discursul acestui reprezentant al noii stăpâniri, oamenii au decis, în urma unor deliberări, ca în ziua de 1 aprilie toți cei care doresc să plece în România să se întâlnească în Suceveni pentru a porni în mod organizat spre frontieră. Interesant este faptul că și la adunarea din Pătrăuții-de-Jos, din 28 martie 1941, la care au participat circa 400 de țăranii, organizatorul adunării, Gheorghe Crăsneanu, a amânat plecarea tot pentru 1 aprilie.

Și cea mai mare tragedie s-a produs anume la 1 aprilie⁷² 1941⁷³, când aproximativ 2.000-3.000 de locuitori din satele de pe valea Siretului au încercat să se refugieze în România.

Ei însă au fost opriți de grănicerii sovietici în apropiere de satul Fântâna-Albă, unde cca. 200 de oameni au fost împușcați⁷⁴, mulți au fost răniți sau, mai târziu, arestați și reprimați⁷⁵. Cei care n-au fost secerați de gloanțe, fiind numai răniți, au fost prinși, legați de cozile cailor, târâți la gropile comune, săpate din timp, unde au fost omorâți cu lovituri de hârlețe sau aruncați în ele de vii. Alții, după interogatoriile luate în beciurile NKVD-ului din Hliboca și după torturi înfiorătoare, au fost

⁷² La ruși ziua de 1 aprilie este considerată «ziua glumelor». Frumos au glumit sovieticii cu românii (nota red.).

⁷³ În acea zi de tristă amintire, **grupuri mari de oameni din satele Pătrăuții-de-Sus, Pătrăuții-de-Jos, Cupca, Corcești, Suceveni**, în frunte cu un drapel tricolor și altul alb, cu prapuri bisericești, au format **o coloană de circa 2.500 – 3.000 de persoane** și s-au îndreptat spre frontieră sovieto-română. În poiana Varnița, la vreo trei kilometri de hotarul cu România, **oamenii au fost întâmpinați cu focul tras din mitraliere**. Potrivit datelor comunicate de autoritățile sovietice, în timpul tentativei de a forța trecerea graniței, au fost ucise 20 de persoane, inclusiv femei și copii. Conform listelor alcătuite ulterior, numai din șase sate bucovinene (nu dispunem de informații pentru celelalte localități) au murit la Fântâna-Albă 44 de oameni (17 din Pătrăuții-de-Jos, 12 din Trestiana, câte 5 din Cupca și Suceveni, 3 din Pătrăuții-de-Sus, 2 din Oprișeni). Martorii măcelului vorbesc despre o cifră de circa 200 de morți. Vezi: Ștefan Purici. *Represunile sovietice...* – P. 255-258; Vasile Ilica. *Fântâna Albă: O mărturie de sânge (istorie, amintiri, mărturii)*. – Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 1999. – 320 pag.

⁷⁴ După diferite estimări ale martorilor oculari – de câteva ori mai mulți. Vezi de exemplu: Vasile Ilica. *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna-Albă-Suceveni-Lunca-Crasna-Ijești...)*. – Oradea, 2003 – 477 pag. (nota red.).

⁷⁵ V.F. Holodnițkii, M.V. Zagainii. *Op.cit.* – în limba ucraineană. – P. 221.

duși în cimitirul evreiesc din acel orașel și aruncați într-o groapă comună, peste care s-a turnat și s-a stins var⁷⁶.

De asemenea la 1 aprilie, în jurul orei 19, un grup de circa 100 de locuitori ai satelor Carapciu, Iordănești și Prisăcăreni au fost atacați lângă graniță, 24 dintre aceștia fiind uciși, iar alți 43 răniți⁷⁷.

După consumarea evenimentelor și încheierea anchetei, un număr de 22 de persoane au fost deferite justiției⁷⁸.

În conformitate cu concluziile dosarului penal nr. 12 969/1941, la 4 decembrie 1942, un tribunal militar sovietic a condamnat la moarte o persoană⁷⁹, alte 15 fiind pedepsite cu câte 10 ani de muncă silnică în lagăr, confiscarea avutului și deportare. Încă șase persoane au fost judecate în dosarul nr. 2 976/1941, fiind condamnate la câte 8 ani de lagăr și confiscarea avutului. Potrivit legislației sovietice, familiile lor, împreună cu restul participanților marșului de la Fântâna-Albă, urmau a fi deportate în Siberia și Kazahstan. În acest sens, în lunile aprilie-mai 1941, reprezentanții administrației locale din raioanele Hliboca, Herța, Storojineț, Noua-Sulița și Vijnîța au început să întocmească listele respective.

În ajunul izbucnirii războiului a mai avut loc un măcel îngrozitor pe Costișa, în partea de est a satului Probotești, nu departe de Herța⁸⁰.

Cea de a doua etapă a suprimării elementului românesc din actuala regiune Cernăuți s-a desfășurat sub semnul deportării a circa 13 mii de familii în Siberia, Kazahstanul de Nord și Republica Sovietică Autonomă Komi⁸¹.

Aceste deportări oribile au avut loc între 12 și 14 iunie 1941. Dacă peste zece zile nu ar fi început războiul, probabil că o jumătate din populația regiunii Cernăuți ar fi fost deportată⁸².

Pentru a urgenta soluționarea chestiunii „dușmanilor orânduirii socialiste”, în primăvara anului 1941, la Cernăuți și în centrele raionale, au fost constituite niște organisme extrajudiciare, numite „troici”. În urma hotărârilor adoptate de acestea, în zilele de 9-14 iunie 1941, au fost arestate și deportate în regiunea Komi, din Rusia, 924 de persoane. Întreaga operațiune a fost pregătită din timp și realizată în baza Planului operativ referitor la conducerea operațiunilor legate de ridicarea elementului antisovietic, care prevedea:

„La 11 iunie 1941, ora 20, a se efectua consfătuirea operativă a întregului aparat operativ din NKGB și NKVD, pe baza căreia să se lucreze directiva Statului Major de district.

Să se instruiască aparatul de agenți informatori în părțile respective la descoperirea la timp a persoanelor, care au intenția de a executa acte teroriste, diversiuni, a fugi nelegal peste frontieră și a împrăștia versiuni antisovietice printre locuitori.

În scopul de a împiedica posibilitatea unor asemenea încercări de trecere nelegală peste frontieră, tocmai în perioada pregătirii operative, precum și în timpul executării acestora, să se coordoneze activitatea cu comandaturile de grăniceri de frontieră, orientând pe aceștia asupra măsurilor luate de RO din NKVD, în legătură cu deportarea elementului antisovietic.

⁷⁶ Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucovineni în exilul...* – P. 68.

⁷⁷ *Ibidem.* – P. 221.

⁷⁸ Din rândul cărora, din motive necunoscute, lipseau [?] organizațiilor indicați de săteni – Isidor Kobel, Gheorghe Crășneanu, Gheorghe Zegrea, Gheorghe Plămadă, Gheorghe Nistor (nota red.).

⁷⁹ Grijincu Vasile a lui Ioan, tata lui Ilie Popescu, Docent de la catedra de limbă română a Universității din Cernăuți (nota red.).

⁸⁰ *Apud:* Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucovineni în exilul...* – P. 68

⁸¹ *Ibidem.*

⁸² Vezi: Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucovineni în exilul...* – P. 68.

La 12 iunie a.c. ora 19, în legătură cu RIK (Raionnyi Ispolnitelinyi Komitet)⁸³ a efectua consfătuirea instructivă a comuniștilor, repartizați pentru participarea la operație, după care să fie atașați grupelor operative.

La ora 1 noaptea agenții operativi, împreună cu comuniștii, aleși pe direcții de către RPK (Raionnyi Partiinyi Komitet – Comitetul raional de partid) să sosească la punctele, unde se vor efectua operațiile.

Aparatul operativ, la sosirea în sat, este obligat ca, până la începutul operației, să stabilească pe căi neoficiale situația.

Dacă expulzabilul este acasă, a stabili precis locul, cum este situată casa, depărtarea ei ș.a., și numai după aceea, conform ordinelor, la ora 2 și jumătate noaptea, împreună cu personalul întărit a se îndrepta spre locuința expulzabilului, calculând astfel, încât exact la ora 3 noaptea să se înceapă operația⁸⁴.

Soarta celor arestați au împărțit-o, la 13 iunie, și peste 5 mii de membri ai familiilor lor, categorisiți drept „susținători ai dușmanilor poporului”, care au fost încărcăți în vagoane pentru vite și deportați în Siberia și Kazahstan.

Dar împreună cu acești nenorociți au fost ridicați și oameni absolut nevinovați. Iată ce scrie Mihai Rohalschi din Ostrița-Mahala:

„La o săptămână după hramul bisericii noastre, în luna iunie a anului 1941, ne-am pomenit luați între arme ca să fim duși, chipurile, la primărie... Tata, Constantin Rohalschi, era născut în 1895, mama, Anghelina, era din 1897, fratele Victor – din 1923, eu – din 1927, iar sora Maria avea 11 ani... Toate familiile ridicate din Cotul Ostriței au fost urcate în căruțe și duse la primăria din Mahala, unde am avut impresia că se afla întreaga suflare din comună. De acolo, încărcăți în camioane, am fost transportați la Sadagura, care era pe atunci centrul nostru raional. Bunica nu era cu noi, fiindcă, văzând că nu se ținea pe picioare și că nici nu vorbea, cei de la primărie au poruncit să fie lăsată în sat și dată în seama unei surori de-a tatei... Cele mai multe familii au fost ridicate din pricina unor membri ai lor, care, încercând în iarna anului 1941 să treacă în România, au fost împușcați la Lunca, lângă Herța. Familia noastră n-a fost inclusă în listele alcătuite la comandatură (lucrul acesta l-am aflat mai târziu)... Noua conducere a satului avea pur și simplu ciudă pe tata, căci el fusese vreo câteva săptămâni primar...

La gara din Sadagura am fost despărțiți de tata, Rohalschi Constantin, care... a murit în 1943, luna ianuarie, într-un lagăr din Republica Komi. Atunci nu bănuim că ne despărțeam de el pentru totdeauna. După ce l-am luat pe tata de lângă noi, am fost urcați într-un vagon de vite, în care se aflau bărbați, femei, copii, fete și flăcăi... Drumul a fost lung și foarte greu. Prin gări, unde se oprea trenul, o dată în zi ni se dădea mâncare și apă. Primeam niște hâlbe, așa ca să nu murim de foame. Apa, însă, nu ajungea la toți. Coșmarul acestui drum a durat câteva săptămâni. În drum se întâmplau de toate: unii bătrâni mureau, unele femei nașteau... Când am ajuns la Omsk, în Siberia, toți erau sleiți de puteri. La Omsk, în gară, iarăși am fost selectați... Familiile mai tinere, fără copii, au fost trimise să lucreze într-o regiune mai nordică, iar celelalte au fost repartizate în părțile Omskului. Noi am nimerit la o fermă dintr-un sovhoz din raionul Marianovka... În acea vară am dormit cu toții într-un grajd de vite, în care păduchii și ploșnițele ne mâncau de vii.... Când a venit iarna, câteva familii au fost strămutate undeva mai la nord, iar șase familii, timp de șase ani, am rămas să locuim în una și aceeași încăpăre... Era timp de război, școala nu funcționa și eram nevoiți să ne spetim

⁸³ Comitetul Executiv raional (nota red.).

⁸⁴ Vezi Concordia. – Anul 2. – Nr. 23 (36). – Simbătă, 8 iunie 1996. – P. 1.

mereu... Erau geruri mari și fratele și-a răcit picioarele. M-am dus să lucrez în locul lui, la scos gunoiul din grajduri. În 1942, fratele, Victor, a fost luat într-un lagăr de muncă... Cei rămași acasă, în Bucovina, n-au știut nimic despre noi până la terminarea războiului...

Am fugit din Siberia și în 1947 am ajuns în Bucovina, fără nici un fel de documente. Scăpați dintr-o nevoie, am nimerit în alta – în Bucovina băntuia foametea mare, care a secerat mii și mii de vieți omenești... Fratele mai mare știa bine rusește și primăria i-a dat îndreptare la învățătură... Într-o zi, făcându-i-se percheziție, au găsit la el manifeste anticomuniste. A fost arestat și condamnat la 5 ani de pușcărie. A fost aruncat într-o închisoare din Temir-Tau...

Eu am stat acasă până în primăvara anului 1948... Pentru că am fugit din exil, am fost dați în căutare. Fiind găsiți, am fost deportați a doua oară. Am fost duși din nou la Sadagura și de la Sadagura – la Cernăuți, iar de la Cernăuți, din închisoare, – la Lvov, unde erau formate eșaloane cu deținuți. În lagărul din Lvov eram cam zece mii de persoane. Și iarăși, într-un tren de marfă, a urmat acel drum lung și anevoios, cu mâncare o dată pe zi și cu apă puțină... Era în ajunul Sfințelor Paști când am ajuns în apropierea Omskului... Drumul urma mai departe, până la Irkutsk. În gară ne așteptau camioanele fabricii de cărămidă din Lisiha.

Ajunși acolo, am fost repartizați pe la diferite „locuințe”. Ca să nu fugim, capii familiilor au trebuit să iscălească că suportă exilul până la sfârșitul vieții. Dorul de a ne vedea casele a fost stins în noi prin aceste semnături „benevole”. La acea fabrică de cărămidă am lucrat până în 1958, adică timp de zece ani, când ni s-a permis să ne întoarcem acasă... Dar casa nu mai era a noastră (fusesse ocupată abuziv de către coloniști ucraineni)... Abia după aproape 20 de ani de înstrăinare, am reușit să cumpărăm rămășițele gospodăriei făcute de tata...⁸⁵

Deportarea bucovinenilor și basarabenilor în iunie 1941 nu a fost un fenomen care s-a redus sub aspect geografic doar la cele două provincii anexate de URSS cu un an mai devreme. În regiunile vest-ucrainene, încorporate de sovietici în 1939, deportările (al patrulea val, după cele trei din 1940) au fost realizate în zilele de 22 mai 1941 ca și în Lituania, la 14 iunie în Letonia și Estonia, iar în vestul Bielorusiei în noaptea de 19/20 iunie 1941.

Teritoriile respective au revenit Uniunii Sovietice în urma materializării înțelegerilor secrete cu Germania nazistă, încheiate la 23 august 1939, Stalin „curățând” terenul de elementele nesigure în preajma confruntării cu Hitler. Potrivit calculelor efectuate de către cercetătorul rus A.E. Gurjanov, numărul celor deportați din regiunile anexate în lunile mai-iunie 1941 s-ar ridica la circa 105.000-110.000 de persoane⁸⁶.

Românii bucovineni, basarabeni și herțeni erau abandonati și de către Statul Național Român – autoritățile române au luat măsuri pentru limitarea imigrărilor din teritoriile ocupate.

Astfel, în perioada martie – iunie 1941, au fost repatriate doar cca. 1.000 persoane⁸⁷.

Exodul miilor de români spre Patria lor istorică însă nu s-a oprit.

În 1940-1941 s-au refugiat în România 32.958 bucovineni și 82.580 basarabeni⁸⁸.

⁸⁵ Vezi: Mihai ROHALSCHI. ȘAPTESPREZECE ANI DE EXIL SIBERIAN // „Țara Fagilor”. – 2004. – P. 146-149.

⁸⁶ Apud: Ștefan Purici. Op.Cit. – P. 258-259.

⁸⁷ M.A.Căruntu. Calvarul repatrierilor... – P. 60.

⁸⁸ M.A.Căruntu. Drama refugiaților... – P. 163.

Pentru locuitorii din Basarabia și nordul Bucovinei data de 13 iunie 1941 a rămas în memorie ca cea mai tragică zi din primul an de stăpânire sovietică.

În acea noapte, numai din regiunea Cernăuți, cca. 13.000 de bărbați, femei și copii, majoritatea români, dar și mulți ucraineni, polonezi și evrei, au fost scoși din case, din localitățile natale, și deportați în Siberia și Kazahstan. Mulți din acești bucovineni deportați au murit de foame și frig și nu au mai revenit în locurile natale.

După aceste evenimente situația din nordul Bucovinei a devenit și mai grea, iar repatrierea sau refugierea în România a devenit practic imposibilă.

Despre calvarul românilor din acest an blestemat (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941), despre „mărturiile de sânge” a poporului autohton din această regiune a scris în cele 477 de pagini din monografia-document „Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă – Suceveni – Lunca – Crasna – Igești...)” veteranul de război, original din satul Broscăuții-Noi⁸⁹ din zona Storojinețului, Vasile Ilica⁹⁰, care a încercat să aducă și listele, deși incomplete, celor împușcați sau morți în locurile deportărilor. Acest lucru a fost continuat și de către Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale, care pe parcursul anilor 2004-2005 a încercat o cercetare în fiecare localitate românească pentru a se documenta referitor la aceste evenimente⁹¹.

Probabil, deportările aveau să continue la infinit, dacă, cât de paradoxal n-ar suna, Germania nu ar fi atacat, la 22 iunie 1941, Uniunea Sovietică.

În timpul retragerii în fața armatelor română și germană, NKVD-ul a evacuat o parte a deținuților din închisoarea cernăuțeană, unii fiind apoi înecați în Nistru, în zona satului Costrijiuca. Mulți, însă, au fost lichidați chiar în interiorul închisorilor din Cernăuți, Hotin și Storojineț, în conformitate cu ordinul dat de Leontii Beria, șeful NKGB-ului unional⁹².

La puțin timp după izbucnirea războiului, în noaptea de 23 iunie 1941, cca. 3.000 intelectuali și personalități de frunte din Cernăuți, majoritatea din ei evrei, au fost ridicați și deportați în Siberia.

Printre aceștia erau și foștii conducători ai comunității, precum și liderii mișcării sioniste din oraș⁹³.

În decurs de un an (28 iunie 1940-22 iunie 1941), numărul jertfelor represiei bolșevice în teritoriile anexate de sovietici (Bucovina, Basarabia și plasa Herța), potrivit unor estimări, s-ar cifra între 67.000 și 89.500 de persoane.

Conform listelor alcătuite de către administrația românească în toamna anului 1941, în perioada iunie 1940 – iunie 1941 din județele, care făceau parte din guvernământul Bucovinei, au fost deportate, reprimite, sau au dispărut 36.129 de persoane, dintre care 14.942 din județul Hotin, 8.319 – din județul Cernăuți, 4.387 – județul Storojineț, 1.467 – județul Rădăuți, 1.996 – din județul Dorohoi (adică din satele din zona Herței) și 5.018 persoane din orașul Cernăuți⁹⁴. Numai din județul Storojineț au fost

⁸⁹ Sat azi aproape ucrainizat în întregime (nota red.).

⁹⁰ Vezi: Vasile Ilica. Op.cit.

⁹¹ Despre rezultatele cercetării vom relata ceva mai târziu – când vom analiza situația din fiecare localitate rămasă încă românească în perioada actuală. Material, care, sperăm, să apară în Volumul II al acestui studiu (nota red.).

⁹² V.F. Holodnițikii, M.V. Zagainii... Op.cit. – în limba ucraineană. – P. 222.

⁹³ David Schaary. Die jüdische Gemeinde von Czernowitz// Czernowitz. Die Geschichte... – în limba germană. – P. 126.

⁹⁴ Arh. S.R.C. – fond P-307, inv.1, dosar 3554, f.33.

deportate, au fost represate sau au dispărut fără urmă 2.034 persoane de naționalitate română⁹⁵.

Potrivit datelor care privesc doar fenomenul deportărilor din regiunea Cernăuți, în perioada menționată au fost strămutate în diverse părți ale URSS-ului, după unele informații 10.000 de persoane, după altele peste 13.000. Conform datelor de arhivă, la 13 iunie 1941, din raionul Herța au fost deportați 1.996 de oameni: din Horbova 147 de persoane, din Cotu-Boian (aparținând atunci comunei Horbova) 10 persoane, din Bănceni 43 de persoane, din Molnița 77 de persoane, din Buda-Mare 39 de persoane, din Pasat 20 de persoane, din Lunca 35 de persoane, din Buda-Mică 31 de persoane, din Godinești 20 de persoane, din Lucovița 37 de persoane, din Slobozia 30 de persoane, din Mogoșești 42 de persoane, din Pilipăuți (Satu-Mare) 50 de persoane, din Mihoreni 34 de persoane, din Hrețca 20 de persoane, din Probotești 26 de persoane etc. Din localitatea Mahala, raionul Noua-Sulița, satul de baștină al familiei Nandriș, în acea noapte au fost ridicate 579 de persoane, iar din raioanele Hliboca și Storojineț au fost deportați: din Tereblecea 237 de persoane, din Cupca 92, din Opișeni 44, din Stăneștii-de-Jos și Stăneștii-de-Sus circa 140 etc.⁹⁶.

Majoritatea celor deportați au murit la locul deportării.

Mulți dintre ei n-au avut parte nici de mormânt creștinesc. După cum ne mărturisește Ion Mihișeș, numai din satul Ostrița-Herței „au fost lipsiți de dreptul de a avea o ultimă urmă pe tărâmul de naștere... 136 de români cu frică de Dumnezeu care au ridicați în plină noapte și duși, cu preț de mari chinuri pe drumul patimilor, până la și chiar după Cercul Polar, la Peciora și în alte părți ale Siberiei...”⁹⁷

Imaginea satelor, depopulate în mare parte, era extrem de tristă. În 1942, bucovineanul Ilie Mandiuc, membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, scria: „**Cine cutreieră satele Ostrița, Mahala, Cuciurul-Mare, Igești, Crasna, Tereblecea, Volcineț, Horbova..., se cutremură adânc. Casele păraginite, gospodăriile neîngrijite prin care cresc numai bălării sălbatice. Frunțași ai satului, cei mai buni gospodari, oameni cu credință în Dumnezeu, oameni de adevărată cinste, de omenie, au fost deportați cu întreaga familie fără nici o vină, pe simplu motiv că sunt români, cu darea de mână și gospodari bine înstăriți**”⁹⁸.

Foarte mulți basarabeni și bucovineni au ajuns în localitatea Vortcuta, dincolo de Cercul Polar, unde au fost expediați cu forța.

Dumitru Mircescu, simpatizant comunist, care a trecut în anul 1936, înot, clandestin Nistrul în „raiul” bolșevic din URSS, fiind condamnat la zece ani închisoare ca spion român, scria în cartea sa de rememorări: „Cedarea Basarabiei și Bucovinei de nord aduse la Vortcuta zeci de mii de români. Toți, foști gardieni publici, jandarmi, notari, primari, perceptorii, preoți..., nimeriseră dincolo de Cercul Polar cu condamnări de 10-15 și 20 de ani de muncă silnică de executat”. Unii bucovineni au fost duși la muncă forțată în orașul Skokim, aflat în guvernământul Tula, la 160 de km distanță de Moscova. Odată cu apropierea frontului, autoritățile sovietice au pregătit un tren în vederea depozitării lucrătorilor aflați în putere la minele din Siberia. Cei mai slabi au fost folosiți la săpat tranșee. Mulți dintre ei au pierit de foame și ger. La 21 ianuarie 1942, Comandamentul militar german din zonă

a predat autorităților similare române 50 de bucovineni bolnavi deportați, care au fost transportați de urgență la Spitalul Central din Cernăuți. Ei se aflau într-o situație foarte grea, deoarece până aproape de genunchi erau plini de degerături, sufereau de malnutriție datorită condițiilor inumane de lucru⁹⁹.

După cum mărturisea Lazăr Alerguș din Cupca: „Pe data de 1 aprilie 1941 venea dinspre Pătrăuți o coloană de oameni de câteva mii iar cei din față purtau cruci și prapori din biserică și se îndreptau spre reședința raionului Hliboca (Adâncata). La această coloană ne-am alăturat și noi cei din Cupca... Cu toții mergeam la Miliția Raională din Hliboca să depunem cererile de plecare în România pentru că oamenii nu mai puteau îndura birurile, cotele și robotele ce ne puneau în cărcă autoritățile sovietice. Românii ziceau că dacă au plecat nemții și polonezii atunci de ce să nu ne dea voie și nouă românilor să mergem în patria noastră România, mai ales că le lăsam sovieticilor toată agoniseala noastră, case, pământ, animale și tot ce aveam noi acceptând să plecăm cu câte o traistă în spate în care aveam câteva schimburi și ceva de-ale gurii pe 2-3 zile. La Miliția raională din Hliboca văzându-ne așa mulți nu au vrut să stea de vorbă cu noi și ne-au spus să plecăm către casele noastre că altfel va fi rău de noi. O parte s-au întors spre casele lor că nu au venit pregătiți să meargă în România, însă cei mai mulți ce aveau familiile și boccelele cu ei au pornit prin Suceveni spre Fântâna-Albă purtând crucile în fruntea coloanei. Eu și cu fratele și cu alți oameni ne-am întors spre Cupca dar pe drum ne-au ajuns niște militari călări și ne-au arestat și ne-au depus în arestul Miliției din Hliboca unde am fost ținuți vreo două săptămâni, după care am fost predați la Securitate (NKVD) din Cernăuți unde am fost bătuți și cercetați zilnic până la 13 iunie 1941 când am fost imbarcați în vagoane de marfă ca animalele (câte 150 de persoane într-un vagon) și trimiși în Siberia. Am făcut parte dintr-un grup de 2.500 deportați care am fost trimiși la Aktiubinsk. De la ultima gară a trebuit să mai mergem pe jos încă vreo 40-50 km până la poarta primului lagăr. Dar mulți din noi au murit pe drum de foame, de sete și de dizenterie. La fiecare oprire în stații, de altfel trenul avea drum deschis și se oprea rar, în stații mici, și mai ales noaptea ca să nu fim văzuți de oamenii din partea locului, deci la aceste opriri se scoteau morții și muribunzii și se aruncau în gropi comune. Eu m-am întors din Siberia după 15 ani”¹⁰⁰.

Gheorghe Mihailiuc, veteran al învățământului public din Dimca (Trestiana, raionul Hliboca) își amintește „cu spaimă” de anul 1940, de la care au început nenorocirile bucovinenilor: „Așa-ziii frați mai mari, „eliberatori”, au înlocuit adevărul cu minciuna. Sub acel regim odios spărgătorii de uși, toți cei crescuți într-un mediu în care credința, dreptatea, adevărul nu-și găseau loc, au devenit fruntea societății. Noi, băștinașii acestui pământ, obișnuți cu alt mod de viață, am fost cu desăvârșire marginalizați. Limba, istoria, învățământul, tradițiile, credința, în genere cultura națională, au avut mult de suferit... **Apăsătoare este viața sub un regim totalitar. O viață grea, umilitoare, când demnitatea omului este desconsiderată, de fapt, nici nu este viață, ci o moarte lentă.** Această stare intolerabilă i-a făcut pe mulți oameni să cadă pe gânduri. Prin satele noastre creștea neliniștea. Trebuia

⁹⁵ Arhivele Naționale București. – Fond Iancu Flondor, inv.9, dosar 42, f.1-31.

⁹⁶ Apud: Ștefan Purici. Op.Cit. – P. 260-261.

⁹⁷ Vezi Ion Mihaiesi. Nici chiar mormânt pe acest pământ //Concordia. – Anul 2. – Nr. 23 (36). – Simbătă, 8 iunie 1996. – P. 1.

⁹⁸ Apud: Petru Hrior. Durerea satului Horbova...//„Gazeta de Herța”. – 1993, 24 aprilie 1993. – P. 5.

⁹⁹ Constantin I. Stan. Evacuarea administrației românești din nordul Bucovinei (1940)// Glasul Bucovinei. – Anul VIII. – 2001. – Nr. 3. – P. 29-30.

¹⁰⁰ Vezi: Mărturia lui ALERGUȘ LAZĂR, locuitor din satul Cupca, raionul Hliboca, care a fost publicată în „Plai Românesc”, nr. 5, martie 1991. Apud: Vasile Ilica. Fântâna Albă: o mărturie de sânge (Istorie, amintiri, mărturii). – Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 1999. – P. 228-229.

găsită o soluție. Bărbații se adunau în grupuri mici, sfātuindu-se în șoaptă. Unii își trăiau zilele negre în ascunzișuri. Au început urmărirea celor bănuți, anchetările, arestările, deportările. Peste sate se abătuse teroarea bolșevică.

Dacă nu făceai cârdășie cu noii stăpâni erai pierdut. În acele condiții insuportabile, o parte din populația română a nordului Bucovinei a hotărât să fugă în țară, ca să scape de prigoană. La 1 aprilie 1941 câteva mii de români, chemați de dorul libertății, și-au îndreptat pașii spre Fântâna Albă...

Dar, pentru mulți acest drum era fără întoarcere... **Ucigașii au așteptat cu degetul pe trăgaci, până când mulțimea a ieșit la lizieră... Și a început măcelul. Era un adevărat iad de la pământ până la cer. În ochii mei un flăcău voinic purtând tricolorul s-a prăbușit într-un lac de sânge... În învălmășeală m-am pierdut de fratele meu... Întregul câmp era o spaimă, oamenii cădeau ca frunzele de brumă... Soldații trăgeau fără întrerupere, cu precădere în grupurile compacte... Aproape înconștient am început să fug prin desigur. Moartea mă păștea la fiecare pas. Obosit peste măsură, rămâneam în urma celorlalți fugari, rătăceam, ajungeam din nou la locul de unde pornisem... Vântul mi-a adus un bocet șoptit. Am pornit după el. Într-un pâlăc de brazi câteva femei se tânguiau deasupra unei neveste care-și dădea ultima suflare. Muribunda străngea la pieptul sângerând un băiețel de vreo doi anișori... O femeie a smuls copilașul din brațele mamei care și-a dat suflul. Apoi toate au dispărut fără de urmă... Noaptea, grăbită, se așeza peste copaci... Se auzeau încă împușcături sporadice, la care tresăream ca mușcat de șarpe... Și totuși, am avut noroc... Ca prin minune, am ajuns în satul Petriceni (Camenca). Niște oameni cu suflute mari, ucraineni de naționalitate, ne-au hrănit și ne-au dat adăpost. Datorită lor am scăpat cu zile... Cu riscul de a nimeri în ghearele soldaților, am ajuns acasă, la Trestiana, a doua zi pe la chindie. Și până acum aud uneori șuieratul acelor gloanțe blestemate...**¹⁰¹

O altă mărturie ne aduce Artenie Irimescu din satul Carapciu, raionul Hliboca (Adâncata): „În ziua de 1 Aprilie 1941 împreună cu alți gospodari din Iordânești și Cuciurul-Mare am pornit spre Suceveni de unde mai erau vreo 13 km până la frontiera cu România. La hotarul cu Sucevenii ne-au barat calea soldați călări care ne-au somat să ne întoarcem acasă. Unii din noi s-au oprit neștiind ce să facă, alții au încercat să fugă spre pădure, dar s-a tras în plin. Cu acel prilej au fost omorâți: Traian Tovarnițchi, Gheorghe Tovarnițchi, Vasile Tovarnițchi, Cosma Opaț, Nicolae Corduban. Eu am fost rănit la piciorul drept. Glonțul mi-a străpuns osul și au mai fost răniți: Vasile Opaț, Petrea Ungureanu, Gheorghe Opaț – toți am fost duși sub stare de arest la Spitalul din Cernăuți, dar Gheorghe Opaț a murit pe drum, fiindcă pierduse mult sânge. Tot atunci au fost arestați și frații mei Traian și Petre Irimescu dar nu s-au mai întors niciodată. De la spitalul din Cernăuți o parte au fost duși în, lagărul din Karelia, unde din 4.000 de deportați la liberare în 1956 au rămas doar 600”¹⁰².

Mulți bucovineni au fost deportați în Siberia sau în Asia Centrală. Astfel, familia lui Gheorghe Cioric, impiegat de mișcare la

gara Moși de lângă Cernăuți, a fost deportat în Siberia pe data de 13 iunie 1941.

Martoră a acestor evenimente tragice, Zenaida Burduja-Cioric, care avea atunci vârsta de 11 ani, relatează după mai bine de cinci decenii următoarele: „Gara era inundată de lume, părea o poiană multicoloră. Pe atunci, românii din Bucovina încă purtau haine naționale: catrințe, cojocole, bundițe, pălării, țătari... La apropierea NKVD-iștilor s-a început un răcnet nemaipomenit. Pe bărbați îi depărtau de familii. Copiii li se agățau de pantaloni, soțiile îi cuprindeau de gât. Soldații îi îmbrânceau”. Ajunși în Siberia, mulți nu au rezistat temperaturilor extrem de scăzute, dar mai ales asprul regim de lagăr. Aceeași participantă la tragicele evenimente arată în continuare: „Au murit moșul Moroșanu și soția sa. A murit moșu Olaru... De asemenea, preotul Alecu Ostapov din Cernăuți, originar din raionul Lipcani, și-a ieșit din minți și în scurtă vreme a murit”¹⁰³.

Oamenilor deportați li se confisca și averea și chiar și celor ulterior reabilitați ea nu a fost restituită. Iată ce scria Elena Gresculeac-Dejetaru din satul Ritcovți¹⁰⁴, raionul Noua-Suliță în 1991 la „Plai Românesc”:

„Necazul m-a făcut să aștern pe hârtie aceste rânduri... Vă scriu în rusește, ca n-am avut norocul să învăț în limba maternă, deși o cunosc pe cea vorbită. În iunie 1941 mama, tata, bunica și noi, doi copii, am fost deportați în Siberia. Trecuse miezul nopții când ne-au bătut la geam. Tata a ieșit să le deschidă „musafirilor” ușa și aceștia i-au spus că suntem arestați cu toții. Mama a început să plângă și a încercat să se strecoare până în grajd, unde aveam vițel mic, dar oaspeții au îmbrâncit-o, spunându-i ca acolo unde vom fi duși, vom primi vacă... Din acea noapte îmi amintesc doar de văicărelile oamenilor și lătratul câinilor.

...În gara Noua-Suliță ne aștepta un marfar cu peste 40 de vagoane. După ce am fost inghesuiți în ele și puși sub lacăt am călătorit în condiții îngrozitoare până la gara Ișim din regiunea Tiumeni. Acolo am fost părăsiți pentru o săptămână în ograda unei biserici pustii. După distribuire, am nimerit în punctul cel mai nordic, în tundră, având doar cerul deasupra capului. După o lună a murit bunica. Peste alte două săptămâni s-a stins tata – avea 32 de ani. Astfel, în pustietatea neagră, fără să cunoaștem limba, am rămas doar cu mama. Eu aveam 4, iar sora – 7 anișori. Mama primea pe cartelă 500 grame de pâine pe zi. Muncea zi și noapte ca să ne poată întreține. Vara cosea iarbă, căra fânul la fermă unde lucra și tăia în pădure. Aveam milă doar din partea băștinașilor, care ne dădeau uneori pește... Salvarea ne-a fost în pomușoare și ciuperci. În 1954, am fost reabilitați, dar abia în 1956 ne-am întors în sat. **În casa noastră locuiau străini. Abia peste doi ani am putut să o... cumpărăm de la ocupanți.** În iunie 1941 am lăsat-o plină cu de toate, iar în grajd aveam cal, vacă și vițel, porci, găini. În 1968, nu știm conform cărei dispoziții ni s-au plătit 370 de ruble. Oare atât a costat averea, agonisită de bunici și părinți? Soțul meu a fost de asemenea deportat. La 16 ani, rămânând fără de părinți, s-a făcut tăietor de pădure. Și iată în 1989 părinții lui au fost reabilitați conform unei hotărâri cu întoarcerea averii confiscate. De atunci ni se tot promite achitarea datoriei. De la procuratură am fost trimiși la serviciul financiar, la direcția regională a afacerilor (interne). Până la urmă demersurile noastre s-au împotmolit pe masa cine știe cui... Am lucrat peste 30 de ani în sovhozul „Cernovițchi”. Astăzi sunt grav bolnavă. Nu mai are sănătate nici soțul. Mama, deși e de vârstă înaintată, n-are pensie, deoarece în Siberia nimeni nu i-a dat

¹⁰¹ Gheorghe Mihailiuc. *Tristă amintire* // Zorile Bucovinei. – Nr.24 (13.481). – Miercuri, 30 martie 2005. – P. 2.

¹⁰² Mărturia lui ARTENIE IRIMESCU, 84 aiii, locuitor din satul Carapciu, raionul Hliboca (Adâncata), a fost publicată în ziarul „Plai Românesc”, nr. 3, din martie 1991. *Apud*: Vasile Ilica. *Fântâna Albă: o mărturie de sânge...* – P. 228-229. Artenie Irimescu a făcut parte din cea de-a doua coloană ce a fost surprinsă de grănicerii călări în vecinătatea satului Suceveni, în după-masa zilei de 1 aprilie 1941 (nota red.).

¹⁰³ *Ibidem*. – P. 29.

¹⁰⁴ Astăzi satul este deja ucrinizat (nota red.).

document pentru anii muncii la fermă. Oare chiar nu ni se va întoarce ceea ce ne-a aparținut odată?¹⁰⁵.

Mărturii mai ample ale supraviețuitorilor au fost publicate, în mai multe numere, începând cu 1992, în Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni „Țara fagilor” (1992-2004), redactat de către ziaristul cernăuțean Dumitru Covalciuc, președintele cercului neformal „Arboroasa” din regiunea Cernăuți¹⁰⁶.

Cifrele statistice oficiale nu-i cuprind nici pe germanii repatriați în Germania sau pe românii, care s-au refugiat ori au fost repatriați în perioada respectivă în România. După unele date, doar până în noiembrie 1940 circa 45 mii de persoane de origine germană au părăsit regiunea Cernăuți, repatriindu-se în Germania¹⁰⁷. Împreună cu ei au părăsit Bucovina și câteva mii de români, poloni și ucraineni.

După revenirea Basarabiei și nordului Bucovinei la România în 1941 s-a decis ca aceste două provincii să constituie două unități administrative autonome, conduse direct de conducătorii statului prin reprezentanți personali.

În guvernământul Bucovinei au intrat cele 5 județe din Bucovina (Câmpulung, Suceava, Rădăuți, Storojineț și Cernăuți), județul Hotin din nordul Basarabiei, iar din octombrie 1941 – și județul Dorohoi (practic tot teritoriul actualei regiuni Cernăuți plus sudul județului Hotin)¹⁰⁸.

Populația românească din aceste teritorii a primit cu încredere și speranță administrația civilă și militară românească. Minoritățile naționale, însă, au primit cu rezervă noua stare de lucruri.

Cel mai puternic au fost afectați evreii din aceste două provincii.

La 8 iulie 1941 generalul Ion Antonescu a ordonat ca evreii să fie strămutați peste hotarele țării.

Evreii din zonele rurale și din orașe au fost adunați, în lunile iulie – august 1941, în lagăre provizorii, iar în septembrie s-a început deportarea acestora în Transnistria.

După unele informații mai exacte, au fost deportați 43.768 d evrei în Bucovina și 10.368 din orașul și din județul Dorohoi. Numai din orașul Cernăuți au fost deportați în timpul războiului în Transnistria 23.391 de evrei¹⁰⁹.

Potrivit recensământului oficial din 1942, mai locuiau atunci 19.375 de evrei în Bucovina, din care 16.794 la Cernăuți¹¹⁰.

Mai multe personalități din România, printre care și Traian Popovici, primarul Cernăuțului în anii 1941-1944, au intervenit în favoarea evreilor români. Grație străduințelor primarului Traian Popovici, cca. 15.000 de evrei din Cernăuți, sub pretextul că sunt necesari economiei orașului, au fost salvați de la deportare în Transnistria¹¹¹.

Administrația civilă românească a efectuat în anul 1941 un recensământ administrativ și unul statistic în Basarabia și Bucovina, pentru a stabili mai exact situația din aceste două provincii după un an de ocupație sovietică, care a semnalat că din cauza schimbărilor social-economice și politice bruște, care s-au produs în Bucovina în anii 1940-1941, s-a modificat radical și structura etno-demografică și socială a populației acestei provincii.

¹⁰⁵ Elena Greculescu-Dejetaru. Oare chiar nu ni se va întoarce ceea ce ne-a aparținut odată? // „Plai Românesc”. – 30 mai 1991.

¹⁰⁶ Vezi: „Țara fagilor”: Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. – Cernăuți-Târgu-Mureș. – 1992-2004

¹⁰⁷ Apud: Leonid Reaboșapco. Pravove stanovışce naționalnyh menșyn v Ukraini (1917-2000)... – în limba ucraineană. – P. 259.

¹⁰⁸ Nota red.

¹⁰⁹ David Schaary. Die jüdische Gemeinde... – în limba germană. – P. 126.

¹¹⁰ O Istorie a Românilor... – P. 282.

¹¹¹ David Schaary. Die Juden der Bukowina... – în limba germană. – P. 160.

S-a stabilit că, populația Basarabiei și nordului Bucovinei a scăzut de la 3.776.309 locuitori în 1940 la numai 3.525.008 în 1941¹¹².

În această perioadă scurtă a scăzut în mod dramatic mai ales populația urbană a Bucovinei.

La Cernăuți locuiau în 1941 doar 66.436 de locuitori comparativ cu 112.427 persoane în 1930 – adică populația orașului a scăzut cu 45.991 persoane sau cu 40,9%¹¹³.

În perioada 1940-1941 au fost afectate cel mai dramatic astfel de categorii sociale, precum negustorii, meseriașii, funcționarii, profesioniștii liberi¹¹⁴. Potrivit analizei consecințelor ocupației sovietice în perioada iunie 1940 – iunie 1941 pentru populația din județele guvernământului Bucovinei, au fost deportate, represate sau au dispărut 36.129 de persoane, dintre care 14.942 din județul Hotin, 8.319 – din județul Cernăuți, 4.387 – județul Storojineț, 1.467 – județul Rădăuți, 1.996 – din județul Dorohoi (adică din satele din zona Herței) și 5.018 persoane din orașul Cernăuți¹¹⁵.

În ciuda tuturor dificultăților, situația privind componența națională a teritoriului regiunii Cernăuți imediat după revenirea acestui teritoriu în componența României în linii generale totuși poate fi estimată.

Așa, după un an de stăpânire sovietică, de repatriere a etnicilor germani și maghiari, de deportare a evreilor, de refugiere sau deportare a unui număr mare de români, polonezi, ucraineni, guvernământul Bucovina avea următoarea structură etno-demografică¹¹⁶ a populației:

Referindu-se doar la zona nord-bucovineană și a Ținutului Herța (fără nordul județului Hotin) a regiunii Cernăuți, Marian Olaru constata:

„Populația estimată a regiunii ocupate de sovietici din fosta Bucovină, împreună cu cea a Herței, era de 545.267 locuitori, din care, în 1946, românii reprezentau 37% și ucrainenii 45%.

În urma instaurării dominației sovietice, pe teritoriul de nord al fostei Bucovine s-au produs importante schimbări demografice. Referindu-ne la intervalul iunie 1940 – iunie 1941, acestea sunt:

- refugierea spre interiorul Regatului Român a unei părți a populației românești;
- repatrierea germanilor, polonezilor și maghiarilor;
- asasinatelor în masă săvârșite de sovietici și deportarea românilor în gulagul sovietic.

Fără să avem o cifră exactă a celor uciși sau deportați de regimul sovietic, în 1940-1941, cercetătorii români ai problemei estimează că la Fântâna-Albă, la 1 aprilie 1941, au fost înpușcați 1.500 de oameni, iar pe 13 iunie 1941 au fost ridicați pentru a fi deportați 13.000 etnici români – după unii cercetători, după alții – 41.000¹¹⁷.

Și aceste cifre nu par deloc exagerate, deoarece numai din satul Mahala în acest an de „rai stalinist” au fost deportate 602 de persoane¹¹⁸.

¹¹² Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. 22 iunie – 26 iulie 1941. – București, 1999. – P. 338.

¹¹³ Arh. S.R.C. – fond P-307, inv.1, dosar 3554, f.29-32.

¹¹⁴ Arh. S.R.C. – fond P-307, inv.1, dosar 3554, f.29-32. Vezi deasemenea și tabelul 74 „Dinamica categoriilor sociale în Bucovina în 1941 (în comparație cu 1930)”, din Capitolul II (nota red.).

¹¹⁵ Arh. S.R.C. – fond P-307, inv.1, dosar 3554, f.33.

¹¹⁶ Arh. S.R.C. – fond P-307, inv.1, dosar 4099, f.95.

¹¹⁷ Vezi: Marian Olaru. Considerații preliminare despre demografie și geopolitică pe teritoriul Bucovinei// Analele Bucovinei. – Tomul VIII. – Partea I. – București: Editura Academiei Române, 2001. – P. 179-181.

¹¹⁸ Vezi tabelul nominal a persoanelor deportate în această perioadă aduse de Ion Nandriș, în monografia Satul nostru Mahala din Bucovina. – Sibiu: Casa de presă și editură „Tribuna”, 2001. – P. 410-424.

La aceste cifre trebuie să adăugăm numeroasele persoane care au căzut victime în încercarea de a forța frontiera instaurată, după 28 iunie 1940, între România și URSS.

Dacă raportăm aceste pierderi la cifra de aproximativ 192.000 de români, câți rămăseseră doar în zona bucovineană și herțeană de ocupație sovietică între 1940 și 1941, putem înțelege adevăratele proporții ale seismului demografic la care a fost supusă Bucovina istorică (între 1/4 și 1/3 din populația românească a teritoriului bucovinean ocupat de sovietici a fost deportată sau exterminată)¹¹⁹.

Forma principală de manifestare a regimului sovietic a fost represiunea, ce nu a ocolit nici una din păturile sociale sau naționalitățile din regiune, dar era îndreptată în primul rând împotriva românilor bucovineni, care, prin tradiții și legăturile firești cu țara, s-au dovedit cei mai redutabili adversari ai structurilor de ocupație sovietică.

Dacă teroarea ca sistem de guvernare sovietic a vizat inițial fosta clasă politică și marii proprietari, treptat ea s-a extins și la nivelul întregii societăți.

„În decurs de numai 12 luni, au fost deportate 41.000 de persoane, aproximativ 10% din întreaga populație din nordul Bucovinei, măsură care, combinată cu masivele colonizări cu diverși alojeni din interiorul imperiului, urmărirea modificarea radicală a realităților demografice din acest ținut... S-a dispus strămutarea unor întregi familii, de la bunic la nepot, dar mai ales lichidarea elitei intelectuale românești, un exemplu elocvent în acest sens fiind Sever Zotta – remarcabil genealogist și membru corespondent al Academiei Române – ce și-a găsit sfârșitul în GULAG-ul stalinist”¹²⁰.

Urmările acestuia se resimt și astăzi, nu numai prin reducerea considerabilă a ponderii românilor din actuala regiune Cernăuți (aproximativ 20%), dar și prin prezența, în număr însemnat, în regiunea Siberiei a Federației Ruse, a aproximativ 500.000 de urmași ai românilor deportați din Basarabia, Bucovina și Ținutul Herța în anul 1940¹²¹.

Ce a însemnat acest an „de libertate sovietică” și cum „o iubea” populația Bucovinei ne mărturisește pilotul român, căpitanul Andreescu Paul, care chiar în primele ore ale războiului a fost nevoit să aterizeze într-un sat tran-sprutean de lângă Cernăuți cu populație mixtă româno-ucraineană:

„...Aterizând în acest loc, în care nu sosiseră încă trupele noastre, aviatorul se aștepta la orice. Era aproape sigur că va fi luat prizonier și dacă s-a hotărât să aterizeze era numai pentru faptul că nu mai putea continua sub nici un motiv zborul.

Satul se numea Lehcuceni Tăutului¹²². Nici nu coborâse din avion și...a văzut populația din sat alergând spre livada în care aterizase el. Țăranii veneau în fugă și într-un număr considerabil. Voiau să-l ia prizonier? Se părea că unii dintre țărani au în mâini coase și topoare. Aviatorul și-a făcut cruce și a așteptat... Când grupul de săteni s-a apropiat, el a putut distinge strigătele lor de „ura!”. Peste câteva minute aviatorul era îmbrățișat de zeci de oameni care se îmbulzeau spre dânsul, căutând fiecare să-l atingă măcar cu mâna. Femeile și câțiva bătrâni au îngenunchat și i-au sărutat pantofii, alții îi luau mâinile și nu mai conteneau să le sărute. Toți locuitorii

acestui sat, văzând culorile românești ale avionului, au alergat să se prosternă la picioarele zburătorului care reprezenta pentru ei întreaga armată care îi dezrobise... Toți vorbeau cu lacrimi în ochi și povesteau suferințele îndurate timp de un an: „Dacă nu veneați acum, eram pierduți!” Aceasta era fraza pe care o repetau la fiecare două cuvinte, toți cei care vorbeau. Ce scenă ar putea ilustra mai bine suferințele pe care le-au îndurat țăranii sub bolșevici, decât aceasta: Un sat întreg alcătuit din bărbați, copii, femei și bătrâni, care se așează în genunchi la picioarele primului ostaș din armata care i-a scăpat de tirania comunistă, sărutându-i pantofii?”¹²³.

Comentariile sunt de prisos.

G.G.: Ce ne puteți spune despre populația regiunii Cernăuți în perioada sovietică postbelică stalinistă (1944-1953) și poststalinistă de până la primul recensământ sovietic din 1959?

I.P.: Românii din regiunea Cernăuți au avut de suportat două așa-numite „eliberări”: invazia sovietică din iunie 1940, în consecința lui Ribbentrop-Molotov și „eliberarea” de la sfârșitul lunii martie a anului 1944, în consecința războiului care se apropia de sfârșit. Cu toate analogiile dintre ele, o analiză mai minuțioasă ne duce la concluzia că între aceste două evenimente există multe diferențe. Revenirea sovieticilor, în martie-aprilie 1944, trecuți ei înșiși prin toate nevoile și grozăviile războiului, nu a însemnat, însă, și o revizuire în direcția unei atitudini mai tolerante a politicii față de populația autohtonă. Autoritățile au devenit și mai dure, iar amploarea sovietizării nu a mai cunoscut limite.

În această perioadă, comuniștii s-au ciocnit de rezistența armată a diverselor grupări de partizani antisovietici, provenind din rândurile românilor și ucrainenilor. Dacă prima invazie din 1940 a fost pusă la cale din timp și, evident, a fost bine pregătită. Sovieticii știau ce au de făcut și, odată cu armata, teritoriile ocupate au fost împăienjenite cu diverși „politruci”, „ilegaliști”, „luptători pentru fericirea poporului” pentru „reunirea Basarabiei și Bucovinei de Nord cu Patria Sovietică”, cu comuniști, „patrioți”, trădători și alte cozi de topor. Aceștia, fiind bine informați, au modelat teritoriile ocupate după chipul și asemănarea... Au urmat păcălelile, dezinformările, teroarea, masacrele și deportările în masă, care au lăsat urme de neșters în memoria populației supraviețuitoare.

Cu totul altfel a arătat „eliberarea” din primăvara anului 1944. După ani de lupte grele, pierderi materiale și umane uriașe, după mizerie, sărăcie și persecuție neîntemeiate, sovieticii au reintrat în țările învecinate.

Luarea cunoștinței de stilul de viață, modul de gospodărire, etica și spiritualitatea popoarelor din aceste țări au produs o triplă impresie:

Marii comandanți de oști erau preocupați de probleme strategice și tactice. Acumulând o mare experiență de război, învingând groaza ce o aveau la început față de mașina germană de război, ei plăsmuiau planurile operațiunilor, realizarea cărora în majoritatea cazurilor le aducea izbândă. Se pare că pentru ei, soarta populației civile ca și cea a ostașilor de rând, era o noțiune mai mult abstractă decât reală, iar unele greșeli ce se infiltrau în operații, erau iertate prin scopul urmărit. De exemplu, prima mare formațiune militară sovietică ce a intrat în Crasna, și-a instalat bateria de tunuri pe dealul ce domină Huta-Veche, numit Arșița. Altă formațiune a ajuns în partea opusă – la Zubrovița. Trei zile la rând unii au tras în alții, crezând că aveau în față dușmanul.

¹²³ Constantin Virgil GHEORGHIU. Cernăuți: reportaj de război// „Țara Fagilor”... – 1997. – P. 107-119.

¹¹⁹ Vezi: Marian Olaru. Considerații preliminare despre demografie și geopolitică pe teritoriul Bucovinei// Analele Bucovinei. – Tomul VIII. – Partea I. – București: Editura Academiei Române, 2001. – P. 179-181.

¹²⁰ Mihai-Aurelian Cărunțu. Bucovina în al doilea război mondial. Radiografia unei drame // „Țara Fagilor”... – 2004. – P. 99-100.

¹²¹ Marian Olaru. Considerații preliminare... – P. 180.

¹²² Azi satul este aproape ucrainizat complet și se numește Zelenyi-Hai (nota red.).

Atunci casele gospodarilor au rămas fără geamuri. Un obuzier de câmp trăgea rar, dar când împușca, sticlele se făceau puzderie¹²⁴;

Ostașii de rând, mobilizați din toate colțurile Imperiului Roșu, la contactul cu localnicii rămăneau de-a dreptul șocați. Amenajarea gospodăriilor din Crasna le trezea invidia... Mulți ostași, care, demobilizându-se, nu s-au mai întors la baștina lor, ci au rămas să trăiască printre noi. La întrebarea, dacă după 30 de ani nu-i era dor de plaiurile natale, de rude, unul, originar din Mordovia, mi-a răspuns: „nu, n-am ce vedea acolo. Ce să vezi? Niște bordeie săpate în pământ, o viață de câine? Aici am gospodărie „gata clădită“, „serviciu de onoare“. Această pătură a ostașimii, simțind că se apropia demobilizarea, se străduia să se chivernisească cu trofee, obținute prin orice mijloace.

Totuși, politica oficială n-o promovau nici comandantii supremi, nici ostașii de rând, ci așa-numita verigă medie – gradații de la locotenenți, la căpitani și maiori, cadre selectate din rândurile intelectualității marelui popor rus, instruite „blitz“ și mobilizate pe front. Erau erudiți, oarecum omenoși, mențineau ordinea și disciplina în unități și, principalul, se credeau cu adevărat eliberatori, promotori ai unicului sistem ortodox-socialist.

În zonele „eliberate“ instalau comendaturi sovietice, conduse de vreun căpitan sau locotenent-major, misiunea cărora consta în menținerea ordinii, protecția populației civile și, bineînțeles, în propagarea noului sistem.

Aceste comandamente erau dislocate de obicei în conacele boierești părăsite sau în casele gospodarilor mai înstăriți. Anume aceste comandamente au lansat ordinul obligatoriu de evacuare a populației...¹²⁵.

Ordinul urma a fi executat.

Evident, că sovieticii se așteptau la o mare rezistență din partea nemților pe crestele munților și au ordonat evacuarea populației.

Gestul părea foarte uman, dacă n-ar fi fost trista amintire a deportărilor din 1941.

La Crasna, de exemplu, s-a ordonat evacuarea din cea mai mare parte a Crasnei și din Vicovu-de-Sus și de evacuare totală a populației din Huta-Veche, Straja, Falcău...

Însă, pe neașteptate sovieticii au întâlnit o rezistență din partea țăranilor simpli din Crasna, care, având în memorie trista amintire a deportărilor din 1941, s-au înțeles între ei „să nu ne lăsăm ridicati!“.

Iată cum relatează aceste evenimente Ștefan Motrescu: „... Mitric Ion al lui Pamfir s-a furișat spre o căruță, i-a scos o roată și a fărâmat-o, zicând: „Acu du-ne, dac-ai cu ce!“... În același timp doi frați – Motrescu Istrate și Vasile, poreclii ‘Căcărăză’, mâneau prin lunca Sirețelului niște vite rămase fără stăpân. Soldații de la comendatura din Ciudei... s-au luat după ei. Frații au lăsat vitele și, pe căi lăturalnice, au ajuns la locul stabilit din Crasna-Putna, unde s-au amestecat cu oamenii, ce se adunau după înțelegerea avută. Soldații urmăritori au luat și ostași de la comendatura

din Crasna... și au purces spre locul adunării. Un moș cu autoritate, Ursache Grigore, poreclit ‘Botuză’, a sărit cu parul la unul din soldați, înjurându-l: „Rășfăta ta, mă negrule!...“, dar, bineînțeles, n-a putut să-i oprească, și așa s-au pomenit față-n față soldații înarmați cu pistoale automate și mulțimea mereu crescândă. A urmat o scurtă perioadă de tratative. Rușii cereau să le fie dați frații pe care i-au urmărit. Atunci Popiuc Nicolai, poreclit ‘Pițilică’, care știa rusește, s-a apropiat de unul dintre soldați, ca să-i explice ceva. Deoarece țeava armei era îndreptată spre pieptul lui, el a încercat s-o înlătune cu mâna. A urmat o rafală scurtă și Pițilică s-a prăbușit ciuruit de gloanțe în abdomen. Tot atunci a căzut Constantin Bândiu, gospodar din satul vecin Ciudei, confundat cu unul din cei doi frați Motrescu. Bândiu a murit pe loc, în convulsii... Oamenii s-au repezit la un gard de răzlogi și s-au „înarmat“ cu pari. Soldații continuau să tragă din plin. A mai căzut moșneagul Pleșca Ion al lui Vasile... Oamenii s-au aprins și au încercat să se avânte în lupta corp la corp, dar soldații trăgeau întruna, culcându-i la pământ¹²⁶. Mitric Toader al lui Ioachim (Gaiță), a fost rănit la picior și tot restul vieții a șchio-pătat. Mitric Ion al lui Pantel a fost rănit la grumaz. Răni adânci au mai primit Mitric Istrate al lui Florea (Carol), Pleșca Vasile al lui Zaharie (Pleșcanul). Rănită a fost și Iliuș Victoria Nichitoaiei. Mitric Auruța... a fost împușcată în gură. Soțul ei, Mitric Gheorghe al lui Nicolai, a fost împușcat în mână. Motrescu Istrate a lui Gheorghe a fost împușcat în cap și într-o mână. O rană în piept a primit Tănase Osalcuic...

Nu se știe cât ar fi durat acest masacru, dacă n-ar fi intervenit o întâmplare salvatoare.

Doi frați, feciorii lui Florea – Dumitru și Costan – fiind fugari, se aflau ascunși în casa din apropiere. Auzind împușcături au ieșit în gang și au început să tragă din ZB-uri. Efectul a fost uimitor. Soldații sovietici, strigând: „Nemți! Nemți!“, s-au retras, lăsând oameni însângerați, morți și răniți¹²⁷.

Iată ce povestește încă un martor ocular, Olaraș Gheorghe al lui Toader: „La Ioachim al lui Ștefan Brahă se afla comanda militară rusească. Aveam 18 ani, abia am adus vitele de la păscut. La Ioachim soldații mi-au spus să nu merg mai departe. Totuși, m-am furișat până la Toader al lui Gaiță. Acolo am văzut morți și răniți.

Am luat căruța de la Popiuc și i-am dus acasă, le-am învelit picioarele cu propria-mi bundiță. I-am mai cunoscut pe Bândiu din Ciudei, pe Victoria Nichitoaiei, pe Auruța cu soțul ei, Gheorghe al lui Nicolai al lui Bălanei, dar și pe alții... Oamenii au rănduit morții, și-au vindecat rănilor... Preoți în sat nu erau și toată rânduiala înmormântării a căzut în grija a doi călugări de la Mănăstirea Putna¹²⁸.

Rezistența militară din partea nemților într-adevăr a avut loc, dar nu în partea Crasnei, ci la Cârlibaba, pe muntele Oița, pâraul Colacului din Câmpulung-Moldovenesc. Evacuarea totuși a avut loc. Până la 23 august 1944, crăsnenii au pribegit prin

¹²⁴ Una dintre cele mai frumoase localități montane din Bucovina, **Seletinul, a ars complet** din pricina neglijenței. Seletinul a fost până atunci o localitate turistică, în care funcționau **12 restaurante și unde veneau la odihnă turiști din Franța și din alte țări**, fiindcă ciuperci, fragi, zmeură și afine ca acolo nu creșteau parcă nicăieri. Spre Șeletinul din creierii munților se călătorea pe „țufiscă“ (cale ferată îngustă). Localitatea a fost incendiată din cauză că soția unui comandant sovietic a aruncat cărbunii din sobă direct pe pragul unei case. **Astăzi din toată această renumită localitate a rămas un sat huțănesc** și numai scheletele unor clădiri, cum ar fi templul evreiesc, ne mai amintesc de faima Seletinul de odinioară. **Vezi: Ștefan Motrescu. Revolta de la Crasna // Eleonora Schipor. Un fizician cu suflet de poet.** – Cernăuți: „Cărți – XXI“, 2004. – P. 32-33.

¹²⁵ **Ibidem.** – P. 30-36.

¹²⁶ Evenimentul relatat a avut răsunet până departe de hotarele Crasnei. Despre el s-a știut la București, s-a scris în manifestele care au fost aruncate peste Crasna și peste împrejurimile sale. Din motive lesne de înțeles, crăsnenii nu dețin nici un exemplar din aceste manifeste, dar oamenii vârstnici au memorizat câte ceva: „**Vitejia eroilor din Crasna, care au sărit cu pari la bolșevici, nu va fi uitată în veci... Este o pagină glorioasă în istoria neamului românesc...**“ Amin-tirea despre această rebdiune a fost un tabu și de abia acum, după peste o jumătate de veac, câte ceva se poate vorbi, însă la **cărciuma lui Spiridon din Ciocănești**, lăutarul **Pasăre** adeseori cânta „**Jalea crăsnenilor**“. (nota red.). Mai detaliat vezi: **Ștefan Motrescu. Revolta de la Crasna...** – P. 33-35.

¹²⁷ **Ibidem.** – P. 33-35.

¹²⁸ **Ibidem.** – P. 35.

Bobești, Broscăuți și Panca, lăsând fără îngrijire case, acareturi, animale, ogoare.

Dar după această rebeliune și după înăbușirea ei în sânge, mulți crâșneni au luat calea munților, unde, ca răzbnători ai poporului, ani la rând i-au hărțuit pe NKVD-iști, bângând groază în noile cadre de conducere... Au murit cu armele în mâini, nedorind să se supună regimului bolșevic¹²⁹.

După cum era de așteptat, în primăvara anului 1944 situația din Basarabia și nordul Bucovinei din nou s-a schimbat drastic.

Din cauza ofensivei armatei sovietice România a fost nevoită să cedeze din nou cele două provincii Uniunii Sovietice.

În martie-aprilie 1944 în România din Basarabia și Bucovina s-au refugiat circa 700.000 persoane, care împreună cu cei ce au plecat în 1940 din provinciile cedate depășesc cifra de 1.000.000 de refugiați majoritatea absolută fiind de origine română¹³⁰. Câți dintre ei erau din teritoriile actualei regiuni Cernăuți nu se cunoaște exact.

Din ținutul Herța s-au refugiat în 1944 în România (potrivit listelor sovietice) 3.218 persoane, adică cca. 10% din populația de atunci a ținutului. După război s-au întors înapoi doar 1.254 de persoane¹³¹.

Iată ce scrie Elena Demianu din suburbia cernăuțeană Clocucica: „În 1944... începuse marele refugiu și clocucicanii, amărâți că își lăsau casele, avutul agonisit în trudă și cu sudoare, mormintele celor dragi, că își părăseau... locurile de baștină, încercau să mai prindă un tren, care să-i ducă undeva în adâncul României, fie și vremelnice, numai ca să se salveze de urgia stăpânirii roșii. Suburbia, românească până atunci, se golise de oameni și în locul băștinașilor aveau să vină, din urma tancurilor sovietice, vânători străini de case și avuturi rămasa fără stăpâni... După refugiul din 1944 puțini de-ai noștri au rămas în suburbia cernăuțeană Clocucica... Vremile de după război i-au înstrăinat și pe unii dintre cei care au rămas în suburbie... Nici în biserică nu ne mai putem ruga astăzi în limba noastră strămoșească”¹³².

Pentru românii rămași în regiunea Cernăuți se începea o perioadă grea – perioada supraviețuirii etnice în fața deportărilor, asimilărilor în favoarea ucrainizării la sate și rusificării la orașe, refugierilor în România și interzicerea limbii române, încurajării „cozilor de topor” și exterminarea elitei naționale...

În primăvara anului 1944 începea cea de a treia etapă a lichidării elementului românesc din nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și Ținutul Herței.

Un locuitor al satului Molodia, fostul județ Cernăuți, își amintește despre calvarul de atunci al românilor următoarele:

„Prin luna mai a anului 1944 la primărie au fost chemați toți bărbații în vârstă de până la 50 de ani. Fiecare a fost întrebat de era de naționalitate română ori „moldovenească”. Oamenii răspundeau că erau români de când s-au văzut pe lume moșii și strămoșii lor, dar ocupanții țipau că între români și moldoveni nu era nici o diferență și că din acea zi toți se vor numi moldoveni. Chiar în acea lună „moldovenii” din Plaiul Cosminului (Molodia) au primit ordin de încorporare în Armata Roșie. Adunați lângă primărie, au fost încolonați și petrecuți în sunete de fanfară la cercul de recrutare. Acei care n-au dorit să se facă „moldoveni”, românii adică, au nimerit

nu pe front, ci în lagărele de muncă din zona lacului Onega, unde au murit de-a lungul timpului peste jumătate din ei¹³³.

Pentru a fi deportat era de ajuns să fii bărbat și gospodar...

Pe la mijlocul verii anului 1944, sovieticii au dus în Karelia, „la Finlanda”, în lagărele de muncă, aproape toți bărbații care mai rămăseseră prin satele bucovinene – bătrâni, invalizi și chiar persoane bolnave psihic și unde aproape toți au murit acolo de foame¹³⁴.

Ca să nu mai fie luați în Armata Roșie și în lagăre, în pădurile și în munții Bucovinei au început să acționeze detașamente de partizani, ca formațiuni ale luptei de rezistență antisovietică și anticomunistă¹³⁵.

La Crasna, în munți, din 1944 până în 1948, a acționat grupul de partizani al lui Ilie Gherman, zis Ciocălău. Acesta a fost un om dărz, isteț, dibaci, puternic, un om care își iubea neamul și care s-a încumetat să se pună în calea puhoiului bolșevic. N-a fost „tălhar”, cum le plăcea unora să afirme până nu demult, ci mai degrabă un judecător sever al iscoadelor stăpânirii bolșevice dezmațate¹³⁶.

Între anii 1944-1945, o puternică organizație de luptă împotriva ocupanților bolșevici a condus-o țăranul Ștefan Petriu, originar din Molodia. Detașamentul său a acționat în satele din jurul Cernăuților, avându-și baza în Codrii Cosminului și organizând operații de luptă împreună cu detașamentul lui Zamorski din Dumbrava-Roșie și cu cel al lui Hudiur din pădurile Cuciurului-Mare. Oamenii lui Petriu s-au angajat în lupte crâncene împotriva trupelor NKVD, a miliției sovietice și chiar a subunităților militare¹³⁷.

O ciocnire violentă, care s-a soldat cu morți și răniți, a avut loc în vara anului 1944 în localitatea Crasna din fostul județ Storojineț, când țăranii de acolo s-au răscolit împotriva militarilor sovietici¹³⁸.

Folosindu-se de ocazii, noua putere continua procesul schimbării fizionomiei etnice a regiunii, micșorând artificial numărul românilor...

După încheierea războiului autoritățile sovietice au distrus câteva localități mai mici din regiunea Cernăuți, populate de români.

Astfel, locuitorii din colonia Buci de lângă Rarancea au fost strămutați în regiunile Herson și Zaporojie din sudul Ucrainei.

Satul Albovăț din preajma Storojinețului a fost distrus în scopul lărgirii unui poligon.

A fost distrusă și colonia I.G. Duca de lângă satul Iurcăuți¹³⁹.

Au fost șterse de pe fața pământului și satele Frunza și Prisaca, care au nimerit pe frontieră.

De asemenea, populația satului Țănteni din zona Herței a fost ridicată și strămutată în sudul Ucrainei, dar cei care s-au întors, au reușit să renoveze satul.

¹³³ Aurel Popovici. Ne-au batjocorit veneticii și cozile de topor// „Țara Fagilor”. – 1996. – P. 112.

¹³⁴ Ilie Salahor. Comuna Voloca pe Derelui stib ocupație stalinisto-bolșevică// „Țara Fagilor”. – 1995. – P. 94.

¹³⁵ Vezi: Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucovineni în exilul... – P. 69.

¹³⁶ Dragoș Tochiță. Români de pe Valea Siretului de Sus, jertfe ale ocupației nordului Bucovinei și terorii bolșevice. – Suceava, 1999. – P. 35.

¹³⁷ Ștefan Petriu. Pentru țara mea nici rănilor nu mă dureau// „Codrul Cosminului”. – Anul IV. – Nr. 9. – decembrie 1996.

¹³⁸ Vezi: Ștefan Motrescu. Revolta de la Crasna// „Țara Fagilor”. – 2001. – P. 115-119.

¹³⁹ Dumitru Covalciuc. Documente privind încercările de rero-mânizare a unei părți a nordului Bucovinei în anii 20// Țara Fagilor... – 1999. – P. 49

¹²⁹ Ibidem. – P. 35-36..

¹³⁰ Vezi. Vasile Ilica. Fântâna Albă: o mărturie de sânge... – P. 59-60.

¹³¹ Gheorghe Pavel. O listă incompletă a refugiaților în România// Țara Fagilor... – 1995. – P. 157-158 (Apud: Arh. S.R.C., fond R.1132.)

¹³² Vezi: Elena Demeanu. Întâmplări de pe străduța noastră din Clocucica // „Țara Fagilor”. – 2004. – P. 220-236.

O soartă dramatică a avut-o și satul Probotești de lângă Herța, care a fost dezmembrat de noua frontieră. În 1940 satul Probotești avea 2.416 locuitori, iar în 1947 – doar 780 persoane, o parte din acest sat, cca. 125-130 persoane, rămânând pe teritoriul României¹⁴⁰.

În timp ce numărul românilor scădea, numărul altor etnii creștea.

Așa, după ce, în primăvara anului 1944, armata sovietică a recuperat din nou Cernăuțiul, numărul evreilor din oraș s-a mărit la cca. 30.000, dar a fost interzisă o viață organizată a comunității evreiești în forma de odinioară.

Chiar din primele luni după reîntrirea trupelor sovietice în Bucovina și Basarabia a fost declanșată teroarea.

În luna mai 1944, sovieticii au început să efectueze recrutări în Armata Roșie a tuturor bărbaților cu vârste cuprinse între 18 și 50 de ani. Cu această ocazie, un fenomen de masă a devenit refuzul înrolării. Astfel, numai în raionul rural Cernăuți 400 de recruți nu s-au prezentat la comisariatele militare, autoritățile recurgând la serviciile miliției și armatei pentru a-i ridica de pe la casele lor¹⁴¹.

Mulți dintre tineri se ascundeau prin pădurile bucovinene, fiind vânați de organele de securitate bolșevice.

Astfel, în primăvara anului 1944, în pădurea de lângă Buda-Mahala, militarii sovietici au urmărit și surprins un grup de tineri români, împușcându-i pe loc, fără a se încerca capturarea lor. Cel puțin 13 persoane au fost ucise, reușind să se salveze doar patru¹⁴².

La 24 august 1944, peste 7.000 de cernăuțeni (din Târnauca circa 130, din Tereblecea 45, din Băhrinești 36 etc.) au fost duși la muncă forțată în Karelia, în zona lacului Onega, la tăiat pădure și construit canalul „Marea Baltică – Lacul Onega” sau la construcția de căi ferate.

Oamenii munceau câte 12-15 ore pe zi, pe un ger de până la -40 – -45°C, fiind hrăniți cu ciorbă din pește sărat, astfel încât, și-au mâncat și opincile din piele de porc sau de vită cu care veniseră de acasă. Cei care au supraviețuit, la sfârșitul anului 1945, au obținut dreptul de a reveni în Bucovina¹⁴³.

În toamna anului 1944, în baza hotărârii Comitetului de Stat al Apărării al URSS nr. 6 784/a, din 25 octombrie 1944, a fost efectuată mobilizarea contingentului de tineri născuți în anul 1927.

În raioanele „atinse cel mai puternic de către elementul contrarevoluționar”, acestea fiind cele din apropierea graniței cu România, s-a dispus ca recruții să fie convocați la comisariatele militare raionale sub motivul organizării repetate a instrucțiunii militare generale și, în mod organizat, sub pază, să fie trimiși la Cernăuți, în centrul regional de recrutare, unde să se realizeze mobilizarea.

La data de 17 decembrie 1944, în regiune au fost mobilizați 78.905 de bărbați, din care majoritatea au fost trimiși în unități militare de rezervă, unde, cu ajutorul agenților secreți, a informațiilor provenite din localitățile de baștină, serviciul de contra-informații depista toate „elementele social-politice periculoase”: persoane care au făcut parte din administrația sau armata română, au avut vreo legătură cu mișcările de rezistență anticomunistă, au exprimat diverse opinii „antisovietice” etc. **De pildă, la 22**

septembrie 1944, în orașul Kungur, de lângă munții Ural, doi ucraineni bucovineni filoromâni din Coțmani Petro Markovski și Mykola Bulavka au fost arestați, acuzați de agitație anti-sovietică și condamnați la câte cinci ani de lagăr, pentru că au îndrăznit să afirme că „ofițerul sovietic este prost instruit, este îmbrăcat mai rău decât un soldat; cu asemenea comandanți pe front vei fi pierdut. În ziarele sovietice se scrie că armata roșie este cea mai bună în lume, dar în realitate aici înfloresc foamea și muștrul uia... Sub stăpânirea românească oamenii puteau pleca acolo unde doreau. Plecau în America, câștigau bani, se întorceau, își ridicau gospodăriile și trăiau bine, iar din Uniunea Sovietică nu mai poți pleca nicăieri. În Uniunea Sovietică, în afară de cartofi, nu ai ce vedea”¹⁴⁴.

Alți bucovineni, care au avut „norocul” să se afle că ei au fost membri ai Partidului Național-Creștin, în frunte cu A.C. Cuza, sau ai mișcării naționaliștilor ucraineni erau condamnați la câte 10 ani de închisoare. Ostașii care luptau efectiv pe front erau condamnați, de regulă, la câte 6-7 ani pentru „intenția de a trece de partea dușmanului”.

În general, din cei peste 300 de cernăuțeni, ostași ai Armatei Roșii, arestați în anii 1944-1945, 45% au fost condamnați pentru „agitație antisovietică”, iar 55% pentru apartenența la așa-numitele „partide contrarevoluționare” (toate formațiunile posibile, cu excepția celui comunist), intenția de a trece de partea inamicului sau pentru spionaj (această din urmă acuzație putea fi adusă oricui ce era născut în teritoriile anexate în 1940)¹⁴⁵.

De fapt, orice putea fi motivul deportării...

Așa, în urma hotărârii Comitetului de Stat al Apărării din URSS din 29 octombrie 1944, la mijlocul lunii decembrie 1944 în regiunea Cernăuți a fost efectuat un nou val de arestări, vizând bărbații cu vârste cuprinse între 18 și 55 de ani.

Astfel, la 20 decembrie 1944, numai din comuna Voloca-pe-Derelui (raionul Hliboca) au fost arestați circa 150 de oameni, care au fost duși în închisoarea din Cernăuți. La 25 ianuarie 1945, volocenii, alături de alte mii de bucovineni, au fost urcați în vagoane și duși la Vorkuta, după Cercul Polar de Nord. Abia în ianuarie 1947, acești oameni nevinovați au obținut dreptul de a se întoarce la casele lor¹⁴⁶.

Foștii soldați ai armatei române (circa 19.000) au fost condamnați la câte 6 ani de muncă silnică la minele din regiunea Donețk, Ural ș.a. De pildă, din Voloca-pe-Derelui, dintr-un număr neidentificat de represați au murit în lagăre 14 foști ostași, din Pătrăuții-de-Jos au fost arestați 35 de foști ostași. **De asemenea, în lagărele GULAG-ului a ajuns majoritatea bucovinenilor și basarabenilor pe care sfârșitul războiului i-a prins în zona sovietică de ocupație a Europei**¹⁴⁷.

Sârbu Giredă din Stănești, fost soldat în Armata Română și căzut prizonier la sovietici, ne aduce o mărturie ce este caracteră acelor evenimente:

„Cei care am avut noroc de la Dumnezeu să mai rămânem în viață, ajunsesem să nu ne mai cunoaștem unii pe alții; eram numai oase acoperite cu piele, plini de păduchi și istoviți de foame.

Din Bălți ne-au încărcat în vagoane de vite și, încuiați, flămânzi și însetați, am fost duși în orașelul Libedeni de lângă Moscova. Acolo am stat o iarnă. Primăvara am fost escortați tocmai în

¹⁴⁰ Gheorghe Pavel. *Tragedia satului Probotești din fostul județ Dorohoi*// Țara Fagilor... – 1999. – P. 65-80.

¹⁴¹ І.В.Мусієнко. *Політичні репресії проти буковинців і бесарабців у Червоній Армії в 1941-1945* // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Том 3. – Чернівці, 2001. – în limba ucraineană – P.313-314.

¹⁴² Ion Timciuc. *Tragedia de la Buda-Mahala din primăvara anului 1944*// Țara Fagilor... – 2001. – P. 99-101.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ *Apud: Ștefan Purici. Op.Cit.* – P. 262-263.

¹⁴⁵ *Apud: Ștefan Purici. Op.Cit.* – P. 262-263.

¹⁴⁶ Ilie Salahor. *Comuna Voloca-pe-Derelui sub ocupația stalinisto-bolșevică: Din însemnările unui țăran autodidact*// Țara Fagilor... – 1995. – P. 97-98.

¹⁴⁷ *Apud: Ștefan Purici. Op.Cit.* – P. 262.

Armenia, în orașul Erevan. Am fost repartizat la uzina de prelucrare a aluminiului din orașelul Arapkir.

La acea uzină condițiile de muncă erau neomenești. Iar substanțele chimice, folosite la prelucrarea aluminiului, secerau viețile a mii de oameni.

A dat Dumnezeu că printre acei ce au rezistat m-am aflat și eu. După câteva luni, am fost scos din acea uzină, pentru a fi încadrat în echipele ce erau angajate la construirea drumurilor și a podurilor. Am luat parte la construirea unui tunel, lungimea căruia era de 7 km, în apropierea lacului Sevan. Apoi, tot în apropierea Sevanului, am participat la construirea unei hidrocentrale.

Peste tot unde am lucrat, nimeni n-a avut grijă de sănătatea noastră, de condițiile noastre de viață. Eram foarte rău hrăniți, hainele ne erau niște zdrențe pline de păduchi; dormeam pe paturi numai de scânduri și ne mâncau ploșnițele și niște gândaci...

Am îndurat chinuri și nevoi până în anul 1948, când a apărut un decret, în care era scris negru pe alb că românii vor fi lăsați să se întorcă acasă... Mă gândeam că... voi scăpa din iadul stalinist. Pe adresa de acasă a românilor care mai rămăseseră în viață au fost expediate scrisori, în care li se cerea primăriilor să trimită caracteristici pentru fiecare... Mie mi-au scris că sunt un trădător de țară, un înverșunat dușman al poporului ș.a.m.d...

Am mai fost condamnat la un termen de 25 de ani... Pentru prima dată de când eram prizonier la ruși, am plâns, dar nu am plâns cum se plânge, ci am plâns cu lacrimi amare, fiindcă eram cuprins de o mare disperare... În situația în care mă aflu a trebuit să mă supun hotărârii judecătorei supreme... Fiind considerat ca un „dușman pentru statul bolșevic”, am fost ținut închis într-o celulă, unde timp de trei luni am stat singur. Între timp, judecătoria supremă a luat altă hotărâre: reieșind din caracterizarea pe care mi-au dat-o iscoadele bolșevice din satul meu natal, cei 25 de ani de închisoare au fost înlocuiți cu pedeapsa capitală...

Ce minune s-a întâmplat, nu știu, însă n-am fost executat, ci a rămas în vigoare prima sentință, la care mi s-au adăugat cinci ani privare de drepturi. Aflând despre toate acestea, am răsuflat ușurat și am hotărât să lupt cu toate nedreptățile și greutățile vieții și să mă rog bunului Dumnezeu ca să-mi ajute să scap de năpasta bolșevică.

În toamna anului 1948 am fost escortat într-un lagăr din Republica Komi. Pe lângă foamă și mizerie, aici a început să mă tortureze și gerul. Trăiam într-o baracă neîncălzită. De la lucru veneam ud și înghețat, iar în baracă era cam aceeași temperatură ca și afară... Foarte mulți deținuți au murit. Unii nu vroiau să lucreze, zicând că au fost judecați pe nedrept. Însă acei care nu lucrau, nu primeau mâncare... Eu lucram din răsuputeri și primeam zilnic câte o bucată de pâine neagră ca pământul și cleioasă de se lipea de dinți și pe cerul gurii și cu greu o puteai înghiți. Primeam și mahorcă, însă eu nu fumam, ci o schimbam pe o bucată de pâine...

Acolo, în lagăr, am dat și de câțiva români din satele învecinate cu Stănești mei, care, din diferite motive, au fost privați de libertate: adică sau n-au fost în stare să îndeplinească planul de livrare a pâinii la stat, sau că cineva i-a denunțat la organele raionale că ar fi fost „dușmani ai poporului”, sau că au fost, pur și simplu, „deschiaburiți”. Bieții de ei! Au murit departe de casă și fără nici o vină...

Abia după moartea lui Stalin, s-a schimbat întrucâtva și atitudinea statului față de noi, „dușmanii poporului”. Ni s-a permis chiar să scriem acasă... Un deținut mi-a spus că dacă ar avea cine trimite o nouă caracterizare, dar nu ca prima, care să conțină semnăturile mai multor consăteni și întărită cu ștampila comitetului

executiv raional, atunci aș avea șansa de a fi pus în libertate... I-am scris soției și ea a obținut o asemenea caracterizare... În baza ei, judecătoria supremă a pronunțat o nouă sentință. Eram condamnat doar la 7 ani de detenție, termen deja expirat. Astfel am fost eliberat și m-am întors acasă. În timp ce mă aflu în prizonierat și în închisoare, casa părintească a fost confiscată și trecută pe lista neagră a așa-ziselor gospodării părăsite... A trebuit să trăiesc pe la străini, să muncesc și să adun parale, ca să cumpăr casa în care m-am născut și-am trăit până la venirea „eliberatorilor”¹⁴⁸.

Majoritatea veteranilor de război din armata română, ferindu-se de eventualele persecutări, au părăsit Bucovina, cei rămași – chiar și în perioada contemporană întâlnesc greutăți enorme.

Ne mărturisește Constantin Melniciuc, veteran de război din orașul Cernăuți:

„Sunt veteran de război, am luptat în armata română, dar nu primesc pensie, după cum primesc, să spunem, veteranii de aici care în timpul războiului s-au aflat în armata polonă. Sunt un oștean fără patrie, părăsit și uitat de țara pentru care am luptat... **În 40, când au ocupat rușii nordul Bucovinei, populația, în mare parte, a fugit în țările vecine. Mulți din cei care au avut nesăbuiința să rămână sub ruși au fost apoi deportați în Siberia ori s-au pierdut la graniță în încercarea lor disperată de a se refugia în România...**

Pe strada din Cernăuți unde locuiesc acum, nu mai sunt români. Mai mult ruși și ucrainenii veniți aici de pe aiurea după război. Și așa-i în toată Bucovina...

...Fiind foarte bolnav și fără putere, am apelat la funcționarii de aici cu blândețe după ajutor, ei însă au chemat un milițian căruia i-au ordonat să mă scoată cu forța afară. Vina mea a fost că eu, bătrân și neajutorat, am cerut să mi se dea un sprijin... Pe scările de la intrarea în sediul administrației regionale am căzut jos de atâta scârbă și bătaie de joc. Doar niște trecători au chemat „salvarea”. I-am rugat pe medicii de la urgență să nu mă ducă la spital, ci acasă... Vreau să aduc la cunoștință tuturor despre această tristă istorie a mea. **Să știți și conaționalii mei din România cum își bat joc de noi ucrainenii...**”¹⁴⁹.

Drept urmare a celui de-a II-lea război mondial, a politicii de opresiune practică de Puterea Sovietică, a refugierii unei părți a populației în adâncul României, la 1 ianuarie 1945, în regiunea Cernăuți locuiau 567.000 de persoane, cu 35,2% mai puțin decât la 1 ianuarie 1941¹⁵⁰.

Cu toate că regiunea Cernăuți doar în 4 ani de război pierduse mai bine de 1/3 din populație, epurarea etnică și represiunile au continuat.

La 10 ianuarie 1945, CC al PC(b)U¹⁵¹ a adoptat hotărârea Despre intensificarea luptei cu naționaliștii ucraineano-germani în regiunile vestice ale Ucrainei, prin care se fixa data de 15 martie 1945 ca termen limită pentru lichidarea rezistenței anticomuniste. În acest scop, în regiunea Cernăuți au fost aduse două brigăzi de trupe ale NKVD-ului, cu un efectiv de peste 1.300 de soldați și ofițeri¹⁵².

¹⁴⁸ Sârbu Gireadă. Pentru o caracteristică falsă, am fost condamnat la moarte// „Țara Fagilor”. – 2003. – P. 105-108.

¹⁴⁹ Constantin Melniciuc. Sunt oștean fără de patrie, părăsit și uitat de Țară //Plai românesc. – Anul IX. – Nr. 12 (117). – Decembrie, 1997. – P. 8.

¹⁵⁰ Ibidem. – P.263.

¹⁵¹ Comitetul Central al Partidului Comunist Bolșevic al Ucrainei (nota red.).

¹⁵² Apud: Ștefan Purici. Op.Cit. – P. 261.

Odată cu reinstaurarea puterii sovietice, autoritățile au început să organizeze niște găzări paramilitare, sub denumirea de „detașamente de exterminare”¹⁵³.

Membrii acestor formațiuni – „stribocii” – erau scutiți de toate dările și obligațiile în muncă, fiind eliberați de la recrutările forței de muncă pentru minele și construcțiile industriale; lor li se repartizau diverse produse de larg consum la prețuri reduse, iar activitatea în detașament era echivalată cu aceeași durată a serviciului militar; membrii familiei erau scutiți de impozite, iar în cazul morții „stribocului” primeau o pensie specială¹⁵⁴.

La data de 15 martie 1945, în Cernăuți și centrele raionale au fost constituite 17 detașamente de exterminare, în care erau înscrise 2.162 de persoane, precum și 314 brigăzi de susținere, cu un contingent de 2.607 persoane.

În martie 1947, în regiunea Cernăuți existau deja 227 de detașamente de exterminare, cuprinzând 3.368 de „striboci”¹⁵⁵.

În primăvara anului 1945 s-a început formarea la Cernăuți a transporturilor cu repatriați polonezi care, de bună voie sau prin constrângere, doreau să plece din Bucovina. În intervalul martie 1945 – iulie 1946 au fost duși în Polonia 10.490 locuitori din nordul Bucovinei, inclusiv 8.140 polonezi, 2.041 evrei și 309 de alte etnii (în principal ucraineni și români)¹⁵⁶.

Print-o înțelegere dintre guvernele României și URSS „Cu privire la evacuarea din teritoriul regiunii Cernăuți în România a persoanelor de naționalitate evreiască, care sunt locuitori ai Bucovinei de nord și nu au fost cetățeni sovietici până la 28 iunie 1940” s-a ivit șansa de a părăsi „raiul sovietic” la evreii bucovineni¹⁵⁷.

Românii nu au avut un așa noroc.

Paralel cu deportările, autoritățile sovietice au efectuat un amplu proces de „colonizare” a regiunii Cernăuți cu diverși „specialiști” și „nespecialiști” de origine etnică ucraineană și rusă.

Numai în anul 1946, în ținut s-au așezat 53.690 de persoane din diverse zone ale Uniunii Sovietice.

De asemenea, în anii 1946-1947, în Bucovina s-au repatriat 316 familii de ucraineni (1.476 de persoane) din Franța, România și Bulgaria¹⁵⁸.

Numărul românilor trebuia să scadă... Și în 1944, românii trăitori în raioanele satești Cernăuți, Sadagura, Noua-Suliță, Hotin și Securenii au fost înregistrați ca „moldoveni”, și doar cei din raioanele Hliboca, Herța, Storojineț și din Suburbiile Cernăuților au rămas români în documente, deși și aceștia au fost făcuți vorbitori de „limbă moldovenească”. În toamna anului 1944, printr-o decizie a primăriei, în Cernăuți au fost schimbate denumirile străzilor în așa fel, ca nimic să nu le mai amintească locuitorilor de trecutul lor românesc¹⁵⁹.

Cu scopul înlăturării toponimelor tradiționale – dovezi ale autohtoniei românilor în regiunea Cernăuți – la 7 septembrie 1946, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene a adoptat un decret prin care au fost schimbate câteva zeci de denumiri ale satelor românești. De exemplu, Crasna a devenit

Crasnoilsk, Mihoreni – Petrașivka, Mogoșești – Bairaki, Probotești – Djakivți, Cerlena – Cerlenivka etc¹⁶⁰.

Sfârșitul culturii germane în Cernăuți și în restul Bucovinei s-a produs la sfârșitul celui de al doilea război mondial, odată cu emigrarea majorității supraviețuitorilor evrei, vorbitori de limbă germană.

Odată cu dispariția elitei culturale din Cernăuți, care vorbea și scria în germană, se încheia o perioadă îndelungată de existență a factorului german în Bucovina – era înlăturată una dintre urmările socio-lingvistice ale ocupației habsburgice.

Apărea, însă, „cultura sovietică”, „cultura moldovenească”... – „cultura de tip totalitar” și „realism socialist”.

În același timp, pe teritoriul regiunii Cernăuți se reinstaura sistemul, care avea ca scop final realizarea doctrinei totalitariste de „apropriere și contopire a națiunilor într-un singur popor – poporul sovietic”, o perioada, care pentru românii din Ucraina și din întreaga Uniune Sovietică aducea interzicerea glotonimului „limba română”, înlocuirea lui cu „limba moldovenească” și caracterul chirilic.

Aproape că n-a rămas urmă din presa românească. Din februarie 1941 până la izbucnirea războiului a apărut un singur ziar în limba română – „Adevărul bolșevic”¹⁶¹.

Din 1944, locul acestuia l-a luat ziarul „Bucovina Sovietică”, dublajul în „limba moldovenească” al ziarului ucrainean „Radianska Bukovina”.

Urmărind facilitarea procesului de ucrainizare și rusificare a românilor cernăuțeni, în anul 1947 organele de partid au dispus trecerea gazetei raionale „Steagul Roșu” (din Herța) și a ziarului regional „Bucovina Sovietică” la grafia chirilică.

Până în 1947 acest dublaj a apărut cu grafie latină, iar apoi, până la 1 aprilie 1967, când locul i l-a luat gazeta „Zorile Bucovinei”, a fost tipărit numai cu caractere chirilice¹⁶².

Nu mai vorbim de „ochiul treaz al PCUS” al cenzurii deschise din cadrul redacțiilor din partea secretarilor de partid – recrutați dintre „cei mai capabili și de perspectivă” conaționali de-ai noștri, – deseori cu studii superioare postuniversitare speciale obținute în cadrul Școlilor Superioare de Partid.

Acest pas a fost motivat de comitetul regional de partid prin faptul că „trecerea învățământului la limba moldovenească și editarea presei în limba română crează greutăți în educarea politică, dezvoltarea culturală a populației moldovenești, în implicarea ei într-o participare mai activă în construcția socialistă”¹⁶³.

În baza Dispoziției cu o „denumire neutră” a Consiliului Comisarilor Popolari și al CC PC (b) U „Cu privire la schimbările în planurile școlare și programele școlii primare și în clasele I-IV a școlilor de șapte ani și celor medii din RSS Ucraineană” deja din semestrul al II-lea al anului de studii 1945/46 se permitea „introducerea studierii limbii ruse în școlile din Ucraina, începând cu clasa doua”¹⁶⁴.

Într-un protest, din partea studenților de la Universitatea din Cernăuți, adresat lui I. Stalin (!) în iunie 1946 se comunica despre trecerea sistemului de învățământ, a cancelariei etc. la limba rusă¹⁶⁵.

Școala românească a fost „moldovenizată”. Dacă în anul școlar 1940-41, pe teritoriul regiunii au funcționat 114 școli cu predare

¹⁵³ Numite în popor „stribiace” (nota red.).

¹⁵⁴ *Apud: Ștefan Purici. Op.Cit.* – P. 265.

¹⁵⁵ *Ibidem; Богдан Яром. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30-50-ті рр. XX ст.).* – Луцьк: Вежа, 1999. – în limba ucraineană. – P. 76-77; *Буковина. Історичний нарис...* – în limba ucraineană. – P. 264.

¹⁵⁶ *K.Felesztzo. Op.cit.* – în limba germană. – P. 143.

¹⁵⁷ *Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce...* – P. 295.

¹⁵⁸ *Apud: Ștefan Purici. Op.Cit.* – P. 266-267.

¹⁵⁹ *Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucoveneni în exilul...* – P. 71.

¹⁶⁰ *Ilie Popescu. Să revenim la toponimia tradițională // „Zorile Bucovinei”.* – 1990, 31 ianuarie. – P. 2.

¹⁶¹ *Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucoveneni în exilul...* – P. 71.

¹⁶² *Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucoveneni în exilul...* – P. 71.

¹⁶³ *Буковина. Історичний нарис...* – în limba ucraineană. – P. 2270-2271.

¹⁶⁴ *Ibidem.* – P. 284.

¹⁶⁵ *Ibidem.* – P.285.

în limba „moldovenească” (numărul școlilor ucrainene fiind de 405, al celor evreiești – de 9, iar al celor rusești – de 11), atunci în anul școlar 1944-45, numărul școlilor „moldovenești” era deja doar de 96.

Bătea prea tare la ochi și în iulie 1946 Comitetul regional Cernăuți informa Comitetul Central al PC(b) din Ucraina și Comitetul Central al Partidului Comunist din URSS despre activitatea școlilor naționale din regiune – 124 școli de diferite nivele „cu predarea în limba moldovenească”¹⁶⁶ și 18 școli cu predare în limba rusă¹⁶⁷. Însă spre sfârșitul anului de învățământ 1946-47, numărul acestora a scăzut din nou semnaland doar 106 „școli moldovenești” și această oscilație bruscă a rămas până azi inexplicabilă¹⁶⁸. Oricum, românii „nu mai aveau nevoie de-așa de multe școli”, chiar dacă erau deja „moldovenești”.

Trecerea de la limba română la cea „moldovenească” era doar un pas spre slavizare prin trecerea treptată la predarea în limbile ucraineană și rusă.

Către sfârșitul perioadei sovietice, numărul școlilor românești din regiunea Cernăuți era numai de 87. Însă cele 27 (dar dacă luăm anul 1946 – chiar 37!) de școli românești, lipsă la numărătoare, n-au dispărut într-o singură noapte, ci ele au fost închise treptat, metodic, și anume în acele localități în care elementului ruten din Galiția nu i-a reușit să deschidă școli ucrainene în perioada de dominație habsburgică, până la declanșarea primului război mondial (!)¹⁶⁹.

Ceahorul, Molodia, Corovia, Codrul-Cosminului, Valea-Cosminului, Cuciurul-Mare sunt sate care în 1944 au intrat în componența raionului sătesc Cernăuți. Populația acestor sate a fost „botezată” ca fiind „moldovenească” și copiii acestor „moldoveni”, deși erau români, au fost imediat privați de dreptul de a învăța în limba maternă. Școlile din numitele localități încă din 1944 au fost transformate în școli cu predarea în limba ucraineană.

La Molodia, bunăoară, s-a ajuns la o situație paradoxală: în 1990, din numărul de 3.700 de locuitori, 3.100 erau români și numai 600 ucraineni, dar la acea dată școala medie din localitate continua să fie ucraineană.

Tot după război au dispărut școlile românești din Panca, Corcești, Davideni, Bănila-pe-Siret, Maidan, Storojineț, Comărești, Șișcăuți, Tureatca. După două-trei decenii de funcționare, au fost închise două școli românești din Colincăuți, Broscăuții-Vechi, Hliboca, școlile nr. 11 și 12 din orașul Cernăuți¹⁷⁰.

La 25 iulie 1947 Ministerul Învățământului al RSSU raporta CC PC (b) U despre deschiderea în cadrul Școlii Pedagogice din Cernăuți a unei secții de pregătire a învățătorilor pentru clasele primare din școlile cu predare „în limba moldovenească” rezervând 30 de locuri¹⁷¹.

Din iunie 1947 în Universitatea din Cernăuți sistemul de predare, cancelaria etc. au trecut deja la limba rusă¹⁷².

În această perioadă represuniile au fost orientate și împotriva rezistenței anticomuniste din zonele de munte și cu pădure ale

regiunii, împotriva acelor care au fost angajați în administrația românească, împotriva sectelor religioase, în special, a iehoviștilor, contra persoanelor care se opuneau să intre în colhoz, împotriva tuturor sătenilor care nu realizau minimul de zile-muncă lucrate în colhoz sau nu livrau cantitățile cerute de grâu, lapte, carne etc.¹⁷³.

După reinstalarea autorităților sovietice, și după ce acestea au luat cunoștință despre faptul că pe timpul cât aceste provincii au fost sub ocupație românească, locuitorii români au simpatizat și colaborat cu autoritățile române de ocupație, s-a pus la cale o mare mișcare de represalii și de pedepsire a întregii populații românești ce a supraviețuit deportărilor din primul an de ocupație (1940-1941) și nu au luat calea refugiului spre România.

Se începea un adevărat calvar!

De data acesta politica de asimilare lingvistică și de anihilare a elementului autohton era însoțită și de cea ateistă și de exterminare social-economică.

Se începea a patra etapă a genocidului bolșevic, aplicat față de populația băștinașă, care a constituit-o campania de „deschiaburire” a țăranilor înstăriți și care s-a desfășurat în anii 1946-1947, adică în perioada de început a colectivizării forțate¹⁷⁴.

La 4 iunie 1947, Guvernul Sovietic a adoptat două hotărâri, care stipulau că „orice atingere adusă proprietății statului sau colhozurilor” era pasibilă de o pedeapsă de la 5 până la 25 de ani de lagăr. Orice persoană care avea cunoștință de pregătirea unui furt sau de furtul însuși, fără a denunța acest lucru la miliție, era pasibilă de o pedeapsă de la doi până la trei ani de lagăr.

De asemenea, Consiliul de Miniștri al RSS Ucrainene a majorat, în iunie 1947, normele de livrare obligatorie a produselor agricole de către gospodăriile individuale: la grâu, floarea soarelui, soia, cartofi, legume, fân, carne și lapte cu 50%, iar la lână cu 100%. Pentru așa-zisele „gospodării ale chiaburilor” au fost reduse drastic termenele de predare a producției și au fost anulate orice înlesniri.

Astfel, în anii 1946-1947, din raioanele cu populație românească Sadagura, Cernăuți-rural, Herța și Storojineț au fost judecați și condamnați, în baza articolului 58 din Codul penal, care privea toate „crimele contrarevoluționare”, 51 de locuitori. În multe dintre aceste cazuri, condamnarea a fost însoțită de confiscarea averii¹⁷⁵.

În general, în anii 1946-1947, recurgând la presiuni, mituire, șantaj, promisiuni, autoritățile au mobilizat aproape 11.000 de persoane în categoriile de „striboci”, agenți secreți, agenți informatori, membri ai brigăzilor de miliție și ai grupurilor de menținere a ordinii publice, care participau și la arestarea și deportarea anumitor persoane¹⁷⁶. „Stribocii” dădeau „o mână de ajutor” la curățirea satelor de „elemente contrarevoluționare”, efectuau rechizițiile în gospodăriile țăranilor, scotocind prin case și poduri și luând totul, prindeau tinerii (flăcăi și fete) pentru a-i trimite la minele din Donbas, la FZO¹⁷⁷ sau la școlile profesionale din Ucraina, de unde nu mai aveau practic nici o șansă să revină acasă.

Vasile Sanduleac din Stănești, care scăpase prin minune de „raiul din FZO” datorită unei scrisori de la un prieten, ajuns acolo, aflase că „așa zisa școală de pregătire a cadrelor muncitorești” în realitate era doar „un fel de lagăr de muncă și toți cei ce

¹⁶⁶ Acesta a fost cel mai mare număr de școli naționale pe care le avusesem cândva în această zonă în perioada sovietică, – număr (124), care, apoi, în permanență avea doar să scadă... (nota red.).

¹⁶⁷ Vezi: Leonid Reaboșapco. *Pravove stanovișce...* – P. 283.

¹⁶⁸ *Apud*: Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucovineni în exilul...* – P. 71.

¹⁶⁹ Vezi: Dumitru Covalciuc. *Școala română din Bucovina: istorie și realitate*// „Țara Fagilor” – 1992. – P. 31; Dumitru Covalciuc. *Molodia culturală*// „Zorile Bucovinei” – Cernăuți, 29 iulie 1990 etc.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ *Ibidem*. – P. 283.

¹⁷² Leonid Reaboșapco. *Pravove stanovișce...* – P. 285.

¹⁷³ *Apud*: Ștefan Purici. *Op.Cit.* – P. 266.

¹⁷⁴ Dumitru Covalciuc. *Românii nord-bucovineni în exilul...* – P. 69.

¹⁷⁵ *Apud*: Ștefan Purici. *Op.Cit.* – P. 264.

¹⁷⁶ *Буковина. Історичний нарис...* – în limba ucraineană. – P. 277.

¹⁷⁷ FZO = Organizații de muncă cu caracter obștesc (nota red.).

nimereau acolo erau datori să participe la restabilirea minelor de cărbune din Donbas“, de unde „nu se putea pleca“¹⁷⁸.

Autoritățile sovietice au pus la punct un plan diabolic de pedepsire a populației rămase, printr-o înfometare generală, asemănătoare aceleia ce a avut loc în Ucraina în anii 1930-33, când o mare parte a populației acestei provincii a murit înfometată datorită faptului că a refuzat să se înscrie în colhozuri.

Aceste măsuri erau adoptate chiar și în condițiile, în care, în toamna, iarna și primăvara anilor 1946-1947, localitățile bucovinene și basarabene au fost bântuite de o foamete cumplită, agravată în mod criminal chiar de autoritățile sovietice.

În rezultatul secetei, în actuala regiune Cernăuți bântuia o foamete nemaipomenită, care secera fără cruțare mii de vieți omenești. Dar anume atunci a fost declanșat un nou val de represii îndreptat împotriva românilor. Țăranii mijlocași dezmoșteniți de avutul lor, au fost condamnați la ani grei de muncă silnică, fiind acuzați, după același șablon, de zădărnicierea, cu bună știință, a planurilor de livrare la stat a cotelor de produse agricole. Acesta era doar pretextul arestării „chiaburilor“, căci nimeni nu era în stare să-și achite cotele fantastice, în timp ce nu căzuse un strop de ploaie și boabele, în sol, nici nu încolțiseră. Scopul consta în dezrădăcinarea românilor „eliberați“, în strămutarea lor de pe plaiurile strămoșești, în nimicirea lor prin diferite metode¹⁷⁹.

S-a început totul cu așa numitele „achiziționări“ față de stat.

În URSS exista un Minister al achiziționărilor – instituție cu drepturi nelimitate de a lua cu de-a sila hrana de la gura sătenilor.

„Împuterniciții acestei structuri au împânzit satele noastre la sfârșitul verii, în toamna și la începutul iernii anului 1946. Fiecare gospodar „încăput“ pe mâna împuterniciților cu achiziționările putea să fie bătut, scos din casă și izgonit din propria-i gospodărie, ridicat și deportat, aruncat în închisoare pe un termen îndelungat, ba chiar executat pe loc fără judecată sau autorizarea procurorului. Toți împuterniciții purtau arme, uniformă militară, numai fără epoleți. Pe localnici, mai ales pe cei care aveau ceva pospai, îi considerau „dușmani ai poporului“, dușmani ai regimului existent. Și dacă aveau de a face cu „dușmani“, atunci se comportau cu oamenii conform acestui principiu. Mulțimea de „împuterniciți“, executori fanatici ai dispozițiilor lui Stalin, urmau poruncile lui Suvorov, comandant de oști rus, care, cică, ar fi spus la timpul său că, dacă dușmanul nu se predă, el trebuie nimicit. Deci, fiecare țăran, care ar fi îndrăznit să cârtească, urma să fie pedepsit. Dar eu mă îndoiesc de faptul că în această lume mare s-ar găsi o ființă omenească mai blajină decât românul, dar care s-ar bucura și nu s-ar opune când niște străini barbari ar rupe bucățile de la gura copiilor săi înfomețați“¹⁸⁰...

Pentru prima dată au avut loc „achiziționări organizate“ în nordul Bucovinei în anul 1946.

„De cu primăvară și până când cerealele au dat în pârgh, ogoarele țăranilor au fost supravegheate de la distanță. Feluriti împuterniciți veneau la autoritățile locale și culegeau date privind starea ogoarelor. Totul fusese făcut în cea mai mare taină. Majoritatea gospodarilor nici nu bănuiau că puterea luase la „evidență“ viitoarea recoltă. Într-o zi s-au pomenit numai că erau obligați să înceapă recoltarea. Dar multe ogoare ar fi avut nevoie să le mai îngăduie o săptămână-două. De aceea țăranii încercau

să vină în „ajutorul“ pâinii: „încă-i verde spicul și-i crud bobul, domnilor tovarăși... Șă-i mai dăm răgaz...“ Dar erau împunși ca de baionetă... Erau la primele noțiuni de „înțelepciune“ comunistă. Apoi pâinea a căzut în poloage, s-a văzut în snopi și pusă în clăi. Mai departe a nimerit sub îmblăcie, a trecut prin treierători, vânturători și s-a pomenit în saci. Tot procesul era supravegheat și dirijat de enkavediștii responsabili cu achiziționările. Oamenii erau „îndemnați“ cu arma, cu înjurături, cu bătai, amenințați... **Era prima pâine achiziționată ce fusese ruptă de la gurile ce rămaseră înfometate și urma să fie dusă „la stat“.** În consecință, însă, ea a fost prima lovitură de topor aplicată gospodarilor, cea mai scumpă pătură socială. Pentru numerosul detașament de împuterniciți sovietici era prima reușită, prima victorie obținută în satele bucovinene¹⁸¹.

În pofida recoltei catastrofale din anul 1946, provocată de seceta din primăvara și vara aceluia an, autoritățile bolșevice au rechiziționat practic întreg grâul, inclusiv cel destinat însămânțărilor și întreținerii familiilor, în contul obligațiilor exagerate ale gospodăriilor individuale țărănești față de stat.

De exemplu, Ștefan Fedor, în vârstă de 58 de ani, gospodar din satul Târnuța de lângă Herța, a fost condamnat la 10 ani de pușcărie pentru că n-a fost în stare pe timp de secetă și foamete cumplită să livreze din gospodăria sa către stat cote exagerate de producție agricolă. Din cele 3.024 kg de cereale planificate în raion, până la 7 august 1947, data arestării sale, a transportat la punctul de recepționare numai 142 kg. N-a putut să dea statului pe anul 1947 nici 40 kg carne, 271 litri lapte, 2 kg lână, 70 kg legume și 248 kg fân¹⁸².

O asemenea soartă o împărțeau și aceia care nu se înscriau „de bună voie“ în colhoz. Declarați „dușmani ai poporului“, țăranii erau arestați fără pic de vină, bătuți, scoși la tăiatul pădurilor și transportarea lemnelor, cu carele lor, la diferite gări, erau strămutați în regiunea Herson sau privați de libertate¹⁸³.

În același timp, pentru a spori gradul de atracție a formelor comuniste de organizare a agriculturii, colhozurile au fost scutite de dări față de stat.

Desigur această măsură s-a luat intenționat ca să dea prilejul activiștilor și „stribocilor“ (gărzi rurale înarmate), ca să cotrobăiască hambarele și podurile oamenilor, lăsându-le fără nici un grăunte de grâu sau porumb pe timp de iarnă, ca să moară iute de foame atât oamenii, cât și animalele ce le mai rămăseseră pe lângă casă. **Rămânând fără orice produse alimentare, oamenii au început să consume ghinde, borhot, coceni de porumb etc.** Au existat chiar și cazuri de canibalism.

La toate acestea s-a adăugat faptul că anii 1946-1947 au fost foarte secetoși și nu s-au făcut nici un fel de cereale, iar acolo unde totuși s-ar fi strâns ceva, autoritățile au confiscat și acele mici rămășițe de recoltă, lăsând populația să moară de foame. În aceeași perioadă America a trimis mari cantități de grâne – grâu și porumb ca ajutoare pentru URSS, dar populația din Nordul Bucovinei nu a văzut nici un bob din aceste ajutoare¹⁸⁴.

Situația în Basarabia era și mai drastică. Ziaristul Gheorghe Frunză din Igești își amintea: „Foametea din 1947 bântuia prin Bucovina și Basarabia... Oamenii, mai întâi cei din Basarabia, își părăseau casele, unde de mult timp nu mai aveau ce roade

¹⁸¹ Ibidem. – P.271.

¹⁸² Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucovineni în exilul... – P. 70.

¹⁸³ Gheorghe Pavel. Graficul strămutării în colhozurile și sovhozurile din regiunea Herson a persoanelor din colhozurile raionului Herța, regiunea Cernăuți// „Codrul Cosminului“. – Anul II. – Nr. 3, iulie 1994.

¹⁸⁴ Vasile Ilica. Martiri și mărturii... – P. 265.

¹⁷⁸ Vezi: Vasile Sanduleac. Am avut o tinerețe zbuciumată // „Țara Fagilor“. – 2004. – P. 186-189.

¹⁷⁹ Dumitru Covalciuc. Românii nord-bucovineni în exilul... – P. 69.

¹⁸⁰ Gheorghe Frunză. Foametea // Vasile Ilica. Martiri și mărturii... – P. 270.

nici șoarecii. Familii întregi, cătune și chiar sate de oameni își luau lumea în cap și se duceau încotro vedeau cu ochii, încolo de unde veneau legende despre locuri în care, chipurile, se mai putea găsi câte ceva de-ale gurii. Acele „locuri” erau Bucovina, Galiția, Transcarpatia... Cu toate că pârjolul sovieto-enkavedist era la fel de aprig pretutindeni: și în Basarabia, și în Bucovina, și în celelalte regiuni, totuși, la gospodarii din „apus” mai rămăseseră dosite de la „dări” niște cartofi, fasole, ceva porumb... Iar acestea (adică hrana) înflorea speranța cetelor de oameni flămânzi, care și-au părăsit locurile de baștină... Primăvara anului 1947 a constituit apogeul „năvălirii” basarabenilor în Bucovina. Torentul de nenorociți era atât de mare, încât nu mai putea fi stăvilit de nici o forță... Oamenii se aciuau pe unde puteau: pe sub garduri, prin colibe înjghebate câine-câinește, prin bordeie săpate în râpe... Statul Sovietic, fidel politicii sale de a-i porni pe oameni unii împotriva altora, de a-i face să se urască reciproc, de a fi denunțatori, de a-i face să depună mărturii mincinoase, nici nu se gândea să-i ajute cu ceva pe cei înfomețați. Fiecare în parte și toți împreună erau lăsați să suporte suferințele foamei și să moară „în voie”... Populația ținutului nostru se dublase, ba poate că în unele perioade era chiar de trei ori mai numeroasă decât cu câteva luni în urmă... Fiecare gospodărie din Bucovina era pândită de multe zeci de perechi de ochi ai unor oameni disperați în hămeșeala lor... Odată cu începutul lucrărilor de primăvară, mai ales pe timpul săditului cartofilor și semănatul porumbului, s-au întetit „atacurile” asupra ogoarelor însămânțate: din țărână erau scoase grăunțele de păpușoi... Dimineața, în diferite colțuri ale satelor, răsunau bocete ca la înmormântare... **Spre vară s-au ridicat urzica și loboda. Aceste plante, care creșteau din abundență pe haturi, prin răzoare și prin râpe, pe malurile pâraielor, atunci, în 1947, au fost stărpite aproape cu desăvârșire. Cei înfomețați, strângeau urzică și lobodă, le opăreau și „mâncău” această fiertură de culoare verde-închis până când și ei deveneau albaștri. Apoi li se umflau burțile și mureau în chinuri cumplite... Prin păduri (pe la poalele lor), prin crânguri creșteau cireși falnici și înalți de câte douăzeci și mai mulți metri... Cei înfomețați, înarmându-se cu topoare și ferăstraie, dădeau buzna asupra pomilor – în acea vară de tristă pomină, pentru rodul gustos și mustos, și-au sfârșit existența zeci de mii de cireși. Rămân, însă, să fiu departe de gândul că frații noștri de sânge – basarabenii – ar fi vinovați de ceva din cele ce s-au întâmplat în timpurile de cea mai neagră pomină. Căci adevărații vinovați au fost „tătuca” Stalin și gașca lui criminală de comuniști. Iar noi cu toții – cei ce au murit și cei care am supraviețuit – am fost victime nevinovate...**¹⁸⁵.

Foamea a provocat o creștere bruscă a mortalității, pe baza distrofiei. În prima jumătate a anului 1947, în urma unei catagrafii, în regiune au fost înregistrați 41.264 de bolnavi de distrofie. În anul 1947, mortalitatea infantilă în regiunea Cernăuți a înregistrat 217 copii cu vârste de până la un an la o mie de persoane, în timp ce media pe Ucraina a fost de 127,¹⁸⁶.

Dar nu numai foamea îi imputăna pe români – acuzate că ascund cereale și că nu achită cotele de produse agricole, sute de persoane sunt arestate, condamnate la ani grei de pușcărie și escortate spre cele mai îndepărtate și mai nepopulate colțuri ale URSS.

Despre aceste procese, atestate și în Ținutul Herța, confirmate documentar și prin materialele fondului R-57 al Arhivei

¹⁸⁵ Gheorghe Frunză. Foamea // Vasile Ilica. Martiri și mărturii... – P. 267-275.

¹⁸⁶ Ibidem. – P. 264-265.

Regionale de stat Cernăuți, ne mărturisește și profesorul pensionar și veteranul de război Gheorghe Pavel:

„...la 10 august 1947 este arestat gospodarul Haralambie Apetroaie din Satu-Mare,... în vârstă de 56 de ani, fără știință de carte... Singura lui „vină” era că n-a plouat, că seceta i-a ucis recolta și că, în rezultatul acestei calamități, n-a putut livra către stat o anumită cantitate de cereale. Conform art. 5, partea a II-a, al Codului penal al RSS Ucrainene, este condamnat la un an de muncă silnică și la 3 ani de pușcărie și... confiscată întreaga avere. Apetroaie mai avea însă o justificare: chiar dacă ar fi plouat, cele 4 hectare de pământ ale sale nime-riseră în zona de frontieră, iar grănicerii sovietici nu-i permiteau să-și lucreze ogorul. În consecință, chiar dacă ar fi dorit, nu avea cum să dea pâine la stat. De explicațiile sale la judecată nu s-a ținut cont, măcar că ele conțineau purul adevăr, și omul a fost dus la „urșii polari”...

La 2 septembrie 1947 este arestat Anania Răileanu din Pasat,... posesor a 4 hectare de pământ –... „vină” lui era că a ascuns un sac de grâu pentru sămânță. În baza art. 58, p. I, a Codului penal al RSSU, este condamnat la 5 ani detențiune „în ținuturile îndepărtate al Uniunii Sovietice”,...rămânându-i nevasta și trei copii înfomețați...

Fiind calificat „chiabur”, Vasile Bordeianu, holtei din Târnuța, născut în 1901, este arestat încă în iarna anului 1946 pentru că n-ar fi achitat la stat cota de produse agricole și este privat de libertate pe un termen de 8 ani. Și lui îi este confiscată averea, înainte de a fi dus „în ținuturile îndepărtate ale Uniunii Sovietice”.

Mihai Muraru din Horbova, născut în 1898, având o familie de 9 persoane și numai 6 ha de pământ, de pe care n-a strâns, din cauza secetei, nici un spic, este condamnat la 3 octombrie la 7 ani de pușcărie, iar pe un termen de 3 ani este privat de dreptul (după ispășirea pedepsei) de a se întoarce în satul natal. I se confiscă tot ce a agonisit timp de o viață.

Vasile Chiruță din Buda-Mică, născut în 1892, fără știință de carte, a trebuit să dea statului de pe 7 hectare ale sale o cotă de 2.517 kg cereale. Din cauza secetei a putut da la stat doar 2.117 kg. Pentru o datorie de numai 400 kg de cereale, la 10 octombrie 1946 este trimis pe 6 ani „în ținuturile îndepărtate ale URSS”...

La 18 septembrie 1946 nimerește inițial la închisoarea nr. 1 din Cernăuți Zinovia Puiu din Poieni-Bucovina,...67 de ani. Fiind considerată „chiabură”, este condamnată la 5 ani detențiune cu confiscarea averii.

Născut în 1886, Gheorghe Bricică din Horbova, posesor a 5 ha de pământ, dintre care 1 ha l-a dat benevol colhozului, nu poate, din cauza secetei, să achite cota de produse agricole,... fiind condamnat la 7 ani închisoare și...confiscată averea.

La 23 octombrie 1946, în vârstă de 66 de ani, este condamnat la 5 ani închisoare, pentru că s-ar fi sustras de la achitarea către stat a cotei de produse agricole, Gheorghe Miclescu din Probotești...

De pe 3 ha de pământ Saveta Andronic din Horbova, născută în 1897, n-a putut achita o cotă exagerată de cereale, în timp ce consătenii ei zăceau umflați de foame. A fost condamnată la 5 ani de pușcărie.

La fel, pentru același motiv, pe un termen de 5 ani a fost privat de libertate Vasile Andronic din Molnița.

Victoria Sângianu din Molnița, născută în 1892, o țărancă mijlocasă, a primit și ea 5 ani de pușcărie, pentru a fi dezmoștenită de pământ și avutul pe care l-a agonisit din greu.

Marghioala Crețu din același sat, născută în 1898, văduvă împovărată de griji și nevoi, a fost aruncată după gratii pe un termen de 8 ani.

3.605 kg de cereale trebuia să predea statului de pe 5,5 ha de pământ Nicolae Spătaru din Godinești. La judecată a răspuns... că anul 1946 a fost secetos și că n-a recoltat nici un căuș de boabe, dar... i-a fost confiscată averea și a fost condamnat la 10 ani închisoare și la 3 ani fără drept de a se întoarce acasă.

Maria Dănilă din Ținteni, născută în 1896, este chemată la judecată la 27 august 1947. „N-a fost ploaie, n-a fost roadă. N-am avut de unde da pâine la stat. Și așa murim de foame” – a răspuns țărancă la o întrebare a judecătorului. A fost condamnată însă, la 13 ani de pușcărie și a rămas și fără averea moștenită de la părinți.

La 10 ani de pușcărie este condamnat Ștefan Fedor, născut în 1889, gospodar din Târnauca, la fel calificat „chiabur fără de partid” și care a fost arestat la 8 august 1947 pentru că s-ar fi sustras de la „achitarea impozitelor agricole”

La 23 august 1947 a fost condamnată la 8 ani de închisoare „în ținuturile îndepărtate al Uniunii Sovietice” Maria Sidor din Târnauca, născută în 1895, văduvă cu patru copii. I-a fost confiscată și averea...

Pe un termen de 13 ani a mai fost privată de libertate la 2 septembrie 1947 și Sofia Maluș din Godinești, născută în 1879, văduvă cu doi copii, fiindcă a dat la stat doar 297 kg cereale din 3.315 cât fusese silită să dea.

Toader Podeț din Godinești, judecat în zilele de 16-18 octombrie 1947, calificat ca „chiabur fără de partid” pentru că avea 4,5 ha de pământ, a fost aruncat după gratii, în vârstă de 60 de ani, pe un termen de 12 ani.

Născut în 1889 în satul Molnița, Constantin Cuti, cap al unei familii numeroase (6 persoane), pentru că s-ar fi sustras de la achitarea către stat a cotei de cereale, a nimerit „în ținuturile îndepărtate ale Uniunii Sovietice” pe un termen de 5 ani...

La 27 septembrie 1947 a fost pronunțată sentința – 5 ani detențiune și confiscarea averii – lui Ștefan Maluș din Godinești, născut în 1890. Avusese de dat la stat 2.776 kg de cereale, dar... i-a rămas o datorie de 1.800 kg. În 1946 n-a avut cum recolta mai mult de 1.000 kg pâine, pe care le-a luat, fără să-i înmâneze chitanța respectivă, imputernicitul Kursakov¹⁸⁷.

Această listă poate fi continuată, adăugându-se sute și mii de cazuri concrete. După ispășirea pedepsei, mulți dintre cei condamnați... erau privați pe un termen oarecare și de dreptul de a se întoarce în localitățile lor de baștină.

Foarte mulți așa și nu s-au mai întors...

Datorită presiunii și terorii autorităților și, mai ales, a activității „educative” a comuniștilor, până în ianuarie 1947 au fost înființate 70 de colhozuri, iar până la finele anului respectiv existau deja 296 de colhozuri, reunind circa 33% dintre gospodăriile sătenilor.

Pentru a accelera desființarea sistemului economic capitalist, din orașe la sate au fost trimiși numeroși comuniști, unde au fost create organizații de partid. Numai în anul 1948, în localitățile rurale au fost delegați 568 de membri de partid, care s-au ocupat nemijlocit de organizarea și afirmarea celulelor de bază ale partidului comunist. La 1 ianuarie 1949 deja în 46 de sate existau organizații comuniste. La începutul anului 1949, în regiunea Cernăuți, 77% dintre gospodăriile țăranilor erau deja colectivizate, pentru ca la sfârșitul anului, în 491 de colhozuri să fie reunite 97,5% de gospodării sătești¹⁸⁸.

La 21 februarie 1948, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat o hotărâre care prevedea deportarea „tuturor celor care

¹⁸⁷ Vezi: Gheorghe Pavel. *Foamea organizată din 1946-1947 și dezmațul bolșevic din Ținutul Herței* // „Țara fagilor”, Cernăuți – Târgu-Mureș, 2003. – P. 109-113.

¹⁸⁸ *Буковина. Историчний нарис...* – în limba ucraineană. – P. 264-274; *Богдан Ярош. Оп. Cit.* – în limba ucraineană. – P. 112, 122.

nu-și îndeplinesc numărul minim de zile-muncă în colhozuri și duc o viață de parazit”. Din cauza stării de dezorganizare a colhozurilor, care nu puteau asigura deloc plata muncii lucrătorilor sau, în cazuri fericite, plăteau sume modice, mulți colhoznici nu puteau îndeplini planul minim de zile-muncă pe an, impus de conducere¹⁸⁹. Sub incidența noii legi au căzut sute și mii de oameni nevinovați.

După aceste arestări și deportările au continuat, cu mai mică intensitate, până în martie 1953, data morții lui Stalin.

Dacă în perioada de dominație sovietică limba română a fost scoasă din viața publică, fiind înlocuită cu cea „moldovenească”, încărcată de rusisme, ea n-a putut fi izgonită din bisericile ortodoxe și din adunările comunităților neoprotestante, deoarece doctrina comunistă „desprindea Biserica de Stat”.

În anul 1945 Biserica Ortodoxă din Bucovina a intrat sub jurisdicția Patriarhiei de la Moscova, episcop fiind numit un cleric de naționalitate rusă.

Atunci „eparhia a fost invadată de preoțimea din Volynia și Galiția”, căci în urma refugului preoților români comunitățile ortodoxe au rămas fără păstori duhovnicești. Credincioșii s-au opus energic ca bisericile să fie rusificate și atunci pentru bisericile românești preoții au fost hirotonisiți dintre cantorii cei mai apti, după ce erau examinați la Consistoriul bisericesc¹⁹⁰.

Și dacă inscripțiile românești au fost șterse de pe frontispiciile unor clădiri, dacă ele au dispărut odată cu toate monumentele istorice românești, ele s-au păstrat doar pe pereții lăcașurilor de cult și pe crucile din cimitire.

Până la finele anului 1947 în 149 localități au fost deja închise bisericile ortodoxe, iar spre sfârșitul anilor ,50 – începutul anilor ,60 au fost desființate ultimele două mănăstiri din cele șase câte au funcționat în perioada românească. Multe biserici au fost închise sau demolate, însă în cele în stare de funcționare limba română a răsunat neîncetat, slujbele religioase s-au făcut numai după liturghiere în limba română, căci o literatură bisericească în „limba moldovenească” nici nu exista.

Totuși, noii puteri nu-i convenea cum ne rugăm și credința noastră strămoșească în Bunul Dumnezeu.

A cincea etapă a genocidului bolșevic a început în 1950 și ea a constatat în deportări ale populației pe motive religioase. „Vina” noului val de deportați era considerată slujirea lui Dumnezeu, iar noii deportați erau numiți „dușmani ai socialismului”.

În primăvara anului 1950, un nou val de represii s-a abătut asupra bucovinenilor – în localitățile Cupca, Corcești ș.a. au fost operate numeroase arestări, persoanele respective fiind duse la Cernăuți, urcate într-un marfar și deportate la est de munții Ural spre Krasnoiarsk. Peste un an, aceeași soartă au împărtășit-o și familiile lor, când un alt tren a luat drumul Siberiei – la vatra strămoșească cei ce au supraviețuit au revenit doar peste 15 ani¹⁹¹. La 8 aprilie 1951, din Cupca au fost deportate în regiunea Irkutsk din Siberia 8 familii (26 de persoane) pe considerente religioase¹⁹².

¹⁸⁹ *Apud: Ștefan Purici. Op. Cit.* – P. 265.

¹⁹⁰ Vezi: Adrian Acostăchioaei. *Situația Bisericii din Bucovina din 1775 până în prezent* // „Calendarul creștin-ortodox al românilor bucovineni pe anul 1992-1993”. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1992. – P. 47.

¹⁹¹ *Lucica Morar. Calvanții familiei Broască* // „Țara Fagilor”... – 1993. – P. 90-91.

¹⁹² În 1997 doar 7 din cele 26 de persoane „ridicate” mai locuiau la Cupca, doi copii decedaseră în Siberia, alții s-au stabilit în diferite colțuri ale fostei URSS (note red.). Vezi: *Magdalena Morar. Deportări pe motive religioase* // „Țara Fagilor”... – 1997. – P. 148-149.

Această nouă ofensivă asupra elementului autohton a fost precedată de strămutarea unor familii și chiar a unor sate în regiunile Herson și Zaporojie din Sudul Ucrainei. Numai în baza hotărârii IV-84/1 din 21 februarie 1950 a comitetului executiv regional, din satele raionului Herța urmau să fie strămutate cu forța 360 de persoane¹⁹³.

De la mijlocul anilor ,50 și până către sfârșitul anilor ,60 ai secolului al XX-lea, cei represați, care au reușit să supraviețuiască, precum și urmașii acestora au obținut dreptul să revină la baștină.

De multe ori, au fost nevoiți, însă, să-și construiască case noi, dat fiind faptul că gospodăriile lor fuseseră distruse, trecute în patrimoniul colhozului sau ocupate de alte persoane din sat sau de „specialiștii” veniți de aiurea.

Se estimează că s-a întors mai puțin de jumătate dintre cei care au fost supuși represiunilor comuniste.

Dar nici nu toți cei întorși la vatra strămoșească au avut parte măcar de o reabilitare morală sau, cel puțin oficială. La 17 aprilie 1991, Sovietul Suprem al RSS Ucrainene a adoptat legea „Cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice în Ucraina”, pe baza căreia oamenii au început să depună cereri de reabilitare.

Până la data de 10 aprilie 1995, potrivit notei Direcției MAI pentru Regiunea Cernăuți, 12.554 de cetățeni (supraviețuitori ai GULAG-ului stalinist) primiseră adeverințe de reabilitare, în timp ce petițiile a 157 de persoane au fost respinse. În această din urmă categorie au intrat acei care au refuzat să facă serviciul militar în Armata Roșie sau care au luptat împotriva puterii sovietice.

La acea dată nu erau depuse cereri încă de la persoanele judecate în baza a încă 837 de dosare.

Pe linia Procuraturii și a Serviciului de Securitate al Ucrainei, până la 1 ianuarie 1995, au fost reabilite 6.610 persoane, 1.700 de dosare (ce priveau peste 2.000 de persoane) încă nu erau examinate¹⁹⁴.

Încă 1.783 de cetățeni au primit răspuns negativ. Din ultima categorie făceau parte persoanele condamnate în anii 1940-1941 pentru tentativa de trecere ilegală a frontierei, care nu intra sub incidența legii din 1991¹⁹⁵.

Era, însă, o nedreptate – un lucru strigător la cer, pentru că acești 1.783 de martiri în realitate erau adevărați supraviețuitori ai coșmarului de „dincolo de Cercul Polar”. Cei deportați din acel motiv aproape că nu aveau șanse să se reîntoarcă acasă.

Îată ce mărturisește Simion Opață din Ropcea:

„... Trei luni am fost ținut într-o celulă fără geam și doar o dată pe zi primeam un polonic de ciorbă. În acele trei luni nu mi-au dat voie nici să mă spăl, nici să-mi rad barba. În fiecare noapte mă scoteau la interogatorii. Mă întrebau una și aceeași: câți ropceni am trecut peste graniță și câți grăniceri sovietici am culcat în timpul „operațiilor banditești” împotriva lor... N-aveau dovezi, dar ceva-ceva știau... Nu le mărturiseam nimic și după trei-patru ceasuri de chin și batjocură, adus în celulă, nu eram lăsat să-mi odihnesc ciolanele „înmuiate” cu iscusință... – eram ținut în picioare cu mâinile duse la ceafă... **Am fost... condamnat la 25 de ani de detenție, 5 ani fără drepturi cetățenești și 10 ani fără dreptul de a mă întoarce în regiunea Cernăuți... La închisoarea din Lvov... nu primeam altceva de mâncare decât un fel de zoi sărate, după care setea mă stingea de pe lume. Peste trei săptămâni am fost urcați în vagoane și duși în celălalt capăt al lumii, la Vladivostok, spre Japonia și Coreea, și băgați într-un lagăr de pe teritoriul unui port maritim.... Apoi ne-au pornit**

spre „vestita” Kolyma, la urșii polari... – dincolo de Cercul polar... Era un ger de vreo -50 de grade și noi, fiind îmbrăcați subțire, în portul nostru românesc (aproape toți deținuții de acolo eram români), simțeam cum ne îngheață sângele în vine. Am primit haine mai groase și am fost împrăștiați care și încotro, că până la urmă nici nu mai aveam cu cine vorbi românește,... și din momentul acelei repartizări cu români de-ai noștri nu ne-am mai întâlnit. La minele de aur, unde mă speteam ca un rob, dacă nu îndeplineai norma, trei zile nu primeai mâncare. Dacă nu te îndreptai, erai băgat la carceră, apoi la „bur”, iar de la „bur” – pe lumea cealaltă. Celor care mureau, le erau spărți creierii cu un piron ascuțit de fier, ca să fie siguri...că nimeni nu se prefăcea... Cadavrele erau aruncate într-o văgăună și lăsate acolo pentru totdeauna. Am avut noroc că eram voinic și sănătos...

După ce a pierit Stalin, situația noastră s-a mai îmbunătățit... Am fost rejudecat... M-am întors la Ropcea după doisprezece ani... Cât n-am fost acasă, floarea satului s-a irosit pe la munci silnice în Donbas, Karelia, Arhanghelsk, Republica Komi, pe țărmul lacului Onega, la Peciora, la Viatka, în lagăre de muncă din Armenia. Toți bărbații duși pe țărmul Mării Albe la munci peste puterile lor, de-o vorbă, au murit acolo, numai 3 – Petrea Opaț, Cozma Meglei și Gheorghe Costinean au venit oarecând în oase și piele...¹⁹⁶.

Dat fiind tuturor celor relatate mai sus, putem constata, că intrarea armatei roșii și înglobarea părții de nord a Bucovinei, plasei Herța și părții de nord a Basarabiei în RSS Ucraineană și instaurarea regimului totalitar-comunist au fost însoțite de numeroase crime împotriva populației românești din teritoriile respective.

În urma prigonirilor staliniste, constând din execuții fără cercetări și judecată, masacre, deportări, trimiteri în lagărele de muncă, strămutări de populație, numărul locuitorilor de origine română a scăzut în regiunea Cernăuți în mod catastrofal.

Pentru a exemplifica, aducem aici exemplul „Golgotei” doar a 2 sate unul de pe Valea-Siretului (a satului natal al autorului acestui capitol) și altul din Ținutul Herței.

„Comună românească din fostul județ Storojineț, Pătrăuții-de-Jos (pe Siret) a avut de înfruntat, ca și întreaga parte a Bucovinei rămasă la sovietici, nelegiuirile săvârșite de acei care pretindeau că ne-au adus „lumină și izbăvire de sub jugul cotropitorilor români”. „Eliberarea”, războiul, mișcarea de rezistență a băștinașilor față de oprimatorii staliști, prigonirile la care au fost supuși românii de aici au avut consecințe nefaste în plan demografic. **Deportările în Siberia și Kazahstan, trimiterea țăranilor la muncă silnică în regiunile nordice ale fostului imperiu roșu, aruncarea sutelor și miilor de români în închisori și lagăre de concentrare, executarea multora fără cercetări și judecată, pe de o parte, și exodul populației în România, pe de altă parte, au dus la împuținarea catastrofală a numărului populației românești ce s-a pomenit sub administrația sovietică. Vom da răspuns, chiar și pe baza mutațiilor demografice negative dintr-o singură comună, la întrebarea celor care în derădere ne iscodesc: „Unde vă sunt românii?”. „Odată am fost mulți, am fost stăpâni pe aceste meleaguri, dar ne-a împuținat urgia stalinistă”. Numai din Pătrăuții-de-Jos, satul nostru natal¹⁹⁷, în timpul măcelului de la 1 aprilie de la Fântâna-Albă au fost omorâte 16 persoane iar 21 au fost arestate și deportate în Siberia, 26 de pătrăuceni au fost deportați în „noaptea plângerii” din 13 iunie**

¹⁹³ Vezi: Gheorghe Pavel. Graficul strămutării...

¹⁹⁴ Date, care nu sunt încă definitive și exhaustive (nota red.).

¹⁹⁵ Ivan Fostii. Tragedia poporului// Zorile Bucovinei. – 1995, 12 august. – P. 2; Ștefan Purici. Op.Cit. – P. 267.

¹⁹⁶ Simion Opață. „Doisprezece ani într-un gulag de dincolo de Cercul Polar”// Vasile Ilica. Martiri și mărturii din nordul Bucovinei: Fântâna Albă... – P. 167-172.

¹⁹⁷ Este vorba de satul natal al autorului – Dr. Ion Popescu (nota red.).

1941 și nu s-au mai întors la baștină, 32 au murit în război, 7 au murit la muncile silnice din Karelia, 16 au fost deportați din motive politice, 93 s-au refugiat în România și doar 36 persoane deportate în 1941 ulterior au revenit la baștină!¹⁹⁸. În sat a fost ridicat un monument în memoria celor 142 martiri – victime ale represiilor staliniste¹⁹⁹. Este de remarcat, că la ultimul recensământ de până la război (1930) în sat locuiau 2.771 persoane, inclusiv 2.248 români, 330 poloni, 111 evrei, 21 ucraineni, 20 germani și 41 de alte etnii; din 2.771 săteni – 2.259 recunoșteau drept maternă româna și doar 21 – ucraineana²⁰⁰. Deci din 2.248 de români de până la război au cunoscut represii 247 persoane, iar satul a pierdut 211 de români sau 9,4% (sic!) pentru totdeauna, nemaivorbind de cei refugiați, muriți în urma „foamei organizate” din 1947 și „plecați benevol la lucru”... Conform statisticii oficiale, la 1 ianuarie 1992 numărul locuitorilor comunei Pătrăuții-de-Jos (pe Siret) era de 2.681, dintre care 2.514 de români, iar ucrainenii și românii care s-au lăsat deznaționalizați constituiau cifra de 134; aici s-au mai stabilit, prin căsătorii mixte sau ca „specialiști” trimiși de sus, 13 ruși, 1 evreu, o persoană de altă naționalitate, mai trăiesc 18 poloni băștinași (din 842 de locuitori ai cătunului Arșița, care se află pe teritoriul primăriei din Pătrăuții-de-Jos, 596 sunt români, 19 – ucraineni, 238 – poloni, iar o persoană era de altă naționalitate). Folcloristul satului, istoricul Veleriu Zmoșu, ne aduce și concluzia durerii: „Populația acestui sat putea fi cu mult mai mare și, evident, neaș românească, așa cum fusese până la război, dacă el nu era văduit de cei mai buni gospodari, de tineret, prin deportări, masacre sângeroase, condamnări la ani grei de detențiune și la munci silnice, prin executări fără cercețări și judecată, prin îngroșarea rândurilor de refugiați în România. **Tăvălugul politicii staliniste de oprimare și deznaționalizare a românilor din nordul Bucovinei a trecut și peste acest sat de vrednici gospodari, provocând răni adânci în sufletele localnicilor, răni ce încă nu s-au cicatrizat**”²⁰¹.

Acest lucru se poate vedea și din următorul exemplu: în anul 1930 satul Probotești din fostul județ Dorohoi (Ținutul Herței) avea o populație de 2.026, în 1940 – 2.146, în 1947 – doar de 780, iar în 1992 – de 1.181 locuitori. Din acest sat au fost deportate 26, trimise la munci silnice în Karelia – 19, împușcate la graniță – 7, mănate cu forța la minele de cărbuni din Donbas – 17, trimise la FZO – 9, condamnate în rezultatul „deschiaburirii” – 3, scoase abuziv din casele care au fost demolate din așa zisa zonă de frontieră și din masivul colhozului – 283 de persoane, iar în România s-au refugiat 693 de oameni!²⁰²

Deci, chiar și după șase decenii populația acestui sat n-a putut atinge cifra din 1940.

Dar câte asemenea sate-martire au fost în Ținutul Herței, nordul Bucovinei și Basarabiei?

Un exemplu elocvent despre ceea ce se întâmpla în familiile românești „rămase acasă”, în Valea-Siretului, ne aduce Natalia

¹⁹⁸ Tabelul nominal vezi: **Valeriu Zmoșu. De ce s-au împușinat românii?** // „Țara fagilor”, Cernăuți – Târgu-Mureș, 1993. – P. 66-73.

¹⁹⁹ Vezi tabelul nominal: **Vasile Ilica. Fântâna Albă – o mărturie de sânge: istorie, amintiri, mărturii.** – Oradea: Editura imprimeriei de Vest, 1999. – P. 304-307.

²⁰⁰ Vezi: **Constantin Ungureanu. Românii din fostul județ Storojineț deportați sau dispăruți în perioada 1940-1941** // „Țara fagilor”, Cernăuți – Târgu-Mureș, 2000. – P.189-192; **Anexa 2: Populația județului Storojineț și numărul românilor deportați sau dispăruți în perioada iunie 1940- iunie 1941** // Ibidem. – P. 217-218.

²⁰¹ Vezi: **Valeriu Zmoșu. De ce s-au împușinat românii?** // „Țara fagilor”, Cernăuți – Târgu-Mureș, 1993. – P. 73.

²⁰² **Gheorghe Pavel. Tragedia satului Probotești din fostul județ Dorohoi** // „Țara fagilor”. – 1999. – P. 65.

Bogatâr din orașul Storojineț care mărturisea: „... Mama avea numai 30 de ani... Când mă aflu la școală, mama, bolnavă, i-a chemat pe cei trei copii, i-a numărat, i-a sărutat și le-a șoptit: „Dragii mei copii de-acuma-s pierduți”. Așa s-a și întâmplat. Când crescusem mari, destinul ne-a împrăștiat departe unul de altul. Sora Olga a ajuns în România, fratele Iordache — în Germania, fratele mai mic, Toader, care avea numai 2 anișori pe atunci și a adormit pe pieptul mamei moarte, a ajuns în Rusia...”²⁰³.

Celor deportați „din motive de relații de rudenie cu dușmanii poporului...” puterea sovietică le „pregătise o soartă nouă”.

Domnica S. Hostiuc din Mahala, raionul Noua-Sulița, mărturisea:

„În 1940 au venit în nordul Bucovinei sovieticii, iar tata a plecat cu românii. La două luni după asta fratele mai mare, Ion, a vrut să meargă la tata. La graniță, la Siret, a fost prins, spintecat cu baioneta și aruncat în apă...”

La 28 mai 1941 au venit oamenii stăpânirii bolșevice să ne ridice și, dacă ne-au luat, ne-au dus în adâncul Siberiei. Eșalonul nostru era de 72 vagoane și unele au fost desprinse în regiunea Omsk, altele în regiunile Tomsk și Tiumen. Noi, fiind într-un vagon de la capătul eșalonului, am nimerit în Republica Autonomă Komi, pe apa Peciorei, care se varsă în Oceanul Înghețat. Pe malul acelei ape am stat două săptămâni, am dormit în corturi, apoi a venit un vapor, care, după ce am fost îmbarcați, a luat-o în susul apei. A tras la mal în dreptul unui sătisor și acolo iar a început numărătoarea noastră.

Cei care aveau copii, au fost dați de o parte, iar acei buni de lucru – de altă parte. Când ne-a venit rândul, mama tare s-a rugat să ne treacă între acei fără copii. Îi spusese o localnică că cei cu copii mergeau direct la moarte. S-au uitat cei din comisie la noi, ne-au măsurat cu privirile și au strâns din umeri. Dar mama, știind ceva rusește, i-a încredințat că ne va scoate și pe noi la lucru. Dacă a zis așa, așa trebuia să rămână. Unul dintre membrii comisiei ne-a răspuns: „ – Aici de lucru nu prea este. O să vă ducem în altă parte, unde de-ai voștri sunt”.

Fără zăbavă ne-au dus în alt loc și acolo ai noștri erau toți umflați de foame. Erau scoși la doborât copaci, dar ei, de slabi ce erau, cădeau și nu puteau lucra. Am fost și noi mănate la tăiat pădure pe un ger de -40 – -50 grade. Haine de iarnă nu aveam, foamea ne subțiasse, dar planul trebuia de făcut.

În iarna anului 1942 deportații au început să moară unul după altul. Doamne, zilnic erau duși la groapa comună câte șase, câte opt. Dar nici groapa nu era groapă adevărată. Era săpată în omăt, căci pământul era înghețat mai mult de un metru, iar morții, toți la grămadă, erau sloboziți în ea fără sicrie și fără rânduială creștinească.

Văzând așa o nenorocire, mama m-a lăsat într-o baracă în care locuiau la vreo 60 de persoane și undeva s-a dus. Fratele cel mic, Gheorghe, a murit, iar fratele Mihail a pornit în căutarea mamei.

Rămasă singură, cumpăram 200 grame de pâine, miroseam pâinica și a doua zi o vindeam, ca să pot cumpăra alte 200 de grame. „Jocul” acesta n-a durat mult, căci într-o zi am căzut sleită de puteri. Am fost transportată la punctul medical și acolo venise la practică o studentă a unei școli de medicină, ... care mi-a dat o bucată de pâine și un sahan de borș. Încetul cu încetul mi-am revenit. Am început să umblu la lucru și îmi primeam bucățica de pâine.

Vara s-a întors și mama. **Dar din 360 de persoane, câte am fost acolo la început, au rămas la vreo 60.**

²⁰³ Vezi: **Doina Bojescu. „...Și luna s-a despicat în două”** // Concordia – Anul 5. – Nr. 9 (177). – Sâmbătă, 27 februarie 1999. – P. 2.

Am fost imbarcați iarăși pe vapor și duși în sătucul de unde am venit. Acolo trebuia să ne spetim la o fabrică de cherestea. Vara ne mâncau țăntarii. Erau așa de mulți că, dacă aruncați batista în sus, se oprea pe ei și nu mai cădea. Iarna, însă, te ardeau gerurile de până la -60 de grade.

Am lucrat acolo până în 1947, iar în acel an, când m-am întors în satul natal, eram fată în lege. Eram săracă lipită pământului, neavând nici ce mânca, nici ce îmbrăca.

Unui băietan din vecini, făcându-i-se milă de mine, căci știa ce-i necazul (al lui tată a fost escortat într-un lagăr de muncă de pe țărmul lacului Onega), m-a cerut de nevastă și m-am căsătorit cu el. Ne-am dus amândoi să lucrăm la colhoz.

Ca să ne prindem la ceva și să putem măcar o lună mânca pe săturate, bărbatul a luat de pe câmp un săcușor de grâu. A fost prins și condamnat la 6 ani de pușcărie. Pe el l-au luat, iar eu am rămas însărcinată.

Am plâns și am zis că mă duc să mă omor, că nu eram în stare să le rabd pe toate. Ilie al meu a venit după cinci ani și a găsit băiețelul măricel... Nevoile l-au silit, însă să mai ia de la colhoz un sac de răsărită. Iar l-au prins. Și de data asta i-au dat 10 ani de închisoare.

Dacă am văzut că nu am viață, am luat băiatul și m-am dus la bărbat, în lagăr. Am stat acolo 4 ani. Bărbatul, pentru purtare bună, a fost slobozit din lagăr după 7 ani de detenție.

Când ne-am întors la Mahala, casa ne era la pământ. În ea nu se mai putea locui. Am adus paie, lut, apă și-am făcut lampaci, din care ne-am zidit o căscioară mai acătării. Parcă am început să trăim ceva-ceva mai bine, dar necazul și scârbile nu ne-au părăsit.

Când a împlinit 21 de ani, băiatul nostru s-a însurat. A trăit cu soția numai doi ani și a murit într-un accident rutier. La 14 zile după moartea fiului, nora a adus pe lume o fetiță.

Când fetița a fost de nouă luni, a lăsat-o în grija mea de parcă eu am și născut-o. **Și așa necăjită cum eram, am crescut-o și în lacrimi am scâldat-o, cu amar am legănat-o.** Am purtat-o la școală, a făcut unsprezece clase, apoi când a trebuit să-mi deie și mie un piculeț de ajutor, s-a dus în Italia...

Când am avut 60 de ani, m-am gândit să-i fac Ilenuței, nepotelei adică, o casă mai mândră.

Cum nu prea aveam bani, am început să fac comerț, să vând și să cumpăr, așa, să-mi rămână ceva parale, pe care să le tot adun și pe care să procur materiale de construcție... Dar pe atunci nu era voie să faci ceea ce se poate face acum... și am fost privată de libertate pe un termen de un an și jumătate. Din sala judecății m-au dus în închisoarea din Dneprodzerjinsk...²⁰⁴

Zeci de mii de familii de românii autohtoni au avut aceeași soartă...

Deloc nu se cunosc cifrele celor muriți de foame... Chiar și până în prezent, nu se cunosc cifrele exacte privitoare la diverse categorii de reprimati (împușcați fără judecată în localitățile de origine; arestați și condamnați; arestați sau uciși fără a se fi dat vreă sentință; deportați în lagăre de muncă; deportați în diverse zone ale Siberiei și Kazahstanului; ridicați și duși la munci forțate etc.).

Potrivit datelor oficiale, în perioada anilor 1944-1952, din regiune au fost deportate 4.298 de persoane. Alte calcule mărturisesc că, în anii 1940-1941 și în anii 1944-1952, în Siberia și Asia au fost deportați 11.145 de locuitori ai regiunii Cernăuți²⁰⁵.

Potrivit estimărilor realizate de către redacția cernăuțeană a cărții „Reabilitați de istorie”, care urmează să includă numele tuturor victimelor stalinismului, în perioada 1940-1952 au fost

supuși represiunilor politice circa 50.000 de locuitori²⁰⁶, reprezentând aproape 10% din totalul populației regiunii Cernăuți.

După cum menționează pe bună dreptate Dr. Ștefan Purici, „în loc de „eliberarea” de sub „jugul boierilor și capitaliștilor români”, sovieticii au distrus temelile unei societăți liberale, au nimicit forțele productive și creatoare, în primul rând ale comunității românești, dar și ale celorlalte etnii din regiune... „Având în vedere faptul că cele mai masive arestări și deportări s-au făcut în zonele de frontieră cu România, putem presupune că, în rândul românilor, numărul victimelor represiunilor sovietice s-ar putea apropia de 15-20%”²⁰⁷.

Iată de ce așa de mult s-au împușinat românii din zona istorică din nordul Țării-de-Sus a Moldovei.

Nu în zadar ziaristul Gheorghe Frunză insistă asupra faptului „că puterea sovietică... în nordul Bucovinei a fost în stare de război față de populația locală, mai ales față de românii băștinași”²⁰⁸. Dar la început trebuia divizată în „români” și „moldoveni” și începerea „moldovenizării”.

În anul de învățământ 1957/58 în Ucraina doar în regiunea Transcarpatică funcționau 12 „școli românești”, în regiunea Cernăuți funcționau în limba maternă doar 103, care erau deja „moldovenești”²⁰⁹. Iar în anul 1958/59 era semnalată funcționarea doar a 32 instituții de copii preșcolare – toate cu instruire în „limba maternă moldovenească”²¹⁰.

Numărul românilor nu avea dreptul să depășească 20%, băștinașii trebuiau să devină o minoritate neînsemnată, divizată în două, și fără de perspective de a supraviețui din punct de vedere etnolingvistic – trebuia să se contopească și să se dizolve în masa poporului unic al Patriei unice din URSS, în masa poporul sovietic.

Doar imaginându-ne numărul celor căzuți pe front, cel al refugiaților în România sau în alte țări ale Europei, numărul celor aduși în ținut din alte zone ale Ucrainei și Rusiei, divizarea artificială a populației românofone în „români” și „moldoveni” vom putea înțelege... fenomenul diminuării ponderii românilor în ansamblul populației actualei regiuni Cernăuți în anii '40-'60 ai secolului XX și cauzele lui – regimul totalitar se pregătea de primul recensământ sovietic oficial din această zonă – recensământul din 1959.

G.G.: La prăvăliile din New-York unde se vând produse din fostele teritorii ocupate de ruși (sovietici), clienții se feresc de produse ucrainiene (de la înghețată la produse textile), calificându-le de ‘proastă calitate’ (cu excepția celor fabricate de către românii în Bucovina de Nord). Pe de altă parte, produsele românești „Made in Moldova” sunt căutate, de la vin și dulciuri, la textile și obiecte ceramice. În ce măsură sătenii români se deosebesc în administrarea gospodăriilor de către sătenii ucrainieni în Bucovina de Nord? De ce au românii bun renume de agricultori și meșteșugari și de ce ucrainenii sunt văzuți într-o lumină așa de proastă de către ceilalți foști ‘sovietici’?

I.P.: Sunt convinși că sătenii bucovineni români nu se prea deosebesc de bucovinenii ucraineni, deoarece încă la 1772 românii în aceste zone erau majoritari. Mulți dintre ‘ucrainenii’ localnici sunt români ucrainizați. Unii dintre ei poartă nume de familie – Pentescu, Florescu, Ursuleac, Moldovean, iar între români se întâlnesc nume ucrainene- Covalciuc, Semco...

²⁰⁴ Vezi: **Domnica S. Hostiuc. Cum mi-am petrecut viața**// „Țara Fagilor”. – 2004. – P. 153-156.

²⁰⁵ **Ibidem.** – P. 267.

²⁰⁶ **Буковина. Історичний нарис...** – în limba ucraineană. – P. 266.

²⁰⁷ **Ștefan Purici. Op.Cit.** – P. 268.

²⁰⁸ **Gheorghe Frunză. Foametea** // Vasile Ilica. Martiri și mărturii... – P. 270.

²⁰⁹ Vezi: **Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce...** – P. 324.

²¹⁰ Vezi: **Leonid Reaboșapco. Pravove stanovișce...** – P. 325.

Marea majoritate a bucovinenilor, inclusiv a ucrainenilor sunt credincioși ortodocși și se deosebesc doar de greco-catolicii din Galiția vecină. Cred, că la New-York nu se prea cunosc realitățile și istoria adevărată a Bucovinei, iar teama față de produsele din Ucraina a fost cauzată mai mult de catastrofa din 1986 de la centrala atomică din Cernobîl, decât de calitatea acestora.

G.G.: Readuceți în memoria noastră ce s-a întâmplat la masacrul de la Fântâna Albă, pe 1 Aprilie 1941? Câți români, familii, copii și gospodari au fost mitraliați de către ruși, numai pentru că vroiau să se refugieze în România? În ce măsură se comemorează în ziua de azi acest masacru oribil?

I.P.: Tragedia s-a produs la 1 aprilie²¹¹ 1941²¹², când aproximativ 2.000-3.000 de locuitori din satele de pe valea Siretului au încercat să se refugieze în România. Ei însă au fost opriți de grănicerii sovietici în apropiere de satul Fântâna-Albă, unde cca. 200 de oameni au fost împușcați²¹³, mulți au fost răniți sau, mai târziu, arestați și reprimați²¹⁴. **Cei care n-au fost secerăți de gloanțe, fiind numai răniți, au fost prinși, legați de cozile cailor, târși la gropile comune, săpate din timp, unde au fost omorâți cu lovituri de hârlețe sau aruncați în ele de vii. Alții, după interogatoriile luate în beciurile NKVD-ului din Hliboca și după torturi înfiorătoare, au fost duși în cimitirul evreiesc din acel orașel și aruncați de vii într-o groapă comună, peste care s-a turnat și s-a stins var.**

G.G.: Tatăl meu, originar din comuna sud-bucovineană Grănițești, își aduce și azi aminte cum împreună cu bunicul meu, Moșu Mardare, mergeau cu căruța prin anii '36-'37 în Cernăuțiul României Mari, ca să vândă găște grase la familiile de evrei din oraș. În acest oraș istoric, unde majoritatea populației era românească, urmată demografic de către cea evreiască, ucraineană, poloneză și rusească, oamenii trăiau în armonie și fără a-și inhiba culturile respective, atunci când și Bucovina de Nord era unită cu țara. Tata își aduce aminte cu drag acele duminici, când, în casele evreiești unde aveau loc tranzacțiile Moșului Mardare de 'găște contra lei', răsunau armonios lecțiile de pian pe care copiii de evrei le luau săptămânal. În ce măsură comunitatea evreiască cernăuțeană

a contribuit la cultura românească din zona, și cum a fost tratată de sovietici și ucraineni după '39? Care este situația minorității evreiești din Cernăuțiul actual?

I.P.: După cum ați putut observa din tabelul prezentat ceva mai sus, din 88.772 evrei câți locuiau pe teritoriul regiunii în 1930 (majoritatea cărora locuiau în Cernăuți) în 2001 au rămas doar 1.443, astăzi sunt și mai puțini... Comunitatea evreiască a contribuit mai mult la cultura germană, și general bucovineană. Cu dispariția acestora, dar și a germanilor Cernăuțiul cultural pierdut mult... Așa cum se pierde prin deminuirea numărului de români din oraș în zilele noastre. Cernăuțiul lui Paul Celan și Mihai Eminescu astăzi este dominat de admiratorii lui Taras Șevcenko, care nici măcar nu a vizitat acest oraș...

G.G.: Poezia eminesciană „La Mormântul lui Aron Pumnul” se referă la dascălul îndrăgit, îngropat la Cernăuți. Care este situația actuală a cimitirelor și bisericilor românești din regiune și în ce măsură au fost și sunt distruse de către ocupanții sovietici și ucraineni?

I.P.: În regiune mai funcționează 108 biserici și 6 mănăstiri în care serviciul divin este oficiat în limba română... Cimitirul vechi din oraș a cunoscut schimbări – **multe cripte familiale de-ale strămoșilor noștri români «au fost ocupate» de răposații stabiliți aici după război...** Au supraviețuit încă mormintele lui Aron Pumnul, Zaharie Voronca ș.a., dar deja nu mai putem da de urma mormântului surorii lui Mihai Eminescu...

G.G.: Universitatea din Cernăuți, este un impozant edificiu academic construit de către guvernul român în anii '20-'22. În ce măsură mai au românii din Bucovina de Nord acces la studiul superior în limba maternă la această universitate, sau la altele din Ucraina?

I.P.: Astăzi reședința rectoratului se află în... fosta reședință a Mitropoliei Bucovinei.

Referitor la componența națională a studenților și cadrelor didactice în momentul trecerii de la statul sovietic la cel ucrainean independent aveam următorul tablou, care în linii generale nu s-a schimbat nici azi.

În ultimul an al statului sovietic (anul de studii 1991/1992) cota studenților români la Universitatea din Cernăuți era de 4,44% (434 din 9.769).

Ca rezultat a tradiției politice antiromânești, corpul profesional universitar a fost „ocrotit” de români – printre cei 603 de cadre universitare de atunci doar 16 erau români²¹⁵, cinci dintre ei fiind la Catedra de filologie și clasică.

Componența națională a cadrelor didactice de la Universitatea din Cernăuți la acel moment era următoarea: Ucraineni – 465 sau 77,1%, Ruși – 102 sau 16,9%, moldoveni – 9 sau 1,4%, români – 7 sau 1,1%, bielușii – 6 sau 0,9%, evrei – 5 sau 0,8%, bulgari, 2 sau 0,3% și 2 sau 0,3% aparțineau altor etnii²¹⁶.

Însă deja în anul următor – primul an de independență statală a Ucrainei cota studenților români de la Universitate a scăzut la 3,9%²¹⁷. O situație analogică era și la Institutul de Medicină – doar 4 conferențieri români din 260, iar dintre studenți – numai un procent era de origine română²¹⁸.

În același timp, 2/3 din absolvenții școlilor românești din regiune care-și continuau studiile în Republica Moldova rămăneau

²¹¹ La ruși ziua de 1 aprilie este considerată «ziua glumelor». Frumos au glumit societății cu românii (nota red.)

²¹² În acea zi de tristă amintire, **grupuri mari de oameni din satele Pătrăuții-de-Sus, Pătrăuții-de-Jos, Cupca, Corcești, Suceveni**, în frunte cu un drapel tricolor și altul alb, cu prapuri bisericești, au format o coloană de circa 2.500 – 3.000 de persoane și s-au îndreptat spre frontiera sovieto-română. În poiana Varnița, la vreo trei kilometri de hotarul cu România, **oamenii au fost întâmpinați cu focul tras din mitraliere. Potrivit datelor comunicate de autoritățile sovietice, în timpul tentativei de a forța trecerea graniței, au fost ucise 20 de persoane, inclusiv femei și copii. Conform listelor alcătuite ulterior, numai din șase sate bucovinene** (nu dispunem de informații pentru celelalte localități) au murit la Fântâna-Albă 44 de oameni (17 din Pătrăuții-de-Jos, 12 din Trestiana, câte 5 din Cupca și Suceveni, 3 din Pătrăuții-de-Sus, 2 din Oprișeni). Martorii măcelului vorbesc despre o cifră de circa 200 de morți. Vezi: Ștefan Purici. Represiunile sovietice... – P. 255-258; Vasile Ilica. Fântâna Albă: O mărturie de sânge (istorie, amintiri, mărturii). – Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 1999. – 320 pag.

²¹³ După diferite estimări ale martorilor oculari – de câteva ori mai mulți. Vezi de exemplu: Vasile Ilica. Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna-Albă-Suceveni-Lunca-Crasna-Ijești...). – Oradea, 2003 – 477 pag. (nota red.).

²¹⁴ V.F. Holodnițkii, M.V. Zagainii... Op.cit. – în limba ucraineană. – P. 221.

²¹⁵ Autorul acestui studiu, Dr. Ion Popescu, la acel moment era unicul conferențiar român de la Catedra de limba rusă (nota red.)

²¹⁶ Eugen Patraș. Aspecte ale deznaționalizării... – P. 51.

²¹⁷ Eugen Patraș. Aspecte ale deznaționalizării... – P. 51.

²¹⁸ Eugen Patraș. Aspecte ale deznaționalizării... – P. 52.

acolo după absolvire, ceea ce scădea considerabil numărul românilor din regiune, și, în special, al tinerilor specialiști²¹⁹.

În locul lor, foarte des în satele românești, mai ales în cele cu școli ucrainene, în calitate de tineri specialiști erau repartizați absolvenții instituțiilor de învățământ din Cernăuți de origine ucraineană veniți la studii din regiunile vecine.

După ce a intrat în vigoare Tratatul de bază dintre Ucraina și România, se părea că nu se vor mai ivi probleme privind pregătirea cadrelor prin trimiterea la studii în țară a tinerilor din partea detrunchiată a Arboroasei²²⁰.

După anul 1997 absolvenții școlilor de cultură generală din regiunea Cernăuți (o parte din ei) au plecat, totuși, la învățătură în România, dar în calea lor s-au ridicat mai multe piedici artificiale ca înainte. A apărut apoi o altă problemă – schimbarea vechilor pașapoarte²²¹.

Cercurile xenofobe ucrainiene, care-și zic „naționaliste” din Cernăuți au profitat de aceasta și au pus la îndoială necesitatea trimiterii tinerilor noștri la învățătură în Patria istorică. Deputații din noua „legislatură democratică” împreună cu „suporterii” săi susțin aceeași poziție. Noii „democrați” au apelat la aceleași argumente ca și imediat după proclamarea Ucrainei ca stat independent:

a) Nu se respectă principiul de paritate, adică România trimite la studii în Ucraina mai puțini ucraineni – de parcă în România ar locui nu 66.883 de ucraineni, conform recensământului din 7 ianuarie 1992, iar conform recensământului din aprilie 2002 – 61.359 de ucraineni și ruteni, ci 459.350, câți români de-ai noștri viețuiau în 1989 în Ucraina;

b) Trimiterea la studii ar presupune cheltuieli suplimentare (de parcă le-ar suporta Ucraina, și nu România);

c) Între românii din regiunea Cernăuți procentul persoanelor cu studii superioare ar fi mai mare decât al ucrainenilor;

d) Că tinerii români ce pleacă la studii în mod particular sau prin intermediul societăților ar încălca legea etc.

Nu vom intra în discuții privitor la aceste afirmații. Din propria noastră experiență parlamentară cunoașteam a ce miroase stilul de muncă și propagandistic al noilor „democrați” – foști absolvenți ai Școlii Superioare de Partid. Ne vom pune, însă o întrebare: oare într-adevăr în raioanele cu populație românească ale regiunii Cernăuți procentul persoanelor cu studii superioare era mai mare decât în cele cu populație majoritară ucraineană?

Conform datelor ultimului recensământ sovietic din 1989, din populația totală de 940.801 persoane, 721.051 de locuitori ai regiunii Cernăuți depășeau vârsta de 15 ani, și anume la această categorie a și fost înregistrat nivelul studiilor.

La 12 ianuarie 1989 din aceste 721.051 persoane, 50.051 aveau studii superioare, 8.278 – studii superioare incomplete, 101.745 – studii medii de specialitate.

Astfel, la 1000 de locuitori în medie pe regiune aveau studii superioare 76 persoane, superioare incomplete – 11, medii de specialitate – 141, medii generale – 315 și medii incomplete – 199.

Este de remarcat încă un lucru – din cele 721.051 persoane în vârstă de peste 15 ani, 456.871 erau antrenate în câmpul

muncii. Deci aici se găseau persoanele ce și-au încheiat procesul de învățământ.

Dintre aceste 456.871 persoane, la 1.000 de oameni reveneau 106 cu studii superioare, 11 – cu studii superioare incomplete, 194 – cu studii medii de specialitate, 417 – cu studii medii generale și 169 – cu studii medii incomplete.

Să ne raportăm la componența națională a populației regiunii Cernăuți și la repartizarea ei conform limbii materne la etniile principale. După nivelul de instruire, la fiecare 1.000 de locuitori aveau studii superioare:

– ucraineni – 58;

– ruși – 179;

– moldoveni – 31;

– români – 23;

– poloni – 66;

– evrei – 254.

Aveau studii medii incomplete:

– ucraineni – 10;

– ruși – 21;

– moldoveni – 4;

– români – 4;

– poloni – 11;

– evrei – 23.

Aveau studii medii speciale:

– ucraineni – 122;

– ruși – 201;

– moldoveni – 72;

– români – 67;

– poloni – 130.

Deoarece în 1989 principalele etnii ale Bucovinei erau ucrainenii, românii (din nou, divizați artificial în români și moldoveni) și rușii, vom releva cum erau repartizați ei după munca fizică și intelectuală:

a) Din numărul total al populației adulte a regiunii, cu munca fizică erau ocupați: 73,8% dintre ucraineni, 50,6% dintre ruși, 85,3% dintre români și 84,3% dintre moldoveni;

b) Cu munca intelectuală: 26,2% – de ucraineni, 49,4% – de ruși, 14,7% – de români și 15,7% – de moldoveni.

După cum am putut observa, românii (chiar și acei ce se declarau moldoveni) nu erau prea agreeți în ceea ce privește studiile superioare și munca intelectuală. Cei care aveau studii, în afară de profesorii, învățătorii și specialistii din agricultură, rămâneau la orașe, neavând posibilitatea să-și manifeste spiritul național. La sate, unde mai funcționa limba română, intelectualii români, adică cei care aveau studii superioare și studii medii de specialitate, rămâneau în urma celorlalte etnii.

Să vedem cum erau repartizate aceste date pe raioanele cu populație românească în anul 1989 – Hliboca (împreună cu Herța), Noua-Suliță și Storojineț în comparație cu cele cu populație ucraineană.

Dacă în medie pe regiunea Cernăuți la 1.000 de locuitori reveneau 106 persoane cu studii superioare, în orasul Cernăuți studii superioare aveau 215 persoane la mia de locuitori. În raioanele cu populație românească situația se prezenta astfel: Storojineț – 53, Hliboca (împreună cu Herța) – 55, Noua-Suliță – 56. În raioanele cu populație ucraineană: Zastavna – 57 (cel mai scăzut nivel), Putila (unde predomină huțânimea) – 61, Chelmenet – 61, Hotin – 63, Vijnița – 64, Securen – 67, Chițmani – 68.

După cum ne demonstrează aceste cifre, numărul persoanelor cu studii superioare este mai mic în raioanele cu populație românească, decât în cele cu populație ucraineană.

²¹⁹ Eugen Patraș, *Aspecte ale deznaționalizării...* – P. 52.

²²⁰ Așa se mai numește uneori partea de nord a Țării de Sus a Moldovei – adică Bucovina (nota red.).

²²¹ Vezi variantele analizei mai aprofundate în: **Țara fagilor:** Almanah cultural-literar al românilor nord-bucoveneni, Cernăuți-Târgu-Mureș, 1998. – P. 94-97 sau din **Arcașul**. – Anul VII. – Nr.13 (191). – noiembrie. – 2002. – P.5.

Mai mult decât atât, în raioanele românești este mai scăzut și procentul persoanelor cu studii superioare incomplete (aici îi aflăm și pe studenții de naționalitate română). Dacă la mia de locuitori ai regiunii media persoanelor cu studii superioare este de 11, atunci în orașul Cernăuți e de 20, iar în raioanele ucrainene e, după cum urmează: Putila – 9, Chițmani – 9, Hotin – 7, Securenii – 7, Chelmenet – 7, Zastavna – 6. În raioanele cu populație românească situația în această privință se prezintă astfel: 6 – în Hliboca, Herța și Storoiineț, 5 – în Noua-Suliță.

Același tablou putea fi observat și în domeniul învățământului mediu de specialitate.

Media pe regiune la 1.000 de locuitori este de 194 persoane cu studii medii de specialitate.

În orașul Cernăuți această medie e de 259, în raioanele ucrainene, după cum urmează: Securenii – 205, Vijnîța – 198, Chelmenet – 191, Hotin – 190, Chițmani – 172, Putila – 167, Zastavna – 153.

În raioanele cu populație românească acest număr este cel mai scăzut: Noua-Suliță – 150, Storoiineț – 142, Hliboca și Herța – 132.

Pe de altă parte, în raioanele cu populație românească este înregistrat cel mai mare număr de persoane care n-au avut posibilitatea să realizeze studii superioare, studii medii de specialitate și studii medii generale.

Dacă în medie pe regiune la mia de locuitori reveneau 169 persoane cu studii medii incomplete, iar în orașul Cernăuți – 93, atunci în raioanele ucrainene situația era următoarea: Securenii – 173, Vijnîța – 179, Hotin – 186, Zastavna – 196, Chelmenet – 199, Chițmani – 202, Putila – 206.

În raioanele cu populație românească acest indiciu se prezenta astfel: Hliboca – 191 (număr mai mic datorită școlii tehnico-profesionale din Hliboca și școlilor medii din satele ucrainizate Molodia, Ceahor, Corovia, Valea-Cosminului, Tureatca, Stârcea, Camenca etc.), Noua-Suliță – 220, Storoiineț – 243.

Se poate, deci, observa că numărul românilor care au obținut studii superioare incomplete, medii de specialitate este mult mai mic în comparație cu ucrainenii din regiunea Cernăuți. În același timp, numărul românilor din regiune care n-au obținut studii medii generale este mult mai mare față de ucrainenii. Acestea ar părea să fie cifrele oficiale și primile constatări bazate pe analiza acestor cifre.

Și în stoparea asimilărilor mare importanță are posibilitatea de a obține studii medii în limba maternă și posibilitatea de ași continua studiile la facultate.

G.G.: Care sunt publicațiile, programele de radio și tv locale și în general care este viața culturală românească existentă azi în Bucovina de Nord și Cernăuți?

I.P.: Rezumând datele privind viața culturală românească din nordul Bucovinei și orașul Cernăuți din ultimii 15 ani putem constata următoarele:

Până la căderea regimului comunist din Patria istorică, încă în condițiile statului totalitar sovietic, în mai 1989, la Cernăuți, sunt reluate tradițiile Societății pentru Cultură și Literatură în Bucovina, înființate în 1862 – în baza cărora a fost constituită și înregistrată Societatea pentru cultură românească (pe atunci moldo-română) „Mihai Eminescu” (președinte-fondator: membru de onoare al Academiei Române, Prof., Dr. Grigore Bostan²²², președinti în exercițiu – Ilie Zegrea, Alexandrina Cernov, Arcadie Opaț, Mircea Lutic)²²³. Abia peste un an apare organul

²²² Decedat în noiembrie 2004.

²²³ Din 1996 din nou președinte este Arcadie Opaț, însă ultimele 2 „alegeri” s-au desfășurat „cu participarea” organelor executive. De ambele ori contracandidat i-a fost deputatul regional Vasile Tărățeanu

Societății – Ziarul „Plai Românesc” (Redactor – poetul Vasile Tărățeanu, azi – redactor la „Arcașul”).

În 1990 sunt înființate societățile românești: Societatea cultural-bisericească „Mitropolitul Silvestru” (Președinte – părintele Mihai Ivasiuc), Asociația științifico-pedagogică Republicană „Aron Pumnul”²²⁴ (Președinte – doctor docent Aurel Constantinovici), Societatea foștilor deportați „Golgota” (Președinte – arhivistul Petre Grior), Societatea doamnelor române creștine și democrate (Președintă d-na Victoria Ivasiuc), Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (Președinte – medicul Constantin Olaru)²²⁵.

Pe parcurs s-au fondat: Clubul cultural sportiv „Dragoș-Vodă” (Președinte de onoare – Dr. Ion Popescu, Director administrativ – Mihai Dârda, Președinte în exercițiu – Aurica Bojescu, Secretar responsabil – Petru Postecă), Editura „Alexandru cel Bun” (Director – acad., Dr. Alexandrina Cernov), Liga tineretului „Junimea” (Președinte de onoare – Dr. Ion Popescu, Președinte-fondator – Liviu Rusu, Președinte în exercițiu – Dumitru Mintencu, din februarie 2004 – Vitalie Zăgrea), Fundația „Casa Limbii Române” (Director – Vasile Tărățeanu), Uniunea Scriitorilor (Președinte Ilie Zegrea), Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale (Președinte de onoare – Dr. Ion Popescu, Președinte în exercițiu – Aurica Bojescu).

În 2004 este înregistrată oficial Uniunea Societăților Românești din regiunea Cernăuți „Pentru integrarea europeană” (Președinte de onoare – Dr. Ion Popescu, secretar executiv – Aurica Bojescu), iar în 2005 – Uniunea Interregională „Comunitatea Românească din Ucraina” (Președinte al Consiliului Național și Președinte al Comunității – Dr. Ion Popescu, Președinte al Senatului – Vasile Tărățeanu, Secretar responsabil – Aurica Bojescu).

Au apărut publicațiile – „Arcașul” (redactor – Vasile Tărățeanu), ziarul republican „Concordia” și revista pentru copii „Făgurel” (redactor: Simion Gociu), revistele științifice „Glasul Bucovinei” (redactor: Dr. Alexandrina Cernov) și „Țara fagilor” (redactor: Dumitru Covalciuc), ziarele „Junimea” (redactor: Liviu Rusu) și „Lumea-Cbir”²²⁶ (redactor: Constantin Covalciuc).

În 2002 devine independent fostul ziar al autorităților, „primul și cel mai rezistent în timp” ziar din Ucraina – „Zorile Bucovinei” (redactor: Nicolae Toma).

Tot atunci (2002), administrația regională fondează ziarul „Svoboda slova” cu o „ediție românească” – „Libertatea Cuvântului” (redactorul ediției românești: Romeo Crăciun), însă cu

(sondajele arătau câștigul net al acestuia), „însă suportul administrativ” și-a spus cuvântul: la ultimele alegeri din februarie din cele 108 filiale (cifra maximal înregistrată pe timpul președintelui Alexandrina Cernov), delegați și-au ales doar 50 filiale (câte 5 persoane de la fiecare filială), după ce s-a constatat rolul unor „secții raionale de învățământ”, mulți delegați nu s-au prezentat la adunare, înregistrându-se doar 226 delegați, în urma dezbaterilor 104 delegați în frunte cu poetul V. Tărățeanu au părăsit sala. Cei rămași – 126 persoane (inclusiv reprezentanții puterii executive) „l-au reales” pe A. Opaț (nota redacției).

²²⁴ La ultimile alegeri din 2004 s-au prezentat doar 37 de membri a Asociației. Președinte a fost reales A. Constantinovici.

²²⁵ Peste un an și ceva de activitate fructuoasă Societățile „Mitropolitul Silvestru” și „Doamnele române”, deși erau deja înregistrate oficial, și-au încetat activitatea.

Din august 2001 ACDR în regiunea Cernăuți și-a restrâns activitatea publică, rămânând, însă, activă filiala regională Odesa a ACDR-ului.

²²⁶ Din septembrie 2001 nu a apărut nici un număr al ziarului „Lumea-Cbir”.

schimbarea guvernatorului din toamna anului 2003 și acest ziar devine independent²²⁷.

În 2003 a văzut lumina tiparului și „revista lunară de cultură, opinie și divertisment „Familia“ (Președinte de onoare: Rizzo Franco, redactor-șef – Vasile Băcu)²²⁸.

La 7 iunie 1992 are loc Primul Congres al Românilor Moldoveni din Regiunea Cernăuți, în cadrul căruia a fost adoptat „Programul de dezvoltare național-culturală al românilor“ (alcătuit în conformitate cu legislația ucraineană și internațională de către doctorandul (la acel moment) Ion Popescu și redactat de președinta la acel timp a societății „Mihai Eminescu“, Conferențiarul universitar, dr. Alexandrina Cernov (azi director la editura „Alexandru cel Bun“), și care printre altele prevedea: „acordarea statutului de limbă oficială limbii române în localitățile populate de români...“, „asigurarea editării unor reviste științifice și literare în limba română“, „editarea de anale științifice și monografii în diferite domenii în limba română“, „inaugurarea unui centru de cercetări științifice de românologie“, „pregătirea cadrelor de specialiști în România, Republica Moldova și în alte țări“, „inaugurarea unei biblioteci românești“, „asigurarea pentru generația tânără a studiilor medii de specialitate și superioare în limba română“, „deschiderea unei Universități românești“, „studierea limbii și literaturii române în toate școlile din localitățile românești, precum și în cele cu populație mixtă“, „deschiderea a noi clase și școli pentru români“, „asigurarea școlilor românești cu manuale și trecerea lor la programele pentru gimnaziile și liceele din România...“, „redeschiderea teatrului și filarmonicii românești la Cernăuți“, „organizarea unor festivaluri de muzică populară, ușoară și clasică românească“, „garantarea reprezentării în Parlament și organele executive centrale și locale“ etc.

Aceste revendicări, cu unele completări, au fost susținute și de cele 3 congrese ale intelectualității (1999, 2000, 2001)

În perioada 1994-2002 românii bucovineni prin persoana Dr. Ion Popescu au fost prezenți în Parlamentul Ucrainei, în 1994-1998 – în Adunarea Parlamentară de colaborare economică din bazinul Mării Negre, iar în 1996-2002 – în AP a Consiliului Europei.

În 1998-2002 românii au avut 25 de deputați în Consiliul regional Cernăuți²²⁹, după 2002 – 18, însă, doar Vasile Tărățeanu, Simion Gociu și Aurica Bojescu continuă să reprezinte destoinic interesele românilor din zonă în Consiliul regional Cernăuți (ceilalți deputați de origine română reprezintă diferite partide sau administrația de stat).

ACDR-ul face parte din Uniunea Federativă a Minorităților din Europa, iar președintele ei – Constantin Olaru este membru al Consiliului consultativ al liderilor societăților etnice de

²²⁷ La 28 mai 2004 apărea deja Nr. 95 a ediției românești, tirajul total al edițiilor ucrainene și românești la acea dată era de 10.786 de exemplare.

²²⁸ În luna martie 2004 apăruse deja Nr. 1-2 (9-10) al revistei în de 20 pagini (tirajul 4.000).

²²⁹ În legislatura 1994-1998 populația românească din regiunea Cernăuți erau reprezentați în consiliile regional, raionale, orașenești, de orașel și satești de **624 de deputați** din totalul de 4.153: **447 sau 11,5% români și 147 moldoveni**. Cota deputaților românofoni în consiliul regional era de 18%, în consiliile raionale Herța – 95%, Noua Sulița – 63,3%, Hliboca – 50% și Storjineț – 30%. Dintre 283 de președinți ai consiliilor raionale, orașenești, de orașel și satești – 37 erau români și 22 moldoveni (în total – 22,8%). Șefii administrațiilor raionale de stat din Herța și Storjineț erau români. Președinții consiliilor raionale Noua Sulița, Herța și Hliboca, precum și vicepreședinții consiliului raional Storjineț erau românofoni. Vezi: **V.B.Evtuh. Etnopolitica v Ucraini: pravnyčyni ta kulturologhičyni aspecty.** – Kyiv, 1997. – 216 p. – în limba ucraineană. – P.42.

pe lângă Președintele Ucrainei. Din 2001 ACDR în regiunea Cernăuți și-a limitat activitatea doar la semnarea unor demersuri.

În regiunea Cernăuți ultimul recensământ a înregistrat 181.780 de românofoni (114.555 de persoane s-au declarat români și 67.225 – moldoveni) sau 19,78% din populația regiunii (în 1989 – 19,67%) – cu 3.056 persoane sau cu 1,65% mai puțin decât în 1989.

Românii locuiau compact în suburbiile or. Cernăuți (Horecea Urbană, Horecea Mănăstirii, Caliceanca, Clocucica, Roșa, Roșa Stânca, Țețina și Mănăstiriște) și în 105 de localități ale regiunii²³⁰.

Într-un studiu, consacrat situației ucrainenilor din România, candidatul în științe istorice Gheorghe Zabolotnyi semna în mai 2004 că în regiunea Cernăuți cei 185 mii de reprezentanți ai populației românofone aveau „14 societăți național-culturale, 87 de școli cu predare în limba română, 18 școli mixte, 28 instituții preșcolare, grupe românești la liceul pedagogic și liceul de cultură, catedră de filologie română²³¹ și clasică la Universitatea Națională „Yuri Fedkovyci“²³², 13 organe de presă (inclusiv 2 cu statut republican), zilnic sunt transmise emisiuni radiofonice (15 minute)²³³ și săptămânal emisiuni televizate (2 ore și 10 minute) în limba română; în localitățile cu populație compactă românofonă funcționează 74 instituții de club, 80 de biblioteci circa 70 de colective artistice naționale de amatori; anual se desfășoară festivaluri folclorice; își desfășoară activitatea 108 parohii ortodoxe românești²³⁴ aflate în subordonarea eparhiei

²³⁰ Vezi, de exemplu: **Dumitru Covalciuc. Apa trece, pietrele rămân?// Țara fașilor:** Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. – Cernăuți-Târgu-Mureș, 1993. – P.47-51.

²³¹ La **Catedra de Filologie Română și Clasică**, după cum mărturisește șeful catedrei, prof.univ.dr. **Grigore Bostan**, membru de onoare al Academiei Române „avem în total **105 studenți**, dintre care **49 la secția de zi și 56 la cea fără frecvență**, 2 dintre studenții anului V scriu lucrări de masterat, după susținerea cărora vor avea dreptul, dacă va fi necesar, să predea în Universitate, ceilalți susțin teze de licență și devin specialiști cu dreptul de a preda disciplina respectivă în școală și în liceu, studenții anului IV susțin examene de calificare, în urma cărora au dreptul de a preda limbași literatura română în clasele a V-a – IX-a; anul acesta (2004-2005 – n.n.), ca și anul trecut, vor fi primiți la filologia română de la 10 până la 25 de studenți la secția de zi, dintre care 10 vor constitui „cota de stat“ (fără plată), iar ceilalți – cu plată. Tarifele sunt următoarele: 2.300 grivne pentru obținerea studiilor de patru ani (diplome de calificare); 2.500 grivne pentru obținerea studiilor de cinci ani (diplomă de specialist) și 3.000 grivne pentru studii de cinci ani (diplomă de masterat). Încă 15 studenți vor putea fi instruiți la secția fără frecvență cu plată – respectiv 1.000 grivne, 1.200 grivne și 1.500 grivne“ (6,3 grivne echivalează 1 euro – n.n.). Vezi: **Dumitru Mintencu. În preajma examenelor de admitere: Interviu cu Prof.univ. Dr. Grigore C. Bostan** // Concordia. – Anul 10. – 2004, Nr. 21 (444). – P. – 4.

²³² Numărul absolvenților școlilor românești din Ucraina, care în anii 2000-2002 au devenit studenți ai instituțiilor superioare de învățământ din România și Moldova în conformitate cu protocoalele de colaborare inter-guvernamentale atingea în anul 2000 – 35 persoane în România și 26 în Republica Moldova, în 2001 – 24 și, respectiv, 21, în 2002 – 33 și 17.

²³³ Din iunie 2004 radio „Bucovina“ (frecvența de undă medie 837 KHz și ultrascurte 69,7 KHz) a început să transmită zilnic emisiuni în limba română în eter direct între orele 16.05-16.40, cu excepția zilelor de sâmbătă și duminică, iar marți tinerii ascultători din regiune pot audia între orele 16.05 și 17.00 emisiunea de divertisment „Împreună cu noi“. **Vezi:** „Ultima pagină“//Junimea, – Anul V, Nr. 2 (19). – martie-iunie, 2004. – P. 8 (

²³⁴ La începutul perioadei de independență națională în regiunea Cernăuți serviciul divin era oficiat în limba română în **108** parohii.

(Mitropoliei Bucovinei și Cernăuțului – n.n.) a Bisericii Ortodoxe Ucrainene²³⁵.

În afară de numărul de școli, se pare, că cercetătorul reflecta un tablou obiectiv.

Noi vom adăuga 42 teatre de amatori, 63 colective de dansuri populare, 82 tarafuri de muzicanți și 114 de coruri, iar în cele 80 de biblioteci era un fond de către de peste 200.000 exemplare²³⁶.

În satele cu populație majoritară românească toate bisericile ortodoxe și protestante au oficiat și continuă să officieze în limba română²³⁷.

În anul 2000 românii din regiune aveau 86 de școli românești (22 mii elevi) și 6 mixte (1,8 mii elevi)²³⁸, în 2001 – 87 de școli cu predarea în limba română și 5 mixte – 4 ucraineano-române și 1 (la Mămăliga) ucraineano-ruso-română cu un contingent de peste 23 mii de elevi.

Conform datelor oficiale ale secției regionale de învățământ, în anul școlar 2001-2002 în regiunea Cernăuți din cele 62 de școli primare (treapta I) cu 3.372 de elevi – 15 școli (24,2%) cu 496 elevi (14,7%) erau cu predare în limba română, din 120 de școli medii incomplete (treapta I-II) cu 16.227 elevi – 22 școli (18,33%) și 3.253 (20,05%) elevi erau cu predare în limba română, iar din 267 școli medii generale (treapta I-III) cu 111.228 elevi – 46 (17,23%) de școli cu 17.923 elevi (16,11%) procesul de instruire era în limba lui Eminescu.

Din totalul de 449 de școli naționale și 130.887 de elevi în anul 2002 funcționau în limba ucraineană 305 de școli cu 93.200 elevi, 83 de școli (18,49%) cu 21.672 elevi (16,56%) erau cu predare în limba română²³⁹, în limba rusă funcționau 1 școală pri-

mară cu 4 elevi (la Fântâna Albă raionul Hliboca) și 1 de treapta I-III cu 227 elevi (la Beloșovca raionul Securenii).

Se creă senzația că situația nu era deloc alarmantă. Dar să revenim la cifre.

Procentul elevilor instruiți integral în limba română în anul 2002 era ceva mai mic (16,56%) decât procentul populației românofone din regiune (19,8%).

În regiune mai funcționau câteva școli mixte ucraineano-românești: 2 de treapta I-II cu 274 elevi și 6 de treapta I-III cu 2.660 elevi, iar în satul Mămăliga (raionul Noua Sulița) funcționa o școală ucraineano-ruso-românească cu 517 elevi. Existau și câteva școli mixte ucraineano-rusești – 1 cu 221 elevi de treapta I și 5 cu 2.541 elevi de treapta I-III.

Conform aceleiași surse în regiunea Cernăuți în primăvara anului 2002 funcționau 6.204 clase cu 132.450 elevi, inclusiv: 4.973 de clase cu 106.048 elevi cu instruire în limba ucraineană, 1.177 clase (23,67%) și 23.584 de elevi (22,24%) cu instruire în limba română și 54 de clase și 1.255 elevi cu instruirea în limba ucraineană. Este de remarcat faptul, că toți copiii handicapați – 1.563 elevi erau instruiți doar în limba ucraineană²⁴⁰.

Putem trage concluzia, că imediat după recensământul din decembrie 2001, la momentul lipirii românilor de mandatul din Rada Supremă a Ucrainei, procentul elevilor care erau instruiți sau studiau în limba română era mai mare decât cota populației românofone din totalul populației regiunii Cernăuți.

Aceasta ne dădea o speranță că cota noastră era mai mare decât cea din 1989, deoarece încă în 19 localități cu populație românofonă (în care chiar și în biserică la sfârșitul perioadei sovietice se mai oficia, iar în multe din ele se mai oficiază și azi, în limba română) existau doar școli ucrainene iar limba maternă nici nu este studiată (Colincăuți-Hotin – în 1989: 4.672 sau declarat moldoveni și 21 români, Șișcăuți-Securenii – 1.064 moldoveni și 5 români, Cotileu-Noua Sulița – 1.454 moldoveni și 4 români, Valea-Cosminului-Hliboca – 907 moldoveni și 138 români, Ceahor-Hliboca – 1.095 moldoveni și 221 români ș.a.m.d.).

Situația a evoluat, însă, în altă direcție – în 2004 școala românească din Camenca raionul Hliboca deja dispăruse. Școlile cu predare în limba română din Forosna și Boian din raionul Noua Sulița, școala din Băhrinești, raionul Hliboca, precum și liceul românesc din orașul Noua Sulița se transformaseră în școli mixte. Pe cale de dispariție era și școala românească din Corovia²⁴¹.

a devenit mixt, iar în 2002/03 a fost închisă școala românească din **Camenca**-Hliboca (854 români, 32 moldoveni și 4752 ucraineni) și au devenit mixte școala din **Băhrinești** –Hliboca (1.340 români, 20 ucraineni și 12 moldoveni) și **Forosna**-Noua Sulița (956 moldoveni, 1 român, 80 ucraineni), **în anul de învățământ 2003-2004 mixtă a devenit și școala medie din raionul Noua Sulița – școala din Boian (ul) lui Ion Neculce** (din 4.249 de locuitori 3.724 s-au declarat moldoveni și 40 – români, 376 – ucraineni, 40- ruși, 45 – poloni și 19 de altă etnie).

²⁴⁰ Vezi: **Osvita Cernivetscyny: Statystycyny zbirnyk**. – Cernivtsi, 2002. – 101 s., – în limba ucraineană. – P.8-11.

²⁴¹ Satul în care locuște noul parlamentar și fratele fostului guvernator al regiunii (la acel moment) – „ales pe circumscripția românească” Nr.204 în anul 2002, inclusiv și cu suportul „grupării lui A.Opaț” „pentru că va face mai mult decât un român” (nota redacției). Școala din această localitate suburbană, deschisă așa de greu datorită eforturilor deputaților români de diferite niveluri a început să fie părăsită de elevi, iar societățile românești (SCR „M.Eminescu” și AȘP „Aron Pumnul”), care prin statutul lor ar trebui să întreprindă ceva nici nu reacționează. Controalele frecvente de la secțiile de învățământ deja

²³⁵ Vezi analiza materialului în: Tudor Andrieș. Revista presei în limba ucraineană din regiunea Cernăuți (VIII)// Concordia. – Anul 10. – 2004, Nr. 21 (444). – P. – 9.

²³⁶ Vezi: **Rozšyrennea Evropeiskoho Soiuzu: vplyv na vidnosyny Ukrainy z ŭentralinoveuropeiskymy susidamy**/ Instytut regional'nyh ta evrointegratyvnyh doslidjeni „EvroRegho Ukraina”. – Kyiv: KIC, 2004 – P. 201.

²³⁷ **Din 396 parohii ale Mitropoliei Bucovinei și Cernăuțului a bisericii ortodoxe Ucrainene (Mitropolitul Onufrie) în anul 2002 106 erau românești, încă în 24 de parohii serviciul divin era oficiat în două limbi – română și ucraineană, iar din 335 de clirici 109 erau români, iar circa 150 posedau liber limba română. Din 10 mănăstiri 5 erau românofone. Toate anunțurile Consistoriului sunt făcute în două limbi – română și ucraineană. Din 12 protopopi 4 sunt români (în toate cele 4 raioane cu populație românească – Hertza, Hliboca, Noua Sulița și Storjineț).**

O situație similară se observa și în confesiunile protestante. De exemplu din 146 organizații baptiste înregistrate – 29 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 25 de etnici români), din 81 organizații penticostale înregistrate, – 35 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 30 de etnici români), din 91 organizații înregistrate ale adventiștilor – 12 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 8 de etnici români).

²³⁸ În 1999/2000 în raionul Hliboca datorită eforturilor părinților și deputaților români de diferite nivele au fost deschise două școli românești – la **Corovia** și la **Poieni-Regat**. Însă în 2001/02 liceul din **Noua Sulița** (în oraș locuiau 3.193 de moldoveni și 125 români) a devenit mixt, iar în 2002/03 a fost închisă școala românească din **Camenca**-Hliboca (854 români, 32 moldoveni și 4.752 ucraineni) și au devenit mixte școala din **Băhrinești** –Hliboca (1.340 români, 20 ucraineni și 12 moldoveni) și **Forosna**-Noua Sulița (956 moldoveni, 1 român, 80 ucraineni) – din 2003/04 – și școala din **Boianul** lui Ion Neculce...

²³⁹ În 1999/2000 în raionul Hliboca datorită eforturilor părinților și deputaților români de diferite nivele au fost deschise două școli românești – la **Corovia** și la **Poieni-Regat**. În, însă, 2001/02 liceul din **Noua Sulița** (în oraș locuiau 3.193 de moldoveni și 125 români)

După cum am putut constata pe parcursul cercetărilor din teren, mai predispuși să se asimileze prin școală sunt, totuși, cei din localitățile în care populația se declară a fi „moldovenii”.

Spre deosebire de Transcarpatia, procesului de asimilare prin școală în regiunea Cernăuți, erau supuși și cei ce se considerau români.

De exemplu, în raionul Hliboca în satul Corcești din 1.538 de persoane în 1989 1.385 s-au declarat români, 13 – moldoveni și numai 102 ucraineni, în satul Tureatca – din 1.748 de locuitori 1.591 s-au declarat români, 7 – moldoveni și 140 ucraineni etc. – biserica este românească, iar școala – ucraineană, iar limba română nici nu este studiată; în satul Volcineții Vechi în 1989 din 1.972 de persoane 879 s-au declarat români, 2 moldoveni, iar 1.060 – ucraineni, în Stârcea din 1.156 de locuitori 500 s-au declarat români, 2 – moldoveni, iar 631 – ucraineni, Gârbovăț – din 933 de locuitori – 282 s-au declarat români, 7 – moldoveni, 634 – ucraineni, chiar în centrul raional Hliboca (raion cu populație majoritară românească) românii întrunesc 1.698 de persoane (încă 183 se declarase ca fiind moldoveni) din totalul de 9.532 de persoane etc. – în toate aceste localități deja și școala și biserica funcționează doar în limba ucraineană, iar limba română azi aici nici nu se mai studiază.

Este de remarcat că la începutul puterii sovietice (în anii 40) în regiune funcționau 114²⁴² școli cu predarea în limba română, iar la un moment dat, imediat după război, – chiar 124²⁴³.

G.G.: Multe din cetățile domnitorului Ștefan cel Mare sunt astăzi pe teritoriul Ucrainei (Bucovina de Nord și Bugeac). Care sunt aceste cetăți, în ce măsură sunt prezervate, iar istoria corectă a acestor edificii istorice este păstrată de către Ucraina?

I.P.: Principalele, desigur, sunt cetățile Hotin în regiunea Cernăuți și Cetatea-Albă în regiunea Odesa, orașele cu aceleași denumiri azi sunt aproape complet ucrainizate și, ca urmare, **ghizii au câte două istorii pregătite – una pentru toți vizitatorii prin care să descrie rolul cetăților în istoria ucrainenilor și alta pentru cei ce sosesc din România...**

G.G.: Bucovineanul de etnie germană, Jonathan Urwich, supraviețuitor al deportărilor sovietice, relatează în cartea sa autobiografică: „Fără pașaport prin URSS”, că pâna și în lagarele din Vorkuta gospodăriile românești ale moldovenilor/bucovinenilor se deosebeau de cele ale slavilor. Casele românești purtau amprenta satelor românești, incluzând încăperea principală a sobelor și a camerei de oaspeți (‘cas-cea-mare’), scărița pentru pod a cârniilor afumate și a cerealelor, cămăruța de aprovizionări și prispa de la intrare. Urwich menționează frustrarea deportaților ruși care vandalizau gospodăriile deschise ale balticilor din lagărul de concentrare, pentru că nu puteau face la fel cu românii, datorită topografiei închise ale caselor și: „...ghioaga din spatele ușii pe care moldovenii nu ezitau să o folosească la orice încercare de furt ale proviziilor din casă...”. Trăind în temperaturi sub -50 C, în lagarele

semnalează „nerentabilitatea”, „numărul mic de elevi” și, respectiv, „nivelul de instruire”...

²⁴² Azi la nivelul întregii Ucraine există doar 106 școli cu predarea în limba română. Vezi: **Rozšyrennea Evropeiskoho Soiuzu: vplyv na vidnosyny Ukrainy z ŭentralinoevropeis'kymy susidamy/** Instytut regional'nyh ta evrointegratŭynyh doslidjenj „EvroRegho Ukraina”. – Kyiv: KIC, 2004 – P. 201.

²⁴³ În **ieulie 1946** **Comitetul regional Cernăuți** informa **Comitetul Central al PC (B)** din Ucraina și **Comitetul Central al Partidului Comunist din URSS** despre activitatea școlilor naționale din regiune – **124 școli de diverite nivele „cu predarea în limba moldovenească” și 18 școli cu predare în limba rusă**. Vezi: **Leonid Reaboșapco. Pra-vove stanovișce...** – P. 283.

sovietice, în URSS-ul anilor 45-48, peste 15.000 de soldați români luați prizonieri în 1944, cât și milioane de deportați români din teritoriile ocupate de sovietici au murit din cauza frigului, infecțiilor de la Țânțari, muncii micidiale din tundră și pădurile frigide ale Siberiei, cât și datorită mitralierelor rusești, care nu ezitau să omoare oamenii când nu mai erau în stare să lucreze. În ce măsură această ‘Via Crucis’ a deportaților români bucovineni și basarabeni este prezentată și respectată de cărțile istoriei din Ucraina și/sau în conștiința sătenilor nord-bucovineni?

I.P.: **La momentul actual românii din Ucraina încă nu au fost recunoscuți în calitate de popor ce a avut de suferit în urma deportărilor.** Ca rezultat nici în cărțile de istorie nu este semnalat acest lucru... Personal fiind la Strasbourg, m-am folosit de tribuna Consiliului Europei pentru a vorbi și despre acesta. Vă propun și Dvs textul aceluia discurs:

„Onorată asistență! Doamnelor și Domnilor!”²⁴⁴

Stimați colegi, și de această dată, cu permisiunea Dumneavoastră, prefer să mă exprim în franceză. Doar nu demult am vorbit despre Ucraina și astăzi revenim din nou la această problemă.

Chestiunea Tătarilor din Crimeea nu este deloc simplă și se referă nu numai la Tătari. Personal susțin întru totul toate cerințele legitime și recomandările Comisiei.

Susținând, în linii generale, raportul colegului nostru, a Lordului **PONSONBY** din Marea Britanie, țin să menționez că problemele cu care se confruntă Tătarii, cei care se reîntorc și cei ce sosesc din nou în Crimeea, sunt enorme. Ele se referă, în primul rând, la situația social-economică: insuficiența locuințelor și problema angajării.

Dar, stimați colegi, totuși, **există și unele obiecții:**

1. Se cere să menționăm că, citind raportul, se crează impresia că deportările au avut loc doar în Crimeea și deportați au fost, ‘grosso moddo’, doar Tătarii.

Însă situația nu este chiar așa. Din Ucraina Occidentală au fost exilați înșiși ucrainenii și numărul lor de câteva ori a depășit numărul Tătarilor deportați, a fost deportată populația masculină maghiară din Transcarpatia.

Au fost deportați masiv și românii din Bucovina, aceste acțiuni fiind precedate de împușcarea populației pașnice lângă satele Lunca și Fântâna Albă înaintea războiului – în 1941.

Deportările au fost efectuate în două etape – până și după război. Au dispărut sate întregi – Albovăț, Frunza, Buci, Prisaca etc.

Numai la 13 iunie 1941 din Bucovina au fost ridicate peste 13.000 de intelectuali. Numai din satul Mahala în această zi au fost deportate 579 de persoane. Și dacă astăzi am parcurge satele românești de pe Valea râului Siret, am putea vedea monumentele ridicate în memoria celor care nu s-au întors – 200, 300, 500...

Noi eram bucuroși, când prin anii 60 ni s-a permis să ne întoarcem... Și nimeni nu cerea atunci compensări – noi eram feriți să ne întoarcem după acest calvar acasă...

CONCLUZIA:

²⁴⁴ Intervenția Dr. Ion Popescu (MP, Ucraina) în Consiliul Europei în legătură cu discutarea raportului „Repatrierea și integrarea tătarilor din Crimeea”)// Conseil de l'Europe: SESSION DE 2000 du AP CE (Deuxième partie): Compte rendu de la treizième séance: Mercredi 5 avril 2000 à 15 heures AS (2000) CR 13 (Edition provisoire – Doc. 8655) – Pag. 35-36, 41-42 (traducere din franceză). Vezi varianta integrală în limba română: **Lumea-Cbir. – Anul II, Nr. 8 (22).** – 30 august, 2000. – P. 3.

a) este indiscutabil și necesar să li se acorde Tătarilor din Crimeea un ajutor suplimentar;

b) dar trebuie să recunoaștem că **au fost** de asemenea **deportați Ucrainenii, Polonezii, Maghiarii, Românii** etc.

2. Referitor la statutul de popor autohton. Sunt autohtoni cei care sunt domiciliați și locuiesc în ariile lor etnoculturale, pe teritoriile etnooicumeneilor și etnoplacentalor proprii.

Dat fiind acestui fapt, în Ucraina la fel trebuie să fie **considerați autohtoni Grecii Pontifici, Rușii, Karaimii, Românii** etc.

3. Referitor la cotele de reprezentare.

Aș dori să vă informez că la momentul actual Tătarii au 2 deputați – unul pe listă și altul în circumscripția majoritară.

Dar în cazul micșorării numărului de deputați, în Ucraina **probleme cu reprezentarea parlamentară pot avea atât Tătarii, cât și Românii, Maghiarii, care deja sunt reprezentați în parlamentul țării.**

Articolul 24 al Constituției interzice privilegii sau restricții din motive naționale, religioase, lingvistice sau alte considerente. De aceea ar trebui ori să li se acorde cote tuturor naționalităților autohtone, ori nimănui. Personal **mă pronunț în favoarea experienței din Croația, România și alte țări democratice, care garantează reprezentarea politică pentru minoritățile naționale.**

4. Și, în sfârșit, ultima obiecție. Ucraina a ratificat Carta Europeană a limbilor regionale și minoritare²⁴⁵.

Acolo unde reprezentanții grupurilor naționale constituie peste 20%, limbile lor vor fi utilizate alături de limba de Stat în școli, administrație, judecătorie etc. De acest drept ar trebui să beneficieze și Tătarii.

Însă trezește uimire faptul că partidul RUH, cu care colaborează Tătarii se pronunță pentru anularea acestei Cărți!

În condițiile democrației nu se permite de a pleda pentru drepturi doar pentru sine sau doar pentru unii, ignorând drepturile altora!

Eu mă pronunț pentru acordarea de ajutor Tătarilor din Crimeea în instalarea și angajarea lor, precum și pentru acordarea tuturor drepturilor și libertăților firești, dar **mă pronunț, în egală măsură, și pentru o atitudine asemănătoare și față de alte popoare din Ucraina...**²⁴⁶

²⁴⁵ **Sate românești din regiunea Cernăuți șterse de sovietici de pe fața pământului: ALBOVĂȚ** – sat din preajma Storojinețului (casele au fost demolate de militari în scopul lărgirii unui poligon); **BUCI** – sătuc de peste Prut, în zona Rarancei (toți locuitorii lui au fost ridicați după război și strămutați în regiunea Herson); **FRUNZA** – sat din preajma Herței (nimerind în zona de frontieră, a fost șters de pe fața pământului. **I.G. DUCA** – sat din apropierea Iurcăuților (raionul Zastavna), în zona nistreană a Bucovinei (populația lui a fost strămutată într-o regiune sudică a Ucrainei și doar un cimitir părăsit ne mai aminteste că până în primii ani de după război acolo au locuit români); **PRISACA** – sat nou între Tereblecea și Siret (a nimerit pe ambele părți ale gardului de sarmă ghimpată și, astfel, a fost distrus, în afară de câteva case care au mai rămas pe teritoriul României); **ȚÂNTENI** – sat din ținutul Herței – în urma unui rămășag între „activiști” ai puterii sovietice, populația a fost ridicată în mod fulgător și strămutată după război într-o regiune sudică a Ucrainei (cei care au supraviețuit, s-au întors, totuși, la baștină si au găsit puteri să dea noi contururi satului Țânteni); **o parte a satului VICOV** (casele rămase „în zona de frontieră neutră” nu departe de „casa regelui Mihai” dintre Pătrăuți-de-Jos (trecut la URSS) și Vicov (rămas în România) în direcția Crasnei au fost părăsite și demolate etc. Sursa: **Țara fagilor:** Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. – Cernăuți-Târgu-Mureș, 1994. – P. 160.

²⁴⁶ La 14 iulie 2000 Curtea Constituțională a Ucrainei a anulat legea cu privire la ratificare din „motiv tehnic” în varianta votată în decembrie 1999, noua lege stabilea deja alt plafon – 50% (nota redacției)..

(Dr. Ion POPESCU, Strasbourg, Consiliul Europei, 5 aprilie 2000)

G.G.: În ce măsură Guvernul României s-a implicat într-ajutorarea românilor nord-bucovineni și în ce măsură au permis ucrainenii această asistență a României?

I.P.: Unele ajutoare vin. Cele ce vin direct pe conturile bancare autoritățile ucrainene le permit. Uneori avem probleme cu literatura istorică și didactică, care poate fi «cenzurată...». Despre Guvernul României pot spune un lucru – chiar dacă câștigă un proiect de la începutul anului – el «este semnat», de obicei, în a doua jumătate a anului... Deci trebuie să te descurci și singur... Dar suntem bucuroși și de puținul care vine de oriunde, mai ales când suntem... șomeri.

G.G.: Care este situația actuală a satelor, școlilor, monumentelor și a personalităților românești din Nordul-Bucovinei? În ce măsură există trecere liberă între Ucraina și România, mai ales cu privire la gospodăria și rudele despărțite de granițe și al influxului intelectual românesc dintre Cernăuți și celelalte centre culturale românești din România?

I.P.: Există destul de multe legături cu Țara... Trecerea liberă a existat până la 15 iulie 2004. De atunci s-au introdus vizele de intrare – costul cărora uneori sunt prea scumpe... de a renunța la «pâine» în favoarea unei plecări la o distanță doar de câțiva kilometri – aceasta se referă, în primul rând la bătrâni...

G.G.: Dar cu privire la republica Moldova?

I.P.: Între Ucraina și Republica Moldova vizele încă nu s-au introdus și, desigur, vizitarea rudelor nu este atât de complicată ca plecările în România, chiar dacă până la Rădăuți este de vreo 8 ori mai aproape decât până la Chișinău...

G.G.: Pentru cine călătorește la Chișinău și în alte orașe și sate din Basarabia, numele străzilor din Republica Moldova sunt de genul: Calea Basarabiei, Bulevardul București, Strada Mihai Eminescu ș.a. Românismul este evident, inclusiv la străzile cu titluri rusești până în 1990, care au fost rebotezate cu nume românești mai pe potriva culturii românești majoritare. În ce măsură există o terminologie a străzilor în românește și cu nume românești în Cernăuți și în restul Bucovinei de Nord permise de ucrainenii până la ora actuală?

I.P.: La Cernăuți, de exemplu, strada ce duce spre România se chema Lenin, azi – strada Principală, cea ce duce spre Herța și, respectiv, Dorogoi – Strada rusă. Oricum, suntem încă departe de Europa! **Doar în unele sate majoritare românești întâlnim străzi recent rebotezate de către consiliile locale – «Eminescu», «Ștefan cel Mare». Pe semne, la noi, sătenii sunt mai occidentali...**

G.G.: Cum pot românii din străinătate să ajute pe compatrioții din Bucovina de Nord?

I.P.: Foarte simplu: prin popularizarea existenței noastre și a realităților prin care trec azi românii din Ucraina, prin contactele cu ONG-urile reprezentative, prin ajutor logistic și donații de carte, audio și videocasete cu cântece și filme românești, mai ales istorice. Prin obținerea unor burse pentru studenții noștri la cele mai prestigioase Universități – pentru că avem nevoie de a educa o nouă elită națională, care să ne călăuzească urmașii pe calea cea dreaptă!

G.G.: Cum pot cititorii noștri să vă contacteze?

I.P.: Prin e-mail-lul: centrul-bucovinean@yandex.ru

G.G.: Vă mulțumesc!

I.P.: Vă mulțumim și noi și să ne ajute pe toți Bunul Dumnezeu!

Nicolae ENCIU

Structura socio-profesională a populației Basarabiei interbelice între tradiționalism și modernitate

„În veacul și de la locul nostru, lumina vine din Apus: ex occidente lux! Progresul nu poate deci însemna, pentru poporul român, decât îmbogățirea fondului național prin elementul creator al ideologiei apusene“.

Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne* (1925)

Studii recente privind societățile și sistemele politice contemporane arată că, în paralel cu unificarea națională și cu formarea statelor-națiuni, modernitatea se identifică inclusiv cu generalizarea economiei libere de piață și cu industrializarea sistemului de producție, iar în plan social, cu urbanizarea masivă și cu formarea unui sistem unitar de educație și de cultură¹. Are loc formarea așa-numitei „clase de mijloc” – un grup social important din punct de vedere numeric, ai cărui membri manifestă atitudini și comportamente omogene: gândesc, consumă, se distrează sau votează într-un mod relativ asemănător și previzibil. Constituind o adevărată aristocrație modernă, ale cărei drepturi nu se mai transmit prin naștere, ci se dobândesc prin reușită, putere și influență, clasa de mijloc este rezultanta unor mutații economice, tehnologice, culturale, de mentalitate și comportament care apar pe parcursul timpului, producând o creștere sub-

stanțială a sectoarelor terțiar (serviciile) și cuaternar (petrecerea timpului liber), în dauna celui primar (agricultura) și secundar (industria) la scara întregii economii naționale².

În această ordine de idei, cunoscutul istoric american Richard Pipes observă, că „inabilitatea Rusiei de a produce o burghezie largă și viguroasă constituie cauza majoră a devierii ei de la făgașul politic al Europei Occidentale și a faptului că ideile liberale nu influențează în mod semnificativ instituțiile și practicile sale politice”³.

Anexând Basarabia la 1812, Rusia țaristă a produs asupra acesteia consecințe nu numai pe plan politic, economic sau etno-cultural, ci și inclusiv asupra structurii ei socio-profesionale, încercându-se crearea unei societăți întemeiate pe principiile colectivismului și ale egalitarismului, în contrast cu societățile occidentale, care aveau la bază valorile liberalismului și ale individualismului⁴. Filozofia unei „căi aparte” a Rusiei, având la

¹ Gheorghe Fulga, *Societăți și sisteme politice contemporane: doctrine și realități*, Editura Economică, București, 2004, p. 237-238.

² Marin Trăistaru, *Introducere în studiul societății civile*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998, passim; Oxford Dicționar de politică. Coordonat de Iain McLean. Traducere și glosar de Leonard Gavriliu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 73-74.

³ Cf. Marin Trăistaru, *Introducere în studiul societății civile*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998, p. 33-34.

⁴ Vezi: *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*. Coord.: Daniel Chirot. Traducere: Victor Rizescu, Editura Corint, București, 2004, passim.

bază obștea țărănească întemeiată pe principiul colectivismului, al datinilor și tradițiilor, în contrast pretins pozitiv cu modelul european de evoluție, întemeiat pe principiile individualismului, ale concurenței și eficienței, a fost dezvoltată de o întreagă pleiadă de intelectuali ruși, inclusiv de către Nikolai Berdiaev și S. Bulgakov, N. Gogol și F. Dostoievski, Vl. Soloviov și E. Trubețkoi, N. Fedotov și P. Florenski. Conform tuturor autorilor nominalizați, „specificul” și „calea aparte” a evoluției social-economice a Rusiei ar fi constat nu în imitarea impresionantului progres tehnico-științific demonstrat de țările Europei Occidentale, ci în idealul „transformării” moral-spirituale a conștiinței sociale în procesul autoconducerii obștești și al democrației muncitorești⁵.

Așa cum pe bună dreptate menționa istoricul Alexandru Boldur, „asuprind naționalitățile, monarhia rusă a trebuit, totodată, să elaboreze un fel comun de a trăi, o oarecare egalitate”, iar pentru realizarea acestui obiectiv, „forța sau pedeapsa nu erau suficiente, mai trebuia și un sistem de conviețuire”. Potrivit aceluiași autor, la afirmarea și consolidarea spiritului de reconciliere a populației dintre Prut și Nistru, a contribuit într-o anumită măsură inclusiv politica internă a guvernelor Rusiei țariste, prin care „supușii țarului nu se divizau în clase superioare și inferioare potrivit criteriului originii naționale”⁶.

O statistică datând din 1856 arată că în Basarabia, în acea perioadă, la fiecare 100 de locuitori, 85 erau „săteni”, – altfel spus țărani, cultivatori de pământ, – și 15 târgoveți. Examinat pe județe, raportul dintre săteni și târgoveți se prezenta în felul următor.

Tabelul 1. Raportul procentual dintre săteni și târgoveți în Basarabia anului 1856⁷:

Județe	Săteni	Târgoveți
Chișinău	54 %	46 %
Iasi (Bălți)	95 %	5 %
Orhei	96 %	4 %
Soroca	95 %	5 %
Hotin	90 %	10 %
Bender	90 %	10 %
Akerman	73 %	27 %

Conform datelor lui N.K. Moghileanski, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la fiecare 1.000 de locuitori ai Basarabiei 757 erau de profesie gospodari rurali, pădurari, pescari și vânători, 70 erau ocupați în diverse industrii, întreprinderi și meserii, 63 practicau comerțul, 44 erau servitori și salahori, 15 aveau diverse funcții în serviciul public și în cel al statului, precum și practicau profesii libere, 10 erau angajați în armată, 7 erau clerici și slujbași bisericești, iar 36 aveau alte ocupații⁸.

Informații, practic, exhaustive privind structura socio-profesională a populației Basarabiei constituite pe parcursul secolului al XIX-lea, sunt oferite de datele culese în cadrul recensământului populației Imperiului rus din 28 ianuarie 1897. Confirmând, în general, faptul cunoscut și anterior, că circa ¾ din populația Basarabiei își avea ca sursă principală sau chiar exclusivă de existență agricultura și activitățile

conexe acesteia, recensământul din 1897 a evidențiat următoarea structură a populației după principalele activități care îi asigurau existența.

Tabelul 2. Distribuția populației guberniei Basarabia pe principalele domenii de activitate, servindu-i drept sursă de existență (1897, %) ⁹:

Principalele domenii de activitate	Persoane practicând activități independente	Membrii familiilor	Total	Ambe sexe	Ambe sexe
	Bărbați	Femei			
Agricultura și silvicultura	64,57	37,76	60,51	80,73	75,59
Industria de prelucrare și industria extractivă	10,12	7,83	9,53	6,37	7,09
Transport și comunicații	1,48	0,53	1,34	0,98	1,09
Comerț	7,16	7,68	7,21	6,31	6,56
Forțele armate	4,18	–	4,18	0,10	0,95
Serviciul administrativ, public și social și profesiile libere	3,44	3,41	3,44	1,36	2,36
Activitatea și serviciul privat, servitori și muncitori cu ziua	6,24	29,98	9,57	2,74	4,53
Mijloace personale și asigurate, întreținute de visteria statului și de persoane particulare	2,05	10,44	3,23	0,73	1,34
Activități neidentificate și nedecarate	0,76	2,37	0,99	0,68	0,49
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Examineate din punctul de vedere al mediilor de locuire, ocupațiile populației Basarabiei prezentau diferențe sensibile. Astfel, în mediul rural basarabean, agricultura era practică de 75,69 % din totalul populației rurale, în timp ce în mediul urban, aceeași activitate era practică de numai 22,03 % din populația orașelor. Tot în mediul urban, 18,13 % din totalul populației erau ocupați în diverse industrii de prelucrare, 3,34 % în lucrările de construcții, 4,02 % în transport și comunicații și 21,29 % în comerț. De asemenea, 12,85 % din populația urbană aveau ca activitate de bază serviciul privat, erau servitori sau muncitori cu ziua; alte 2,84 % din populația urbană erau angajate în serviciul administrativ, poliție și serviciul public, 2,68 % practicau profesiile libere și 1,16 % aveau activități ecleziastice¹⁰.

Considerată din punctul de vedere al stărilor existente în cadrul Imperiului țarist, populația Basarabiei prezenta următoarea situație la recensământul din 1897.

Tabelul 3. Structura populației Basarabiei din punctul de vedere al stărilor din cadrul Imperiului țarist (1897, cifre absolute și procentuale) ¹¹:

	Bărbați	Femei	Ambe sexe	%
Nobili prin moștenire	5.589	6.184	11.773	0,6

⁹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Под ред. Н.А. Тройницкого.- М.: Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905. С. XXIII.

¹⁰ Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897г. Под ред. Н.А. Тройницкого. Вып. 8: Процентное распределение наличного населения Империи обоего пола по группам занятий, показанных при переписи главными, как доставляющие главнейшие средства существования. Спб.: Типо-лит. «Центральная», 1905. С. 6-7.

¹¹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Под ред. Н.А. Тройницкого.- М.: Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905. С. XVIII.

Nobili personali	4.873	5.217	10.090	0,5
Persoane cu funcții ecleziastice	5.424	5.491	10.915	0,5
Cetățeni de onoare prin moștenire și personali	9.006	8.590	17.596	1,0
Negustori	1.730	1.762	3.492	0,2
Mic-burghezi	227.300	228.176	455.476	23,1
Țărani	721.334	676.212	1.397.546	72,3
Străini	13.092	10.065	23.157	1,4
Persoane aparținând altor stări	2.891	2.476	5.367	0,4
Total	991.239	944.173	1.935.412	100,0

Din totalul celor 23.157 de străini atestați în gubernia Basarabiei la recensământul din 1897, 15.994 sau 69,1 % din total erau supuși austro-ungari, 2.508 (10,8 %) erau supuși români, 1.620 (7,0 %) supuși greci, 1.267 (5,5 %) turci, 473 (2,0 %) pruiși, 400 (1,7 %) bulgari, 330 (1,4 %) germani, 109 (0,5 %) francezi, 109 (0,5 %) elvețieni și 350 sau 1,5 % erau supuși altor state ¹².

Conform raportului guvernatorului Basarabiei din 1916, considerată din punctul de vedere al stărilor, populația acesteia de 2.521.277 de locuitori consta din 4.031 de nobili, 4.506 clerici cu familiile lor, 2.990 slujitori bisericești cu familiile lor, 623 monahi bărbați și femei, 16 monahi de religie străină, 3.201 soldați în rezervă, 4.330 de negustori, 564.200 orășeni, 51.202 mazili, 1.820.000 de țărani „și locuitorii județului Ismail”, 48.300 coloniști nemți și 16.678 reprezentând celelalte stări ¹³.

Sub aspectul structurii sociale, dintre clasele populației basarabene din perioada țaristă, cele mai importante au fost nobilimea, tagma duhovnicească, mazilii, răzeșii și, desigur, țăranii ¹⁴.

Încă de la 1818, prin Așezământul regiunii înființate Basarabia, – un fel de „constituție” locală, – boierii moldoveni au fost recunoscuți de guvernul de la Petersburg ca nobili, obținând și o organizare egală cu cea a nobilimii ruse, alături de menținerea vechilor „legi și obiceiuri” moldovenești, precum și de „întreținerea limbii moldovenești pe temeiul și spre întărirea dreptăților și pronomiilor și a legiurilor locului, acele cu multă milostivire lăsate deapaurarea Oblastei Basarabiei” ¹⁵. Prin respectiva „constituție”, precum apreciază istoricul Ion Nistor, „se îndrumase dezvoltarea Basarabiei pe calea cea bună, ținându-se seamă de trecutul ei istoric și de populația pământească, care covârșea atât prin număr, cât și ca putere politică, culturală și economică” ¹⁶.

Evenimentele imediat următoare au demonstrat, însă, că toate promisiunile autorităților Rusiei țariste de respectare a autonomiei Basarabiei nu au urmărit decât să calmeze spiritele populației, obiectivul major urmărit de acestea constând în integrarea treptată, dar cât mai rigidă în componența Imperiului țarist și transformarea ei într-o simplă gubernie rusească. Astfel, în curând s-a putut constata că, „pentru a putea primi o slujbă în administrația țării, trebuia să știi rusește. Din pricina aceasta începuseră cărturarii români a deprinde această limbă. Pilda lor o urmărea și mulți târgoveți, care aveau zilnic daraveri cu cinovnicii ruși ce nu știau românește. Pe de altă parte, boierimea țării se puse în legătură cu boierimea rusească, căutând să dobândească pentru dânsa aceleași drepturi și privilegii de

care se bucurau dvorenii ruși. Așa a început rusificarea păturii culte din Basarabia, cuprinzând din ce în ce cercuri tot mai largi, până ce, în cele din urmă, mulți români cu frumoase nume moldovenești au devenit «adevărați ruși»” ¹⁷.

Așadar, „cu timpul, mulțumită școlilor și educației rusești, căsătoriilor cu ruși, slujbelor grase, decorațiilor, măsurilor de deznaționalizare luate de ruși, de teamă de a nu-și pierde situația dominantă în țară și prerogativele, ei (boierii moldoveni. – n.n.) au început încetul cu încetul să-și uite tradițiile și apoi și limba”. În consecință, „la sfârșitul secolului al XIX-lea, majoritatea dvorenimei băștinașă dispăruse. Parte s-a stins cu desăvârșire, parte a degenerat sau a însărcit și nu prezintă azi nicio importanță în viața obștească a țării, iar partea care a rămas, în majoritate s-a înstrăinat complet. Locul celor dispăruți și însărciți l-au ocupat iute, fel de fel de venetici, «boieri aduși de vânt»” ¹⁸. Din tagma unor astfel de „boieri de viță nouă” făceau parte familiile de nobili greci ca Ciuflea, Sinadinov, Marazli, Mavrocordat, Camboli, Rodoconaki, Frangupolos, Capitanopulos, Creopulos, Conciotis, Adrianopulos, Frunzeti, Strenuadis, Cavadia, Misso etc.; nobili armeni ca Manuc-bey, Anuş, Goilof, Focșaneantz, Muratof, Ogianiantz, Demianovici, Romașcan, Ohanof, Popovici, Uscat, Nazariantz, Negruș, Birar, Chircoriantz, Marcariantz, Oxintovici, Bogdasaroff ș.a.; nobili ruși ca Evreinov, Ermolin-sky, Gagarin, Fedorov, Buharin, Bursky, Aleinikov, Dobrograeve, Osmolovsky, Filatov, Vinogradarsky, Leontiev, Kulikov, Borisov, Manuilov etc.; nobili polonezi ca Brjovozsky, Ambrojevici, Sițin-sky, Derojinsky, Pissarjevsky ș.a.; nobili bulgari ca Davidoff, Atanasov, Marinof, Rodionof, Curtet, Șopof, Tomof, Titorof, Mildef, Culev, Titof, Cristef, Parușev, Nedof etc. ¹⁹.

Caracterizată drept „burghezie fără nație, religie ori tradiții”, această nouă boierime apărută în decursul secolului al XIX-lea nu avea cu țărănimea basarabească „nicio comunitate, afară de cea mai infamă exploatare dintr-o parte, și ură din alta” ²⁰. Dovadă pregnantă a acestui fapt este că familiile nobiliare ca Purișkevici, Crupensky, Crușevan, în calitatea acestora de deputați în Duma imperială, au făcut tot posibilul, pentru a nu admite introducerea limbii române în școlile și bisericile moldovenești, „separatismul basarabească” servindu-le în permanență drept motiv „de a-și crea și întări situația și de a primi subvenții de la stăpânirea rusă pentru a întări în Basarabia spiritul rus” ²¹.

Cât privește clasa de mijloc, în sensul de strat social deținând o poziție superioară față de clasa muncitoare (reprezentată în industria Basarabiei de vreo 9.000 de lucrători angajați în circa 7.000 de „fabrici”), dar inferioară clasei de sus (reprezentată în principal de nobilimea „de viță nouă”), aceasta – la fel ca în întreg cuprinsul Rusiei țariste – nu a mai ajuns să se constituie într-un element distinct al vieții social-economice, fiind reprezentată preponderent de negustori având ca obiecte de comerț cerealele, vitele, peștele, vinul, pădurile, pielea, lâna, de rând cu tot felul de meseriași, antreprenori, militari, funcționari etc. ²². În fine, „populația sătească”, țărănimea propriu-zisă în proporție covârșitoare de ¾ din totalul populației Basarabiei,

¹² Ibidem, p. XVII-XVIII.

¹³ L.T. Boga, Populația Basarabiei (Etnografie și statistică), Imprimeria Statului, Chișinău, 1926, p. 25-26.

¹⁴ Arhivele Naționale ale României, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/FD, fila 124.

¹⁵ Cf. Ion Nistor, Populația Basarabiei. 1812-1918 (II), în „Arhiva pentru știință și reforma socială”, an. I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 299.

¹⁶ Ibidem, p. 299-300.

¹⁷ Ibidem, p. 300.

¹⁸ Arhivele Naționale ale României, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/FD, fila 124-125.

¹⁹ Ibidem, fila 125-126.

²⁰ Ibidem, fila 126.

²¹ Ibidem, fila 128.

²² Ibidem, fila 184.

„a rămas aproape aceeași cum era în momentul anexării Basarabiei în 1812. Aici s-au păstrat aproape neatinse – limba română, obiceiurile, credințele, datinele și dragostea, adevărată și nestărmătată pentru țară”²³.

În primăvara anului 1920, a fost efectuat un recensământ al principalelor produse agricole disponibile, inclusiv al producătorilor și depozitarilor de materii agricole pe județe, conform naționalității și stării civile a acestora, oferind o imagine de ansamblu a structurii socio-profesionale a populației Basarabiei în primii ani postbelici.

Tabelul 4. Totalul agricultorilor, negustorilor și industriașilor depozitari de cereale în Basarabia, conform datelor recensământului agricol din primăvara anului 1920²⁴.

Județe	Total pământ cultivat (ha)	Total agricultori depozitari de cereale etc.	Total negustori depozitari de cereale etc.	Total industriași depozitari de cereale etc.	Starea civilă	Nr. sufletele			
					Căsătoriti	Necăsătoriti	Masc.	Fem.	Total
Hotin	185.976	47.023	1.189	257	52.177	4.341	129.735	131.630	261.365
Soroca	174.226	49.144	668	83	47.208	2.687	108.739	110.054	218.793
Bălți	173.725	43.047	741	36	40.529	3.376	95.241	93.129	188.370
Orhei	147.310	41.348	932	38	38.379	3.939	93.520	91.572	185.092
Chișinău	95.282	34.008	106	44	32.005	2.153	74.112	70.042	144.154
Tighina	197.873	36.496	648	157	35.074	2.227	89.456	89.966	179.422
Cetatea Albă	334.269	46.863	248	217	43.437	2.855	119.687	121.940	241.627
Ismail	246.099	23.641	188	6	22.322	1.295	62.062	62.499	124.561
Cahul	125.872	19.933	54	16	19.082	918	49.260	47.616	96.876
Basarabia	1.670.632	341.502	4.751	854	330.213	23.791	821.612	818.448	1.640.260

b) Continuarea tabelului:

Județe	Naționalitatea producătorilor sau a celorlalți depozitari de materii prime								
	Moldoveni	Rusi	Evrei						
	Agricultori	Negustori	Industriași	Agricultori	Negustori	Industriași	Agricultori	Negustori	Industriași
Hotin	23.460	15	3	29.903	3	73	667	1.756	626
Soroca	39.195	139	19	7.488	296	26	1.337	1.098	56
Bălți	35.889	49	16	6.819	42	17	258	634	5
Orhei	38.574	61	3	2.202	70	6	398	796	26
Chișinău	32.868	56	15	692	10	24	172	78	39
Tighina	21.764	12	35	4.621	8	14	59	630	92
Cetatea Albă	11.710	9	161	13.795	17	6	77	154	2
Ismail	7.480	26	8	8.074	330	9	22	106	5
Cahul	14.832	21	17	1.497	157	5	26	65	5
Basarabia	225.072	388	277	75.091	933	180	3.016	5.317	856

c) Sfârșitul tabelului:

Județe	Naționalitatea producătorilor sau a celorlalți depozitari de materii prime								
	Bulgari	Greci	Alte naționalități						
	Agricultori	Negustori	Industriași	Agricultori	Negustori	Industriași	Agricultori	Negustori	Industriași
Hotin	-	-	-	-	-	-	10	-	7
Soroca	2	4	1	-	1	-	25	1	6
Bălți	4	-	-	4	-	3	551	2	1
Orhei	2	-	-	15	-	1	162	-	2
Chișinău	3	1	-	4	1	4	183	5	3
Tighina	3.155	18	25	9	5	2	6.821	5	26
Cetatea Albă	12.009	31	4	1	14	-	8.403	4	44
Ismail	5.549	26	4	25	6	1	2.031	107	1
Cahul	1.582	22	13	59	-	-	1.569	13	4
Basarabia	22.306	102	47	117	27	11	19.745	137	94

²³ Ibidem, fila 188.

²⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond 1416, inv. 1, dosar 2, fila 8.

Avându-se în vedere inclusiv experiența perioadei țariste, unul din obiectivele majore ale administrației române după 1918, – ca și a tuturor țărilor din Europa Centrală și de Est create și afirmate după primul război mondial conform dreptului națiunilor la autodeterminare, – l-a constituit tranziția de la economia fondată pe o agricultură tradițională și puțin productivă, cu o burghezie și o clasă de mijloc reduse numeric, cu o societate dominată de o aristocrație funciară care domnea asupra unei mase de țărani analfabeți, la o societate întemeiată pe valorile democrației liberale, cu o puternică clasă de mijloc, după modelul țărilor din Europa de Nord-Vest²⁵.

Cu referire la Basarabia interbelică, una din cele mai reușite formulări ale obiectivului în cauză aparține deputatului Sfatului Țării Ion Buzdugan, care, în ședința a 35-a a Comisiei agrare din 7 august 1918 menționa că: „Toți oratorii, care au vorbit până acum, ne-au adus o mulțime de teorii după auto-rii ruși, referitoare la arendarea pământului de către țărani în obștie. Toate aceste teorii sunt aduse după scriitori fie ei ruși, fie ei francezi, nu se potrivesc de loc cu starea de lucruri din Basarabia. Noi suntem reali, nu teoreticieni. Poate că ideile, care le-a adus Dl Stepanov să se aplice în altă parte, la noi însă nu. Noi vrem și cu noi țărani moldoveni, noi voim să se dea pământ în mod individual la toți. Fiecare țaran să primească o bucată de pământ, care să fie al lui de veci. Să știe fiecare pe ce e stăpân, căci numai astfel va lucra cu sârguință și va putea să producă, căci știe că este numai al lui”²⁶. Același obiectiv la nivelul executivului României a fost exprimat de președintele Consiliului de Miniștri Ion I.C. Brătianu și ministrul Agriculturii și Domeniilor Ion Duca, care afirmau că „numai prin împrumut se va face țărânilor dreptatea ce i s-a făgăduit” și că „numai astfel, rezemată pe un popor înstărit și mulțumit de soarta lui, unitatea națională va putea să dea roadele ei binefăcătoare”²⁷.

Urmărindu-se eliminarea cauzelor indolenței cultivate timp de 106 ani de dominație țaristă în Basarabia, unul din obiectivele majore ale întregii societăți românești după 1918 a constat în adoptarea și implementarea spiritului capitalist de întreprindere și de organizare în diferite straturi socio-profesionale. Precum afirma în această ordine de idei cunoscutul autor al lucrării „Rostul și destinul burgheziei românești”, M. Manoilescu, „noi nu putem trece mai departe spre forme superioare de viață socială, dacă nu facem întâi – bineînțeles în condiții apropiate timpului nostru – școala burgheziei, cu toate lecțiile pe care le poate da. Întocmai ca acei întârziți, care se instruiesc la o vârstă înaintată, va trebui și noi să facem «cursuri serale», de educație și învățătură burgheză”²⁸.

În același context, referindu-se la împrejurările în care s-a constituit poporul român, un alt mare intelectual din perioada interbelică, criticul literar Eugen Lovinescu (1881-1943),

²⁵ Istoria secolului XX. Vol. 1: Sfârșitul „lumii europene” (1900-1945). Sub redacția: Serge Bernstein și Pierre Milza. Traducere: Marius Ioan, Editura BIC ALL, București, 1998, p. 26, 110-111.

²⁶ ANRM, fond 727, inv. 1, dosar 17, partea a II-a, fila 347 verso.

²⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 214, 15/28 decembrie 1918, p. 3814.

²⁸ M. Manoilescu, Rostul și destinul burgheziei românești, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, București, 1942, p. 74.

– cel care a realizat excepționala „Istorie a civilizației române moderne” (1925) în 3 volume, – afirma că, „și prin constituție etnică, și prin poziție geografică, acesta (poporul român.-N.n.) se află la hotarul a două lumi: a Răsăritului și a Apusului”²⁹. Și „dacă tragice împrejurări istorice nu ne-ar fi statornicit pentru multă vreme în atmosfera morală a vieții răsăritene, – menționa același autor, – (...) noi am fi putut intra de la început, ca și celelalte popoare latine, în orbita civilizației europene”. Condițiile istorice ne-au „orientalizat” însă, cu consecințele de rigoare: „prin slavii de la sudul Dunării, am primit formele spirituale ale civilizației bizantine, începând încă din veacul al XV-lea; am suferit apoi, mai ales în păturile conducătoare, moleșitoarea influență turcească, de la îmbrăcăminte efeminată a șalvarilor, a anteriilor și a ișlicelor, până la concepția fatalistă a unei vieți pasive, ale cărei urme se mai văd încă în psihea populară; am cunoscut, în sfârșit, degradarea morală, vițiile, corupția regimului fanariot; și pentru a-și forma o conștiință cetățenească și un sentiment patriotic, clasele superioare au suferit până în pragul veacului trecut, acțiunea dizolvantă a celor trei împărății vecine”³⁰.

Aceleași tragice împrejurări istorice au contribuit, în opinia lui E. Lovinescu, la formarea unui anumit specific regional în fiecare din provinciile istorice ale României. „Există negreșit, – afirma autorul, – un temperament moldovenesc, contemplativ, tradiționalist și, deci, visător și inactual care, în domeniul creației poetice, s-a ridicat la cea mai înaltă expresie artistică, pe când, în domeniul vieții politice și economice, prin rezervă și imobilitate, s-a pus într-o vădită inferioritate. Acestui temperament i se datorește rolul pasiv și mai mult critic al Moldovei în procesul prefacerilor ce aveau să ne scoată din plin ev mediu pe tărâmul vieții contemporane”³¹.

Să fi însemnat acea situație o fatalitate istorică de nedepășit? În niciun caz, deoarece viziunea autorului era una profund optimistă și realistă. Așa cum afirma E. Lovinescu, „noi nu numai că n-am ajuns la capătul eforturilor în a ne fixa suflul, dat chiar abia acum am intrat în adevăratul ciclu de formație națională”³².

Momentul istoric al acelui proces era cât se poate de favorabil, deoarece „axa vieții politice și culturale, – afirma autorul, – s-a schimbat din Răsărit în Apus”; prin urmare, „se va schimba și axa vieții noastre sufletești. Timpul roade chiar și lungile deprinderi intrate în inconștient, să-i așteptăm deci acțiunea”. Contactul cu Occidentul era considerat de autor drept „o reluare a adevăratei continuități etnice și ideale: descătușându-ne, deocamdată, de formele sociale, ne va dezrobi, mai târziu, de invizibilele lanțuri spirituale ale Țarigradului, ale Athosului sau ale Kievului, adică de formele ancestrale ale obscurantismului și ale inerției, pentru a ne pune pe calea regăsirii de sine și a progresului”³³.

Concluzia generală a lui Eugen Lovinescu era, așadar, univocă: „în veacul și de la locul nostru, lumina vine din Apus:

²⁹ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne. I: Forțele revoluționare*, Editura Minerva, București, 1992, p. 5-6.

³⁰ Ibidem, p. 6.

³¹ Ibidem, p. 67.

³² Ibidem, p. 16.

³³ Ibidem, p. 17.

ex occidente lux! Progresul nu poate deci însemna, pentru poporul român, decât îmbogățirea fondului național prin elementul creator al ideologiei apusene”³⁴.

Așadar, efortul de racordare a structurii socio-profesionale atât a României în ansamblul ei, cât și a Basarabiei în speță la modelul Europei Occidentale s-a impus ca o necesitate a recuperării întârzierii românilor în istorie și asigurării pârgurilor capabile de a le asigura progresul pe calea modernizării. Mai mult decât în oricare alt timp istoric anterior, perioada interbelică a cerut imperativ o nouă dinamică a muncii printr-un sistem de măsuri de metodizare a efortului fizic și a celui intelectual, cu o salarizare realizată pe bază de studii și calcule tehnico-economice care să folosească la maximum întregul timp de muncă, să accelereze ritmul prin utilizarea celor mai eficiente procedee de executare a lucrărilor. Cu alte cuvinte, perioada istorică de după primul război mondial reclama cu necesitate o nouă mentalitate asupra muncii și o nouă cultură a muncii în toate domeniile de activitate³⁵.

Ca urmare a legiferării și aplicării reformei agrare radiicale și a votului universal, înțelese ca două obiective esențiale, dar ca părți componente ale unui întreg – democratizarea și modernizarea societății³⁶, s-a produs o modificare din temelii a vechiului raport dintre pământ și muncă, creîndu-se proprietății funciare un nou echilibru social. Dacă în anii anteriori reformei agrare proprietatea cuprinsă între 0-100 ha constituia 55,9 % din total față de 44,1 % deținută de categoriile de peste 100 ha, atunci în rezultatul reformei agrare, raportul dintre proprietatea țărănească și marea proprietate devine de 91,5 % față de numai 8,5 % din total.

Tabelul 5. Transformarea proprietății funciare din Basarabia după încheierea lucrărilor de reformă agrară³⁷:

Categoriile de proprietate	Înainte reformei agrare	După reforma agrară (situația de la începutul anului 1924)		
	Ha	%	Ha	%
Până la 10 ha	2.156.827	51,6	3.648.747	87,2
Între 10 și 100 ha	180.974	4,3	180.984	4,3
Peste 100 ha	1.844.539	44,1	352.619	8,5
Total	4.182.350	100,0	4.182.350	100,0

Comparativ cu perioada de până la primul război mondial, când țăranii basarabeni se limitau la exploatarea primitivă a solului și bogățiilor naturale, după aplicarea reformei agrare, structura economică a Basarabiei va fi determinată de micii producători agricoli, respectiv de un excedent disponibil de brațe de muncă, de materii prime și articole alimentare; pe de altă parte, se va face puternic resimțită lipsa de credite și de capitaluri libere. Precum afirma cunoscutul autor al lucrării privind industrializarea României interbelice, bogăția

³⁴ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne. I: Forțele revoluționare*, p. 18; III: *Legile formației civilizației române*, p. 134.

³⁵ I. Saizu și Al. Tacu, *Europa economică interbelică*, Institutul European, Iași, 1997, p. 12-15.

³⁶ Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928): modernizare prin reforme*, Editura Pontos, Chișinău, 2010, p. 130.

³⁷ M. Georgescu, *Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine*, Tipografia Bucovina I.E. Torouțiu, București, 1943, p. 92-93.

generală a țării și echitabila ei repartitie ca urmare a aplicării reformei agrare radicale, erau menite „a asigura populației un nivel de cultură ridicat, care să-i dezvolte aptitudinile, spiritul afacerilor și dorința unui trai mai bun, iar industriei – capitaluri disponibile și o putere de consumație de un mai mare grad”³⁸. Conform opiniei aceluiași autor, România interbelică în ansamblul ei întrunea toate premisele realizării unui impresionant progres economic și social: „Forțele personale ale României sunt caracteristice; populație de o mare unitate de limbă, religie și obiceiuri, care constituie mediul cel mai propice pentru dezvoltarea unei așezări economice unitare și complete prin îmbinarea activităților de bază: agricolă, industrială și comercială”³⁹.

Este un adevăr indiscutabil, că reformele din primul deceniu postbelic au determinat îndrumarea societății României interbelice pe calea constituirii unei structuri socio-profesionale a populației de tipul celei afirmate în țările Europei Occidentale. Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930 a stabilit următoarea structură a populației Basarabiei din punctul de vedere al ocupației acesteia.

Tabelul 6. Populația activă și pasivă a Basarabiei conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930⁴⁰.

Categorii de populație	Basarabia	Populația rurală	Populația urbană			
	În mii loc.	%	În mii loc.	%	În mii loc.	%
Populația totală	2.863,4	100,0	2.493,3	100,0	370,1	100,0
Populația activă	1.648,6	57,6	1.468,6	58,9	180,0	48,6
Populația pasivă	1.214,8	42,4	1.024,7	41,1	190,1	51,4

Din punctul de vedere al ocupației, populația Basarabiei interbelice era grupată în două mari categorii. Locuitorii care, indiferent de situația lor socială, aveau o activitate propriu-zisă sau exercitau o funcție în procesul general al producției de bunuri, formau categoria populației active. Ceilalți locuitori care, din motivul incapacității de fapt sau a situației lor biologice (vârstă, sex, invaliditate), nu interveneau în procesul economic decât în calitate de consumatori, situându-se astfel în sarcina primei categorii, constituiau populația pasivă sau inactivă⁴¹.

Din cei 2.863,4 mii de locuitori ai Basarabiei atestați la recensământul din 1930, 1.648,6 mii sau 57,6 % din total constituiau categoria populației active, încadrată efectiv în procesul general al producției de bunuri, materiale sau culturale, timp în care ceilalți 1.214,8 mii de locuitori, sau 42,4 % se aflau în afara acestui proces. Procentul populației active în mediul rural al Basarabiei era superior celui din mediul urban, precum și mediilor întrunite. Din totalul populației rurale de 2.493,3 mii de locuitori, populația activă constituia

1.468,6 mii sau 58,9 %, în timp ce în mediul urban al Basarabiei categoria populației active alcătuiă doar 180,0 mii din totalul celor 370,1 mii locuitori urbani, ceea ce echivala cu 48,6 % din totalul populației urbane.

Comparativ cu aceeași indici ai României, proporția populației active a Basarabiei era inferioară mediei pe țară, atât în mediile întrunite (57,6 % populație activă în Basarabia față de 58,4 % a României), cât și în mediul rural (58,9 % față de 60,5 %) și cel urban (48,6 % față de 50,2 %) ⁴². Precum se observă, variațiile oscilau în limite destul de apropiate, deoarece între provinciile României interbelice nu a existat o diferență esențială în structura profesională a populației.

În intervalul de timp cuprins între recensământul din 28 ianuarie 1897 și cel din 1930, proporția populației active a Basarabiei a sporit de la 21,1 % la 57,6 % din total, sau cu 36,5 %. Confruntarea rezultatelor celor două recensăminte la capitolul în cauză nu sunt însă concludente, deoarece nu a prezidat o concepție unitară și o metodă uniformă de definire a noțiunii de „populație activă”.

Astfel, dacă la recensământul din 1897 auxiliarii nu au fost incluși la categoria populației active, atunci în 1930 în respectiva categorie au fost cuprinse atât persoanele care exercitau o profesie propriu-zisă, precum și acea parte a populației care nu dispunea de vreo activitate pe cont propriu și nici nu era remunerată pentru munca efectuată, constituind categoria membrilor familiei, auxiliari în profesia capului de gospodărie sau de menaj ⁴³. Acest fapt explică proporția destul de ridicată a populației active în mediul rural al României interbelice, precum și al Basarabiei în speță, având în vedere că populația rurală, comparativ cu celelalte clase profesionale, era ocupată aproape exclusiv cu exploatarea solului, categorie de ocupație în care auxiliarii le revenea un rol deosebit de important.

Considerată pe clase de profesii, din totalul de 2.863,4 mii de locuitori ai Basarabiei, înregistrați la recensământul din 29 decembrie 1930, ocupația majorității zdrobitoare a acestora în număr de 2.363.707 locuitori sau 82,5 % din total o constituia exploatarea solului. Ocupația a 99.546 locuitori sau 3,5 % din total o constituia comerțul și 98.981 sau 3,5 % constituiau funcționarii instituțiilor publice ale Basarabiei.

În industria textilă și manufacturieră erau ocupate 50.095 persoane sau 1,7 % din total, în transporturi – 38.855 sau 1,4 % și 110.017 locuitori sau 3,8 % din total erau antrenați în ocupații diverse. În asemenea branșe ale economiei naționale precum industria metalurgică, alimentară, chimică, cea a lemnului, în construcții, credit, agenții de comerț etc., cota populației ocupate era sub 1,0 la sută ⁴⁴.

Privită pe județe, la recensământul din 1930 populația Basarabiei era repartizată pe clase de profesii în felul precum urmează.

³⁸ N.P. Arcadian, *Industrializarea României. Studiu evolutiv-istoric, economic și juridic*. Ediția a II-a, Imprimeria Națională, București, 1936, p. 181.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Enciclopedia României. Vol. III: Economia națională. Cadre și producție, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 1055.

⁴¹ D.C. Georgescu, *Populația satelor românești*, în „Sociologie românească”, an. II, nr. 2-3, februarie-martie 1937, p. 70-71.

⁴² Mitu Georgescu, *Populația în viața economică a României*, în Enciclopedia României. Vol. III: Economia națională. Cadre și producție, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 42.

⁴³ Ibidem, p. 41-42.

⁴⁴ Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. IX, Imprimeria Națională, București, 1940, p. 779.

Tabelul 7. Structura populației Basarabiei pe clase de profesii la recensământul din 29 decembrie 1930 (%) ⁴⁵.

Județ	Total	Exploatarea solului	Industria metalurgică	Construcții	Industria textilă și manufacturi	Industria alimentară, tutun	
1. Basarabia	100,0	82,5	0,8	0,3	1,7	0,9	
2. Bălți	100,0	85,7	0,7	0,2	1,4	0,9	
3. Cahul	100,0	90,6	0,7	0,1	1,0	0,5	
4. Cetatea Albă	100,0	83,8	1,0	0,3	1,8	0,9	
5. Hotin	100,0	85,6	0,6	0,4	1,9	0,8	
6. Ismail	100,0	73,8	1,0	0,4	2,0	0,9	
7. Lăpușna	100,0	69,8	1,2	0,4	2,8	1,5	
8. Orhei	100,0	88,2	0,6	0,2	1,4	0,8	
9. Soroca	100,0	85,1	0,6	0,2	1,8	0,8	
10. Tighina	100,0	83,9	0,6	0,2	1,3	0,8	

Tabelul 7 (continuare).

	Industria chimică, hârtie, tipar	Credit, reprezentant agenții de comerț	Comerț	Transporturi	Instituții publice	Diverse
1.	0,2	0,3	3,5	1,4	3,5	3,8
2.	0,2	0,4	3,5	1,1	2,7	2,5
3.	*	0,2	2,0	0,6	2,0	1,5
4.	0,2	0,3	2,6	0,9	3,5	3,4
5.	0,1	0,2	3,6	0,8	2,3	2,7
6.	0,2	0,3	4,1	3,2	5,3	6,9
7.	0,4	0,7	5,3	2,0	5,7	8,5
8.	*	0,2	2,6	0,4	3,2	1,9
9.	0,2	0,2	3,4	1,0	3,3	2,6
10.	0,1	0,3	3,2	2,3	2,9	3,5

*) Sub 0,1 %.

Deși au produs mutații importante în structura socio-profesională a populației, efectele pozitive ale reformelor din primii ani postbelici rămăneau, totuși, mult sub nivelul celor scontate.

Așa cum afirma prof. George Banu, din punctul de vedere al structurii profesionale, țările în perioada dintre cele două războaie mondiale puteau fi structurate în trei mari categorii:

- Prima categorie o formau statele cu vechi civilizații, precum Marea Britanie, Germania, Franța, Elveția, Olanda, SUA etc., în care populația ocupată în agricultură constituie proporții foarte reduse, majoritatea covârșitoare a locuitorilor fiind angajați în sfera industrială, comerț etc.

- Cea de-a doua categorie era formată de țările cu proporție medie (circa 50 % din total) a populației ocupate în agricultură, având industria și comerțul relativ dezvoltate.

- În fine, categoria a treia o formau statele cu o proporție foarte mare de populație angajată în agricultură și cu proporții foarte reduse a celor ocupați în industrie și comerț ⁴⁶.

În această ultimă categorie prof. G. Banu includea așa țări precum URSS, Bulgaria, România, Iugoslavia, Grecia care, prin natura activității majorității populației, în perioada dintre cele două războaie mondiale erau caracterizate de o situație economico-socială mai puțin favorabilă, de aici decurgând și o situație inferioară, mai ales în domeniul medico-social ⁴⁷.

⁴⁵ Ibidem, p. 780-781.

⁴⁶ G. Banu, *Tratat de medicină socială*. Vol. I: *Medicina socială ca știință*. Eugenia. Demografia, „Casa Școalelor”, București, 1944, p. 264.

⁴⁷ Ibidem, p. 264.

În această ordine de idei, datele tabelului 7 confirmă caracterul eminent agricol al economiei basarabene din perioada interbelică, caracterizată, din punctul de vedere al ocupației populației active printr-o populație covârșitoare agricolă ce-și cultiva suprafețele de pământ în regim de exploatare familial, printr-un stadiu incipient de industrializare și un aparat administrativ destul de important. Situația în cauză explică venitul redus al populației ocupate în exploatarea solului, costul sporit al produselor industriale, ritmul lent al circulației și comerțului în genere, ceea ce contribuia la acumularea beneficiilor în mâinile unei minorități restrânse, precum și standardul de viață modest al păturii funcționărești ⁴⁸.

Desigur, la nivel teoretic, era un adevăr larg acceptat că „cuvântul în comerț și ținerea lui sunt condiții primordiale”; că „cinstea, precum și câștigul echitabil sunt condiții uni tot atât de apreciate, cu care să înmănușche toate interesele locale, încununate de cele naționale, căci numai toate aceste interese, la un loc, pot produce prosperitate și aduce satisfacțiuni depline în cheltuiala muncii, capitalului și economiilor puse în joc” ⁴⁹. Precum constata un bun cunoscător al realităților social-economice din Basarabia interbelică, Scarlat Panaitescu, respectivele generalități erau „pe buzele tuturor, ca și răspunsul că nimeni nu se opune la realizarea lor”; cu toate acestea, orice încercări de ameliorare în domeniul în cauză se topeau constant „în fața egoismului feroce al interesului material” ⁵⁰.

Referindu-se în special la organizarea muncii în agricultură, N.D. Cornățeanu avea să constate, la finele anilor '20, că factorul muncii fusese aproape în întregime ignorat de către factorii de decizie: „S-a vorbit de semințe, de animale, de pământ. Nimeni însă nu s-a gândit că factorul, zilnic în funcțiune – Munca – trebuie organizat și îndrumat pe o cale rațională” ⁵¹. În consecință, se neglijase nu numai factorul muncii, ci și factorul uman: „Când ne gândim că azi, în cele mai multe țări, predomină mica proprietate, când ne gândim că pentru această mică proprietate, totul depinde de munca ce familia o depune, când ne gândim că rostul miciei proprietăți e acel de a valorifica numeroasele brațe ale familiei țărănești, vedem cât de mare e greșea ce s-a făcut prin neglijarea muncii” ⁵².

Dovadă pregnantă a neglijării muncii și a factorului uman, în special în domeniul sferei agrare, îl constituie faptul că, la finele perioadei interbelice (februarie 1938), în România un muncitor urban necalificat câștiga 7,50 lei pe oră, – coeficient luat de bază, – în timp ce șoferii realizau 1,40, muncitorii din industria mobilei 1,58, cei din construcții 2,65, inginerii 2,10, iar muncitorii agricoli înregistrau un coeficient de numai 0,61 lei pe oră, în situația în care țărâniea

⁴⁸ Mitu Georgescu, *Populația în viața economică a României*, în *Enciclopedia României*. Vol. III: *Economia națională*. Cadre și producție, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 46-47.

⁴⁹ Scarlat Panaitescu, *Aspecte economice și sociale din Basarabia (1920-1926)*. Vol. I, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1926, p. 71.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ N.D. Cornățeanu, *Organizarea muncii în agricultură*, în „Agricultura. Buletinul Uniunii Camerelor de agricultură”, nr. 8, iunie 1929, p. 6.

⁵² Ibidem, p. 6-7, 55.

constitua majoritatea zdrobitoare a populației în acea perioadă⁵³. Dincolo de aceste discrepanțe ale prețului muncii pe profesii, perioada interbelică s-a remarcat prin menținerea unor diferențe regionale, astfel încât, bunăoară, venitul muncii a 10 locuitori din Chișinău, abia egala munca unui locuitor din Brașov⁵⁴.

În fine, chiar dacă necesitatea și caracterul obiectiv al reformelor au fost susținute atât de factorii de decizie, cât și de opoziția politică, inconsecvența cu care acestea au fost promovate au produs rezultate departe de cele scontate și chiar nedorite.

Cu referire la Basarabia interbelică, studii parțiale realizate de echipele studențești conduse de prof. D. Gusti, au arătat că influența reformelor economice asupra structurii sociale a populației a fost, practic, insesizabilă. În Corcmaz, bunăoară, – un sat „de baltă” din Basarabia de miază-zi de 2.560 de locuitori, din care 2.480 (96,9 %) români moldoveni, 45 (1,8 %) ruși, 27 (1,1 %) evrei și alți câțiva minoritari, – Mircea Tiriung constatare o masă omogenă de săteni moldoveni practicând preponderent agricultura și, ca ocupații secundare, cultura viilor, a pomilor fructiferi, albinăritul, pescuitul etc., divizați doar pe criteriul „țărani avuți” și „mai puțin avuți”, dar „fiecare muncind, are posibilitatea să-și mărească proprietatea”, în mijlocul căror „s-au introdus cu timpul două categorii sociale noi – intelectualii, în majoritate funcționari, și comercianții, în majoritate evrei și doar ca excepție, români”⁵⁵.

În opinia lui Mircea Tiriung, deși aproape exclusiv românească, pătura intelectuală nu era provenită din mijlocul populației de la sate, respectiv, neavând legături vechi cu ea, ci creîndu-și-le ulterior. Cu toate acestea, grație spiritului de încredere reciprocă, între pătura țărănească și cea intelectuală se realizase „o trainică sudură sufletească”: „mai ales generațiile tinere, de după război, au contribuit cu multă bunăvoință și înțelegere la această acțiune”⁵⁶. Deși funcționarii erau încadrați, cu justificat temei, în categoria păturii intelectuale, în epocă s-a făcut, totuși, distincția necesară între intelectualitatea propriu-zisă, – învățătorii și preoții de la sate, – și angajații administrațiilor locale. Este adevărat că, în perioada dintre cele două războaie mondiale, inclusiv o parte a învățătorilor de la sate s-a pomenit, volens nolens, „împărțiți în tabere politice, dând o pildă urâtă de luptă fratricidă care a început să-i îndepărteze de țăranul român”. Cu toate acestea, regula generală care a funcționat în acea perioadă a constat în faptul, că „poporul este deprins să urmeze pilda și sfaturile luminătorului satelor – învățătorul”, că „este

deprins a vedea în el pe judecător în chestiunile multiple ce-l obsedează pe sătean și-l urmează în majoritatea cazurilor în activitatea lui cetățenească”⁵⁷.

Cu referire la aceeași categorie socială, cunoscutul autor Boris Malski sublinia incontestabila influență a cercului social al intelectualității din comuna Olănești în domeniul economic. Astfel, atât via, grădina, ogorul, cât și recoltele obținute de învățătorul Arpentie din satul respectiv, serveau drept model de urmat pentru ceilalți săteni, în timp ce preotul Cobuzeanu își construise în sat o crescătorie-model de porci de rasă și berbeci karakul, pe care îi realiza în satele din împrejurimi. În schimb, în politică, intelectualitatea influența în sensul dezbinării: „Fiecare intelectual avea un crez politic: preoții sunt de dreapta, doi învățători – național țărăniști, doi – național liberali, doi își dau aere de comuniști, iar doi – din administrația comunei – țin cu unul și bun – cu guvernul”⁵⁸. Dincolo de criticile, în mare măsură justificate, la adresa implicării politice a învățătorilor, imaginea predominantă a acestora în perioada interbelică a fost aceea a unor „apostoli culturali” în lumea satelor basarabene, având înalta menire de „ridicare a poporului spre lumină și cultură românească”⁵⁹.

Dacă învățătorii și preoții s-au bucurat, în general, de o imagine publică favorabilă și pozitivă, în schimb în adresa unor funcționari locali din Basarabia, aprecierile populației au fost extrem de severe, ajungându-se până la a se afirma că „Basarabia n-a avut niciodată administrație mai vândută și decăzută moral, decât acum (finele anului 1925.- n.n.)”⁶⁰. O serie întreagă de date și fapte concrete, aduse la cunoștința opiniei publice chiar în acei ani, demonstau justetea unor astfel de aprecieri. Astfel, în urma unei inspecții efectuate la Călărași, Sipoteni și Volcineț, însuși prefectul județului Lăpușna a constatat că „în administrația noastră domnește debandada”, astfel încât „întregul aparat administrativ trebuie primenit, până nu e prea târziu”⁶¹. Oprobiul opiniei publice viza, în special, organele fiscale, atât din județul respectiv, cât și din întreaga Basarabie, care se prezentau „în mod abominabil”: „Pretutindeni abuzuri, nereguli și fraude, atât în dauna Statului, cât și a contribuabililor. În multe părți agenții fiscali încasau de la sute de locuitori sume importante, fără a le elibera chitanță, sau cu chitanțe false. Agenții fiscali încuiau casa omului sigilându-i ușa, spre a-l sili să achite impozitele”⁶².

⁵⁷ Iulian Sârbu, Rolul învățătorimii basarabene, în „Basarabia românească” (Chișinău, proprietar: Asociația ziariștilor din Basarabia), 22 septembrie 1932.

⁵⁸ Boris Malski, Viața moldovenilor dela Nistru. Olăneștii. Monografia sociologică a unui sat de pe Nistru. Cu o prefață de prof. D. Gusti, Ținutul Nistru, Tipografia de pe lângă prefectura jud. Cetatea Albă, 1939, p. 247-248.

⁵⁹ T. Iacobescu, Brazda a dat rod seminței, în Almanahul învățătorilor din Cetatea Albă. Întocmit de Mircea Ispir și Lazăr Ștefănescu, F.e., f.l., 1934, p. 34-35.

⁶⁰ „Basarabia. Pentru propagandă națională și apărarea drepturilor noastre românești” (București, bilunar, director – C. Zarida-Sylva Oprescu), an. I, nr. 1-2, 25 decembrie 1925, p. 2.

⁶¹ Prefectul jud. Lăpușna: „În administrația noastră domnește debandada”, în „Basarabia de azi” (Chișinău), 4 august 1932.

⁶² Ibidem.

⁵³ D. Șandru, Presiunea demografică rurală și orașul românesc interbelic, în „Historia Urbana”, tomul I, nr. 1, 1993, p. 42.

⁵⁴ N.P. Arcadian, Industrializarea României. Studiu evolutiv-istoric, economic și juridic. Ediția a II-a, Imprimeria Națională, București, 1936, p. 78, 79.

⁵⁵ Mircea Tiriung, Corcmaz. Un sat de baltă din Basarabia de Miază-zi. Cu o privire generală asupra satelor românești din jud. Cetatea Albă așezate în Balta Nistrului, în 60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938. IV: Contribuții la tipologia satelor românești, sate agricole, sate pastorale, Institutul de Științe Sociale al României, București, 1943, p. 78.

⁵⁶ Ibidem, p. 85.

Abordând problema funcționarilor și a administrației din Basarabia, preotul G. Dobrovolschi menționa, cu justificat temei, că „acest rău tratament nu poate întuneca deloc gloriosul act al Unirii, întrucât de vină nu e istoria și nici actul Unirii, ci de vină sunt în primul rând oamenii, atât cei din Vechiul Regat, (...) cât și mai ales cei localnici, care n-au știut întotdeauna să apere interesele superioare ale provinciei dintre Prut și Nistru”⁶³. Ca măsură de remediere a acestor rele, G. Dobrovolschi considera că Basarabia urma „să pună piciorul în prag și să-și ceară drepturile sale la o viață românească mai bună” ca până atunci, iar „unirea sufletească a românilor de aici cu cei din alte părți ale țării se va face numai atunci, când Basarabia va fi tratată nu ca o nouă Siberie, ci ca o parte integrantă din statul român”⁶⁴.

Cât privește cea de a doua categorie socială intercalată în viața satelor, – aceea a micilor comercianți rurali, – perioada interbelică oferă numeroase exemple de spirit de inițiativă și de muncă cinstită, de reușită în activitatea economică și comercială. Bunăoară, așa cum Ținutul Nistru era vestit prin calitatea și întinderea livezilor pe circa 20.000 ha, cerându-se cu necesitate măsuri energice pentru industrializarea fructelor, în vederea obținerii unor băuturi răcoritoare de calitate, eforturi notabile în această direcție au fost depuse, în acei ani, de către „primul industriaș de băuturi de fructe” din or. Tighina, Țucherman, care, sub pavilionul național al României, a participat inclusiv la expoziția internațională din New York⁶⁵.

Cu toate acestea, chiar dacă din octombrie 1930 la Chișinău funcționa o Ligă contra cametei (președinte P.V. Erhan), iar la 2 aprilie 1931 fusese adoptată și o lege contra cametei, absoluta majoritate a negustorilor care practicau comerțul cu fructele în Basarabia rămăneau a fi „oameni de modă veche”: „fac comerț rapace, n-au nici o milă față de nenorociții producători, speculându-i într-un chip grozav”⁶⁶. Practic, pe întreg cuprinsul „californiei românești cu mere și pere vestite în toată lumea”, se obișnuia „arendarea grădinilor de prin luna iunie, când s-a arătat ce roadă se poate aștepta”; în consecință, „prețurile pe care le capătă proprietarii sunt cu totul la dispoziția negustorilor, căci primii n-au nici o organizație de rezistență și sunt manevrați după cum le place cumpărătorilor și arendașilor”⁶⁷.

Conform unor date prezentate de președintele Uniunii proprietarilor din Basarabia, F. Conunov, la Congresul proprietarilor ipotecați din septembrie 1932, „s-a constatat precis că cămătarii la țară jefuiesc pe datornicii săi săteni agri-cultori cu nemiloase procente, care se ridicau până la 120 % pe an, iar în unele cazuri chiar până la 240 % pe an (cazurile cu grădinarii de pe malul Nistrului, care pentru 1 mie de lei plăteau 200 pe lună) și că proprietarii cu imobile ipotocate

de asemenea plăteau mari procente, de la 24 până la 72 la sută anual, cu fel de fel de pacte comisorii și amenzi pentru întârziere”⁶⁸. La același congres, avocatul Bercovici, reprezentând ipotecații din Iași, avea să constate cu amară ironie, că „dacă urmele culturii dominațiunii rusești au mai rămas în Basarabia, în ceea ce privește mizeria colectivă, criza și dezastrul vânzărilor silite, unificarea s-a făcut pe deplin cu celelalte provincii românești”.

În consecința unor dezbateri aprinse, cei 500 delegați ai Congresului au cerut în unanimitate să fie scăpați „de cămătarii nesățioși și de politicienii făgăduitori”, iar avocatul C. Mătu, „în numele foștilor proprietari și în numele țăranilor sărăciți de politicieni” – „o dictatură a Regelui, pe care o vrea întreg poporul”⁶⁹.

Considerentele expuse au făcut ca problemele populației și cele ale muncii să rămână, pe parcursul întregii perioade dintre cele două războaie mondiale, „larg deschise în Basarabia, cu toată natura solului său, cu toată clima destul de favorabilă, cu toată munca locuitorilor săi, cu tot regimul de libertate azi întronat”. Cu toate că Scarlat Panaitescu era dispus să creadă că „viitorul rezervă un alt trai și o altă viață acestei îmbelșugate, fecunde și fericite regiuni, atât de bogat dotată de natură”, rămănea un adevăr în afara oricăror dubii, că „populațiunea autohtonă își închină munca sa de preferință agriculturii, iar aceea a coloniștilor, cea mai mare parte spre comerț și foarte puțin spre industrie, munca industrială lipsind aproape cu totul în Basarabia”, precum și faptul că „clima și presiunea nevoilor economice ale marelui Imperiu, au îngăduit chiar munca rurală numai în anumite orientări, spre pomicultură și viticultură”⁷⁰.

Considerate la modul general, realitățile României interbelice confirmau integral opinia lui N.P. Arcadian, potrivit căreia, „oferind o mână de lucru harnică, inteligentă și ieftină, românul, de o excepțională valoare morală, larg la suflet și de o vastă cumințenie, cu toată puterea lui de adaptare, nu posedă totuși în mod natural, acele calități care înlesnesc succesul în activitatea economică”, astfel încât, „spiritul de asimilare, de inițiativă, simțul realităților și al contingențelor, ponderațiunea și perseverența, vor trebui încă să-i fie insufflate prin forța exemplului și mai ales prin educație”⁷¹. În consecință, „exemplul muncii cinstite, ordonate și intense a bănațenilor; elanul vital, curajul, spiritul de inițiativă, de afaceri și gospodărire al oltenilor; perseverența transilvănenilor, împinsă la proporțiile unei forțe etnice la macedonenii coloniști; gospodăria sașilor” constituiau realități obiective ale României interbelice, urmând a fi extinse și valorificate la scară națională, pentru a fi grefate „pe fondul de inteligență vie și nesecată bunătate sufletească a românului”⁷².

⁶³ G. Dobrovolschi, *Unirea Basarabiei*. Teză de licență, Chișinău, 1938, fila 155-156 (dact.).

⁶⁴ Ibidem, p. 156.

⁶⁵ Valorificarea produselor pomicole basarabene, în „Basarabia. Ziar de informație” (Chișinău, director Vasile G. Bărcă), 3 martie 1939.

⁶⁶ La Tighina. Impresii din călătoria, de Pan Halippa, în „Basarabia. Ziar de informație” (Chișinău, director Vasile G. Bărcă), 19 ianuarie 1939.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Congresul proprietarilor ipotecați, în „Basarabia românească” (Chișinău, proprietar Asociația ziariștilor din Basarabia), 27 septembrie 1932.

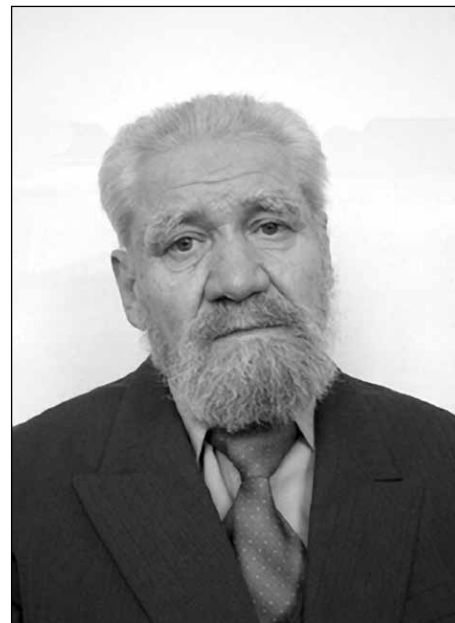
⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Scarlat Panaitescu, *Aspecte economice și sociale din Basarabia (1920-1926)*. Vol. I, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1926, p. 16-17.

⁷¹ N.P. Arcadian, *Industrializarea României. Studiu evolutiv-istoric, economic și juridic*. Ediția a II-a, p. 181.

⁷² Ibidem.

Petru URSACHE

Despre „Basarabia necunoscută“

„A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele Basarab și Basarabia exista cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă“.

Mihai Eminescu

„Dacă visul unora a fost ori este să ajungă în Cosmos, eu viața întreagă am visat să trec Prutul.“

Grigore Vieru

De la inversarea, cu intenție, a geografiei istorice, fapt posibil doar pe hartă și în cabinetele diplomaților, se ajunge la fenomene de aculturație și de colonizare (sau, într-o retorică mai nouă, pentru întreținerea orgoliilor „celui tare“, a „sălbaticului modern“), la „ciocnirea civilizațiilor“; dar și la bătaia pentru triumful adevărului în temeiul documentului de arhivă, ca să se dea o umbră de speranță majorității păgubite. Basarabia reprezintă un caz tipic în această privință, destinat să întrețină nu doar starea conflictuală, „ciocnirea“, ci vrajba și înrăirea, căderea din starea de umanitate.

S-a început cu o minciună imperială, tratatul de la Luțk. (Se întâmpla, totuși, dincolo de Nistru și de seria de cetăți de strajă, preexistente: Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă); s-a continuat, după un secol, printr-un rapt monstros, pe măsură (la 1812), ca atacurile împotriva insulei de romanitate, „de la Nistru pînă la Tisa“, să capete forme dramatice, fiind vizată îndeosebi fibra etnică, situarea spațio-temporală, jurisdicția istorică, deprinderile cutumiarie și etice. Dezbinarea și acapararea au fost legile de fier ale năvălitorilor colonializatori. Ei au reformulat datele realității milenare, pentru a da față convenabilă, însă înșelătoare, ordinii impuse în folos propriu. Ce înseamnă Moldova *versus* Basarabia decît o nemaipomenită contrafacere

geo-politică, o sfidătoare siluire a adevărului? Moldova și-a luat numele de la un rîu care-și poartă undele pe o întindere de teren aflată „dincoace“ și de la o legendă intrată în conștiința tuturor românilor. Între Baia și Siret, se cuprinde spațiul de întemeiere și de extindere a Moldovei lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, alui Dimitrie Cantemir. Mișcarea întemeietoare de viață istorică și culturală a pornit dinspre Carpați spre Nistru și mai departe. Nu invers. Pe-atunci, rușii abia se organizau în jurul Novgorodului, ajutați de suedezi; Kievul avea să se înalțe în spiritualitate abia o dată cu Petru Movilă, iar curtea țaristă se putea fâli, ceva mai târziu, să aibă în mijlocul ei un reprezentant al Academiei din Berlin, în persoana înțeleptului, dar naivului domnitor, Dimitrie Cantemir. Lucrurile trebuie spuse răspicat în litera lor. Și tot așa: ce înseamnă Moldova *versus* România? Este o nouă și diabolică intenție de spintecare a trunchiului comun și indivizibil, nu numai teritorial, de data asta, dar și etnic, lingvistic, spiritual. După ce criteriile își fabrică manualele istoricii și lingviștii din cabinetul comunistului și românofobului Voronin? Nu ne rămâne decît să ne angajăm, în bătaia pentru adevărul istoric, cu cărțile pe masă, pentru a discuta coerent, cu măsură, temeinic și în firea lucrurilor.

O astfel de carte doveditoare, de replică, este, fără îndoială, *Basarabia necunoscută*, elaborată în mai multe volume, începînd cu anul 1993 („Universitas“, Chișinău și continuînd: 1997, „Museum“; „Museum“, 2002; „Museum“, 2006) de energicul publicist și om de cultură basarabean Iurie Colesnic. Ni se înfățișează, pe mai multe sute, chiar mii de pagini, „o clipă“ din viața Basarabiei, cea mai semnificativă și impunătoare dintre toate. Ea corespunde momentului de iluminare și de voință, cînd forțele autohtone și patriotice au ascultat chemarea pămîntului, au înființat Sfatul Țării,

în tradiția vechilor domnitori și au decis, „într-un glas” cu frații ardeleni, Unirea cu Țara. Această „clipă” aurorală nu însemna numai redeșteptarea Basarabiei. Era și „clipa României” reîntregite. Basarabia a dat prima tonul, cum se știe, în mod decis și în perfectă cunoștință de cauză, ca partea cea mai îndurerată și cea mai încercată din ființa etnică. Atunci s-a cîntat pentru toți românii *Limba noastră*, în chip de imn, de doină și de rugăciune. Să se rețină: o poezie alcătuită de un preot, fiu de plugar. Și să nu uităm: tot un basarabean a fost primul care a pus în frază și în ton melodios imaginea de glorie și de îndurerare a României. L-am numit pe Alecu Russo. El este unul dintre aceia care au lucrat cu meșteșug și înțelepciune ca numele Țării să intre în gînd și în inimă. Și tot el a salvat și dăruit pentru memorie *Miorița*, „cea mai frumoasă epopee păstorească din lume” (cuvintele îi aparțin). Așadar, „clipa Basarabiei” este însăși „clipa României” din totdeauna.

Basarabia necunoscută cuprinde succinte schițe de biografie culturală privind personalități ale locului, care s-au afirmat în anume planuri ale vieții politico-administrative și spirituale, reușind, prin lucrare grea și la unison, să mențină suportul moral, continuitatea și coerența etnică a elementului românesc dintre Prut și Nistru, împotriva tendințelor vrăjmașe, din afară, de dispersare și de nimicire. Unii au roit, după împrejurări, spre alte centre de cultură, în interiorul țării sau în afara granițelor. Reveneau, însă, de fiecare dată cînd situația celor rămași locului devenea critică, reangajîndu-se, cu putere, întru ajutorare. Se asigură *ochiul de veghe*, necesar și vital.

Autorul, Iurie Colesnic, a trecut dincolo de nume de primă mărime, ca Alecu Russo, Hasdeu, Stere, aparținînd, în fond, tezaurului general românesc. S-a procedat așa, după cîte se pare, din două motive. În primul rînd, personalitățile citate își fac simțită peste tot prezența, îndeosebi Alecu Russo și Constantin Stere. Cel dintîi și-a consacrat definitiv numele prin cultivarea neostenită a românismului și a unității, în spiritul avîntat și sacrificial, specific epocii lui Nicolae Bălcescu și Vasile Alecsandri, cei doi mari prieteni ai autorului poemei *Cîntarea României*. Patruze-ciopțiștii au fost unioniști înainte de toate. De altfel, ei au și realizat acest ideal național, într-o primă etapă, decisivă. După înfăptuirea lui, orice încercare de dezbinare a fost totdeauna înțeleasă drept antiromânism, asasinat etnic, pînă la etnocid.

În ce-l privește pe Constantin Stere, el a preluat ideea unității neamului la scară largită, pînă la cuprinderea organismului în totalitatea lui naturală și istorică și a cultivat-o cu aceeași înflăcărare pe care o întîlnim la Goga și la Iorga. Profesor la Iași, înființa revista „Viața Românească”, în amintirea „Daciei literare”, publicații de cultură în general. Cu gîndul la basarabenii săi, însă, și la partea din trupul românismului aflată în pericolul înstrăinării forțate, înființa reviste unioniste în folosul direct al locuitorilor dintre Prut și Nistru; și tot el a fost cel mai activ, cel mai influent în acțiunea de întemeiere a Sfatului Țării, nucleul politic al dezvoltării Basarabiei viitoare, revenită în componența

naturală a Țării. Lui Constantin Stere i se datorează înființarea ziarului „Basarabia” (ajutat de Zamfir Arbore, Ion Pelivan, Emanuil Gavrilă), la 1906, primul în limba autohtonilor, adică româna. În acea vreme, *română* însemna *unire*. Au urmat „Viața Basarabiei” (1907) și „Cuvînt moldovenesc” (1914). Ca amănunt: toți cei trei mari basarabeni, Alecu Russo, B. P. Hasdeu și Constantin Stere au fost adversari de neîmpăcat ai rusificării și ai colonizării.

Din derularea destinului acestor cărturari de seamă rezultă că ideea Unirii venea din timpuri îndepărtate pentru basarabeni, ca un vis încă neîmplinit, cum spunea poetul, sprijinind speranța încă înaintea înfăptuirii ei. De altfel, scriitorul de la Chișinău și autorul *Basarabiei necunoscute*, care s-a afirmat, am putea spune ireproșabil, deopotrivă, în domeniul istoriei și teoriei literare (a se vedea *Literatura română*, „Museum”, Chișinău, 2000, 520 p.), i-a consacrat lui Constantin Stere o cercetare temeinică, de arhivă (Constantin Stere, *Documentări politice*. Museum – Fundația Culturală Română. București-Chișinău, 2002, 638 p.), corectînd necesar și pertinent șablonul narodnicist cu care ne-au obișnuit manualele comuniste, ca și prea mult lăudată și amalgamată monografie a lui Z. Ornea. Pe scurt, aceeași menire de corectare și cuprindere largă a imaginarului politico-cultural are și cartea, în completare, *Basarabia necunoscută*.

Autohtoniei i se adaugă educația civică aleasă (dobîndită-moștenită), în măsură să întărească statura morală a combatanților. Ca să facem o statistică lămuritoare: din cele 46 de chipuri evocate în primul volum, o treime sunt preoți, cu 4 mitropoliți printre ei, iar majoritatea celor rămași (de regulă, cadre didactice, juriști, scriitori, ziariști, actori, pictori) și-au început cariera trecînd prin seminarii și academii teologice. Alexandru Cristea și Alexandru David sunt preoți, muzicieni și publiciști; Ion Buzdugan, jurist, economist, poet și jurnalist; Alexei Matevici, preot-poet și erou. Biserica, școala, tradiția istorică îi mențineau în permanentă vibrație. Li se adaugă profesori de mare profil științific și profesional, asemenea lui Ștefan Ciobanu ori Al. Boldur. Găsim, în paginile cărții lui Iurie Colesnic, informația, neștiută de multă lume, că unul dintre cei patru generali ai României, anume Alexandru Averescu, a fost basarabean. Cum vedem, sunt prezentate în carte caractere puternice, încercate. Este și cazul preotului și mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, cu care se deschide volumul întîi. Era „fiu de răzeș și ostaș de frontieră”, unul dintre marii misionari ai românismului în prigoană, în legătură cu care s-a păstrat dușmănoasă tăcere. Și-a început școala în Transilvania, unde avea un unchi preot și a continuat-o la Budapesta, ca să urmeze Academia teologică din Kiev. După un stagiu la Iași, călătorește în Orient și în sudul Dunării, la Constantinopol, Smirna, Patmos, Afon; se întoarce iarăși, o vreme, în țările române (Cozia, Iași) și ajunge din nou la Kiev, Poltava, Odessa. Peste tot ține cursuri la institute teologice și predici de suflet în biserici și mănăstiri. Ajunge episcop al Cetății Albe și al Benderului și e numit mitropolit al Moldovei și Munteniei, „fiind

sfințit la Iași“. În cele din urmă, „se retrage la Chișinău și este nevoit s-o înceapă cu organizarea unei noi eparhii a Basarabiei“. Remarcabilă este și figura lui Vasile Gafencu, de asemenea fiu de plugar la origine. I se potrivește perfect strofa lui Mateevici: „Limba noastră-i limbă sfântă,/ Limba vechilor cazanii/ Care-o plîng și care-o cîntă/ Pe la vatra lor țărani“. Pentru că a făcut parte din Sfatul Țării, Vasile Gafencu a fost deportat și s-a pierdut, prin 1940, într-un gulag din pădurile îndepărtatului Arhanghelsc. Fiul său, Valeriu Gafencu, „sfîntul închisorilor“, cum i se spunea printre deținuții de la Pitești, avea să sfîrșească și el dramatic; iar unchiul lui Valeriu și fratele lui Vasile Gafencu, anume Grigore Gafencu, fost ministru în Guvernul României interbelice, s-a văzut nevoit să fugă din țară sub amenințarea tancurilor cu stea roșie. O familie zdrobită de comuniști, ca multe altele din spațiul eminescian „de la Nistru pîn’ la Tisa“.

Cum spuneam, Iurie Colesnic a dat prioritate elitei culturale, locale deocamdată, dorind să se afle că lumea intelectuală a basarabenilor nu se reduce la cîteva nume cunoscute doar din surse publicate sub cenzură. Exista la fața locului o categorie întreagă, bine constituită, de oameni activi și curajoși, pregătiți să întîmpine tendințele potrivnice, dirijate de aproape sau de departe. De aceea, în special volumul întîii pune în fața cititorului schițe de portret ale unor cărturari, participanți direct la momentele conflictuale de la începutul secolului trecut. Se lămurește, indirect, cealaltă problemă de fond din istoria mai nouă a Basarabiei, ca un adaos la ce s-a spus deja: dorința generală de unire cu Țara nu s-a produs spontan, sub impulsul împrejurărilor de moment. Ea s-a născut din interiorul organic, cu răspundere și cu asumare și a fost sprijinită de forțele locale care au pus în practică o comandă transmisă imperios din generație în generație. Dovadă că în „clipa“ dată s-au ivit oamenii necesari și vrednici care au fost recunoscuți ca mesageri ai adevărului, intrînd glorios în istoria politică și culturală a României: Pantelimon Halippa, Ion Inculeț, Ioan Pelivan, Anton Crihan, Vasile Gafencu, Liviu Marian, etc.; ca să nu mai vorbesc de profesori de înaltă valoare, de savanți, îndeosebi filologi, de artiști și de actori celebri.

De reținut modul tenace al basarabenilor de angajare pe toate planurile împotriva țarismului, îndeosebi pentru libertate etnică și democrație. Doar un singur caz citez, figura de legendă a lui Zamfir Arbore, după însemnările unui martor de epocă: „În casa lui Arbore, veneau toți acei care erau împotriva țarismului, pentru eliberarea Basarabiei și a Poloniei. Întîlneau acolo oameni de diferite neamuri, din diferite medii, din diferite țări, de diferite dogme politice, dar legați toți printr-un profund sentiment contra țarismului și pentru eliberarea popoarelor de sub jugul lui. Și toți găseau la el un cuvînt de îmbărbătare, de îndrumare și ajutor“ (Cf. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, ediția 2002, p. 8).

După pilda lui Zamfir Arbore (din vița celebrului hatman de la Hotin?), acționează și basarabenii de astăzi, cu

aceeași sete de libertate, organizați în societăți culturale, instituții publice, case de editură, fundații politice internaționale. Dificultatea, ca o sporire a răului, constă în faptul că antiunioniștii sunt mai pătimași decît slugile țarului. Dacă asta e posibil! Probabil că se dorește o încheiere rușinoasă, fără margini, a domniei comunismului. Partea neplăcută este că a căzut năpasta pe biata noastră Basarabie, adică „cealaltă“ Românie, să fie scena pentru ultimul act al sinistrei istorii. Îndemnul lui Alecu Russo încă este de actualitate: „Cinge-ți coapsa, țară română... și-ți întărește inima... miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul, lumina și întunerecul, cugetul dizbrăcător și dreptatea s-au luat la luptă... Urlă vijălia de pe urmă... Duhul Domnului trece pre pămînt!...“ Ca și oastea de preoți basarabeni, și scriitorul de pe malul Bâcului dădea un înțeles înalt psalmic scrierilor sale. De aceea a și compus *Cîntarea României*; de aceea se dovedește a fi mai mult decît utilă cartea lui Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*.

Grafică de Liviu Șoptelea

Magda URSACHE

Risipind, risipind...

Ne risipim și risipim. Suntem din ce în ce mai risipitori. *Mentalul stabil și tradițional* e batjocorit în fel și chip, personalitățile sunt și ele minimalizate, țintele fiind elitele cu reală conștiință națională.

Depreciem, depreciam, poate nu mai rămâne nimic. Sub un titlu ambiguu, *În silă, dar fără dragoste se poate*, europarlamentarul băsc TRU afirmă de Crăciun, 2017 (25 decembrie, *adevarul.ro*): „Căci societatea românească nu a cristalizat nicicând și nu a degajat o ideologie cu adevărat națională, o cultură ultimă și o identitate nenegociabilă.” Iar covârșitorul Patapievici susține că votul țaranului a degradat politica României interbelice, mentalul său fiind „arhaic”. „Carurile” (pluralul aparține filozofului) cu boi pictate de Nicolae Grigorescu i se par temă „răsuflată”, cum ține să aprecieze pe un canal televizual.

Idealul lui Mircea Eliade? După terminarea Războiului Mondial prim, când se împlinise Unirea Mare, trebuia ca generația sa să se jertfească pentru împlinirea spirituală a României: să lupte în alt fel de tranșee, pentru ridicarea țării. Ca să-l citez pe Petru Ursache, din *Prefața* la antologia Mircea Eliade, *Meșterul Manole. Studii de mitologie și etnologie*, ed. a II-a, Eikon, 2008, „linia de rezistență a generației lui Eliade era «să fim prezenți în cultură, făcând mai bine decât ceilalți»”. Generația anterioară voia să facem ca ei, ca europenii; următoarea își propunea competiția. „Numai că de Eliade se lipesc etichete ca *fascist, șovin, rasist*. Spus net: rasiștii nu agreează alte rase. Nu și Eliade!

În fapt, nazismul a compromis urât ideea de conservare a rasei, a etniei, ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să ne păstrăm pecetea etnică, așa cum vor *rolerii II* (mulțumesc, Paul Goma!), *elita de dumping* (mulțumesc, Mircea Platon!), care transgresează de la tanc la think tank, de la megafoane sovietice la „megafoane euro-atlantice”, pledând pentru un *transnațional* provenit din vechiul *internațional*, atunci proletar. Ah, foștii

tovarăși, deveniți domni, cărora le displace naționalismul ca salvare a patriei, neamului, statului, laudând beneficiile regionalizării! O fi greșită ideea lui Eminescu gazetarul: „elementul românesc să rămână cel determinant”, să fie „norma de dezvoltare a țării”, când elementul autohton se subțiază continuu? Sau clasa politică fără conștiință națională așează pe prim plan nu interesul pentru nație, ci interesele proprii, personale, iar noii propagatori ne mint cu o idilică imagine a UE (ca altădată „bunăstarea generală” a Ceaușescului), sub direcția noii ordini: regionalism, multiculturalism, paternalism germanic, cum pune degetul pe multiple răni Mircea Platon, în vol. *Elitele și conștiința națională*, cu subtitlul *De la naționalitatea genetică la personalitatea națională: Despre rolul elitelor în articularea conștiinței naționale*, Ed. Contemporanul, 2017, 418 pag.

Se vede limpede că *reperle absolute* (Maiorescu, Eminescu, Iorga, Eliade, Noica, Țuțea, Mircea Vulcănescu, Stăniloae, Vințilă Horia) sunt supuse unei intense de-canonizări, iar „publicintellectualii autoelitelor”, cum le spune Camelian Propinațiu, se străduiesc să se promoveze prin supradimensionare. Inși pe care cultura românească nu putea să-i mai încapă se întrec să constate cât de *fragilă*, de *minoră* e cultura noastră, de țară mică. Numai că nu suntem țară mică, suntem țară mijlocie; și nu avem o cultură minoră, ci mică, pe care o vrem și mai mică, risipind-o.

Se luptă mult la dezbinarea românilor. Se întreține harța continuă între moldoveni și dâmbovițeni, între moldovlahi și transilvani, între Banatul bogat și Moldova săracă (deși ei, moldovenii au suportat greul plăților la ruși, „înnădușirea slavă”). Centenarul ne găsește în dezbinare internă maximă, care Centenar e contestat, ca și Unirea Mare, moment sublim în existența noastră etnică. „Elitele” (e pluralul lui Mircea Platon) par a dori nu să articuleze, ci să dezarticuleze conștiința națională, antinaționalismul fiind cu mult mai agresiv decât

naționalismul progresist. Loialitatea față de neam nu mai e o calitate. Dimpotrivă, *mainstream*-ul cere să bagi în mintea (redușă) a românului că n-am fi popor, ci populație: „Nu e zi de la Dumnezeu (mai degrabă de la Satana, zic eu, Magda U.) în care să nu aud rostită, cu lehamite și ridicări din umeri, formula «așa sunt românii»: «leneși», «hoți», «neserioși», «murdari», «buni de nimic». „Și câți *săcâiți de nație* nu adoră serialul *Las Fierbinți*, nepierzând nici un episod. Poate pentru că acolo țărani toți nu-s buni de nimic. Nimic. Nimic. Nimic.

Cum să susții că românii sunt oameni *cordiali* (asta dacă nu-ți place cuvântul *ospitalier*), *intelenți*, (prea) *adaptabili*, de vreme ce vrei să obții fonduri de la magnatul american? Interesant de văzut lista cu lucrări finanțate de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă. Prima pe listă, *Firea românilor*, coordonată de Daniel Barbu, Ed. Nemira, 2004.

Mircea Platon caută și găsește exemple de intelectuali cu acea „iubire de neam, ideală și darnică“, pe care și-o mărturisește Sever Dan. I s-a spus – copil – că poporul lui e „laș, fricos, anost, umilit, menit să slujească și să mai primească o fărâmitură din mila Ungurilor“. Liceanul a fost ofensat de maghiari ca „puturos, opincar, urs“. Apoi, cartea l-a durit: „când apucasem la carte mi s-au schimbat cu totul orizonturile.“ Aflase (și-i scria fratelui său, în 23 iulie, 1906) că „avem și noi istoria noastră plină de mândrie“. Martiriul său pentru neam? Arestat în '47, după înscenarea de la Tămădău, re-arestat în '50, ca „vaidist„și „național-țărănist“, eliberat în '55 de la Sighet, a murit repede, după chinurile pușcăriei. Comandantul Vasile Ciolpan îi găsise la percheziție crucea făcută din două lemne. L-a bătut în cap cu ea, i-a rupt-o, i-a aruncat-o. Iară noi, noi epigonii, cât de ușor ne debarasăm de marile repere morale!

Pentru Adrian Cioflâncă, Valeriu Gafencu e „erou contrafăcut“ (în revista „22“ a GDS). Alți oportuniști ne persuadează să sfârșim odată cu „bravii și celebrii“. Sacrificiul suprem, pentru a-ți apăra patria („moartea vitează“), e ridiculizat, ca și rezistența anticomunistă. Poporul român să fie „nedemn și fără caracter“, de vreme ce a dat atâtea martiri? Mă întreb: domnul Florian conduce un Institut sau un Tribunal neokominternist, de vreme ce, cu agresivitate bolșevicioasă, folosește argumentele fostului Tribunal al poporului, condamându-i la pătimiri postume pe Valeriu Gafencu, pe Iustin Pârvu, pe Mircea Vulcănescu, pe Țuțea, pe Gyr, pe Crainic... Pentru domnul Florian nu există un cetățean de onoare ca Vintilă Horia, care, în revista „Meșterul Manole“, la fel ca Mircea Eliade mai devreme, expunea crezul intelectualității interbelice: „Noi tindem să realizăm fenomenul invers: inculcarea Europei cu ser românesc.“

Aleșii, ca Mircea Vulcănescu, ca Iorga, ca Gh. I. Brătianu, care s-au dedicat neamului (și nu consumului de Vinul Cavalerului și alergatului la volanul bolizilor de lux), oameni întregi, incapabili „de veșnica forfecare a propriului popor“ (M. Platon) sunt ca și scoși din cărți. În acel nefast *Index librorum prohibitorum* proletcult, au figurat *Origines et formation de l'unité Roumaine* și *O enigmă și un miracol istoric: poporul român* de Gh. I. Brătianu, mort martiric în temniță. Iar aceste cărți capitale nu se bucură de un tiraj de 15000 de exemplare ca *În jurul Marii Uniri de la 1918*, lucrarea demitificatorului Lucian Boia. Îl mai punem pe Brătianu în mâna elevilor? De ce-am

face-o când soluția ghermanilor e stat federativ? După Boia, am avut parte de „statalitate întârziată“. Ce s-o mai păstrăm?

Mircea Vulcănescu, mort martiric în celula înghețată, se află încă sub sentința „criminal de război“. Neadevăr! Nedreptate strigătoare la cer! Iorga, ucis martiric, e văzut în siajul lui I. Ludo, ca „vulcan care scuipă borș“. De ce? Pentru că nu place spusa lui tăioasă din *Lupta pentru limba română*, 1906, pe care o citează Mircea Platon: „România să nu fie «statul cârpă al unui popor – zdreanță care nu înțelege să fie stăpân acasă la dânsul».“ Și cum să ne europenizăm cu *Doina* lui Eminescu, declarată *xenofobă, toxică, poluantă*, epitete culese de P. Ursache de la detractori. De ce? Pentru că, în absolut toate variantele, Eminescu a păstrat versul „de la Nistru până la Tisa“? Nu lipsește, repet, din niciuna dintre variante, cum subliniază Petru Ursache în prefața la ediția *Doina*, Timpul, Iași, 2000. În cazul ăsta, nu numai poetul, dar România toată e un cadavru de înghesuit într-un troller căruia trebuie să-i tragem fermoarul, cum propusese un de-sacralizant.

Tot P. Ursache analizează *frisonul europenizării*, care nu ne-a cuprins de azi – de ieri. Romanticii (generația Eminescu) voiau o familie europeană „unită“, pe temei idealist. Se cerea patetic integrarea „de fond și stil de viață“ (P. U.) „din Carpați în Sicilia, din Alpi în Pirinei“. Și mai spune Petru Ursache despre domnitori și cărturari – movilești, cantacuzini, cantemiri, brâncoveni – că au trecut prin lumina Italiei „ca la ei acasă“, fără a-și trata țara ca pe o bolnavă incurabilă, „altfel“ decât țările normale, așa cum o fac istoricii „altfel“. Lor nu le mai place cuvântul *patrie* (spuneți-i atunci *moșie*, dar iubirea de moșie e un zid), nu le mai plac cuvinte ca *vatră*, *sat*, chit că pe acolo s-a născut veșnicia, nu în satul global planetar. Cât despre țaran – wow! – el a murit „ca proasta“ în războaie, ca să-și apere, din linia întâi, fășia de pământ, mica și marea familie creștină. Iar nouă ni se tot repetă că trecutul istoric e penibil ca și românul, ca și limba lui, ca și cultura lui, tăindu-se predilect firele care-l țin pe *homo sapiens*: mitul și religia.

Mircea Platon cheamă în sprijin „elitele României vechi, de până la 1948 – anul cumplitei Reforme“ – pentru că „avem moduri de acțiune, modele de edificare a națiunii române pe care le ignorăm“. Și, cu „optimism disperat“ (sintagma lui Marian Popa, din interviul luat de Cassian Maria Spiridon în „Convorbiri literare“, nr.5, mai 2000), optimism pe care îl resimt și eu, notează decis: „România are tot ce trebuie pentru a fi o națiune bine întocmită. Doar că firele sunt conectate greșit“ (lucr. cit., pag.9). Vinovată? Pseudo-elita, care își face *selfie* în jurnale, ignorând „potențialul identitar moștenit“. Ideea națională trebuie uitată în debaraua cu lucruri inutile, nefuncționale. *Muncă și merit*, formula eminesciană, se aplică oare sub ghinion Iliescu, sub ghinion Constantinescu, sub ghinion Băsescu sau sub molcomul ghinion Iohannis? „Forme fără fond“ sau, cum le numea Eminescu, „forme lipsite de cuprins“, avem din abundență. Și tot *înapoi la Eminescu* trebuie să mergă politicienii care-i nesocotesc spusa: „Oricât de mulți oameni răi s-ar găsi în această țară, nu se găsește nici unul care ar cuteza să pună numele său sub o învoială prin care am fi lipsiți de o parte din vatra strămoșilor noștri“. Postsocialist, s-au găsit.

A rebours, Mircea Platon s-a întrebat și se întreabă ale cui sunt „elitele“ astea. Ale cărui popor? „Elitele de astăzi sunt

caimacul altui lapte“, nemaifiind „organice“, ci „parazitare și necinstite“. Nu numai că dau la o parte interesul etnic, dar intră în conflict cu el. *Homines novi* taie rădăcinile, refuză modelele, sfărâmă statuile, opțiunea pedagogilor de școală nouă fiind *omul poster*, supus la ceea ce sociologul Leo Kuper numește „colonizarea minții“ (p. 383). Și ce face un ins colonizat mental? Își denigrează poporul, istoria, cultura. Specific național? La el au dreptul doar națiunile avansate și asta pentru că ne aflăm în post-naționalism etnic, așadar membri ai „națiunii noționale, fără popor“ (p. 399).

Cum spuneam în altă parte, tânărul eseist a fost acuzat de crypto-fascism; Proust-ul comunismului, Vl. Tismăneanu, care a impus prin Raport viziunea sa nostalgică și edulcorată asupra stalinismului, l-a persiflat ca pe un soi de „Căpitan“. În criza morală pe care o traversăm, lecțiile de verticalitate sunt înghițite cu noduri sau violent respinse. Platon s-a văzut „demascată“, judecat și condamnat ca reacționar, conservator, „momit de sloganuri religios-naționale“, și colivar, ținând adică de farfuria cu colivă peste groapa vechilor naționaliști „expirați“.

„Apostolatul în spiritul etnicului românesc“ (formularea lui C. Rădulescu-Motru) a fost lung și greu, iar M. Platon bine știe că de-mitizarea elitei adevărate, cu grija trecutului comun, nu-i de-a bună. Că procesul de distrugere întreprins de risipitorii, deloc puțini, de patrimoniu nu poate fi stopat, măcar încetinit, decât prin coeziunea celor încă tăcuți. Tăcuții cum-se-cade.

Agenții de dizolvare invită la *nation –bulding*, adică la de-construcția și la re-construcția națiunii românești, atâta timp cât ea (mai) este. Refuzul lui Mircea Platon e unul ferm. „Micșorăm noi înșine valoarea trecutului nostru național“, constată eseistul. Și culmea este că nesăbuita Lege 217/2015 a fost promovată în Parlament tocmai de un profesor de istorie, Crin Antonescu. Pierdem cu uitare de sine, cum avertiza în *șiruri clare* Eminescu (*Nu suntem dispuși a reveni*, „Timpul“, 30 sept. 1878), „razimul moral al personalităților“.

„Oamenii de vocație“ (tot formularea lui C. Rădulescu-Motru), factori de evoluție etnică, naționaliști raționali și conștienți, sunt trași pe dreapta, pe extrema dreaptă, de domnul Alexandru Florian, ca fasciști, rasiști, xenofobi, „personalitățile vinovate“ fiind Eliade, Vintilă Horia, Gyr, Crainic, Țuțea, al căror cult e interzis. Și-n vremea asta, vreme din nou *închisă* prin Legea 217, se plâng de mila „marginalizaților“ de stânga, ca C.I. Gulian, Dodu Bălan, Pavel Apostol, Radu Florian... Dacă, așa cum pledează domnul Al. Florian, Vintilă Horia trebuie condamnat pentru „activismul jurnalistic“, considerându-se că „prin mesajul său a susținut regimul Antonescu“, atunci și domnul Florian, cu tată cu tot, ar trebui condamnat pentru că a susținut regimul dictatorial ceaușesc. A le aminti că tații lor au fost dacă nu ilegaliști, atunci kominterniști (cazul Radu Ioanid: tată ilegalist, mamă – profesoară de socialism științific) n-ar fi – se zice – corect politic. Atunci de ce s-a vrut excluderea lui Nichifor Crainic, în '41 ministrul Propagandei Naționale, trimis la Aiud în 1947 și eliberat în 1962? Discriminăm, discriminăm, mereu în favoarea stângii. Scrierile horiene, spre a le spune ca Dan Anghelescu, vintilăhorian convins și convingător, sunt supuse denigrării, dar Dumitru Popescu-Dumnezeu apare în miezul paginilor „României literare“.

Dimitrie Stelaru a fost pus pe un pat de cuie, metaforic vorbind: atacat în „Lupta de clasă“ pentru că a scris *Odă* pentru Mareșal în „Fapta“ lui Mircea Demian, unde lucra atunci. Un împrumut modest de la Fondul literar i-a fost refuzat. Dan Deșliu nu-l mai saluta. Sadoveanu, Cicerone Theodorescu, Jebeleanu scosese „Cuvântul Mareșalului“, pentru sate. N-au avut probleme pentru asta, dimpotrivă, trecând (din convingere?) pe baricada stângii comuniste ori închinând condace nu lui Dumnezeu, ci Partidului.

Gyr, Crainic, Vineau au scris articole pe linie la „Glasul patriei“, fapt incriminat tocmai de cei care *vegheau* la respectarea liniei PCR. Noica, om cu „pension“, pușcărit 6 ani și cu DO zece, în lotul cu numele său (condamnați: Sergiu Al.-George, Al. Paleologu, Dinu Pillat, Arșavir Acterian, Al.O. Teodoreanu, N. Steinhardt) a fost acuzat ca „antrenor de marxism“, scriind „tâmpenii“ cu *românească* în titlu. În ce mă privește, și eu prefer sufixarea cuvântului român cu *-esc*. Sună mai... românește; dar guvernul e român, nu românesc.

Blaga a fost și el taxat pentru „un articol de compromis“ în „Contemporanul“ (unde Ivașcu i-a publicat în 15 ani 25 de poezii), reprodus de „Scânteia“. Leonte Răutu îi promisese lui Dorli că va apărea un volum Blaga. Radu Gyr (Demetrescu Ștefan), supus unei detenții riguroase în '45 pentru „crime care au dus la dezastrul țării“, condamnat la moarte în '58 pentru activitate legionară (pedeapsa i s-a comutat în '60, fără s-o știe, în muncă silnică pe viață) a fost eliberat în '63. Nu și-a văzut nici un poem publicat, până a murit.

Balotă, după detenție, a scris în „Scânteia“ ca să poată publica. Trebuia supus oprobriului public pentru că „s-a dat cu regimul“? Am și eu dreptul, după 13 ani de interdicție în presa ieșeană, să spun ce cred că merită să spun: dreapta măsură nu e respectată, câștigând iarăși stânga măsură. Eminescu e blamat ca „protolegionar“ (ei, mai greșește și Ion Negoitescu!), iar Mircea Eliade e blamat ca legionar de o curățitoare de țară, care nu-i știe nici titlul corect (*De la Zalmoxis la Genghis-Han*, conită!).

Țuțea e bătrânul legionar, ostracizat ca fundamentalist conservator, iar Crainic e acuzat de legionarism (deși nici măcar n-a fost legionar) și de fascism corporatist. Ortodoxia, văzută de el ca lege a etniei, nu convine. La moara domnului Al. Florian curge apă destulă contra lui N. Crainic, arestat în '47 tot pentru „crime de dezastrul țării“. I-au oferit zile aliturgice, de post aspru, iar Crohmălniceanu, în timp ce se hrănea copios la Capșa, l-a ocărât, în *Amintiri deghizate*, că a cedat, de foame, gardienilor, visând la coșul hristic cu fărâmituri de pâine.

Voiculescu, un fundamentalist ortodox? Blandul doctor fără arginți, Vasile Voiculescu, a fost condamnat la muncă silnică și eliberat, pe moarte, în '63, iar pe Ovid Densusianu, l-au condamnat ca „agent fascist“ în '59, la 25 de ani de muncă silnică și l-au eliberat în '64.

Soția filozofului Anton Dumitriu, fiu de țărani săraci din Teleorman, Adalgiza (Giza), nu l-a recunoscut în iulie '64, când a ieșit din închisoare. Nici fiica Monica pe Dinu Pillat, după 6 ani de detenție pentru „uneltire contra ordinii sociale“. Lui Anton Dumitriu i s-a strigat în presă „Pa, Toni!“ De ce? Pentru că a apărut în seria scoasă de Editura Eminescu?

Nici romanul lui Dinu Pillat n-a avut mare noroc la critica de întâmpinare.

Pe Andrei Ciurunga (Robert Kahuleanu) l-au condamnat în februarie '50 pentru „activitate publicistică”. Fusese salariat la Ministerul Propagandei între '41-'44, scrisese articole și poezii „cu caracter antisovietic”. Când a ieșit, n-a putut fi decât îngrijitor de local, portar, instalator... Mai apuca să semneze cu Radu Calomfir în „Rebus” și-n „Urzica”. Ca și cum n-ar fi fost prea destul, în '58 l-au arestat din nou și l-au condamnat la 11 ani muncă silnică pentru că difuzase poezii scrise în prima detenție. După grațierea din '64, naveta la 10 km de București. Făcea contabilitate cu minus 18 dioptrii.

În '49, Sergiu Dan a fost condamnat la temniță grea pentru „crime contra umanității” și eliberat în '54. Dar Marcel Petrișor de ce a stat închis 12 ani (1952-1964), cu întreruperi de câteva luni, în '56? Romulus Vulcănescu, etnolog și folclorist, sociolog, autorul unui fastuos dicționar de mitologie, a fost arestat și torturat de Securitate, apoi condamnat într-un proces înscenat. Numai pentru că aparținea familiei Vulcănescu. Dar Emil Manu n-a fost condamnat ca prieten al lui Ion Caraion?

Traian Chelariu, doctor în psihologie, poliglot, poet, prozator, a fost exclus din Universitate, pușcărizat și ajuns, ca eroul lui Marin Preda, la deratizare: pus să stârpească șobolani.

Romulus Dianu a fost arestat în '45 pentru „crimă de război”, egal 20 de ani de detenție grea. Pe Ion Dezideriu Sîrbu l-au înhățat în '58 pentru „agitație”, ca și pe Marin Tarangul, arestat la o petrecere unde se citise *Mein Kampf*. Eliberați în '63, respectiv '64, în urma grațierii. Lui Tarangul, într-un proces la fel de înscenat ca toate celelalte, i s-a pus în cărcă organizarea unei societăți numite Hexagon, care protesta contra abuzurilor regimului comunist. Postsocialist, incriminat ca marxist.

Două destine Petrovici? Slavistul Emil Petrovici a fost suit de Groza rector la Cluj, în locul botanistului Alexandru Borza. Acest Petrovici (cu altă soartă decât Ion Petrovici), omagiat de Stalin și de limba rusă, „soră cu româna”, l-a lădat pe lingvistul Marr, ca apoi să se dezică de Marr, după evanghelia Iosif Vissarionovici. Celălalt Petrovici, Ion, ca ministru („Recunosc, mie mi-a plăcut să fiu ministru”) al Culturii Naționale și Cultelor în guvernarea Antonescu, a înfăptuit multe și bune: a înființat editura Casa Școalelor (București) și Filarmonica ieșeană. Maiorescian, a comandat statuile Maiorescu, dar și Conta și A.D. Xenopol, din Iași, apoi rotunda scriitorilor din Cișmigiu (24 de statui). În 2 noiembrie '41, a înființat Radio Moldova, pentru front.

În 30 decembrie '44, Ion Petrovici a fost trecut pe lista criminalilor de război. Groza a vrut să-l scape, dar Iorgu Iordan, atunci ambasadorul României la Moscova, a reparat „eroarea” lui Groza. La Ministerul Culturii, locul lui Ion Petrovici a fost luat de Ștefan Voitec. L-au epurat din învățământ în noiembrie '44 și din SSR, unde fusese președinte de onoare. În '48, a fost eliminat din Academie, împreună cu Blaga, Crainic, Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu... Și pentru că Academia se mutase în pușcărie, a trăit în celulă, la Aiud, cu V. Voiculescu, cu D. Stăniloae (fost director al Academiei Teologice din Sibiu) și cu avocatul legionar Nestor Chiorescu (v. *Morminte vii*, Ed. Institutului european, Iași, 1992). „Agent hitlerist” Ion Petrovici, cum îl „demasca” „Scânțea”, în '44-'45? Când

Killinger i-a cerut să scoată din manualele școlare fraza supărătoare pentru orgoliul german, Petrovici i-a spus că manualele germane conțin pasaje mult mai vexatorii pentru români: „Să le scoată nemții întâi”. Și tot Ion Petrovici a refuzat ca germana să aibă prioritate față de franceză. Altfel a fost cu rusa, pe care am fost obligați s-o învățăm cântând. După temniță grea la Aiud ('48-'58), Râmnicu Sărat și DO în Bărăgan, având Securitatea pe urme 14 ani, a murit pe stradă, în 17 februarie '72. N-a făcut cerere de pensie, n-a tipărit nimic. Două destine Petrovici, fără a fi vreo rudenie de sânge între Emil și Ion.

Și câți telemoderatori și telemoderatoare ne cer să rupem cu orice, dar nu cu regimul comunist! Să preluăm ce-a fost bun din doctrină, ca și cum valorile înalte românești n-ar fi fost împiedicate să-și împlinească destinele de scriitori, de filozofi, de sociologi, de etnologi. Mai ales de educatori.

În plină anormalitate, Mircea Platon caută și găsește repere ale „normalității naționale românești”, sperând în „posibilitatea unei renașteri a elitelor național-patrimoniale centrate pe ideea și realitatea rămânării, a permanențelor” (lucr.cit., p. 139); nicidecum dintre personajele unei false elite, „care nu simte că a locuit, locuiește și va locui în România” (p. 138). Numai că am ajuns o națiune de șomeri și de emigranți, cum vede limpede tot M. Platon; de necalificați, adaug eu. Ne-am căptușit, de 28 de ani încoace, cu neprofesioniști. Spune, cu năduf, un pamfletar, Marin Ifrim: „*Grădina Maicii Domnului* e plină de viermi. Țara e plină de viermi.”

Avem parte de conducători „nemiloși cu România și indulgenți cu ei înșiși” (M.P., p. 165). Datorie morală la elita politică? Ce le pasă potențailor de soluția junimistului Petru Th. Missir: *competență și onestitate*? E poporul vinovat de starea sa? Nu. Poporul, subliniază Mircea Platon, și-l aprob, are putere doar „în momentul și pe durata votării” (p. 155). Dă cale liberă noii Puteri votând și suportă consecințele. „Elita reprezintă adevărul unui popor și îi reprezintă poporului adevărul, atunci când poporul l-a uitat și decade” (p. 161). Însă „Cuvântul nu mai este cuvânt ca odinioară”. *Ein Man, ein Wort* e promisiune absolută. „Oameni întregi” (sintagma lui N. Iorga) s-ar găsi, cu siguranță, dar treptele spre vârf sunt tăiate.

Îndemnul consecvent al lui Mircea Platon e, pe parcursul a peste 400 de pagini ale cărții, acela de a penaliza anormalitatea. Una dintre ele fiind argumentarea lui Cătălin Avramescu, șef al cancelariei președintelui Traian Băsescu, din *Un surplus de populație* („Cotidianul”, 12 dec. 2006), cum că România n-ar putea suporta o populație de 23-24 de milioane și că ar fi bine ca românii să plece din țara lor. Și câte alte afirmații bezmetice, ba chiar, cu vocabula lui Eminescu, *netrebnice*, nu fac cei pentru care *patrie* a ajuns *horrible dictu*. Gata, să ne dezlegăm de țară, de glie, de neam, ba chiar să cultivăm răzbit scârba de identitate!

Spune Mircea Platon (p. 407): „Distrugea economia și școlii românești a fost distrugerea locurilor unde se puteau impune lideri și soluții. Blocajul economic și educațional e legat de blocaj conceptual și de elite. În lipsa elitelor organice, scoase la suprafață de chiar munca și piața noastră, am rămas cu elita culturală «aclamată» de ea însăși”.

Soluția nu-i alta decât să ieșim din ameteală și din amorțeala civică. Să ne reconectăm la tensiunea națională a marilor modele. Altfel, ne risipim și risipim.

Brașovul în o mie și unu versuri

De la scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului, Hans Benkner, de la tipografia lui Honterus și tiparul coresian, de la gimnaziul umanist și prima școală românească din Șchei, până la prima gramatică a limbii române și până la versurile imnului național, iar mai apoi, până la prezentul neașezat, istoria literaturii române nu s-ar fi putut scrie nesocotind Brașovul. În jurul Brașovului au gravitat marile nume ale literaturii și culturii române. Pașii lui Eminescu, Blaga sau Cioran s-au oprit în Brașov. Prima asociație literară din România s-a înființat în Brașov, în 1821: Societatea Literară, născută la inițiativa boierilor munteni Nicolae Văcărescu, Grigore Bălăceanu, Constantin Câmpineanu, Ion Câmpineanu, Iordache Golescu și Dinicu Golescu. Primul ziar românesc, *Gazeta de Transilvania*, a apărut la Brașov, iar prima publicație culturală, suplimentul *Foaia literară / Foaia pentru minte, inimă și literatură*, de asemenea. Uniunea Scriitorilor din România a înființat, în 25 martie 1949 (de Buna Vestire!), cinci filiale în afara Bucureștiului, printre care și cea brașoveană. Până și manifestul (eseul-program) al ultimei mișcări literare de amploare, cea a postmodernismului optzecist – *Poezia cotidianului*, a fost publicat de Alexandru Mușina în *Astra*, la Brașov. După atâtea așezări de straturi ale literaturii române, **orașul Operei prima** a rămas fără vreo publicație literară. *Astra* însăși, prin voință politică, a devenit o revistă de popularizare științifică în domeniul istoriei, cu un supliment cultural. Vocile literare ale Brașovului se disting tot mai greu, ca reverberații ale unor emisii secundare în spații culturale de aiurea. Aceasta este, pe scurt, motivația propunerii filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor din România a unei rubrici temporare de poezie în *Hyperion*, care să găzduiască autori ai Brașovului ultimilor zece ani: *Brașovul în o mie și unu versuri*, ale căror voci literare se aud încă, dar sunt tot mai rar asociate cu orașul din care provin. De aceea mizăm pe voci puternice, distincte, ușor recognoscibile în literatura română contemporană, indiferent de asocierea directă sau nu cu filiala brașoveană. Am publicat până acum poeme de Andrei Bodiu, Simona Popescu, Angela Nache-Mamier, Alexandru Mușina, Mihaela Malea Stroe și Claudiu Mitan. În acest număr publicăm poeme de Mihai Ignat.

Adrian Lesenciuc

Mihai IGNAT

***

propoziții principale repetiții
ca să se vadă că nu-i vorba
de excepții

coasem obiectele-ntre ele
dulapul de scaun de fotoliu de draperii
lui Soliter îi plac nodurile
eu mimez „catapeteasmă“

Soliter mă privește
are ochi albaștri și-l urăsc
știe să fie politicos ferm condescendent
plouă cu broaște
nu țestoase

***

dacă am avea pian
Klein n-ar sta sub el nici mort
și dracu știe cine-ar putea s-apese pe clape

ne cunoaștem între noi
restul lumii rămîne la ușă
ne turnăm vocile în sticle
pentru viitoarele clipe de solemnitate

somnul plutește sub tavan
Cara Și-atît își ține fața în palme
somnul s-ar putea oglindi în negrul lucios
al pianului pe care nu-l avem
Klein ar deveni porcos

***

îmi lipsesc fruntea de fruntea Carei
ni se ating și nasurile
buzele au rămas să rîvnească

Artur a-nvățat să latre de la Soliter

încă o seară obișnuită
Soliter caută luna
luna poartă fustiță de majoretă

știu să-mi vînd simțămintele
pot să-mi rostogolesc inima
pînă la cele mai subțiri picioare
astăzi sîngele meu nu caută
nici o ieșire

***

simt nordul cu tălpile
geamul spart îl înlocuim cu o bășică de porc
azi toată lumea dansează

Klein își trece palmele peste firele de iarbă
crescute din covorul mai vechi decît crusta
celor mai îndepărtate amintiri despre tata
azi toată lumea dansează

nu se aude nici o muzică
nici o membrană nu vibrează
ploaia cade aritmic
totuși azi toată lumea dansează
tristețea e o bicicletă

***

m-au înfipt în perete ca pe-un cui
în sfîrșit am devenit creativ
mîinile lor mi-au ținut loc de soartă

Klein trece pe lîngă mine
silueta lui e semnătura indescifrabilă
a unui zeu puturos
un zeu orizontal

nici Cara Și-atît nu lipsește
sufrageria nu e un peisaj ci o reuniune de distanțe
Klein trece din nou pe lîngă mine
mi-e dor de Artur
dar pot să-l și înjur

***

noaptea ne citește fețele
somnul i le arată și noaptea le citește
ce fel de cușcă e asta

Cara Și-atît își bagă șuvițe de păr în gură
pe geam a fost afișată vara
m-am mutat în dulap
în dulap e răcoare și nu-i lună

secolul scîrțîie
cineva îmi lipsește dar nu știu cine
poate e doar glasul bunicii
Artur rîcîie cu ghearele ușa dulapului
știe

Constantin ARCU

Prin lumea largă. Însemnare a călătoriei mele în America de Sud (III)

(JURNAL DE VOIAJ ÎN CONTRATIMPI)

24.03. 2017 – Pe Titicaca și mai departe (continuare din numărul trecut)

Urcăm în microbuz cu bagaje (astăzi vom trece în Bolivia) și ajungem curînd pe malul lacului. Titicaca este o prezență mohorîtă, cu ape întunecate. Deasupra se agită nori cenușii, stă gata să plouă. Nu-i vreme potrivită pentru croazieră, dar nu putem schimba programul. Ne înghesuim într-o barcă și pornim pe apele sacre. Pe alocuri sunt porțiuni cu stuf, iar pe maluri se văd așezări omenești. Urc pe puntea de deasupra și fac poze. Mai vin și alții pentru același lucru. Fac o fotografie cu un domn din Tg. Mureș, cu o mustață albă și stufoasă, căruia soția sa îi spune Titi. Florian, avocatul, prinde din zbor numele și completează: Titi-caca! Domnul zîmbește cu îngăduință. Aflu că e director la gaze, un tip agreabil.

Acostăm pe o insulă și suntem întâmpinați de cîteva localnice îmbrăcate în haine de culori țipătoare. Femeile poartă fuste grosolane, bluze brodate și pălării. Deși nu mai beneficiaz de serviciile unui translator ca Suzana, aflu că populația Uros s-a refugiat la adăpostul apelor din pricina unor triburi dușmane (Inca și Colla). Insula este artificială, construită din stuf de *totor*. Din același stuf oamenii își fac locuințe, bărci, coșuri, evantaie etc. În general, ei trăiesc din pescuit și turism. Pe insulele plutitoare (*islas flotantes*) au magazine și, din cîte înțeleg, chiar și școli. Localnicii expun „standuri” cu suvenire: țesături, broderii și alte obiecte de artizanat, însă turiștii noștri nu se prea înghesuie. Doar Suzana salvează onora grupului, cumpărînd niște țesături.

Sunt întors pe dos și nu iau nimic. Mă simt aiurea, deși observ cu plăcere că Suzana și avocatul se țin la distanță unul de celălalt. Constatarea îmi dă niște speranțe de care nu am nici cea mai vagă idee. Fotografiez cîteva localnici, femei și copii; pe figurile lor se citește întipărită o stare de liniște și răbdare. Sunt obișnuiți cu turiștii. Fețele lor seamănă cu apele liniștite și întunecate ale lacului. Sau lacul seamănă cu oamenii săi. Probabil există niște transferuri ciudate de însușiri, nu-mi dau seama exact. La situl de la Raqchi am făcut o poză cu o femeie care ținea de funie o alpaca. Seara, trecînd fotografiile pe laptop, am fost uimit de frapanta asemănare dintre peruancă și animalul său. Aceeași expresie prietenoasă, răbdătoare, tenace, același vag și îngîndurat surîs.

Intru într-o casă din stuf cu o singură încăpere și fotografiez interiorul. Prim planul îl ocupă un pat, dar mai există o poliță pe care sunt așezate niște haine. Observ pe plafon două becuri și presupun că au un generator de curent electric. Nu văd masă, nu văd scaune. Sunt probabil niște case stil Potemkin, făcute special pentru ochii turiștilor și aparatele de fotografiat.

Pe cînd ieșeam din locuință, am observat că Suzana tocmai immortaliza, cu aparatul său de fotografiat Nikon, un ploid Uros de vreo cinci anișori, care se învîrtea ca un stăpîn pe acolo. (E numai începutul, deocamdată își face ucenicia. Mucosul ăsta cu privire fixă și nevinovată, prin anul 2050, va primi turiști pe aceeași insulă plutitoare.) Fața femeii pare congestionată, ochii puțin tulburi. Ești tentat să crezi că Suzana nu doarme noaptea, pentru că are alte îndatoriri. Dar noul look se poate datora

machiajului, ce știu eu? Nici nu pare una din alea, ar fi păcat să afirm altceva. Și, peste toate, habar n-am care-i problema mea și de ce-mi bag nasul în treburile altora.

De altfel, curînd urcăm din nou în barcă și, după vreo jumătate de oră, ne despărțim de legendarul Titicaca. E vremea să pornim spre frontiera cu Bolivia. Drumul spre vamă, cu gropi în asfalt și peticit, se înverșunează să pătrundă prin localități sărăcăcioase; casele compuse din două, trei camere, simple adăposturi pentru oameni, lipsite de alte pretenții, sunt împrejmuite de ziduri scunde din piatră vulcanică pe care localnicii o adună din pămînt. Pe peticul de teren din fața casei se văd cîteva oi sau vreo vită, două, cu boturile înfipite în smocuri rare de iarbă. Nu reușesc să scap de senzația unei sărăcii lucii, dacă mă gîndesc la fermele australiene sau neozeelandeze ticsite de sute și sute de animale.

Microbuzul a oprit într-o piață pustie și ghidul ne-a anunțat că am ajuns la destinație. Turiștii au început să coboare, fără prea mult entuziasm. Se știa că trecerea prin acest punct presupune formalități și taxe, de care mai tîrziu călătorii pomeneau cu dezgust. Nici eu nu simțeam nevoia să mă așez la vreo coadă, așa că am mai rămas în scaun, îngîndurat. Arătam probabil astfel, în realitate nu aveam chef de nimic și nu erau motive să mă grăbesc, pentru că frontiera nu putea fi trecută decît împreună. Undeva în spate se mai aflau cîteva turiști și l-am auzit pe Florian spunînd: „probabil suferă în tăcere“.

Mi-am dat seama că discuta cu Ilona și, fără îndoială, cu intenție a ridicat vocea accentuînd această propoziție, pentru că imediat conversația lor și-a reluat cursul pe tonalitate joasă, imperceptibilă. Blonda n-a reacționat la remarca avocatului sau, dacă a făcut-o, a fost prin semne ori în așa fel, încît eu să nu disting nimic. După un moment de derută, am încercat să mă abțin, socotind că puteam să mă afund de îndată în ridicol. Nu aveam vreo îndoială că vorbeau despre mine, numai că Florian o putea da oricînd cotită, pretinzînd că se referea la cu totul altele. Un singur risc nu luase în calcul avocatul și puțin a lipsit să-i bag cîteva pumni în gură, cum ar fi făcut orice băiat bine crescut.

N-am făcut-o și nu știu nici acum de ce. Poate că îmi era lehamite de un incident cu violență sau nu aveam chef să-l văd cu ochii vineți ori de teamă că echimozele de pe fața lui ar fi putut să ne întîrzie trecerea prin vamă. Suzana coborîse deja din microbuz, însă ar fi fost imposibil să nu afle despre agresiune și să nu tragă concluzia evidentă că, măcar în opinia contemporanilor, puteam fi socotit un individ irecuperabil. Oamenii civilizați pot înțelege o abatere, iertînd-o cu bunăvoință, dar nu admit deviații repetate la tot pasul. După ce abia ieri ai dat cu mucii în fasole, pretinzînd să ți se dea nu știu ce rest de bani, astăzi spargi fața malacului care își rîde de tine. Depășești orice limită, așa nu se poate.

Am coborît ultimul din mașină, după ce i-am petrecut din ochi pe cei doi, fără să disting vreun semn nelalocul lui sau care să-mi dea cît de puțin de gîndit. N-aveam

încotro, am fost nevoit s-o las deocamdată baltă. Am pornit în urma celorlalți, luînd aminte la ținuturile în care îmi fusese dat să ajung. Vama boliviană e o chichi-neată mizerabilă, unde cîteva funcționari cuprinși de un zel neobișnuit te pun să completezi hîrtii și chestionare pînă îți vine acru. Poate că și ei sunt obligați să respecte niște reguli pe care nu le înțeleg și care probabil nu folosesc la nimic. Și, drept bonus pentru deranj, încasează 98 USD de la fiecare turist, dînd cu scrupulozitate doi dolari rest dintr-un maldăr anume pregătît și care scade constant, pe măsură ce teancul de 100 de dolari de alături se înalță cu fiecare viză.

Scăpați din chingile birocrăției boliviene, ne-am abătut pe la punctul de schimb valutar de alături, unde turistul este nevoit să se lasă jumulit din nou, primind cam șase boliviano noi pentru fiecare dolar. Însă nu ai încotro și o accepți cu ușurare parcă, la gîndul că de aici nu mai există nici o piedică în față. Însă lucrurile nu sunt atît de simple pe cît par, de obicei intervin complicații pe parcurs. Numai că pe moment nu ai de unde să știi sau măcar să bănuiești asta și răsufli ușurat. Eu am fost chiar norocos, pentru că, rugîndu-l, individul cu figura de indian de la schimb valutar a avut răbdare să-mi calculeze suma în bancnote și monede felurite, din care să rețin și pentru colecția mea.

Ne-am continuat traseul printr-un fel de peninsulă, dacă pot spune astfel, o fișie mare de pămînt care pătrunde adînc în apele Lacului Titicaca. Primul popas bolivian l-am făcut în Copacabana, un tîrg de vreo 17.000 de locuitori, unde am luat prînzul, carne de lama la grătar, destul de ațoasă și fără gust.

Se pare că friptura n-a căzut bine la stomac, pentru că au început discuții. Suzana i-a reproșat ghidului că nu a vorbit cu oamenii despre posibilitatea de a vizita Insula Soarelui, o excursie opțională din programul zilei. Răzvan a replicat că vizita era trecută în program, dar nimeni nu și-a manifestat interesul pentru asta. Suzana părea afectată și am crezut că va izbucni în plîns. Acum a intervenit energic și avocatul, un gest cavaleresc, într-adevăr, dar care nu mi-a picat bine. Demersul lui îmi năruia și ultimele speranțe. Părea clar că dacă nu acționam, șansele mele deveneau tot mai mici. Dar pe moment nu vedeam nici o posibilitate, pentru că n-ar fi avut sens să sar și eu la beregata bietului Răzvan. În final, Suzana a spus că n-o mai interesează excursia, dar i-a mai reproșat ghidului că nu comunică și nu zîmbește turiștilor, deși lucrează în domeniul serviciilor și se cade să fie amabil.

Ea și avocatul Florian făcuseră front comun și se simțeau legați prin asta, așa că, după ce s-au încheiat discuțiile, însoțiți de Ilona, au intrat pe terasa unei cafenele din apropiere. Eu nu aveam nici un chef și nu știam cum să-mi omor timpul, acea jumătate de oră pînă la plecare. Ema ținea aproape și mi-am dat seama că nu i-ar fi displăcut să facem împreună un tur de recunoaștere prin zonă. Ema avea aparat dentar și părul roșcat în aerul aprins al după-amiezii, însă părea simpatcă și-mi dădea puteri să

trec peste înfrângere. Năzdrăvanul, deși deseori cu ifose și mofturi, acum n-ar fi avut nimic împotriva. Doctorița i se părea ok. Am trecut pe la mai multe case de schimb valutar și, în cele din urmă, a reușit să schimbe 10 dolari uzați, de câte un dolar, pe 60 de boliviano. Am întrebat-o dacă pot să-i ofer ceva de băut, însă m-a refuzat. Ne-am întors apoi la punctul de întâlnire, iar eu mă simțeam cuprins de sentimente confuze.

După ce am trecut și pe la o biserică mult lăudată pentru Statuia Fecioarei din Copacabana, am pornit iar la drum, prilej pentru ghidul local să ne vorbească despre Simon Bolivar și multele lui isprăvi prin America de Sud, precum și despre civilizațiile care s-au succedat pe aceste teritorii de-a lungul timpurilor (N.B. – cultura Tiwanaku).

La Tiquina traversăm cu bacul o porțiune îngustă a lacului Titicaca. Nimic spectaculos. *Carpe diem*, mă îndemn, cu o expresie horatiană. Nu reușesc să mă bucur de clipa prezentă, rămân în așteptare. Urmăresc încordat reacțiile din jur, căutând să descopăr vreun semn al unei legături dintre Suzana și domnul avocat. O privire strecurată pe furiș, vreo vorbă spusă în șoaptă, chestii din astea. Nimic. N-am detectat nimic suspect. Deși am pus la bătaie experiență detectivistică, fler și viclenie cât încap. Fiecare își vede de ale lui, nu pare să existe o relație ascunsă.

Eu eram dezamăgit, Năzdrăvanul părea încântat. Dar ce poți să-i ceri? Atît îl duce capul, și cu asta basta. Din punct de vedere intelectual, drăguțul de el nu-i strălucit, mă văd silit să recunosc. Între noi există deseori diferențe de opinii, dar de fiecare dată eu sunt cel care aduce argumentele irefutabile. Se întâmplă uneori să vină și Năzdrăvanul cu vreo idee interesantă, dar poți fi sigur că i-a venit în strînsă legătură cu apucăturile lui instinctuale (și uneori de mitocan, adaug eu), nu pentru că și-ar fi pus mintea la contribuție sau așa ceva.

În legătură cu Suzana, Năzdrăvanul are o idee fixă. O știm cu toții, la ce bun să dau detalii? Pe scurt, el știe una și bună, și o clipă nu-și pune problema că lucrurile ar putea fi ceva mai complicate. Dar eu sunt o ființă rațională, o trestie gînditoare, ca să mă exprim drept și doct. Și o trestie care cugetă nu se călăuzește în viață după obsesii. Eu judec atent situațiile de fiecare dată și-am să spun deschis cum văd lucrurile. Vă invit să arbitrați disputa și să hotărîți cine are dreptate și merită premiul cu coroană și cine nu.

Așadar, în opinia mea, dacă schema a fost aranjată încă din țară și drept urmare cei doi și-au rezervat camere single din acest motiv, ne găsim în fața unei convenții pe care părțile sunt obligate s-o respecte întocmai. Ca și cum ar fi o lege emisă de parlamentarii români. Poate chiar mai interesantă și, cu siguranță, mai justă. În această situație, eu n-am nici o șansă la Suzana, chiar dacă m-aș da peste cap. Înseamnă că lucrurile sunt bătute în cuie, măcar pentru acest sejur. Bătute în cuie și vopsite cu lac pe deasupra. Nici nu mai are importanță faptul că ei dau pe față înțelegerea sau o țin ascunsă de ochii lumii. În definitiv, pe cît posibil, lucrurile de felul acesta se fac cu perdea.

Dimpotrivă, dacă n-a existat nici un aranjament anterior, în mod normal avocatul ar fi ceva neglijabil într-o competiție cu mine. Am dat jos 30 de kg în numai șase luni pentru a fi în formă maximă, sunt o personalitate totuși și un tip teribil, asta cînd nu sunt de-a dreptul genial. Or, un tip galonat cu atîtea calități și merite nu se împiedică de tot fleacul în drumul triumfal spre așternutul unei muieri, iar Suzana n-ar trebui să facă un capăt de țară dintr-o nimica toată și să caute pricină pentru 30 de arginți amăriți, punînd la inimă un gest făcut fără multă chibzuință.

Oricine poate greși și nu-i deloc indicat să-i luăm de-acum capul. Iertarea greșitălor noștri e un sport atît de atractiv pentru oameni, aceste trestii cugetătoare nobile (Blaise Pascal insistă pe această calitate – noblețea, în rest balta e plină de trestii gînditoare), încît nu avem dorință mai mare decît să-i vedem pe ceilalți călcînd pe bec. Iar dacă n-o fac de bună voie și nesiliți de nimeni, facem eforturi serioase ca să-i ajutăm noi.

Cam așa pun eu problema, mult mai nuanțat, cred, decît Năzdrăvanul. Acum judecați și dumneavoastră: cine are dreptate, eu sau dumnealui? Amîndoi nădăduim la nuri unei femei frumoase, asta e esența problemei, fără discuție. Dar în vreme ce el se dă cu capul de toți pereții numai să-și vadă împlinite poftele, eu abordez subiectul cu inteligență și diplomatie, dau dovadă de noblețe, cum ar veni. Și chiar dacă mi-ar da cineva cu tot universul în cap, ipotезă pe care o ia în calcul și filosoful francez, sau chiar și numai cu o bucată din el, de ce să nu luăm în calcul și varianta asta?, blazonul nobleței mele ar rămîne neîntinat.

Totuși, eu n-aș miza prea mult, așa cum fac unii dintre detractorii mei, pe aceste diferențe de păreri, firești la urma urmei într-o societate democratică. Între noi există înțelegere și iubire reciprocă, pot spune că ne avem ca frații. Suntem un grup mic și sudat, ca să zic așa, o mulțime formată din două elemente, dar asta nu înseamnă că suntem exclusiviști și n-am accepta să intre în cercul nostru, una sau, mă rog, chiar două, trei doamne, cum erau cele din microbuz. Dacă doamnele bat la ușa noastră, noi le deschidem. Dacă ele sunt în nevoie, noi le sărim în ajutor. Totul pentru doamne, totul pentru clipa de față! Asta e deviza de la care nu ne abatem sub nici un motiv.

Dezbăteam în sinea mea aceste probleme fundamentale și de actualitate, după ce am pornit iar la drum pe întinderile nesfîrșite ale platoului bolivian. Erau chestiunile cele mai presante pentru mine și despre ele simt nevoia să scriu. E posibil ca vreun contemporan să-mi reproșeze că pun accent prea mare pe relația mea cu Năzdrăvanul și insist excesiv pe trăsăturile lui de caracter. Nu-i exclus, te poți aștepta la orice de la oamenii din zilele noastre, degenerați și ipocriți. Consolarea mea stă în convingerea că generațiile viitoare vor fi mai aerisite la minte, iar Năzdrăvanul va fi prețuit cum se cuvine. N-am îndoială că va ajunge un faimos personaj literar, cam în felul Rosinantei lui Don Quijote, pentru că, în fond, pot

fi făcute destule paralelisme între admirabilele vietăți și mă aștept să se elaboreze eseuri erudite și chiar lucrări de doctorat pe această temă.

Ceva mă intrigă și reușește să mă smulgă din aceste sublime gânduri. Nu-mi dau seama imediat, apoi înțeleg că mergem de vreo jumătate de oră printr-un șantier fără sfârșit. Blocurile sunt în construcție, străzile sparte, iar pe margini se înșiruie grămezi de pământ galben, pietriș, nisip sau alte materiale de construcții. Prin perdelele de praf care se ridică ici și colo se disting oameni, copii și mulți câini rătăcind printre mașini. E totuși un oraș, pentru că se văd mici magazine, ateliere și peste toate un suflu, o boare care trece peste lucruri și îți spune negreșit că acela este sufletul unei mari așezări omenești. Trecem și pe lângă o piață aglomerată, iar ghidul ne informează că acolo se practică încă pe scară largă trocul.

Suntem în El Alto, un oraș situat în apropiere de La Paz. Ne interesăm de ce persistă starea de șantier, iar ghidul peruan dă o explicație aiuritoare. Cică oamenii nu prea fac împrumuturi din bănci și preferă să investească doar câți bani reușesc să adune, renunțând să tencuiască sau să-și finiseze clădirile. În schimb, notez cu mirare, există în această urbe patru linii de teleferic (lucrare executată de o companie elvețiană) pentru transportul în comun. Cum se deplasează la înălțime prin oraș, puțin le pasă de starea jalnică a străzilor. Glumesc. E un fel de glumă. Pe un stîlp de electricitate se vede o păpușă spînzurată. Asta avertizează că oamenii din cartier au format o asociație de protecție a bunurilor și că oricine va fi prins furînd va fi spînzurat fără alte formalități. Pare ceva interesant, pe bune. În fața acestei imagini, unui român îi trec tot felul de idei prin cap.

E deja noapte cînd ajungem în La Paz, un oraș situat pe înălțimi, mai aerisit decît El Alto și scăldat în lumină. E senzația pe care o am după ce am trecut prin celălalt oraș sufocat de praf și mizerie. Suntem cazați într-un hotel numit La casona, unde ni se repartizează (mie și colegului) un apartament cu două camere separate. În această seară nu am chef de unele lucruri sau să văd anumite mutre și nu mai cobor la cină. E mai bine. Uneori nu mă suport nici eu singur.

25.03.2017 – La Paz

Se spune că o imagine valorează cît o mie de cuvinte și eu n-am motive să contest adevărul proverbului chinezesc. Revăd fotografiile din această zi și, treptat, ele se animă, înlănțuindu-se într-un film în care eu, cele trei grații și avocatul suntem distribuiți în rolurile principale. Primele secvențe sunt din Valea Lunii, o îngrămadire de formațiuni geologice asemănătoare unor stalagmite uriașe, bizare, lipsite de vegetație. Conform specialiștilor, aici a existat cîndva un fund de lac și, după retragerea apelor, de-a lungul timpului, agenții neobosiți ai eroziunii au sculptat ciudatele forme de relief.

Ca divertisment, adaug „filmului” și un scenariu – un fragment din programul agenției de turism. Aici stă scris

că Neil Armstrong ar fi botezat locul Valea Lunii, „impressionat de asemănarea peisajului cu cel lunar.” Mie nu mi se pare deloc așa și nu știu de ce Armstrong a făcut această afirmație. Pe 20 iulie 1969, omenirea a urmărit aselenizarea navei Apollo 11 și știe de-acum că scoarța satelitelui natural este netedă ca fundul unui bebeluș. Luna e un astru misterios și numai potrivit pentru a suci mințile, iar bărbații o dăruiesc iubitelor de secole și secole. E un obiect de care se vor folosi și generațiile următoare de masculi, deci e bine de știut cum stau lucrurile. Și, pentru a le simplifica, vă asigur din capul locului că asemănarea cu Luna poate fi pusă exclusiv pe seama minciunii eterne din publicitate. Valea Lunii e o înghesuială de stînci și povîrnișuri amețitoare, sub nici o formă nu seamănă cu gingașul astru al nopții.

Dacă am clarificat această chestiune delicată, mă întorc în dimineața zilei, cînd am urcat în microbuz lîngă hotel. Eram adunați toți, numai ghidul nu apărea, prilej să se facă tot felul de glume pe seama lui. O cerșetoare bătrînă, ce avea punctul de lucru lîngă ușa hotelului, se trase la marginea trotuarului și-și ridică fustele ușurîndu-se, fără să se sinchisească de trecători. În apropiere era o tonetă cu sandviciuri și răcoritoare, dar nici un client nu păru s-o bage în seamă. După un timp și-a făcut apariția Răzvan, cu părul zbîrlit și cu o expresie de om neconvins, pentru că uitase să schimbe ceasul (diferența de fus orar între Peru și Bolivia este de o oră). În acest punct, sunt nevoit să-i acord o bilă albă domnului avocat. Unii turiști erau ușor iritați de întîrzierea ghidului, însă Florian și-a exprimat părerea că ar fi de dorit să nu i se reproșeze nimic. O sugestie elegantă. Așa s-a și întîmplat și lipsa de reacție a avut efect maxim, iar Răzvan și-a cerut scuze.

După incursiunea din Valea Lunii, am continuat turul de oraș și ghidul peruan ne-a vorbit despre fondarea așezării La Paz (Pacea). Am oprit în Plaza Murillo, o piață largă unde se află clădiri guvernamentale, un monument și multe stoluri de porumbei care se străduie să-l acopere cu găinaț, pentru a-l proteja de intemperii. Facem poze cu păsările care se așază pe umerii și pe brațele noastre, apoi ne împrăștiem pentru a explora pe cont propriu partea centrală a orașului. Urma să ne întîlnim, la nu mai știu ce oră, în fața Bisericii San Francisco.

Înainte de a ne despărți, Suzana a făcut un anunț public, dar care îmi era destinat în exclusivitate. Cum obișnuia de fiecare dată, a transmis răspicat că vor merge la o cafea. La fel proceda seara la hotel, anunțînd că întîlnirea pentru cină era pentru ora cutare, în locul cutare. Nu aveau nevoie de mofturile și bănuielele unui individ dificil și arțăgos, cînd ei puteau să-și rezolve treburile cu discreție. În rest se comportau firesc și decent, pîrînd să nu aibă nimic de-a face unul cu celălalt. Dar simțurile mele nu puteau fi înșelate, deși mă prefăceam că nu observ nimic.

Nu comunicam direct cu Suzana, pentru că, nu știu din ce motiv, mă simțeam ofensat. Ne salutăm în trecere, iar uneori o ocoleam cu intenție, în rest nu intram în discuții. Tipa trebuia să se învețe minte pentru ceva ce

nu-mi era clar, stăruind în esență părerea că se depărtase de mine și prefera compania avocatului. Predilecția pentru apărător, din câte reușeam să înțeleg, era consecința rolului activ jucat de Ilona care umbla suveică de la unul la celălalt, depunând eforturi să-i apropie. De aceea aveam credința că această blondă simpatică și inteligentă era madama care intermediase de la început înțelegerea dintre cei doi. Existau și alte argumente care îmi alimentau această convingere, dar în principal mă bazam pe intuiție. Și, totuși, nu-i purtam pică Ilonei.

L-am întrebat pe Florian în ce local intenționau să intre pentru cafea și acela, arătând vag în josul străzii, mi-a răspuns că undeva prin zonă. Aveam să vin și eu negreșit, după ce rezolvam cu micile cumpărături. Ema și-a arătat aparatul dentar, iar Ilona a făcut un semn de salut cu mîna. Suzana n-a avut nici o reacție, deși mi-ar fi plăcut să insiste ca eu să-i caut. Adevărul e că am o fire tare complicată și deseori eu singur nu știu ce vreau. Relația noastră, dacă o pot numi astfel, fusese scurtă și cu final jalnic. Un eșec lamentabil. Și chiar nu știu ce aș fi putut aștepta de la o eventuală legătură cîrpită.

Înainte de a ne despărți, ghidul ne atrăsese atenția asupra unei prăvălii cu profil vrăjitoresc. Am intrat din curiozitate ori poate cu speranța nemărturisită că voi da peste vreun remediu al situației mele. Pe rafturi erau expuse amulete, totemuri și statuete cu puteri magice, fetuși de cămilă fosilizați, păpuși străpunse de ace, recipiente și flacoane cu substanțe ce iau mințile omului ori dau puteri supranaturale etc. Nu cred în cheștiile astea și aveam îndoieli că vreo substanță din sticlutele alea ar fi putut, drept răzbunare, să alunge clientela avocatului sau s-o împingă pe Suzana pe drumul cel drept. Adică în pat cu mine, nu-i nevoie de alte precizări.

Se spune că dacă nu crezi în farmece, nici nu produc efect, așa că mi-am continuat drumul pe stradela în pantă, scociorînd prin buticuri după suveniruri și atenții. Am cumpărat mai multe flecușete, dar și o flaneluță pentru Alexandra, o nepoțică de numai șase luni, la pachet cu o pereche de mănuși pentru L. Mai tîrziu m-am întîlnit cu Răzvan care mi-a spus de o interesantă piață de legume și fructe din susul străzii. Mă dau în vînt după bazaruri și piețe, așa că am pornit într-acolo. Se făcuse amiază și precupeții serveau prînzul la locul de muncă, mîncare gătită la tonetele din apropiere. Pentru a fi în ton cu lumea, mi-am cumpărat o plăcintă cu brînză și o sticlă cu apă plată.

Pe drumul de întoarcere am intrat prin cîteva localuri, răsufînd de fiecare dată cu ușurare pentru că n-am dat peste cele trei grații și domnul avocat. Nu mă simțeam confortabil în anturajul lor, din motive greu de explicat. Sigur că pricina era în principal Suzana, dar exista și o situație complicată în care ne găseam toți. Mai puțin Ema care, în mod sigur, era pe cont propriu. Vreau să spun că intram prin localuri pentru că promisesem asta, fără să țin mortîș să dau de ei, însă am profitat de acele false specțiuni pentru a merge la toaletă.

Era o vreme frumoasă și oamenii din La Paz își vedeau de viața lor. Femeile purtau pe spate un fel de traiste din țesături în dungi viu colorate, în care pun de obicei unele lucruri. Bărbații, nu. Din cauza altitudinii mari, cu toții se îmbracă gros, cu flanele și jachete. Unii se așază la cîte un rînd la care nu se dă nimic, ghemuiți pe priciuri sau stînd răbdători în picioare, cu boccele alături. Bărbații poartă șepci și au profil de indian, fețe negricioase și ridate, bătorite, și privesc îngîndurați în față. Dacă vrei să faci o poză, îți întorc spatele, dacă nu scoți din pungă doi dolari sau cîteva boliviano care, în opinia lor, le-ar mai repera ceva din onoarea pierdută prin faptul că se lasă fotografiați.

Cînd am ajuns în fața bisericii San Francisco, am văzut cvartetul grații plus avocat spre celălalt capăt al pieței, printre alți indivizi care stăteau pe acolo, ca și cum ar fi fost un loc de așteptare. M-am așezat pe un stîlp, prefăcîndu-mă că nu-i văd. În față erau cîteva muncitori care își ofereau serviciile, așteptînd și ei pe lîngă niște genți înșirate pe asfalt, pe care era scrisă meseria pe care o practică fiecare. Ceva mai jos, la baza unor trepte, trei văcsuitori de pantofi aveau fețele acoperite cu textile (habar n-am de ce: pentru protecție contra prafului sau ca să nu fie recunoscuți?).

Mi-am scos carnetul cu impresii de călătorie, avînd sentimentul că fac un lucru lipsit de importanță. Fleacuri. Pe cine putea să intereseze notele despre viața unor bolivieni amăriți sau gîndurile unui terchea-berchea care se tot poartă de colo-colo prin America de Sud? Plus diferențele cu Năzdrăvanul care stătea acum mohorît ca un nas de Maimuță cu trompă. Îl înțelegeam și pe el, în ultimul timp nu i-a mers chiar grozav. Și numai cît stres și mîhnire a avut de tras după faza cu Suzana, bietul de el. Părea descurajat și ar fi fost de dorit să intervină ceva frumos în existența lui. Dar numai scrie despre cheștiile astea și de îndată oamenii de bună credință și unii literați de pe la Bacău vor sări ca arși, poate chiar și oamenii simpli. Estimp, există mari conștiințe ale epocii noastre, pitite prin biblioteci de provincie, care pun pe hîrtie întrebări fundamentale și sunt mult lăudate de ilustra noastră critică literară.

Nu apucasem să notez mare lucru, pentru că începuse să mă doară fundul de la stîlpul pe care mă așezasem și care părea să aibă altă utilitate în fața bisericii, cînd i-am văzut apropiindu-se. Nu sunt ghicitor în stele, dar aș fi putut paria mie în sută că avocatul avusese inițiativa și mînase spre mine tot cîrdul de gîsculițe. Bănuiam că Florian se informase cu privire la ilustra mea persoană, ceea ce avea să se confirme peste puțin timp. Părea că știe cît îi era lungul nasului și dădea semne de curtoazie, ca să spun așa. Se străduia să mă facă să înțeleg o situație pe care eu refuzam cu încăpăținare s-o pricep. Totuși, pentru a da impresia că totul e în regulă și că mă găsesc într-un moment fast al vieții, m-am arătat prietenos și le-am făcut o fotografie.

Tot grupul de turiști s-a adunat la ora fixată, dar s-a ivit o mică problemă. Colegul meu de cameră n-a apărut, deși trecuse mai bine de un sfert de oră de la momentul fixat pentru întîlnire. Lucrurile nu erau grave, bine măcar că venise Răzvan. O glumă puțin răutăcioasă, legată de

întârzierea lui din acea dimineață. Dar mica problemă a început să devină serioasă pe măsura trecerii timpului, deoarece domnul Camil nu răspundea la apelurile telefonice. Nu știam ce să presupunem, într-o țară străină se poate întâmpla orice. Eu eram înclinat să cred că a fost răpit de niște boliviene, cărora, din câte se spune, le plac la nebunie septuagenarii mici de stat, grăsuți și cu chelie. Numai că era timpul să plecăm spre aeroport și gluma amazoanelor devenea farsă grosolană.

Răzvan era trecut prin chestii din astea, probabil pierduse destui turiști prin toate colțurile lumii, așa că nu intra în panică. Sigur pe sine, a sunat la poliție, interesându-se dacă nu s-a raportat vreo răpire sau așa ceva. Începusem să urcăm deja în microbuz, după ce ghidul l-a tăiat pe Camil de pe listă și l-a trecut la o rubrică intitulată provizoriu „pierderi colaterale”, când au sunat cei din poliție boliviană. Omul fusese recuperat și tocmai îl transportau sub escortă spre aeroport, urmînd să facem joncțiunea acolo. Începusem să cred că eram într-un film cu mafioți și mă încînta să am parte de atîta adrenalină. Îmi fusese dat să fac parte din același grup cu faimosul Camil, un temerar la urma urmei, poate chiar un mafiot sau traficant de droguri.

În ceea ce mă privește, cu cît se dovedea mai periculos și mai toxic omul, cu atît îmi creșteau mie acțiunile. Devenisem dintr-o dată o persoană importantă, ca unul care stăteam în aceeași cameră cu domnul Camil și îl știam bine. Partea proastă era că nu puteam da detalii, deoarece informațiile de care dispuneam despre el veneau în contradicție cu ceea ce se întâmpla sub ochii noștri. Din câte aflasem, Camil fusese prefect peste județe la viața lui și secretar de stat prin nu știu ce minister, dar abia acum ajunsese pe culmile celebrității. Puteam eu să mă laud că știu un tip care a fost prefect? Orice idiot poate ajunge prefect în zilele noastre, dacă se gudură în fața șefilor din partid, însă calitatea de mafiot atroce este mai puțin accesibilă.

Vreau să spun că nu oricine poate accede la un asemenea rang. Trebuie să dai dovadă de multă tărie de caracter și să dovedești din cînd în cînd că ești bestie, însă figura de bonom a lui Camil nu-l recomanda drept candidat serios pentru un post de răufăcător. Totuși, unii oameni realizează salturi spectaculoase în viață și ajung să facă lucruri de care nu s-ar fi crezut în stare sau pe care chiar le detestau mai înainte. Se pare că un asemenea individ era Camil și noi trebuia să fim mîndri pentru că trăiam aceleași vremuri și respiram același aer cu el. Așa că încercam să păstrez tăcerea în jurul trecutului său de om cumsecade și apreciat de semenii, încredințat că toți avem parte și de perioade mai puțin faste în viața noastră. În plus, ținîndu-mi gura, spoream misterul care-l înconjura.

Acum, cînd împlîrile ciudate prin care am trecut se cunosc, pentru că au fost relatate de presa din întreaga lume, pot să spun cîte ceva despre misteriosul meu coleg de cameră. Redau numai ce am aflat din gura sa, nu adaug nimic de la mine. În ruptul capului nu vreau să fiu acuzat

de rușinosul păcat al minciunii, pe care-l săvîrșesc frecvent așa-numiții scriitori de ficțiune. Așadar, merg exclusiv pe mîna sa. Totul a fost înregistrat în c.s.p. (computerul strict personal, pentru cine nu-și amintește) și garantez că nu există erori.

Pe scurt, m-am mirat să aflu de la Camil că părinții săi ar fi fost grofi. Eu știam că grofii fuseseră boieri unguri, însă Camil m-a asigurat că și părinții lui au practicat același job. Patronimul lui pare românesc, dar n-avea rost să insist. Beam cîte o bere în cameră, așa că am ridicat din umeri. Poate fusese românizat cu forța, am presupus, cu perfidie. Însă după 1990, în calitate de succesor de grofi, a primit peste 100 de hectare de teren agricol și e bine mersi.

În anii următori, mînat de gîndul că poate face mult bine acestui popor, personajul nostru s-a înscris într-un partid și le combătea cu zel pe toate celelalte. Directorul silvic Fluture era cu banii, iar el cu ideologia, cică. Și cu timpul, după cum se știe, au dobîndit succese electorale. După ce Tărițeanu a fost numit prim-ministru, Camil s-a prezentat la cabinetul acestuia pentru a-și lua în primire un post din care să arunce cu binefaceri în capul românilor.

Domnul Tărițeanu era ocupat pînă peste cap în acea zi, pentru că tocmai scria un bilețel roz lui Traian Bănescu și încerca să găsească tonul cuvenit, însă nu a lăsat problema nerezolvată. S-a interesat cam ce post și-ar dori, apoi i-a spus:

– Coane Camilică, pe masa de dincolo e o listă cu posturi libere. Uită-te peste ea și alege ce dorești de acolo.

Bunul Dumnezeu n-ar fi reușit în veci să-l ridice pe Camil la o așa înălțime numai pocnind din degete, pentru că omul e supraponderal, iar Domnul a obosit să tot îndeplinească rugăminți de dimineață pînă seara de atîtea veacuri. Dar ce n-ar fi reușit probabil divinitatea, Tărițeanu a reușit cît ai bate din palme. În sfîrșit, nu-i momentul să ne ocupăm de posturi acum. Am vrut să subliniez că domnul Camil a fost pe cai mari cîndva, lucrase la nivel înalt.

Revenind la oile noastre, rețin că am ajuns în aeroport și ne-am așezat la rînd, cînd a apărut și Camil escortat de cîțiva polițiști boliviene. N-am aflat niciodată ce s-a întîmplat într-adevăr, pentru că acela a dat niște explicații vagi în legătură cu incidentul. Chestiunea a devenit și mai confuză după vreo oră, cînd domnul Camil a venit cu alte precizări, încît n-am mai știut dacă s-a rătăcit sau i-a venit rău pe stradă. Ca să n-o lungim, îmi plăcea să cred că acela era un mafiot periculos care încerca să ne ducă și pe noi de nas, după ce reușise să corupă poliția boliviană. Asta mă ridica și pe mine însumi în ochii mei.

Am reușit să luăm bilete și tot rîndul acela s-a mutat în sala de așteptare. Pe o fereastră am văzut două, trei avioane uzate, împotmolite în ierburi înalte, însă nici o pistă. Și apoi s-a dezlănțuit o ploaie teribilă ce izbea cu zgomot acoperișul. Nu se puneau problema să plecăm atunci și s-a anunțat o amîinare de o oră, dar se știa ori bănuiam numai că vom ajunge la destinație după miezul nopții. Pasagerii stăteau pe scaune sau umblau printre rafturile magazinului duty-free, fără să se alarmeze, chiar și după ce a

trecut ora pentru care s-a amînat cursa aviatică. După altă jumătate de oră, ideea plecării a fost abandonată și s-a anunțat oficial anularea zborului din acea seară. Circula zvonul că avionul ar fi avut o defecțiune tehnică și asta a pus capăt la orice comentarii. Ne-am așezat din nou la rînd pentru anularea vizelor de ieșire din țară, urmînd să ni se transmită alte informații în maximum două ore.

Eram în ușa aeroportului și ieșeam pe rînd în ploaia torențială pentru a fi preluați de microbuzele care urmau să ne transporte în oraș. Fusesem repartizați deja în hoteluri și funcționarii ne ghidau la mașini, în funcție de locul în care trebuia să ajungem fiecare. Mi-am luat bagajul și cineva m-a condus la un microbuz. Am urcat și din prima am dat cu ochii de Suzana care se afla pe bancheta din spate. Tipa a avut un moment de derută, apoi mi-a transmis un zîmbet vinovat și mi-a făcut loc alături. M-am așezat acolo, iar Suzana și-a lipit capul de pieptul meu, continuînd să zîmbească la fel de parșiv.

Nu mă așteptasem la o așa întorsătură a lucrurilor, ca dovadă că n-aduce anul ce aduce ceasul. Încercam să ne regăsim, dar o făceam pe bijbuite și aveam senzația că ceva nu se leagă. Vorbesc de mine, firește, nu știu ce gîndea Suzana. Încercam să mă bucur de ceea ce mi se dăduse, sperînd să închidă careva ușa și să ne cărăm de acolo pentru totdeauna. În fața noastră exista un hotel și o noapte întreagă, trebuia numai să mă feresc să mai fac vreo gafă. Să mă bucur de această noapte și să nu mă gîndesc la nimic, mi-am spus. „Tu ne quaesieris, scire nefas“, ne avertizează Horațiu. Nu te întreba care-i voința zeilor și ce au de gînd ei în legătură cu viitorul, fiindcă nu e permis să știi. O lege divină interzice asta. Dacă ni s-a dat să fim împreună acum și aici, înseamnă că numai voința zeilor ne-a purtat pașii, așezîndu-ne unul lîngă celălalt.

Pe prima banchetă erau îngrămădite geamantane pînă în ușa, însă pe bancheta din fața noastră se afla numai o doamnă îngîndurată, cu figura ascuțită. De dincolo de bagaje, din fața mașinii, se auzeau un copil și mama sa probabil, întreținîndu-se în spaniolă. Pe ultima banchetă, lîngă fereastră, era un bărbat cu cîteva suvițe rare de păr sur. Avea verighetă pe mînă și vorbea la telefon în italiană. Eu încercam să mă bucur de situație, însă nu puteam să alung un sentiment acut de panică. Îmi era teamă că totul se putea năruie dintr-un moment în altul, așa cum se prăvăleau din ceruri valuri uriașe și înspumate de ploaie.

Italianul și-a terminat conversația și Suzana l-a întrebat ceva pre limba lui, continuînd de fapt o discuție pe care o purtasera înainte de a urca eu. Tipul era din Toscana (un ținut minunat, în care am fost de mai multe ori), atît am reușit să aflu. Privirea mi s-a îndreptat spre ușa deschisă, hipnotizată de un pericol ce putea fi numai ghicit în golul care ne despărțea de potopul de afară, dar care era totuși prezent. Amenințarea pe care o presimțeam s-a întrupat într-o figură pe care începusem s-o detest și care îmi stîrnea frisoane pe șira spinării. Și-a împins mai întîi geamantanul și am știut că își va face și omul apariția.

S-a așezat pe bancheta din fața noastră și Suzana l-a întrebat cum de s-a hotărît să urce în același microbuz. I s-a adresat la plural, dar exista ceva dincolo de întrebarea ei, care nu-mi plăcea deloc. Avocatul s-a fandasit puțin, dar eu nu puteam fi dus de nas; cică el n-ar fi fost interesat, dar l-au împins de la spate ceilalți din grup. Era o minciună cît el de mare și am știut că și Suzana își dădea seama de chestia asta. N-a fost timp să-i dau vreo replică, să priceapă că nu eram fraierul lui, pentru că și-a făcut apariția geamantanul cărămiziu al lui Camil și apoi însuși bravul infractor internațional a urcat lîngă Florian, iar în spatele lui s-a închis ușa.

M-am bucurat să-l văd și pe Camil acolo, în speranța că va capta interesul avocatului și deci eu voi avea cîmp liber de acțiune în spate. În plus, mașina se pusese în mișcare și existau șanse să ajungem pînă la urmă într-un loc în care să luăm o gustare și poate să ne întindem cîteva ore. Însă Suzana și-a scos telefonul și a pus muzică. Nu știam ce i-a venit, cu tot diluviul de afară numai de muzică nu-ți ardea. Microbuzul înainta pe o stradă cu denivelări și tipa a așezat telefonul pe spătarul banchetei din spatele avocatului. Ce o fi apucat-o? mă întrebam. Ploaia lovea în rafale plafonul mașinii, iar Marina Voica nu mai conținea: Și afară plouă, plouă, Și-i trecut de ora nouă.../Și nu știu de ce anume, Nu vă pot spune pe nume.

Ne hurducam în microbuzul acela afurisit, ploaia continua să se abată cu furie peste lume și pe mine mă bîntuia un sentiment de tristețe, poate și puțină gelozie. Din față, de dincolo de bagaje, se înălța turuitul femeii în contratimp cu vocea copilului, dar nu reușeam să înțeleg nimic. Exista numai Marina Voica și ploaia fără de sfîrșit, cea dinăuntru și cea dinafară. Era limpede că nu mai exista nici o idilă între noi, totul s-a risipit din clipa în care a apărut avocatul. Îi observam părul rărit, probabil are spre șaizeci de ani, mă gîndeam, continuînd să-l urmăresc din priviri, un individ imperturbabil și energic, așezat chiar în fața ei.

Și, ca dovadă că-i isteț și totdeauna pe fază, Năzdrăvanul a ieșit la înaintare cu mofturile și reproșurile lui. De astă dată părea serios pornit și chiar te doare inima să-l vezi cum își plînge de milă că i-a fost dat să aibă drept partener (și-a luat nasul la purtare de o vreme, de cînd suntem noi parteneri?) un gafeur și un individ inabil, care nu-i în stare să rezolve problema nici cu o damă de companie măcar. Dar nu vreau să-mi aduc aminte de criza de isterie pe care a făcut-o în aceeași seară, la cina oferită de compania chiliană de aviație, cînd Suzana i-a spus avocatului că muzica de pe telefon fusese pusă special pentru el. Asta o spusese răsplată, anume să aud eu. N-am nici o îndoială.

- Poate ați sesizat ce spun versurile, a adăugat Suzana. Cînd femeia observă verigheta pe mîna bărbatului și-și spune cu regret: „Ce păcat că-i însurat.“

Nu era nevoie să mai toarne gaz pe foc. Știam că era prea tîrziu. Chestiune pe care Ilona avea s-o confirme cît se poate de explicit în zilele următoare.

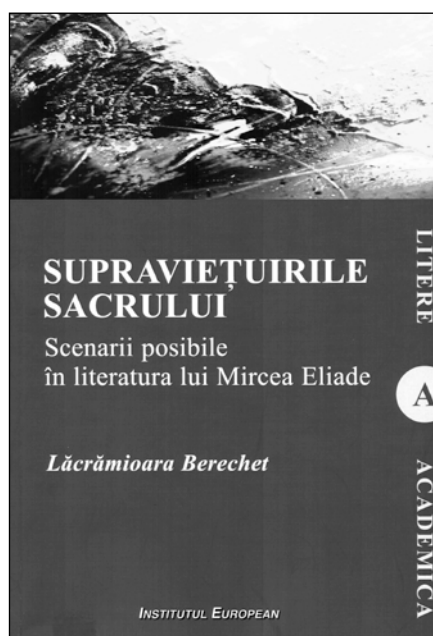

Vasile SPIRIDON

Spectacolul viu eliadesc

Într-o carte anterioară, *Ficțiunea inițiată la Mircea Eliade* (2003), Lăcrămioara Berechet și-a centrat analiza asupra prozei scurte a savantului, în corpusul căreia a identificat un nou concept, regăsit în titlu. Citind cu atenție narațiunea *Adio*, autoarea și-a întărit convingerea că există în scrierile ficționale eliadești paliere ale unei literaturi cu funcție soteriologică și că se cristalizează un aliaj alchimic între fabula mistică și discursul mitic ce conturează datele unui experiment artistic în cadrul căruia se operează cu instrumentele fenomenologiei sacrului. Prin urmare, exgeta și-a propus să identifice elementele unei poetici care să explice structura acestui tip de text, precum și retorică specială care camuflează între cadrele ficțiunii scenarii gnostice. În acest scop, Lăcrămioara Berechet a vizat relația dintre gândirea mitică și imaginarul literaturii în ficțiunea inițiată, a decelat structurile imaginului ezoteric, precum și inițierea mediata prin limbajul indirect și alegoric. Metoda de cercetare a impus necesitatea abordării tematice la nivelurile alegorice și anagogice ale textului, conform cu poetica unui discurs care problematiza cu operatorii mai multor discipline: estetica, literatura, istoria religiilor, etnologia, antropologia, folclorul, lingvistica. Și aceasta pentru că arhitectura alegorică a discursului și puterea de sugestie a limbajului intențional propun salvator, unei lumi ce nu își poate soluționa criza, un experiment literar pentru explicarea căruia trebuie să fie convocate mai multe discipline.

În linii mari vorbind, universitara constănțeană a încercat să demonstreze în acel studiu că ficțiunea inițiată la Mircea Eliade asimilează complementar, pe de o parte, tradiția ezoterică occidentală (orfism, alchimie, scrieri sacre, precum Vechiul și Noul Testament), și pe de altă parte, tradiția orientală, prin textele sale fundamentale – Vedele sau Upanișadele. În recenta apariție editorială, *Supraviețuirile sacrului. Scenarii posibile în literatura lui Mircea Eliade* (Iași, Institutul European, 2017, cu o prefață de Angelo Mitchievici), autoarea duce mai departe analiza relației mit-literatură și mit-istorie, având drept suport argumentativ romanul, teatrul și aspecte ale nuelisticii lui Mircea Eliade. Intenția este de a recupera mitul în spațiul literaturii cu instrumentele unei hermeneutici

creative și cu operatorii fenomenologiei religioase. În prima parte a studiului, întrebările la care încearcă să răspundă cercetătoarea, pe urmele unor teoreticieni... mitici care au problematizat pe seama supraviețuirii în contemporaneitate a sacrului, sunt legate de păstrarea funcțiilor inițiale ale mitului în contextul unei istorii supuse decadenței credințelor și de existența unei mitologii generale, a unei gândiri mitice sau doar a unor mitologii încartiruibile cultural.

Răspunsurile date în aceste direcții de reputați mitologi – și trecute de autoare în revistă – au fost foarte diferite. Astfel, pentru Raymond Trousson, Jean Pierre Vernant și Georges Dumézil, mitul își pierde funcția inițială din momentul în care narațiunea

a devenit pentru specia romanului un scop în sine. Ceva asemănător afirmă și Claude Lévi-Strauss atunci când susține că mitul se estompează dacă interesul explicit al scriitorilor este de a rafina formele literare. Secvențializarea discursului literar, prin tehnici cunoscute de inter-, hipo- și hipertextualitate, estompează, și în opinia lui George Lukács și a lui Paul Veyne, funcțiile inițiale ale mitului. Drept consecință, mitul riscă să se vedă exclus din sfera sacrului și integrat în registrul rațiunii și al adevărului. Un demers acomodant între mit, istorie și rațiune este descris și de Gilbert Durand, care vede în imaginarul poetic o dimensiune ontologică a mitului și existența unui tezaur de informație despre comportamentele mitice.

Analizând în studiul *Supraviețuirile sacrului. Scenarii posibile în literatura lui Mircea Eliade* opera ficțională respectivă în totalitatea ei, Lăcrămioara Berechet ajunge la concluzia că literatura de tip sapiențial a savantului – având ca predilecte domeniile ce țin de atemporalitate, precum inconștientul, metafizicul, supranaturalul și suprarealul – poate să surprindă, grație puterii de sugesție transmise de imaginea simbolică, o parte din fiorul transcendenței, din epifania misterului. Și aceasta pentru că imaginile și simbolurile care mediază învățăturile sacre reușesc să asigure supraviețuirea sacralității în orice context istoric. Or, tocmai literatura poate recupera soteric sensul căutării spirituale și profunzimea simbolurilor obturată de hermeneuticele abstracte și reductive. Prin urmare, mitul nu și-a pierdut forța sa de iradiere odată ce a fost infuzat în spațiul literaturii, experiența sacrului putând fi recunoscută în imaginile realităților suprasensibile, pe calea unei hermeneutici creative.

Plecând de la un concept forte al fenomenologiei religioase eliadești, *mysterium tremendum* (potrivit căruia sacrul acceptă să fie circumscris), exegeta se întreabă a cărei lumi aparține sacrul în textele eliadești. Răspunsul găsit este unul paradoxal: el ține de lumea de sus, prin funcția epifanizantă a simbolului, dar și de lumea pământescă, unde simbolul operează ca obiect semnificant. Și este normal să fie așa, din moment ce în centrul antropologiei eliadești se află conceptul de *homo religiosus*, cu ontologia sa arhaică și pragmatică. Știm că, potrivit teoriilor savantului, omul arhaic este însetat de adevăr și de sens ființial, pe care le caută în manifestările sacrului în profan, asociat moștenirii creștinismului cosmic, unde se concepe un univers viu, plin de sens și infinit ca durată. Or, din demonstrațiile făcute în studiul de față, se poate sesiza că scrierea ficțională eliadescă este restituibilă integral mitului, că ea reface drumul de început al literaturii, dar în sens invers, adică dinspre un timp profan înspre un timp sacru.

În spiritul teoriilor lui Emile Durkheim și ale lui Rudolph Otto, Mircea Eliade (ce aparține Școlii franceze denumită de Philippe Borgeaud „școala maeștrilor”) îmbogățește semnificațiile conceptului de sacru, de la statutul său de adjectiv, fenomen sacru, la marcarea sa

substantivală, de categorie ce desemnează, antropologic și fenomenologic, o întreagă serie de activări. Operatorii paradigmei sacru-profan (*coincidentia oppositorum*, starea de numinos, hierofanie, *mysterium tremendum et fascinans*) și teoria despre morfologiile sacrului îi permit autoarei să distingă, în textele literare eliadești, sacrul din camuflările sale în profan.

Lăcrămioara Berechet insistă asupra interconectării unor discipline științifice care însumează esteticul și efectul soteric, aspirația și trăirea mistică, interogațiile tematice specifice și mai ales un sistem de valori propriu. Dar, dincolo de acest sistem axiologic extra-literar, pe ceretătoare o interesează în ce măsură acesta are vreun efect asupra valorii estetice a textului literar. Nu cumva literatura se constituie doar într-un exercițiu de virtuozitate ce exprimă competența dintr-un alt domeniu, fără să adauge spor creativ interpretării? Atenția i se oprește asupra modului în care se pot integra metodele de cercetare ale acestor discipline, având mai ales grijă să nu creeze amalgamuri care să nu fie adecvate metodologic. Și mai mult, este exigentă în decelarea pentru demersul său a conceptelor cu adevărat importante din cadrul disciplinelor asociate. După ce încearcă să-și dea seama de limitele și de pragul de eșec al tipului de interogare critică abordat, dar și de faptul că acest mod de a citi literatura lui Mircea Eliade deschide un câmp de interpretare, fără a-l epuiza, autoarea trece la analiza textelor literare.

Studiul teatralității a necesitat precizări de metodă din partea Lăcrămioarei Berechet, care a acomodat mecanismele de comunicare teatrală cu operatorii de investigație ai „lectactorului”. (Aceasta este o sintagmă a lui Patrice Pavis, explicată în *Le théâtre contemporain* astfel: „lectactorul” desemnează acea calitate a cititorului de teatru de a se închipui de-a lungul lecturii, rând pe rând, în rolul fiecărui personaj literar interpretat scenic, precum și de a-și imagina și punerea în scenă, de a se substitui, în timpul lecturii textului, atât regizorului, cât și cititorului ce receptează reprezentarea scenică. Prin urmare, „lectactorul” devine, pe rând, actor, scenarist, regizor și spectator.) Experimentul teatral eliadesc – care a fost încadrat în curentul experimentului american „living theatre” de Monique Borie într-un studiu consacrat temei –, a angajat forme de comunicare semiotică ce actualizează înțelegerile în planul mistic. Exegeta consideră că teatrul lui Mircea Eliade face un pas înainte față de experimentul „living theatre” (în maniera Antonin Artaud, Jerzy Grotowski, Peter Brook, Gordon Craig și Eugenio Barba), înspre teatralitatea expusă de Bharata în *Natya Sastra*, unde inițierea pare că se întâmplă direct pe scenă. Potrivit acestei concepții, arta dramatică ar fi fost revelată direct de către divinitate oamenilor, în momentele lor de gravă amnezie, pentru a le reaminti că lumea este doar un spectacol de teatru și că literatura, cu rol de a remitologiza lumea, are un caracter sacru și un rol soteriologic, emoția estetică fiind asumată la modul mistic.

Argumentele avute la îndemână de Lăcrămioara Berechet pentru lansarea tuturor acestor ipoteze țin de faptul că intriga pieselor se fondează pe relația mister-revelație, enigmă-iluminare, în timp ce narativitatea dramatică este organizată în jurul unui cronotop care orientează totul în sensul dorit. Se ajunge astfel la ideea despre o formă de teatru care amalgamează inspirația sapiențială cu magia inițierii *hic et nunc*. Sacrul supraviețuitor este extras dintre semnele simbolice cărora li se reconstituie demnitatea eficacității magice. De aceea, mecanismele textuale ale teatrului lui Mircea Eliade revalorifică gândirea arhaică și modalitatea de înțelegere a lumii prin intermediul hermeneuticii cu rol de recuperator al sensului căutat dintre multele ocultate ale istoriei.

În acest tip de reprezentare, arta dramatică își înregistrează statutul de învățătură sacră, semnele scenice devin forme care orientează spre sacru, comunicarea teatrală recăștigând eficacitatea magică a începuturilor. Atât spectatorul, cât și actorul trebuie să meargă la teatru așa cum s-ar duce la un lăcaș de cult, cu speranța că, așteptând experiența lămuritoare a vieții, acolo se află un mijloc de salvare (în sens religios) din temporalitatea istorică. În consecință, semnele scenice acționează magic, funcționând ca mediatore eficace între cele două lumi. Întrebându-se care este obiectul dramatic pe care acest teatru mitic îl reflectă și cum poate fi el reprezentat scenic, răspunsul i-a venit autoarei dinspre cercetarea lui Mathilde Girard și Jean-Luc Nancy (*Proprement dit. Entretien sur le mythe*, 2015), prin conceptul de „mimesis fără model”. Concluzia la care se ajunge este că Mircea Eliade își dorea să scrie o literatură cu totul nouă (așa cum se exprimă el palimpsestic în narațiunea *Adio*), din motivul plauzibil că intuise lipsa unui model al reprezentării în cazul mitului, descris ca model absolut al gândirii umane, cu referire la experiențele primordiale, iterative. Prin urmare, teatrul mitic ar pune în scenă formele universale, fără model al reprezentării, ceea ce înseamnă că ar fi vorba despre un teatru antimimetic.

Sunt de semnalat aspecte importante în privința aplicării grilei de lectură a universitarei constănțene și pe celelalte scrieri eliadești. Astfel, dacă *Adio*, *Nouăsprezece trandafiri*, *Uniforme de general* și *Incognito la Büchenwald* proiectează scenariile unei literaturi cu funcție de sacerdotiu epifanic, *Secretul doctorului Hönigberger* este un hipertext în raport cu mitul Shambalei, pe care Mircea Eliade îl rescrie în dimensiunea sa alegorică și anagogică, ficțiunea cu rol ezoteric ocultând aspecte ale unei posibile biografii spirituale. *Noți la Serampore* diseminează în scenariile sapiențiale o sumă de arhetipuri relaționate (cosmosul ca țesătură – Maya, labirintul, lanțul existențelor – Samsara, jocul creației – lila). Nuvela *La țigănci* camuflează scenariul gnostic al stării de Bardo, descris de Bardo-Todhol ca etapă intermediară între conștiința vieții și conștiința morții, în care misterul morții este revelat ca vis al vieții. Narațiunea cu circularitate criptică din *Pe strada Mântuleasa* îi sugerează Lăcrămioarei Berechet o poveste despre istoria textului, fiind expresia unei serii

de istorii echivalente în registrul mitologic. Nuvela *Șarpele* actualizează ceea ce estetica tantrică numește iluminarea prin artă, în timp ce *Podul* își construiește schema narativă pe tema mitică a lumilor paradiziace și a celei de a doua nașteri. În sfârșit, scenariul anagogic al textului *În curte la Dionis* decodează misterele poeziei orifice.

O contribuție importantă a cercetătoarei în decriptarea textelor eliadești o constituie structurarea unor categorii de practici textuale care transmit mesajul ocult: comportamentul personajelor situat în afara normelor; învăluirea ideii în discursuri echivoce, misterioase, în interstii mitice, parabolice și alegorice; închiderea mesajului în jocuri de cuvinte, în discursul profetic, oracular, și enigmatic; jocuri de limbaj care antrenează echivalări sinonimice, paronimice, ambiguități, tăceri sau gesturi; mesajul încriptat sub semnul anodinului sau venit din partea unor personaje foarte puțin credibile în plan real prin ceea ce spun; instituirea unei polisemii care blochează semioza prin semantismul paradoxal; utilizarea unui limbaj crepuscular. Printre invariantele tematice ale textelor, în deplin acord cu literatura ezoterică, Lăcrămioara Berechet identifică: imaginile și figurile Apocalipsei; tema căderii și a mântuirii; reintegrarea în timpul paradiziac; androginitatea; natura demonică și angelică; viziunea cosmologică; concepția pesimistă asupra istoriei; principiile polarității, ale metamorfozei continue; polaritatea Eros-Logos; transcendența, nevoia de a primi inspirația divină; cunoașterea prin inițiere; aspirația către totalitate.

Din enumerările făcute mai sus, se poate vedea efortul remarcabil al exegetei de a explica estetica literară eliadescă (tributară în proză esteticii tantrice), mecanismele de construcție textuală sapiențială (ea însăși o formă de hierofanie) și modul în care textul ar trebui receptat (o receptare îngreunată de arhitectura enigmatică, de camuflarea traseelor interpretative). Urmărind aventura practicii textuale și aventura cunoașterii, ce determină complementarizarea opozițiilor, și problematica unei retorici apte să descifreze nenumăratele alterări ale sensului, autoarea și-a luat sarcina dificilă de a observa în ce măsură scrierea ficțională a lui Mircea Eliade poate fi asimilată din ce în ce mai puțin doar genului fantastic, văzând-o că se apropie mai curând de fabula mistică. Și aceasta pentru că itinerarul spiritual eliadesc impune o retorică specifică în care ficțiunea constituită din mit, rit, hierofanie, teofanie, alegorie, simboluri necesită un limbaj secret, vernacular.

Lăcrămioara Berechet a mai avut a face, pe lângă încifrarea sacralului în profan, și cu ocultarea vocii auctoriale în vâlul palimpsestic al ficțiunii. De fapt, după cum am spus la început, de aici a și plecat ea în migăloasa cercetarea, de la nuvela *Adio* – o narațiune despre arta spectacolului teatral ca act sacru și, în general, despre experiența estetică asumată la modul mistic. *Adio* se constituie într-un autotext, într-o poetică verificabilă pentru întregul copus al scrierilor ficționale eliadești. *Adio...* și nu mai am cuvinte.

Simona-Grazia Dima

– un copac pentru liniștea cetății

Pe Simona-Grazia Dima (scrisul său!) o urmăresc de ani buni și, de fiecare dată când îmi oferă o nouă ispravă literară, rămân surprins de rigoarea, acribia și fluența verbului său rafinat – totdeauna bine așezat în partitură literară, fie că este distribuit în rosturi lirice, fie, mai nou, în inflorescențe eseistice. Îmi place să cred că este, înainte de toate, poetă, deși în ultimii ani s-a remarcat ca o voce distinctă și la fel de bine apreciată și în peisajul eseistic, ba chiar mi se pare că ispita exegetică a căpătat o oarecare pondere în ansamblul adumbririlor sale de gând. Este, oricum, o conștiință literară aleasă și mă bucur când confracții de pe la diferite reviste prestigioase îi subliniază apăsător abilitățile spirituale și o gratulează cu tot felul de laude, pe deplin întemeiate.

Recentul său volum, *Copac în cetate – eseuri și comentarii critice* (Editura Academiei Române, București, 2017) este o nouă dovadă (după, deja, câteva cărți de eseuri) că autoarea se manifestă statornic ca o cititoare harnică și, să accentuăm, în condițiile când în țară, dar și în lume, se citește din ce în ce mai puțin. În pofida valului care trece, ea rămâne conectată la piața nou-tăților (dar și a perenităților) editoriale și consimte să dea seamă de ceea ce citește – cărțile confracților săi, clasici sau contemporani.

Structurată în două diviziuni distincte, cartea Simonei-Grazia Dima se decontează deopotrivă din fenomenul literar românesc și din cel străin, fără a se sfii de problemele mari care frământă cultura contemporană. Nu se inhibă, de pildă, să abordeze fenomenul eminescian – proba de foc pentru orice critic care se respectă. Pretextul îl constituie

culegerea lui Cătălin Cioabă, *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, dar, firește, discursul autoarei debordează pretextul propriu-zis, capătă extensie și nu ezită să aducă în discuție alte mărturii, reflecții și puncte de vedere proprii, ceea ce conferă partituri critice concluzii complete, fără resturi neaduse în act. În condițiile când asupra lui Eminescu s-au exprimat și opinii contradictorii, autoarea se pronunță fără echivoc: „*Încercările de a coborî de pe un soclu imaginar profiluri artistice exemplare provin dintr-o optică de o vulgaritate care te îngheață. (...) specifică unui mental ce n-a știut și nu știe nici acum să trăiască decât prin biologic și prin prelungirea sa, politicul*” (p. 12). Bineînțeles, autoarea apreciază osârdia lui Cătălin Cioabă și subliniază apăsător că această *nebunie a lui*

Eminescu a fost, pentru poet, și o formă de a-și trăi viața *în sine însuși*, imun la precari-tățile realului. E un punct de vedere care-l vizează pe poetul Eminescu, nu și pe publicistul cu atitudini publice de mare impact la puternicia zilei din vremea sa.

Un eseu mai amplu, consacrat lui Cioran, este prilejuit de lungul interviu luat de Gabriel Liiceanu scepticului de pe Rue de l'Odéon și difuzat mai apoi sub formă de carte și film sub un titlu prăpăstios, *Apocalipsa după Cioran*. Cum se întâmplă de obicei, autoarea iese din cadru și își prelungește (complinesce) discursul cu alte idei, puncte de vedere și opinii personale, dovedind că este la curent nu doar cu mare parte din bibliografia cioraniană, ci și cu spiritul cioranian, cu fundamentele gândirii sale. Ce considerații anume, din

noianul mărturisirilor lui Cioran, sunt reținute de eseistă? Bunăoară, regretul lui Cioran, în dramaticul debut al anilor 1990, că a scris deja prea mult și decizia definitivă de a renunța la masa de scris. El simte că trăirile sale subiective nu mai au intensitatea de altădată și, prin urmare, nu mai pot induce aforismelor sale aceeași involburare. Autoarea mai evidențiază prețuirea arătată de Cioran limbii române, pe care o considera cea mai poetică dintre limbile europene, majoritatea lor îmbătrânite. Și, la fel, ideea declinului Franței, încredințarea că spiritul francez alunecă pe topoganul decadenței. Ulterior, în 2009, postum deci, Editura L'Herne îi va publica chiar o carte pe această temă, **De la France**, dar la momentul interviului acordat lui Liiceanu nu se știa nimic de acest manuscris.

Asupra lui Eminescu și Cioran Simona-Grazia Dima va mai reveni însă și în alte eseuri – fie pentru a sublinia influența filosofiei indiene în proza poetului, studiu care are ca pretext epistemic tot o carte, cea semnată de cunoscuta cercetătoare Amita Bhose, poate cea mai avizată – dintre autorii care au scris în limba română – în raportarea culturii indiene și a limbii sanscrite la cultura și limba noastră, o analistă rafinată, care mută fundamentul filosofic al nuvelei **Sărmanul Dionis** de la Kant la **Vede** și **Upanișade** – fie, în cazul lui S. Damian, reputatul profesor de romanistică de la Heidelberg, pentru a inventaria nuanțele ideologice nocive din unele exegeze întreprinse asupra operei cioraniene, dar și a lui Eminescu sau Marin Preda. Subscriu la invitația autoarei privind nevoia unui *plus de indulgență* și a *relativității*, atunci când e vorba de *plasarea creatorului într-o conjunctură fixă*. S. Damian mai notase reflecții similare în volumul **Aripile lui Icar**, publicat în 2004, dar tonul procuratoric și rechizitoriul erau atunci, parcă, mai relaxate. Opera de artă își are autonomia proprie, iar locul creatorului nu trebuie judecat exclusiv după vulnerabilitățile unor conjuncturi politice și istorice episdice și relative, care pot, într-adevăr, să penetreze actul de creație.

O altă carte provocatoare, comentată pilduitor de Simona-Grazia Dima, este **Ultimul Culianu** de Horia Roman Patapievici. Iată una dintre concluziile autoarei, care definește, cred, cel mai exact profilul renescentist al intelectualului asasinat în condiții nici astăzi elucidate: „*Considerând magia o știință în sensul tare al cuvântului, iar nu doar o curiozitate marginală, așa cum a început să fie privită după castrarea impusă de Reformă și Contrareformă. el a redat-o culturii europene în toată demnitatea ei, în ipostaza unui redutabil instrument de cunoaștere, tehnică de investigație a lumii și a sufletului, completă și științei postcarteziene, nu mai puțin valoroasă*” (p. 59).

Despre ce mai scrie Simona-Grazia Dima? Mai scrie, de pildă, despre Bacovia, un poet care, deși a acumulat o bogată bibliografie, a rămas, ca și Eminescu sau Blaga, o ispită încă neepuizată exegetic, un subiect pe care mulți vor să și-l treacă în palmares. Bacovia, ca și alți poeți români, a reabilitat senzația și sugestia și le-a conferit – observația aparține autoarei – un rol esențial în infuzarea poeziei cu doza necesară de afect și de fior metafizic.

Din bogata operă a lui Gheorghe Grigurcu ea alege să comenteze volumul de poeme din 2011, **Extemporale**, despre care afirmă că „*oferă cititorului efigiile unei trăiri tensionate și pline de rafinament*” (p. 77). Este încă un semn că eseista știe drumul care duce la esență și nu admite compromisuri cu facilul.

Comentarii la fel de punctuale și pline de substanță hermeneutică mai adaugă autoarea la volumele **Casa scârilor** de Ion Pop și **Ploaia trivalentă** de Gabriel Chifu, ambii poeți

cu autoritate și cu o bună recoltă de aprecieri în critica noastră actuală. Eseista îi așază într-o aceeași dioramă galvanică și plină de savoare. Tot decrispat și vitaminizat este și eseul prieluit de romanul **Pontifal** al Henriettei Yvonne Stahl, în care abordează și o gamă generoasă de aspecte privitoare la actul de creație și la problemele literaturii în atingere cu spiritualitatea. În plus, deducem, chestiunea inițierii și a relației dintre maestru și alumn poate căpăta valoare paradigmatică pentru orice demers asemănător, de oglindire în scris a aspirațiilor inițiatice.

A doua diviziune a cărții este consacrată unor scriitori străini. Regăsim în acest compartiment notații importante despre Nicolae Mavrocordat, de exemplu, primul dintre domnitorii fanarioți, domn în ambele principate, cel ce a inaugurat iluminismul românesc și a încercat un proces de reformare a societății, așa cum rezultă din monografia lui Jacques Bouchard, dar și din recentul volum fotodocumentar bilingv îngrijit de Claudiu-Victor Turcitu. Mai aflăm în eseurile Simonei-Grazia Dima considerații stimulante pe marginea monografiei consacrate, de valorosul elenist român Nestor Camariano, poetului Athanasios Hristopoulos și relațiilor sale cu scriitorii români din acel început de viață literară premodernă. Autoarea se referă și la operele unor eminente personalități scriitoricești din spațiul englez, precum T.S. Eliot, a cărui poezie aparte este decriptată cu empatie și competență și a cărui actualitate critică în lumea de astăzi este motivată prin numeroase argumente. Autoarea se apleacă și asupra profilurilor unor personalități creatoare nord-americane, unele preponderent politice, precum Benjamin Franklin și Henry Adams, prezente în cartea dedicată lor de Dan Cristea; dar și asupra altor chipuri de literați din aceeași zonă, precum romanciera Francine Prose, implicată în mișcarea PEN International de azi. Odată cu Simona-Grazia Dima recapitulăm și adâncim fenomenul *realismului magic*, înfățișat, cu trăsături inedite, de o cercetătoare ca Rodica Grigore, și ne reamintim că pentru poetul de inefabilă vibrație Jorge Luis Borges universul întreg este o *materia poetica*. Sau recităm iarăși, inaudibil, poezia lui Kavafis și medităm asupra prozei vizionare a lui Seferis, laureatul cu Premiul Nobel al Greciei, în 1963. Mai citim cu înfiorare despre un poet mistic persan din Evul Mediu, al-Hallaj, despre jurnalul pictorului Eugène Delacroix, despre proza lui Amos Oz, despre poeți englezi ca Alan Brownjohn, George Szirtes, Peter Ackroyd și despre mulți alți scriitori importanți din literatura universală. Paginile critice ale Simonei-Grazia Dima se adaugă bibliografiei universale și-și găsesc locul într-o abordare comparatistă a fenomenului literar românesc.

Simona-Grazia Dima nu face cronică de întâmpinare. Demersul său se legitimează din relecturarea unor autori consacrați, a unor scrieri cu o faimă consolidată, asupra cărora se pronunță analitic și perspectivă, dovedind încă o dată că dispune de abilitățile critice necesare pentru a se implica, robust și cu acribie, într-un domeniu mai complicat al culturii noastre contemporane. Mi-ar plăcea să cred că această carte – pe care o recomand călduros tuturor cititorilor dornici de opinii pertinente și, desigur, de finețuri critice – anunță un nou comparatist în cultura românească.

Un roman între confesiune și simbol

Dacă am apela la clasificarea propusă de Boris Tomașevski, atunci cartea lui George David, intitulată **La Străini: viețile secrete** (Târgu Mureș: Ed. Ardealul, 2017), s-ar integra în paradigma romanului inelar. Altfel spus, construcția narativă pornește de la o povestire-cadru care se divide și se dezvoltă tematic, pe parcurs, în alte și alte istorii, destul de independente, dar interferându-se totuși din când în când cu nucleul inițial. Cum însă clasificările teoretice nu sunt întotdeauna relevante, ar fi mai corect probabil să afirmăm despre George David că este un prozator perfect adaptat actualelor standarde de exigență românești. Vor fi cu siguranță unii care să conteste că textele acestei cărți, luate împreună, dau structura unui roman. Și totuși vorbim de un roman, cu libertățile de concepție pe care și le permite astăzi orice autor. E un roman pentru că în arhitectura compoziției cele câteva planuri se intersectează, iar personajele, migrând dintr-un text în altul, au rol coagulant, care să asigure nota de relativă unitate a întregului. Relativitatea în privința unității are în vedere existența clară a două direcții pe care se dezvoltă narațiunea. Prima cuprinde textele cu trimitere la unul din personajele referențiale, dom Profesor Mitică. Aici hotărâtoare este capacitatea de invenție epică, autorul lăsând frâu liber imaginației, din care se nasc secvențe sau chiar ample tablouri situate ferm în zona miraculosului. A doua direcție valorifică un filon memorialistic, aducând în scenă câteva personaje, unele consistente, din prezumtiva familie a autorului, inclusiv pe acesta. Dar indiferent de orientarea lor, textele lui George David, ca articulații ale romanului și plecând de la date reale, se hrănesc mai apoi dintr-un bogat zăcământ ficțional, încât produsul epic finit este departe de a mai avea legături cu vulgaritatea lumii palpabile. Un aer de acaparatoare utopie înconjoară totul, conferindu-i dimensiuni care amintesc de energiile irepresibile ale basmului.

Dacă ne referim la prima categorie de proză, aceea avându-l în centru pe învățătorul Mitică (numit în texte Moșu sau dom Profesor), trebuie să remarcăm discursul fixat la confluența dintre concret și supranatural. Autorul creionează un personaj original, plin de ciudățenii și ancorat în ideea că tabloul văzut numai de el pe peretele primăriei posedă valențe magice, în măsură să-i dicteze viitorul. Pentru profesor, banalul peisaj cu un șleau pe mijloc conține mesaje ezoterice. În principal, că fiecare om are drumul său, pe care trebuie să-l urmeze. Dar lumea din jur se dovedește opacă la aceste sensuri, făcând ca relația cu ea să devină dificilă. Încât în marginitul cotidian profesorul pare un transplant dintr-o suprarealitate. Revelația produce eului său o profundă spiritualizare: de aici încolo va privi lucrurile în esența lor, cea strict legată de conceptul drumului unic al fiecărui individ. Stranietatea personajului este cu atât mai vizibilă cu cât semenii din preajma sa par tot mai adânciți în efortul anonim de supraviețuire. Subliminal se conturează și două viziuni antitetice, cu scara lor de valori diferită, dar și cu alte precepte morale. E vorba de etosul urban și cel sătesc, într-o vreme confuză precum cea comunistă, când izolarea și trăirea interioară deveniseră forme de rezistență. Drama Nastasiei, bătrâna mutată forțat într-o garsonieră, la bloc, după demolarea casei, ca și reclusiunea autoimpusă a învățătorului Pătru (din *Cititorul de cărți*), cel care într-o subterană neluminată, printre rafturi de bibliotecă, deprinde cititul doar pipăind literele, arată atât dramele unui univers restrictiv, cât și harul incontestabil al prozatorului, zămisitor de eroi și situații limită. Între textele cu și despre dom Profesor, memorabile rămân, dincolo de

orice îndoială, *Drumul I*, *Drumul II* (savuroasă confesiune, cu digresiuni explicitând filosofia „drumului unic”) și *Drumul III*, unde credința eroului într-o idee, verificată pe frontul Stalingradului, poate birui înseși ororile războiului. Dar și din ciclul cu origini memorialistice, câteva texte (*Satul în bejenie*, *Nunta foametei* sau *Scritorul de cărți*) sunt antologice. Întâi prin atributul lor de inspirație magic-fantastică, apoi prin excepționala vocație de a reverbera în conștiința cititorului. *Satul în bejenie*, povestirea construită pe un pretext biografic, impresionează prin sugestiile sale cu substrat, privind înclăștări epopeice ale omului care înfruntă destinul. Acel brav Întemeietor, conducându-și semenii prin deșertul disperării spre o nouă viață, trimite cu gândul la Moise, în drumul său spre tărâmul făgăduinței. Satul cu biserica și mormintele așezate pe căruțe, mărșăluind către recuperarea demnității, reprezintă momente epice greu de uitat. Dar și *Nunta foametei*, un text cu toate motoarele imaginarului sub presiune, creează o lume halucinantă, dincolo de accepția comună, glosând pe ideea metamorfozei umane în condiții de modificare brutală a biotopului. Cât despre *Scritorul de cărți*, aici George David demonstrează că știe să edifice discursuri epice, valorizând fără complexe tehnici narative „la zi”. O aglomerare de probe inter, meta și paratextuale, recompunând parfumul unor epoci apuse, ca și gradarea măiastră a tensiunii și suspansului, constituie ingrediente care alcătuiesc un story cu multe și puternice simboluri. Am remarcat abilitatea lui George David de a utiliza nuanța, culoarea intermediară și aluzia, reușind să șteargă adesea hotarul dintre concret și miraculos. Cât despre personaje, sunt de facturi diferite. Unele dovedesc echilibru, mizând pe rațiune, ca tatăl lui Costică, „scriitorul de cărți”, cel care, intrând în conflict cu negustorul Sotir, tranșează totul în spiritul unor principii justițiare de sorginte ancestrală. Altele încearcă plieri la existența hibridă a orașului. Salturile neconținute în ficțiune, împingând gestică de toate zilele spre fabulos, amplifică parcă și cititorului predispoziția vizuală: acesta se vede obligat, spre a nu pierde contactul cu scena, să privească întâmplările prin lentile care dilată continuu dimensiunile. Cititorul, devenit părtaș, trebuie nu doar să asculte, ci și să vizualizeze permanent derularea scenariului. La fixarea impresiilor contribuie și efectul plastic al definițiilor: „Tata asculta impasibil, cu o expresie ca o coală de hârtie albă” (p.121); „albie de obicei vijelioasă, dar acum subțiată ca un glas de castrat” (p.79); „casele zăceau năruite în praful curților ca într-o baltă de sânge” (p.80). Dar mai ales descrierea terifiantă a mulsului: „vitele lor, de la care seara în loc de lapte, mulgeau în căldări numai oase uscate, ce zăngăneau sec, lovindu-se de tabla căldării” (p.80). Și încă ceva ne mai spune povestașul, care în multe cazuri e totuna cu autorul. Anume, că indiferent de mulțimea și gravitatea încercărilor, omul resimte aproape tragic chemarea misterioasă a propriilor rădăcini, de care este legat indestructibil. Poate mai abtîr dacă aceste rădăcini stau înfipite în zarea unui sat: „oricât mi-aș fi dorit (dar n-o doream) să scap de locul acela, să-l despart de mine punând cât mai mult spațiu între noi, el se vădea a fi întotdeauna acolo, în jurul meu, oriunde m-aș fi aflat” (p.27).

Lejeritatea discursului, ușurința cu care schimbă registre narative și desenează personaje viabile, ca și inepuizabila facultate de a combina doze din realitatea imediată cu altele, din imaginarul cel mai spectaculos, transformă partitura epică semnată de George David într-o izbândă. Și ar fi nedrept să rămână fără ecou printre comentatorii de literatură.

Măștile stilului

După paginile sale cehoviene, de neuitat, după toate grelele cenuși ale zilei, Constantin Arcu își diferențiază (nu își schimbă) stilul – un fel de pragmatism vizionar – în *Măștile exilului* (Edit. Cartea Românească, 2014). Pragmatic îi este stilul deoarece nu își uită niciodată penița în pagină; are continuitatea necesară bătrânului prozator cocoșat deasupra planului prozastic de dus la bun sfârșit, dar cu câte anevoioase, labirintice ocolișuri. Cartea nu are nimic de-a face cu *Voyage au bout de la nuit* (altceva decât un pariu deductibil, subiacent). Rostul întregii acțiuni este rătăcirea. Da, rătăcirea este un rost: *a cunoaște* este ținta. Scrisă la persoana I, ca și romanul lui Louis-Ferdinand Céline, cartea este o nețărmită cuprindere a unei Italii oarecum trăite, oarecum imaginare, prin straturile polimorfe ale scrisului. A textualiza într-un roman această mizerabilă, mirifică aventură (nu scriu, nu adjectivez aceasta doar de dragul rimei inițiale) este în sine o aventură, un joc cu focul, un fel de a pași pe jar. Roman abisal, mult mai puțin digest decât celelalte scrieri ale acestui prozator, *Măștile exilului* nu corespunde necesităților vocative ale unui roman abrupt despre exil deoarece nesfârșitele torturi și osârdii descrise și imaginate aici se împacă greu cu puținele momente de tihnă relativă. Imaginile de neliniște sunt categoric predominante. Așteptarea, cel mai chinuitor fapt/fenomen psihic își găsește această ilustrare a la Giorgio de Chirico: „La Arezzo, peronul era aproape pustiu și bătea un vânt rece. Au mai coborât vreo șase persoane care au dispărut pe niște scări. Era un pasaj subteran prin care se ajungea în *sala de așteptare* (subl. m., M.D.) a gării. M-am învățat puțin deorientat și am pornit pe aceeași rută. Nu mă așteptam totuși să fiu întâmpinat cu flori în gară. Am traversat printr-un tunel, am urcat niște scări și am intrat în gară, *stazione* pre limba lor. Era o încăpere modestă. Dacă n-ar fi existat automatele pentru bilete, puteai crede că ești în *stazione* din Dorohoi sau Strehaia. (...) Mi se părea aiurea să aștept nu știu cât, pe nu știu cine, în gara aia amărâtă.” Sper să fi ales citatul care să rezume situația absurdă și chinuitoare a personajului care chiar se confundă cu eul auctorial kafkian în acest roman imposibil de nerecitat.

Există un personaj malefic, oribil, Levi care ar putea lăsa pecetea antisemitismului peste părțile de text în care apare. În ce mă privește nu mi se pare deloc: răul domină într-o măsură covârșitoare, restul rămâne o întâmplare onomastică, nu rasială sau rasistă.

Cred că verbul potrivit pentru arta prozei este a amâna. Aici avem de-a face cu o *opera aperta* mereu deschisă unui final imprevizibil, dacă există.

Nu există, zic eu:

„ – E în ordine, i-am spus. Dar, înainte de toate, să facem piața, fiul meu!”

Sforile narative sunt trase de o mână nebălbăită, iar narațiunea este la fel de haotică precum este realitatea biete existențe

atât de precare de acolo. Mizeria de acolo, preferabilă pentru unii celei de aici.

Oniric și letargic, romanul lui Constantin Arcu încălță cizma unui spațiu în călcăiul căruia au încăput până acum doar faptele diverse, neorealismul și miturile cinematografice dezechilibrate de bătrâna Cinecittà cu butaforiile ei năimite. Onirismul demential, sadic, este punctul forte al romanului. Este greu de găsit un citat care să exemplifice incoerența genuină a faptelor; până și la nivelul behaviorist: „Eram angajat de vreo două săptămâni și nu-l auzisem pe patron vorbind pe șleau. Neașteptata propunere mă făcu să izbucnesc în râs. Și a fost ca și cum m-aș fi aruncat, cu capul înainte, în mijlocul unui vulcan. Scurta și nepremeditată răbufnire mi-a adus numai necazuri. Coloneleasa, cum i se mai spunea prin oraș, își holbă ochii în direcția mea. I-am observat privirile tulburi și nările umflate. Părea mai deranjată de râsul meu, decât de propunerea patronului.”

Important este că autorul nu divaghează în vreun delir pe cont propriu, niciunul textualist. El menține țesătura narativității contextuale fără a se îndepărta de ea, fără a ieși din configurație. Mă gândesc la cât chin și-a supus singurătatea un om a cărui meserie este justiția, adică dreptatea. Poate tocmai asta l-a împins pe calea literaturii. Nimic livresc, niciun citat din Cesare Pavese, din Giovanni Papini, a căror aură întunecată plutește totuși peste. Autorul are un ego literaturizat care se exprimă ca un oarecare, ca un nimeni, un identificabil doar prin scris. Întortoacherea nu este a stilului, a frazei, este numai și numai factual-imaginară. Constantin Arcu scrie ferm, cu convingerea autenticității, întrucâtva ca un notar care autentifică lucrurile atât de incerte care ne compun și compun viețile reale, fictive și Dumnezeu știe în dozaj sunt ele combinate. Dumnezeu și Autorul.

Câteodată turnura frazei este într-adevăr celiniană. Iată sfârșitul unui paragraf: „Genoveva și-a întors fața spre mine. Ciao! spuse încet, încercând un zâmbet. I-am urât mult noroc. Cred că avea mare nevoie de așa ceva.” Diferențele dintre Constantin Arcu și L.F.C. sunt însă majore. Florin Iaru spunea undeva că la temelia producerii textuale a lui L.F.C. stă bârfa. Așa o fi. Eu nu cred în ce îl privește pe Arcu, nici gând.

Nu ai cum să scrii *frumos* când sondezi mizeria.

La Constantin Arcu se poate vorbi despre o operă importantă, deja: „Se afla în plin avânt când o gură de iad a scuipat o scurtă rafală din spate. Părea un joc de copii, gloanțele abia se auziră ca niște bondari, pierzându-se în depărtare. Un glonț sfichiui aerul, iar altul mușcă cu zgomot înfundat marginea ușii de lângă mine. Nu se întâmplă nimic, numai Ben încremese în saltul său pe deasupra livezii, peste capetele celorlalți, proiectat pe cer în stătele elicopterelor.”

Poetul „tribului“ Sulița

Se întâmplă adesea ca hotărându-te să scrii despre unii poeți treci imediat la operă. La Vlad Scutelnicu nu poți s-o faci fără, ca mai întâi, să nu-i admiri arta de a se lăsa subjugat de realitate, de a se transforma în robul unui control rațional cu treceri destul de dese în autocontrol exacerbat. Eu sunt convins că are o strategie deliberată în acest sens, o alcătuire de gesturi echilibrate, de compromisuri chiar, și asta dintr-o frică de a nu transforma Eul în Supraeu și a-și neglija Sinele. Calmul său creator, rezultat al unei accepțiuni de sine, te face să crezi că nu va căuta niciodată un răspuns la o veche întrebarea a grecilor: „*totuși, de unde începe măreția?*“ Fiindcă e clar, conștiința poetică a lui Vlad Scutelnicu nu este una egotică, nici mistică, ci una înțeleaptă, regăsită într-o permanentă observare detașată a înconjurului: „*? ce e pasăre și ce e vis într-un zbor // pe strada mea fiecare pasăre și fiecare / câine își are locul său în arbori / ori în apartamente în aer ori pe pământ / sau în apă? de ce nu / nu zboară la comandă nici nu latră doar / își caută drumul // la fel, oamenii – aici dă-mi voie să fac introducerea / și pentru tine și pentru mine – / au locul lor / nu zboară nu trag la rădăcina copacului / dar își duc esențele mai departe / zilnic negrăbiți poate doar mai obosiți / astăzi decât ieri / poate mai fericiți astăzi decât mâine / am spus: poate / poate mai realiști mâine decât astăzi // ...ieri azi mâine / unde vezi tu zborul în această ecuație... // ?știi ce cred eu apropo de ce nu au oamenii aripi / cred că / le lipsește elanul nenăscut al păsării / ea nu are rău de înălțime*“ („*de ce nu au oamenii aripi*“).

Antropologul Vintilă Mihăilescu reia într-un eseu de-al său un punct de vedere al etnologului francez Andre-Georges Haudricourt: „*Orice obiect, dacă îl studiezi corect, atrage după sine întreaga societate*“. La acest citat m-am gândit când am finalizat lectura ultimului volum al lui Vlad Scutelnicu „*departe de lume în mijlocul lumii*“ (33 poeme noi, ilustrații de Ellen Pendefunda, Editura „Contact internațional“, Iași, 2017, „Colecția Călătorilor Australi 35“). Vlad Scutelnicu a ales un obiect, „*vinul de Sulița*“ („*...mai apoi ghioangă a adus o carafă cu vin / roze de sulița și de tot mapamondul pentru / cântecul gâtului iar vișinii se întrebau în câte / zile vor deveni / goi / ca damele din playboy...*“ sau „*...acum eu pentru tine / îl sun pe einstein pe firul scurt / și el îmi confirmă sosirea / dar să am un pahar cu vin de sulița / din struguri culeși noaptea, pe răcoare /*

căci noaptea încuie aroma în boabe / și-apoi o răstoarnă în pahar și în suflet...“). Obiectul acesta nu e ceva rupt de realitate însă este ridicat la rangul de mit cosmogonic, ca un semn sacru care i-a însoțit pe toți de acolo și care, pentru a rămâne în aceeași logică antropologică, i-am putea denumi „tribul“ Sulița, însă un trib ce excede deseori granițele geografice: „*astăzi ai vorbit cu prietenii tăi / cel de la vest se distrează la ziua unui prieten / cel de aici te roagă să vezi când se pescuiește / la sulița / cel de la munte caută un loc de casă sub pădure / pe-al patrulea – cel de la est, evident – l-a invadat / un atac de panică*“, drept pentru care te apuci să-i citești din poemele tale / ceilalți fuck fiecare ce vor și așa mai departe // în curte ares câinele tău / siberianul cu ochi albaștri mușcă lanțul / să-l rupă și să / da, să ajungă la o pisică neagră / care-l privește victorioasă în ochi de la / un metru distanță / tu / și ieri și azi și mâine o iei de la capăt / aceleași tabieturi plicticoase totul sub / aceeași / lumină / încercând să-ți decodifici personalitatea / sau doar un fragment zilnic din ea // copacii grădinii tale dau în muguri / din pământ sare spre cer colțul / verde al ierbii, vine primăvara în suflete și în lucruri / nimic nou sub soare poate doar / o nedumerire // ? tu ce ai face dacă ai fi muritor“.

Încercând să-i decodăm personalitatea, aspect invocat de poet în acest poem fără titlu, nu despre Eu în totalitatea lui trebuie vorbit la Vlad Scutelnicu, ci despre acea zonă de profunzime a acestuia, acea parte superioară ce constituie Sinele. Nu întâmplător cele 33 de poeme sunt subordonate unui titlu, unul neobișnuit prin caracterul său diadic, dar puternic ancorat psihologiei autorului: „*departe de lume*“ (Eul) și „*în mijlocul lumii*“ (Sinele). Rezonând cu tot ce-l înconjoară (neputința zborului, obiceiurile, cocoșii satului, problematica evoluției, calmul unui melc, stăruința unui păianjen, mulțimea de vulnerabilități, starea de plictiseală, apăsătoarea singurătate, elementele naturale ale Suliței,

curgerea timpului etc.), Sinele său devine unul social. Canto-narea în „tribul“ Sulița nu este una pe verticală, în genul marilor sihaștri, ci una pe orizontală, una kierkegaardiană și, de aici, după cum spuneam, conștiința lui înțeleaptă, una recunoscută și, nu întâmplător, i se cere: „*!poetule / te-aș ruga să scrii un poem despre / vinul de sulița...*“. Aspectele îl transformă pe Vlad Scutelnicu în unul dintre puținii poeți de azi care nu neglijează faptele banale. Se oprește în fața lor încercând să le înțeleagă clipa ce le-a fost dată. Faptei surprinse

i se asociază o poveste pe care o „citește” într-o cheie personală pentru că poetul crede într-o existență superioară a tuturor faptelor mărunte, precum „**despre bobul acesta de apă**”: „!/? uite vezi / despre bobul acesta de apă / lipit de peretele sticlei undeva mai sus / de nivelul apei din ea nimeni / nu a vorbit nimic // a rămas acolo suspendat ca un alpinist profesionist / care sfidează moartea / privind curios spre abisul din jur //? care sunt clipele lui de liniște / care este viața lui / ce vede el / pe cine doare dacă el peste o secundă ori / peste o zi nu va mai fi // au dispărut imperii și nimeni nu a întrebat /? de ce / mult mai demult dinozaurii / au scris o istorie a lor așa cum o știm cu toții / astăzi și nimeni nu a întrebat de ce // și eu și tu și el / vom merge mai departe întrebându-ne / de ce // astăzi ieri ori mâine / nimeni nu te va întreba / -! asta e sigur - / până unde / până când”. Perfecta cunoaștere de sine, despre care vorbeam, îi permite dese ieșiri din „trib” (labirint?) cu scopul de a lupta cu rutina și a crea irealități sau, cum ar spune Salman Rushdie, în vederea perceperii întregului tablou: „*dacă într-o dimineață soarele / ar răsări de la apus / urmând în timpul zilei același traseu pe cer / dar în sens invers // ce ai*

simți tu ce ai pricepe din acest / demers din această logică diferită / nu spun inversă pentru că mi se pare catastrofal // ceasurile zilei ar ticăi tac-tic / ai consuma cina drept mic dejun / și te-ai întoarce acasă de la serviciu cu spatele / în loc să pleci / ai vedea cum gura ta expiră la loc în țigară // iar mâna o pune la loc în pachet stinsă / de fapt neaprinșă și sigilează pachetul și-l / așează pe raftul de la bibliotecă / (...) /?ce ar fi / dacă soarele s-ar plimba pe boltă / precum brațul unui metronom //! o-zi-așa, o- zi-așa, o-zi-așa, o-zi-așa / tic-tac, tac-tic, tic-tac, tac-tic / tic-tac / tac-tic / tic-tac...” („**ce ar fi**”).

Poezia lui Vlad Scutelnicu e din ce în ce mai profundă, trei aspecte făcând-o să se armonizeze cu Sinele său: o stare narativă accesibilă, autoreflexivitate ce cochetează cu personale principii filozofice și inteligență senzuală.

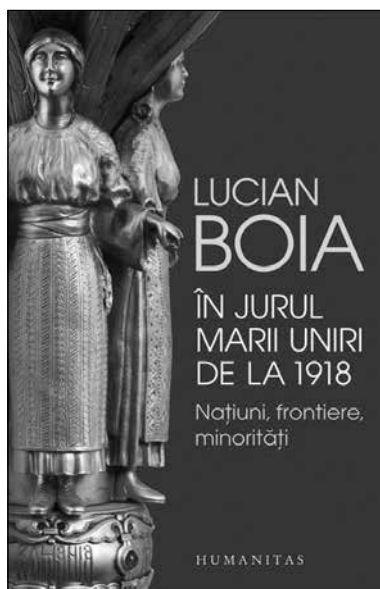
Ilustrațiile semnate de Ellen Pendefunda, poetă la rândul ei, constituie veritabile poeme fără cuvinte ce exprimă fluiditatea dusă până la deformarea realității, conducând astfel către o armonizare cu percepțiile optice ale poetului.

Ionel SAVITESCU

Centenarul Marii Uniri

„Centenarul Marii Uniri, în loc să stimuleze cercetări innoitoare, riscă să se rezume la reafirmarea unor locuri comune.” (Lucian Boia)

Evident, anul 2018, când se împlinește un veac de la constituirea României Mari a declanșat cu anticipație o serie de manifestări consacrate marelui eveniment național: simpozioane, mese rotunde, expoziții de fotografii, emisiuni televizate, spectacole teatrale și nu în ultimul rând cărți. Este de menționat, în acest sens, ancheta revistei **România literară** consacrată centenarului la care au răspuns o serie de personalități literare (v. nr. 33-34, 35-36, 37-, 2017), iar în **Dilema veche** nr. 718 (23-29 noiembrie), 2017, suplimentul **La centenar. Minorități naționale**. În acest context, dl. Lucian Boia își publică ultimul dumisale volum, dacă nu cumva până la apariția acestei prezentări de carte, Lucian Boia nu va scrie un nou volum. Astfel, între 1997 și 2017, Lucian Boia a publicat/ republicat peste 30 de cărți în care sunt abordate probleme stringente ale istoriei noastre, dar și probleme de istorie europeană. Avem în fața noastră volumul consacrat mării uniri de la 1918 structurat în cinci capitole (Introducere: **Uniți, mereu?, Etnii și națiunii, Țări și frontiere, Minorități, În loc de concluzii: 1 Decembrie versus Trianon**) urmate de Note. Predestinați de istorie să trăiască în țări diferite, românii aveau totuși conștiința de neam și-și doreau o unitate națională

realizată după îndelungate eforturi și circumstanțe favorabile abia în 1918, deși unirea fusese anticipată de acțiunea efemeră a lui Mihai Viteazul. Chestiunea unității naționale a marcat și existența altor popoare europene, care s-au constituit în state unitare în urma unor acțiuni energice și a unor personalități de excepție înzestrate cu clarviziune politică. În 1859, când Principatele Române s-au unit, în afara granițelor firești ale țării rămăseseră vechi teritorii românești: Transilvania, Basarabia, Bucovina, ocazie pentru Lucian Boia de a examina trecutul acestor provincii. Dacă Transilvania a avut o existență legată de Ungaria – în 1437 se alcătuiește **Unio Trium Nationum**, la Căpâlna, prin care ungurii, secuii și sașii se uneau contra țărănilor răsculați și a populației românești, care era majoritară -, Basarabia a fost anexată în 1812 de Imperiul Rus, iar în urma Războiului Crimeei, trei județe din sudul provinciei sunt pierdute de Rusia și recâștigate în 1878. În urma celui de-al Doilea Război Balcanic (1913), România obține Cadrilaterul pe care îl va pierde în 1940. Din 1918 până în 1940, Basarabia și Bucovina sunt alipite la România, pierdute în urma unui ultimatum, iar din 1990 devine Republica Moldova. Izbucnind Marele Război după atentatul de la Sarajevo, România a adoptat, spre nemulțumirea Puterilor Centrale, cu care avea un tratat din 1883, o neutralitate armată, iar elita politică era divizată între cele două tabere aflate în conflict. În final, s-a ales alianța cu Antanta în speranța recuperării Transilvaniei stăpânită

de Austro-Ungaria. Dacă ne-am fi aliat cu Puterile Centrale se miza pe recăștigarea Basarabiei și a Bucovinei. Însă, cu puțin noroc, în urma prăbușirii celor patru imperii în 1918, România își recapătă toate provinciile istorice, teritoriul și populația mărindu-se considerabil. Examinând etniile și națiunile europene, Lucian Boia ajunge și la vecinii noștri: maghiarii și bulgarii ale căror origini asiatice nu sunt puse la îndoială. În migrația lor spre Europa, atât ungurii cât și bulgarii s-au oprit la gurile Volgăi unde rămân o parte dintre aceștia, restul continuându-și drumul în căutarea unei patrii. Stabiliți în Panonia, ungurii își vizitează după câteva secole pe frații lor de pe Volga. În schimb, bulgarii, popor de origine turanică, își abandonează limba în favoarea unei limbi slave. Amănunte interesante găsim în Gibbon, Lucien Musset, Paul Lendvai și Mircea Eliade. După marea invazie mongolă din 1241, care i-a învins pe unguri la Mohi și a ajuns și pe meleagurile noastre (Bistrița, Oradea, Sibiu), Europa este amenințată de prezența otomană, turcii reușind să cucerească Constantinopolul (1453), determinând prăbușirea Imperiului Bizantin și exodul cărturarilor spre cetățile italiene. În Transilvania și Banat, sașii și șvabii se stabilesc în urma unor invitații din partea ungurilor și a Habsburgilor. În fine, colonizarea germană se extinde în timpul Ecaterinei cea Mare spre Volga și Crimeea. În ceea ce-i privește pe evrei, cu cele două ramuri: sefarzii (vorbitori de ladino) și așchenazii (vorbitori de idiș) se răspândesc în Europa și Imperiul Otoman după expulzările succesive din Anglia (1290), Franța (1394), Spania (1492), urmate de expulzarea din Portugalia (1497). Cei mari temerari dintre evreii sefarzi au traversat Atlanticul în America de Sud, apoi, mai târziu, o parte dintre ei se stabilesc în America de Nord. Semnificativ e faptul că recunoașterea independenței României la Congresul de la Berlin (1878) a fost determinată de primirea evreilor europeni. Evreii din Europa răsăriteană, în special, din Polonia și Rusia, vor trece prin mari suferințe.

Nemulțumirile populației rusești erau puse pe seama evreilor, care suferă pogromuri, iar Nicolae II dispune ca Serghei Nilus să alcătuiască **Protocoloalele Înțelepților Sionului**, un fals istoric care a provocat numai nenorociri. Dintre actualele provincii românești, Dobrogea este cea mai eterogenă ca populație. Dobrogea a fost dată României în 1878 drept compensație la cele trei județe din sudul Basarabiei luate de Rusia: „**Nici istoric, nici etnic, România n-avea vreun drept anume asupra acestui ținut, și la data respectivă nici n-a revendicat așa ceva (mai târziu, Dobrogea avea să fie integrată în istoria românească, măcar pentru faptul că Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești, o stăpânise vreme de trei decenii)**“, p.53. Totuși, în pofida populației sale eterogene, Hașdeu a analizat o doină și o colindă din Dobrogea constatând că puține cuvinte nu sunt românești. În fine, sfârșitul Primului Război Mondial (1918) a determinat apariția unor noi state independente, ca urmare a prăbușirii celor patru imperii. Astfel, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia se votează unirea Transilvaniei cu România. În 1940, Nordul Transilvaniei, Basarabia și Cadrilaterul sunt pierdute în urma unor presiuni asupra României, ultimele două definitiv. În Balcani se trece la schimburi de populație. Din păcate, evreii au din nou o situație grea trecând prin Holocaust. În sfârșit, astăzi prin crearea Uniunii Europene se tinde spre o singură națiune europeană formată din minorități. Totodată, Europa, prin valul masiv de imigranți arabi, se află în primejdia de a fi islamizată. În decursul istoriei, arabii au încercat prin Spania și pe la Constantinopol să pătrundă în Europa, evident, pe calea armelor, iar turcii au asediat Viena în două rânduri (1529, 1683). În finalul opusculului, Lucian Boia face o retrospectivă a relațiilor româno – maghiare din perspectiva a două date cruciale: 1 Decembrie 1918 – 20 iunie 1920, Trianon. Setul de hărți de epocă ale Europei și României Mari completează o lucrare meritorie.

România, mon amour

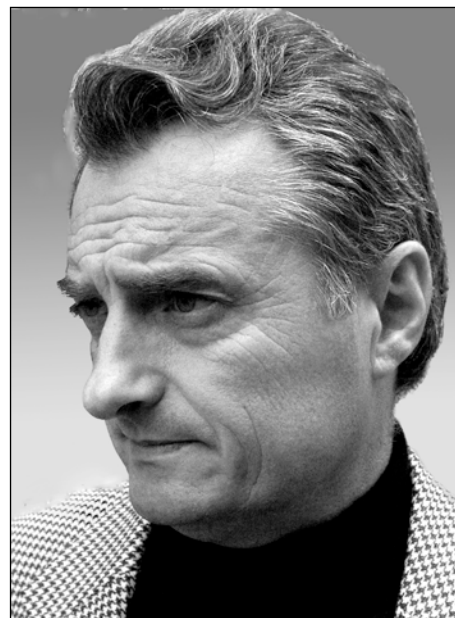
Dacă privim o listă de cărți scrise de dl. Gabriel Liiceanu între 1975-2017, anul ultimei sale apariții editoriale, vom constata lejer că renumitul filozof, editor, traducător și om de cultură a publicat anual unul – două volume, spre satisfacția celor dornici de lecturi incitante, care trezesc în noi spiritul adormit. Între aceste cărți de referință, două s-au impus cu pregnanță înainte de 1989: **Jurnalul de la Păltiniș** ce constituie o mărturie a uceniciei d-lui Liiceanu și a altora (Andrei Pleșu, Victor Stoichiță), pe lângă **antrenorul cultural** al României, Constantin Noica, și **Epistolarul** generat de impactul **Jurnalului**. Acest **Jurnal** a impus în mediile cultivate din România o altă grilă de lectură, de predilecție filozofi, dar și mari scriitori, bunăoară, Goethe, cu îndemnul explicit al lui Noica ca marea literatură să fie recitită periodic. De apariția **Jurnalului** a fost uimit însuși Constantin Noica, care s-a retras discret la Păltiniș **să-și sape tranșee**. După 1990, Gabriel Liiceanu a dat la iveală **Apel către lichele**, care, din păcate, nu a fost receptat, cum se cuvine,

de aceia cărora le era destinat. Foștii activiști scandau **La vremuri noi, tot noi!** Cu aceste gânduri am început noul volum al lui Gabriel Liiceanu structurat în trei părți – **Patria furată, Deriva instituțiilor, Marea sfidare**, ce reunesc texte publicate la anumite date între 2015-2017, în **Contributors** și reunite în acest volum adăugându-li-se o prefață și un epilog. Așadar, pentru a publica aceste eseuri, Gabriel Liiceanu avea nevoie de o prefață în care abordează meseriile umane: **profesiunea, meseria de cetățean și meseria de a fi om în lume**. Dacă profesiunea este dată de practicarea unei îndeletniciri, să ne amintim, de exemplu, că în **Hippias Minor**, celebrul sofist venise la Olimpia cu o sumedenie de lucruri făcute de el, apoi o întreagă colecție de scrieri în versuri sau în proză, în sfârșit, Hippias se socotea neîntrecut în mnemotehnică. Cetățenii erau îndeobște **oameni liberi** în Atena lui Pericle, se ocupau cu treburile cetății, iar în caz de război luptau. Astăzi, aleșii națiunii neglijează treburile statului, în favoarea

propriilor interese. Pentru a-și demonstra convingerile politice, Gabriel Liiceanu recurge la texte din Platon, Benjamin Constant, Tocqueville. Demonstrează, astfel, că între 1947-1989, în România noțiunea de cetățean nu exista, existau numai indivizi care alcătuiau o populație, nicidecum un popor, o națiune: „*Practicarea meseriei de cetățean este posibilă – și ea devine obligație morală – doar în acele țări în care statutul de cetățean e garantat*” (p.22). O schimbare majoră s-a petrecut în Franța anilor '70, când o nouă generație de filozofi (Bernard – Henri Lévy și André Glucksmann) au zdruncinat temelia ideologiei de stânga. În sfârșit, a treia meserie este **meseria de a fi om în lume**, invocând, astfel, texte de Nicolae Steinhardt, Platon, Vlad Zografi, Kirkegaard și oameni care și-au făcut bine meseria: Giordano Bruno, Jan Palach, Anna Politkovskaia. Peste toți, Iisus și Socrate se impun atenției noastre prin moarte exemplară. Iisus moare într-o dezordine generalizată, iar în jurul lui Socrate sunt adunați câțiva discipoli. Din **Phaidon** cunoaștem ultimele momente din viața filozofului atenian. Dacă în timpul lui Pericle cetatea Atenei era văzută sub forma zeiței Athena Parthenos – statuie celebră numită, la fel ca a lui Zeus din Olimpia, **hriselefantină**, executată de un artist de excepție, Phidias, înaltă de 12 metri, Phidias fiind acuzat că ar fi sustras aur din tezaurul cetății. Plăcile de aur au fost demontate și cântărite, iar greutatea lor a corespuns cu aceea luată din tezaur. Apoi i s-a intentat un proces de impietate, deoarece la baza statuii a făcut efigia lui Pericle. Astfel, Phidias dispare din istorie –, în România modernă, Regina Maria, **mama răniților**, este alături de Ionel Brătianu, făuritoarea României Mari, fiind primită la Paris în urale și ovații, cetățenii Parisului considerând-o ca fiind și regina lor, într-o țară în care monarhia a fost abolită. A se vedea în acest sens, Diana Mandache **Regina Maria a României. Capitele târzii din viața mea. Memorii redescoverite**, ed. Allfa 2011, p.65. Perioada 1945-1989 a constituit o etapă funestă în viața poporului român prin implantarea unui regim comunist „**illegal și criminal**”, de care s-a crezut că s-a scăpat în decembrie 1989. Însă, cei care au preluat ștafeta conducerii în 1990 sunt la fel de rapaci asemenea mentorilor lor comuniști. Ceea ce se întâmplă astăzi în România este de neimaginat într-o țară normală, civilizată: persoane aflate pe posturi de conducere se pretează la acte de corupție, încât mă întreb dacă **Codul de legi** al lui Hammurabi din mileniul al II – lea î.Hr., aflat astăzi la muzeul Luvru din Paris, nu era o formă superioară de stărpire a corupției? Cei închiși scriu cărți științifice, lucru nefăcut în libertate. Se plagiază teze de doctorat, uitându-se, bunăoară, că titlul de doctor presupune o anumită activitate științifică: comunicări, lucrări în domeniu, simpozioane etc. Mulți dintre acești **doctori** au dificultăți de exprimare în limba română, Gabriel Liiceanu oferind în acest sens un citat din Platon (v. Phaidon, 114 e. În alt dialog, Socrate spune că dacă gândim prost, vorbim prost), preluat din **Caietele** lui Cioran... Din păcate, exprimarea defectuoasă și lipsa de apetit cultural este caracteristică regimurilor totalitare, bunăoară, Göring se exprima astfel: **Când aud cuvântul cultură, pun mâna pe revolver**. Interesant de observat e faptul că sub cupola Academiei Române, prozatorul Nicolae Breban a cerut împușcarea d-lor Patapievici și Liiceanu. Renuțarea la calitatea de membru al Uniunii Scriitorilor e justificată de Gabriel Liiceanu prin numărul excesiv de membrii ai uniunii, valoarea scrierilor multora dintre ei fiind îndoielnică, ocazie pentru Liiceanu

de a oferi o statistică despre cât se citește astăzi în România, comparativ cu alte țări europene, fiind în urma Bulgariei, Ungariei, Norvegiei, Lituaniei, țări cu o populație mai mică decât România. Gabriel Liiceanu nu ascunde faptul că a fost un susținător al lui Traian Băsescu, astăzi fiind dezamăgit de derapajele sale politice. Condamna fără echivoc PSD-ul și conducătorii săi: Iliescu, Năstase, Ponta, Dragnea. Consideră că marea corupție PSD-istă a început în anul 2000 cu guvernarea lui Adrian Năstase, iar lui Victor Ponta i-a dedicat o carte – **Fie-vă milă de noi! și alte texte civile**, Humanitas, 2014, prin care-i cerea să nu candideze la președenție. În ceea ce-l privește pe Adrian Năstase, dl. Adrian Cioroianu scrie în **Dilema veche** nr. 589 (28 mai – 3 iunie 2015), în suplimentul **Iliescu – Ion Iliescu**, articolul **Interesant și imperfect precum însăși democrația**: „...Cred că Adrian Năstase a fost unul dintre cei mai inteligenți premieri ai României (nu discut aici culpele sale, a făcut-o justiția) – dar sunt convins că istoria va consemna că declinul d-lui Năstase nu a început când s-a certat cu Traian Băsescu, ci atunci când l-a contrazis pe Iliescu”. Nu este omisă propunerea d-lui Emil Constantinescu de creare a unui institut care să studieze cultura și civilizația Levantului, în actual, prin lipsa de specialiști (acad. Victor Spinei) și construirea Catedralei **mântuirii neamului**. Editura Humanitas a publicat în ultimele două decenii o mare parte din opera scriitorului peruan Mario Vargas Llosa, ocazie pentru Gabriel Liiceanu de a discuta romanul **Mătușa Julia și condeierul**, în care Llosa narază episodul căsătoriei sale cu mătușa Julia – „real și ficțiune” în literatură. Același lucru este abordat și de Mircea Eliade în **Maitreyi**, roman descoperit tardiv de eroina indiană, fiica profesorului Dasgupta, care îi dă o replică târzie: **Dragoste nu moare**. Semnificativ e faptul că, Maitreyi a venit la București, le-a cunoscut pe mama și sora lui Eliade, a călătorit la Chicago revăzându-l după decenii pe Mircea Eliade. Amănunte interesante și fotografii se găsesc în cartea d-nei Dorina Al-George **Șocul amintirilor**, 1994, carte reeditată în 2006 la ed. Paralela 45, Pitești. Conștient că schimbarea mentalității unei generații va mai dura, Gabriel Liiceanu recurge la exemplul biblic al exodului evreilor spre Țara Făgăduinței sub conducerea lui Moise. Curând, după fuga din Egipt, evreii încep să protesteze regretând viața sigură pe care o duceau în robie. În Canaan vor intra după 40 de ani de peregrinări și insatisfacții, numai evreii tineri, generația vârstnică, inclusiv Moise, dispare. Noi, românii, spune Gabriel Liiceanu, se pare că mai avem de așteptat 13 ani până când se vor normaliza lucrurile în România postcomunistă: „**Iată, am ieșit din comunism, dar nu și comunismul din noi**”(p.221). Invitat în Parlamentul European, Gabriel Liiceanu ține alocuțiunea **România actuală în o mie de cuvinte**, în care sunt scoase în evidență rădăcinile regimului actual: șefi de partide condamnați penal sau în curs de procese penale, guvern alcătuit pe considerente de fidelitate, parlamentari aflați în anchete penale, încât Gabriel Liiceanu consideră că suntem cel mai năpăstuit popor al Europei. În sfârșit, epilogul volumului scoate în evidență cele două păcate capitale ale democrației: lenea politică și lehamitea socială („Lehamitea este expresia depresiei sociale, este **starea care te cuprinde la capătul unui eșec istoric repetat**”, p.248). Ce s-ar mai putea adăuga? Doar că, o astfel de carte ar trebui popularizată, dezbătută, mediatizată. În fond, Gabriel Liiceanu face o radiografie a unei Românie bolnave.

Radu VOINESCU

Ce este maiorescianismul (II)

Maiorescu în vremea lui

Deși cu câteva remarcabile intuiții și definiri în aria filosofiei, exprimate încă din tinerețe, în *Das Verhältnis* (1859) și *Einiges philosophische in gemeinfasslicher Form* (1861), doctor al universității din Giessen, repurtând doar un succes parțial la Paris (nu-și poate lua doctoratul aici, ideile lui aflându-se în contradicție cu teodiceea de esență eclectic-spiritualistă, dominantă în momentul respectiv la Sorbona prin profesorii Adolphe Garnier și Émile Saisset, mulțumindu-se cu licența în drept), Titu Maiorescu nu a profesat o concepție anume în filosofie, altfel spus, nu a preluat un sistem dintre cele care erau vehiculate atunci în lumea europeană a cărui impunere să o urmărească, de la catedră și prin scrieri. I se poate atribui, însă, una *sui-generis*, eclectică, așa cum i-a fost dictată de necesitățile de reformare pe care le resimțea – iar el înțelesese aceasta mai iute și mai profund ca oricine –, ca și – de ce nu? – de propriile interese de studiu și de pregătire pentru cursurile pe care le avea de ținut, de propria structură de personalitate. Cum probabil se știe, de pildă, nu a aderat la legarea filosofiei de credința religioasă, trecând chiar în ochii unora drept ateu, în ciuda faptului că în mai toate sistemele pe care le studiase și care îi alimentau propria concepție ideea de Dumnezeu ocupa un loc primordial. Prin urmare, deși ideile la care a aderat ca profesor de filosofie și de logică și în calitate de critic literar și estetician nu sunt numai decât originale, fiind împrumutate din doctrine diverse, legătura lor în cadrul construcției coerente care a rezultat, cu aplicabilitate pentru cultura și literatura română, îi aparține, fără îndoială.

S-a vorbit aproape în exclusivitate despre formația germană a lui Maiorescu. El însuși făcuse o obsesie din asta, cum ne încredințează G. Călinescu. Există, cu toate acestea,

unele particularități ce merită luate în considerare. Gânditori germani sunt sofisticăți, abstruși uneori, pentru că sunt determinați, conduși de sintaxa limbii lor, de o particularitate a lexicului ce permite derivări *ad-hoc*, în consecință, idiomuri multiple. Deși are în vedere să se exprime mereu clar și metodic, în conformitate cu propriile lui date psihologice, Maiorescu e și el influențat câteodată, *nolens-volens*, de aceștia, numai pentru faptul că le împrumută conceptele. Limbajul lui caută și formulează claritatea suferind, însă pe alocuri de imprecizie. Nu se pune problema ca împrumuturile din filosofii germani să nu fie asimilate corect în română în absența, la momentul respectiv, a unui limbaj filosofic format, pentru că nu sunt de o asemenea natură încât să presupună găsirea unor echivalențe. Ele se prezintă pur și simplu ca imprecise din perspectiva unei raționalități de un tip mai pozitivist.¹ Pe de altă parte, frazele lui sună ca niște sentențe și mulți se lasă cucerți de tăietura lor și de sonoritate, fără a mai remarca și faptul că, de pildă, „ideea sensibilă”, „imaginea sensibilă” și alte asemenea poncife au un grad mare de obscuritate, un interpret al textelor sale fiind nevoit să le restabilească sensul din context, urmărind ținta și desfășurările gândului autorului, precum și făcând uz de cunoștințele de filozofie a limbajului, de estetică, semiotică, psihologie și așa mai departe, așa cum se prezintă ele azi. Traducând, altfel spus, în limbajul științific concordant contemporaneității în care exegetul se exprimă, din ce în ce mai mult influențat de științe (de

¹ Reproșându-i lui Maiorescu folosirea acestor termeni nebuloși și observând încă acum un secol și mai bine același fenomen legat de limbajul filosofiei clasice germane în studiul „Personalitatea și morala în artă” (1885), (cea din secolul al XX-lea nefiind cu nimic mai prejos), Dobrogeanu-Gherea avea, totuși dreptate sa, în ciuda persiflării de care a avut parte în articolul „Contraziceri?...” (v. *supra*).

altminteri, și un deziderat al lui Maiorescu), ceea ce pare că va fi vrut să spună tânărul critic.

Cu toate acestea, impresia de claritate nu se șterge, pentru că frazele lui Maiorescu și întregul discurs sunt construite după modele retorice – calitatea lui de mare orator trecând de la catedră în tribunal, la bară, și de la bară în parlament, cu efecte vizibile în scrierile sale polemice, cu deosebire. Felul în care sunt înălțuite semnalizează faptul că fac parte dintr-o demonstrație sau, după caz, dintr-o lecție. În perioada începuturilor e prezentă ideea de pedagogie în tot ce scrie și chiar după aceea, textele și discursurile polemice poartă amprenta a ceva ce este transmis ca învățătură pentru cei mai puțin înzestrați, mai puțin citiți, pentru cei care nu au reflectat îndeajuns la conținutul ideilor și formulărilor lor. Victimele polemicilor sale necruțătoare, de o metodă implacabilă, sunt cunoscute, mai cu seamă că în majoritatea cazurilor era vorba de nume cu rezonanță pe atunci.

Dacă ideile îi vin în mare măsură de la filosofii și esteticienii germani² – Hegel, Vischer, Herbart, Fichte, Feuerbach – modul de a gândi problemele, felul de a organiza demonstrația, expresia, în formularea ei ce se dorește limpede, îi vin din altă parte, fără a exclude, se înțelege, aptitudinea lui înăscută de a fi metodic. Ba tocmai că aceasta și-a găsit modelul și complinirea în întâlnirea cu adevărata metodă definită filosofic, așa cum voi arăta mai departe. Și mai este caracterizat de ceva: realism, pragmatism. Nu poate gândi metafizic; formulările care au sensuri obscure nu sunt așa decât din cauza imperfecțiunii limbajului filosofic și științific la acea dată sau a idiomatiei filosofiei germane (e de admis, totuși, că toți filosofii importanți, din orice limbă, sunt idiomatici), în realitate, el crede că se exprimă cât se poate de lămurit, lipsit de zone tulburi. Filosofia speculativă nu este pentru el, care este pus în situația de a rezolva probleme practice. Nu pentru că nu ar pătrunde-o – dimpotrivă, a uimit încă din fragedă tinerețe cu ușurința de a se mișca în zona aceasta a filosofiei –, ci pentru că nu i se potrivește și, de bună seamă, spirit profund ancorat în realitate, pentru că nu-i vede rostul. Atrage atenția la el faptul că, atunci când își așterne pe hârtie celebrele formulări, tocite ani de-a rândul de elevii de liceu, descifrate în facultățile de Litere, în ciuda inactualității lor, gândește nu în termeni estetici, propriu-zis, ci de filosofie a artei. Abia când

² „El [Maiorescu] vorbea în numele esteticii secolului al XIX-lea, aceea pe care o puseseră la punct Schiller și Hegel, Herbart și Schopenhauer, și, înainte de toți, Kant. Maiorescu pornea de la lucruri îndeobște cunoscute și care păreau indiscutabile, fără a urmări să fie numaidecât original. Majoritatea comentatorilor au remarcat acest caracter de compilație elementară al *Cercetării*. Și totuși, ce curios, nu există până astăzi o singură lectură a studiului care să fie scutită de contradicții!” spune tânărul Nicolae Manolescu în *Contradicția lui Maiorescu* (Editura Cartea Românească, București, 1970, p. 2016.). E contradicția dintre aparenta noutate și banalitatea efectivă. „Cercetarea critică...” e judecată mai peste tot, în ciuda recunoașterii caracterului de compilație al părții introductive, în contextul esteticii noastre, care nu se născuse încă, omițându-se că idei deja bătute păreau la noi cu totul novatoare. Nu aveau cum să fie novatoare decât la Iași, nu la Berlin, dar la Berlin aceste idei aveau o paternitate certă.

trece la descrierea mijloacelor de a face poezie, literatură de înaltă calitate, se plasează în aria esteticii, care este mai tehnică. Dar ambele direcții îi vin dinspre filosofie. Era, la urma urmei, profesor de filosofie. Logica este subordonată, la el, după modelul celor mai mulți filosofi de sistem, până la apariția filosofiei analitice, sistemului filosofic.

Condițiile în care Titu Maiorescu și-a început și și-a desfășurat cea mai mare parte a activității de critic sunt unice, specifice într-un mod profund, irepetabil, mediului cultural, științific, artistic, atât cât era, din România celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Nu este de prisos, cu toate acestea, o imagine, fie și doar schițată, asupra a ceea ce se întâmpla în filosofia, în estetica și critica literară a timpului în Europa.

a) Filosofii

Mai întâi să recapitulăm care era formația lui Titu Maiorescu! În calitate de student la Berlin, în 1959, s-a întâlnit cu ideile lui Hegel, în mod special prin participarea la cursurile de psihologie ale lui Karl Werder. Doctoratul de la Universitatea din Giessen, despre care am mai amintit, l-a obținut cu o dizertație despre natura relației (*Das Verhältnis*³). Ceea ce indică o temă hegeliană, mediată, însă, paradoxal, prin Johann Friedrich Herbart, antihegelian (dar și pedagog de anvergură, ceea ce nu va rămâne fără urmări pentru tânărul român) foarte influent la Viena, deși se stinsese din viață în 1841, spre a cărui *Hauptpunkte der Logik* (Punctele principale ale Logicii, citată aprobator în *Das Verhältnis*), se pare că a fost îndreptat de profesorul său Hermann Suttner încă din timpul studiilor la Academia Theresiană. Maiorescu va rămâne sub influența lui Herbart multă vreme (la Paris pregătind și o teză secundară, pe lângă cea menționată la nota 16, intitulată *De philosophia Herbarti*), până la descoperirea lui Ludwig Feuerbach, unul dintre neohegelienii cei mai proeminenți.⁴

Ca profesor de filosofie, îi va preda, aderând mai mult sau mai puțin, schimbându-și orientările la anumite intervale de timp, pe Fichte, care a fost, între altele, preocupat de dialectica subiect–obiect, ca și de principiul contradicției ca factor al evoluției cunoașterii, și pe Shelling, adept al ideii unității organice a formelor culturii (și Maiorescu era preocupat și convins de această organicitate, cum se știe). L-a predat, de asemenea, pe Schopenhauer, de la care mărturisea a-și fi însușit problematica geniului, pe lângă „așa-numitele «idei platonice»”, cum însuși le zice,⁵ criticate

³ Relația (germ.). Sub titlul *La Relation. Essai d'un nouveau fondement de la philosophie* (fr.: Relația. Eseu asupra unor noi fundamente ale filosofiei) și destul de consistent augmentată, teza a fost pregătită pentru a fi susținută la Paris, în 1860, ceea ce nu s-a mai întâmplat, din motivele arătate.

⁴ A se vedea Simion Ghiță, „Titu Maiorescu”, în *Istoria filozofiei românești*, ediția a II-a, coord. Dumitru Ghișe, Nicolae Gogoneață, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, pp. 465-506, ca și: Edward Kanterian, „Hegel's Tale in Romania”, în Lisa Herzog (ed.), *Hegel's Thought in Europe. Currents, Crosscurrents and Undercurrents*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, pp. 50-51.

⁵ Titu Maiorescu, „Contraziceri? (Mic studiu de strategie literară)”, în *Critice*, ed. cit., vol. II, p. 307. Arthur Schopenhauer se exprimă, mai

de Gherea. Interesant este că de Immanuel Kant, cunoscut bine din tinerețe și menționat în lucrarea lui probabil cea mai importantă în domeniu, cu multe idei de o anumită originalitate, deși autorul era încă insuficient format la acea vreme, *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form* (Câteva chestiuni filosofice pe înțelesul tuturor, în traducere liberă) s-a apropiat, din punctul de vedere al concepției cursului de istoria filosofiei, abia după 1880.

În prelegerile și la cursurile sale i-a abordat, de asemenea, pe Hegel, de la care a preluat dialectica, în principal și, cum vom vedea, o serie de teze ținând de estetică,⁶ și pe francezii Pierre-Paul Royer-Collard, cel care l-a introdus în Franța pe Thomas Reid, cu filosofia scoțiană, așa-numită „a bunului simț”, Maine de Biran, reprezentant al spiritualismului, precursor al psihologiei, Victor Cousin,⁷ un eclectic influențat de idealismul germani și de realismul scoțian al simțului comun, Théodore Simon Jouffroy, adept al lui Cousin și al scoțienilor, în particular, ca și, desigur, pe Auguste Comte, întemeietorul pozitivismului și reprezentantul său cel mai marcant, a cărui doctrină, de factură puternic bazată pe științe, se orienta către relațiile dintre fenomene, considerate nu ca esențe de cunoscut, ci mai degrabă ca părți ale unui întreg coerent, unitate ce permite degajarea unor direcții generale, atât pentru fiecare parte, cât și pentru ansamblu, ceea ce convenea felului pragmatic de a vedea lucrurile al lui Maiorescu.⁸ De la John Locke trebuie să îi fi plăcut teo-

precis, în felul următor: „proprie esenței geniului este modalitatea intuitivă de a cunoaște, totuși, obiectul real al acestei cunoașteri nu-l constituie nicidecum lucrurile considerate izolat, ci ideile platonice exprimate prin ele”. („Despre geniu”, în Arthur Schopenhauer, *Studii de estetică*, traducere și note de G. Tănăsescu, Studiu introductiv de N. Tertulian, Editura Științifică, București, 1974, p. 103. De comparat și cu: Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, Traducere de Emilia Dolcu, Viorel Dumitrașcu, Gheorghe Puiu, *Prosligion și cronologie* de Anton Adămuț, Editura Moldova, Iași, 1995, vol. III, p. 189). Pentru că am ajuns aici și pentru că vom reveni asupra chestiunii într-un context diferit, cu alte accente, probabil că dincolo de vechea aversiune față de Veronica Micle, care depusese mărturie împotriva lui în procesul de moralitate care-i fusese intentat la Iași în 1864, Titu Maiorescu își va fi însușit, într-un fel, în absolut una dintre opiniile lui Schopenhauer despre omul superior înzestrat: „...geniul este, prin esența lui, un singuratic. Oamenii geniali sunt prea puțini la număr ca să-și găsească cu ușurință un egal și prea diferiți de ceilalți ca să le poată deveni tovarăși. Căci, majoritatea oamenilor sunt călăuziți de voință, în timp ce la genii predomină cunoașterea; de aceea, plăcerile acelora nu pot fi și ale sale și plăcerile lui nu le pot împărtăși și alții. Ceilalți sunt doar niște ființe morale și ei raportează totul numai la persoana lor; geniul însă este, totodată, și o inteligență pură și el aparține – ca atare – întregii umanități” (Arthur Schopenhauer, *op. cit.*, p. 121; v. și *Lumea ca voință și reprezentare*, *ed. cit.*, p. 199), ceea ce va fi condus la atitudinea lui de a se opune cu orice preț intenției lui Eminescu de a se căsători cu Veronica și e de presupus că s-ar fi împotrivit și dacă ar fi fost vorba de oricare altă alegere din partea poetului.

⁶ Edward Kanterian (v. Nota 4) leagă de numele lui Maiorescu introducerea filosofiei lui Hegel în România.

⁷ Pe Royer-Collard și pe Victor Cousin Maiorescu îi considera, într-o scrisoare din tinerețe (cf. Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 487), ca aparținând unei filosofii care, „în eclecticismul ei, este un semn de impotență intelectuală”. Dar pe atunci avea alte ambiții iar, ulterior, desigur că era vorba, pentru profesor, de o tratare a celor doi în cadrul istoriei filosofiei.

⁸ Numele acestea, ca și cele care vor urma în această secțiune, din filosofia engleză, sunt identificate de Nicolae Manolescu în manuscrisul

ria senzualist-experiențialistă, precum și ideea că, adăugată simțurilor și experienței, reflecția constituie o metodă de cunoaștere, de la David Hume desigur că nu și-a însușit criticile acestuia legate de principiul cauzalității, dar teza că datele științei pot oferi o probabilitate ca omul să se orienteze în viața practică intra, oarecum, și în vederile lui, iar de la George Berkeley, gânditor cu o anumită originalitate ce va prefigura, cumva, bergsonismul de peste un secol și jumătate, trebuie că l-a interesat, într-o oarecare măsură, empirismul, derivat din doctrinele lui Locke și Hume.⁹ O atenție aparte îi acorda lui John Stuart Mill, important logician, reprezentant al utilitarismului (cu ale cărui idei ce au premers feminismului nu avea, însă, nici în clin, nici în mână, misoginismul încrâncenat al lui Maiorescu, împins până la stupiditate, fiind aproape legendar, dacă se poate spune așa), însă mai ales lui Herbert Spencer, pozitivist de mare notorietate în epoca lui Maiorescu, fiind, totodată, cel care a introdus conceptul de evoluționism. Or, Maiorescu era un adept al evoluționismului în general și al darwinismului în particular.

S-a mai preocupat, cum concluzionează Nicolae Manolescu după parcurgerea *Însemnărilor zilnice*, de Jeremy Bentham, considerat, împreună cu urmașul său Stuart Mill, fondator al utilitarismului, Thomas Carlyle, filosof al istoriei care trebuie să-i fi alimentat, cu viziunea sa asupra poporului manifestându-se sângeros în timpul Revoluției Franceze, disprețul față de clasele și stările inferioare, Thomas Babington Macaulay, care trebuie să îl fi interesat ca jurist apropiat de ideile utilitariste, George Grote, istoric al antichității grecești, intens admirat de Bentham, și, tangențial, de Friedrich Nietzsche.

După cum se vede, numai Stuart Mill, Spencer, Carlyle, Grote și Nietzsche (și, de fapt, doar primii doi, filosofi) i-au fost – cel puțin până la un punct, unii – contemporani. În lume, însă, în vremea lui Titu Maiorescu activau americanul William James, germanii Friedrich Paulsen și Wilhelm Dilthey, germano-elvețianul Richard Avenarius, austriacul Ernst Mach, englezii Thomas Hill Green și Francis Herbert Bradley, francezii Étienne Vacherot, Paul Janet și Alfred Fouillée, pentru a nu indica decât câteva nume.

Dar să nu mergem prea departe, ci să rămânem în cadrul românesc și să observăm că, după ce publicase, cu un an înainte, în paginile „Convorbirilor literare”, lucrarea *Teoria fatalismului*, Vasile Conta tipărea în aceeași revistă, începând cu numărul 3 pe 1876, *Teoria undulațiunii universale*, unde expunea o idee revoluționară, superioară în multe privințe evoluționismului de tip spencerian – căruia îi era, îndatorată, altminteri –, anume aceea că oricărei forme materiale i se poate atribui o undă, în conformitate cu relativitatea eternă universală a echilibrului de forțe și că fiecare formă materială va evolua după o curbă ce-i va defini existența,

Cursului de istoria filosofiei (germane, franceze, engleze) în secolul 19 (v. Nicolae Manolescu, *op. cit.*, pp. 99-100); detalierile imi aparțin.

⁹ Cum se vede, Locke, Hume și Berkeley sunt filosofi aparținând secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, ceea ce nu ar intra în titulatura cursului pomenit, însă Nicolae Manolescu menționează că îi analiza sumar, pe ultimul mai ales în legătură cu kantianismul (*op. cit.*, p. 100).

limitată în timp. Numărul 6 pe 1876 începea cu traducerea „din nemțește,” a unei istorioare moralizatoare, de o naivitate siropoasă fără cusur, aparținând „unui autor necunoscut”, „scoasă dintr-o carte de cetire destinată tinerimei” și „trimisă redacției de D. Maiorescu”.¹⁰ Duhul pedagogic al lui Maiorescu a fost mai puternic decât orice ambiție filosofică.

Fără a fi fost opac sau neinformant cu privire la datele din domeniu apărute după 1860-1870, el rămâne, în ciuda promisiunilor de tinerețe, vădite în *La Relation* și în *Eini-ges philosophische...*,¹¹ funciarmamente profesor de filosofie, dependent de trecutul disciplinei. Cu alte cuvinte, nu este un creator în această disciplină. S-ar putea pune întrebarea ce s-ar fi întâmplat dacă Titu Maiorescu nu ar fi fost atât de asumat (și cu atâta plăcere, încă) obligațiilor sale sociale, avocaturii, cu deosebire, politicii, dobândirii și menținerii unui confort material (grijă de care ar fi fost scutit dacă ar fi provenit din rândurile proprietarilor de moșii, ca majoritatea prietenilor săi ieșeni) și s-ar fi dedicat cultivării cer-tului talent incipient în aria reflecției filosofice? La o ase-menea ipoteză este imposibil de răspuns.

Pe de altă parte, trebuie să înțelegem că doar un mic număr dintre profesorii de filosofie din universitățile occi-dentale erau dintre aceia care își predau propria doctrină, își expuneau și își dezvoltau propriile sisteme. Cei mai mulți erau, de bună seamă, profesori pur și simplu, adică îi învă-țau pe studenți o materie formată din sistemele altora, pre-dau sinteze de filosofie, adânceau cu seriozitate problema-tici în spiritul unei doctrine sau al alteia. În acest context, este de remarcat că Maiorescu a fost un profesor extrem de influent, prin mâna căruia au trecut C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Ion Petrovici, bucurându-se, în plus, de o reputație excedând mediul universitar (la prelegerile sale asista un public numeros, în afară de propriii studenți), dacă este să ne luăm fie și numai după memorialistica în care este pomenit în această calitate.¹²

¹⁰ „Istoria Suferinței”, în „Convorbiri literare”, Anul X, nr. 6, 1 sep-tembrie 1876.

¹¹ S. Ghiță evidențiază, în studiul menționat, câteva reușite ale gândirii tânărului doctor în filosofie, printre acestea, concepția asupra exi-omelor geometriei (*op. cit.*, pp. 470-471).

¹² Maiorescu rămâne mereu profund profesoral. Este perceput de cam toată lumea ca profesor. așa cum, de altfel, se manifesta și în multe dintre împrejurările vieții, ca și în polemicile pe care le-a purtat. Caragiale, cu marea lui intuiție – el nu simțea enorm și nu vedea monstruos decât în condițiile nopții de pomină petrecute la „Grand Hotel Victo-ria Română”, altfel era de un realism, cum avea să spună un gânditor, mai încoace, nețărmarit –, îi telegrafiază de la Berlin, de ziua lui de naștere, în februarie 1908: „Din toată inima, ca pe frumoasele vremi ale tinereții, un bătrân școlar urează ilustrului învățător la mulți ani cu sănătate și veselie. Trăiască Maiorescu! Caragiale”. La răspunsul de mulțumire al mentorului „Junimii”, Caragiale revine: „Bătrânul școlar este fericit că o pornire din inimă i-a fost întâmpinată cu atâta grație din partea ilustrului și întotdeauna neuitatului învățător. Încă o dată, la mulți ani, cu sănătate și veselie. Trăiască Titu Maiorescu!”. În anul următor, 1909: „Un școlar puțin însemnat, care a știut mai mult să te supere decât să se folosească de învățăturile dumatle, își permite, cu tot respectul, a-ți trimite din depărtare urarea sa cordi-ală: Să trăiască ilustrul nostru profesor Titu Maiorescu într-un mulți ani, sănătos, cuminte și vesel! Așa cum din tinerețe îl știe bătrânul școlar I.L. Caragiale.” (Cf. I.L. Caragiale, *Opere*, VII, *Correspondență*, Ediție

b) Esteticienii

De la demonstrația în cele din urmă eșuată a lui Aron Densușianu cu privire la o pretinsă plagiere a ideilor lui Friedrich Theodor Vischer în „O cercetare critică...”¹³ s-a luat de bună această influență a esteticianului german. Dar se pare că nu s-a continuat cercetarea la sursă a împrumu-turilor din *Ästhetik oder Wissenschaft des Schönen* (Estetica sau știința frumosului, în zece volume, primele trei apărute la Reutlingen, iar următoarele la Stuttgart, între 1846-1857), E. Lovinescu, de exemplu, servindu-se, pentru monografia dedicată lui Titu Maiorescu, de extrasele lui Densușianu.¹⁴ Esteticianul german era cunoscut drept continuator al lui

îngrijită de Șerban Cioculescu, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 241. A se vedea și Marin Iancu, „I.L. Caragiale și „Junimea””, „Literă”, Anul XVIII, Nr. 1 (202), ianuarie 2017).

¹³ Chestiunea rămâne, chiar și astăzi, litigioasă, într-o oarecare măsură. O parte dintre incriminările lui Densușianu sunt, atunci, ca și azi (în ciuda isteriei ce a cuprins în ultimii ani mediile politice, jurnaliste, universitare conducând la felurite și dăunătoare exagerări, psihoză răs-pândită până la neavizații care intervin public în asemenea chestiuni cu aplombul și agresivitatea ignorantului), de atribuit unei intrări în patrimoniul comun a unor idei și exprimări ale lor. Formulările lui Hegel, despre care va fi vorba mai departe, pot fi recunoscute ușor, așa încât, în principiu, mai ales într-o scriere cum era cea redactată de Maiorescu, s-ar fi convenit, probabil, să fie acceptate tacit, dar asta cu condiția ca tânărul Maiorescu să fi menționat undeva, măcar în tre-cere, de unde s-a inspirat. Dacă vom susține că în epocă nu se pune-a atât de tranșant ca astăzi chestiunea paternității ideilor, ne înșelăm, întrucât ea era încă din Antichitate un cal de bătaie. Însuși faptul că Aron Densușianu se ocupă de această problemă ca de un plagiat dove-dește că funcționa o puternică etică în această privință la nivelul oame-nilor instruiți. E de luat în calcul și faptul că Maiorescu își va fi însu-șit prin intermediul școlii aceste teorii, idei, așa încât cu ușurință ele puteau să îi apară ca patrimoniu general comun. Cu exemplele con-crete de poietică pe care Maiorescu le ia ca atare din Vischer, fără a menționa cui le datorează, lucrurile stau, însă altfel. Ca și alții, mai în veacul din urmă, un Pierre Bourdieu, de pildă, Maiorescu avea un suprad dezvoltat sentiment al intemeierii, așa încât nu găsea de cuviință să își menționeze precursorii ori pe cei de la care împrumuta. Între-barea este: avem de-a face cu o scriere de popularizare sau este la mij-loc însuși textul fondator al criticii noastre? Până la urmă, e necesar să cunoaștem toate aceste date, și să le cunoaștem corect, fără a face caz mai mult decât trebuie. Nu se poate invoca faptul că Maiorescu însuși – oricâtă vocație a începuturilor va fi avut – e de presupus nu și-a imaginat care va fi destinul textului său. Dimpotrivă, o spune răspicat în „Observări polemice” (1869): „Că această direcție a cri-ticei din „Convorbiri literare” va atrage asupra-și luarea-aminte a jurnalelor române era prima noastră speranță”. (Titu Maiorescu, *op. cit.*, vol. I, p. 132). Și, cu toate acestea, în editările ulterioare, ar fi trebuit să opereze anumite îndreptări, mai ales că articolul „Critica unei cri-tici”, semnat de Densușianu, apăruse în 1868, adică la un an de la prima publicare, ceea ce autorul *Criticelor* nu a găsit de cuviință să facă. Ba mai mult, în răspunsul pe care îl înserează pentru Densușianu în cadrul mai larg al articolului „Observări polemice”, îi răspunde acestuia doar în legătură cu autorii poeziilor citate, ocolind, ca și cum n-ar fi existat, imputările privind împrumuturile pe care ar fi trebuit să le marcheze. Poate și pentru că ar fi însemnat să își accepte oficial aceste împrumuturi. Ori poate din disprețul pe care îl manifesta față de mulți dintre contemporani și față de oricine îl critica, în special. Finalmente, și contemporanii, și istoria literară l-au absolvit pe men-torul „Junimii” de aceste acuze, tratându-le, cel mult, cu condescen-dență, când nu ignorându-le.

¹⁴ Vezi E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, Editura Minerva, București, 1972, pp. 150-158.

Hegel, iar unele dintre pasajele din „O cercetare critică...” pot fi regăsite, în sens și în formule asemănătoare, chiar în *Prelegerile de estetică* ale profesorului de la Jena, Hegel și Berlin. „Pe când adevărul cuprinde numai idei, frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă”,¹⁵ scrie Maiorescu în frazele de început ale „Cercetării critice...”. La Hegel, una dintre formulări sună astfel: „...frumosul se determină pe sine ca răsfrângere sau reflectare sensibilă a ideii.”¹⁶

Cu toate acestea, cu toată zisa influență a lui Vischer, Maiorescu nu a fost un hegelian în estetică; era prea eclectic pentru a i se atribui însușirea unei doctrine anume. Am arătat că multe idei țineau, de la un anumit punct al carierei sale, de cele ale lui Arthur Schopenhauer. Se poate spune, de fapt, că și-a formulat în aceste studii critice, de estetică și teorie literară, o concepție în care se întrepătrundeau influențe venite de peste tot. Ceea ce nu a slăbit coerența principiilor. Această unitate îi vine și dintr-o altă sursă, despre care vom vorbi la momentul potrivit.

Dar el însuși cum își aprecia ideile estetice? O declară net în răspunsul despre care am mai vorbit, către Constantin Dobrogeanu-Gherea, care-l acuzase de preluarea ideilor nebuloase de la nemți: „Dar teoria ficțiunii ideale, care idealitate dă obiectului tratat de artist caracterul *tipic* (prin chiar aceasta artistul se înalță în lumea impersonală), este teoria lui Platon; aceste sunt așa-numitele «idei platonice», foarte clar reproduse cu acel caracter al lor în *Estetica* lui Schopenhauer, care Schopenhauer, deși fără îndoială german, se întemeiază în partea citată a filosofiei lui tocmai și anume pe Platon.”¹⁷ În fapt, aici Maiorescu nu face decât să recurgă la un sofism, pentru a-și încurca și a-și umili adversarul. E adevărat că Schopenhauer și-l asumă pe Platon, ba încă în această formulă fără ambiguități: „cuvântul «Idee» [...] la mine va trebui întotdeauna înțeles în accepțiunea sa proprie, în accepțiunea primordială, pe care Platon i-a dat-o, și să nu se amestece acele produse abstracte ale raționamentului dogmatic al scolasticii, pe care Kant le-a desemnat prin cuvântul lui Platon, atât de admirabil de potrivit, și al cărui sens el l-a torturat. Eu înțeleg, așadar, prin conceptul de idee, acele grade determinate și fixe ale obiectivării voinței, întrucât ea este lucrul în sine și, ca atare, străină pluralității; aceste grade apar, în obiectele particulare, ca formele lor eterne, ca prototipuri ale lor”¹⁸, iar pasajul polemistului este în acord perfect. Numai că Schopenhauer nu este un filosof care să își fi creat propriul jargon, tocmai fragmentul pe care l-am reprodus rămâne un exemplu de claritate și de voință de claritate, prin aceasta el distingându-se de ceilalți „nemți”. Abil, Maiorescu ia un

caz particular acoperind cu el generalul, ca un iluzionist care-și face spectatorii să se creadă în mijlocul mării, deși ei se află tot timpul în sala de spectacol.

Așa cum am mai sugerat, Titu Maiorescu nu e, la drept vorbind, un estetician, ci un filosof al artei. Când are nevoie de justificări, de temeuri, tot la Platon se adresează, cum s-a văzut. Este de presupus că, pe lângă Kant și Hegel, pe lângă Vischer, Schopenhauer în anii mai din urmă, îi va fi cunoscut pe Fichte, Schelling, Solger și pe alții, dar își formase propria sistematică, pentru uzul fazei în care se afla pe atunci literatura română, fără să țină cont de aceștia, bizuindu-se mai mult pe ceea ce putea filosofia să impună creației și receptării artistice. Pledează deschis pentru „critica estetică”, dar previne că, în afara unor atingeri fugare „considerări mai înalte nu s-a tratat în paginile precedente [ale „Cercetării critice...”; n.m., R.V.], și nici nu credem oportun a se trata în literatura noastră, prea tânără încă pentru o estetică mai rafinată.”¹⁹

Maiorescu a deschis la noi calea criticii estetice venind, cum spuneam, dinspre filosofie, chiar dacă se folosește, acolo unde are nevoie pentru demonstrația sa *sui-generis*, de elemente de estetică, dar cu deosebire de filosofia artei, preluate din sistemele unor gânditori pe care-i studiasse. De aceea, nu vom găsi la el referințe la Shaftesbury, neoplatonicianul pătruns de spirit vizionar, cel care i-a înrăurit mult pe Lessing, Goethe, Moses Mendelssohn, Herder sau Schiller, și la Edmund Burke, de exemplu. Pe Goethe și pe Lessing îi va cita în calitate de literați, nu va apela la Erwin Rhode sau Karl Rosenkranz, ambii contemporani, ș.a.m.d., nu-l vom găsi preocupat de categoriile estetice, în afara aceleia de frumos, care iarăși ține de filosofia artei în chip primordial.

I s-a atașat lui Maiorescu susținerea acerbă a ideii de artă pentru artă, înțelegându-se, în chip greșit, că el ar fi pledat pentru un asemenea slogan, constrâns de necesitățile polemice cu Gherea, care milita pentru arta cu tendință. Expresia „artă pentru artă” a fost lansată pentru uzul ideologiei literare – deși prezentă deja, într-o formă sau alta, la Victor Cousin, la Benjamin Constant și E.A. Poe – de Théophile Gautier, în prefața la *Domnișoara de Maupin* (1835). „*Il n'y a de vraiment beau que ce qui ne peut servir à rien*” (nu există frumos cu adevărat în afară de acela care nu servește la nimic) clamează, mai ales în virtutea preocupărilor sale pentru formalism, romancierul și poetul romantic. În realitate, după cum se poate constata citind textele fără părtinire, Maiorescu, luând în atenție nuanțele, nu împărtășea ideea artei pure, eliberate de orice contingentă (după cum nici Gherea nu credea că trebuie infuzat un scop ideologic sau practic, „tendință” fiind, la el, un fel de „democratizare” a artei, într-un viitor aparținând clasei muncitoare). Problema fusese tranșată încă de Lamennais, în lucrarea lui *Esquisse d'une philosophie* (1840-1846): „Nici o artă nu derivă din sine, nu subzistă prin sine, în chip solitar, ca să

¹⁵ Titu Maiorescu, *op. cit.*, vol. I, p. 12.

¹⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de estetică*, traducere de D.D. Roșca, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, vol. I, p. 118. Pentru conformitate, originalul german: „*Das Schöne bestimmt sich dadurch als das sinnliche Scheinen der Idee*”. (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Vorlesungen über Ästhetik. 1835-1838*, Leipzig, 1829, I, p. 141).

¹⁷ „Contraziceri?...”, în Titu Maiorescu, *op. cit.*, vol. II, p. 307.

¹⁸ Arthur Schopenhauer, *op. cit.*, vol. I, p. 144.

¹⁹ Titu Maiorescu, „O cercetare critică...”, *ed. cit.*, p. 31.

spunem așa. Arta pentru artă este, deci, o absurditate²⁰. O știau prea bine și cei doi critici români.

c) Critica

În fine, să ne gândim și la precursorii și la contemporanii lui Maiorescu activi în aria criticii literare? Din studii, articole și mai ales din copleșitoarele parade de erudiție de care face uz în textele polemice rezultă un Maiorescu la curent cu mai tot ce se întâmpla în mediile culturale și științifice occidentale. Nu se referă curent la marile nume de critici ale căror opinii dominau receptarea cărților sau vizau promovarea unor idei legate de tehnicile de construcție în roman, poezie, dramă etc. în Franța, Anglia, Germania, Italia, nu-i citează pe Sainte-Beuve, Matthew Arnold, Walter Bagehot, Gustav Freytag, Friedrich Spielhagen, Karl Hillebrand, Arnold Ruge, Georg Brandes, ceea ce ar putea să însemne, eventual, și că nu-i urmărește, cum nu-i cunoaște pe criticii ruși, cu tendințelor lor înnoitoare, de un anumit radicalism, în materie de rezolvare a unor vechi chestiuni ale teoriei literare, dar este evident că parcurge – uneori fie și numai din interesul de a urmări receptarea literaturii române care începuse să se traducă în străinătate – numeroase publicații literare. Astfel, în „Literatura română și străinătatea” (1882) se referă, cu trimiteri bibliografice precise, la suplimentul literar (*Literarische Beilage*) la „*Montags Revue*”, „*Magdeburgische Zeitung*”, „*St. Petersburger Zeitung*”, „*Illustrierte Welt*”, „*Europa*”, „*Wiener Allgemeine Zeitung*”, „*Berliner Fremdenblatt*”, „*Vossische Zeitung*”, „*Blätter für literarische Unterhaltung*” ș.a.m.d. Polivalent, când este interesat, de pildă, de o temă de lingvistică, se sprijină pe cercetările și lucrările publicate în epocă de Max Müller, W. von Humboldt și A. Schleicher, după cum notifică, la un moment dat, în „Despre scrierea limbei române” (1866, reeditată 1873, 1893, 1908), este la curent cu elogiile pe care Gustav Meyer i le aduce lui Hasdeu în „*Augsburger Allgemeine Zeitung*” etc. Se poate deduce că, la ora când a avut inițiativa redactării studiului despre poezia de la 1867 era cât se poate de în temă cu articole critice, cu dezbateri și controverse din jurnalele apusene și că își va fi însușit ceva din spiritul acestora.²¹

Un foiletonist de forță și de o imensă popularitate al secolului al XIX-lea în Franța, cu o largă influență asupra criticii europene a timpului, a fost Sainte-Beuve. Critica de întâmpinare avea, așadar, datorită lui și puzderiei de comentatori, mai mari sau mai mici, din toate țările, cu apariție

²⁰ „Nul art ne dérive de soi, ne subsiste par soi-même, pour ainsi dire, solitairement. L'Art pour Art est donc une absurdité.” (F. Lamennais, *De l'Art et du Beau*, Tiré du 3e volume de *l'Esquisse d'une philosophie*, Garnier Frères – Libraires Éditeurs, Paris, 1865, p. 10).

²¹ O confirmă, între altele, și următoarea afirmație din articolul citat: „...obiceiul germanilor de a traduce romanurile, dramele și poeziile altor popoare nu pare a le fi întărit și arta de a traduce, și ușurința, greutatea stilului și nepriceperea multor traduceri germane a ajuns să fie un fel de calamitate literară, în contra căreia de altminteri se ridică astăzi cu energie însăși critica germană”. (Titu Maiorescu, „Literatura română și străinătatea”, *op. cit.*, vol. II, p. 247). Cel mai sigur, aceste critici se puteau citi în diverse publicații ale timpului, mai degrabă decât în cărți.

regulată în ziare și reviste, o prodigioasă tradiție la ora la care Maiorescu intra în acțiune având încă nevoie, în condițiile destul de palide ale vieții literare românești, de „sinteză generală în atac”. Autorul „Cozeriilor de luni” nu avea cum să îi mai fie model, pentru că dispărea în 1869, la doi ani după primul studiu maiorescian, dar pe alții i-a citit de bună seamă, cum s-a și văzut mai sus, și desigur că îl vor fi informat pe un intelectual ca Maiorescu, având atenția distribuită în mai multe direcții, dacă le va fi parcurs când și când, cu privire la unele cărți. Însă formația i se datora, așa cum este normal, teoreticienilor. Ca să rămânem un moment aici, prin comparație cu Sainte-Beuve, care nu i-a prea înțeles fiindu-le de-a dreptul ostil, pe unii dintre marii scriitori ai Franței din vremea lui (Stendhal, Balzac, Baudelaire), Maiorescu a dat mai tot timpul dovadă de deschidere față de scriitorii importanți din România vremii sale.

Nu a părut cătuși de puțin interesat de contemporanii lui Hippolyte Taine, interpret al *Fabulelor* lui La Fontaine și autor al celebrei teorii care încerca să acrediteze faptul că toți indivizii unei națiuni sunt determinați în modul lor de a gândi și de a simți de trei forțe primordiale, rasă-mediu-moment istoric, și Ferdinand Brunetiere, care propunea o teorie a genurilor pe modelul taxonomiei din biologie. Poate și pentru că el era un critic de gust, în vreme ce ambii se doreau reprezentanți ai unei critici științifice sau poate pentru că încrederea în vechile teorii de inspirație platonice-hegelian-schopenhauriană i-a rămas mereu nezdruncinată.

S-a vorbit, cum am arătat, despre multele influențe pe care Maiorescu le va fi suferit pentru a-și pune la punct metoda de abordare a literaturii, dar până acum nu s-a asociat și hermeneuticii lui Friedrich Schleiermacher felul de a privi opera literară, preocuparea lui pentru cuvinte și funcțiile lor în formarea înțelesului unei fraze literare, al unui vers, al unei opere, căutarea resorturilor psihologice ale sensului. Acesta trebuie să fi figurat cumva printre lecturile lui extrem de întinse și de variate, măcar pentru că era, în fond, traducătorul în germană al lui Platon și Aristotel, așa încât, dacă nu prin contestările hegelienilor și herbartienilor la adresa gândirii acestuia, cel puțin în acest fel Maiorescu ar fi avut cum să-i cunoască teoria și să îi înțeleagă metoda pentru care pleda. Dacă ne gândim bine, și la Maiorescu opera este un produs al unui spirit creator care folosește cuvintele pentru a-și transmite și a deștepta în imaginația auditorului aceeași imagine sensibilă care a luat ființă în conștiința sa. Se știe, de asemenea, că Maiorescu a fost mereu atent la felul particular în care lexicul a fost integrat într-un text sau într-un discurs, procedând adesea la respingeri, sugestii sau corijări. La mijloc e poate doar o impresie a mea că Schleiermacher nu îi va fi fost cu totul străin, la nevoie, însă, și fără a forța neapărat nota, probabil că se pot identifica elemente care să confirme o apropiere sau a ilustrare a unora dintre ideile acestuia.²²

²² „...Prin progresul logic al inteligenței limbistice într-un popor, gândirea cuvântului, care gândire avea la început trup și suflet, și-a pierdut cu timpul trupul și și-a păstrat numai sufletul, un suflet rece

Îmbibat de filosofie și învățând estetică mai ales de la creatorii de sisteme care s-au preocupat de filosofia artei, pasionat de literatură, dotat cu simț al limbii, cu intuiție și gust, atent la evoluțiile pe scena culturală, străbătut de încrederea fermă că este chemat să judece producții literare, Maiorescu își va fi fost, în privința criticii aplicate, a comentariului cărților și autorilor, propriul dascăl. Devenind, curând, și al altora. Influența i-a fost limitată în timp, la acel timp care a generat puternica lui intervenție. Singur afirmă, în „Poeți și critici”, că, la paisprezece ani (apoi, la o nouă ediție, la treizeci și șase după studiul de la 1867, „izbierea unui întreg curent periculos o credem acum ștearsă de la ordinea zilei pentru părțile esențiale în literatura proprie și în știința teoretică”.²³ Ceea ce nu excludea în viitor, din când în când, „necesitatea unei loviri directe în contra nulității lor, care se amestecă fără nici o chemare în ale literaturii”.²⁴

Parcurgându-i textele unde apar comentarii la cărțile scriitorilor din vremea sa, nu se poate să nu fie observat aspectul destul de rudimentar al tratamentului. Strălucitor în expunerea ideilor teoretice, devine banal, fără tensiune analitică în ilustrarea motivelor pentru care socotește important un scriitor. Nu mai spunem că numelor mari le alătură mediocrități care nu au lăsat nici o urmă în istoria literaturii române. Unii și-ar pune întrebarea dacă poate fi socotit Manolescu un critic în înțelesul de azi? Mai curând nu. Este de revăzut limbajul grandilocvent și sentimental, în același timp, dar sărac ideatic și analitic, cu care descrie pastelurile lui Alecsandri, modul cum îi comentează pe Eminescu, pe Samson Bodnărescu sau, mai spre sfârșitul vieții, impresionismul desuet și superficial în care prezintă povestirile lui Sadoveanu într-un raport pentru Academie? Este un critic de gust, nu deține mijloacele tehnice ale unei critici aplicate. Chiar târziu, la finele secolului atât de plin de progrese științifice dar și la nivelul limbajului critic, colportează aceleași clișee teoretice din tinerețe. Dacă la început are un temei în judecarea și îndreptarea lucrurilor, în orientarea lor pe făgașul către o literatură înaltă, mai apoi ar fi trebuit să treacă la un nou tip de critică; chiar el spune, în „Poeți și critici”, că literatura a evoluat. Acestei noi literaturi

și logic, oglindă credincioasă a rațiunii omenеști, poetul trebuie mai întâi de toate să încălzească acest product și să resusciteze în imaginația auditoriului trupul evaporat din vechile concepțiuni de cuvinte. “apune Titu Maiorescu în „O cercetare critică...” (Titu Maiorescu, *op. cit.*, vol. I, p. 14.). În căutarea „limbii originare”, și tehnic, dar și metaforic vorbind, se află și Schleiermacher, care socotea că hermeneutica este o artă a interpretării unui text, iar critica o artă a judecării acestuia, o cale de a restabili legătura dintre limbaj și gândirea individuală a creatorului, artistului (dar nu numai) în cadrul larg al limbajului universal (v. F.D.E. Schleiermacher, *Hermeneutica*, Traducere, note și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Editura Polirom, Iași, 2001). Teoreticianul hermeneuticii se stinsese din viață în 1834, dar contribuția lui lăsase urme pozitive în mentalitatea criticii, deși într-o primă fază hegelenii și herbartienii îl contestaseră. În lipsa unor detalii care să fi rezultat din însemnări, din memorialistică sau din alte mărturii, aceasta rămâne o ipoteză de clarificat, cum este de așteptat, din partea cuiva care să fie mai bine inițiat decât mine în amănuntele operei lui Schleiermacher. Nu este exclusă nici o simplă coincidență – cum se mai întâmplă – între anumite puncte de vedere în opera celor doi.

²³ Titu Maiorescu, „Peți și critici” (1886), în *op. cit.*, vol. II, p. 286.

²⁴ *Ibidem*, p. 287.

el nu-i aplică tehnicile, instrumentele de analiză cuvenite. Are tendința de a privi literatura, în general, ca un filosof și de a o întâmpina ca un om de gust. Cât despre misiunea criticii, o considera, cu justete fără cusur, „o misiune de altminteri totdeauna modestă, dar nu fără importanță în misiunea ei”.²⁵

Sunt încă impresionante aserțiunile lui, mai ales în partea de început a carierei, pentru că sunt elementare, pătrunzătoare, separă bine domeniile, pentru că le simțim automat ca aparținând unei om tânăre care se exprima cu o precocitate uimitoare într-o epocă veche, în care nu ne așteptăm, *a priori*, la asemenea expresii ale spiritului, dar astăzi – cum ar putea fi altfel? – sunt depășite. Limbajul critic s-a dezvoltat și s-a rafinat extrem de mult, operând categorial și noțional cu mult mai bine decât acum un secol și jumătate, ceea ce era de așteptat, diferite metode de analiză și interpretare a textului, a relației epocă-autor-operă-public, contextualizările de foarte bună precizie și întindere, nu în ultimul rând, marile progrese ale psihologiei și chiar efectele explorării lumii particulelor elementare²⁶ au făcut posibile descifrări ale operei literare și artistice la niveluri de o profunzime nebănuită. „Idea impersonală”, „lumea simțirii ideale” au rămas undeva, în copilăria criticii noastre literare.

„Codul” lui Maiorescu

O întrebare simplă – „Ce este maioreșcianismul?” –, ne-a purtat pe drumuri complicate. Am redus, urmărind domeniile care au putut contribui la formarea lui Maiorescu în calitate de critic literar, la liniile ce mi s-au părut esențiale un material care ar fi putut îmbrăca formula unei cărți întregi. Rămâne altcuiva, mai bine înzestrat, să realizeze un tablou mai amplu, cu detaliile care să releve într-o intenție de completitudine, gândirea și acțiunea lui Titu Maiorescu în context național și european. Cum se vede, nu toate lucrurile au fost spuse și este nevoie de o privire ajutată de instrumentele actualității asupra conceptelor și elementelor de filosofie, logică, de estetică și filosofie a artei, de critică literară, de lingvistică și pedagogie prezente la mentorul „Junimii”. Și în gândirea teoretică, dar și în latura practică a activității lui.

Citind, recitind, o impresie generală se degajă: în tot ce spune, în orice domeniu unde e nevoie de un program, de legarea cunoștințelor de practică și invers, Maiorescu apelează – implicit, cel mai adesea – la bunul simț. Este „firul roșu” ce străbate concepția lui despre oricare fapt cultural, științific și uman, în ultimă instanță. Până și excesele și erorile lui – misoginismul, inițiativele susținute pe teoria formelor fără fond – țin, deși pare paradoxal sau chiar

²⁵ *Ibidem*, p. 286. Altminteri, „Cine [...] fără critică poate pași cu siguranță?” („Direcția nouă în poezia și proza română” (1872), în Titu Maiorescu, *op. cit.*, vol. I, p. 200)

²⁶ În timpul vieții lui Maiorescu nu a fost pus la punct numai darwinismul (1859), ci și psihanaliza (1896), teoria cuantică (1900) și s-a stabilit că există unități de timp de nivel Planck, iar Einstein și-a expus teoria relativității restrânse (1905), ca să ne oprim doar la câteva exemple răsunătoare, cu implicații asupra percepției lumii și cu răsfrângeri în spațiul literaturii și artelor.

este, tot de asta; așa vedea situația, înarmat excesiv cu bun simț și fără aptitudinea modelării cognitive. De bunul simț țin exemplele de poezii nereușite din „O cercetare critică...”, chiar și acolo unde greșește, de pildă în terestrialitatea cu care persiflează versurile „Coruri de nimfe pe buza-ți lină/ Le văd cum joacă încetișor”²⁷ (nu că versurile ar fi izbutite, dar îi scapă, cum a demonstrat G. Călinescu, intenția poetică). În numele bunului simț istoric, științific, al simțului comun al limbii condamnă aberațiile lingvistice ale școlii ardelenne. În numele aceluiași bun simț sancționează drastic, oferind soluțiile corecte, limba păsărească, precum și calculele nereușite din germană în paginile jurnalelor românești din Transilvania și Imperiul austriac în general. În același bun simț similar raționalității se încadrează o seamă de contraargumente de care uzează în polemici ori expresiile cu care veștejește ridicolul unor personaje și discursuri din „Oratori, retori și limbuți” (1902).

Spuneam undeva, mai sus, că modul de a gândi problemele, felul de a organiza demonstrația, expresia, în formularea ei ce se dorește limpede, îi vin din altă parte decât de la filosofii germani. O puternică impresie de metodă se degajă din tot ce scrie Maiorescu. Și dacă vorbim de „metodă”, vorbim numaidecât despre Descartes.

Că în anii de formare era cucerit nu numai de gânditorii germani o dovedește următorul pasaj din *La Relation/ Das Verhältnis*, lucrare cu care, cum am văzut, intenționase să-și ia doctoratul la Sorbona: „Precum în germene e prefigurată întreaga plantă, iar aceasta este numai *energeia* unei *dynamis* [...] este efectul unei multilaterale potențialități dintru început corespunzătoare ei: tot așa se poate dezvoltă în domeniul filosofiei în orice spirit elevat la nivelul epocii, un anume gând care poate fi socotit drept embrion al dezvoltării ce va avea loc. Acest lucru e în primul rând valabil pentru Cartesius”. Pentru a-și dezvoltă profesia de credință: „Cartesius ne este cel mai îndepărtat filosof după Platon și Aristotel. Între el și aceștia se află creștinismul. Platon a dezvoltă natura gândului, Aristotel a gânditului. Christos relevă divinul dinlăuntrul gânditorului, iar Cartesius face din gânditor începutul filosofiei”²⁸.

O cheie de boltă a teoriei cartesiene era acel „*le bon sens*”, cu alte cuvinte, atitudinea de a judeca bine și de a distinge adevărul de eroare, ceea ce este oarecum substituibil conceptului de rațiune. Într-un comentariu la Descartes de pe la începutul secolului trecut, Paul Landormy atrage atenția asupra cuvintelor filosofului care afirmă că ceea ce numim bun simț sau rațiune aparține în aceeași măsură tuturor oamenilor. După Descartes, mai spune el, „știința este accesibilă tuturor”, nu este „privilegiul unora”; iar „pentru ca știința să fie în mod universal recunoscută, pentru ca să existe un adevăr, trebuie ca toți oamenii să posede aceeași rațiune, fără

ca, totuși, să poată să-i dea aceeași întrebuintare”²⁹. Ar trebui înțeles că „trebuie să se distingă între rațiune și judecată și să se admită că judecata poate să se producă și fără rațiune” și că, în fine, „judecata este un act de voință, iar voința este liberă și poate să respecte sau poate să violeze legile rațiunii; de aceea, singurul mijloc de a evita eroarea este de a folosi metoda, adică de a replea voința după regula inteligenței și a nu afirma nimic decât sub controlul rațiunii”³⁰.

După Étienne Gilson, la Descartes expresia „*le bon sens*” este folosită cu sensul de „facultate naturală de a distinge adevărul de fals”, spre deosebire de sensul mai general de „*sagesse*” întâlnit la stoici (cf. Seneca, *De vita beata*, XII, 1), care traduce expresia latină „*bona mens*” (ca în Regula I: „*De bona mente, sive de hac universali sapientia*”). „Aceste două sensuri” – continuă É. Gilson – „nu sunt, de altfel, fără legătură între ele; căci *bon sens* este instrumentul care, dacă ne folosim bine de el, ne permite să atingem *bona mens* sau *sagesse* (înțelepciunea, și invers, acesta din urmă nu este decât bunul simț ajuns la nivelul cel mai înalt de perfecțiune grație metodei, care nu-i decât utilizarea după reguli”³¹. Or, ce face Maiorescu în „O cercetare critică...” este să vorbească extrem de aplicat despre reguli.

Metoda, în sens filosofic și în sens practic, este ceea ce l-a caracterizat pe Titu Maiorescu în tot ce a întreprins, iar faptul că doctrina lui Descartes nu a făcut decât să se îmbine intim cu datele psihologice naturale ale autorului *Criticelor* a fost o întâmplare ce a avut urmări asupra culturii române aflate încă în căutarea unui drum atunci, la jumătatea secolului al XIX-lea.

Această conjuncție a dat sensul și semnificația maiorescianismului: încrederea în cunoaștere și în progresul acesteia, în evoluția către perfecțiune a formelor în care talentul artistic se exprimă, practicarea criticii estetice, întemeiată pe gust (până la un punct, asimilabil bunului simț) și pe o întinsă cultură din domenii cât mai variate, susținerea paradigmei clasiciste în dauna formelor de artă care se abat prea mult de la tiparul clasic, eliminarea, pe cât posibil, a emoției din judecarea lucrărilor artistice, păstrându-se numai emoția estetică, știut fiind că uneori emoția poate veni și dinspre împărtășirea unor ideologii, afirmarea unei vocații pedagogice și, ca rezultată a tuturor acestor direcții, o intensă acțiune practică. Totul întemeiat pe bun simț.

Ceea ce nu a rămas fără urmări.

Cu toate acestea, gândirea, așa cum se face detectată în studiile critice, în articole, în polemicele parlamentare nu depășește cadrul celei de-a doua jumătăți veacului al nouăsprezecelea.

O asemenea metodă, însă, își va păstra mereu actualitatea.

²⁷ Titu Maiorescu, „O cercetare critică...”, în *ed. cit.*, p. 27.

²⁸ Cf. Gheorghe Al. Cazan, „Receptarea gândirii cartesiene în filosofia românească”, în *Academia Română, Descartes și spiritul științific modern. René Descartes – Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, Traducere de Daniela Roventă-Frumușani și Alexandru Boboc, Note, comentarii, bibliografie de Alexandru Boboc, Editura Academiei Române, București, 1990, p. 100.

²⁹ Paul Landormy, *Commentaire perpetuel* la: R. Descartes, *Discours de la Methode*, Librairie Classique Mellottée, Paris, 1900, p. 27 (*apud* Alexandru Boboc, *Nota 1 la René Descartes – Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, *ed. cit.*, p. 155).

³⁰ Paul Landormy, *loc. cit.*, pp. 155-156.

³¹ Étienne Gilson, în: R. Descartes, *Discours de la Méthode. Texte et Commentaire*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 1925, pp. 81-82 (*apud* Alexandru Boboc, *loc. cit.*).

Șantier Eminescu

Incursiuni în exegeza eminesciană – I. Negoțescu

Mircea A. DIACONU

I. Negoțescu și marii scriitori ai Junimii. Privire de ansamblu

Investigarea felului în care I. Negoțescu îi percepe, analizează, evaluează pe marii scriitori asociați Junimii continuă, firesc, perspectiva lui asupra pașoptiștilor, despre care am scris în numeroarele anterioare ale revistei „Hyperion”. De altfel, explorarea va continua pe alte câteva secvențe, cu speranța că perspectiva lui Negoțescu asupra literaturii, asupra criticii nu vor mai fi deformate și simplificate, că individualitatea creației lui va fi corect receptată. Va fi nevoie în acest sens și de o plasare analitică, nu doar intuitivă, în descendența lui Maiorescu și Lovinescu,

pe care Negoțescu și-i asumă ca precursori. În acest fel, felul în care Negoțescu îl receptează pe Eminescu – simplificată îndeobște – va putea fi ea însăși înțeleasă în alte coordonate. Așa încât, paginile acestea despre *Istoria* lui Negoțescu – despre critica lui Negoțescu, în general –, urmăresc să arate în ce constă singularitatea perspectivei lui critice pe teren românesc, caracterul polemic chiar al acestei perspective, și să corecteze felul în care, cred că în manieră contextuală sau chiar diversionistă, ea a fost nu înțeleasă, ci interpretată.

Altfel spus, mi se pare că tocmai ideea centrală a criticii lui Negoîtescu este deformată, de admiratori și de detractori deopotrivă. Coborâți încă din anii comunismului, admiratorii (o parte dintre ei cel puțin) văd contribuția lui în linia lovinescianismului, la nivelul pledoariei pentru autonomia esteticului, pentru o literatură a rafinamentului scrisă pentru rafinați, care astfel refuză să devină victima contextului social și politic. Negoîtescu devenea, chiar și simbolic, un vârf de lance în lupta din anii '70-'80 cu realismul socialist, cu ideea artei angajate etc., iar faptul de a fi făcut închisoare pentru *estetism* și mai ales de a se fi exilat îl plasa în categoria figurilor emblematice, cumva legendare, ale vieții literare românești. În același timp, dincolo de reacțiile din anii '70-'80, venite din partea fie a direcțiilor naționaliste (care le repetau, în fond, pe cele de la apariția celebrului *Manifest* din 1943), fie a criticilor mai tineri care percepeau reintrarea lui Negoîtescu în viața literară ca pe o concurență care le știrbea propria devenire și care le ocupa teritoriul în care își construiau ei personalitatea, Negoîtescu stârnește în anii '90 valuri de ură, unele nestinse nici astăzi. Militând pentru valori europene, fiind, în fond, tocmai prin acest militantism și prin obiectul lui cel mai lovinescian dintre critici, acuzând critica și literatura română de conformism și inerție balcanică, Negoîtescu se angajează decis împotriva taberei numite și auto-numite apolitice, care a emis și ideea rupturii dintre Eugen Lovinescu și Monica Lovinescu. Este este-etica Monicăi Lovinescu la antipodul autonomiei esteticii pentru care pledează E. Lovinescu. Aparent, lucrurile așa stau. Dar aparențele înșală și de data aceasta.

Pentru a reveni, *Istoria* lui Negoîtescu, ca și aceea a lui Lovinescu, e un manifest, în fond, pentru o artă angajată. Erorile lui, exagerările lui, de interpretare și de evaluare, foarte asemănătoare cu acelea ale magistrului, decurg chiar de aici. În plus, autor al uneia dintre cărțile de referință despre poezia lui Eminescu, căci e creatoare de paradigmă, Negoîtescu n-a ezitat să invoce în 1990 viziunea politică retrogradă a marelui poet. O făcuse, în fond, Lovinescu însuși, fapt asupra căruia vom reveni. Ciudat că unii dintre cei care îl acuză pe Negoîtescu pentru acest fapt sunt/ se declară lovinescieni, trecându-i cu vederea lui Lovinescu poziția tranșantă. Mai mult, Negoîtescu publică volumul *În cunoștință de cauză*, despre care am vorbit deja. Toate acestea declanșează o campanie de negare a criticii lui Negoîtescu, din partea taberelor cripto-comuniste, naționaliste, sau „apolitice”; într-un fel sau altul, campania continuă și astăzi: actorii din anii '90 lansează încă zgură umorală minimalizând exemplaritatea figurii lui Negoîtescu.

Oricum, ideea că receptarea imediată a *Istoriei* ar fi reținut „pătimașa tendință deformatoare și o înclinație către extravaganță, trădând dorința copilărească de a ieși în evidență cu orice preț”, cum spune de curând Antonio Patraș (în „Convorbiri Literare”, nr. 12/264, decembrie 2017 – „O operă de exil”: *Istoria* lui Negoîtescu), este deformatoare și, nu numai stilistic, diversionistă. Nu-i vorba, câteva intervenții critice se pot reține în acest sens; interpretarea *Istoriei* era însă decisă de acuzațiile aduse de Negoîtescu lui Eminescu și criticii/literaturii române (se ascunde aici și o autocritică), pentru lipsa de angajare morală și politic-europeană din ultimele decenii. Lupta pentru drepturile omului e mai importantă, spune Negoîtescu, decât lupta pentru literatură. Prin urmare, interpretarea *Istoriei* e decisă de angajarea etică (și politică) pe care Negoîtescu

își ridică edificiul. Or, a nu vedea azi angajamentul, militantismul etic chiar, pe care îl implică scrisul lui Negoîtescu și a aceduta, în schimb, „înclinația către exteavaganță” ori narcisismul, a continua să vezi eventual doar tendința lui spre finețe estetică („Reproșurile nu sunt tocmai fără temei, dar ele semnaleză de fapt un dezechilibru profund între fondul incandescent-afectiv al personalității criticului, și aspirația obsesivă de a transfigura estetic și de a prinde în formă, rațional, flacăra ce mocnește ca un vulcan sub noroiul pasiunilor impure” spune Antonio Patraș), în condițiile în care meterezele pe care luptă el sunt morale, înseamnă în fond să ignori cu totul, deliberat sau nu e irelevant, sistemul criticii lui Negoîtescu, a-l minimaliza, a te situa de partea apoliticilor, susținând eroarea în care se afla Negoîtescu. Or, dacă este așa, măcar lucrul trebuie spus explicit. Ce metodă mai eficientă (deși nedemnă) de a distruge pe cineva, în fond, decât a-i înlocui ideile cu detalii care pot fi plasate în zona ridicolului sau ingenuității debile? Nu-l numea Alex. Ștefănescu pe Negoîtescu „criticul cu capul în nori”? Tocmai de aceea, elogiul din finalul textului lui Antonio Patraș ni se pare a fi extrem de periculos, un dar otrăvit. Spune Antonio Patraș: „*Istoria*... se cuvine citită nu doar ca operă de sinteză critică sau ca testament moral și politic, ci și ca un imn închinat vieții și potențelor ei creatoare, ca o autobiografie spirituală mărturisind fascinația criticului față de lumea concretă, cu frumusețea și cu demonii ei, dar și față de puritatea aurală a spiritului ce se reverlează spontan în orice creație. Privită din acest unghi, cartea își păstrează, iată, o prospețime cu nimic alterată de trecerea timpului, dovedind o dată în plus că fără pasiune nu se poate crea nimic durabil, și cu atât mai puțin monumental”.

Prin urmare, ceea ce ne propunem este să reconstituim principiile care fundamentează sistemul critic pe care își edifică I. Negoîtescu *Istoria*, iar traiectul demonstrativ cuprinde, pe lângă „stațiile” reprezentate de pașoptism, din numerele anterioare ale revistei „Hyperion”, alte câteva, pe care le considerăm relevante. Una dintre ele este junimismul și scriitorii din epoca Junimii. Finalmente, firește, vom investiga felul în care se raportează I. Negoîtescu la Eminescu, dar vom extinde cercetarea asupra criticii precursorilor, T. Maiorescu și E. Lovinescu, într-o încercare de reevaluare a receptării lor.

În 1991 (puțin importă faptul că în realitate volumul a văzut lumina tiparului la începutul anului următor), I. Negoîtescu publică la Editura Minerva *Istoria literaturii române*. Pregătit în anii de închisoare (1961-1964), opul fusese anunțat cu câteva decenii în urmă, în 1969, în paginile revistei „Familia” (unde păreau să-și fi regăsit orizontul și baricadele citiva din cerchiștii de odinioară), de publicarea un plan care a generat controverse, dar încorporează o viziune a cărui intuiție/osatură Negoîtescu o avusese încă din 1943-1945, primii săi ani de activitate publică. Să fi gândit el *Istoria*, în închisoare, ca o reacție tocmai la acuzația de estetism? Să fie mesajul subtextual al *Istoriei* unul politic? În fond, anii de detenție politică se datorau și acuzației de estetism, cu tot ce presupunea ea în contextul realismului socialist. Să fi vrut, prin urmare, Negoîtescu să demonstreze că o istorie *estetică* a literaturii române chiar este posibilă (că literatura română însăși e structurată în jurul unei idei estetice), ori, dimpotrivă, sub masca istoriei *estetice* – o ironie în plus – să transmită un mesaj angajat ideologic și politic? Cert este că, cu tot mesajul politic pe care îl conține, *Istoria* e ilustrarea

unei viziuni la care Negoîtescu ajunsese încă din anii Cercului Literar de la Sibiu și ai grupării euphorioniste, când pledoaria pentru estetic era asumată total. Mesajul era încă de atunci unul (chiar dacă termenul poate părea prea tare) *politic*. Dacă tocmai acest lucru a fost ignorat sau obturat de criticii care au analizat volumul în anii ulteriori apariției, de vină, fără doar și poate, va fi fost în bună măsură autorul însuși.

În fine, nu-mi propun aici să fac o trecere în revistă a dovezilor/argumentelor referitoare la afirmațiile anterioare. Nici să dezvolt semnificațiile *Istoriei*, prin raportare la planul din 1969, ori să trec în revistă și să analizez receptarea *Istoriei*. Nu-mi propun să fac aici o analiză de substanță care să apeleze la ideile din prefața *Istoriei*, la interviurile, în care Negoîtescu își explicitează opțiunile, care îi preced sau succed apariția, cu atât mai puțin să o raportez la contextul opțiunilor sale editoriale. Cert este că din acest context n-ar trebui să lipsească *În cunoștință de cauză* (Dacia, 1991), volum al cărui subtitlu – *texte politice* – constituie un adevărat program, așa cum nu poate fi ignorată adeziunea sa la Mișcarea Goma (în 1977), plecarea în exil, ori cele câteva tentative de sinucidere, ca soluție – disperată – de condamnare a sistemului politic.

În fond, nu poți rupe – mai ales în cazul unui critic care vede în ea tocmai un semn al valorii – organicitatea scrisului și vieții. Scrisul presupune o etică, chiar dacă se fundamentează pe nevoia frumosului. De aici, de fapt, ceea ce eu aș numi – fără nici o legătură cu viziunea lui Manolescu despre Titu Maiorescu – *contradicția* lui Negoîtescu și o întreagă confuzie în ceea ce îi privește scrisul. Cea mai importantă – și cea mai gravă din punctul de vedere al fidelității față de mesajul pe care Negoîtescu vrea să-l comunice și care îi străjuiește viața – se referă la plasarea istoriei sale, a scrisului său, în general, în *orizont estetic*. Istoria lui ar fi una estetică, și spun acest lucru atât detractorii, ori contestatarii onești, cât și admiratorii; primii pentru a o compromite ori delegitima, ceilalți pentru a o susține. Acuzat de estetism în anii realismului socialist, să-l urmărească pe Negoîtescu definitiv un astfel de blam, fie el și transformat în laudă?! Este cu adevărat *Istoria* lui una estetică? Răspunsul ar putea fi afirmativ – pe de o parte pentru pledoaria implicită făcută de Negoîtescu valorilor estetice (e apărătorul lor și le-ar folosi drept criteriu axiologic), pe de altă parte, pentru valoarea intrinsecă a scrisului său, căci Negoîtescu scrie efectiv frumos, e în căutarea frazei care să emoționeze, să tulbure. Dicțiunea ideilor, concept propus de Mircea Martin, e la ea acasă în primul rând în scrisul critic al lui I. Negoîtescu. Or, pledoaria lui (mai mult decât pledoaria, militantismul său, care implică și scara de valori pe care o stabilește) vizează valori etice, un regim social și politic al scrisului. Atât de vizibilă, de expusă și devenită stereotipă, *estetica* scrisului lui Negoîtescu – evazionistă parcă – nu face decât să amâne înțelegerea unui mesaj în legătură cu care nu există nici urmă de îndoială. Adresându-se unor egali, investind în cititor propriul elitism, Negoîtescu nu poate nici să renunțe la masca esteticului, la frumusețea pe care o caută la ații, cizelată deopotrivă în propriile-i texte, nici să-și abandoneze crezul care se întemeiază pe un ethos.

Ce ne interesează în studiul de față este să demonstrăm exact dimensiunea *politică* a scrisului lui Negoîtescu – folosindu-ne aici doar de felul în care el îi citește, interpretează și evaluează pe Creangă, Caragiale și Slavici, în contextul Junimii și

al construcției ideologice maioresciene. Paginile despre Eminescu, despre epoca pașoptistă ori despre literatura interbelică (mai ales despre critica ei) – ca și textele despre câțiva scriitori postbelici importanți, printre ei, Mircea Cărtărescu, din volumul *Scriitori contemporani* (Editura Dacia, 1994), care, împotriva precauțiilor pe care Negoîtescu și le ia, poate fi considerat un implicit volum II al *Istoriei* – pot detalia tabloul și amplifica/nuanța argumentele. În fapt, textele la care ne vom referi au o implicită valoare metatextuală. Portrete critice, ele se fundamentează, firește, pe fine analize care văd integral și organic; doar că, în spatele lor, se află – și se construiește – o viziunea teoretică despre literatură și despre critica literară. Cazurile sînt relaționate în permanență cu un model. Or, și literatura, și critica literară se asociază cu o etică, sînt expresia unei structuri sociale, implică o angajare de tip politic. În aceste condiții, a vorbi exclusiv de *estetic*, concept pe care Negoîtescu însuși îl simplifică și în ipostaza aceasta simplificată îl dezavuează, este departe de ceea ce (ne) transmite Negoîtescu.

Așadar, Negoîtescu scrie despre Junimea și Titu Maiorescu, despre Creangă, Slavici, Caragiale – firește, despre Eminescu, dar raportarea la Eminescu necesită, cred, o abordare distinctă –, iar analitica lui este atât de rafinată încît îi solicită cititorului nu doar să fie un interpret complice, ci să se lase pradă drogului analitic. Stilul lui Negoîtescu, definit de tăietura exactă a ambiguității, este de o intelectualitate nu atât sofisticată, cît narcisistă. Negoîtescu are ceea ce se cheamă stil, scrie bine, formulările lui – ca în viziunea lui Valéry despre poezie – sînt nerezumabile și trebuie reproduse/citite ca atare. Există un lirism al analiticii acesteia, care se fundamentează pe ambiguitate. Sînt fraze care îmbată și tulbură. Oricît de eficientă, însă, în actul recreării, pe care critica îl presupune, ambiguitatea discursului critic, fie și astfel motivată, nu pare soluția cea mai eficientă. Și dacă Negoîtescu va fi continuat s-o practice, acest lucru se va fi datorat nu doar narcisismului, ci și orgoliului său, elitismului care i-a hrănit tinerețea. De aici refuzul de a face concesii comodității de lectură. Că pînă la urmă l-au citit greșit pînă și o parte dintre cei care doreau să-i fie alături și care erau solidari cu modelul său intelectual, acest fapt e chiar dovada contradicțiilor care i-au hrănit scrisul critic. Iar una dintre ele se referă la opoziția dintre scriitura elaborată și rafinată – Negoîtescu e un stilist din stirpea lui Cioran, doar că raționalist-epicureic –, scriitură care a generat pe bună dreptate afirmația că Negoîtescu ar fi un estetic (din acest punct de vedere, istoria sa e, într-adevăr, una estetică) – și opinia sa despre literatură, artă, în general, care trebuie să se fundamenteze pe un ethos. Or, tocmai vectorul care-i organizează materia critică și care face din *Istoria* sa un *manifest etic* nu se mai vede. Cine-i de vină că mesajul său, pentru care pledează și se luptă punîndu-și la bătaie viața, pentru care militează angajîndu-se total, cine-i de vină, deci, că punctul tare al acțiunii sale critice nu se mai vede? În fond, Negoîtescu continuă pe calea lui, chiar dacă constată încă din primii ani de luptă cît de eronat îi este perceput mesajul. Îl știau cei din Cerc (care nu o dată îl tratau drept entuziast, ridicol ori fantast) – și aproape numai ei. Poate că la mijloc e și plăcerea lui Negoîtescu – un introvertit, în fond, devenit șef de școală – de a răsturna inerțiile, chiar de a scandaliza, consecința unui fel de autarhie a spiritului care îmbină candoarea cu hybrisul.

Revenind, ceea ce Negoîtescu spune despre scriitorii invo-cați anterior e, la rigoare, aproape nerezumabil. Frumusețea

frazelor lui nu poate fi ignorată/eludată/pulverizată pentru a le reține miezul semantic. Totuși, acest miez e structurant – ideea e esențială. Privit în detaliu și în ansamblu, există în scrisul lui Negoîtescu câteva idei care pot fi/trebuie reconstituite pentru a restitui natura sistemică a analizelor lui critice, osatura viziunii sale despre literatură. Există, în fond, în subtextul frazelor și analizelor, dincolo de frumusețea lor intangibilă, o viziune critică și o idee clară (și rece, tăioasă chiar) despre literatura română, în special. Tulburat de frumusețea unor afirmații despre Caragiale sau Creangă (un exemplu, cuvintele cu care se sfârșește capitolul despre povestitorul moldav: „în paradoxul lui Creangă ni se prezintă un artizan al folclorului și un stilist crepuscular, de o tîrzie sănătate și de un prematur decadentism” – I. Negoîtescu, *Istoria literaturii române*, Vol. I (1800-1945), Editura Minerva, București, 1991, p. 114.), ești fascinat de formularea ca atare – bazată pe rafinate paradoxuri în stare să sugereze indicibilul, riscînd să nu mai vezi natura profund negativă a judecăților sale. Căci, cu cît mai multă analitică volatilă, cu atît mai multă judecată critică în scrisul lui Negoîtescu. Or, ceea ce ne interesează acum este să relevăm în paginile despre „marii clasici” natura sa substanțial narcisist-hedonistă, dar și ideea care devine verdict și care relevă dimensiunea metacritică fundamentată de analizele și sintezele pe care Negoîtescu le realizează. Scriind despre alții, Negoîtescu își fundamentează opiniile pe un sistem – subiacent, dar inflexibil radical – căruia îi pune în evidență mai mereu osatura angajantă. Acest sistem – negat sau ignorat de exegeții săi – face obiectul paginilor de față. Iar epoca Junimii, alături de alte câteva secvențe din *Istoria literaturii*, tocmai prin materialul extrem de bogat și deja intrat în conștiința publică, ce-i drept, adesea sub forma stereotipurilor, oferă o cazuistică elocventă. Marii scriitori români constituie o adevărată provocare pentru Negoîtescu. Cum se înscriu ei în viziunea lui despre literatură? Cum îl ajută ei să-și releve (să-și construiască chiar) sistemul critic? Paginile despre ei trebuie analizate din perspectiva tocmai a mesajului ascuns (un adevărat cod) pe care Negoîtescu dorește să-l transmită, în care se află închisă viziunea sa. Poate că din această contradicție de fond – pe de o parte, nevoia irepresivă de a șlefui bijuterii textuale, de a le identifica deopotrivă la alții, și, pe de altă parte, obsesia mărțurisirii pentru adevăr, a identificării adîncurilor ființei, a slujirii valorilor europene moderne care ar trebui să salveze individul – se va fi născut o nefericire pe care o confirmă nu doar biografia lui Negoîtescu, dar pe care o simți și în scrisul care dă seama parcă de un teritoriu în permanență inaccesibil, o frumusețe care ar putea salva lumea, dar care n-o face. Sau n-o face în cazul literaturii române. Hedonistul e și un sceptic, ba chiar mai mult decît atît.

Contradicția lui Negoîtescu? Un mesaj etic, angajant, neiertător, radical, transmis în voalurile unui discurs atît de rafinat încît emoțiile pe care le generează sînt mai degrabă estetice. Dincolo de adevărul de fond al afirmațiilor sale – puțin sau abia reținute de critici –, considerată *estetică*, cu toate implicațiile – cel mai adesea negative – care decurgeau de aici *Istoria literaturii române* pare să fie acceptată/citită mai degrabă pentru jocul de umbre, pentru finețea imaterială a formulărilor sale. Însă chiar și atunci cînd invocarea *esteticului* înseamnă o declarație de simpatie pentru Negoîtescu, cuvîntul se abate și trădează tocmai mesajul de fond al scrierii lui. Negoîtescu continuă să fie asociat purității esteticului și nu impurității vreunei angajări. Or,

în miezul poeziei lui Negoîtescu sălășluiește tocmai o angajare, sau, cum spuneam anterior, o atitudine politică. Faptul reiese înainte de toate din felul cum Negoîtescu prezintă Junimea și cum sintetizează contribuția lui Titu Maiorescu. Poziția antiliberală a Junimii și „acțiunea negativă” a lui Titu Maiorescu, înțelegînd prin asta spiritul critic aplicat prezentului, sînt înțelese tocmai ca dovezi ale existenței unui cadru al libertăților asigurate constituțional. Iar opera scriitorilor definitorii ai momentului, majoritatea dintre ei scriitori anti-sistem, este posibilă tocmai din libertățile asigurate în plan social și politic de regimul constituțional al lui Carol I. Iată cum începe capitolul despre Caragiale: „Regimul liberal constituțional sub care Caragiale a trăit și, străruitor, și-a creat opera nu a avut mai mare beneficiar și totodată mai înverșunat detractor decît autorul comediei *Scrisoarea pierdută*” (I. Negoîtescu, *Istoria...*, p. 116.). Tot aici, deși atît de diferit, și Negoîtescu vede din plin diferențele, e înscris vizionarismul „naiv”, în sens schillerian, al lui Eminescu, cu fața îndreptată spre trecut, dar care n-ar fi cerut niciodată direct „abolirea sau modificarea constituției liberale sub regimul căreia domnea Carol I – nu i s-ar fi îngăduit aceasta nici de către partidul în al cărui organ de presă își dezvoltă ideile” (I. Negoîtescu, *Idem*, p. 109). Mai mult, spune Negoîtescu, Eminescu însuși și-ar fi amendat uneori ideile, apărîndu-se de acuzația de *reacționar*, căci, deși cu fața îndreptată spre trecut, el viza schimbări în societatea românească. Negoîtescu nu insistă supra sensului acestor schimbări și nu demonstrează cu nimic ideile formulate anterior, care însă îi oferă soluția unei ieșiri din impas. Deschis el însuși valorilor europene, trebuie să găsească modalități convenabile de a-i integra unei astfel de atitudini pe junimiști, mai ales pe Eminescu, mai ales pe Eminescu. În plus, chiar dacă n-o spune explicit niciodată, hedonismul (estetic!) al scrierilor unor Creangă ori Caragiale – pe care îl dezavuează în permanență în surdină, radical, însă – e posibil tocmai datorită existenței unui timp al libertății, unei ideologii politice a echilibrului. Ciudat este că nu-l perturbă afirmația lui Caragiale – „rîsul și gluma nu ne vor mai putea sluji de mîngîiere ca altă dată cu cele ce se vor petrece în lumea noastră românească. Copiii noștri vor avea poate de ce să plîngă – noi am rîs destul” (I. Negoîtescu, *Idem*, p. 119) – pe care o preia în finalul prezențării dramaturgului și pe care o întoarce în favoarea propriei demonstrații. Nu-l perturbă în sensul că nu asociază acest timp degradat, al prezentului, care ar atrage după sine suferința, tocmai cu libertățile constituționale. Acuzat explicit că „ar fi influențat în rău pe români” (I. Negoîtescu, *Ibidem*), Caragiale ar fi dat dovadă aici – caz izolat, tardiv și totuși salvator pentru el – de o „intelență vizionară”. În fapt, Caragiale deplînge absența din scrisul lui Caragiale a unui ideal moral, chestiune asupra căreia vom reveni. Așadar, atitudini, opinii, angajări, devenite posibile într-o lumea a valorilor liberale, sub semnul regalității, și într-un spațiu care își asumase valorile europene. Literatura e posibilă, spune în mod implicit Negoîtescu, tocmai pentru că o astfel de lume există.

Dar fraza care cu adevărat trebuie să rețină atenția din capitolul dedicat Junimii e următoarea: „Acuzată în general de pesimism, Junimea – excepție făcînd Eminescu – a promovat programatic doar critica prezentului, și prin aceasta a sporit considerabil acuitatea mentalității românești pe latura adevărului, în cadrul unui prezent la îmbunătățirea căruia, în toate sensurile, estetic, moral, social, politic, a contribuit” (I. Negoîtescu,

Istoria..., p. 103). A pune în fața acuzației de pesimism, înțeles ca atitudine critică față de prezent, influența pozitivă asupra societății românești este axul central care definește gândirea lui Negoițescu. E aici un program pe care Negoițescu însuși și-l asumă. Cît privește domeniile în care a acționat gândirea maioreșciană, sporind „acuitatea mentalității românești”, e cu totul semnificativă ordinea lor. *Estetic, moral, social, politic* presupune un traseu care înseamnă circumscriere, dinspre minor spre major, totul fiind îndreptat, spre ceilalți, spre viața cetății. În același sens, paginile despre Maiorescu de mai târziu afirmă explicit: „critica literară pe care a practicat-o este impregantă de pedagogie și se integrează în cît mai cuprinzătoare critica socială, căreia i s-a dedicat cu o conștiinciozitate maximă” (I. Negoițescu, *Istoria...*, p. 104). Prin urmare, dacă nu detaliază și nu supune exercițiului critic ideile din scrierile lui Maiorescu despre Caragiale sau Eminescu, pe care le consideră, totuși, cele mai importante pentru scrisul său critic (lui Negoițescu i s-au reproșat tocmai astfel de răsturnări în ierarhiile deja cunoscute între autori sau, în interiorul operei unui autor, între scrierile lui), n-o face pentru că el pune în prim-plan, din perspectiva mizei sociale și politice a actului critic, *Istoria contemporană a României*, operă postumă a lui Maiorescu conținând discursurile sale politice. Fără de ea, precizează Negoițescu, „nu pot fi înțeleși nici Eminescu, nici Caragiale, nici Maiorescu însuși” (*Ibidem*). Or, *Istoria contemporană* face loc tocmai problemelor de mentalitate definitorii societății românești care generează teoria *formelor fără fond*. Textele lui Maiorescu, susține Negoițescu, „se întemeiază nu numai pe considerații de ordin literar-artistic, ci pe implicațiile sociologice” (I. Negoițescu, *Istoria...*, p. 105). Susținătorul autonomiei esteticului e astfel reinterpretat – printr-o eliminare a stereotipurilor simplificatoare –, contextul contribuției critice maioreșciene schimbându-se radical. În plus, atitudinea critică e plasată în orizontul unei viziuni optimiste, pozitive, europene. Viziunea mai largă și cuprinzătoare e sociologică, și ea este cea care constituie axul ideatic al *Istoriei contemporane a României*, „autorul ei consemnând fără a se impacienta foiala bizantină a personajelor și fără ca mina să-i tremure de indignare sau condeiul să-i alunece pe hîrtie de silă: remarcile lui seci și care nu depășesc bunul simț comun răspund umorii celui ce are viziunea sociologică a ansamblului și deci întrezărește, prin ceață și mîzgă, la orizont, limanul, progresul. Lupta dintre partide, de cele mai mutle ori neonestă, activitatea legislativă a parlamentelor prea adeseori rodnică și totuși supusă monotoniei, perorațiile înverșunate și găunoase ori responsabile demne, scăpărătoare sau anoste, din sălile publice, campaniile de presă delirante, manifestațiile de stradă – acestea toate se petrec pe dinaintea noastră invocate de un statistician pedant, ce trece la catastif produsele libertății fără de care, oricît ar fi fost ea de deșănțată, nu s-ar fi putut realiza România europeană în doar cîteva decenii cît a durat, norocoasă, domnia lui Carol I” (I. Negoițescu, *Istoria...*, p. 105-106). Altfel spus, în vreme ce Eminescu, într-o direcție, Caragiale, în alta, reacționează prin literatura lor în contrast cu viața imediată și cu ideologia liberală, europenizantă, Maiorescu privește detașat, înțelegător, încrezător în valorile europene, pentru care Negoițescu însuși pledează. Firește, pe de altă parte, că în prezentarea aceluia timp al libertății, Negoițescu trimite, tangențial, la propriul timp românesc, unul al terorii, intimidării, nelibertății. Că astfel de fraze despre Maiorescu și Junimea ar fi putut fi spuse în

comunism, greu de crezut. Chestiune nu de cuvinte, de fraze, ci de ideal. Are dreptate Virgil Nemoianu atunci cînd afirmă că gândirea cerchiștilor, iar exemplul cel mai elocvent este *Istoria* lui Negoițescu, „e în realitate o critică a configurației socioculturale a României ultimilor 20 de ani” (Virgil Nemoianu, *Cercul Literar între idilism și spirit critic*, în Sanda Cordoș, coordonator, *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Editura Accent, 2009, p. 30).

Dacă revenim, însă, la succesiunea *estetic, moral, social, politic*, vom înțelege că ea relevă structura unui program, iar analizele făcute ulterior marilor scriitori decurg din el. Firește, ce îl interesează pe Negoițescu este literatura, dar gusturile lui, judecățile, prioritatea anumitor scrieri în ordinea preferințelor lasă se vadă interesul acordat de Negoițescu relației dintre literatură și societate, și, în sens general, dimensiunea ei „politică”. Nimic nu poate fi redus la frumusețea gratuită, la bucuria individuală; dimpotrivă, plăcerea, gratuitatea, când apar – iar la marii clasici ele sunt, cu anumite excepții, o constantă care le certifică valoarea – sînt sancționate. Asupra acestor lucruri vrem să insistăm, căci, scoase din context nu o dată, afirmațiile lui Negoițescu, fascinante prin frumusețea lor, par nu doar neutre axiologice, ci chiar favorabile scriitorilor, pledoarii pentru estetic. Se petrece astfel o deturnare clară a mesajului lui Negoițescu, iar paginile sintetice despre Creangă și Caragiale, ori cele despre Slavici sînt elocvente în acest sens.

BIBLIOGRAFIE:

1. Balotă Nicolae, *Cercul Literar în secolul al XXI-lea*, în Sanda Cordoș, coordonator, *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Editura Accent, 2009.
2. Diaconu, Mircea A., „Ion Agârbiceanu și I. Negoițescu. Diagonale (I). O absență nemotivată”, în „Convorbiri Literare”, nr. 5, 2016.
3. Diaconu, Mircea A., „Ion Agârbiceanu și I. Negoițescu. Diagonale (II). Agârbiceanu, Mircea Zăciu și realismul socialist”, în „Convorbiri Literare”, nr. 6, 2016.
4. Diaconu, Mircea A., „I. Negoițescu, dincolo de estetic”, în „Meridian Critic”, Annals, Nr. 1/2016 (volume 26), p. 33-48.
5. I. Negoițescu, *E. Lovinescu*, Editura Albatros, București, 1970.
6. I. Negoițescu, *Engrame*, Editura Albatros, București, 1975.
7. I. Negoițescu, *Istoria literaturii române*, Vol. I (1800-1945), Editura Minerva, București, 1991.
8. I. Negoițescu, *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970.
9. I. Negoițescu, *Ora oglinzilor*, Pagini de jurnal, memorialistică, epistolar și alte texte cu caracter confesiv, Ediție îngrijită, prefață și note de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj, 1997.
10. I. Negoițescu – *Scriitori moderni*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
11. I. Negoițescu, *Straja dragonilor*, Ediție îngrijită și prefață de Ion Vartic, Epilog de Ana Mureșan, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994.
12. I. Negoițescu, Radu Stanca – *Un roman epistolar*, Editura Albatros, București, 1978.
13. Virgil Nemoianu, *Cercul Literar între idilism și spirit critic*, în Sanda Cordoș, coordonator, *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Editura Accent, 2009.

Theodor CODREANU

Eminescu și Basarabia dreptului

Studiul *Basarabia* este publicat în cinci numere din „*Tim-pul*”, între 3 și 14 martie 1878, când între Turcia și Rusia s-au încheiat preliminarile păcii de la San Stefano (19 februarie / 3 martie). Principalele surse, precizate de Eminescu, în final, erau: colecția *Arhiva istorică a României*, datorată lui B.P. Hasdeu, lucrarea acestuia *Istoria critică a românilor*, *Beiträge zur Geschichte der Rumänen*, de Eudoxius Hurmuzaki, *capitulațiunile* domnilor moldoveni cu Poarta, cronicarii moldoveni editați de Mihail Kogălniceanu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire* (1869), de Melchisedec Ștefănescu, cronica tradusă de Amiras în grecește, la porunca lui Grigorie Vodă, colecția de documente Hurmuzaki, *Histoire des Mongols* a lui D'Ohsson, *Annales Polonorum vetustiores*, cartea consulului general englez la București W. Wilkinson, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei* ș.a. Asupra lucrărilor lui Amiras și Wilkinson îi atrăsese atenția Alexandru Odobescu, dovadă că, în cercurile culturale ale vremii, era cunoscută și încurajată întreprinderea lui Eminescu.

Primul capitol reia problema numelui, intitulându-se *I. Numele și întinderea ei*. Acum scrie poetul celebrele cuvinte: „A rosti numele **Basarabia** e totuna cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele **Basarab** și **Basarabeni** exista cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă.”¹ Și, într-adevăr, cuvântul *Basarabia*, care dă și titlul studiului, îi prilejuiește a face o istorie concentrată a românilor ca problemă *existențială* și de *justiție* immanentă. Textul, ca și altele din opera eminesciană, îl plasează în rândurile marilor istorici români, deși el n-a fost de profesie istoric. Eminescu judecă lucrurile disciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar *avant la lettre*, de unde și profunzimea abordării sale.

Comparativ cu articolele anterioare, poetul găsește că vechimea cuvântului trece dincolo de dinastia Basarabilor. E atestabil încă de la 1240, în arhivele hanului mongol din Persia, traduse de medicul Fazel-Ullah, poreclit Rasid, în 1303, la porunca sultanului Mahmud Gazon Khan, pe când rușii nu contau în istoria universală. Fragmentele mongolice vorbesc despre o expediție militară dincolo de munții Galiției, vizând pătrunderea în țara ungurilor și a vlaho-bulgarilor. Principele mongol Orda a fost întâmpinat de Bazarab-bam (*Basarab-ban*) cu o armată și este învins, iar alți principii tătari au bătut pe *Kara-Ulaghi* (μαυρός βλάχος), *negri-valahi*, în sensul originii „cumane” a Basarabilor viitori, în viziunea lui Neagu Djuvara². În *Annales Polonorum Vetustiores* (scrise între anii 1248-1282) și publicate de Djuvara, Eminescu găsește informația că tătarii au subjugat, în 1259, pe *besarabeni* (*subiugatis Bessarabenis*), iar regele maghiar Carol Robert, într-o diplomă de la 1332, povestește despre bătaia luată de la Basarab, fiul lui Tugomir-Basarab (*Thocomerius*, căruia Neagu Djuvara i-a închinat cartea amintită), care trăia pe la 1300. De-aici încolo, istoria Basarabilor este cunoscută. După o sută de ani, Țara Basarabilor, sub Mircea cel Bătrân atinge apogeul întinderii și dezvoltării sale, remarcă Eminescu: „În această vreme Valahia întreagă, împreună cu toate posesiunile ei, se numea în bulele papale, în documentele cele scrise latinește ale domnilor, în scrieri contemporane: *Basarabia*. Una din aceste posesiuni a fost și acest *lambeau de terre* de pe care Rumianțoff și Sumarov pretind a fi cules tătari sub corturi.”³ Așadar, nu doar acel *lambeau de terre* invocat și de autorul din „*Le Nord*” constituia Basarabia, ci o întreagă țară, de la Nistru până în Dobrogea, Oltenia și

¹ *Ibidem*, p. 57.

² Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius – Negru Vodă. Un voievod cuman la începuturile Țării Românești*, Editura Humanitas, București, 2007.

³ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57.

ducatele Făgărașului și Olmașului din Ardeal, încât ceea ce s-a înțeles prin Basarabia, porțiune sudică a Moldovei, devine, în viziunea lui Eminescu, simbolul unității naționale a tuturor românilor, de vreme ce numele difuza până-n Transilvania. Ștefan cel Mare, la rândul-i, întinsese Moldova în toate provinciile istorice românești, iar Mihai Viteazul a încercat să le adune laolaltă și politic. Oricum, încercarea lui Mihai Viteazul a fost efemeră comparativ cu ceea ce întreprinsese Ștefan cel Mare în urmă cu aproape un secol și jumătate, cum atestă cercetări istorice recente, bazate pe scrierile lui Jan Długosz (1415-1480), Joachim Bielski (1540-1599, *Cronica polonă*) sau pe *Cronica spaniolă a turcilor*. Cum argumentează istoricul Sergiu Iosipescu, Ștefan cel Mare s-a priceput exemplar să exploateze înfrângerea sultanului Mehmed al II-lea (1475-1477), dând Moldovei „*statura internațională de «Magna Valachia»*”⁴ timp de două decenii și chiar dincolo de acestea, între 1465-1484, când a și repus stăpânire pe cetățile Chilia și Cetatea Albă, întinzându-și domnia, timp de 19 ani, asupra Țării Românești, dar și în Dobrogea. Atunci a și construit biserica din Râmnicu Sărat. Asumându-și numirea Valahia Mare ca extindere a Moldovei peste Țara Românească și Dobrogea, și numele Basarabia recapătă valența străveche. „Domnia lui Ștefan cel Mare – conchide Sergiu Iosipescu – în acea parte a Țării Românești, intrată în conștiința publică din Moldova sub numele de Basarabia – în fapt, lingvistic, un «martor de eroziune» – nu a încetat decât în 1484, odată cu cucerirea otomană a cetății Chilia. Și nici atunci cu totul, pentru că domnul Moldovei și consilierii săi au căutat să micșoreze cât mai mult extinderea teritorială otomană și, oricum, așa cum explicit arată și *cronica spaniolă a turcilor*, să păstreze un drept românesc asupra ținutului Chilie și al Cetății Albe.”⁵

Ceea ce numeau contemporanii lui Eminescu *Basarabia* nu era altceva decât operă deformatoare a propagandei rusești (care credea că se poate pierde semnificația veche a termenului), extindere abuzivă a porțiunii sudice la întreaga jumătate estică a Moldovei: „Dar lăsând Valahia de o parte, ce se numește astăzi Basarabia? / Trăgând o linie de la Hotin, din Nistru până-n Prut, avem o lature; de la amândouă capetele ei tragem câte o linie până la Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie formată prin țărmurile Mării Negre. Acest cuadrilater cam neregulat se numește azi *Basarabia*, deși fără cuvânt. / După ce Ștefan cel Mare a luat de la Valahia, între anii 1465-1475, părțile de sud, câte le aveau Basarabii între Prut și Nistru, aceste părți a păstrat numele distinctiv a dinastiei *primae occupantis*, a Basarabilor. Deci *nu* întreaga țară dintre Prut și Nistru e Basarabia, ci aceasta e numai o fâșie spre sud, hotărâtă și mică, așa cum ne-o arată Cantemir în *Descriptio Moldaviae*. / Iată deci marginile reale ale Basarabiei reale: trage linie curmezișă de lângă Nistru de la Bender până în vârful lacului Ialpug la Bolgrad și ai o lature, apoi ia-o de la Bolgrad până în Reni, ai a doua

lature, de la Reni pe Dunăre în sus până la Chilia, a treia lature; apoi în sus pe Nistru de la Cetatea Albă până la Bender, a cincea lature. Numai pământul coprins între aceste cinci linii s-a numit cu drept cuvânt Basarabie; tot ce-i deasupra e Moldovă curată, războtezată de la 1812 încoace.”⁶

Mai mult de atât, rușii pretindeau că au găsit în toată Basarabia, augmentată abuziv, tătari sub corturi. De fapt, aceștia n-au fost nici măcar în întreg pentagonul neregulat sudic, căci acesta era împărțit, la rândul-i, în patru ținuturi: Bugeacul, Cetatea Albă, Chilia și Ismail. Numai în Bugeac au fost primiți tătarii de domnii Moldovei ca să-și pască animalele, după reguli stricte de arendă, cu dări către stat. Cărdurile (*peuplades*) care locuiau în corturi și care ar fi fost, în trecut, *les possesseurs légitimes* ai întregii Basarabii, cum se exprima colaboratorul ziarului din Belgia, „erau cam ciudați în felul lor”, căci, bunăoară, la 1407, Alexandru cel Bun prescria ce vămi să plătească negustorii polonezi la Tighina și la Cetatea Albă, iar ierodiaconul rus Zosima, trecând în 1420 prin Cetatea Albă, ne spune că, la traversarea Nistrului, a plătit bir moldovenilor, bir pe care și-l împărțeau, la încheierea socotelilor, nu cu rușii, ci cu „litvanii”. Eminescu dă multe exemple de călători străini care fac mărturisiri de acest fel, dovedind, totodată, că pârăcălabii Chilie, Hotinului, Cetății Albe erau mari boieri ale căror nume n-aveau nimic tătărăsc: Manoil, la Hotin, Stanciu, la Cetatea Albă, Albul Spătar, Ioan Băiceanu, Hodeo Crețul, Oanea Pântece, Tudor Vascanu, Giurgea lui Gaură, „tot nume... tătărăști de boieri de a lui Alexandru Vodă”⁷, zice ironic Eminescu. El remarcă și altă „ciudățenie”: la 1407, Alexandru cel Bun dă un așezământ din care rezultă că negustorii importau postav din Lemberg, pește din Brăila, cai și vite albe din Podolia: „ce-or fi aducând ei oare din Cetatea Albă? Poate corturi tătărăști? Ei aduc din Cetatea Albă stofe cusute cu fir de aur, stofe de mătasă și vinuri din Grecia, pe care prozaicul așezământ le numește cvas grecesc. Erau luxoși tătarii din Basarabia.” Și, după alte argumente, poetul conchide: „Hotinul-nord extrem, Chilia-gura Dunării, Cetatea Albă – gura Nistrului și tot teritoriul dintre liniile ce le-am putea trage între ele a fost al nostru și este de drept al nostru și astăzi, căci *nu nouă* ni s-a luat, *nu cu noi* s-au bătut rușii, *nu pământul nostru* l-au putut ceda turcii. / Știm prea bine că diplomații sunt isteți întru prefăcerea dreptății în terfeloage fără valoare. Dar tăria unui popor mic a stat totdeauna în *drept*.”

Dreptul este cheia studiului *Basarabia* și Eminescu face o demonstrație fără cusur, unică în literatura de specialitate. Susținătorii pseudo-dreptului rusesc asupra Basarabiei ar fi procedat mai firesc dacă nu ar fi recurs la mistificări precum aceea cu „semisălbaticii de sub corturi”: „Oare nu-i era mai ușor la inimă d-lui X, sau cititorului rus a lui «Le Nord», dacă afacerea se regula între noi și renunțam la dreptul nostru de bună voie? Nu-i părea mai bine dacă tăceam molcom și jucam după cum ni se cânta? / Sigur că da. / De aceea, oricât de slab ar fi dreptul lipsit de arme și de putere, el e tot mai tare decât nedreptatea, tot mai tare decât neadevărul. / Cu

⁴ Sergiu Iosipescu, *Ștefan cel Mare, domn al Țării Românești*, în „Analele Putnei”, XI, 1/2015, pp. 155-169.

⁵ *Ibidem*, p. 168.

⁶ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58.

⁷ *Ibidem*, p. 59.

un cuvânt tătarilor d-lui X și ai lui Rumianțof (a cărui nume d. X îl citează fără cuvânt, pentru că acest general n-a susținut niciodată de a fi eliberat Moldova de sub tătari, ci din contra el a dat Moldovei, pe lângă proprietatea și posesiunea liniștită a Basarabiei și a Hotinului), acei tătari n-au trecut, ci sunt pure invențiuni pentru a arunca praf în ochii Europei, neștiutoare de lucrurile noastre de la Dunăre. / Acest petec de pământ pe care «Le Nord» ar voi să-l sacrificăm prieteniei noastre cu Rusia nu are pentru noi nici un echivalent în lume. El însemnează misiunea noastră istorică, țaria noastră.⁸

Această normă a *dreptului*, precizează Eminescu, a fost dintotdeauna calea regală a istoriei românești. Pe vremea intrării lui Mahomed în Țara Românească împotriva lui Vlad Țepeș, sârbul Constantin Mihalovicz de Ostrovița, aflat în București, mărturisea că opinia generală în Balcani era că „oricine s-ar război cu românii, chiar să-i învingă, numai pagubă are. Aceasta-i foarte natural, pentru că românii nu sunt popor cuceritor, de aceea și apără ce-i al lor cu îndărătnicie, pentru că ce au cu drept au și al lor este.”⁹ Turcii înșiși îi sfătuiau pe sultani să nu facă război cu românii, dat fiind că războaiele cu ei n-aduc nici un folos, „ci pier numai o mulțime de turci în zadar”. Eminescu reține replica sultanului (*Sbiór pisarzów polskich*, sec. II, tom. V. Warszawa, 1828): „Până când românii stăpânesc Chilia și Cetatea-Albă, iar ungurii Belgradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creștini!” Și răspunsul lui Eminescu: „Pe câtă vreme Basarabia este în mâinile noastre, Rusia nu va putea cucerii Orientul. / Căci, după cât dăm noi cu socoteala din ciudatele teorii a frontierelor naturale, a barierelor ostile de învins și a victoriilor reputate la Cahul și Ismail, cam asta este intenția puterii noastre vecine.”

Și nu se înșela.

Eminescu dedică fiecărui veac din istoria Basarabiei câte un capitol. Colportarea numelui Basarabia nu s-a pus decât în vremea lui Mircea cel Bătrân, pentru ca să revină, în *dreptul forței*, abia la 1812. În vremea lui Ștefan cel Mare, Imperiul Otoman atinsese culmea puterii sale și țelul sultanilor de a stăpâni cetățile de la Marea Neagră, drept condiție a biruinței asupra creștinilor, s-a împlinit: „De aceea trebuie s-o spunem de pe acum că, oricât de viteaz să fi fost bătrânul domn al Moldovei, oricât de puternic să fi fost pentru vremea lui, în care alte state cu întindere de zece ori mai mare erau mai slabe decât Moldova, contra Turciei sau a Spaniei din vremea aceea n-ar fi putut rezista decât în defensivă, decât nevroid la strâmtoare, pentru a le face sminteală, căci la gol nu îndrăzne.”¹⁰ De unde și „testamentul” lui Ștefan cel Mare privitor la viitoarele capitulații față de Poartă, prima fiind încheiată la 1511 de către Bogdan, prin care se stipula că „Moldova e țară liberă și nu cucerită” (art.1), că „Poarta e obligată de-a apăra Moldova contra oricărei agresiuni și de a o mănținea în starea în care se găsea de mai înainte, fără să i se facă cea mai mică știrbire a teritoriului ei” (art. 3), că „stăpânirea voievozilor se va întinde asupra întregului

teritoriu al Moldovei” (art. 6), că „turcii nu vor putea cumpăra pământuri în Moldova, nici vor putea clădi geamii, nici se vor putea așeza în orice mod ar fi”¹¹, drept recompensă și supunere, domnii oferind, anual, Porții „4000 de galbeni turcești, 40 de șoimi și 40 de iepe fătătoare, toate însă sub titlul de dar” (art. 8). Aceste drepturi sunt recunoscute și în tratatul lui Petru Rareș de la 1529. *De jure*, cetățile Cetatea Albă și Chilia fuseseră restituite Moldovei, dar *de facto* ele au fost ocupate militărește de turci, de unde și precipitarea lui Petru Rareș în politica față de Poartă, nevoit fiind să încheie un tratat secret cu marchizul de Brandenburg, la 1542, cu scopul de a fi stăpân, *de facto*, pe cetățile de la mare. Eminescu subliniază faptul că acele cetăți n-au devenit proprietate *de jure* a Porții, ceea ce se reflectă și-n Tratatul de la Kûçük-Kainargi din 10/21 iulie 1774, încheiat între Rusia și Imperiul Otoman, sub Ecaterina a II-a. În raportul ambadorului austriac Thugut la Constantinopol (3 decembrie 1774), se precizează limpede că Poarta s-a angajat să restituie către Moldova și Valahia cetățile ocupate militar, chiar dacă a făcut tot ce i-a stat în putință să tergiverseze lucrurile. Drama respectivelor cetăți începe cu adevărat din secolul al XVII-lea, cu stingerea dinastiei Mușatinilor, efect al sistemului electiv al domniilor, despre care am făcut precizări în acest studiu.

În capitolul al IV-lea, Eminescu radiografiază secolul al XVII-lea. Tătarii, care se ocupau cu păscutul cailor și cu prădăciuni, sunt prezenți în Bugeac sub domnia lui Ieremia Movilă, care dăruiește lui Kazigherei Han din Crimeea șapte sate pentru *câșlă* (păscutul cailor), asta și pentru a-l împăca pe Han cu Polonia. Se vor retrage în Crimeea și vor reveni la 1637, sub Vasile Lupu. Dar populația stabilă era cea românească și Eminescu aduce dovezi din viața religioasă a eparhiilor Brăilei și a Hușilor care și-au disputat, la un moment dat, autoritatea în spațiul Basarabiei. „Tătarii d-lui X – redevine ironic Eminescu – devin foarte interesați. Ei au nevoie de mitropolit, de biserici, de cărți românești, ba de la anul 1640 Vasile Vvd Lupul le zidește biserică în Chilia, iar la 1641 călugării din mănăstirea Caracal le reparază biserica lor cea veche din Ismail. / În faptă însă se vede și-n cursul acestui veac de ce aveau nevoie tătarii și de ce moldovenii. Tătarilor le trebuia pășune pentru cai, moldovenilor, poporului statornicit de veacuri și creștin, le trebuia biserici, cărți, mitropolit.”¹² Și poetul conchide: „Să mulțumim bisericii noastre care, prin dumnezeiasca liniște și statornicie pe care a avut-o în vremile cele turburate, ne-a păstrat prin însemnările ei acest argument zdrobitor față cu orice subtilitate diplomatică.”¹³

Argumentele pentru veacul al XVIII-lea sunt și mai puternice. Eminescu aduce la bară, ca martor, chiar pe „martorul” lui X, graful Petru Alexandrovici Rumianțof, care relatează, la 25 aprilie 1773, despre limpezirea judecății din 1716, dintre Iorest, episcopul Hușilor, și Ioanichie, episcopul Proilavei, pentru delimitarea hotarelor celor două eparhii. Cearta

⁸ *Ibidem*, p. 60.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 61.

¹¹ Sub ce imperiu fioros se află România postdecembristă, încât politicienii au dat liber la vânzarea pământurilor ei, la construirea de geamii uriașe etc.? Simplu: imperiul devastator al *corectitudinii politice*.

¹² *Ibidem*, p. 64.

¹³ *Ibidem*.

e pentru Dubăsari, de dincolo de Nistru, și pentru două sate din Bugeac, Sultan-Câșlași și Musaip-Câșlași. Judecata a fost tranșată la Iași de Patriarhul de la Alexandria, Kyr Samuil: Dubăsarii au revenit Proilavei (Brăila), iar cele două sate au rămas Episcopiei Hușilor.

Dar evenimentul cel mai important din veacul al XVIII-lea se leagă de domniile lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu. Acești doi domni, străluciți ca personalitate, aveau toate șansele să ridice Principatele pe culmi de civilizație și cultură, la nivel european. Ba chiar, conform clarviziunii lui Dimitrie Cantemir, manifestată în *Istoria ieroglică*, se ivea posibilitatea unirii lor sub un singur sceptru, dar vechea maladie a discordiei mioritice a împins cele două Principate la nenorocirea domniilor fanariote, după ce Cantemir a trebuit să devină captiv în Rusia, iar Brâncoveanu să provoace martiriul familiei, stingându-se dinastia Basarabilor.

Am văzut cum Dimitrie Cantemir, orbit de propria doctrină cu privire la monarhii, a încheiat cu Petru I, la 13/24 aprilie 1711, tratatul de la Luțk¹⁴. Art. I prevedea trecerea Moldovei de sub umbrela Porții sub aceea a Rusiei, cu făgăduința că, intrată în Moldova cu oastea, împărăția va suporta cheltuielile de război (art. II), va garanta integritatea teritorială și restituirea de la turci a cetăților ocupate militar (art. XI), asigurând perpetuarea dinastiei Cantemireștilor la tron, câtă vreme se va arăta credință către țar (art. III), neimpunându-se nici Munteniei domniile. Tratatul, deși recunoaște granițele cele mai întinse ale Moldovei, răsuflă peste tot de grija „ocrotirii” principatului, devenind, în acest chip, poarta de acces a Rusiei către Balcani. Din pricina rușinoasei înfrângeri de la Stănilești, singurul articol care a putut fi îndeplinit a fost al XIV-lea, care prevedea dreptul lui Cantemir de a se bucura de „ospitalitatea” țarului în caz de înfrângere. Tratatul acesta a căzut, dar a rămas pofta de „ocrotire” asupra Moldovei. Pe de altă parte, sultanul n-a pricopsit Moldova doar cu domniile fanariote, ci, drept răzbunare, a cucerit, în 1713, cetea Hotinului cu tot cu teritoriul aferent.

La rândul său, Constantin Brâncoveanu, după cunoscuta bătălie de la Poltava, i-a promis lui Petru cel Mare ajutor militar contra turcilor, jocul său dublu determinând Poarta la sechestrarea întregii familii, cu silirea la lepădarea de credința strămoșească, urmată de decapitare. Pierderea dreptului domniilor pământești a fost marea catastrofă din istoria Principatelor. Simultan, Rusia își va întări, treptat, influența în Principate, începând chiar de la Petru I, care, prin Tratatul de la Constantinopol (5 noiembrie 1728), deja își asigură asemenea drepturi asupra creștinilor din Orient. Cu Ecaterina a II-a, „politica rusească în Orient s-au copt cu desăvârșire”¹⁵.

În 1769, în războiul cu Turcia, Galițin ocupă Hotinul, iar în februarie 1770 boierii moldoveni și munteni se văd nevoiți să jure credință Ecaterinei. De altfel, țarina voia o Românie unită de la Nistru la Carpați, dar sub protectoratul ei. Din corespondența baronului Francisc Maria Thugut cu prințul

Wenzel Anton Kaunitz, reiese și candidatura lui Stanislaus August ca primul rege al Principatelor Unite, pe atunci Rusia fiind dispusă „cu dragă inimă” să-i lase țării petecul de pământ numit Basarabia, adaugă ironic Eminescu.

În ultimul capitol, al șaselea, poetul se ocupă de veacul al XIX-lea. În iunie 1812, Napoleon aștepta să treacă peste Nienmen cu o oaste uriașă de 640 000 de oameni și 1370 de tunuri, în vreme ce Alexandru I nu putea opune decât 112 000 de ostași: „Spui oricine drept: Era atunci Rusia în poziția de a anexa Basarabia? Când delegații ei din București aveau avizul de a încheia pacea *cu orice preț*, poate cineva visa că afacerea Basarabiei a fost curată, a fost o afacere de cucerire?”¹⁶ Se putea vedea în retragerea grabnică din Moldova a celor 53 000 de soldați de sub comanda lui Mihail Ilarionovici Kutuzov o armată învingătoare? se întreabă, retoric, Eminescu. Poetul recurge și la amintirea celor vârstnici: „Oameni bătrâni care au văzut pe atunci armata lui Kutusof povestesc că, de mersurile forțate, bieții soldați cădeau în șanțurile drumurilor de țară și pe paveaua de lemn a Iașilor și, cu toată cumplita grabă, i-a trebuit patru luni ca să ajungă în fața aripei drepte a armiei împăratului francez; în fața corpului auxiliar de 34 000 de austriaci de sub generalul Schwartzemberg.”

Într-o asemenea împrejurare, Poarta nu avea nici grabă și nici interes să încheie pacea, cu atât mai puțin una defavorabilă ei. Ceea ce a silit-o să facă pasul, reamintește și Eminescu, a fost Anglia, care masase o flotă în strâmtoarea Bosfor, fapt care i-a împiedicat pe turci de a se folosi „de cumplita poziție în care se afla Rusia atunci. Dar nici influența engleză n-ar fi fost în stare de-a cucerii Rusiei o provincie dacă nu era angajată o altă armă, rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi.”¹⁷

De-aici încolo, odioasa poveste a trădării și mitei este cunoscută. Eminescu o relatează reproducând masiv din cartea lui W. Wilkinson, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*. Și pentru că diplomația rusească a făcut atâtea caz de *onoarea* țarului, Eminescu se întreabă strivitor: „Este oare cu puțință de-a admite că onoarea marelui nostru vecin ar fi fost angajată în această... afacere?”¹⁸ Și concluzia inevitabilă: „Toate elementele morale în această afacere sunt de partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porții, recăpătarea aceluia pământ printr-un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele, garantarea integrității *actuale* a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momente grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră. / Mai vine însă de partea noastră împrejurarea că acel pământ nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimeni de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.”

În acest punct, vine ideea genială a lui Eminescu, rezultată din *teoria dublului binom*, al datoriei și al drepturilor,

¹⁴ A se vedea textul tratatului în Ion Agrigoroaie, *op. cit.*, pp. 127-128, preluare după *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, ediție de Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, vol. I, București, 1900, pp. 15-18.

¹⁵ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 68.

¹⁶ *Ibidem*, p. 69.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 70.

subliniată de amintirile specialiști în drept, C. Jornescu și C. Petrescu. El observă că propaganda rusească se slujește de imaginea simbolică a balanței lui Themis, zeita antică a justiției. Pe un taler, ei pun „onoarea” a optzeci de milioane de ruși, iar pe celălalt – a celor cinci milioane de români din Principatele Unite. Evident, sugerează preopinienții, că greutatea de pe talerul cu 80 de milioane este strivitoare comparativ cu aceea de pe talerul cu doar 5 milioane! În materie de *drept* însă, replică Eminescu, răsturnând conceptul raționalist cartezian al dreptului și al „diplomației” rusești, cu precădere, trebuie înlocuită *balanța/cumpăna* cu *cântarul*, singurul îndrituit să nu introducă abuzul *dreptului forței* în locul *forței dreptului*. Și asta fiindcă nu întâmplător cei vechi au imaginat-o pe Themis legată la ochi, tocmai pentru a nu se lăsa coruptă de „dreptul celor puternici”: „Ce ni se opune? / Interesul a 80 de milioane de oameni față cu slabele noastre cinci milioane. Dar Temis e cu ochii legați spre a nu vedea părțile ce se judecă înaintea ei și, în loc de cumpănă în care să se cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul. De brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârna România cu drepturile sale străvechi și nouă.”¹⁹

Iată soluția de necombătut, în modernitate, a lui Eminescu. Această profunzime a gândirii lui în privința teoriei dreptului a fost remarcat întâia oară de către Ioan Slavici, în *Amintiri*: „Eminescu era tare în argumentațiune și rămânea învingător chiar și-atunci când discuta asupra dreptului.” Cu siguranță, observația lui Slavici este un ecou asupra zilelor când poetul reflecta asupra destinului Basarabiei, la 1878. „Eminescu – observă C. Jornescu și C. Petrescu – nu a fost jurist și nu poate fi considerat ca atare, însă datorită gândirii sale integraliste, conceptele și ideile juridice, politice, etnografice, sociale și economice constituie un tot organic, un sistem de noțiuni, gânduri și instituții încheiate.”²⁰ Să nu ne întrebăm de ce un specialist în drept de talia avocatului Titu Maiorescu n-a fost capabil să argumenteze, în epocă, *dreptul românesc* asupra Basarabiei, așa cum a făcut-o Eminescu. Explicația vine de acolo că juriștii vremii erau înrobiți conceptului raționalist de justiție, ignorând raționalitatea istorică în favoarea celei instrumentale: „cel ce se plasează pe pozițiile raționalității istorice nu-l va socoti pe Eminescu antiraționalist, ci, dimpotrivă, raționalist de o concepție profundă”²¹, apreciază autorii invocați. Numai cu idei *a priori*, spune Eminescu, ignorându-se adevărurile istorice, nu se poate face justiție. Poetul distingea între *drept* și *dreptate*, reflex al egalității eurilor. Bilateralitatea eurilor, regăsită de poet în filosofia budistă (*Tat twam asi*) și în creștinism, este coroborată cu ideea de echilibru și cu istoricitatea organică, echilibru între materie și spirit: „Echilibrul materiei și spiritului. Este o exprimare șocantă, în care, pentru prima oară după cunoștința noastră, o terminologie cu care se deschide «Cartea facerii» este

folosită pentru a explica «dreptul» în sens subiectiv. Această formulare eminesciană, datând de peste 100 de ani, ne înfățișează un spirit capabil de profunde observații, pe care juriștii consacrați nu le-au făcut. Este clar că prin echilibrul spiritului – așa cum o spune poetul în alte părți – el a înțeles «echitate», «egalitate de prestațiuni», «măsură a lucrurilor» ceea ce dă noi dimensiuni dreptului.”²² Se remarcă din nou creștinismul profund al lui Eminescu și în materie de justiție, creștinism trădat, cezaric, de politica „pravoslavnică” a țarilor.

Da, Rusia pune în balanță numai greutatea materiei, a imperiului fizic, eludând dimensiunea spiritului, care sta de partea brațului lung al cântarului. Creștinismul pe care-l pretindea Rusia țarilor era o groaznică formă fără fond în spațiile căreia se ascundea barbaria asiatică. Eminescu știa asta. Poetul concentrează această idee și în reflecția: „Căci ce e dreptul? Datoria ce e decât dreptul unui subiect, care implică datoria obiectului, ce datorează.” Aici se ascunde imaginea complexă a dublului binom, care „duce la dezlegarea unei controverse ce a traversat veacuri, între raționalism și istorism. Școala istorică a dreptului, considerând juridicitatea ca un produs al vieții sociale dintr-un timp dat și un loc dat, nu putea explica identitatea unor norme juridice aparținând diferitelor perioade și popoare și nici impregnarea unor sisteme juridice naționale cu instituții aparținând altor sisteme. Nici raționalismul abstract nu găsea suport temeinic afirmației că norma juridică este un produs al rațiunii umane – egală ei înseși în timp și spațiu – în timp ce sistemele de drept erau atât de departe de la popor la popor și de la epocă la epocă, fiind în permanentă evoluție și transformare. / Dubla bilateralitate a dreptului aduce explicația acestei controverse adânci. Într-adevăr, binomul persoană altă persoană – sau bilateralitatea eurilor – reprezintă conceptul abstract, schema pur formală a dreptului și este de esență rațională, iar binomul exigență-obligațiune (drept-datorie) are un cuprins concret în care juridicul apare ca un element exponențial al socialului.”²³ Concretizarea acestei concepții despre drept la Eminescu, cei doi juriști o găsesc tocmai în partea finală a studiului *Basarabia*, dar ei se feresc să comenteze subiectul Basarabia, încă tabu, la vremea când și-au scris cartea. Dar ei au sesizat dimensiunea creștină autentică a gândirii eminesciene, recunoscând sursa ei centrală: Cartea Facerii.

În anul 1878, la Congresul de la Berlin, Rusia și-a impus dreptul forței, ignorând îndrăzneța argumentație eminesciană din „Timpul”. Însă viitorul va aparține doctrinei eminesciene și faptul se va împlini la 1918, când diplomația europeană și jurisdicția europeană au făcut progrese în sensul doctrinei eminesciene. Iar ceea ce-i mai curios e că ai lui comilitoni, conservatorii, l-au îndepărtat cu grijă din publicistică, spre liniștea guvernului liberal, cât timp au durat negocierile care au dat câștig de cauză Rusiei. Lui Eminescu, nu-i mai rămânea decât să caute o explicație a enigmaticei semibarbarii rusești, care o împiedica să devină, pe deplin, cultură și civilizație europeană creștină.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ C. Jornescu, C. Petrescu, *Valori etice în opera lui Eminescu*, Editura Minerva, București, 1989, p. 64.

²¹ *Ibidem*, p. 28.

²² *Ibidem*, p. 39.

²³ *Ibidem*, pp. 39-40.

Teze existențialiste în „Glossa” lui Eminescu

Biografie și poezie

Inițiată în perioada studenției berlineze (1872-1874) și cunoscând un proces de elaborare similar, desfășurat pe durata unui deceniu, *Glossa* este soră geamănă cu *Oda (în metru antic)*, ambele reprezentând piscuri ale liricii eminesciene și, implicit, ale poeziei naționale și universale. După cum *Oda (în metru antic)* nu poate fi receptată în mod satisfăcător fără decodarea semantică a conceptului de *eros* și a etapei acestuia numită *criză erotică*, tot astfel *Glossa* nu poate fi analizată și comentată fără explicarea semnificației titlului, a originii speciei, fără stabilirea etapelor de elaborare, a surselor de inspirație și a inovațiilor datorate lui Eminescu și, mai ales, fără a oferi un răspuns pertinent/credibil la o întrebare esențială: cine vorbește și cui se adresează? Să le abordăm pe rând, pas cu pas, procedând cu rigoare și cu metodă..

Așadar, în octombrie 1872, Societatea „Junimea” acordă lui Eminescu subvenție lunară de 10 galbeni, pentru a-l ajuta să-și continue studiile la Berlin, în vederea obținerii titlului de doctor în filosofie. (Măiorescu se gândea să-l pregătească pentru o carieră universitară). Dintr-o scrisoare a fratelui său Șerban, din 30 noiembrie 1872, deducem că Eminescu plecase la Berlin cu mai multe săptămâni înainte de această dată. Cert este că la 18 decembrie 1872 se înscrie la Universitatea din Berlin, fiind înmatriculat ca student ordinar, pe baza unui certificat de absolvire de la gimnaziul din Botoșani. Ca și la Viena, își propune să urmeze și aici, cursuri foarte variate, în primul rând din domeniul filosofiei, dar și al istoriei, economiei și dreptului. Manifestând aceeași sete enormă de cunoaștere, Eminescu frecventează cu asiduitate Biblioteca

Universității, dar – conform unor mărturii contemporane – își cumpără cărți din cele mai diverse domenii. Acum citește, cu siguranță, *Manifestul Comunist* al lui Marx și Engels, care îi va inspira discursul patetic și revoluționar al prolețarului din Împărat și prolețar, la care lucra acum și pe care-l va publica exact peste un an, în numărul din 1 decembrie 1874 al revistei *Convorbiri literare*. Întrucât știm acum că Eminescu citea cu nesaț absolut orice lucrare cu temă filosofică – și nu numai-, avem toate motivele să credem că la Berlin (sau poate chiar la Viena, între 1870-1872) va fi lecturat și scrierile filosofului danez Søren Kierkegaard (1813-1855), cel care, în lucrări precum *Conceptul de ironie* (1841), *Conceptul de angoasă* (1844), *Tratatul despre disperare* sau *Boala până la moarte* (1849) deși își formula neliiniștile în sânul teologiei protestante, se revendica însă de la reacția filosofică împotriva lui Hegel. Ideile și preceptele exprimate de Kierkegaard – între care conceptul individualității, alegerea, paradoxul, anxietatea, neliiniștea în fața necunoscutului, etc. – vor fi preluate de succesorii săi, care vor alcătui atunci școala existențialistă. În calitatea sa de curent filosofic care alege existența ca centru al reflecției, existențialismul are rădăcini adânci, care nu-i vor fi fost străine lui Eminescu. Surse indirecte ale existențialismului pot fi întâlnite chiar și în *Biblie*, unde se formulează o *doctrină a existenței*, privind omul în raporturile sale cu divinitatea. Ca gândire empirică și descriptivă a condiției umane, existențialismul este o formă veche de cunoaștere metafizică. Un precursor poate fi considerat Sf. Augustin, de pildă, care în *Confesiuni* își povestește experiențele trăite, descriind neliiniștile și ascensiunea sufletului spre contemplația mistică. Prin căutarea sensului existenței umane, Blaise Pascal, în *Pensées*

(*Cugetări*) este și el un precursor al existențialismului. Așa cum se va vedea, în cele ce urmează, absolut toate conceptele și preceptele formulate de Kierkegaard în lucrările sale, enumerate anterior, precum și altele specifice existențialismului, pot fi întâlnite în *Glossă*, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că Eminescu a fost un precursor al existențialismului în literatură, devansându-i pe Bacovia din *Plumb*, pe M. Eliade din *Soliloquii*, pe Cioran din *Amurgul gândurilor* ș.a.m.d. Se confirmă astfel, încă o dată geniala concluzie premonitorie a lui Maiorescu, din finalul stridiului *Eminescu și poeziile lui* (1889), unde scria „pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub asupiciile geniului lui, și forma limbei naționale care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești”.

Semnificația titlului. Originea speciei

Cuvântul *glossă* provine din limba greacă, însemnând „limbă”, de unde a fost preluat în latină cu înțelesul de *cuvânt* care necesită explicații. (În limba franceză- *glosser* = a explica un cuvânt sau un pasaj obscur; a comenta).

Glossa este și denumirea unei poezii cu formă fixă, de origine spaniolă, concepută de poeții curteni, la sfârșitul secolului al XIV-lea. Proveniența era din jocurile didactice ale studenților din Evul Mediu și din Renaștere. În universitățile de atunci, cărțile erau rare și scumpe, iar învățătura se baza foarte mult pe memorizare: spre mai ușoară ținere de minte, studenții obișnuiau să versifice cunoștințele căpătate. Forma inițială a glossei consta în exprimarea a patru idei abstracte în tot atâtea versuri, urmate de „glossarea” lor, adică de explicarea fiecărei idei-vers în câte o strofă a cărei memorizare putea fi facultativă. Dacă strofa tematică era plasată la sfârșit, ea corespundea acelui moment didactic cunoscut sub numele de „fixarea cunoștințelor”. Exprimând idei abstracte, cele patru versuri ale strofei tematice aveau un caracter sentențios, aforistic. Așadar, ca specie literară, *glossa* este o poezie cu formă fixă, cu un conținut gnomic sau filosofic, având un număr de strofe egal cu numărul de versuri al primei strofe, în care fiecare strofă, începând cu a doua, comentează un vers din prima strofă, pe care îl conține ca ultim vers.

În laboratorul poetic: modele, variante și inovații eminesciene

Știm astăzi, cu certitudine, că cea dintâi variantă a *Glossei* este întâlnită în manuscrisele din perioada berlineză (1873-1874), unde se află în vecinătatea deosebit de elocventă a altor texte cu tematică filosofică: prima versiune din *Scrisoarea I*, traducerea versificată a basmului *Fata-n grădina de aur* (sursă de inspirație pentru *Luceafărul*) și traducerea unor scrieri filosofice ale lui Immanuel Kant. Știm, de asemenea, că, la Berlin, Eminescu a luat și lecții de limbă spaniolă, prilej cu care a cunoscut *glossa* inserată de Cervantes în partea a doua a romnului său *Don Quijote*. Probabil va fi cunoscut,

tot acum, glossele avându-i ca autori pe romanticii germani August Wilhelm Schlegel, Uhland și Ludwig Tieck.

Ceea ce știm, iarăși, cu certitudine e faptul că, încă de la început, Eminescu inovează față de forma „clasică” a glossei, dublând numărul de versuri din strofa tematică- de la patru la opt-, ceea ce asigură poemului o mai mare bogăție de idei. În același timp, strofele-comentariu sunt reduse de la zece la opt versuri, ca și strofa-temă, ceea ce conferă echilibru și simetrie întregii construcții.

Un amănunt semnificativ pentru laboratorul poetic eminescian este acela că definitivarea *Glossei* s-a înfăptuit tot în deceniul 1874-1883 (ca și în cazul altor câtorva capodopere ale poeziei sale filosofice, între care *Luceafărul*, *Odă (în metru antic)* și *Scrisoarea I*), cunoscând numai puțin de unsprezece variante.

Ceea ce singularizează însă *Glossa* lui Eminescu în contextul creațiilor similare din literatura universală, este inovația decisivă pe care o aduce într-o variantă din 1879-1880, și anume aceea că strofa tematică inițială este reluată, în final, în ordinea inversă a versurilor, închizându-se astfel cercul compozițional printr-o inspirată structurare inelară a textului.

Varianta din *Glossă* considerată definitivă e cea selectată de Maiorescu, în vara lui 1883, din cufulul cu manuscrise ale poetului și inclusă în volumul *Poesii*, de Mihai Eminescu, apărut în 21 decembrie același an, la editura „Socec”, cu un portret al autorului și o scurtă prefață aparținând ilustrului critic și editor.

Izvoare de inspirație

Ideea centrală a *Glossei* lui Eminescu o constituie detașarea rece, superioară a omului de geniu față de societate, viața socială, de relativul lumii materiale și de problemele omului comun.

Fiind, din punct vedere tematic, o meditație asupra marilor probleme ale existenței, ale destinului uman, o creație axată pe idei filosofice clasice, având în centru modelul poetului-conștiință, contemplativ, al omului superior, *Glossa* lui Eminescu se revendică, în primul rând, de la conceptul de *ataraxie*, preluat de la Schopenhauer, care înseamnă izolarea spiritului, concentrarea în sine, eliberarea din mrejele magiei, mânuite de demonul Mara și chiar negarea voinței de a trăi. Se ajunge, astfel, într-un punct către care converge *filosofia antică indiană*, pe care Eminescu a cunoscut-o foarte bine în perioada studiilor sale berlineze. La fel ca în *Upanișade*, de pildă, spiritul devine conștient de rolul său de centru al universului și nu mai vrea să ia parte la drama naturii, se detașează, superior, de aceasta și nu-și mai asumă roluri, ca în poemul *Luceafărul*. El devine autonom, desprins de lume, înstrăinat și contemplativ (strofa 9). Fiind un moment de cristalizare mai accentuată a spiritului eminescian, *Glossă* reprezintă o etapă de evoluție mult mai avansată a eului în raport cu cea din *Luceafărul*. În *Glossă*, spiritul optează pentru absolut și respinge relativul lumii materiale și al vieții sociale.

Un alt motiv poetic din *Glossă* își are sursa într-un concept al filosofiei antice grecești, și anume cel al *cunoașterii de sine*,

conform celebrei inscripții *gnoti seauton* (lat. *nosce te ipsum*), gravată pe frontonul templului lui Apollo din Delphi, pe care filosoful grec Socrate și-a ales-o ca deviză. Dacă idealurile societății umane sunt atât de meschine, *tu, filosofule*, așază-te de-o parte și încearcă să te cunoști pe tine („Regăsindu-te pe tine”, spune poetul într-un vers din strofa 2).

Zădărnicia asupra tuturor lucrurilor omenеști (strofa 5) e un motiv preluat din *Biblie* (v. *Ecleziastul*: „Vanitas vanitatum et omnia vanitas” – „Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciune”).

Un motiv foarte vechi în cultura universală, prezent și în *Glossa* lui Eminescu, este cel al *lumii ca teatru*. A fost preluat din vechea filosofie hindusă de către omul politic suedez Oxenstierna (1583-1654). Lucrarea acestuia cu titlul „*Cugetări pe teme diferite*” a circulat și la noi, în tălmăcirea franceză a autorului.

În sfârșit, *ideea prezentului etern* apare în scrierile lui Arthur Schopenhauer, filosoful romantic german care l-a influențat frecvent pe Eminescu. Dacă de mii de ani lumea joacă aceeași piesă, tu nu te lăsa amăgit – e sfătuit omul de geniu –, nu spera în iluzii și nu te teme de adevăr (strofa 6).

Compoziția

Ceea ce frapează, dintru început, în cazul *Glossei* lui Eminescu este forma neobișnuită a poemului. La o privire grăbită, totul pare a fi o probă de virtuozitate, un soi de „gimnastică poetică” (Expresia aparține lui B.P. Hașdeu!). Iar dacă nu observăm cu atenție structura poemului, nu vom putea înțelege subtilitățile și înălțimile ideatice ale acestui text. Așa cum arătam într-un context anterior, Eminescu a adus inovații esențiale la nivel compozițional, complicând schema clasică. În loc de cinci strofe, la Eminescu apar zece strofe de câte opt versuri fiecare. Inovația cea mai importantă o constituie – cum spuneam – reluarea versurilor din prima strofă în ordine inversă, ca și cum s-ar reflecta într-o oglindă, în cuprinsul ultimei strofe. Această inovație formală a lui Eminescu nu este o simplă joacă poetică, o gimnastică verbală; ea corespunde unei filosofii: lumea noastră este ca o imensă oglindă în care se reflectă Logos-ul; drept urmare, ordinea ideilor din discursul prim ne va apărea acolo, la temelia lumii noastre, răsturnată ca-n oglindă. Altfel spus, ideile discursului prim, idei ale Logos-ului divin, se „explicitează” imagistic, metaforic la nivelul inteligenței umane receptoare, dar pătrund și mai adânc, până la nivelul temeliei acestei lumi, al *grund-ului*, cum ar spune un filosof existențialist ca Martin Heidegger, unde, reconstituindu-se invers, ca în oglindă, arată astfel că sunt identice cu ele însele, ordinea fiind aparentă și secundară.

Analiza discursului liric

Glossa lui Eminescu este o meditație pe tema timpului și a condiției omului în Univers și în viața socială. Este un protest filosofic al omului superior, respectiv al poetului, decepționat și înăbușit de o lume meschină în care nu se poate integra și la care nu se poate adapta. Altfel spus, Eminescu schițează aici spectacolul de ansamblu al lumii și al vieții din

perspectiva omului de geniu, care înțelege totul și-și definește un statut existențial propriu, cu un cod comportamental specific, raportat la o altă tablă de valori decât cea a lumii obișnuite, a omului comun.

Evoluția societății umane oferă spectacolul dezolant și tragic al dorinței de mărire și putere. Orice efort activ de a ameliora lumea prinsă în acest joc este zadarnic. De aceea, soluția pe care Demiurgul o recomandă omului superior este ignorarea acestei lumi, izolarea, însingurarea și cunoașterea de sine, înțelepciunea gândirii, singura care poate să-i aducă salvarea.

Cine vorbește și cui se adresează

Ca de fiecare dată, în cazul eseurilor noastre pe teme de critică și istorie literară, demersul analitic are și acum o tentă polemică, generată fiind de insatisfacția pricinuită de lecturarea unor interpretări inadecvate ale *Glossei* lui Eminescu. E locul să mărturisim aici că două au fost, de data aceasta, motivele care ne-au determinat să întreprindem această nouă radiografiere a capodoperei absolute a liricii eminesciene. Dacă cel dintâi – argumentarea apartenenței *Glossei* la existențialism – era anunțat încă din titlu, cel de al doilea, pe care-l enunțăm acum constă în încercarea de a oferi un răspuns pertinent și plauzibil la întrebarea: cine vorbește și cui se adresează?

Pornind de la originea didactică a glossei, ca poezie cu formă fixă, putem considera – ca o constatare generală – că este o voce anonimă, cu siguranță profesorală, adresându-se tânărului studios. Profesorul se exprimă în aforisme, pe care apoi le dezvoltă și le explică. Nu există replică nici dialog. **Magister dixit!**

Cei mai mulți comentatori ai *Glossei* lui Eminescu sunt de părere că poetul vorbește de unul singur, adresându-se sieși și „recomandându-și singur” unele norme de conduită, ceea ce este absurd și aberant!

În sfârșit, alții consideră că ar fi vorba de un filosof care-și propune să-i învețe pe oamenii de rând să trăiască după anumite principii și norme elevate, adică însingurați, izolați de lume, în sfere înalte, apolinice! Ipoteza aceasta mi se pare a fi încă și mai aberantă decât cea dintâi, întrucât sfidează logica cea mai elementară: dacă toți oamenii de rând s-ar ridica la nivelul omului superior, al omului de geniu, atunci în raport de cine ar mai trebui ei să se izoleze, să se însingureze și să se înalte deasupra masei, a lumii obișnuite?

De aceea, cea mai plauzibilă interpretare este cea de a treia, conform căreia vocea anonimă aparține însuși Demiurgului, fiind identică cu vocea Părintelui Ceresc din *Luceafărul*. Fiindcă adevărurile cele mai generale, enunțate aforistic în strofa tematică, nu sunt numai simple învățături ale unui vreunui „bătrân dascăl”, ca în „Scrisoarea I” ale unui magister, ci sunt înseși legile constitutive ale lumii. Glasul care enunță aceste adevăruri general valabile nu poate fi decât glasul lui Dumnezeu-un glas din afara spațiului și timpului.

Așadar, în *Glossa* lui Eminescu, Creatorul se adresează filosofului, omului de geniu, omului superior oferindu-i

soluția inadaptării acestuia la idealurile meschine ale lumii contemporane.

Conținutul discursului divin

Care sunt normele de conduită pe care Demiurgul i le recomandă filosofului, care este soluția pe care i-o propune? Răspunsul la această întrebare ni-l poate oferi doar o atentă și riguroasă analiză a discursului divin, pe care o vom realiza în cele ce urmează.

Discursul divin se poate despărți în idei și acestea nu sunt opt – câte una pentru fiecare vers, ci șase, grupate în două categorii: legi generale constitutive ale universului și comandamente etice, vizând statutul ființei umane.

Discursul-prim, din strofa-temă, extrem de concentrat, necesită o diluare explicativă, provocând un discurs secund, reprezentat în poezie de cele opt strofe mediane. Astfel, trei dintre cele șase idei ale discursului divin se referă la modalitățile timpului:

- „Vreme trece, vreme vine“
- „Toate-s vechi și nouă toate“
- „Ce e val, ca valul trece“.

Primul enunț instituie însăși curgerea Timpului, în aparența sa monotonie, veșnic egală sieși, în ultimă instanță – zadarnică. Așa se explică de ce „toate“ sunt vechi și noi, în mod concomitent: sunt vechi de când lumea, căci purced din timpul imemorial al originilor; sunt noi pentru că, în mișcarea noastră prin Timp, generația noastră acum le întâlnește pentru prima dată.

Viitorul și trecutul sunt ca două oglinzi paralele și infinite. Istoria nu este decât o succesiune a diverselor culturi, ce ajung la un punct de maximă înflorire (asemenea unui val), urmată, cu fatalitate, de panta decăderii.

Celelalte trei idei cuprinse în discursul divin sunt tot atâtea **comandamente morale**:

- „Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate...“
- „Nu spera și nu ai teamă“.
- „De te-ndeamnă, de te cheamă
Tu rămâi la toate rece“

Trebuie să apelăm aici la motivul „lumea ca teatru“: dacă lumea joacă, de mii de ani, aceeași piesă, tu nu te lăsa amăgit, nu spera în iluzii și nu te teme de adevăr(strofa 6).

Când mișeei ies victorioși și în fruntea treburilor ajung adeseori nătărăii, tu nu te prinde în hora lor efemeră, căci „ce e val, ca valul trece“ (strofa 7).

Atunci când lumea te momește, te seduce „prin lucii mreje“, tu te strecoară, evită tentațiile, urmează-ți drumul(strofa 8).

În sfârșit, ca să eviți răul din lume, tu să te ferești de atingere, să nu răspunzi la calomnie, să nu te implici sufletește, ci să rămâi rece și contemplativ(strofa 9).

Concluzia este aceea că adaptarea nu este posibilă, întrucât solicitările existenței sunt viclene. De aceea, soluția pe care Demiurgul o propune înțeleptului este ignorarea vieții sociale, detașarea de aceasta și însingurarea („Tu rămâi la toate rece“).

Toate aceste norme de conduită alcătuiesc un veritabil **cod moral al înțeleptului**, pe care Eminescu îl rezumă în strofa finală, **strofa recapitulativă**.

Realizarea artistică

Fiind o poezie gnomică, *Glossă* comunică adevărurile sub formă de sentințe, maxime, aforisme. **Stilul gnostic** din *Glossă* produce senzația de spunere simplă, naturală, accesibilă, asemănătoare cu cea a textelor folclorice cu conținut paremiologic. Eminescu construiește aforismele cu mijloacele **limbajului popular** („de a-i fi cu stea în frunte“, „nu te prinde lor tovarăș“, „feri în lături“, „toate-s vechi și nouă toate“, „ce e val ca valul trece“ etc.).

Stilul se caracterizează prin limpezime și armonie. Claritatea reiese tocmai din simplitatea limbajului. Poetul apelează rar la epitete, comparații, simboluri și metafore. Versurile sunt scurte, cu măsura de 8 silabe, cu rimă încrucișată și ritm trohaic, ca în poezia populară, ceea ce produce o muzicalitate melancolică asemănătoare doinelor.

Fiind complet lipsită de elemente narative, *Glossa* este în mod evident o sinteză mai clară și mai bine realizată a modelului contemplativ estetic față de *Luceafărul* și chiar față de *Odă (în metrul antic)*, apropiindu-se în mai mare măsură de conceptul de poezie pură susținut de estetica simbolistică.

Câteva concluzii

În literatura universală sunt puțini poeți care au scris glose, iar în literatura română Eminescu este singurul care a abordat această dificilă specie cu formă fixă. *Glossa* lui Eminescu este un model de perfecțiune tehnică și coerență tematică.

Creație de culme a maturității, *Glossă* reprezintă o etapă de evoluție artistică mai avansată decât *Luceafărul*. În *Glossă* este depășită etapa relației omului de geniu cu contemporanii săi (ca în *Scrisoarea Iși Scrisoarea III*), sau chiar cea a dialogului cu oamenii de rând, cu muritorii (ca în *Luceafărul*). Aici, în *Glossă*, omului de geniu, înțeleptului i se oferă soluția existențială/existențialistă prin însuși glasul Demiurgului. Iar din seria poemelor care dau glas în poezia eminesciană, vocii lui Dumnezeu, *Glossă* este cea mai de valoare.

Creație lirică prin excelență, fără urme narative, fără dialog, fără retorism, *Glossă* se apropie, cum spuneam, de poezia pură, de simbolism, anticipându-l pe Bacovia din *Plumb* și pe Barbu în *Joc secund*. De aceea, *Glossă* reprezintă, incontestabil, capodopera liricii eminesciene. Iar prin sugerarea unor teme de meditație cultivate, în veacul următor, de exponenți ai existențialismului literar (alienarea omului, condamnarea la singurătate, absurdul unei existențe de neînțeles și de neacceptat, inadaptabilitatea cunoașterii și a comunicării, sentimentul disperării iraționale etc.) Eminescu se plasează, prin *Glossă*, și nu numai, între predecesorii **existențialismului** în literatura română și universală, confirmând astfel existența unui protocronism românesc!

* Din volumul *Eminescu. Eseuri analitice*, în curs de apariție la Editura „Alfa“ – Iași

Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril – Singura biserică ortodoxă din lume dedicată memoriei unui poet

De-a lungul timpului s-au tot ctitorit biserici în România, iar în ultima vreme cu un spor demn de cartea recordurilor. Însă acea biserică de acolo, nu pentru că este construită în stil Mușatin, asemănătoare cu multe dintre bisericile ctitorite de Ștefan cel Mare, printre care și cea din vecinătate, de le Popăuți, din Botoșani, este atât de importantă, ci pentru faptul că este singura biserică din lume dedicată memoriei unui poet. Și unicitatea ei nu se oprește aici, ci și în faptul că pictura din interior este una atipică, ce nu intră în canoanele bisericii ortodoxe pentru astfel de decorațiuni interioare: aureolele sfinților, care au o înfățișare ca ruptă din rîndul chipurilor oamenilor locului, au fost înnegrite de timp, nu sunt aurii sau argintii, sau au devenit negre cu trecerea timpului și au dat prilejul la tot felul de interpretări.

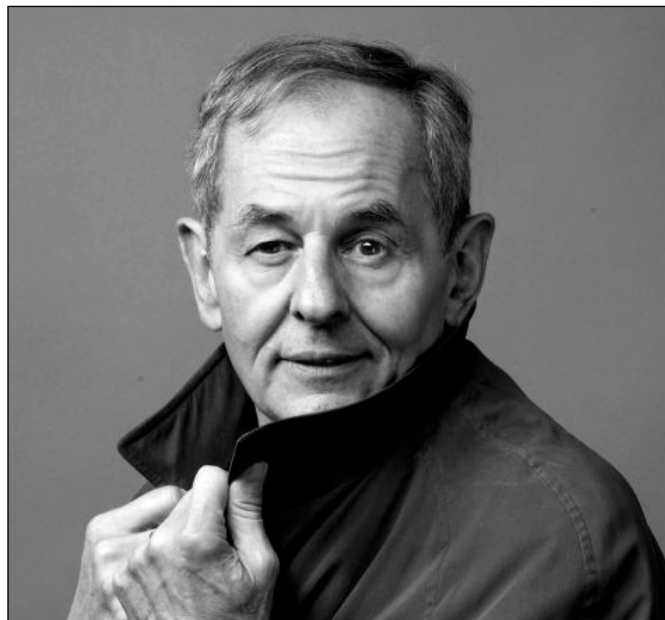
Ca mai toate bisericile și aceasta o fost construită din colectă publică. În 1929, cu zece ani înainte de a fi comemorat Mihai Eminescu la cincizeci de ani de la moarte, Nicolae Iorga, originar și el din Botoșani, un luptător pentru identitatea națională, cu toate greșelile din perioada de ministeriat, împreună cu scriitorul Cezar Petrescu au deschis colecta publică și în 28 iunie în acel an cu un sobor de

preoți au tîrnosit locul de ctitorire a bisericii. Ctitor a fost ales regele Carol al II-lea, care a făcut o donație importantă. Biserica a fost gata în 1938, iar în 1939 a fost sfințită de mitropolitul Moldovei, Irineu Mihălcescu, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, în așa fel ca în iunie, la cincizeci de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, comemorarea să aibă loc într-o prezență numeroasă, deși casa familiei Eminoviceștilor era lăsată în paragină de noii proprietari, familia Papadopol, care, la insistențele și autoritatea lui Nicolae Iorga, a fost de acord cu amplasarea bisericii acolo, imediat în apropierea bisericiuței lui Gheorghe Eminovici și cu altarul chiar lângă mormintele părinților poetului și cel al unui frate. Pictura a fost executată în timp util de pictorul Petre Remus Troteanu, profesor la Academia de Arte Frumoase din Iași, fiu al unui preot născut în Ipotești. Nu s-a găsit nici o însemnare în documentele pictorului din care să reiasă alegerea culorii aureolelor, dar legende ivite după ce aureolele s-au înnegrit s-au încetățenit în timp și au indus părerea că acele aureole în negru ale sfinților de pe fresca interioară a bisericii ar fi sugerat doliu pentru poetul dispărut atât de devreme și atât de tragic cu cincizeci de ani în urmă.

Thierry WOLTON

O istorie mondială a comunismului

ESEU DE INVESTIGARE ISTORICĂ

Volumul I
CU O MÂNĂ DE FIER
Călăii

„Cu o mână de fier, vom conduce omenirea spre fericire.”
Lozincă din insulele Solovki, primul lagăr de reeducare
din Rusia bolșevică

Prolog

In 1901 apărea primul număr al ziarului revoluționar rus *Iskra*¹, cu deviza „Din scânteie va izbucni flacăra”. Prozeli-tismul fiind în natura comunismului, pentru leniniști pare evident că popoarele vor să se elibereze de exploatare. Noul regim sovietic e obligat să ajute lumea să-și construiască noua istorie. Lenin și mai ales Troțki, adeptul unei revoluții per-manente, sunt convinși că supraviețuirea Rusiei bolșevice depinde de răspândirea revoluției în alte țări, în caz contrar riscând să fie izolată în războiul declarat dușmanului capi-talist. Comunismul va fi mondial sau nu va fi deloc. Reușita loviturii de stat din Octombrie a arătat că nu trebuie aștep-tate condiții favorabile pentru a se obține un succes revolu-ționar. Bolșevicii vor să-i susțină pe cei care, la fel ca ei, cred în violență mai mult decât în mecanismele luptei de clasă.

Din perspectiva Moscovei, războiul mondial, încheiat cu armistițiul din 11 noiembrie 1918, trebuie să ușureze sarcina revoluționarilor. Cauzele care au dus la căderea țarismului în februarie 1917, apoi la cucerirea puterii opt luni mai târziu,

trebuie să producă aceleași efecte în imperiile centrale învinse. Abdicarea Kaizerului în Germania, prăbușirea Habsburgilor în Austro-Ungaria au lăsat în loc regimuri politice incerte, ușor de răsturnat, la fel cum fusese guvernul Kerenski. Toate speranțele se îndreaptă spre Berlin, unde spartakiștii plănu-iesc un scenariu în stil bolșevic. Condușă de Karl Liebene-cht și Rosa Luxemburg, mișcarea s-a născut dintr-o sciziune a partidului social-democrat german, în urma refuzului de a susține efortul de război. Spartakiștii urmează linia politică a lui Lenin: clasa muncitoare nu are nimic de sperat de la o înfruntare între puterile imperialiste, în schimb are totul de câștigat într-un război civil pe care războiul îl poate provoca. În primăvara 1917, revoluționarii au pus la cale mai multe greve care-au paralizat industriile germane. Un an mai târ-ziu, în toamna lui 1918, când situația militară a Germaniei se agravează, spartachiștii trec la ofensivă. La începutul lui noiembrie, marinarii flotei din Kiel se răscoală, insurecția cuprinde Lübeck, Hamburg, Bremen, Hanovra, München; apar soviete în mai toată țara, comitete de soldați și mun-citori. Revoluția pare de neoprit, în timp ce Berlinul începe negocieri pentru armistițiul cu Aliații. Abdicarea Kaizerului, urmată de proclamarea Republicii de către socialistul Schei-dermann par să repete istoria rusă. Moscova urmărește eveni-mentele cu entuziasm. Lenin are dreptate, scânteia bolșevică e pe cale să aprindă Europa. Dacă Berlinul cade, tot Vechiul Continent va lua foc, având în vedere rolul central jucat de imperiul german. Partidul bolșevic trimite pe teren mai mulți experți în revoluție, printre care Karl Radek.

¹ *Iskra*, scânteie în limba rusă.

După abdicarea Kaizerului, social-democrații și statul-major german au semnat un acord secret pentru organizarea unei apărări comune contra bolșevismului agresiv. Germania nu trebuie să eșueze în revoluție. Două tabere stau față în față, de o parte republica sovietelor dorită de spartakiști, de alta un proiect de democrație parlamentară și Adunare constituantă susținut de social-democrați. Revoluție *versus* reformism. Confruntarea de forță se declanșează la începutul lui ianuarie 1919, cu greva generală pe care o proclamă la Berlin partidul comunist german, KPD, noul nume pe care îl adoptă spartakiștii. „Este nevoie de o mână de fier. Nu voi fugi de această răspundere”, avertizează ministrul de interne, Gustav Noske. Mii de soldați au fost masați la porțile capitalei. Timp de trei zile, de pe 9 până pe 12 ianuarie, războiul civil face ravagii, până la capitularea insurgenților. „Călăi stupizi! exclamă Rosa Luxemburg în *Rote Fahne*, organul KPD, „ordinea” voastră e clădită pe nisip. Măine revoluția va reîncepe vestind cu surle și trâmbițe: am fost, sunt și voi fi.” Sunt ultimele rânduri scrise de revoluționară. Arestată împreună cu Karl Liebknecht, e împușcată pe loc alături de acesta, la ordinul noii puteri care vrea să stârpească din rădăcini insurecția, până și simbolurile ei. Lichidarea Comunei din Berlin sună clopotele revoluției germane: ultimele focare se sting la începutul lunii mai. Moscova a primit dezastrul neputincioasă, dar bolșevicii sunt decisi să se răzbune pe social-democrații care le-au spulberat speranțele. Simboluri ale „colaboraționismului de clasă”, înfierați de propaganda comunistă ca „social-trădători”, ei nu și-au ispășit, nici până acum, „trădarea”.

La sfârșitul Primului Război Mondial, Rusia sovietică rămâne izolată. Internaționala a III-a comunistă, care își ține Primul congres la începutul lui martie 1919, la Moscova, în prezența conducerii bolșevice, abia dacă adună vreo zece revoluționari veniți din străinătate. Dar Lenin nu renunță la ambiții: revoluția mondială rămâne pe ordinea de zi. Noua Internațională, Komintern după abrevierea rusă, vrea să elimine Internaționala social-democrată, a II-a, apărută în 1889 și vinovată, în ochii lui Lenin, de deviație naționalistă pentru a fi ales tabăra adepților războiului în timpul conflictului mondial. Manifestul acestui prim congres din 1919, redactat de Troțki, este radical. Se declară război lumii burgheze, dictatura proletariatului e proclamată formă superioară de democrație muncitorească. Aceste noi principii fiind decretate, speranța revoluționară renaște, de data asta la Budapesta.

Înfrângerea armatelor austro-ungare pe frontul italian și armistițiul semnat în noiembrie 1918 au dezintegrat un imperiu condus de la Viena, cu aproape 53 de milioane de locuitori, întins din Galiția până în Austria, până la Adriatică în sud. Rămășițele lui au fost împărțite între „statele succesoare”: Polonia, Cehoslovacia, regatul sârbilor, croaților și slovenilor, România, noua republică Austria. Ungaria, în schimb, pierde două treimi din fostele ei teritorii, și peste jumătate din populație. Conte Karoly, care asigură o conducere provizorie a republicii, ar vrea să instaureze un regim moderat de inspirație social-democrată. În cazul lui, paralela cu Kerenski pare pertinentă. La fel ca omologul său rus

la vremea lui, a fost constrâns să lupte pe două fronturi, în exterior pentru a apăra interesele teritoriale ale țării sale în fața Aliaților învingători, în interior pentru a reprimă forțele revoluționare puse de partidul comunist sub comanda Moscovei. Între cele două, marginea de manevră este îngustă. Karoly a fost răsturnat, victimă a unei lovituri de stat pusă la cale de comuniști. Pe 21 martie 1919, partidul comunist preia puterea, iar țara cade pradă terorii.

Partidul comunist ungar, o pură creație moscovită, o emanație a partidului bolșevic, regroupează în sânul lui un grup de simpatizanți străini. Ungurii autohtoni sunt conduși de ziaristul Bela Kun, un mare admirator al lui Lenin. La sfârșitul conflictului mondial, Moscova l-a trimis la Budapesta împreună cu alți optzeci de comuniști, ca să fondeze partidul comunist. Noul partid a primit o dublă misiune, să torpileze fragila republică a contelui Karoly și să-i înghită pe social-democrați. Bela Kun primește de la Moscova tot sprijinul material și financiar pentru a reuși. Lovitura de stat din 21 martie încununează șase luni de efort. Partidul comunist ia puterea alături de social-democrați, dar ca să facă politica dorită de bolșevici. Din 22 martie până pe 1 august 1919, data la care cade „republica sovietelor ungare”, între capitala bolșevică și comuniștii de la Budapesta vor fi schimbate 218 mesaje telegrafice. Ordinele trimise de Moscova cer fermitate crescută față de social-democrați, acești „mic-burghezi” care frânează mersul revoluției. „Dictatura proletariatului presupune exercitarea unei violențe nemiloase, rapidă și hotărâtă, pentru a zdrobi rezistența exploatatorilor, a capitaliștilor, a marilor proprietari funciari și a slugilor lor, așa sună ordinul lui Lenin dintr-un mesaj datat 27 mai. Cine n-a înțeles acest lucru, acela nu este un revoluționar².”

Îmboldit de sovietici, puterea comunistă din Ungaria realizează în ritm accelerat, timp de o sută de zile, lucruri pentru care Rusia a avut nevoie uneori de mai multe luni. Naționalizarea întreprinderilor, a băncilor, a companiilor de asigurări, a comerțului angro, a imobilelor de locuit; controlul presei, al culturii și profesiunilor liberale; confiscarea pământului marilor proprietari și împărțirea lui către cooperative; redactarea unei constituții ce instaura dictatura proletariatului; proclamarea Republicii federative socialiste a sfaturilor din Ungaria și proiectul de unire cu Ucraina și Rusia sovietice... Penuria, raționalizările, inflația însoțesc această politică radicală, aplicată în pas alergător. La sate, unde țăranii sperau să primească pământurile confiscate, revolta mocnește. Putea răspunde prin teroare. O poliție paralelă, numită familiar „Băieții lui Lenin”, străbate țara la bordul unui tren special lichidând țăranii care se opun colectivizării. „În statul proletarilor, doar cei care muncesc au dreptul la viață”, proclamă propaganda. Numărul exact al celor uciși de această dictatură sângeroasă nu este cunoscut, dar căderea lui Bela Kun e primită cu ușurare în vara lui 1919, în urma intervenției trupelor române și franceze. Astfel, ungurii au gustat din

² Miklos Molnar, *De Bela Kun à Janos Kadar, 70 ans de communisme hongrois*, PFNSP, 1987, p. 37; Stephane Courtois et Jean-Louis Panné, „Le Komintern en action”, in *Le Livre noir du communisme*, Robert Laffont, Bouquins, 1997, p. 317.

comunism și nu mai sunt dispuși să o facă din nou, doar cu de-a sila. Va fi cazul după 1945, după venirea „eliberatorilor” sovietici.

Bela Kun a eșuat, victimă a ambițiilor sale. Conform unui principiu testat deja în Rusia sovietică, reconfirmat apoi în majoritatea celorlalte țări comuniste, regimul lui a ales aventura naționalistă pentru a încerca să amăgească poporul nemulțumit de revoluție și de consecințele ei economice. În iulie 1919, Budapesta încearcă să recucerească Transilvania, pierdută în favoarea României după înfrângerea din noiembrie 1918. Bucureștiul nu a cedat, hotărât să apere această regiune de graniță, veșnic obiect de dispută între cele două țări. Armata română a spulberat trupele ungare, apoi a trecut la ofensivă, înaintând până la Budapesta. Asediată, Republica sovietelor a căzut pe 1 august; conducătorii și militanții mai importanți s-au refugiat în Austria. Însă Ungaria nu avea să cunoască democrația. Un regim naționalist și autoritar se instaurează sub mâna de fier a amiralului Horty. Cât despre Bela Kun, el continuă să servească comunismul așa cum știe s-o face mai bine, adică prin teroare. Revenit în Rusia bolșevică, e trimis comisar politic al Armatei Roșii în Crimeea, aflată în plin război civil. Aici, ia parte la masacrarea a zeci de mii de persoane, majoritatea membri ai armatei albe a lui Wrangel. Va fi apoi trimis în Germania să facă agitație pentru Komintern și în sfârșit va reveni la Moscova, cadru important al Internaționalei comuniste. Cariera lui se încheie în 1937: e lichidat de Marea Teroare a lui Stalin, care devine foarte suspicios față de toți comuniștii cu o experiență politică în străinătate.

Eșecurile din Germania și Ungaria îi conving pe internaționaliștii leniniști: cel mai sigur agent de propagare a idealului comunist rămâne tot Armata Roșie. Revoluția trebuie adusă popoarelor. Moscova testează pentru prima oară această politică în războiul care-o confruntă cu Polonia în vara lui 1920. Pentru bolșevici, acest conflict nu e o simplă încăierare de frontieră. „În vârful baionetelor noastre, vom aduce omenirii muncitoare fericirea și pacea”, declară generalul Tuhacevski care comandă trupele. „Drumul incendiului mondial trece peste cadavrul Poloniei” va fi deviza soldaților. La Moscova, unde se ține în acel moment al II-lea Congres al Internaționalei, delegații urmăresc pe o hartă uriașă înaintarea acestei „eliberări” anunțate. Noile speranțe bolșevice sunt spulberate de înfrângerea Armatei Roșii pe Vistula, de retragerea lui Tuhacevski și armistițiul de la Riga, în octombrie 1921. Mai târziu, cucerirea militară a Georgiei urmată în 1921 de cea a Mongoliei interioare, două țări în care comuniștii erau inexistenți înainte de intervenția Armatei roșii, vor întări la Moscova ideea că sovietizarea forțată e cel mai sigur mijloc de a impune socialismul unui popor.

Lenin a vrut întotdeauna să înarmeze comunismul cu mijloace de expansiune. Internaționala a apărut în martie 1919, ca instrument al acestei politici. Al II-lea Congres al organizației, din iulie-august 1920, pune Kominternul pe picior de război, având Cartierul lui general moscovit, trupele lui (partidele comuniste naționale), propriile mijloace financiare și de subversiune. Vremea simplei declarații de credință

a trecut, acum trebuie întocmite planuri de campanie, trebuie alese terenuri de confruntare. Cei 217 delegați comuniști prezenți în capitală, veniți acum din 37 de țări, votează în unanimitate condițiile de aderare la această nouă armată de internaționaliști. Trebuie trasată o frontieră clară între reformiști și revoluționari, iar cât mai mulți militanți socialiști trebuie convinși să adopte bazele ideologice ale leninismului.

CELE 21 DE CONDIȚII DE ADERARE LA INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ

(extrase)

Nici un compromis cu reformiștii^{3*}

Orice organizație dornică să adere la Internaționala comunistă trebuie să-i îndepărteze din posturile implicând o răspundere în mișcarea muncitorească (organizații de partid, redacții, syndicate, fracțiuni parlamentare, cooperative, municipalități) pe reformiști și „centriști” și să pună în loc comuniști devotați. (...)

Să pregătească revoluția

În aproape toate țările Europei și Americii, lupta de clasă intră în perioada războiului civil. În aceste condiții, comuniștii nu pot avea încredere în burghezie. E datoria lor să creeze pretutindeni, în paralel cu organizația legală, un organism clandestin capabil, în momentul hotărâtor, să-și facă datoria față de revoluție. (...)

Să caute susținerea țăranilor săraci

(...) Clasa muncitoare nu poate învinge dacă nu e susținută cel puțin de o parte a muncitorilor de la sate. (...) Acțiunea comunistă de la sate capătă în acest moment o importanță capitală. Ea trebuie să fie în principal misiunea muncitorilor comuniști care au legături cu satele. Să refuzi îndeplinirea ei, ori s-o încredințezi unor reformiști dubioși înseamnă să renunți la revoluția proletară.

Să respingă orice politică reformistă

Partidele dornice să aparțină Internaționalei au datoria de a recunoaște necesitatea unei rupturi complete și definitive cu reformismul și cu politica de centru și să preconizeze această ruptură printre membrii organizațiilor. Acțiunea comunistă coerentă este posibilă doar cu acest preț.

Să denunțe imperialismul, să susțină lupta anticolonială

(...) Orice partid aparținând Internaționalei a III-a are datoria de a demasca hotărât acțiunile imperialiștilor „săi” în colonii, să susțină prin fapte, nu prin vorbe, orice mișcare de emancipare în colonii. (...)

Să infiltreze syndicatele

(...) Trebuie formate nuclee comuniste al căror efort perseverent și constant va atrage syndicatele de partea comunismului. (...) Aceste nuclee comuniste trebuie să fie complet subordonate întregului partid.

Centralism și disciplină de partid

(...) În actuala epocă de război civil îndârjit, partidul comunist nu-și poate îndeplini rolul decât dacă este organizat în modul cel mai centralizat, dacă acceptă o disciplină de fier apropiată de cea militară, și dacă organismul său central

³ * Intertitluri de T. W.

deține puteri extinse, exercită o autoritate necontestată, se bucură de încrederea unanimă a militanților.

Epurarea periodică a partidului

Partidele comuniste din țările în care comuniștii militează legal trebuie să procedeze la epurarea periodică a organizațiilor lor, pentru a îndepărta elementele egoiste și mic-burgeze.

Susținerea și apărarea sovietismului

Partidele dornice să facă parte din Internaționala comunistă trebuie să susțină fără rezerve toate republicile sovietice în lupta lor cu contrarevoluția. Ele vor recomanda neobosit refuzul muncitorilor de a transporta muniții și echipamente destinate dușmanilor republicilor sovietice și vor susține, legal sau ilegal, propaganda în rândul trupelor trimise contra republicilor sovietice.

Îndeplinirea ordinelor Internaționalei

Toate deciziile Congresului Internațional, cele ale Comitetului executiv, sunt obligatorii pentru toate partidele afiliate la Internaționala comunistă. (...) Orice partid doritor să adere la Internaționala comunistă trebuie să se numească Partidul comunist al... (secție a Internaționalei a III-a comunistă). Această chestiune de nume nu e o simplă formalitate; ea are și o importanță politică considerabilă. Internaționala comunistă a declarat un război nemilos întregii lumi burghize și tuturor vechilor partide social-democrate galbene. Este important ca diferența dintre partidele comuniste și vechile partide „social-democrate” ori „socialiste” oficiale care-au trădat drapelul clasei muncitoare să fie mai clară pentru orice muncitor.⁴

Începând cu această epocă, bolșevicii au conceput comunismul ca un sistem mondial. Cele 21 de condiții pun bazele programului ce va regla acest sistem în deceniile viitoare; subordonare totală față de Partidul-stat sovietic; organizații naționale copiate după modelul leninist; un front de luptă ideologică în care trebuie să triumfe ideile comuniste (proletari, țărani săraci, syndicate, colonii...); metode subversive (crearea unui aparat clandestin); o stare de război permanent cu burghezia, capitalismul, imperialismul... De la bun început, Kremlinul a fost marele trezorier al Kominternului. În mai 1919, o colecție de bijuterii în valoare de mai multe milioane de ruble a fost pusă la dispoziția organizației, fiecare obiect având propria lui destinație, „pentru Anglia”, „pentru Franța”, „pentru Olanda” etc⁵. Bugetul va crește apoi continuu. Pentru anul 1922, sunt împărțite⁶ 3 150 600 ruble-aur⁷: „1) PC german: 446 592 ruble-aur (42 872 382 mărci germane din epocă); 2) PC francez: 100 000 ruble-aur (638 000 franci); 3) PC italian: 360 842 ruble-aur (4 305 000 lire); 4) PC cehoslovac: 250 000 ruble-aur; 5) PC englez: 200 000 ruble-aur etc.⁸ În acest an, 1922, Rusia bolșevică este lovită de foametea ce

avea să facă peste 5 milioane de morți în total. Pentru a veni chipurile în ajutorul sinistratilor, Lenin ordonă confiscarea bunurilor Bisericii ortodoxe. Cea mai mare parte a prăzii alimentează bugetul Kominternului, emisari ai Moscovei îndrumă aceste fonduri speciale spre China, India, Persia, Ungaria, Italia, Franța, Anglia, Germania, Finlanda⁹... Aurul Moscovei nu e o legendă. Tezaurile Rusiei devenită sovietică, apoi banii partidului-stat servesc și vor servi la finanțarea activităților comuniste din lume. Mai târziu, filiera „subvențiilor” spre partidele comuniste străine va trece sub tutela poliției politice, NKVD, pentru a activa filiere de spionaj sau activități teroriste cu spijinul militanților locali¹⁰.

Kominternul își îndreaptă primele lovituri spre Internaționala socialistă, a „social-trădătorilor”. Moscova transpune pe scena revoluției mondiale războiul ideologic ce i-a opus mult timp pe Lenin marxiștilor reformiști germani, în frunte cu Eduard Bernstein și Karl Kautsky. Internaționala a III-a îi atacă pe adepții unei căi democratice spre socialism. În Germania, Franța, Italia, oriunde socialiștii înseamnă ceva, comuniștii se afirmă prin ruptura cu ei – de pildă în Franța, în 1920, când sciziunea Congresului de la Tours creează secția franceză a Internaționalei comuniste, viitorul PC. În spațiile divergențelor politice, sunt în joc interese vitale. Dacă socialiștii reformiști ar izbuti să câștige o majoritate a proletariatului mondial și să lichideze exploatarea capitalistă, asta ar fi sfârșitul comuniștilor și a căii revoluționare propovăduite de ei. Dependența financiară de Moscova a tuturor partidelor comuniste e pentru capitala sovietelor un mijloc excelent de a-și menține trupele pe linia ei politică. Banul e nervul războiului.

În mintea conducătorilor bolșevici, partidele comuniste naționale trebuie să fie simple secțiuni locale ale Kominternului, cum stipulează una dintre condițiile de aderare. Acest statut face din militanții comuniști de peste tot o armată potențială de agenți în serviciul URSS, lucru de care Kremlinul e tot mai interesat în anii 1930, când situația internațională se degradează. Partidele comuniste „frățești” au obligația să asculte ordinele Moscovei, inclusiv când ele se dovedesc sinucigașe. Comuniștii chinezi, bunăoară, vor face o experiență amară în 1927 când vor fi aproape total lichidați de naționaliștii din Guomindang cu care se aliaseră siliți de Kremlin. Afacerile Kominternului sunt totdeauna tratate direct de Politbiuroul sovietic, cea mai înaltă instanță a partidului-stat, ca o ramură a politicii externe. De pildă, în iulie 1922, când Moscova și Tokio încep negocieri pentru stabilirea de relații diplomatice, se recomandă partidului comunist japonez să valorifice aceste negocieri în scop de propagandă, deoarece „Japonia trece printr-o perioadă revoluționară”¹¹.

Viziunea Moscovei asupra lumii poate costa enorm pentru partidele comuniste aflate la ordinele Internaționalei. Primii sacrificeți pe altarul „luptei finale” au fost comuniștii germani. Bolșevicii visau, atunci, o revoluție la Berlin care

⁴ „Condiții de admitere a Partidelor în Internaționala comunistă”, extras din *Primele patru congrese mondiale ale Internaționalei comuniste, 1919-1923*, Biblioteca comunistă, editura Librairie de travail, 1934, pp. 39-41.

⁵ Centrul rus de conservare și studiere a documentației istorice contemporane, Moscova, p. 395, i. 82, d. I., p. 8.

⁶ *Ibid.*, f. 17, i. 3, d. 289, p. 2.

⁷ Circa douăzeci de milioane de euro actuali.

⁸ Dimitri Volkogonov, *Adevăratul Lenin*, Robert Laffont, 1995, p. 362.

⁹ *Ibid.*, p. 341.

¹⁰ Vezi mai ales Arhivele prezidențiale ale Federației Ruse, f. 3, i. 20, d. 66, p. 8.

¹¹ Centrul rus de conservare și studiere a documentației istorice contemporane, Moscova, f. 17, i. 305, d. 305, p. 6.

să împingă Europa în brațele comunismului. Eșecul spartakștilor nu-i face pe Lenin și tovarășii să renunțe la această politică. Moscova începe să spere din nou când Germania e zguduită de un val de agitație naționalistă după ce trupele franceze au ocupat regiunea Ruhr, la începutul lui 1923. Parisul încerca să constrângă Berlinul să-și achite datoriile de război fixate prin Tratatul de la Versailles. Aflată într-o situație economică dramatică, Republica de la Weimar hotărâse să-și suspende plățile, provocând ca răspuns intervenția franceză. Comuniștii germani se află în fruntea manifestațiilor ce denunță „imperialismul francez”. Cu acest prilej, încep o colaborare cu naționaliștii germani, prefigurare a marii înțelegeri dintre Roșii și Brunii care, zece ani mai târziu, avea să lichideze democrația de peste Rhin. Rezistența contra ocupantului francez are loc în plin marasm economic. Moneda se năruie, inflația devine galopantă, grevele, manifestațiile, revoltele se succed. La jumătatea lui august 1923, guvernul de la Berlin cade. Ora revoluției a sunat, Moscova este convinsă. Agenții ai Kominternului specializați în insurecții și militari cu experiență în războiul civil sunt trimiși clandestin pe teren. Armata Roșie este mobilizată la frontierele apusene ale Rusiei, gata să intervină în ajutorul insurgenților. După planurile conducerii bolșevice, revoluția trebuie să se sprijine pe Landuri, unde guverne „muncitorești” formate din social-democrați de stânga și comuniști trebuie să pună mâna pe arme în ziua Z. Revoluția este chiar programată, pe 7 noiembrie, pentru a celebra a șasea aniversare a loviturii de stat a lui Lenin¹². Și încă o dată se soldează cu un eșec, nimic nu se petrece după plan. O succesiune de evenimente fac să eșueze lovitura de stat germană: Berlinul decretează starea excepțională în landul Saxa unde trebuia să înceapă

¹² 25 octombrie după vechiul calendar iulian.

insurecția, trupele Reichswehr-ului sunt mobilizate, dezacorduri între social-democrații de stânga și comuniști împiedică declanșarea grevei generale ce trebuia să dea semnalul revoluției. KPD, în acord cu Moscova, contramandază lovitura de forță în ultimul moment. La Hamburg, unde ordinul nu ajunge la timp, comuniștii locali sunt masacrați după ce au atacat posturile de poliție.

O revoluție nu se face prin decret. La câteva luni după eșecul german, în iunie 1923, în Bulgaria, partidul comunist condus de Ghiorgghi Dimitrov a fost zdrobit de forțele de ordine după trei zile de insurecție aprobate de Komintern. În decembrie 1924, partidul comunist din Estonia va încerca la rândul lui o lovitură armată la ordinul Moscovei. În urma represiunii care a urmat, comuniștii estonieni nu-și vor mai reveni niciodată. După moartea lui Lenin, Kremlinul continua să creadă în necesitatea unei lumi convertite la comunism pentru ca Rusia sovietică să poată supraviețui. „Eforturile unei singure țări nu vor duce niciodată la victoria finală a socialismului și la organizarea economiei socialiste, mai ales într-o țară rurală ca Rusia, declară de pildă secretarul general al Partidului Comunist sovietic, Stalin, în mai 1924. Pentru atingerea acestui scop, eforturile mai multor țări dezvoltate sunt indispensabile¹³.” La sfârșitul aceluiași an 1924, schimbarea de direcție este completă, iar Stalin lansează lozincă „socialismul într-o singură țară”. El explică, folosind citate din Engels și Lenin, că Rusia poate ajunge la socialism de una singură, fără ajutorul unei revoluții mondiale. Începe o nouă etapă.

Traducere de Emanoil Marcu

¹³ Citat de Robert Conquest, *Sanglantes moissons*, Robert Laffont/Bouquins, 1995, p. 73.

Geo VASILE

Patrick Modiano – Premiul Nobel pentru Literatură 2014

Pe 9 octombrie juriul Academiei Suedeze a anunțat numele câștigătorului premiului Nobel pentru literatură 2014: prozator și scenaristul Patrick Modiano, 69 de ani, născut la Boulogne-Billancourt, tatăl său fiind un evreu francez de origine italiană. Motivația pomenitei Academii ține să sublinieze printre meritele naratorului premiat: *arta memoriei cu care a evocat aspectele cel mai puțin sesizabile ale destinului uman și a înfățișat universul Ocupației...* Credem că jurații se referă la universul Parisului interbelic sub ocupație nazistă, obsesia dominantă a celor peste 30 de cărți ale lui Modiano,

cu precădere exprimată în romanul autobiografic „Un pedigree” (2005).

Autorul relatează Parisul anilor patruzeci prin evenimintele din propria familie. În timpul Ocupației, un bărbat și o femeie se întâlnesc. El este un evreu provenit din Toscana, ea este o flamandă sosită la Paris visând să devină balerină. Debutând în 1968 cu „La Place de l'étoile”, Modiano este distins în 1978 cu premiul Goncourt pentru „Rue des boutiques obscures”, iar în 1996 cu Grand Prix National des Lettres

pentru opera omnia. Nu este de neglijat faptul că trei cărți ale lui Modiano au fost ecranizate.

Dintre cele mai cunoscute și traduse romane și povestiri ale recentului laureat al râvnitului premiu, apărute între 1972 și 2007, amintim câteva: „Le boulevard de ceinture“, „Livret de famille“, „Une jeunesse“, „Remise de peine“, „Voyage de noces“, „Fleurs de ruine“, „Dora Bruder“, „Des inconnues“, „La Petite Bijou“, „Dans le caffè de la jeunesse perdue“. Acest din urmă roman, tradus impecabil în limba română de poetul și romancierul Constantin Abăluță, a fost publicat de Editura Art sub titlul *În cafeneaua tinereții pierdute* (2012, 176 p.). Titlul cărții este împrumutat dintr-o frază a lui Guy Debord, fondatorul situaționismului: „În mijlocul drumului vieții adevărate eram împresurați de o melancolie obscură, despre care s-au spus o groază de triste și disprețuitoare cuvinte în cafeneaua tinereții pierdute“.

Paris. Cartierul Latin. În apropiere de Odéon se afla cândva o cafea unde în fiecare seară se întâlneau din întâmplare, din plictiseală sau obișnuință, tineri studenți, scriitori aspiranți și nu lipsiți de un anume mister, clienți apropiați prin bănuiala unui trecut inavuiabil sau de o aceeași soartă mașteră. În fiecare zi unul dintre ei însemna într-un caiet numele și porecele tuturor celor ce treceau pe acolo, notând data, ora și cât timp rămăsese fiecare în local. Nu exista în acea înregistrare punctuală o motivație propriu-zisă, sau cu atât mai puțin o dorință de control, ci mai curând incontornabila necesitate de a găsi oarece puncte de referință în viață. Și totuși, ceea ce rămâne în cele din urmă sunt urme de vieți inutile și precare, în ciuda acelor maniacal de exacte cutume.

Condé este ca un magnet ce atrage pe toți cei ce trec prin apropiere, sau mai bine zis este un loc de hotar, o graniță, o oază în oraș, un port ce primește pe cei aflați în derivă și care se decid pentru o vreme să ancoreze acolo. De altfel, cam toate personajele lui Modiano sunt „orfane“, mai ales atunci când au o familie: tinere femei marcate de o feroce singurătate, absente și aflate sub zodia hazardului, mereu pe fugă de ele însele spre a se regăsi. Este cazul lui Jacqueline căreia junii clienți ai cafenelei îi zic Louki. Este una dintre acele figuri feminine care imediat ce intră într-o încăpere și se așează într-un colț, capturează imediat privirea și atenția tuturor. Una dintre acele apariții de plan secund ce într-un film capturează lumina mai abtîr decît protagoniștii înșiși și înaintea acestora.

Astfel, întreg romanul se învîrte în jurul ei și, pagină după pagină, toți încearcă să afle cât mai multe despre ea, s-o identifice, s-o definească. O veritabilă cercetare a vieții acesteia pe patru voci ce-i relatează povestea din patru unghiuri de vedere. Unii dintre bărbații ce vorbesc despre ea pur și simplu o caută, alții o iubesc: pentru ei Louki întrupează o stagiune irepetabilă a vieții și o dorință inaccesibilă. Louki, precum cei ce i se alătură în colindarea unui Paris hipnotic și enigmatic (ce ne duce cu gândul la povestirile lui Julio Cortázar), este un personaj extraordinar, fără rădăcini, ce trăiește clipa născocindu-și felurite identități, renăscând în permanență și fugind (riscând cele mai primejdioase urmări) spre a ține pasul cu un prezent perpetuu sau mai bine zis cu o eliadescă Eternă Întoarcere.

De cine fuge Louki? De o mamă laconică ce lucrează la Moulin Rouge și de un tată necunoscut. Încă din adolescență,

ea se pierde în peregrinări nocturne de-a lungul și de-a latul unui Paris oferit cititorului minuțios de exact (topografia este o altă obsesie a lui Modiano), până când poliția îi ia urma și o aduce acasă. Fuge de ea însăși, ea care n-a fost admisă la liceu, spre a-și inventa o identitate de studentă la limbi orientale, de vreme ce și detectivul ce-o anchetează se dă drept editor de artă, acesta hotărându-se în cele din urmă s-o însoțească în acel fel de a fi și a nu fi cineva anume: căci nimeni nu controlează, ești crezut pe cuvânt și astfel scapi de trecut, el trăind însă ca și Louki într-o continuă alertă și panică de teama recurenței aceluși trecut.

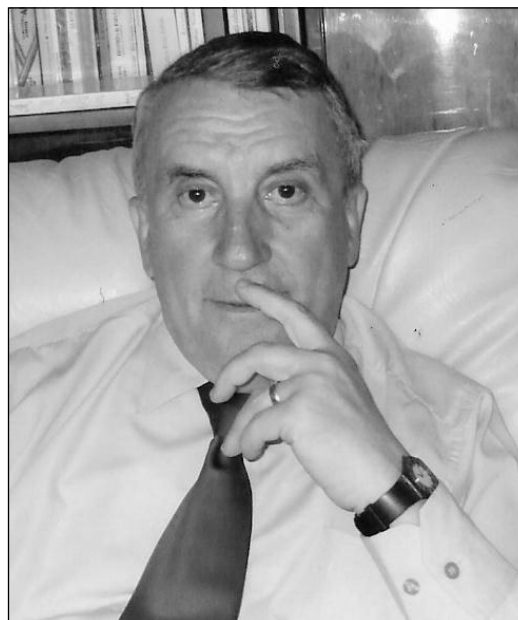
Ea fuge de amicitii echivoce în care s-a înglodat odinioară, trecând pe trotuarul celălalt imediat ce zărește vreun fost cunoscut, fuge de soțul mai vârstnic cu care s-a lăsat fără voia ei căsătorită. Mereu figurantă și nicicând protagonistă, mereu ocrotită de un halou de mister și de intens farmec atunci când șade singură în fundul cafenelei, când vine la ședințele promovate de un distins ezoterist ce îi împrumută „Orizont pierdut“ (cartea există cu adevărat, a fost scrisă de James Hilton ce povestește descoperirea unui improbabil și fabulos loc în Tibet numit Shangri – La, mitic loc al Sham-balei, al împăcării cu sine și fericirii).

În clipa în care cedează iubirii pentru un bărbat de aceeași vârstă cu ea, evident sub semnul provizoratului, Louki nu face altceva decît să-și pregătească fuga extremă. Să-i lășăm cititorului satisfacția aflării epilogului ce concentrează arta narativă a lui Modiano.

Louki este un fel de Nadja a lui A. Breton, o Odile a lui R. Queneau, dar mai pământească, sau o Karina a lui Godard: mai puțin temerară și rarefiată, mai melancolică, într-un cuvânt mai umană. Modiano este un maestru al relatării amănuntului semnificativ, al relatării sobre, concise. O sobrietate ce încearcă să țină în frâu o durere primară, îndepărtată în timp dar nu complet cicatrizată, precum o rană suturată fără anestezie.

Și totuși, protagonista romanului *În cafeneaua tinereții pierdute* nu este atât evanescentă și nefericită Luoki, centrul narațiunii pentru personajele ce se perindă prin cafeneaua Condé, cât orașul Paris. Nimic nou sub soare, se știe că dacă există un oraș-femeie, inger și șarpe, acela nu poate fi decît Parisul ce va să devină în carte și mai labirintic decît era, cu străzile sale, celebrele boulevarde, dar și alte locuri mai periferice, ascunse, cele pe care personajul Roland, în roman, le numește „zone neutre“... În acest peisaj urban, atât de drag lui Modiano, Louki este o flăcărie întunecată menită a se stinge, înconjurată de clasică tipologie de cafea pariziană recunoscută inclusiv în filmul lui Godard „Bande à part“; gândul ne duce involuntar spre scene din filmele ce au impus acel curent numit *la nouvelle vague*, unde protagoniștii sunt tineri în plin derapaj, asemeni eroilor din romanul la care ne-am referit.

Altfel spus, o carte concepută parcă de scriitorul, regizorul și filosoful francez Guy Debord (1931-1994), nu întâmplător un personaj al romanului numindu-se Guy De Vere. Așadar un roman debordian, omagiu funebru și descurajant pentru o epocă pierdută, în stilul sobru al lui Modiano, aproape mereu grijuliu cu detaliile proprii „pierzaniei“ narative cu blazon proustian, dar, în același timp, miraculos de limpede.

Constantin COROIU

Mircea Iorgulescu, cronicarul literar

Lectura „Cronicilor literare” ale lui Mircea Iorgulescu, grupate într-un volum alcătuit și editat sub acest titlu la Karta-Graphic din Ploiești de Ioan Groșescu, colegul și devotatul prieten de-o viață al criticului, prilejuiește reîntâlnirea cu un foiletonist pur-sânge. Mulți au scris și scriu cronică literară, dar puțini au reușit și reușesc să facă din această specie una cu adevărat vie, precum Mircea Iorgulescu. Cartea, prefătată de Gabriel Dimisianu și apărută, din păcate, postum (criticul a murit, răpus de cancer, la Paris, în 2011) cuprinde cronici publicate în revista 22, în perioada noiembrie 2001 – februarie 2004, dar cele ce nu au fost incluse în volumul „Tangențiale” (Editura Institutului Cultural Român, 2004).

Istoric literar pasionat de documentul revelator, biografist cu verb de scriitor epic, autor de eseuri scrise cu un condei scăpărat – cel despre lumea lui Caragiale a devenit clasic –, pentru Mircea Iorgulescu, critica de întâmpinare a însemnat vocația dintâi. Cu temperamentul său tumultuos și cu un remarcabil talent de jurnalist, el voia mereu să fie primul, așa-zicând, la locul faptei și să se pronunțe „la cald”, asumându-și riscul de a fi infirmat ulterior. În viziunea sa, cronicarul literar poate greși, dar nu are voie să somnoleze. De luat aminte. Mircea Iorgulescu pendula între bibliotecă și aerul tare al actualității de dincolo de rafturile ei. Departele țară, se informa cu lăcomie despre tot ce se petrecea aici. Și nu numai în câmpul literaturii, al culturii. Se și implica profund, dar o făcea cu o anumită detașare – nu o dată ironic, chiar sarcastic – față de bălăceala postdecembristă și de ifosele elitiștilor dâmbovițeni care calcă în ridicol cu și fără grație. A și plătit nemeritat pentru feroarea și sinceritatea sa, fiind – scrie cu mâhnire și Gabriel Dimisianu în

„Cuvântul înainte” – „lovit cu ură și cruzime de foști prieteni, acuzat de infamii nedovedite dar în stare să-l murdărească în ochii neștiutorilor și să-l tulbure profund”. Cum ar fi zis Petre Pandrea: așa merg lucrurile „în puturoasa Valahie”, mai ales după revoluții, reale sau truate. S-a spus că lui Iorgulescu îi repugna tranzaționismul. Floare rară pe aici, pe la noi, unde tranzaționismul, astăzi mai înfloritor ca oricând, pare să fie o trăsătură a specificului național. A sugerat-o, dacă nu chiar a afirmat-o mai demult Mihai Ralea, el însuși un campion al tranzaționismului, dar nu pe mize derizorii.

În cronicile lui Mircea Iorgulescu, mai presus de judecățile de valoare, unele cam repezite sau prea generoase – de exemplu, cea privind cartea lui G. Liiceanu, „Ușa interzisă”, care l-ar situa, în opinia sa, pe cunoscutul filozof „în rândul întâi al scriitorilor români de azi” sau cea referitoare la „Femeia din fotografie” a Tiei Șerbănescu, criticul încheindu-și recenzia cu sintagma, grea ca o piatră de moară pentru biata autoare: „mare literatură” ori aprecierea că istoricul de salon Neagu Djuvara, altminteri fermecător memorialist, ar fi „unul dintre cei mai importanți scriitori români. De azi.” – sunt de remarcat stilul, pregnanța formulelor definitorii, uneori memorabile, spiritul polemic exercitat cu o impecabilă ținută intelectuală. Polemistul demontează minuțios și argumentează abundent. În „Campaniile” sale, cu termenul lui Ibrăileanu care, așa cum observam în comentariul la volumul „Tangențiale”, li se potrivește de minune, el denunță lipsa probității și onestității intelectuale, mistificările, falsele „idei primite” (a se vedea ampla și amănunțita analiză a tomului de 500

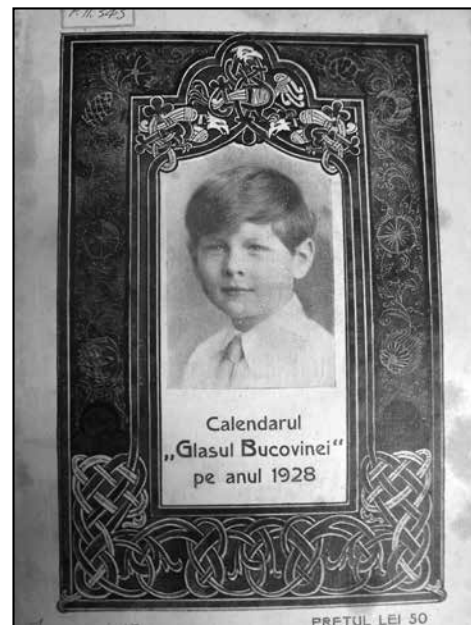
de pagini: „Cioran, Eliade, Ionesco. „L'oubli du fascisme“ al Alexandrei Laignel-Lavastine“, a cărei metodă de cercetare e practicarea „cu hărnicie a plagiatului și compilației nemărturisite“), dar și provincialismul nostru cultural, „delirul ideologic“, opintirile revizioniste în canon, care nu au făcut decât să arunce în derizoriu teoria lui Lovinescu, practicile de demolare a valorilor în cel mai pur stil stalinist, inclusiv prin fabricarea de „dosare“ mincinoase etc. Extrem de dur și nedrept în anumite privințe este reductibilul polemist și cronicarul de la 22 cu Marian Popa ca autor al „Istoriei literaturii române de azi pe mâine“. În acest caz ironiile sale cad uneori alături sau vizează aspecte neesențiale. O fi având Marian Popa „vocație de scenograf“, cu expresia lui Mircea Iorgulescu, adică un fel de aranjor al tabloului literaturii și al lumii literare, dar asta nu-l descalifică nici decum. O asemenea „vocație“ avea și, păstrând proporțiile, G. Călinescu. În comentariul ce seamănă pe alocuri cu un rechizitoriu, el identifică două mari obsesii ale criticului trăitor de multă vreme la Köln. Una dintre acestea ar fi viața sexuală a scriitorilor. „Pornocritică?!“, întreabă mirându-se insinuant Mircea Iorgulescu. Or, termenul este cât se poate de impropriu. Nu e nici critică, nici pornocritică. A consemna faptul că cutare scriitor este homosexual nu înseamnă a face critică, ci, eventual, biografie. Iar o istorie literară o impune cu necesitate. Mai important este modul cum e văzută și „cântată“ sexualitatea în proza, poezia sau dramaturgia scriitorilor. În această idee, citez cu admirație finalul cronicii la romanul „Tricéphalos“ al Ruxandrei Cesereanu: „În comparație cu anume proze ale Hortensiei Papadat-Bengescu, cu poeziile Mariei Banuș din Țara fetelor sau lirica Martei Petreu, fiindcă în literatura română actuala revoluție sexuală izbește uneori de pereți uși deja deschise, și artistic bine deschise, cartea Ruxandrei Cesereanu are adesea recea strălucire, chiar perfecțiunea unui superb veșmânt sută la sută poliester“.

Filolog fin, lui Mircea Iorgulescu îi reușesc jocurile lingvistice și expresiile plastice. Textul se resimte benefic de umorul său fin. O eroină a lui Radu Cosașu, soție de cenzor și „iubită ocultă“ a unui scriitor care, călcând strâmb, n-a mai putut să publice timp de 12 ani, petrece cu aman-tul ei, într-un cadru pe cât de umil, pe atât de romantic, „o noapte de amor fraudulos, una, însă, aniversară“, căci se împlineau 10 ani de „adulter bine ascuns“ sau, mai inspirat spus, de „amor ilicit“. Replică la jurnalismul politic devenit „un fel de cronică mondenă“, publicistica Ilenei Mălăncioiu ilustrează nu atât o voce „<<într-un pustiu>>, ci într-un vacarm. Sau, dacă preferăm, într-un pustiu de vorbe“, în fine, o publicistică în care „supremația artistului asupra jurnalistului înseamnă accesul la esențial“. „Concertul de deschidere“ al lui Daniel Cristea Enache – „prefațat generos de C. Stănescu“ – îi oferă ocazia unei schițe de portret psihologic. Una dintre liniile acestuia este ispita răsfățului ce contrastează cu „ținuta în general sobră și riguroasă a cronicilor lui“ care e ținuta unui „bun critic“ și a unui „excelent cronicar literar“ atunci „când uită de sine, cum uită de ei în scenă actorii buni“. În „Scriitornicul“ lui Dan C.

Mihăilescu – „probabil literatul român cel mai bine adaptat regulilor culturii de piață“, preocupat de „a se arăta la modă, informat, pe creasta zilei“, cu un stil critic și jurnalist „artist“ mai mult prin „intensitatea cromatică“ decât prin „finețea expresiei“ – îl amuză, între altele, „ștrengăriile metafizice“ ale autorului. Apreciază ironic tehnicile publicitare ale acestuia „perfect potrivite cu mediul autohton“ și, în cheia jucăușă a lui Dan C. Mihăilescu, caracterizează imposibila vocabulă din titlul cărții: „Un zbenghi“. Etc.

Când comentează cărți de proză, Mircea Iorgulescu obișnuiește să refacă alert și sugestiv firul epic sau să reconstituie atmosfera într-o manieră menită să-l incite pe prezumtivul cititor. Scriind, de pildă, despre romanul lui Petru Cimpoieșu – „Simion Liftingul“, unul dintre cele mai bune apărute la noi în ultimii 25 de ani, altminteri foarte puține, el configurează succint și captivant, utilizând materialul clientului, imaginea lumii în care se întâmplă cele narate de prozator; o imagine a mahalalei pe verticală, mai sufo-cantă decât cea pe orizontală, multiseclară, bacoviană, că doar ne aflăm la Bacău, dar un Bacău generic care, într-un sens mai larg, este chiar România (cronica se intitulează „Viața la români, după Evenimente“): „Acțiunea romanului este plasată într-un bloc de opt etaje dintr-un oraș de provincie, oraș de altfel precizat – Bacău. Pereții dintre apartamente sunt subțiri, totul se aude, de la chițcăilele erotice ale cuplurilor în activitate la trasul apei în spațiul imperial. Se trăiește într-un fel de colectivism olfactiv, ce și cine gătește se știe și se simte imediat. Apa caldă mai mult nu curge. Liftul se strică deseori, dar nimeni nu se miră că depanatorii nu se grăbesc să vină. Pe palier e tot timpul beznă, ziua pentru că proiectantul blocului nu a pus ferestre, iar noaptea fiindcă becurile ori sunt arse, ori lip-sesc, iar comutatoarele au fost oricum smulse, <<de forțele întunericului>>. În momentul acțiunii romanului se anunță sistarea furnizării gazelor... În acest bloc, un bloc „turn“, aflat pe strada Oilor (fostă Euler), trăiesc pensionari, șomeri, <<întreprinzători>>, un profesor, un jandarm, un instructor de yoga, un cizmar, un baterist, dar sunt și locatari <<numai pe hârtie>>, unii plecați în Turcia, alții prin Germania, care pe unde a putut. Pe scurt, omenet de tot felul – ca la bloc! Există și un șef-de-scară, desigur pensionar, desigur fost angajat la Securitate, chiar dacă într-o funcție modestă și cu grad mic. Dar cetățenii îl respectă, are simțul ordinii“.

Întâmplarea face să scriu aceste însemnări într-un bloc tot cu opt etaje, nu din Bacău, ci din buricul Iașului, unde un locatar nou-venit de la trei își recondiționează apartamentul. Se dărmă cu elan revoluționar. Bubuiturile ce nu con-tenesc de vreo săptămână sunt ca de tun, liftul este defect, depanatorii au venit, dar ca și ieri, ca și alaltăieri, degeaba. Se vede limpede că nu prea se pricep; cei care se pricep cu adevărat au plecat „care pe unde a putut“. Repară lifturi în Uniunea Europeană sau prin cine știe ce alte... uniuni. Există o consolare totuși: într-o țară suprarealistă ca a noastră, viața bate literatura.

Constantin BOSTAN

Regele Mihai – sub semnul unui destin potrivnic?

Regelui Mihai pare să-i fi fost hărăzit să sufere, încă de la cea mai fragedă vârstă, neașteptate suferințe fizice și intempestive ostilități, pornite fie din nefavorabila aliniere a astrelor maternității, fie din pământenele vanități cu iz politic. După o venire pe lume în împrejurări extrem de dificile și pentru el, și pentru mult încercata mamă (Elena a Greciei, devenită prin căsătoria cu Principele Carol, din 10 martie 1921, Principesa Moștenitoare a României), au urmat, peste nici trei luni de la naștere, „valurile” unui botez umbrat de orgolioase reacții, sub forma unui coleric boicot al liderilor opoziției, în frunte chiar cu marele istoric Nicolae Iorga, pe-atunci președinte și vârf de lance al Partidului Naționalist-Democrat.

De fapt, întreg începutul noului an 1921, traversat matrimonial sub semnul nunților regale româno-elene (la 27 februarie, în București avusese loc și căsătoria Principesei Elisabeta a României cu Diadohul¹ George al Greciei), fusese unul tensionat, în urma disputelor provocate și de implicațiile politice ale dublei încuscriri balcanice, peste molcoma Dunăre și ostila Bulgaria. Controversele vizau în principal locul desfășurării celei de a doua nunți și au început din chiar prima zi a anului, care la noi nu însemna însă și sărbătorirea Anului Nou (Sf. Vasile): deși reforma calendarului fuse adoptată din aprilie 1919, sărbătorile ortodoxe – și chiar și ziua de 10 Mai – oficial erau prăznuite tot „pe vechi”!

Pentru reconstituirea cadrului general al evenimentelor și urmărirea secvențelor ce ne interesează, vom avea la îndemână, pe lângă *Însemnările zilnice* ale Reginei Maria (vol. 3, București, Albatros, 2004), notele cărturarului G.T. Kirileanu, aflat între anii 1905-1930 în slujba Casei Regale, ca bibliotecar

al Palatului, șef al Serviciului de petiții și ajutoare și apropiat colaborator al Prințului Barbu Știrbei, sfetnicul de taină al celor doi suverani [vezi și: G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României. (1872-1960). Jurnal și epistolar*. Vol. 4 (1921-1922), București, Rao, recent apărut].

Iată o primă punere în temă din perspectiva fostului bibliotecar regal (între paranteze pătrate, adaosurile noastre lămuritoare, pentru a evita excesivele fragmentări impuse de utilizarea notelor de subsol):

Sâmbătă, 1 ianuar 1921. La 2½, la Palatul Cotroceni, consiliu de familie, la care a fost poftit și Prințul Știrbey – nu de alta, dar ca să fie cineva care să facă și opoziție, căci dl. [Nicolae] Mișu e gata a primi orice [au participat: Regele, Regina, Prințul Carol, Prințul Știrbey și N. Mișu, șeful Casei Regale].

Și-ntr-adevăr că, după consiliul de familie, care a ținut peste două ceasuri, Prințul Știrbey îmi spune că a avut de furcă (a și răgușit!) spre a putea apăra punctul său de vedere, că nunta Prințului Carol trebuie făcută în țară. Dinastia are interes ca la toate serbările ei însemnate să ia parte nația, pentru ca să prindă rădăcini puternice în inima ei!

La Atena [datorită resentimentelor prilejuite de căderea în noiembrie 1920 a guvernului Venizelos², prin zdrobitoarea victorie electorală a monarhiștilor și revenirea pe tron a Regelui Constantin], ministrul Francei n-ar lua parte și nici Take Ionescu [ministrul nostru de externe] nu vrea să se ducă [Venizelos fiind considerat loial aliat al Antantei, iar Regele Constantin

¹ Diadoc/diadoh – denumire a prinților moștenitori greci.

² Eleutherios Venizelos (1864-1936) – om politic grec, făuritorul Greciei moderne; șapte mandate de premier, din care trei în anii 1910-1915 și 1917-1920.

bănuie de tainice opțiuni germanofile, de îndată ce era căsătorit cu prințesa Sophia a Prusiei, sora fostului împărat Wilhelm al II-lea al Germaniei]. Regele a zis că asta [absența ministrului francez] n-are însemnătate, iar dl. Mișu [diplomat de carieră, fost membru al delegației noastre la Conferința de Pace de la Paris], ca să bată în struna Regelui, a adăugat:

– Tant pis pour la France! [Cu atât mai rău pentru Franța!]

Atunci, Prințul Știrbey a zis că nu poate fi bănuie ca francofil el, care totdeauna a fost naționalist îndârjit, dar e de prisos să suferim o umilință ca asta.

Regina i-a dat dreptate, dar a întâmpinat că familia regală greacă dorește o căsătorie la Atena. Prințul Știrbey răspunde:

– Cei favorizați prin căsătoria asta sunt grecii [referire la instabilitatea Casei Regale elene, erodată de puternicul curent republican venizelist] și, prin urmare, li se poate cere această concesiune.

Prințul Carol părea că-i tot de ideea asta, dar a tăcut.

Prințul Știrbey a susținut și că trebuie consultat guvernul.

Regele a zis că generalul [Al.] Averescu [prim-ministru din 13 martie 1920] își ia toată răspunderea. Prințul Știrbey:

– Generalul Averescu își ia mereu toate răspunderile și crede că toate merg minunat!

În cele din urmă, atât căsătoria civilă, cât și cea religioasă vor avea loc la Atena, joi, 10 martie 1921, zi băntuită – ne spune Regina – de „un vânt îngrozitor”. Potrivit dificultăților protocolare deja evocate, Ferdinand și Maria nu l-au avut alături pe Take Ionescu, ci pe șeful guvernului. Aflat și-n anii războiului într-un conflict acut cu șeful Misiunii Militare Franceze, generalul Mathias Berthelot, acesta își asumase iar posibila lezare a sensibilității foștilor aliați de gintă latină, însoțind pe suverani la ceremoniile organizate de familia regală greacă.

Admirând tânăra pereche („Sitta³ era adorabilă, într-o rochie de satin lungă și cu voal frumos de dantelă cu volane, oferit de orașul București”, iar „El – înalt, bine făcut și foarte mândru de fata frumoasă care îi este alături”), Regina Maria nu-și poate reprima, firește, reverberațiile memoriei proustiene:

„Nu puteam să nu mă întreb ce simțea Carol în legătură cu acestea. Își amintea el oare cealaltă dezastruoasă căsătorie de la Odesa, cu micuța aventurieră vulgară și îngrozitoare [Zizi Lambrino], care pusese stăpânire pe el? Îmi era imposibil să nu mă gândesc la asta și mărturisesc că era un coșmar, cu toată reala și marea mea bucurie“.

*

Timpul va curge apoi, după legile numai de el știute, alte șapte luni și jumătate... Familia Regală a României își va încheia, în acest răgaz, delicatele tratative întru satisfacerea oțioaselor „daune morale” ale miresei de la Odesa, își va oferi apoi o vacanță de aproape două luni în Normandia (Ferdinand) și Bretania (Maria), iar târziu în toamnă, pe când Regina își făcea planurile unei riscante călătorii în Germania, spre a-și regla cu surorile, la un an de la moartea mamei (Maria Alexandrovna Romanova, Mare Ducesă a Rusiei, d. 24 oct. 1920), partea de moștenire, se declanșează – la capătul mai multor

³ Sitta – numele de alint familial al Principesei Elena.

perioade de indispoziție și suferință fizică – princiara naștere. Revenim la însemnările lui G.T. Kirileanu:

Miercuri, 26 octombrie 1921. Asară, Principesa Moștenitoare născând copilul, Regina i-a comunicat vestea Prințului Știrbey prin telefon. Prințul Știrbey a întrebat-o dacă Regele vine la Sinaia și, aflând că-i vorba a se întoarce acolo de-abia sâmbătă, a venit de la Buftea și s-a dus de-a dreptul la Cotroceni (mă căutasă și pe mine, să-l însoțesc în automobil, spre a-mi cere și mie părerea, dar lipseam de la Palat), spre a hotărî pe Rege să plece chiar azi la Sinaia, ca să dea însemnătatea convenită nașterii viitorului moștenitor al Coroanei.

Regele i-a răspuns că nu poate pleca azi deoarece are audiența lui Ion [I.C.] Brătianu [președintele Partidului Național Liberal]. Prințul Știrbey zice:

– Brătianu poate să mai aștepte!

– Să nu se formalizeze...

– E destul de inteligent să înțeleagă și, de s-ar formaliza, cu atât mai rău pentru dânsul...

Ș-așa s-a hotărât să plece, iar Prințul Știrbey mi-a dat o scrisoare s-o trimit Reginei...

Ieri îi trimiseseam alta, ca răspuns la cea adusă de [N.] Mișu, pe care mi-a citit-o Prințul Știrbey. Regina scria că, față de opunerea tuturor, s-a hotărât să nu mai plece la Coburg, dar simte că trebuia să se ducă și că nu i s-ar fi întâmplat nimic [deși nimeni, nici măcar ambasadorul Germaniei, nu-i dăduse garanții că n-ar avea de suportat ostilități, de îndată ce românii și germanii se înfruntaseră în Primul Război, iar Familia Regală Română trecea drept „trădătoare”].

Regina se va astâmpăra totuși la Sinaia, îngrijind de Principesa Moștenitoare. Roagă pe Prințul Știrbey să ajute pe Rege în dezlegarea situației [interne, din ce în ce mai] încurcate. Cere să-i trimeată scrisorile prin „Moș Ghiță” [numele de răsfăț amical al lui G.T. Kirileanu, pe atunci în vârstă de 49 de ani].

*

[Tot Prințul Barbu Știrbei e cel care, împreună cu devotatul „Moș Ghiță”, redactează textul comunicatului pentru Monitorul Oficial:]

Ferdinand I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate!

Astăzi, Pronia Cerească a hărăzit Dinastiei noastre un nou vlăstar – A.S.R. Principesa Moștenitoare Elena a României a dat naștere unui fiu care a primit numele de Mihai.

Sunt deplin încredințat că întreg poporul român, care și în clipele de bucurie și în cele de griji a fost totdeauna sprijinul Tronului și Dinastiei, va sărbători cu însuflețire fericitul eveniment, împreună cu Mine și Familia Mea.

Dragostei poporului Meu prea iubit încredințez pe Principele nou-născut.

Dat în Palatul Regal, în ziua de 25 octombrie 1921.

*

Nașterea viitorului Rege s-a produs într-o zi de foarte tristă amintire pentru mama sa, a fost una extrem de dificilă și, luându-se în calcul doar data căsătoriei părinților, a fost considerată mult timp și „prematură” – circa 6 săptămâni înainte

de termen. Cu toată decența, fie-ne însă permis să observăm că părinții își celebraseră logodna încă de la 12 ianuarie 1921 în Elveția (Lausanne) și, din perspectiva maladei „nerăbdări” a Prințului Carol, e greu de crezut că întâlnirile sale cu Elena nu au fost îndeajuns de fierbinți încă de pe atunci...

Revenind la ziua de marți, 25 octombrie 1921 (în urmă cu exact un an murea de septicemie⁴ Regele Alexandru al Greciei, unul din frații mai mari ai tinerei mame, Principesa Moștenitoare Elena-Sitta, căreia tocmai i s-au declanșat durerile faciei), iată cum descrie teribilul eveniment chiar Regina Maria:

„După masă, Carol și cu mine am intrat la Sitta și am găsit-o cu dureri mari și foarte neliniștită. Nu era nici o îndoială că ceva se întâmpla. Consult cu doctorii – [Eduard] Romalo, [Constantinos] Louros [medicul grec], doamna [Elena Manicature-] Venert...

Timpul trecea și Sitta suferea. Din acel moment și până la 7:30, când micul Mihai s-a născut, n-am părăsit-o pe sârmana mea Sitta nici o clipă. A fost o luptă teribilă. În cele din urmă, Louros a trebuit să forțeze nașterea, care din cauza «albuminei» ei, îl îngrijora foarte tare. N-am asistat niciodată la ceva așa de înspăimântător. Copilul [aproximativ 4 kg] a fost scos pur și simplu, eu însămi i-am administrat Sittei cloroform și i-am ajutat pe doctori, pe post de moașă“.

*

Își continuă însemnările și G.T. Kirileanu:

Joi, 27 octombrie 1921. În Adevărul, pe ultima pagină, apare știrea „Nașterea unui principe”. În Monitorul Oficial, buletin medical semnat de prof. Dr. Louros, dna dr. [Elena] Manicature-Venert și dr. [Eduard] Romalo [ultimii doi – medici ai Casei Regale]: „În seara de 24 octombrie ivindu-se în starea sănătății Alteței Sale Regale Moștenitoare simptome cari puteau aduce repede complicații serioase, o intervenție a fost judecată indispensabilă. Ea a avut loc cu succes în ziua de 25 oct. după amiază. Alteța Sa Regală a dat naștere, la orele 19,40, unui principe de constituție destul de satisfăcătoare. Starea Augustei Mame este ameliorată“.

Azi Regele a sosit de la Sinaia la 5 fără ceva și Prințul Știrbey mi-a trimis o nouă scrisoare pentru Rege, cu dorința de a i-o înmâna înainte de audiența lui Brătianu.

Marți, 1 noiembrie 1921. Regele-i furios că s-a publicat acel stupid act de naștere a Principelui Mihai, redactat de chițibușarul Ministru de Justiție [Mihail Antonescu]. Prințul Știrbey mă întreabă cum o fi fost redactat actul de naștere al Prințului Carol [născut la 15 oct. 1893].

– Dacă ar exista o arhivă regală s-ar putea vedea, dar așa... neantul și în această privință! Întâmplător, am văzut în Monitorul Oficial de la căsătoria actualilor Suverani [Ferdinand și Maria, 29 dec. 1892, Castelul din Sigmaringen], că s-a publicat un tratat de căsătorie între... [culmea erorii] Regina Angliei și Regele României!

*

Curând după nașterea lui Mihai, scena politică a României cunoaște frământările a două schimbări de guvern. Mai întâi, la 13 decembrie 1921, urmare a două strategice demisii (Take

Ionescu de la Externe și Mihail Antonescu de la Justiție) are loc căderea Guvernului Generalului Al. Averescu (Partidul Poporului). Urmează, de îndată, încredințarea misiunii de a forma un nou guvern chiar unuia dintre cei care forțaseră legile jocului politic: conservator-democratul Take Ionescu. Eșuând în tentativa sa după doar o lună (17 dec. 1921-17 ian. 1922), responsabilitatea guvernării este încredințată de Rege lui Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal.

Revenirea liberalilor la putere atrage vehemente reacții din partea noi opoziții, reunind toate celelalte formațiuni politice și liderii lor: Iuliu Maniu, Al. Averescu, N. Iorga, Ion Mihalache, Al. Marghiloman, Take Ionescu.

Printre întâile lor reacții de protest se va afla și... refuzul de a participa la ceremonia prilejuită de botezul viitorul Prinț Moștenitor. Aceași G.T. Kirileanu notează:

23 ian. 1922. La botezul de ieri a Prințului Mihai (nași – Regele, Principesele Elisabeta și Mărioara, col. [Gh.] Rasoviceanu din partea Regimentului 9 Vânători de munte), un ofițer superior se plângea de multe apucături jignitoare ale Regelui și ale Prințului Carol. Doctorul [Ion] Mamulea [medic al Casei Regale] îi apăra zicând că au suflet bun și bune intențiuni.

– Dumneata te crezi dator să-i aperi, dar pe noi ne doare că acești oameni nu-s în stare să înțeleagă că și ceilalți oameni au un suflet.

Cel ce ține socotelile Prințului Carol s-a încredințat că nu se poate lucra cu el.

Opoziția n-a fost la Cotroceni, ca protest la chemarea lui Brătianu [la guvernare].

Denize [secretarul particular al Reginei], care trecuse anume pe la Iorga cu invitație de la Regina, ce i-a făcut și un dar „pentru sufletul său”⁵, îmi spune că Iorga s-a arătat jignit de lipsa de considerație și uitarea în care a fost lăsat de Suverani. Regele, mai cu seamă, nu-i apreciază loialitatea și sfatul. Iorga i-a dat lui Denize două scrisori, către Regina și Prințul Carol, în care arată că e nevoit să se retragă de la legătura cu Curtea. Scrisoarea către Prinț e semnată ca fiind de la „vechiul său învățător“.

*

[Cât despre botezul propriu-zis, iată și mărturia buncii dinspre tată, de confesiune protestantă:]

„Toți au fost puțin încurcați, deoarece botezul ortodox este complicat, copilul trebuind să fie dezbrăcat, ca să fie complet băgat în apă. Contrar însă celor așteptate, Mihai s-a comportat admirabil. Părea chiar că-i place. A fost tot timpul treaz și nu a plâns deloc. Este un copil splendid, cu o față fără pereche, rotundă, trandafirie, ca de ceară, și cu gropițe. S-a comportat atât de uimitor de bine și a fost atât de adorabil, încât parcă ar fi făcut-o în mod special. Nando [Regele Ferdinand], fiind principalul naș, a trebuit să țină copilul – el, care toată viața lui nu a știut să țină un copil, deși el a avut șase... ”

După ce s-a terminat ceremonia complicată, am dus copilul pe o estradă, ca să poată fi arătată oaspeților, care erau numeroși, deși opoziția și-a manifestat aversiunea față de guvernul Brătianu, prin neparticipare. Nebuni!” (Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, IV, 22 ian. 1922).

⁴ Sfârșitul s-a datorat mușcăturii unei maimuțe de companie a grădinarului său, precum și indeciziei medicilor, care au întârziat amputarea piciorului suferind.

⁵ O casetă medievală din epoca Regelui George al III-lea al Marii Britanii (1760-1820).

Marius CHELARU

Doi poeți de limbă albaneză din Kosovo

Poate că Dumnezeu l-a „binecuvântat” pe poet, poate...

„Dumnezeu l-a binecuvântat pe poet,
i-a dat jumătate de libertate,
l-a copleșit cu dragostea lui.
Poetul este alesul Domnului.

Este peste creștini, musulmani evrei.
Poetul este criminal,
Președinte, jegos, capitalist.
Nebun, geniu, crucișător, jihadist,
rai, iad, mină, punct,
poezia nu este estetică, și nici etică.

S-a dus timpul nemerni-
cilor cu cap pătrat.
Dumnezeu l-a binecuvântat pe poet,
poetul cu jumătate de libertate.
Iar poezia nu este arta
cuvântului frumos,
poezia este semilibertatea poetului.

Este darul Domnului pen-
tru robul său protejat.
Poezia te așteaptă, te taie, te arde
cu iubire, cu spaimă.
Ea nu face calcule sterile.
Pro bono publica.“

**Bujar Tafa, Dumnezeu l-a
binecuvântat pe poet**

Bujar Tafa pare că și-a propus ca experiența de viață, trăirile, dragostea, ura, amintirile, durerea să fie cumva „compensate”, metamorfozate/ re-înfăptuite/ redăruite cu sens odată ce le dă o haină din versuri. Nu lasă loc patetismului, mai curând, uneori, unui ochi „rece”. Uneori limbajul poate părea prozaic, alteori cu tente de grandilocvență/ „sfidare”, după caz, ori autorul se „revendică”, metaforic, din spații extramundane („Nu este pământul,/ nu./ Cel care se învârtește/ în jurul soarelui,/ este capul meu.”; sau: „Iar în spațiu/ un pumn de praf în univers,/ unde am găsit noi acel foc...”). Alteori, pentru a nu părea simple abstracții, ori fraze așezate cu mâna ca artefacte la locul lor, poate, cuvintele se trezesc și poezia pune stăpânire pe lumea care i-a fost dată – „Devreme am învățat să prind surășul,/ acele

clipe le-am denumit paradis./ Îți aduci aminte când m-ai făcut pasăre,/ doreai să ții o frunză/ să merg pe lume...”. Dar, poate ca un reflex al criticului, autorul dă impresia că vrea să își poarte degetele pe clapele cuvântului ca pe ale unui clavecin pe care îl dorește bine temperat.

Tematica este destul de diversă, de la dragoste (uneori cu accente licențioase – ca în *Bărbatul*)/ femeie, la constructe care au subsumat întrebări asupra sensului vieții, locului său, ca individ, în lume, ori a neamului care se trage din străvechii dardani (ca în *Regele meu dardan*) ori care țin de felul în care vede/ crede că este alcătuită/ funcționează societatea/ „lumea” (uneori cu tentă cinic-parabolică – ca în *A doua veste divină*). Ori a ipocriziei cu

care ne este livrat răul în lume „împachetat“ „frumos“ (ca în *Plimbare*, de pildă, ori chiar *Ultima călătorie*). O lume în care, ca într-un straniu joc în care poetul se joacă alături de Domnul, „Fug legile, constituțiile,/ Liderii, ostașii,/ Curvele, statele“.

Alteori, masca pare să se ferească și atunci se vede o altfel de oglindă a lumii interioare/ exterioare (*Triumful meu* – „Eu mi-am învins suferința,/ groaza am transformat-o în plăcere./ Mă bucur când îmi văd suferința/ biata care suferă/ de mine.“)

Prima senzație când citești despre copilărie este că în aceste texte pare a fi îmbrăcată cu jumătate-haină ca în tripticurile lui Hyeronimus Bosch (în *Plimbare*, de pildă: „o fetița se desparte de grup/ se-ntoarce să ia un vis frumos/ dintr-o bucată/ a creierului său însângerat pe asfalt“).

Și însingerații ani '90 ai secolului trecut, cu ororile pe care le-au adus în fosta Iugoslavia se regăsesc aici, în texte ca *Înverzire*, *Destinul Kosovei*, de pildă. Sau chiar *Libertatea*, într-o anume cheie. Nu lipsesc nici moartea, nici visul, nici Domnul, care e pomenit adesea, dar fără ca Bajar Tafa să „pozeze“ în homo religiosus. Fiindcă am pomenit despre moarte și vis, Jean Paul, după care visul e o poezie involuntară, spunea că moartea e ca un Argus cu o mie de ochi, dar pe toți îi ține închiși. Pentru Bujar Tafa moartea pare a fi ca un vis frumos: „Moartea noastră va fi/ aromă de floare,/ adiere de seară,/ vis frumos,/ surâs.“ Dar poate avea și altă față: „Eu nu gândesc,/ de câte ori gândesc eu mor,/ mor și merg în iad.“

Dacă ne gândim la cele spuse de Mikel Dufrenne, după care poezia ar avea numai trei subiecte, cel care o scrie adresându-se ori poetului, ori lumii, ori poeziei însăși, aici poetul poate fi „privit“ printr-un cristal/ lume cu multe fațete. Printr-o fațetă se „vede“ „binecuvântat“ de Domnul cu „jumătate de libertate“, ca un „ales“ al Domnului, copleșit cu dragostea lui, și de aceea este „criminal, Președinte, jegos, capitalist, Nebun, geniu, crucișător, jihadist, rai, iad, mină, punct“. Bineînțeles, asta pentru că, „aici“, „poezia nu este estetică, și nici etică“, nu este „arta cuvântului frumos“, ci „semilibertatea poetului“, „darul Domnului pentru robul său protejat“, și „te așteaptă, te taie, te arde cu iubire, cu spaimă“. Pe de altă parte, de pildă, „cei mai buni poeți/ sunt cei muți“, „cei/ ce nu scriu niciodată“.

Nu toate sunt line la Bujar Tafa, sunt și destule căutări, sunt și secvențe în care limbajul frizează prozaicul. Din punct de vedere al vocabularului, lăsând deoparte unele stridențe, probabil căutate, e în general accesibil. Pe de altă parte, Bujar Tafa reușește să dea verbului său o haină de vers prin care îmbină un lirism venind parcă dintr-o existență pe care o vede adesea decepționantă, deloc poetică, dar cu partea de poezie a vieții, cu haina de metaforă a sufletului nostru când se îmbracă în cuvânt. Nu am citit decât aceste pagini din ce a scris autorul în versuri, dar ele mă îndeamnă să aștept, și, cine știe, o selecție viitoare va ajunge în limba română, poate tot prin intermediul lui Baki Ymeri, și voi vedea în ce fel și-a găsit, pășind dinspre critică, drumul său în lumea poeziei.

Bujar Tafa, *Mbreti im dardan/ Regele meu dardan*, poezie albaneză din Kosovo,

versiunea română: Baki Ymeri, prefață: Marius Chelaru, Redacția Revistei „Albanezul“, în colaborare cu „Uniunea Culturală a Albanezilor din România“, Amanda Edit Verlag, București, 2017 – prefață.

Când visele ard ca un blestem

„Sunt câteva căi

pe care nu se calcă de două ori,

sunt unele sentimente

ce nu se-ntorc de două ori,

sunt unele cuvinte

ce nu se spun de două ori,

sunt câteva iubiri

ce nu se trăiesc de două ori.

Fără întoarcere

deseori lucrurile se întâmplă.“

Jahja Lluka, *Fără întoarcere*

În esență două sunt coordonatele între care putem situa textele lui Jahja Lluka (născut pe 17 Martie 1952, în Peia, Kosovo, unde a absolvit școala elementară și liceul, iar Facultatea de Electrotehnică în Zagreb, Croația), a cărui viață a fost dedicată și activismului social și politic¹ (de altfel, a fost și închis pentru convingerile sale – perioadă despre care citim în poemul *Deținut* („În celula unde lumina soarelui/ nu pătrundea/ cu zor am respirat luni întregi/ nu știam nici când era zi/ și nici când era noapte [...] mă rugam să ies viu/ doar să sărut/ încă odată/ noroiul gliei mele“), și apoi scrisului²: dragostea și iubirea de patrie („patria este/ precum fenixul/ reînvie/ din cenușa ei/ pentru a-și regăsi/ strălucirea pierdută/ prin secole“), despre libertate

Așadar, scrie despre femeie/ iubită, despre așteptare, despre amintirea celei așteptate/ pierdute („Doar amintirile mi-au rămas/ obosit mă simt/ nu mai pot aștepta/ întoarcerea ta“; sau: „La poarta casei mele/ îmi vine umbra ta/ în orice noapte“), care s-a depărtat de el („frumusețea mea/ de ce oare/ ai fugit cu furie?“; sau: „vorbesc cu tine/ salutându-te oriunde ești/ pentru bucuriile pe care mi le-ai dăruit. [...]// Fericirea durează

¹ În 1990 a întemeiat „Asociația pentru Întoarcerea Albanezilor Emigrați din Ținuturile Natale“, al cărei președinte este; a întemeiat Consiliul Solidarității pentru ajutorarea minerilor din Kosovo (1990); a contribuit la asigurarea salariilor pentru învățătorii albanezi din Peia când, în fosta Iugoslavia, școlile albaneze fuseseră închise. Din 1995 a fost închis, trecând prin câteva închisori din Serbia. Este co-fondator al Partidului Republican din Kosovo, al Camerei de Economie din Kosovo, membru al Președinției Alianței pentru Viitorul Kosovei. A fost șef al Cabinetului Premierului kosovar Ramush Haradinaj (2004/2005), consilier al premierilor Bajram Kosumi și Agim Çeku. Este Membru al Asociației Deținuților Politici din Kosovo și, actualmente, Consilier al Premierului Haradinaj pentru Diaspora.

² Cărți tipărite, în afara acestui volum: *Și tu Patrie, Versurile singurătății* – poezii, *Emigrația albanezilor din Peia și împrejurimi între anii 1912/1914* („documentare factografică“), *Kosovo din Nacertania până la Independență* (monografie).

puțin/ norocos sunt că te-am cunoscut!“; „Erai lumina mea/ erai speranța mea/ erai duhul meu/ iubirea mea/ erai orice pentru mine/ acum sunt un pierdut“ ș.a.). Și, desigur, în siajul felului în care povestește ce s-a petrecut cu el, scrie și despre evanescența iubirii („Încet, încet/ se destramă/ cetatea veche/ a iubirii//[...] Dorul meu pentru tine/ mi s-a făcut funie în gât.“). Însă, pe de altă parte, iubirea mistuie totul, orice fel de bariere pălesc în fața dorului, e dispus să aștepte, întoarcerea celei iubite, într-un fel sau altul, oricât („Te aștept / până-n infinit.// Simt întoarcerea ta/ știu că-mi aparții.“)

De cealaltă parte, scrie despre Albania („cea mai frumoasă a pământului/ fiica lui Zeus/ dorită de toata lumea“) – locul în care, când patria arde, „ard flacăra/ visele ca un blestem“ – și Kosovo („mărgăritar mic/ în Balcanii însângerați), ale cărei suferințe „sunt mai mari decât secolele“, dar unde azi „lacrimile copiilor tăi/ s-au transformat în flori/ rănilor mamelor/ s-au transformat în bucurie“, despre trecutul și prezentul/ miturile/ legendele poporului albanez (*Rozafat* – „Nume de sacrificiu/ simbol de fidelitate/ întru chipare de frumusețe/ [...] cetate/ mândrie/ durere/ duh/ urmă de lacrimi“), despre femeia albaneză, „regină a istoriei“ cu „trup de zeitățe“, a cărei frumusețe „scutură munții“ ș.a. În substrat, tangențial, atinge și situația din zonă, din Kosovo.

Apoi mai sunt și alte planuri, dar pe care „apasă“ în trecere – cât de scurte sunt clipele frumoase în viață („Totul dispare ușor/ iar ne auto-îvinovățim/ fiindcă n-am știut valoarea/ lucrurilor mărunte ale fericirii.“); lumea de azi, felul în care o simte autorul, cu „zgomotul“, nebunia, haosul („lumea în orice zi/ alunecă/ spre haos“), și toate par a fi cu susul în jos („cel drept se calcă/ trădătorul se înalță/ binele/ se batjocorește/ răutatea/ se sfințește/ știința se ruinează/ ignoranța se bucură“) și nu doar că nu se percepe o soluție („nu știu cum va fi sfârșitul/ fiindcă nici nu există“), ci nu se mai vede unde ar fi omul în toate astea („unde a rămas omul/ a fost ucis oare?“), curgera timpului/ sosirea bătrâneții („Nici suferință nici închisoare nici durere“), cu tot corolarul de consecințe („Când îți vine bătrânețea/ nimeni nu-ți bate la poartă/ fiecare te uită/ parcă nu mai ești“)

Sunt autori, cum este, acum, cazul cu Jahja Lluka, pentru care, dincolo de poezie, dincolo chiar de a fi poet, mai important e ceea ce au de spus lumii, autori pentru care, probabil, ceea ce fac în viață pentru scopurile pe care și le-au propus pe alte planuri decât al trăirilor personale (care își au și ele locul lor, arzându-i sufletul) sunt pe primul loc. Și, citind aceste rânduri, așa se vede, aici, la Jahja Lluka, din felul în care își așterne gândurile, sentimentele, opțiunile de viață, trăirile, fără a căuta o expresivitate aparte, un vocabular sofisticat, o „joacă“ a metaforei, ci sublinierea a ce are de spus. Pe de altă parte, e și un fel de a vorbi (și) despre sine, despre propriile alegeri, de fapt, scriind, despre iubire, patrie, istorie și prezent. Nu face o analiză a existențialului, a stării de fapt în care trăiește, ci încearcă să își sistematizeze lucrurile din jur, trăirile, situațiile din viața sa personală și din „lumea“ sa, croindu-le haine poeticești, fără a-și pune problema conceptualului. Mesajul – pe care pare că își dorește să fie „centrul de greutate“ – prevalează în fața vocabularului (subsumat imaginii pe care încearcă să o „deseneze“ din cuvinte), și în fața stilului, deși, chiar dacă avem o frazare mai „directă“, nu putem spune că lipsesc cu totul figurile de stil. Nu știu cât de mult și-a propus să fie poet; a fi liber este mai important decât orice (și scrie asta într-un text intitulat *Liber*). Pentru el pare important să se înțeleagă mesajul său despre patrie, despre dragoste, despre femeia iubită, așteptare și căutare. Căci, scrie el, pana sa „varsă lacrimi/ iubire și sânge“, „din suferință/ scoate viața la iveală.“ Iar când este fericit și bucuros: „cu pana mea fac magie“, scrie autorul.

Prin aducerea lui Jahja Lluka în limba română Baki Ymeri mai adaugă o piesă în puzzle-ul poetic prin intermediul căruia cititorul nostru poate să își facă o imagine asupra felului în care se scrie în limba albaneză, azi, în diverse locuri unde se află, cum spune traducătorul, urmașii dardanilor.

Jahja Lluka, *Në kalanë e zemrës sime/ În cetatea inimii mele*, poezie albaneză din Kosovo, versiunea română: Baki Ymeri, prefată: Marius Chelaru, Redacția Revistei „Albanezul“, în colaborare cu „Uniunea Culturală a Albanezilor din România“, Amanda Edit Verlag, București, 2018

Simona-Grazia DIMA

Poezia firii îndumnezeite

În faimoasa lavră de credință ortodoxă românească Cernica există un părinte protosinghel poet, la zi cu viața literară și cu lectura revistelor ce o oglindesc. Poetul-călugăr Ignatie Grecu este autorul a numeroase volume de poeme, din 1988 până în 2014, iar mai recent, antologia sa *Mandylion* (București, Ed. Eikon, 2017), cu o magnifică prefată, de fapt, un amplu și inspirat studiu introductiv al lui Dan Verona, ne edifică asupra calității textelor sale. Dintr-un capitol de poezie religioasă al poeziei românești el nu ar trebui să lipsească. Armonia versurilor și a viziunii sale este remarcabilă și, fără a și-o propune, lansează o provocare postmodernismului ca filosofie: pe urmele străvechilor mari Părinți, fără a schimba nimic, poetul atinge culmi de emoție și beatitudine, pe care nimeni nu i le-ar putea contesta ori

invalida, dovadă a perenității sacralului; privit ca modalitate de cunoaștere și trăire, consubstanțială celei mai intime fibre ale ființei.

Ignatie Grecu posedă o conștiință artistică bine articulată. Numeroase texte sunt dedicate, de altfel, condiției poetului, sihastru în lume, prin definiție. Poetul, „Mai mult gol decât îmbrăcat și mereu adâncit în sine,/ Cu sine de vorbă precum pomii cu crengile lor./ Tot mai departe de lume, de orașele pline/ De zgomot și țipăt și praf, de forfota piețelor“, s-a „retras“ în mijlocul firii, aparent sărac, dar în realitate deținător al unei compacte averi launtrice, nefiind niciodată părăsit de esențe: „Atât din cele/ Care

au voit să fie ale lui au rămas“ (*Absență*). Personaj umil, straniu, el se află într-o perpetuă stare de rugăciune, iar pentru aceasta nu are nevoie de nimic, după cum mărturisește (*Ca să mă rog*). Duce o luptă titanică, neștiută, cu „fiara studiului său“ (*Poetul*), ca și pentru a depăși unele stări de adâncă melancolie: „Tristețea îmi este masă și casă“ (*Sfârșit de toamnă*). „Obosit, bătrân și umil/ Cer lunii stinse azil“ (*Obosit*). „Am bătut la porți multe/ Dar nimeni nu mi-a strigat:// – Intră! Ești binevenit!“ (*Singur în noapte*). Poetul este și ochiul de veghe, atent să observe ritmurile, mișcarea continuă a cosmosului, roata pururi în rotire (*Lumina lunii*) a vieții, capodopera în curs de constituire (*Ceva se petrece*).

Melancolia este însă contrabalansată de bucuria ordona-toare (*Bucurie*). Renăscuți mereu la o stare de elecție, transfigu-rată, poeții au o misiune aparte în univers: ei sunt „Străvezimi de undă, ogindiri de slavă,/ Adierea pomilor din Paradis“ (*Poe-ții*), împlinind jertfa continuă pe altarul cuvântului: „Îmi port capul tăiat într-o mână/ Și tot sângele curs într-un vers“ (*Învi-ere*), într-un total abandon: „Să nu știu dincotro vine vântul/ Și ncotro pleacă“ (*Întins printre măracini*). Actori ai memoriei globale, se pricep să împiedice uitarea (*Poetul*).

Singurătatea, condiție predilectă sau doar fatală a unui des-tin monahal, își găsește în Ignatie Grecu un excelent obser-vator, ca și expresiv un creator de atmosferă (*Viile urcă trepte, Rustică*, frumoasa poemă *Bătrâna casă, A-ncărunțit copacul*). Clipele, deși anonime, nu trec în zadar. Sunt momente ale unei existențe îndumnezeite, în care exteriorul și interiorul fac corp comun: „Subțire, cât mai subțire/ Ca firul de păianjen suspen-dat în văzduh/ E sufletul în zori/ Când se roagă./ Un cuib/ Cu ouă de pasăre/ De pe care nevăzut/ S-a ridicat/ Umbra uriașă a nopții“ (*Rugăciune în zori*).

Există totuși o faptă a cărturarilor, formă de entuziasm pur, neatins de orgolii lumești, lăudată ca un spor de credință și râvnă sfântă. Ea se integrează naturii, nedespărțită de ea. Ei sunt aceia ce dobândesc slavă exclusiv prin propriul merit, „Ca îngerii, ca păsările în zbor,/ Numai cu brațele și cugetele lor“ (*O bucurie mare*). Între credință și dramă se interpune însă o subtilă doză de îndoială, dovadă a intensității spirituale a trăirii autorului, conștient că slovele și cuvintele, vâl diafan, dar, încă, separație rema-nentă, îl îndepărtează pe om de Dumnezeu (*La adieri vibrante*). Veritabilul credincios se cuvine să se afunde cu totul în magma trăirii sacre, în iubirea divinului, dincolo de minte (*Alină steaua*). Lacrimile vărsate din religiozitate se îngemănează cu cele izvo-râte din emoție estetică (*Cântec de seară*): poetul-monah e o făp-tură îndurerată, rănită, unsă și oblojită de lumină cu „untdelemn sfințit“. Plânsul răscumpără haric sărăcirea lumii, „cli-pele vea-cului“, pline de rugină (*Pastel în sunet*), lacrima întreține arde-rea (*Suspin*). Alteori, enigmatic, poemul înregistrează plânsul zbuciumat al unui constructor (*Bărbat lăcrămând lângă cetate*).

În stanțe limpezi, perfect închise uneori în tiparul sonetului ori al rondelului, alteori irumpând în vers liber, poezia lui Ignatie Grecu, intens meditativă, redă neconținut conștiința deosebirii dintre sine și lume, în sensul rupturii de nivel dintre sacru și pro-fan. Ea descifrează semnale infinitezimale din limbajul universal, acel susur original, al tăcerii, „din care se-adapă// În zori de zi/ O mierlă“ ca din „Râvnitul cuvânt“ (*Râvnă în zori*). „Hieroglifa frunzei o descifrează vântul/ Și tainic o citește-n limba sa./ Cu vârful pietrei scrie pe pământ cuvântul./ Pentru desfrunzire nu te întrista“ (*Hieroglifa frunzei*). „Fiecare greier/ e un început de liniște“ (*Fiecare greier*). Un cosmos al corespondențelor dintre

cele mai subtile se revelează prin poezia sa, mai mult sugerat decât explicat, deoarece misterul este atotstăpânitor. O lebădă plu-tind pe un lac îl sugerează îndestul: „Cărmiziile temple dorm în adânc./ Și-n zidurile lor nu-i nici o fereastră. // Nici nu-i nevoie. Singur acest lac// Iată, mi-o spune“ (*Medievală*).

Prin percepții nespuse de fine, poetul se pune în acord cu natura, lesne intrând chiar în locul ei, indistinct și contemplând-o dinăuntru (*Singur*). Pământul, privit cum se cuvine, se dezvăluie ca transparentă: „Pământul cu toate ferestrele mărilor“ (*De pe ramura*). Înaltul și adâncul se unesc în lumea coerentă, fără fisură, a corespondențelor mistice, ontice, nicidecum formale (*Lacrima stelelor*). Suprasensibilul populează lumea singurătății (*Nori*).

O imaginație acut vizuală, aproape, ca metodă, de un neo-parnasianism sui-generis, desenează elementele firii în chip coparticipant și rafinat, prin recursul la metafore ingenioase, la o imagistică somptuoasă. „Copiii dorm cu stele mari în brațe/ Ca săbii de lemn lustruit“ (*Departa sub roțile*). Aurul este pre-ferat ori de câte ori se face referire la falia dintre zi și noapte, la spațiile instabile și inefabile, unde se simte palpitul numenului. Amurgul, purpura, sângele ca imagini ale trecerii temporale sunt indelebil unite cu simbolistica jertfei, efortului, pătimirii (*Poe-tul*). Sugestia spațiului deschis lasă loc misterului, dumnezeirii (*Departa-n câmp*), trecerea zilei în noapte se aseamănă pregă-tirii de liturghie (*Pentru jertfă*), iar apropierea înfloririi e un alt moment de elecție, când divinul își arată lucrarea (*Cireșul*). Firea este îndumnezeită, evoluția ei urmează pas cu pas îndrumările înaltului (*Magnolia*). Iar ființele ce o compun îl mângâie adesea pe poetul-călugăr. Natura este, astfel, și ea la înălțimea slujirii sfinte, ca mesager al tainelor divine și lucrător al acestora, printr-o continuă, intimă meditație. „La țarm așterne apa veșmintele de preț/ Ale slujirii sfinte, de sus, strălucitoare“ (*La masa înstelată*). „Căci pomii toți și-au lepădat/ În tină aura de nuntă.// Doar ste-lele aceleași sunt/ Podoab-a măreției Tale./ Și semn înalt pentru pământ/ E-a Laptelui subțire Cale“ (*Rămas-am singur*). „Zi miro-sind a dezgheț, a cuvânt// Slobozit din țării peste ape“ (*Înviere*).

În cuvântul său introductiv Dan Verona surprinde seman-tismul complex al prezenței păsărilor în poezia protosinghelului. La clasificările sale, atât de clare și judicioase nu se poate adăuga nimic decât forța poetului de a sugera, intens și plastic, golul lăsat de plecarea zburătoarelor: „Din urmă/ noaptea vine/ încet./ Aco-peră/ golul lăsat/ de aripi/ grăbindu-se“ (*Obosit, soarele*). După instaurarea acestui gol aproape metafizic, sosește asceza nopții, aspră, vigilentă: „Rece/ văzduh/ strălucind/ sabie/ de Damasc“. Asinul, arborii, amurgul ca eveniment major al sensibilității, mul-tiplele metafore ale lunii, teii, mireasma, lumina, râul, crinii, pri-vighetorile ar merita și ele o analiză detaliată.

Cu toate că versurile respiră calm și împăcare, poezia câștigă și mai mult în umanitate prin reamintirea continuă a unei iubiri lumești: poetul mărturisește că a iubit o fată cuminte, pură și pare pe vecie neconsolat pentru această pierdere în ordinea destinu-lui (În *acel ținut, Cântec, Mărgăritarul acelor nopți, Eram tânăr! Iubeam!, Erau grădini*). O altă legătură benefică îl situează pe poet în matca țării sale, niciodată uitată. Eminescu, Ștefan Cel Mare și Sfânt, Macedonski, Bacovia sunt evocați ori citați, ală-turi de sfinți ai sinaxarului și de mari duhovnici din toate tim-purile, ca Efrem Sirul, Benedict Ghiuș.

Ignatie Grecu a acces prin creația lirică la o ființare împli-nită: este, neîndoielnic, un consistent și adevărat poet.

Dumitru UNGUREANU

Mirosul șarpelui de baltă

Ani de-a rândul am luat – și încă iau – apă de băut dintr-o fântână situată la marginea unui islaz. I se spune și, nu știu cât de corect, „arteziană“, deoarece curge non-stop, fără ajutorul vreunei pompe. Ca să ajung la ea, ies din oraș pe șoseaua spre nord, către dealuri – *Podișul Getic*, cum scria odinioară în manualul de Geografie, clasa a IV-a. Traversez râul Potop, din grozăvenia căruia a rămas doar numele; apa scursă pe albia lui abia atinge debitul unui pârâu, mai din plin adunându-se la vreme ploioasă. După câteva case și-un teren de sport, urmează o porțiune de islaz, pe dreapta, și ogoare pe stânga. Satul Arsuri se așterne la vreo doi kilometri, premers de drumul ce duce la saivanul vitelor și la pădurea – odinioară celebră și de nepătruns – cu același nume. Un șanț enorm colectează apele pluviale din vatra satului și însoțește șoseaua, pe partea stângă. Sălci pletoase, sălbătice, jupuite de vijelii umbresc malul dinspre ogoare, dându-i înfățișare picturală de zăvoi bucolic. Asta dacă privești de la distanță. De aproape însă, lipsa de grijă a omului, vizibilă în hățişul de mărăcini și-n mizeriile înghesuite pe suprafața lichidului nămolos, face ca toamna, iarna și primăvara, liziera să capete un aer fantast, demn de proze romantice. Sau mai degrabă de roman gotic, dat fiind că vântul şuieră câteodată înfiorător prin crengile uscate.

Merg la fântână cu patru bidoane de plastic. Mijloc de locomotie – bicicleta. Fac o plimbare; apa e un pretext rezonabil. Și nu de puține ori, la întoarcere pășesc pe lângă velociped, pe trotuarul întins de-a lungul șanțului între cele două localități, fracții ale aceleiași unități administrative. Nu m-am lăsat niciodată sedus de atitudini războinice contra nesimțirii umane generalizate, ale cărei „produse“ abundă și pe malul tranșeului sus-pomenit. Când am putut, am curățit eu. Dar ce poate face un om singur contra unei turme? Dezolat de neputință, m-am resemnat încercând

să văd numai părțile frumoase. Ici o tufă de măceș; dincolo un pâlcc de papură; florile albastre ale vreunui ciulin necopt; mătșorii parfumați ai sălciilor, primăvara; cântecul broaștelor în zile anume predestinate de „Stăpânul cel fără de margini peste marginile lumii“, vorba Poetului... Și-am constatat că mă împlinesc sufletește când admir natura; scriu o banalitate, sigur; și e musai să mi-o repet, fiindcă timpul ce mi s-a dat e tot mai puțin și mai prețios, ca să-l cheltuiesc detestând. La urma urmei, cum să disprețuiești Natura, chiar dacă Omul, parte a Naturii și el, o strică, inconștient și continuu, de când ființează?

Într-o zi de aprilie veneam agale de la izvor și sorbeam nesățios arome de pământ reavăn, de muguri explodați pe crengi, de iarbă țâșnită impertinent. Canalul își etala macabra sumă de gunoaie. Recipiente de plastic, pampersi, ambalaje greu de reciclat natural, ale mărfurilor ce umplu supermagazinele, cutii de carton din cele mai diverse – iată câteva reziduuri ce fac fala câmpurilor verzi de-altădată, regretate de nostalgici, blamate de propagandiștii noilor politici corecte, bine stipendiați în propria lor prostie. Bătea vântul subțire dinspre sud-vest, iar eu înaintam cumva contra lui, fără să simt efortul. Și deodată mi-a umplut nările un miros de mâl putred, de fund de baltă, de ierburi năboite în apă tulbure și rece. Am recunoscut imediat mireasma din copilărie ce-mi trezește simțurile la intervale lungi și seci, pe care nu știu cum să o descriu exact – dacă se poate descrie! Nici poetic nu cred că pot să o transpun în pagina fișierului electronic; n-am încercat, e drept, să scriu cu pixul pe o coală de hârtie, clasic. Dar știu de la ce anume provenea: de la un șarpe mort!

Era vara lui 1964, împlinisem opt ani. Cred că nu mă înșel, o să vedeți mai jos de ce. În vara aia tineretul din sat pierdea timpul „la Vad“, un loc viran, niciodată cultivat, pe

ulița Sârbilor, între gospodăria lui Ion al lui Valter și Dispensar. Dispensarul funcționa în casa căpitanului Paulian, confiscată de „regimul puterii populare”, după „fuga” Regelui, al cărui ostaș devotat fusese și ofițerul în cauză, plătind cu închisoarea credința jurată legal „capului” oștirii. Iarna, „la Vad” se netezea cel mai bun derdeluș din vatra satului. Acolo mi-am rupt două perechi de cizme cauciucate (mai apoi, plăcându-ne muzica rock, le ziceam *caucio-cate*, pricepeți la ce băteam apropo!), dându-mă cu sania întins pe burtă, cu picioarele ferm ținute oblic, nu sprijinite pe tălpile, botul încălțărilor slujind ca mecanism empiric de frânare. Primăvara și vara, iarba mărunță, crescută des, era păscută în silă de vaci. Am scris „în silă” nu ca să comit vreo figură de stil, ci pentru că pe pajiște hălăduiau găștele Ariticăi (ea ținea cârdul cel mai mare) și ale altor vecini, murdărind covorul verde cu găineț, colorat în altă nuanță de verde. Pornită din drumul vag pietruit, fâșia de pământ înierbată cobora ca un dreptunghi până pe malul Neajlovului, unindu-se prin dosul curții Dispensarului cu islazul aproximativ triunghiular întins de acolo până spre Dealul Țipoia (denumit așa după proprietarul cu același nume – probabil pictorul, vreun frate ori văr -, al cărui conac fusese demolat înainte de colectivizare, iar livada rasă din rădăcini).

Am zis că aproape toată suflarea tânără a satului toca frunză la câini. Unii păzeau vacile, alții jucau țurca. Fetele coseau sau împleteau, după priceperea lor, băieții scotoceau malurile râului sau ale heleșteului din spatele Dispensarului. Misterios ca un lac din prozele romantice germane (citite de mine cu voluptate ciudată cam peste vreun deceniu), ochiul acela cu apă rece, limpede și întunecată ca oglinda morții, a rămas etalonul toposului damnat, deși – slavă Domnului! – nimeni nu s-a înecat în el, nimeni nu și-a pierdut acolo bijuterii sau lucruri valoroase. Nici ca ascunzătoare n-a folosit, când nea Radu lui Iorgu și-a azvârlit într-o noapte carabina pe care „uitase” să o predea, când cu ordinul conceput de „organele în drept”, ca să dezarmeze subtil pe ultimii – și ascunșii – „dușmani ai poporului”. Asta se întâmpla pe la sfârșitul anilor 1950. Nea Radu fusese pârât de „prietenii” că are două puști, nu doar una, cea de vânatoare, deținută legal. Nu-i folosisese la nimic nici carnetul de comunist (erau destui înscriși de complezență, iar „tovarășii” cunoșteau bine „atitudinea” fiecăruia), nici starea de invalid de război, cu piciorul pus în proteză (rănit însă pe frontul de Est, nu celălalt!), nici „funcția” de pândar al averii Statului, pentru care probabil căpătase dreptul să poarte armă. Care drept nu se dădea oricui. Cu toate astea, când n-a mai fost sigur de ascunzătoarea în care dosise pușca ZB de 7,92, a aruncat-o în heleșteu. Cine l-a văzut? Nu se știe. Cert e că la câteva zile Miliția a scos aproape tot satul și-a băgat oamenii în apă să caute arma cu cângi, cu furci, cu greble, cu bețe, cu mâinile goale. N-a durat mult până au găsit-o. Patul de lemn era intact, la fel și vaselina de pe țeavă. Cum a scăpat nea Radu de pedeapsă, e altă poveste...

În vara lui 1964, unchiul Nelu, fratele mamei, terminase armata și se plimba țanțoș printre fete, ca Făt-frumos (era cu adevărat frumos, fotografiile stau dovadă!) căutându-și, înainte să-și caute serviciu, viitoarea mireasă. Ionica lui Aurică Fafloc, o blondă cu pielea cafenie ca frunza nucului de toamnă, pusese ochii săi verzi pe el, drept care eu mă bucuram de-o sâcâitoare atenție.

– Îmi dai mie pe unchi-tău, Nelu? – mă întreba ea de câte ori uitam să ocolesc pe departe, și-o întâlneam pe drum. În ziua aceea stătea pe iarbă, lângă alte fete, în vreme ce noi, copii de școală primară, băteam o minge de cârpă printre vaci. Auzind întrebarea Ionicăi, vărul meu Ilie al lui Moga, viitor inginer TCM la Fabrica de frigidere, m-a sfătuit să-i răspund așa:

– Dacă îi dai un toc!

Se miră Ilie și-acum că am reținut replica pe care el o auzise de la un flăcău, Ionel al lui Ganea, mort de tuberculoză în floarea vârstei. Câte întâmplări am petrecut în valea Neajlovului din vatra satului nostru, încă nespartă de tractoare? Cine le mai ține minte! Și ce semnificație le pot găsi? Cum ar fi întâmplarea cu șarpele mort, al cărui miros mă urmărește intermitent!...

Deși învățasem să înot la șapte ani, după ce Taica mă aruncase în apă, sub sălcile Gligorului, chiar în dreptul heleșteului de la Dispensar, abia la zece am început să umblu cu undița pe Neajlov. Șarpele desemna o prezență obișnuită în lumea copilului care eram. Zona noastră nu pria celor veninoși. Or fi fost sau ba, spaima de ei persista în mentalul colectiv și pe cei mai mulți ne determina să fugim de reptilă, când o vedeam. Eu nu mă temeam de jivină, cu toate că îmi producea scârbă, la fel ca și azi. Am omorât vreo câteva de-a lungul anilor, împins de repulsia ancestrală, căreia nu i-am căutat antidot. În lumea rustică din care provin, să omori un șarpe era ceva tot atât de firesc și necesar precum a hrăni un câine. Nu știu dacă din acel univers provine îndemnul „calcă-l pe cap ca pe șarpe”, neîndoelnic e că fapta se petrecea des în fiecare vară, până când respectivele vietăți, majoritatea neveninoase, s-au împușinat, chiar au dispărut. Încerc să mă simt vinovat într-o oarecare măsură, judecându-mă pe mine, cel de alaltăieri, prin optica zilelor astea sărăcite. Mă judec... Dar balanța nu se înclină în nicio parte, pesemne că nu eu trebuie să cumpănesc. Sau nu e acum timpul cântăririi?

Am părăsit-o pe Ionica lui Fafloc în clipa când ceata băieților de pe malul heleșteului s-a lansat, cu exclamații îndârjite de uluire și spaimă, în urmărirea unui șarpe. Îl descoperise Nicu lui Pogon, un băiat cu patru ani mai mare ca mine. De omorât, l-a omorât altul, cred că Mitică al lui Sticlă, neînduplecat în asemenea ocazii și nemilos cu cei vădit mai mici, indiferent că erau animale sau oameni. (Mi-amintesc fără plăcere cum ne băga cu capul sub apă, acest Mitică – Dumnezeu să-l ierte, că e mort de mult! -, urcându-se cu picioarele pe umerii sau capul nostru, când ne prindea la scăldat în zona sa de acțiune, bentul de pe Ioneasca, lângă podul de la Neajlovel...) Era un șarpe lung și gros, unul dintre cei rar văzuți, găsiți și omorâți la noi. Să

fi măsurat doi metri? Nu sunt capabil să estimez. Ne-am înșiruit toți băieții în urma lui Nicu. Fiindcă el dibuise reptila, lui i-a fost încredințată moartă. El a rupt o crăcană de salcie și a prins cu ea șarpele de mijloc. L-a ridicat în aer și a pornit prin sat, să-l arate curioșilor. Ne țineam după el. Bătea vântul numit pe-atunci *Băltărețul*, care n-a mai bătit după ce „specialiștii” agriculturii comuniste au secat bălțile din lunca Dunării (detaliu aflat de la istoricul Ion Nania). Zăresc și azi, cu ochii minții, crengile moi ale sălciilor de pe malul heleșteului, turtite de pala vântoasă, văd luciul de culoarea oțelului cum se încrește sub vânt, văd frunzele unor salcâmi scuturate violent la înălțimea la care noi ajungeam doar cu privirea. Și aud limpede glasul cuiva din sat – al cui să fi fost oare?

– Băăă, nu mai plimba șarpele așa, că se pune pe vântoasă de-o să usuce tot!

Era o superstiție a cărei proveniență n-am cercetat-o. Să fi fost ea specifică doar satului meu? N-aș băga mâna în foc. Între cele multe legate de mitica reptilă, stărnirea vântului prin purtarea în aer a uneia moarte mi se pare curată fandacție. Coincidența manifestată atunci mi s-a întipărit în memorie fără greutate; din asta vă puteți da seama că am fost lovit puternic la vârsta-mi crudă. Oroarea față de această vietate m-a însoțit permanent. Chiar și documentarele televizate îmi provoacă dezgustul.

Și totuși, un teribil de fericit vis a fost acela în care eu și Taica, bunicul patern, priveam – și-l primeam în curte ca pe-un fel de rudă – un șarpe uriaș, ridicat din pământ deasupra salcâmlor seculari din spatele casei. Cu toate

că balaurul manifesta o atitudine protectoare față de noi, împietriserăm chiar pe locul unde, în ianuarie 1960, se afla boșca de coceni în peretele căreia bărbatul de șaizeci de ani neîmpliniți se ascunsese de activiștii porniți să-i convingă pe gospodari, argumentând cu băta, „să se treacă la ge-a-ce.” În vis nu mi-a fost nici frică, nici scârbă de șarpe; și nici n-am insistat să decriptez semnificația neuitatei mele trăiri nocturne de-acum vreo cinci-șase ani...

Nicu lui Pogon a lăsat jos bățul cu mortăciunea, plimbând-o prin țărână ca pe-o funie. Avea fața impenetrabilă; era, de altfel, un tip serios, care s-a rostuit în București nu mult după ce-a terminat școala profesională, chiar înainte să-l ia în armată. Umbla desculț, cu pantalonii de doc suflecați până sub genunchi, cu cămașa scoasă din brăcinar. Îi văd – deși nu l-am văzut de-o jumătate de veac și n-o să-l revăd decât poate pe lumea cealaltă, unde s-a grăbit să plece – fața spălăcită, cu ochi ca peruzeaua, cu fruntea boltită, cu părul rar și cânepiu; îi aud vocea ca șoapta unui clopot de aramă subțire, învelit în velură. Nu rețin să fi spus atunci, când cu șarpele, vreo propoziție anume; știu doar că se ferea de noi, părându-i-se că vrem să-l depozedăm de trofeul... – să-i zic cinegetic? Probabil că vreun băiat o fi exprimat dorința de a purta și el bățul cu șarpele, iar ambiția de-a fi singurul viteaz să-l fi îmbășoșat pe Nicu, făcându-l distant...

Alte amănunte ale faptelor înfățișate aici pe scurt s-au pitit în scorburile memoriei. Pas de le găsește! Nu s-a pierdut însă mirosul șarpelui mort. Dar pe el nu-l pot descrie, oricâte metafore și înlănțuiri de cuvinte aș folosi.

Artist român în țara lui Don Quijote

Despre artă s-a spus întotdeauna că apropie oameni și desființează frontiere. Adevăr confirmat, în perioada 1-20 februarie 2018, prin expoziția „Îngeri urbani”, semnată de artiștii botoșănean Liviu Șoptelea, găzduită de către Galerile de Artă ARMAS 51 din Toledo, Spania

În istoria artei putem întâlni artiști geniali, care au fost în întregime autodidacți, înțelegând prin autodidacție acele personalități care se formează prin ele însele, adică, cele care folosesc propriile mijloace și capacități pentru a atinge cunoașterea fără ajutorul unor măștri care să îi călăuzească.

De-a lungul istoriei artei întâlnim numeroase exemple care au atins astfel cunoașterea. Printre artiștii mai cunoscuți ai secolelor XIX-XX, putem aminti pe Van Gogh, Turner, Gauguin, Munch... aproape toți reprezentanți ai expresionismului. Referindu-ne la exemple, aș putea spune că și în România au fost și sunt mari artiști considerați autodidacți precum Victor Brauner și Gyuri Lohmuller. De aceea, mi se pare semnificativ cazul lui Liviu Șoptelea, căci, deși are o formare academică, bazele lui sunt ale unui autodidact.

Poate prin naturile sale moarte, prin peisaje și figuri cu caracter antropologic și religios, se vede cel mai bine consistența interpretativă a artei sale; în astfel de lucrări putem descoperi puterea compozițională a elementelor care influențează, cum ar fi culorile și formele pe care se sprijină. Pe scurt, o operă solidă, cu foarte bune detalii, care îi descrie perspectiva de a obține recunoașterea pentru întreaga sa muncă de artist.

Sub această apariție mitică, cu componente religioase, acelea care pun în mișcare unele din operele sale, se află referințele care încearcă să ne ducă la un punct de întâlnire între necunoscut și cunoscut, între bine și rău, cu cel care

trăiește în interior, unde există și acea dezbateră internă care se reflectă în lucrările sale.

Atracția pentru figurativ consacră forma interpretativă a artei sale, redirecționându-i compozițiile, care sunt adânc înrădăcinate în evenimentele istorice și obiceiurile strămoșilor săi și condiționate de conceptele interpretative ale multor predecesori care, fără îndoială, rămân o influență puternică în operele sale.

În același mod în care arta se derulează zi de zi, Liviu Șoptelea dorește să se dăruiească altora, deoarece este unul dintre acei artiști care nu se îndepărtează de angajamentele de a-și plasa arta în spațiile sociale care îi corespund prin participarea în diferite asociații care încearcă să îndeplinească acest obiectiv.

Antonio Calderon Dejesus

Emoții în oglinzi, anotimpuri în interferență, Omagiu lui Ștefan Luchian...

Fiind de ceva vreme parte activă în „mersul” unei galerii de artă, am putut constata, asemeni multor alți muzeografi, custozii, curatorii, „galeriști” – într-o accepțiune mai largă a cuvântului – că rostul unei galerii de artă este, în principal, acela de a transpune publicul vizitator, receptorul de artă, în postura de a conștientiza actul artistic, de a se pune în locul creatorului de artă și de a percepe arta – fie și pentru câteva clipe – ca motiv și mod de regăsire a sinelui.

Ținând cont de acest aspect, în organizarea expozițiilor în spațiul Galeriei de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani s-a încercat o diversificare a tematicilor abordate, în așa măsură încât să fie atât un mijloc de educație estetică, dar și în acord cu cerințele estetice ale vizitatorilor.

Așfel, în perioada **19 noiembrie – 7 decembrie 2017**, au putut fi admirate creațiile artistice

participante la cea de-a **VI-a ediție a Salonului Național de Arte Vizuale „Interferențe”**, eveniment cultural dedicat artistului botoșănean Constantin PILIUȚĂ (1929-2003), nume bine cunoscut în creația artistică românească.

Expoziția a fost organizată de Societatea Culturală „EXPO-ART” Botoșani, curator fiind pictorul Liviu ȘOPILEA.

Cei 44 de expozanți reușiți în cadrul Salonului, mulți dintre ei cu participări și la edițiile anterioare au fost: *Onița MUREȘAN (Bistrița-Năsăud), Dănuț ACONSTANTINESEI, Aurel AZAMFIREI, Silviu BABII, Claudia BABII, George BURLACU, Corneliu DUMITRIU, Talida GRUNZAC, Veronica MOCANU, Alina MUNTEANU, Alina PĂDURARU, Mihai PASTRAMAGIU, Ioana POLEAC, Constantin SURUGIU, Liviu ȘOPILEA, Petronela ȚURCANU, Constantin UNGUREANU (Botoșani), Victoria TAROI (Brașov), Angelin STANCIU (Brăila), Carmen-Denisa CĂLIN, Adi MARINESCU, Vasile MUREȘAN-MURIVALE (București), Clara-Livia TUDORAN (Cluj-Napoca), Ioana CĂLINESCU, Elissabeth MARTONCSAK, Gabriela PĂRVULEȚ-ARAMĂ, Mihaela ROCA (Constanța), Doinița ANDRONIC, Aurelian ANTAL, Valeriu GORGAN, Gheorghe HUIVAN, Maria-Alexandra URSACHE (Dorohoi), Florin GROSU, Ionuț IAȚCU, Cosmin-Mihai IAȚEȘEN (Iași), Simona PĂDURARU (Galați), Olimpia COMAN-SIPEANU (Sibiu), Diana DIMITRIU (Suceava), Ioana BANCIIU, Rodica BANCIIU-REGEP, Eugenia DRĂGOI-BANCIIU (Timișoara), Robert COBUZ (Anglia), Veronica COLPACCI (SUA-New York).*

Diferenți atât ca generație, cât și ca mod de exprimare artistică, expozanții au realizat prin lucrările expuse – pictură, grafică, fotografie, instalație – o radiografie a ceea ce reprezintă arta românească la momentul actual.

Vernisajul expoziției a avut loc **duminică, 19 noiembrie 2017, ora 11**, la Galerile de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani, prezența evenimentului fiind făcută de către Ana – Elisabeta COȘEREANU-muzeograf Secția de Artă și Etnografie

Între **9-21 decembrie 2017**, în spațiul Galeriei de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani, a putut fi vizionată expoziția personală de pictură „**Emoții marine**”, a artistei **Talida-Elena GRUNZAC**.

Născută la Botoșani, expozanta își va completa pasiunea pentru artă cu studiul intens, fiind absolventă a Liceului de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani și licențiată în Grafică la

Universitatea de Arte Plastice Decorative și Design „George Enescu” Iași.

Din 2007 și până în prezent, îmbină pasiunea pentru artă cu cariera didactică, în calitate de profesor de Educație Plastică la Colegiul Național „A. T. Laurian” Botoșani.

Artista debutează în anul 1998 cu o „personală”, urmată de altele prezentate publicului în 2017: „Albastru Infinit” – iulie, la Iulius Mall Iași, „Între apă și cer” – septembrie, la Galeria de Artă Grand Hotel Traian – Iași și „Emoții” – noiembrie 2017, deschisă la Ateneul din Tătărași, Galeria Regală de Artă – Iași.

Lucrările artistei Talida-Elena GRUNZAC au fost prezente în numeroase expoziții de grup, deschise la Galerile de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani (2013, 2014, 2016, 2017), la Iași (2006, 2016, 2017), la Suceava (2015, 2016, 2017) și Fălticeni (2017), precum și la expoziții internaționale: mai – iunie 2016 – Expoziția Internațională ART Viziuni Contemporane, 4 iunie – 20 iulie 2016 – Expoziție Bienala di Spoleto, Italia, ediția a II-a și iulie 2016 – Festivalul Internațional de Artă și Tradiție în Europa, ediția a VII-a.

Activitatea artistică desfășurată și munca de coordonator al diverselor proiecte cultural-educative, i-au fost răsplătite tinerei artiste prin Diplome de excelență și premii și invitații în mass-media (TeleM Botoșani, Somax TV Botoșani).

În cadrul vernisajului desfășurat **duminică, 9 decembrie 2017, ora 12**, la Galerile de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani a avut loc și lansarea albumului de autor „Emoții marine”, apărut în 2017, la Editura AMO, Suceava. Prezentarea a fost realizată de criticul de artă Delia Ioana LEIZERIUC (Direcția Județeană pentru Cultură Suceava).

Între activitățile culturale desfășurate în Galerie s-a numărat și tripla lansare de carte, desfășurată joi, 14 decembrie 2017, începând de la ora 17: „Oglinzile oazei” – autor **ESTERA BĂLAN**, „Peregrin prin imperiul Esterei”, semnat **Valentin BĂLAN** – Editura „AUREO”, Oradea, 2017 și „Fisura privirii” – volum al cunoscutului scriitor **Gheorghe VIDICAN** – Editura „Școala Românească”, Cluj, 2017.

ESTERA BĂLAN și Valentin BĂLAN se află la prima lor apariție editorială, în timp ce Gheorghe VIDICAN își lansează la Botoșani cel de-al 18-lea volum.

În 2007 ESTERA BĂLAN ocupă locul I la festivalul „Pașii Profetului”, secțiunea poezie. În 2008 este nominalizată la Gala Valorilor Feminine botoșănene. Înregistrează la Botoșani trei albume de poezie, cu o coloană sonoră asigurată de pianistul Sorin PIU: două din lirica mai multor poeți și un al treilea album împreună cu soțul, Valentin BĂLAN, cuprinzând poeziile acestuia. Recitățile au apărut la posturile de radio și TV locale și naționale.

Fizioterapeuți de profesie, ESTERA și Valentin BĂLAN, aduc alinare semenilor având drept modele personajele literare create de importanți scriitori ai literaturii universale precum: Dostoievski, Tolstoi, Saint-Exupéry, Ibsen, Cehov, William Saroyan. De asemenea, au fost sensibilizați atât de versurile semnate de poeți: Lucian Blaga, Nichita Stănescu și Radu Gyr, cât și de muzica creată de compozitorii: Antonio Vivaldi, Giuseppe Verdi și Ciprian Porumbescu.

Prezentare volumelor a fost realizată de către: editorul Ștefan AVRAM, poetul Nicolae CORLAT („Fisura privirii” – Gheorghe VIDICAN) și

istoricul Gheorghe MEDIAN. Mediator: muzeograful Ana-Elisabeta COȘEREANU.

Un emoționant recital la vioară – „Balada” de George Enescu a fost susținut de copilul Filip Maximilian PETRIC.

O altă expoziție, de data aceasta cu tematică, a fost cea denumită „**Ecouri hibernale**”, pe simeze fiind expuse, în perioada 4 – 30 ianuarie 2018, lucrări aflate în patrimoniul Secției de Artă Plastică și Etnografie a Muzeului Județean Botoșani. Expoziția a fost o invitație la „întâlnirea” cu iernile de altădată, surprinse emoțional și redată artistic în manieră personală de artiști din perioade diverse.

Lucrările, pictură în ulei pe pânză și ulei pe carton și grafică (acuarelă, tuș, tehnică mixtă) poartă semnăturile artiștilor: **Marcel ALEXA**, **Aurel AZAMFIREI**, **Silviu BABII**, **Aurel BUTNARU (1935-1979)**, **Constantin CALAFETEANU (1911-1987)**, **Ștefan CONSTANTINESCU (1898-1983)**, **Petre DUMITRESCU (1924-1991)**, **Corneliu DUMITRIU**, **Ion GEORGESCU (1856-1898)**, **Florin GROSU**, **Gheorghe HUIVAN**, **Constanțiu MARA**, **Viorel MĂRGINEANU**, **Victor MIHĂILESCU-CRAIU (1908-1981)**, **Aurel MOCANU AGRIPA (1940-2000)**, **Ion MURARIU (1922-2012)**, **Constantin PILIUȚĂ (1929-2003)**, **Adrian PODOLEANU (1928-2010)**, **Florin PRODAN**, **Toma ROATĂ**, **Bogdan SCĂRLĂTESCU**, **Rudolf SCHWEITZER-CUMPĂNA (1886-1975)**, **Liviu ȘOPTOLEA**, **George ȘPAIUC**, **Vasile ȘTEFAN (1905-1986)**, **Constantin TOFAN**, **Teodor VALENCIUC**, **Ioan VÎNĂU**.

Vernisajul s-a desfășurat **sâmbătă, 6 ianuarie 2018, ora 13**, prezentarea fiind făcută de către muzeograful Ana-Elisabeta COȘEREANU.

Cea de-a **IX-a ediție a Concursului Național „Omagiu Ștefan Luchian”** s-a concretizat în spațiul Galerilor printr-o expoziție de anvergură, desfășurată **1-12 februarie 2018**, cu lucrări ale elevilor școlilor și liceelor din țară.

De asemenea, în perioada **14 februarie – 9 martie 2018**, iubitorii de artă au putut vedea pe simezele Galerilor de Artă „Ștefan Luchian” **expoziția de grup „SALONUL DE PRIMĂVARĂ”**, organizată de membrii Uniunii Artiștilor Plastici – Sucursala Botoșani și invitați ai acestora.

Cele peste 40 de lucrări (pictură, grafică, sculptură), semnate de artiști plastici binecunoscuți publicului botoșănean și nu numai: **Marcel ALEXA**, **Aurelian ANTAL (Dorohoi)**, **Aurel AZAMFIREI**, **Silviu BABII**, **George BURLACU**, **Eugenia BOTEANU (Comănești-Bacău)**, **Victor FOCA**, **Valeriu GORGAN (Dorohoi)**, **Florin GROSU**, **Gheorghe HUIVAN**, **Leonard Adrian MELISCH (Suceava)**, **Carmen NICOLAU**, **Florin PRODAN**, **Liviu ȘOPTOLEA** și **Teodor VALENCIUC**, au reprezentat o invitație la admirație adresată pasionaților de artă.

Totodată, noile creații artistice au putut constitui și un dar de suflet pentru luna iubirii – **februarie** și cea a primăverii – **martie**, devenind parte a frumosului cotidian.

Prezentarea lucrărilor, în cadrul vernisajului de **sâmbătă, 17 februarie 2018, ora 12**, a fost făcută de istoricul Gheorghe MEDIAN. Despre eveniment a vorbit Florin PRODAN, curatorul expoziției și Președinte al UAP-Sucursala Botoșani.

Seria evenimentelor programate pentru anul în curs, va aduce în Galerie, până la finele anului 2018 expoziții de o mare diversitate tematică: o expoziție de sculptură, una pentru Zilelor Orașului Botoșani, o expoziție dedicată lui Eminescu, o Noapte Albă a Galerilor de Artă, o expoziție de Artă Naivă, a VII-a ediție a Interferențelor Vizuale și o expoziție dedicată Centenarului Marii Uniri, alături de câteva expoziții personale.

Un an 2018 pe care îl dorim atractiv pentru gusturile atât de diferite ale publicului și benefic pentru artiștii care se vor regăsi pe simezele Galerilor de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani.

Ana-Elisabeta Coșereanu

Ministerul Educației Naționale
Inspectoratul Școlar al Județului Botoșani
Liceul de Artă „Ștefan Luchian”

**Concurs Național de Arte Plastice
Omagiu Ștefan Luchian
ediția a XI-a**

**Participă elevi ai școlilor și liceelor din țară
Vernisajul va avea loc Joi, 1 februarie
2018, orele 17.00 la Galerile de Artă
„Ștefan Luchian”**

Parteneri: Inspectoratul Școlar al Județului Botoșani; Primăria Municipiului Botoșani; Muzeul Județean Botoșani; Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Botoșani; City Gallery Botoșani și S.C. Intercraft SRL Botoșani

Memorialul Ipotești - Centrul Național de Studii Mihai Eminescu
717253, Localitatea IPOTEȘTI, Comuna Mihai Eminescu, BOTOȘANI, ROMÂNIA
Tel: +04 0371020346; Fax: +04 0372005926; e-mail: m.ipotesti@gmail.com; www.eminescuiipotesti.ro

PROGRAM DE VIZITARE **Memorialul Ipotești**

15 MAI - 15 SEPTEMBRIE: 9-17
(LUNI-DUMINICĂ)

16 SEPTEMBRIE - 14 MAI: 8-16
(LUNI-DUMINICĂ)

TAXĂ DE VIZITARE - CIRCUIT MUZEAL:
COPII, GRUP DE COPII, ELEVI, STUDENȚI,
PENSIONARI, PERSOANE CU DIZABILITĂȚI:
3 LEI/PERSOANĂ

ADULȚI, GRUP DE ADULȚI: 6 LEI/PERSOANĂ
TARIF FOTOGRAFIERE: 5 LEI

TARIF FILMARE: 9 LEI

Ultimul ghidaj cu 30 de minute înainte de închiderea programului
Muzeograf de serviciu: 0728129249

ISSN: 1453-7354

HYPERION

REDACȚIA
Botoșani, Pietonal Transilvaniei, 3,
bl. A8, ap. 8
Telefon: 0722-243633, 0746-760418
E-mail: doriangellu@yahoo.com
cipri.b78@gmail.com
nicu_corlat@yahoo.com

Revista apare cu sprijinul **Consiliului Județean Botoșani**
Președinte: Costică Macalești
în parteneriat cu
Memorialul Ipotești - Centrul Național
de Studii „Mihai Eminescu“
Director: Ala Sainenco
Editor: Fundația Culturală „Hyperion
- Caiete botoșănene“ Botoșani
Președinte: Gellu Dorian

Redactor șef:
Gellu Dorian

Redactor șef adjunct:
Nicolae Corlat

Secretar de redacție:
Vlad Scutelnicu

Redactori:
Andrei Alecsa, Emilia
Ivancu, Adrian Lesenciu

Redactori asociați:
Ala Sainenco, Mircea A.
Diaconu, Valentin
Coșereanu, Pompiliu
Crăciunescu, Liliana
Grecu

Colegiul de redacție:
Leo Butnaru,
Al. Cistelecan, Marius
Chelaru, Constantin
Coroiu, Ana Coșereanu-
Florescu, Theodor
Damian, Corneliu
Dumitriu, Radu Florescu,
Liviu Georgescu, Ciprian
Manolache, Emanoil
Marcu, Mircea Oprea,
Nicolae Oprea, Luiza
Palanciuc, Antonio
Patraș, Petruț Pârvescu,
Andra Rotaru, Doina
Ruști, Nicolae Sava,
Cassian Maria Spiridon,
Vasile Spiridon, Victor
Teișanu, Vasile Tudor,
Dumitru Țiganiuc, Geo
Vasile, Dumitru
Ungureanu, Matei
Vișniec, Radu Voinescu

Documentarist,
culegere/distribuție:
Dora Corlat

Tehnoredactor: Ciprian
Boariu

ÎN ACEST NUMĂR SEMNEAZĂ:

Al. Cistelean
 Theodor Codreanu
 Anatol Codru
 Daniel Corbu
 Constantin Coroii
 Alexandru Cosmescu
 Ana-Elisabeta Coșoreanu
 Dumitru Crudu
 Margareta Curtescu
 Nicolae Dabija
 Liviu Damian
 Antonio Calderon Dejesus
 Liviu Deleanu
 Ioana Diaconescu
 Mircea A. Diaconu
 Simona-Grazia Dima
 Mircea Doreanu
 Gellu Dorian
 Nicolae Enciu
 Maria Paula Erizanu
 Nicolae Esinencu
 Iulian Filip
 Iulian Frunțașu
 Emilian Galaicu-Păun
 Gabriel Gherasim
 Rodica Gotca
 Silvia Goteanschi
 Anatol Grosu
 Ion Hadârcă
 Diana Iepure
 Mihai Ignat
 Vlad Ioviță
 Leonida Lari
 Nicolae Leahu
 Adrian Lesenciu
 Georgică Manole
 Emanoil Marcu
 Aura Maru
 George Meniuc

Irina Nechit
 Ionel Necula
 Ghenadie Nicu
 Anastasia Palii
 Aurel Pantea
 Maria Pilchin
 Maria Pilchin
 Ion Pop
 Nicolae Popa
 Ion Popescu
 Ana Rapcea
 Vitalie Răileanu
 Vasile Romanciuc
 Nicolae Rusu
 Ionel Savitescu
 Cassian Maria Spiridon
 Vasile Spiridon
 Cristina Stancu
 Arcadie Suceveanu
 Maria Șleahțiță
 Veronica Ștefanet
 Victor Teșanu
 Călina Trifan
 Leonard Tuchilatu
 Andrei Turcanu
 Victor Țvetov
 Cornel Ungureanu
 Dumitru Ungureanu
 Petru Ursache
 Magda Ursache
 Alexandru Vakulovski
 Geo Vasile
 Lucian Vasiliu
 Ion Vatamanu
 Grigore Vieru
 Nicolae Vieru
 Radu Voinescu
 Varujan Vosganian
 Thierry Wolton

Constantin Arcu
 Liliana Armașu
 Marcela Benea
 Zina Bivol
 Leo Bordeianu
 Aurelia Borzin
 Constantin Bostan
 Virgil Botnaru
 Aureliu Busuioc
 Leo Butnaru
 Ion Buzu
 Silvia Caloianu
 Marius Chelaru
 Grigore Chiper
 Teo Chiriac
 Dumitru Chioaru
 Liviu Chiscop
 Mihai Cimpoi
 Mircea V. Ciobanu
 Eugen Cioclea
 Vsevolod Ciornei

www.eminescuipotesti.ro/calendarcultural.htm
www.eminescuipotesti.ro/docpdf/Hyperion1-2-3_2018.pdf
www.cimec.ro/Biblioteca-Digitala/Biblioteca.html#Varia